

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Raro. Tau 1891. Nga Whai Korero a nga Mema Maori. Poneke: I Taia i Runga I Te Mana O Te Kawanatanga O Niu Tireni, E George Didsbury, Kai Ta O Te Kawanatanga. 1891

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Runga, 1891. Nga Mhai Korera a nga Mema Maori.

Taite, te 11 o Hune, 1891.

I WHAKATUWHERATIA te huihuinga tuarua o te Paremete tekau ma tahi o Niu Tireni e Te Kawana i tenei ra, a pai ana ia ki te whakapuaki i tenei.

Whai-Korero.

E Nga RANGATIRA O Te WHARE O RUNGA, Me Nga Rangitira O Te RUNANGA NUI,—

E koa ano ahau i te mea ka kite nei ano ahau i a koutou e huihui ana i roto i te Paremete.

I koa ano hoki ahau i te mea kua kite ahau i etahi tini wahi, i nga tini huihuinga o o tatou hoa o te Iwi Maori, mo to ratou manaki mai ki ahau ki te kaiwhakarite mo Kuini Wikitoria. Ko tetahi wahi i taea e ahau, a e hiahia ana ahau ki te whakapuaki atu ki a koutou, ko te whenua o te Iwi o te Urewera he whenua kahore ano kia taea e te nuinga o te Pakeha te haere. A i pera ano te ratou manaki mai ki ahau me nga iwi o etahi atu wahi me te hoki mai ano o te whakaaro ki toku ngakau kua mutu to hiahia o taua iwi kia noho motuhake ratou ki a ratou ano, penei me ta ratou noho i roto i nga tau maha kua pahure ake nei. E ahei ana ahau ki te whakapuaki atu i toku koa ki a koutou i runga i te mea e tipu haere ana nga tini mahi o te koroni me te hua o te moni i runga i aua mahi. Ko nga tikanga i whakahaerea i te Paremete kua hori nei, hei whakahaere i nga mahi o te katoa kua tino whiwhi i runga i aua tikanga. Kua kitea te nui haers o nga mahi o te koroni i runga i te maha o nga taonga e utautaina ana ki tawahi, ma te nui o aua taonga e whakaatu ki te hunga hopopo kei te nui nga rawa o Niu Tireni hei whakaea i ana nama. Otira e whakaaro ana aku Minita e he ana te ki kaore e omaoma ana nga Pakeha i tenei koroni ki era atu wahi, erangi kei te haere tonu ano inaianei. Ahakoa kahore e maha i te haerenga kotahi, kei te haero tonu i tenei motu ki Atereria. A whakaaro ana oku Kaitohutohu ho take tenei me ata whiriwhiri, me te whakahaere i tetahi tikanga kia mutu ai te haero te tangata i tenei Moutere momona ki era atu wahi. i te tere tonu te tango a te tangata i nga whenua o te Karauna i roto i tenei tau a e whakaaro ana aku Minita kahore i rite te maha o nga tangata e noho ana ki runga ki te whenua ki nga whenua i tangohia. Kahore hoki i ruarua te whakaaro ahakoa e tika ana ano te tango me te noho a etahi tangata i etahi piihi whenua, tera ano etahi e tono ana kia riro i a ratou etahi piihi whenua hei hoko ki tetahi tangata, e hara i te mea hei ngaki ma ratou, a ko etahi e tango ana hei whakanui haere i a ratou piihi, i te mea e nui nei ano o ratou whenua. Heoi ka whakatakotoria ki o koutou aroaro tetahi ritenga whakatika mo nga Ture whenua, kia ahei ai te tuku i nga whenua o te Karauna ki nga tangata anake e tino hiahia ana ki te noho me te ngaki i aua whenua, a e mea aua aku Minita me tapiri te pai o tenei Ture ki nga tikanga e ahei ai te wkakanohonoho te tini o te tangata ki runga i nga taupa whenua ririki, kia tini ai te tangata ki runga i te whenua.

Ko oku Minita e whakaaro ana, ahakoa he kaha he marama nga tikanga wkakanohonoho i nga whenua takoto kau o te Karauna, e hara i te mea ko tera anake te mahi. Apiti atu ki te whakatuwheratanga me te whakanohonohonga o nga whenua Karauna, me haere hoki te mahi hokohoko i etahi wahi o nga tino whenua nui e puritia ana e te Iwi Maori o tenei Motu. Tetahi kua tata haere pea te wa e tika ai kia mahia te mahi nui rawa atu, ara te hokohokonga o etahi wahi o nga whenua nui a nga tangata takitahi, e arai nei i te mahi whakanohonoho kei etahi wahi pai rawa o te koroni. Me kimi he ritenga mo nga mahi penei hei titiro ma koutou.

I raro i te whakaritenga o tera Paremete i whiriwhiria nga tangata tokotoru o tenei koroni a tae ana ratou ki te Whakaminenga i tu ki Hirini i roto i nga marama o Maeho o Aperira kua hori ake nei. Ko Ta Hare Atikini, Ta Hori Kerei, me Kapene rahera aua tangata i koiwhiria nei. Tera e homai ki a koutou nga whakahaere o taua huihuinga—I tu hoki he hui ki reira ano i taua wa, mo nga mahi Poutapeta, a tae atu ana te Minita o Nga Poutapeta o tenei koroni hei whakahaere i te taha ki a tatou tenei nea inaianei i runga i te ngakau tupato tika whai matauranga. I muri mai o tera Paremete i whakaturia he Roiara Komihana, he tangata whai mohio rawa aua Komihana e tino matau ana ki nga ritenga me nga tikanga, me nga whakaaro o te Iwi Maori, a kua ata uuiua te whalcahaere o nga tini ture tainaha utu nui e arai nei i roto i nga tau maha i te main whakahaere whakanoho i

nga whenua Maori. Ka whakatakototia ki o koutou aroaro te ripoata tino whai tikanga kua mahia nei e taua Roiara Komihana, a tera ka tonoa koutou kia whakaae ki nga ture kua mahia nuitia hei whakamana i te tino hiahia tuturu a te nuinga o nga, Maori whai take ki te tuku whakarere i o ratou whenua takoto kau i raro i te utu e rite ana.

E kite pouri ana ahau kei te iti haere te mahi koura i roto i tenei tau kua hori ake nei. Otiia kua ahua ora haere taua mahi i roto i enei toru marama kua taha ake nei.

I te mea kua nui haere te mahi keru waro o te koroni, katahi ka penei rawa te nui, a kua iti haere te tuku waro mai i tawahi. Tera e tukua atu ki a koutou he ritenga hei whakakaha i nga mahi maina o te koroni.

E NGA RANGATIRA HONORE O TE WHARE O RUNGA,—

E tino pouri ana ahau i te mea kua mate nei nga mema honore tokotoru o koutou Kaunihera i roto i enei marama. Ko tetahi hoki o ratou ko to koutou Tumuaki o mua ake nei, ara ko Ta Wiremu Pitihapeti, i maha ke noatu ona tau e mahi ana i nga tikanga whakahaere mo te katoa.

E NGA RANGATIRA O TE RUNANGA NUI,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga rarangi o nga moni whakahaere o te koroni. I ata whakaritea nga rarangi moni i runga i te ngakau tupato. I runga hoki i te mahi whakahoki iho i nga moni e pau ana, i timataria ra taua mahi i te tau 1886 a i mahia ano hoki i te Paremete i mutu ake nei, a i te whakahokia ano e aku Minita nga moni e pau ana i o ratou nei tari, ara nga mea e taea ana i runga i te whakaaro tika me te ngakau tupato. Na i runga i tenei huarahi he nui ano nga moni i taea te whakaora, otira i tona wa tika ano ka ata whakaaturia atu ki a koutou oua ara i taea ai te whakaiti o te paunga haeretanga o nga moni, a ma koutou e ata korero aua take.

E whakaaro ana aku Minita he wa tika tenei hei whakatika i tenei tu ara kohikohinga takoha e mana nei inaianei, a kua mahia he Pire hei whakahaere mo aua putake. Engari hoki i runga, i te mahinga i enei tikanga i mahara ano aku Minita he mea tika kia tupato rawa te whakahoutanga o nga tikanga kohi moni kia kore ai e wehi te iwi, kia kore ai hoki e ngaro nga moni o te Kawanatanga.

E NGA RANGATIRA HONORE O TE WHARE O RUNGA ME NGA MEMA O TE RUNANGA NUI —

Ka tukuna atu ki a koutou he Pire hei mahi tikanga hou mo te Whare o Runga, e mahara ana hoki aku Minita tera e rite ki ta te iwi i mahara ai he mea tika kia peratia.

Kei te mahara ano koutou i tonono mai te Kawanatanga o Ingarangi kia whakaae atu tenei koroni kia rua, kapa me te hawhe te pane Kuini mo nga pukapuka atu ki Uropa. I whakaaetia tau tikanga e te Paremete kua mutu ake nei, a i puta mai he pai i runga i taua huarahi. A i runga ano i tenei ara tera e tonoa atu kia mahia e koutou tetahi atu tikanga hou e maharatia ana tera e kitea he mea pai mo te katoa.

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka whakaatu atu i nga mahinga o nga reriwe. Ka kitea e koutou tera etahi putake hei whakaarotanga ma koutou.

Kua oti etahi Pire hei mahinga ma koutou, mo runga mo nga ritenga whakahaere i nga pootitanga mema, me te whakakorenga atu i te pooti tuarua a te tangata kotahi; me te Pire whakarite tikanga mo nga Kaimahi a te Kawanatanga, mo te Piro whakatikatika i nga ture mo nga mahi keru koura mo nga mahi keru waro, me nga ture mo nga tangata pekerapu, me nga ture mo nga tangata whakapae teka, me etahi tikanga whakatikatika i nga ture mo nga kamupane me nga huri, me etahi tikanga whakarite i nga ture e pa ana ki nga tangata e whakaara ana i nga kamupane hou, me etahi tikanga whakatapu whakamarama hoki i nga ture mo nga hara kirimana; me etahi atu Pire mo runga mo etahi atu mea e pa ana ki te katoa. Ka hohoro tonono te tuku atu i enei Pire ki a koutou. Ka whakahaoretia kahatia e aku Minita nga mahi nunui e puta mai ana he moni, ara ka mahia ki nga moni e watea ana tera ranei e watea mo aua mahi a muri ake nei. I runga i aua tu mahi ra e mea ana aku Kaitohutohu me kaua nga kotaraki e tukuna tuaruatia nei e nga kaimahi, a e mea ana aku Minita me ka taea me tuku ma nga ropu tangata kaimahi nei ano e tango aua mahi i runga i te tikanga kamupane.

I tera tuunga o te Paremete i tukuna etahi Pire ki te Whare mo runga mo nga putake o te Komihana whiriwhiri mehemea e pa ana he mate ki nga kaimahi o roto o tenei koroni, me etahi putake e pa ana ki nga kaimahi me nga tangata e whakamahi tangata ana, otira kotahi ano o aua Pire i whakamana. E mea ana aku Minita me tuku mai ano aua Pire i te mea kua oti i a ratou te whakatikatika, a ka tonoa atu kia ata whiriwhiria ano e koutou. Ka tukuna atu ano hoki tetahi atu Pire hei whakatu poari tangata hei whakarite i nga tautohe e puta ake ana i runga i nga tikanga whakahaerenga mahi. E mahara ana aku Minita he mea tika kia mahia tetahi ture pera i runga ra i te whakaaro pera o nga tangata e ata whiriwhiri ana i nga raruraru e tupu ake nei i waenganui i nga tangata kaimahi me nga tangata whai moni.

E tukuna atu ana e au enei mea ki a koutou kia ata whiriwhiria e koutou; e tino hiahia nui ana au kia tautoko atu au i a koutou e mahi ana i nga tikanga katoa hei painga mo tenei koroni; a ka inoi tonu au kia tohungia a koutou mahi e te Atua, kia tau ai te marietanga me te ora ki nga iwi o Niu Tireni.

Turei, te 14 o Hurae, 1891. Nga Ruri O Nga Rahui Maori.

H. K. Taiaroa.—He motini tenei naku, kia whakatakotoria ki te teepu o te Kaunihera he pukapuka

whakaatu i nga rarangi o nga moni kua whakapaua i te ruritanga i ia rahui Maori, i roto i te Takiwa Poiowini o Katipere, me Otakou, timata mai i te tau 1885. Kaore he take e korero nui atu ai au mo runga i tenei putake, i te mea hoki kei te marama taku patai. Ki taku mohio i whakaae ano te Kawanatanga kia wehea he moni mo aua mahi kua whakahuatia ake nei e au, ki taku mahara hoki i pootitia ano nga moni e te Whare o Raro; a he patai tenei naku, kia mohiotia ai te whakahaerenga o aua moni.

Te Pakere (Minita).—Heoi ano te mea e kore ai e taea tikatia te whakarite atu i te tonono a Taiaroa, he kore o te Tari Ruri e tuhituhi i nga moni e pau ana i te ruritanga i ia rahui i ia rahui. Akuanei pea e kore e tino marama te whakaaturanga mai i te paunga o aua moni.

Whakaaetia ana te motini a Taiaroa.

Paraire, te 19 o Hurae, 1891. Hemi Whiro.

H. K. Taiaroa. — He patai atu tenei naku ki te Kawanatanga, mehemea ranei ka tukuna mai he Pire i tenei huihuinga o te Paremete, hei whakamana i te ripoata a te Komiti Maori o te Kaunihera, o te 12 o nga ra o Akuhata, 1890, mo runga mo te Pitihana a Hemi Whire? I whakatau i roto i taua ripoata he mea tika kia wehea he whenua, kia 200 eka mo nga Maori i Titirangi me Okopa. Kei te awangawanga nga Maori mo te roa e tarewa noa ana aua take i whakataua ra e taua Komiti.

Te Pakere (Minita).—E pouri ana au mo te kore tikanga o taku utu atu mo te patai a Taiaroa. Engari kihai i taea e au te rapu i te tikanga e taea ai e au te whakamarama atu. Engari me tonono atu e au ki a Taiaroa, kia waiho marire taihoa e patai mai ano, kei reira pea te ahei ai au ki te whakaatu atu i te whakaaro o te Kawanatanga mo taua take.

Turei, te 18 o Akuhata, 1891. Pitihana a Hohepa Pokiki.

Whakatau a te Komiti mo nga mea Maori mo runga mo te Pitihana Nama 11 a H. Pokiki me etahi atu tangata Maori, he inoi kia tukuna atu he ora mo ratou, mo runga mo nga moni reti o nga Rahui Maori o Whakatu.

Kua whiriwhiria e te Komiti mo nga mea Maori te Pitihana a H. Pokiki me etahi atu tangata Maori mo nga moni reti o nga Rahui Maori o Whakatu, a kua rongohoki ki nga whaikorero a nga kaipitihana, a ka whakataua penei:—

Me tonono atu ki te Kawanatanga kia whakahaua atu he whakawa mo aua whenua e tonono mai na, a kia hohoro tonu te whakawa; e whakaatu ana hoki te Komiti i te tonono a nga kaipitihana e mea nei ratou kia kaua a Te Make e tu hei Kaiwhakawa, i te mea hoki e hiahia ana ratou kia watea ia hei kaikorero.

Wenerei, te 26 o Akuhata, 1891. Take Maori.

Te Pakere (Minita).— He motini tenei naku, kia ahei te Komiti Maori o te Kaunihera ki te noho huihui tahi me te Komiti Maori o te Whare o Raro, kia mahi tahi ratou i nga Pire e mahia ana mo runga mo nga Whenua Maori, ka tuku mai ai i ta ratou ripoata huihui, ta ratou ripoata motuhake. Ko te take i tonono atu ai au kia peneitia, he mea naku kia taea ai te whiriwhiri nga Pire e pa ana ki nga whenua Maori, he mea uaua hoki, he mea pakeke e tika ana kia ata whiriwhiria e nga Komiti o nga Whare e rua.

Whakaaetia ana te motini.

Taite, te 27 o Akuhata, 1891. Pitihana a Tamihana Te Karu Ma.

Te whakatau a te Komiti mo nga mea Maori mo runga mo te pitihana a Tamihana Te Karu ma.

Kaore he kupu tohutohu atu ma te Komiti mo runga mo tenei pitihana.

Paraire, te 28 o Akuhata, 1891. Hohepa Pokiki.

H. K. Taiaroa.—He motini tenei naku, kia whakaaetia e te Kaunihera te ripoata a te Komiti mo nga mea Maori mo runga mo te Pitihana a Hohepa Pokiki.

Whakaaetia ana te motini.

Turei, te 8 o Hepetema, 1891. Pire Pooti Mema.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, e hiahia ana au ki te korero i otahi kupu mo runga mo te pooti Maori e whakahuatia nei i roto i tenei Pire. I roto i nga Ture o mua ko te tikanga o tenei kupu "Maori" ko nga Maori tae atu ki nga hawhe-kaihe, me a ratou tamariki o te taha Maori. Na i tenei Pire e kite iho ana au e mutu ana ia i te

Maori me te hawhe-kaihe. Me tohutohu atu au ki te Minita, he Maori etahi he hawhekaihe etahi, a he koata-kaihe etahi, ara, nga mea i waenganui i te hawhe-kaihe me te Maori, na tera ano etahi he torukoata ara kei waenganui i te hawhe-hawhekaihe me te Pakeha. Na ko taku e tono atu nei, he mea naku kia whakamaramatia mai te tikanga, mo nga tamariki a nga hawhe-kaihe e puta ana ma te taha Maori, kia marama ai te urunga mai ki roto ki te tikanga o tenei kupu "Maori" i roto i tenei Ture. He tono atu tenei naku kia whakamaramatia mai e te Minita. Ki taku mahara e pai noatu kia kaua e eru mai nga toru koata kaihe, i te mea hoki e tata ke atu ana ena ki te taha Pakeha. He take ano i patai atu ai au, i mea ai au kia ata whakamaramatia mai. E kore au e korero roa mo enei take, engare me whaki atu e au etahi take; i te pootitanga raema Maori i mua ake nei, kaore te Apiha whakahaere pooti i whakaae kia pooti nga koata-kaihe, ara nga tamariki a nga hawhe-kaihe e puta ana mai i te taha Maori, i ki hoki ia e hara ratou i te hawhe-kaihe e hara hoki i te Maori. I ki ia he koata-kaihe ratou e hara i te hawhe-kaihe; no reira kihai i whaka-aetia e ia kia pooti ratou. Me whaikupu au mo te raranga 149, e mea nei me whaimana te Kawana ki te whakarite hou i nga rohe o nga takiwa., He take raruraru tenei ki au o mua mai ano, o taku tuunga mai hei mema mo te Waipounamu. Kaore pea te mema mo te Waipounamu i kite i tenei rarangi. Ki taku titiro iho ki tenei tekiona, he mea kia ahei ai te Kawana ki te whakarite hou i nga rohe o te takiwa o te Waipounamu kia whiti mai ai ki tetahi wahi o tenei motu. Kei te mohiotia ano kaore i te hipa ake nga Maori o te Waipounamu i nga tangata e tika ana mo te mema kotahi, a kua puta ano taua kupu i mua kia whakawhitia mai ona rohe ki tenei motu. Kia tae tenei Pire ki te Komiti ka tono au kia whaka-tikaia tenei rarangi. Kua ki mai te mema na a Renao, ki tana mahara kua tae tenei ki tona wa e tika ai kia whakamutua te pooti motuhake a te Maori, kia rite ai ki to te Pakeha. Kua rongo noatu au i tena kupu a te Mema na. He mea tautohe tena na maua o mua mai ano, i te mea e tu ana maua hei mema mo tera Whare. Ki taku mahara kaore ano kia tae ki ton awa tika kia whakarereketia he tikanga. Taihoa pea i nga ra o haere ake nei te mahia ai he tikanga hou, engari, kaore ano kia tae ki tona wa tika inaiane. Ko taku kupu atu tonei ki te Minita, he mea tika kia rehitatia nga Maori whaipooti i tenei wa. Ki taku mahara i raro i nga rohe takiwa pooti, ka taea e te Maori te pooti i tetahi takiwa, ka haere ai ki te kainga pootitanga o tetahi atu takiwa pooti Mema, pooti ai ano ki reira; kaore hoki e mohiotia mehemea kua pooti te Maori ki nga takiwa e rua. Ka taea noatia e te Maori te hoatu i te ingoa o tetahi atu tangata me te whakahua i tetahi atu hapu mona, ki taku mohio hoki e penei ana te mahi a etahi tangata; e penei ana ta ratou mahi kia tu ai ta ratou tangata i pai ai. He tohutohu kau atu tenei naku ki te Minita, i runga i taku mahara e taea noatia atu te mahi he tikanga. Ki taku mahara hoki he mea tika kia rehi-tatia nga hawhe-kaihe kia mohiotia ai nga mea e pooti ana ki te taha Pakeha me nga mea e pooti ana ano ki te taha Maori. Heoi ano ra aku kupu whakamarama atu mo enei take.

Wenerei, te 9 o Hepetema, 1891. Rahui O Arahura.

H. K. Taiaroa.—He patai tenei naku ki te Kawanatanga, Mehemea ka utua e te Kawanatanga nga Maori no ratou nei te tekiona 1 me te 2, o ta Rahui Maori o Arahura, mo te whakakinonga a te pa wai mo te reriwe i aua tekiona? Ko te tikanga o tenei patai me whakamarama atu e au. Ko te rahui nui tonu o taua takiwa e rua mano eka, a no te tau 1886 i wehea atu tetahi wahi e waru tekau eka ki etahi tangata tokotoru. No te tau 1889 ka tonoa atu ki te tari o te kairehita o Hokitika kia whakaputaina te tiwhikete. I tukuna mai taua tono ki te Tari i Poneke, a kii ana me wea ano te whenua i mua i te whakapitanga o te tiwhikete, a no te putanga o te karaati ka kitea kua waru tekau ma iwa nga eka, o te whenua i whakataua ra i te roherohenga e waru tekau ano nga eka. No muri nei ka kitea ko aua iwa eka, he mea tango mai i te rahui nui tonu, ara he mea tango mai i te whenua a aua Maori ano, a i whakaurua hoki he kupu ki taua karaati kia mana ai te Kawanatanga ki te tango i taua iwa eka hei mahi i te tupa wai mo te reriwe. No te mahinga i taua tupa wai mo te reriwe ka kino tetahi taha o taua waru tekau eka i te wai. Koia nei te take o taku patai. He mea naku kia mohio au ki te take i kore ai e tika kia utua nga Maori mo te whakakinonga o to ratou whenua.

Te Pakere.—I runga i te tikanga o nga kupu tohutohu mai ki au, e mea ana ko taua whenua kaore i kino, engari i pai ke atu i runga i te mahinga i te tupa wai me era atu mahi; engari e tika ana te kupu a Taiaroa e mea mai na mo te iwa eka i tangohia mo te rori me era atu mea, kaore au i te mohio he tika he he ranei taua tangohanga i te whenua. Ki taku rongo kei te tautohetia taua putake, a kaore ano tera kia whakaritea.

Turei, te 15 o Hepetema, 1891. Te Kaitiaki Mo Te Katoa.

H. K. Taiaroa.—E ahua tupato ana taku tu atu ki te korero mo runga mo tenei putake, notemea hoki e pa ana ki te Kaitiaki mo te Katoa, a kaore i te whakahua i nga take Maori e tiakina ana e ia; engari hoki i te mea ko te Kaitiaki mo te Katoa kei te whakahaere i nga rahui Maori o te Tai Hauauru o Te Waipounamu, me te Tai Hauauru o tenei motu, no reira ka tika kia whaikupu ano ahau. Ki taku mahara kaore i tika te tukunga atu a te Kawanatanga i nga Rahui Maori ki te Kaitiaki mo te Katoa, mana e whakahaere. Ki taku mahara koia nei tetahi take i raruraru ai te mahi o taua tari, ko te hoatutanga i nga rahui Maori mana e whakahaere. Kei te mohio au

koia tera tetahi o nga take; a he maha o nga mahi rereke o tana tari, i kore ai e taea e ia te ata whiriwhiri i nga take e pa ana ki aua rahui. Ko tetahi take whakararuraru i a ia, ko te mahi a te Paremete e mahi tonu ana i nga tikanga hou mo runga mo nga mea katoa e whakahaerea ana e ia. Ki taku mahara he wa tika tenei, e marama ai te whakahoki i nga rahui ki nga Maori ano whakahaere ai. Kei te mohio ano au, e mahara ana nga mema o te Paremete me nga tangata ano o waho, kaore nga Maori e kaha ki te tiaki i o ratou whenua. E hara tenei i te mahara tika. Ki taku titiro e tika ana ano maku ake e whakahaere oku nei paanga ki aua rahui. Kaore au e pai kia penititia au me te tamaiti. Kua mahi pire ano au mo aua rahui kia wehea mai aku taha maku ano e whakahaere, engari kaore tera Kawanatanga i whakaae. I kiia kei te whakahe nga Maori, engari ka taea e au te whakaatu i nga pukapuka whakaae, engari na nga korero a etahi Pakeha i ki pena ai ratou. Ka taea e au te whakaatu atu i aku pukapuka tohutohu tikanga atu ki te Kaitiaki mo te Katoa, engari hoki kaore rawa i tahuri mai, kaore hoki i whakahaerea. I ki tonu mai te Kaitiaki e haere ana ana mahi i runga i nga huarahi e whakaritea ana e te Paremete, a kaore he tikanga i a ia, kaore he mana ke atu i a ia. Ka mo runga mo te Rahui o Arahura, ko etahi o nga moni o te reti kua wha tau inaianei a kaore ano kia utua, kaore ano kia kohikohia e te Kaitiaki. Kua tonu atu matou mo aua moni, a kua kiia mai kaore ano kia utua ki te Kaitiaki. No reira au i mea ai, me mahi e te Kawanatanga he tikanga hou mo nga rahui Maori, a me tuku atu he kupu ki te Kaitiaki hou, kia mahia paitia e ia nga rahui Maori, kia utua tikatia hoki e ia nga moni reti e kohia ana e ia. Me whakaatu hoki au e rua rawa nga komihana e utua ana mo te kohikohinga i nga moni reti o aua rahui—kei etahi e tae ana ki te 10 paiheneti. Ki taku mahara e taea noatia atu e etahi tangata te kohikohi mo te 2½ mo te 3 paiheneti ranei. No reira au i tonu atu ai ki te Kawanatanga kia ata tirohia e ratou kia kua ai e nui rawa nga moni e utua ana e nga Maori mo te kohikohinga i nga moni o nga reti. Kaore au i te kite i etahi atu tari kia rua rawa komihana mo te koihuga moni—kia komihana mo te hunga e noho ana i te tari, kia kotahi mo te hunga e haere ana ki te kahi mai i nga moni. Kua kahi ano au i etahi o nga moni o nga reti a kaore i rua utu moku mo taku haerenga ki te kahi i aua moni, a kaore hoki i whakaritea he utu mo te tangata ke kaore nei i haere ki te kohikohi.

Wenerei, te 16 o Hepetema, 1891.

Rahui Maori I Otakou Me Etahi Atu Wahi.

H. K. Taiaroa.—E kokiri atu ana au i tenei motini aku, notemea kei to tonu tonu nga Maori kia wetekia nga here o aua rahui, a kaore ano kia oti te wea o aua wahi. Kei te tautohetia ano etahi o aua wahi, a kaore ano kia whakaritea aua raruraru. Koia nei taku motini, ki te mahara o tenei Kaunihera, he mea tika kia kua e wetekia nga here o nga Rahui Maori i Otakou, i Taieri, me Te Karoro, kia marama ra ano Te Kawana kua tika kua oti hoki nga ruri o aua rahui.

Whakaaetia ana, taua motini.

Pire Utu Mema.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, e tautoko ana au i te Pire nei i runga ano i tona ahua i tukuna mai nei ki tenei Kaunihera. Ki taku mahara ko nga mema o tera Whare nga kaiwhakarite mo te iwi, a ko ratou e mohio ana ki nga hiahia o te iwi, a na ratou i kokiri tenei Pire i runga ano pea i te hiahia mai a te iwi katoa. No reira ka tautoko au i taua Pire, a ki te kimihia tona take a muri ake nei, ki te whakahe ranei te iwi pooti mema, e kore ratou e kaha ki te whakahe ki a tatou ki nga mema o te Kaunihera. Heoi ano ta ratou he whakahe ki tera Whare. Kaore au i te kite painga i roto i te motini a Te Mira. Ki taku titiro mehemea ka whakaaetia tana motini, ka taea e tera Whare te whakarereke i te Pire, a mehemea ka peratia ka tango ratou i te £240, a ka waiho ko tona utu o naianei ko te £100, te utu ma nga mema o tenei Kaunihera. Ki taku mahara e kore e tika kia peratia, kia nui ke te utu mo nga mema o tera Whare kia iti noaiho ma nga mema o te Kaunihera. E rite tahi ana nga mahi o tenei Kaunihera ki nga mahi a tera Whare, tera pea e roa ke ana a ratou korero i tera Whare, engari e roa ke ana tatou e tatari atu ana kia tukuna mai nga Pire. E whakamarama atu ana an i aku whakaaro mo runga mo tenei Pire, notemea hoki kua pea au ku whakaritea e au taku pooti hei whakakore i te pooti a tetahi mema, noreira ka puta au ki waho me ka tae ki te pootitanga

Niu Tireni.Nga Korero Paremete.Whare O Raro, Tau 1891.Huihuinga I. Huihuinga II.Nga Korero a nga Mema.

Huihuinga Tuatahi O Te Paremete Tuangahuru Matahi, Whare O Raro. *Paraire, te 23 o Hanuere, 1891.*

I Whakatuwheratia te Paremete i te hawhe paahi o te rua, whakaaria ana e Te Hanata Ko Te Roretana hei Tumuaki mo te Whare.

Whakaaria ana e Te Hetana ko Meiha Tuari hei Tumuaki.

Pootitia ana taua take—

Tu ana ko Meiha Tuari.

Te Miterehana.—Whakaaturia ana ki te Whare kua whakamutua e ratou ko ona hoa Minita ta ratou mahi Kawanatanga.

Hikitia ana te Whare mo te Turei.

Turei, te 27 o Hanuere, 1891.

Te Paranihi.—Ka whakaatu ahau ki te Whare kna pai te Kawana kia matou kia tu hei Kawanatanga, ara ko ahau hei Pirimia; Ko Te Pakere hei Minita ki te Whare o Runga. Ko Te Riiwi hei Minita mo nga Kura, mo nga Ture hoki. Ko Te Hetana hei Minita mo nga Mahi Nunui, Mahi Arai Taua, mo nga Mahi Maina hoki. Ko Mekenehi hei Minita mo nga Whenua. Ko Te Waari hei Minita mo nga Poutapeta me nga Whare Waea. Ko Te Karimana hei Minita mo te Taha Maori.

Wenerei, te 28 o Hanuere, 1891. Tangata Maori Mo Te Whare O Runga.

Taipua.—Patai ana mei kore te Kawanatanga e whakaae ki te karanga i tetahi tangata Maori ki te Kaunihera, kia ahua maha ai nga mema Maori ki reira?

Te Paranihi.—Kei te mohio ano te Kawanatanga e tika ana Ma whai mangai te Iwi Maori kei taua Whare i runga i to ratou tokomahatanga. Otiia kaore ano kia whai wa te hurihuri i taua take, taihoa pea.

Taite, te 29 o Hanuere, 1891. Kenepuru Poraka.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea he pono kua hokona e te Kawanatanga te poraka o Kenepuru i te mea he wahi tena kua ata whakaritea hei taunga mo nga Maori kore whenua, ara mo Ngatikua me Rangitane? Kua rongo ia inaianei kua tukua tenei poraka e te Kawanatanga kua mutu tata nei ki etahi Pakeha kua noho ki runga inaianei. Tana mahi i roto i nga tau katoa kua hori ake nei, he tohe nui mei kore ia e whai whenua mo nga tangata Maori i raro i nga whakatau a te Roiara Komihana kua takoto nei tana Ripoata ki te aroaro o te Whare. I tera tau i arahina e ia tetahi ropu tangata Maori ki te aro-aroaro o te Minita Maori ki te whakapuaki kupu mo tenei poraka tonu, a puta ana te kupu a aua Maori tera ratou e pai tonu ki tenei whenua ina mutu te riihi a nga Pakeha.

Te Paranihi.—I whakaritea e Komihana Make a whakaetia ana e nga Maori ko Kenepuru poraka hei whenua mo ratou, koina tetahi wahi hei taunga iho mo te hunga whenua kore. Otiia kaore i mohiotia i reira kua whakaetia i mua te mana hoko ki nga kai riihi ana hiahia ratou, me era atu raruraru. Ko te tikanga mo etahi whenua ke o te Karauna kua pareia ki te Tari Whenua Karauna mei kore e taea te rapu i tetahi whenua pai hei riihi mo Kenepuru i te mea kihai i watea taua poraka.

Paraire, te 30 o Hanuere, 1891.

Nga Whenua Maori.

I runga i te motini o Makitonore i whakaetia kia homai ki te aroaro o te Whare tetahi ritana e whakaatu ana i tetahi mapi me tetahi apiti e tohu tohu ana penei: (1.) Ko nga whenua e mau ana i te iwi Maori kaore ano kia paahitia e te Kooti kaore ano hoki kia riihitia ki nga Pakeha. (2.) Nga whenua Maori kaore ano kia paahitia e te Kooti e riihitia ana ki nga Pakeha. (3.) Nga whenua Maori e whakamatau ana te Kawanatanga ki te hoko, me whakaatu nga eka o aua poraka me te moni kua puta me te moni toenga me nga take kaore i whakaotia aua hoko. (4.) Nga whenua kau paahitia e te Kooti kua riihitia ki nga Pakeha, me whakaatu nga tau o nga riihi me te moni o ia tau, me te utu i raro i te Ture Takoha Taonga mo aua whenua. (5.) Nga whenua kua paahitia e te Kooti e puritia ana e nga Maori hei nohoanga ma ratou, me whakaatu te utu whiriwhiri e utu ana i raro i te Ture Takoha Taonga. (6.) Te moni nama e toe ana e tika ana kia utua ki te Kawanatanga mo nga ruritanga me era atu

whakahaere mo nga whenua Maori, a ko awhea puta ai aua utu ki te Kawanatanga. (7.) Me whakaatu mai te huihuinga o nga moni e utua ana e nga Pakeha me nga Maori i raro i te Ture Takoha Taonga mo nga whenua Maori, me whakaatu mai te moni e utua ana e te iwi Maori e te iwi Pakeha.

I runga i te motini o te PARANIHI ka hikitia te Whare i te rima meneti te paahitanga o te ono a mutu ana te noho o te Paremete.

Whare O Raro.

I tuwhera te Paremete i te hawhe paahi o te rua i te Taite te 11 o Hune, 1891.

Paraire, te 12 o Hume, 1891. Nga Whenua Maori.

Te Makitanara.—Patai ana ko awhea oti ai te ritana i tonoa e ia i te huihuinga tuatahi mo nga whenua Maori.

Te Karimana.—He roa rawa te mahinga o taua pukapuka, kaore ano kia oti. Erangi ka whakahaua e ia kia mahia tonutia.

Turei, te 16 o Hune, 1891.

Utu Takoha I Runga I Nga Whenua Maori.

Tame Parata.—Patai ana ki te Pirimia Mehemea ka whakaritea e te Kawanatanga te hiahia o te Whare i whakapuakina i te Huihuinga o te tau 1889 kia whakakahoretia te utu Pane Kuini i runga i nga whenua Maori? He nui noa atu ona tau i kawea ai i tenei take i runga i te kaha o tona mohiotanga na taua utu taimaha i arai te mahi whakanohonoho o nga whenua Maori e puta ai he painga mo ratou. Mehemea ka whakamamatia taua ture, tere tonu te whakapai i nga whenua e takoto mangere ana inaianei. Ko te mea tika me homai he Pire hei whakakore i taua ture.

Te Paranihi.—Tera ahau e utu i taua patai ana tukua e au oku korero nga moni o te Koroni.

Taupouitua Poraka.

Te Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakaaro ia ko te mea pai he whakatu i tetahi Roiara Komihana hei kimikini i nga ritenga e pa ana ki te Poraka o Tauponuiatia. Nui atu taku koa mehemea ka whakaae te Kawanatanga ki tenei hiahia a nga Maori. I whakaturia e tera Kawanatanga tetahi Komihana ki te uiui ki nga ritenga o tera pito ki te whakararo me te Hauauru o tenei whenua a kua whakatikaia nga mate o etahi Maori e pa ana ki tera wahi, waihoki me pera ano te tikanga mo te pito ki te tonga.

Te Karimana.—He mea nui rawa atu tenei a tera e pan te takiwa roa i te mahi hurihuri i ona ritenga katoa otiia e pai ana ia ki te whakarongo ki nga kupu tohutohu mai a te mema nana nei te patai.

Nga Whenua Maori.

Te Paranihi i roto i tana whai korero roa ka ki penei mo nga whenua Maori. Kua kitea inaianei ko te mea tika me hoko he whenua Maori ta te mea kua iti rawa nga Whenua Karauna e toe ana a tera e whakaritea tetahi moni hei pera. A i te mea e puritia ana ki te Karauua te mana hoko whenua, e mahara ana te Kawanatanga ko te takiwa tika tenei hei whakatikatika i te ture kia ahei nga Maori ki te riihi atu i o ratou whenua ki te Karauua mo ake tonu atu ki te tuku atu ranei i o ratou whenua ma tetahi Poari i whakamana ai e ratou e riihi i raro i nga ture whenua o te Karauna ki nga Pakeha ma ratou e noho aua whenua ra. Erangi ko nga whakahaere ka mahia ra me whakaoti i raro i te pono me te tika, i raro hoki i nga ritenga o te tiriti. Me hanga nga ture kia taea te whakanoho pai i nga whenua a nga Maori. Ko te Roiara Komihana i whakaturia hei ui ui, kua oti te tuhi i ta ratou ripoata marama me te whakaatu mai i nga ritenga e taea ai enei whakahaere, e ai ta ratou mahara, i te mea kua whakahuihui ratou i nga iwi Maori kua kororerero mo aua take. He nui te whakaaro o toku hoa o te Minita Maori mo tenei mea, a mana e homai he Pire ki te Paremete hei whakatopu hei whakamama i nga tini ture raruraru e pa ana ki te whenua Maori kia kotahi tonu kia marama ai kia iti ai hoki te utu, kia tere hoki te mahi kimi take whai paanga ki te whenua i roto o te Kooti whenua Maori. Ma tenei e tere ai te whakamahi i nga whenua Maori e takoto mangere inaianei. Ka whakakahoretia te tekau paiheneti mo nga riihitanga Whenua Maori, e rima mano pauna te ruihitanga o te koroni i raro i tenei whakangawaritanga o te Ture Pane Kuini, erangi ka waiho tonu taua tiuti i runga i nga whenua Maori e hokona ana.

Wenerei, te 17 o Hune, 1891.

Nga Rihi O Nga Rahui O Te Tai Hauauru,

Te Hatihana.—Patai ana mei kore te Kawanatanga e homai he Pire hei whakahaere i nga Rahui o te Tai Hauauru i raro i nga ritenga o te ripoata o te Komiti Whiriwhiri o tera tau, tatemea i mua tata nei kua puta tetahi whakatau o te Hupirimi Piira Kooti, a kua pa te mate ki nga rihi, ara ki nga rihi i whakamana?

Te Paranihi—He take nui rawa tenei, a ki tona mahara kaore e marama te homai Pire hei whakamana i te whakatau o taua Komiti i te mea kua rere ke te ahua inaianei i raro i te whakatau hou o taua Kooti Piira. Me whakaaro tahi raua.

Nga Iwi O Ngatikua me Rangitane.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minitia Maori kua pewhea te mahi whakarite whenua mo aua Maori kore whenua. Kua nui noa atu nga tau e whakaari ana ia i tenei putake me te waiho noa iho e te Kawanatanga, me te paheke haere o nga whenua e rite ana hei taunga mo nga Maori. Taihoa, i te mea kua pau katoa nga whenua o te Karauna, ka utua ki tenei kupu. "Kua kore rawa he whenua inaianei he whakarite i te hiahia o aua Maori me te whakatau o te Roiara Komihana, ta te mea kua pau katoa nga whenua, kaore kau he wahi i toe."

Te Karimana.—I runga i te uaua o tenei take, kaore i kitea he whenua ma nga Maori e korerotia nei. A i te mea ka watea ia ka whakaarohia e ia he tikanga mo nga tangata Maori whenua kore, a kanui tona pai mehemea ka tohutohu mai te honore mema nana te patai nei i mua atu o te hokinga atu i Werengitana.

Te Pire Pooti Mema.

Te Taipua.—E tono ana ahau kia nukuhia te korero mo tenei take kia whakamaoritia taua Pire. Kia whai taima matou ki te hurihuri i ona ritenga i te mea e pa ana kia matou taua mea. E kore au e korero roa erangi ka tono ahau kia nukuhia mo tetahi takiwa poto.

Te Riiwi.—He wahi iti e pa ana ki te iwi Maori a kaore e tika kia nukuhia.

Taipua.—Ka motini ahau kia whakanukuhia.

Pootitia ana—

Hinga ana te mootini, haere ana te korero mo taua Pire.

Taipua.—I te mea kua kore e pai te Kawanatanga ki te whakanuku i te Pire nei, kati me whai kupu ahau.

Te Tumuaki.—Kua korero ano te honore mema i te tuatahi, kaore e tika kia rua tunga ki te korero.

Haere ana te korero tuarua.

Taite, te 18 o Hune, 1891.

Mahi Patu Kekeno.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita mo nga Moana. Ko awhea whakapuare ai te mahi patu kekeno, a pewhea te roa o ne wa e haere ai taua mahi?

Ko Makenehi—Whakaatu mai ana, i runga i tetahi Ota o roto o te Kaunihera kua whakapuaretia te mahi ra timata i te tahi o nga ra o Hurae e haere ake nei, a ka watea mo nga marama e rua anake.

Whenua Maori.

I runga i te motini a Te PIHA whakahaua ana kia homai ki te tepu tetahi ritana e whakaatu ana i nga ingoa o nga Pakeha katoa e pupuri whenua ana he mea tuku e nga Maori i raro i "Te Ture Whenua Maori, 1867," i raro i te Memoriara o "Te Ture Whenua Maori, 1873," nga ture o muri iho ranei, me whakaatu mai nga whenua hoko. Nga whenua rihi, nga tau e toe ana o nga rihi, me nga hea kua hokona o nga whenua e hokona ana.

Paraire, te 19 o Hune, 1891.

Nga Kaiwhakamaori I Nga Takiwa Maori.

Taipua.—Patai ana ki te Minita mo nga Ture mehemea ka whakaritea e ia he kaiwhakamaori mo roto mo nga Kooti a nga Kaiwhakawa Taturu kei nga Takiwa Maori me te whakatu hoki i tetahi kaiwhakamaori mo te Kooti ki Otaki? Nui atu hoki te mate o nga Maori e whai keehi ana ki aua Kooti me te pau nui o a ratou moni i te utunga i nga kaiwhakamaori i nga roia hoki. I mua na te Kawanatanga ano i utu nga kaiwhakamaori otia inaianei e waiho ana ma nga Maori ratou e utu. Kua rongo ahau kei te utu te Kawanatanga i nga kaiwhakamaori i era atu takiwa katoa. He pai ano mehemea ka whakaturia e te Kawanatanga nga tangata mohio ki te reo Maori kei Kaiwhakawa.

Te Riiwi.—Kei te ahua pohehe pea te patai nei. Kaore he ritenga hou o naianei. Kei nga keehi hara kirimina ma te Kawanatanga e utu i te kaiwhakamaori, a kei nga keehi rawaho ma ia tangata ano e utu i tana kaiwhakamaori. Tetahi kimi a te Kawanatanga kia mohio nga karaka ki te reo Maori ko ratou ano hei kaiwhakamaori mo te Kooti. Mehemea e waiho ana ma te Kawanatanga anake e utu i nga kaiwhakamori katoa, he nui atu te moni e pau. Mehemea tera he mate kei tetahi takiwa mana e kimi ana tohutohu mai te honore mema nana te patai.

Ateha Maori Ki Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana mei kore te Kawanatanga e whakaae ki te whakatu i etahi Ateha kia noho ki roto ki nga Kooti Whakawa Tuturu o Te Waipounamu.

Te Karimana.—Kua oti te whakaaro o te Kawanatanga kia whakatikaia te rarangi ingoa o nga Ateha, a kei taua wa mahara ai me whakatu pea he Ateha hou.

Nga Komihana Ture Whenua Maori.

Te Taipua.—Patai ana ki te Minita

Maori ko awhea whakamaoritia te ripoata o nga Komihana kia kitea e nga Maori katoa, a ko awhea hoki homai ai i nga korero ki te whare?

Te Karimana.—Meake nei oti ai te whakamaori me te perehi, hei reira homai ai ki te Whare.

Nga Kura Maori.

R. Tamihana.—Patai ana mehemea ka whakaae te Minita o nga kura ki te tuku atu te mana whakahaere o nga kura Maori ki nga Poari.

Te Riiwi.—Kei te hurihuri te Kawanatanga i taua ritenga erangi kaore ano kia oti kei te ahua uaua taua mea tetahi, kahore pea nga Maori e pai.

Turei, te 23 o Hune, 1891. Mahi Patu Patiki.

Te Raiti.—Patai ana mei kore te Kawanatanga e kimi tikanga e mutu ai te hopu patiki mehemea e iti iho ana i te tekau matahi inihi te roa, i te mea kei te hopukia nga mea paku rawa hei hokohoko a tera e mate haere aua ika.

Ko Mekenehi.—Ko te ture o naianei e mea ana kaua e iti iho i te iwa inihi te roa. Otiia mana e ata whakaaro.

Wenerei, te 24 o Hune, 1891. Wi Katene me Etahi Atu.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Minita Maori mehema ka whakamana e te Kawanatanga te ripoata i whakataua e te Komiti Maori i te 21 o Hurae, 1886, mo runga mo te pitihana a Wiremu Katene me ona hoa 11,976? I penei hoki te ripoata ra kei te whakahe a Wiremu Katene me ona hoa kai pitihana 11,976 mo a ratou mahinga ika, pipi tio kua whakakinongia e nga Pakeha i te mahinga i nga taone i Akarana me era atu wahi. I whakapumautia hoki enei taonga katoa kia ratou i raro i te Tiriti o Waitangi i te tau 1840, a e inoi ana nga kaipitihana kia whakahokia enei wahi kia ratou. Ki te titiro a tenei Komiti tera e nui haere enei tu raruraru ana haere nui te mahi whakanohonoho i nga taha moana na reira e mahara ana te Komiti kia hohoro te Kawanatanga ki te kimi ritenga mo enei mea katoa kia whakataua tika tia nga mana a nga Maori. Me anga atu hoki te titiro a te Kawanatanga ki nga whai korero a Hakuene i whakapuaki ai ki te aroaro o te Komiti, hei tohu ia mo te whakaro nui a te iwi Maori ki enei taonga a ratou.

Te Karimana he take nui rawa atu tenei a e kore e taea te whakaoti i te wa e noho ana te Paremete, kia mutu ra ano ka tahuri te Kawanatanga ki te whakaoti pai he tikanga e mutu ai enei raruraru.

Paraire, te 26 o Hune, 1891. Tiuti Pane Kuini.

Tame Parata.—Patai ana ki te Pirimia, ko awhea homai he Pire hei whakatika i te Ture Pane Kuini? He tini tini noa atu nga patai me nga reta e tae mai ana ki aia mo tenei mea.

Te Paranihi.—Kua puta ano tana whakaaetanga ki te honore mema i te tuatahi ra a ka ki atu ano inaianei tera e hohoro te homai e te Kawanatanga i tetahi Pire mo tenei mea i roto i enei ra e haere ake nei.

Wenerei, te 1 o Hurae, 1891.

Nga Whenua Maori.

Te Kere. — Patai ana ko awhea homai ai te ritana i motinitia e ia i tera tau hei whakaatu mai i nga keehi kua whakawakia e ia Tiati e ia Tiati o te Kooti Whenua Maori.

Te Karimana.—He mea roa rawa tenei, otiia kei te Tari Kooti Maori e mahia ana, tera pea e hohoro te oti.

Nga Reiti Whenua Maori.

Te Huhitana.—Patai ana mehemea ka whakarite te Kawanatanga i tetahi ritenga hei tuku oranga ki nga ropu takiwa hei riwhi mo nga moni i puta kia ratou i raro i Te Ture Reiti Whenua Maori Whenua Karauna?

Te Karimana.—He mea nui rawa tenei. Na i te mea e rimatekau ma wha mano (£54,000) te moni e takoto nama ana ki runga ki nga whenua Maori kaore ano kia utua ki te Karauna, na reira e kore e taea e te Kawanatanga te whakaae atu.

Taite, te 2 o Hurae, 1891.

Nga Ture Whenua Maori.

Te Roore.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka homai e ia he Pire hei whakakore i nga tini Ture Maori inainei me te homai i tetahi Ture whakatopu pena me tana i whakaatu ai i roto i tana whai korero i Otorohanga.

Te Karimana.—Ae kei te hanga tetahi Pire inaianei hei whakahaere i nga whenua Maori hei whakatopu hoki a meake nei tukua mai ki nga mema hei titiro ma ratou.

Te Roto O Wairarapa.

Timi Kara.—Patai ana ko awhea te Minita homai ai te ripoata o te Roiara Komihana mo nga kereme o Wairarapa moana.

Te Karimana.—Kua tae mai te ripoata a Te Make a kei te perehitia i naianei erangi he nui rawa aua karero, e kore pea e hohoro te homai ki te Whare.

Turei, te 7 o Hurae, 1891.

Whenua Kei Hikutaia.

Hoani Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakamana e te Kawanatanga nga tini kupu whakaae i whakaetia kia Rawiri te Wakaiti tera e whakaotia etahi rohe whenua kei Hikutaia? He nui noa atu nga tau i raruraru ai tenei mea a i tonono a Rawiri i te wa ia Te Makarini kia whakatakototia te rohe i waenga i nga Maori me me nga Pakeha kia marama ai te takoto o te whenua. Kua tae atu nga reta e wha na nga Minita o te Kawanatanga e whakaae ana ki te tuku atu i te kairuri hei whakaoti i taua rohe, otiia kei te takoto he tonu kaore ano kia whakaotia, a tera e hemo a Rawiri e kore e rokohanga te mananga o taua kupu whakaae.

Te Karimana.—E tata ana tenei raruraru ki te rima tekau tau. I tae atu a Te Witika ki taua takiwa i mua a i puta tana kupu tera e whakaotia taua paenga, tera a tukua atu te kai-ruri, otiia kihai i tukua atu a e hapa tonu ana. Mehemea ka tohutohu mai te honore mema nana te patai nei ki au tera e oti tana tikanga e tohutohu mai ai.

Nga Hawhekaihe O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita, mo nga Whenua kei hea e takoto ana nga whenua kua wehea mo nga hawhekaihe o Te Waipounamu? Kei te noho awangawanga tonu nga Maori o tera motu i te taringa roa tanga kei hea a ratou whenua. I te tau 1888 i paahitia he Ture e whakamana ana i nga kereme a nga hawhekaihe me te tuku atu i etahi wahi whenua mo ratou. A ahakoa kua maha nga tau kua pahemo nei kaore ano kia ahatia he ritenga mo ratou kahore he whenua kia tukua atu mo ratou. Nui atu tona hiahia kia tere te Kawanatanga ki te whakaoti i tenei mea.

Te Karimana.—E pa ana te patai nei ki nga motu e rua o Te Waipounamu; ko Te Make te Komihana a kua ki mai ia tera e roa te takiwa mahi e oti ai otiia kua wehea etahi whenua mo aua tangata kei Rakiura kei Kanatapere, kei Otakou kei Maparo, ara kei nga wahi e watea ana nga whenua Karauna.

Tahoraiti Reriwe Teihana.

Timi Kara.—Patai ana ki te Minita mo nga Mahi Nunui mehemea ka tonono ia ki nga Komihana Reriwe kia tu te tereina motuhake ki Tahoraiti hei painga mo nga Maori me nga tini Pakeha e noho ana kei taua takiwa.

Te Hetana.—Tenei te utu mai a nga Komihana Reriwe mo taua tonu, ara kua whakaritea te haerenga o nga tereina kia rite te hiahia o te nuinga o nga tangata. Na kei te pai noa atu nga tangata o Tahoraiti te haere atu ki Tanewake inahoki e rua tonu maero me te hawhe te pamamao, na reira e kore nga Komihana e kaha ki te whakaae kia tu te tereina ki te teihana i Tahoraiti.

Mema Maori Ki Te Whare O Runga.

Hoani Taipua.—Patai atu ana ki te Pirimia mehemea tena te Kawanatanga e whakaae ki te karanga i etahi tangata Maori hei mema ki te Whare o Runga inahoki e homai ana etahi ture e panui ana ki nga Maori o tenei motu?

Te Paranihi.—Kaore ano kia oti noa te hurihuri a te Kawanatanga mo tenei mea ahakoa e mohio ana te Kawanatanga e tika ana kia whai mangai nga Maori ki reira. Taihoa ka ata whakaaroaro ai tenei take.

Nga Rahui Maori O Te Tai Hauauru.

Te Karimana motini ana kia whakaturia he Komiti Whiriwhiri hei uiui hei ripoata mo nga rihi kua whakamana o te Tai Hauauru o tenei motu kia apiti atu ki tetahi Komiti pera o te Whare o Runga ko Te One Hooro, ko W. Kere, ko Te Parata, ko Te Roretana, ko Te Wirihana, ko Hetana me ia hoki, me tuku mai te ripoata i roto i nga wiki e toru.

Te Kere.—Kauaka toku ingoa ta te mea ko ahau te Tiamana o te Komiti Maori.

Te Taipua e motini ana ahau kia Apititia atu te ingoa o Timi Kara.

Te Tumuaki me matua whai whakaatu ka tika te motini a Taipua.

Patua ana te ingoa o Te Kere.

Timi Kara.—He nui te mahi a te Komiti whiriwhiri o tera tau a ki tona whakaaro kaore he tikanga kia whakaturia tenei Komiti inaianei.

Te Taipua.—Kei te tautoko ahau i nga kupu a te mema mo te Tai Rawhiti. He nui nga Ture i paahitia mo enei rahui kihai i pai, kati kua e peka mai te Kawanatanga inaianei ta te mea he Pire tona he whakahaere i enei whenua.

Tame Parata.—Kei te pena ano aku kupu me eni honore mema kua korero ra. Me waiho te mahi kia haere ana i roto o te Hupirimi Kooti.

Ko Kapa.—He whakaatu kau toku kei te topu a matou whakaaro i runga i nga take Maori.

Whakaaetia aua kia whiriwhiria taua Komiti.

Wenerei, te 8 o Hurae, 1891.

Para Te Hiwinui.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakamana e te Kawanatanga te ripoata a te Komiti Maori i runga i te pitihana a. Para te Hiwinui me etahi atu i kokiritia ki te Whare i te 5 o Akuhata, 1890? E hiahia ana ia kia mohio kei te pewhea te whakaaro a te Kawanatanga mo tenei mea. He whenua hoki te take, kei Tauranga e takoto ana.

Te Karimana.—Ki tana titiro kua mana i te Kawanatanga te whakatau a te Komiti. I pare hoki taua ripoata kia te Paramena kia tuku ripoata mai ia a tae ana mai tana kupu roa ki tera Minita Maori me te whakaaro hoki e kore te Kawanatanga e whai tikanga mo taua mea heoi e kore tona mahara e rere ke i to te Minita i mua atu.

Nga Ture O Te Kawanatanga.

Hoani Taipua.—Ehiahia ana ahau ki te korero mo nga mahi o tenei Kawanatanga e pa nei ki te iwi Maori. Erangi he mate kei a matou kei nga Maori ta te mea kahore ano kia whakamaoritia etahi o nga Pire e ahei ai matou te whakaroaro ki te pai te pewhea ranei. E tino tonu ana ahau me mutu rawa te mahi a te Kawanatanga e pupuri marire i a ratou pire Maori kia tata te mutu o te Paremete katahi ka homai ai. E hara i te mea na tenei Kawanatanga anake tenei tu mahi, erangi he pera tonu te mahi a era atu Kawanatanga. I te mea he tokoiti rawa nga mema Maori ko te mea tika rawa kia pai te whakamarama, kia ngawari rawa te tukunga atu nga ritenga katoa kia mohio ai ratou ki nga whakahaere a te Kawanatanga mo te iwi Maori. E mihi ana ahau ki te Kawanatanga mo ta ratou whakaaetanga ki te whakakahore i te utu pane Kuini mo runga mo nga rihi whenua Maori. He pono ano i whakaae era Kawanatanga kia whakangawaritia taua ture, he whakaae kau kaore i rite, koia ahau i miharo ai ki te koha e homai nei e tenei Kawanatanga. Kei te pai ano nga kupu mo te hoko whenua Maori, otia kua rawa e utaina mai he here he taimaha ki runga ki a matou whenua pena me era i roto i "Te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1886," kua rawa e homai he mea hei arai i te whakahaere pai a nga Maori i o ratou nei oneone. Kotahi tonu te mea hei titiro ma te Maori e hoko ana i tona whenua ko te utu rahi anake. Ko

tena hoki te mea nui e tirohia ana e te Pakeha, a me pera hoki te painga e puta atu ki te Maori. Mehemea ka whakaekea he taimaha ki te whenua Maori anake ka kiia e au he mahi tahae, e rite ana ki te muru. Mehemea he tohu aroha enei here na te Kawanatanga ki te iwi Maori, me arai te mahi hoko whenua, me waiho ko te mahi reti anake. He nui rawa hoki nga pitihana a nga Maori kua tae mai ki au e mea ana me mutu te hoko me te riihi ahakoa ki te Karauna ki nga Pakeha ranei, kia matua takoto nga whenua rahui e rite ana mo nga Maori. Mehemea ka waiho ko te Kawanatanga anake he hoko i o matou whenua, e kore rawa e puta he utu tika kia matou, ka haere mai nga Apiha hoko whenua a te Kawanatanga, heoi ka whakaae nga Maori ki ta ratou utu i homai ai ahakoa iti noa iho i te mea kua araia te hoko ki nga tangata rawaho. Kua rongohia ahu ki etahi mema e korero ana e tika ana te waiho ma te Kawanatanga anake te mana hoko whenua Maori ta te mea kei te Tiriti o Waitangi taua tikanga. He pono tena, otiia na wai i takahi tuatahi i taua Tiriti? Na te Kawanatanga ra pea, ahakoa i takahi ano te Maori i taua tiriti, e hara i te mea na ratou te hara tuatahi. I whakapumautia i raro i te Tiriti o Waitangi a matou whenua, mahinga ika me a matou mana katoa kia matou, na titiro! kua tangohia katoatia enei mea ia matou inaianei, a mehemea ka haere tetahi Maori ki te tango i aua wahi mahi kai me era atu taonga i whakapumautia kia matou, ka araia ia, a kaore he huarahi hei kawenga i aua mana ki te Kooti. Ka kiia mai te kupu, kua riro katoa atu enei mea ia te Kuini. I te mea kua homai he Karauna Karaati kia matou, heaha te take i rere ke ai te ture mo matou, kaore e rite ki te ture e pa ana ki te Pakeha. Kore rawa ahau e pai ki te ritenga o tenei Kawanatanga ma te Karauna anake e hoko o matou whenua. Me waiho kia matou tonu te ritenga mo tera. Tena ia, mehemea ka homai he Pire ki tenei Whare hei mea ma te Karauna anake e hoko nga whenua a nga Pakeha. Ka pewhea ta ratou titiro? Ka tino maranga katoa ra pea nga mema Pakeha o tenei Whare ki te turaki, a nui rawa atu te whakahe. Na te mea ra he iwi ata noho te Maori koia ra pea te take i peneitia te tikanga mo ratou. Na mo runga mo te tikanga a te Pirimia ki te riihi i nga whenua Maori mo ake tonu atu, kahore he koha e puta mai ki nga Maori. Ka uaua rawa toku tohe kia kaua e riihitia e te Karauna a matou whenua mo te iwa-tekau—ma iwa tau. E rite tonu ana tenei mea ki te muru, ki te raupatu, e kore rawa e hoki mai a matou papa whenua kia matou mutu noa tenei ao. Akuanei e penei ana pea te whakaaro, kite mate te hunga nona, ka riro aua whenua ki te Kawanatanga. Kei te pena tonu toku titiro atu, kahore e rere ke. Ko toku kitenga ki te whakahaere whenua a nga Poari, he he rawa. He mate anake e pa ana ki te Maori. Titiro hoki ki te whakahaerenga o nga whenua Rahui o Te Tai Hauauru. Ahakoa i tukua rawatia aua whenua ki nga Maori, muri iho ka tangohia mai ia ratou ka tukua ma tetahi Poari e whakahaere, tona tukunga iho he aureretanga na te hunga nona, me te rere mai o nga pitihana ki tenei Whare. Kua rongohia hoki tatou inaianei i mauria etahi riihi ki roto ki te Hupirimi Kooti a hinga ana nga Pakeha riihi. Na te mea he iwi matau te Pakeha i pai ai ki te riihi roa, ko matou ko nga Maori e tau hou ana ki tenei ritenga, kaore e pai. Me titiro hoki tatou ki te riihitanga o te Taone o Rotorua na te Kawanatanga i whakahaere, a heaha te aha. I ora koia nga Maori? Muri iho ka tahuri te Kawanatanga ki te hoko i aua whenua, whakahe aua nga Maori a ka rua nga tau e noho ana etahi o ratou ki Werengitana e rapu ora ana mo ta ratou mate. Hei tohu enei mo te whakahaere pai a nga Poari, a te Kawanatanga hoki. E ki matakite ana ahau i tenei kupu. Ki te riro ma te Kawanatanga e tiaki e whakahaere i o matou whenua ka pera tonu te he me te raruraru. Mehemea ka whakapuaretia te whakahaere a o matou whenua tera e nuku noa te utu e riro mai mo a matou hoko me a matou riihi. Otiia mehemea ka meingatia ma te Karauna anake e riihi e hoko, e kore nga Maori e whiwhi ki te utu totika. Kei te whakahe au ki etahi mema Pakeha e titiro makutu ana ki a matou whenua me ta ratou tonu ki te Kawanatanga kia kaha ki te hanga i nga tikanga maro mo ana whenua. Kei te he rawa tenei mahi. I kite tonu ahau inanahi ite mema mo Taranaki ara a Makuaiia e patai atu ana ki te Kawanatanga mei kore ratou e whakaae ki te whakaeke i nga taake ki nga whenua Maori. He mahi poauau tenei. Mehemea kei te penei te mauahara a nga tangata katoa o tona takiwa ki te iwi Maori, he tohu ano kia tu ke kia nui te whawhai me te ngakau kino a nga iwi e rua kia ratou. No te tau 1859 hoki ka ara te pakanga ki Taranaki, a mai ano i taua wa ka noho ke ratou. Ina hoki a Te Whiti ma kaore e piri atu ki nga Pakeha. Na nga Pakeha ano te tino he i penei rawa ai te ahua. Kei toku ringaringa inaianei tetahi pitihana, he mea haina e te waru rau tangata e whakahe ana ki te ritenga kia waiho ma te Karauna anake e hoko i o matou whenua. Kei te tino whakahe hoki nga kai pitihana kia waiho ma te Kawanatanga e riihi e whakahaere roa ranei i a ratou whenua. Tuatoru kei te amuamu ratou inaianei ki te ahua o a ratou take paanga ki a ratou whenua. Kahore hoki ratou e pai ki nga whakatau kei roto i te Ripouata a nga Komihana mo nga whenua Maori. Kei au hoki tetahi kupu whakahe mo aua Komihana, kihai i pai ta ratou whakahuihui i nga Maori, ara kihai ratou i matua tuku panui kei te haere atu ratou ki mea kainga i te mea o nga ra, kia noho mataara ai nga tangata, a tae rawa ki te ra kua whakaritea, kua takoto marama te kupu. Tetahi kahore ahau i te mohio ki te putake i whakaturia enei Komihana. E hara i te mea na nga Maori te hiahia me te tono kia whakaturia aua Komihana. Kaua te Whare e mahara na nga Maori tenei hiahia. I haere ake aua Komihana ki Otaki a puta ana toku whakahe kia ratou mo te kore matua whakaatu mai i te ra e haere mai ai ratou. Me toku kiinga atu mehemea i tae mai te matahau i te tuatahi kua karangatia e au he huihui nui hei powhiri ia ratou. Pera katoa nga kupu amuamu a nga tangata kia ratou. Kati tena kei hoha te Whare. Heoi pea te take i tu ai toku hoa hei Komihana, ara te mema Maori mo te Tai Rawhiti, he mea tonu pea e ona iwi kia tu ia hei pera. Otiia e tino pouri ana ahau

mo tona urunga ki tena mahi. Pai atu me hemea i noho rawaho nga mema Maori katoa kia watea ai te mahi i nga mahi e tika ana ki roto ki tenei Whare. E hara i te mea noku ake tenei hiahia erangi i pena ano te kupu tohutohu a nga tini huihui Maori kia noho topu nga mema Maori tokowha, kia piri tonu kia kotahi te ki kia kotahi te rakau. A ki te kitea kei te pai nga tikanga a te Kawanatanga kei te ngawari mo te taha Maori, heoi me tautoko matou katoa i aua ritenga; ki te kitea ranei ko nga ritenga o tera taha kei te pai a me whai ki reira te ora. Kei te mohio koutou i pootitia au hei mema mo te Paremete hei turaki atu i te Ture Whakahaere Whenua Maori i paahitia e tenei Kawanatanga i te tau 1886. Ko nga tangata o toku Takiwa i tino kaha ki te whakakino i taua Ture. Nui atu nga pitihana kua tae mai ki au kia kua e whakahoutia taua Ture; he mea tuhi aua pitihana e te waru rau tangata, a he tini ano kei te haere mai. E kore hoki e taea e au te takahi i nga hiahia a oku tangata, i te mea i tukua mai ahau hei mangai, hei whakarite i o ratou whakaaro io ratou hiahia. Ki ta matou titiro ki nga ritenga hou a te Pirimia ka pa he mate kia matou na reira e tika ana toku whakahe. Kati koa aku kupu mo naianei, kia homai nga Pire Whenua Maori ko reira whakaotia aku korero.

Taite, te 9 o Hurae, 1891.

Pire Whakanohonoho Whenua.

Tukua mai ana te Pire Whakanohonoho Whenua.

Nga Rahui O Niu Taone Poneke.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka tonoa te Tumuaki o te Kooti kia whakaritea te Kooti hei whakarite i nga tangata whai paanga ki aua rahui kia mohiotia ai kowai nga Maori whai paanga tika. Kua rongo hoki ia kei te tangohia aua rahui inaianei hei papa ahua. A e he ana tenei: ma te tino take nui rawa katahi ka tika.

Te Karimana. — I whakataua tenei rahui ki te Kai Tiaki o te Katoa i raro i "Te Ture Rahui Maori, 1882," a he paanga moni kau te paanga o nga tangata whai hea, ara me pa ratou ki nga hua anake e puta mai ana, kua ki te whenua. Kua oti ano e te Kooti te rapu i nga ingoa o nga tangata Maori erangi kaore ano kia tukua te ripoata ki te kai Tiaki o te Katoa. Tera e tuhaina nga moni ki nga tangata e tika ana ina tae atu te ripoata o te Kooti.

Paraire, te 10 o Hurae, 1891.

Kooti Whenua Maori Ki Whakatu.

Ko Parata.—E patai ana ki te Minita Maori mehemea ka tonoa e ia te Tumuaki kia whakaturia e Tiati Make he Kooti ki Whakatu hei whakawa i nga take Maori ki etahi rahui kei reira ana oti tana mahi ki Otaki. I tae mai he reta ki aia na nga Maori o Whakatu me Motueka e tono ana kia hohoro te whakaoti nga tikanga mo ana rahui. He pono te ki i tu ano he Kooti ki reira i tenei tau ano otiia kitea ana kaore i kaha te Kooti ki te whakahaere. Hui mai ana nga tini Maori ki reira, pau kau ana a ratou moni i te haerenga, a heoi te koha i puta ki a ratou ko te kupu a Tiati Tirimara kaore ia e kaha ki te whakawa i aua tono. Heoi ko tona tukunga iho ko te haerenga o nga Maori ki te Minita amuamu ai mo ta ratou moumou haere ki taua Kooti. Ko te he kihai i tukua ki nga Maori tetahi whakaatu kia kua e haere atu ki taua Kooti i te mea e kore e whakaotia aua keehi.

Te Karimana.—Kei te nui nga keehi kei Whakatu a e tika ana kia tere te whakahaere otiia ko te mana o te Kooti kei te Tumuaki, a e kore e tika kia peke atu te Kawanatanga ki te tohu tohu ki aia, otiia i te mea kua puta te kupu a te honore mema ki te Whare tera ia e whakaatu atu ki te Tumuaki.

Mahita Mo Te Kuea Maori I Kaiapoi.

Parata.—Patai ana ki te Kawanatanga mehemea e whakaae ana ratou ki ta tuku atu i te koha e tonoa nei e te mahita o taua kura?

Te Riiwi.—He take pouri rawa tenei, ko taua Mahita he tino tangata pai rawa atu, na te paanga mai o tetahi mate kino ki aia ka whakarerea e ia tana mahi. Tera te Tari o nga kura e whakahaere i tetahi tikanga ngawari, aroha mona, a tera e makona te hiahia o taua apiha.

Turei, te 14 o Hurae, 1891.

Rahui Kura MAORI HOKANUI.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakaatu mai e ia te ingoa o te kai rihi o te Rahui

i Hokanui, te moni ote rihi, te ingoa o te kairihi i mua me te moni i utua e ia. I wehea tetahi moni e £2,000 kia hokona tenei whenua hei oranga mo nga kura a inaianei kahore e mohio nga Maori i pewhea te whakapaunga o tenei moni, kaore hoki he whakaatu i tukua atu kia ratou.

Te Karimana.—Ko taua rahui kei te ringa ringa o te Kai Tiaki o Tekatoa e whakahaerea. I pare tenei patai ki taua Tari a nei te utu mai. Ko te kai Rihi inaianei ko te Rona Makataira Kamupene. Ko Hemi Kahikote te kai rihi tawhito, a pekeraputia ana taua tangata a mocketetia ana taua rihi, na te nui rawa o te utu o te rihi i raru ai taua tangata. A ko te moni reti e utua ana inaianei e kiia ana e rite tonu ana ki te reti o nga whenua Karauna kei taua takiwa.

Nga Maori Kore Whenua O Waikato.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea kua tae mai te ripoata a Te Wirikihana mo nga Maori whenua kore o Waikato: a mehemea kua tae mai taua ripoata tera ranei e tere tonu te Kawanatanga ki te wehewehe i nga wahi e rite ana mo aua tangata ite mea kua whakaaetia noatia atu kia hoatu he whenua ma aua tangata? I whakaae te Kawanatanga kua mutu ake nei a pare ma Te Wirikihana e tuku he ripoata. He takiwa tika rawa tenei kia whakahaerea taua take, a mehemea ka waiho kia roa heoi kua kore he whenua, ka rite enei tangata ki era Maori o Te Waipounamu e haere kau ana mai ki tenei Whare rapu ai i te ora a heaha te aha. Ko reira puta ai te kupu a te Kawanatanga kaore kau he whenua kei te toe.

Te Karimana.—Kua tae mai te ripoata a Te Wirikihana inaia ake nei e whakaatu mai ana mo nga Maori e kiia ana kaore a ratou whenua. Kei te moniotia hoki na te Paraihe i te wa koia te Minita Maori i te tau 1880 ka paahitia he tare i huaina ko te Ture Whenua Raupatu Waikato, hei whakarite whenua mo nga tangata kaore kau o ratou nohoanga. I meatia kia whai mana taua ture mo nga tau e rua, muriho ka whakahoutia mo etahi tau e rua otia i roto i enei tau e wha kahore tetahi Maori i tuku tonu mai kia hoatu he whenua kia aia a mana kore ana taua Ture. Na reira ki tana mohio kaore e pai kia haere ki te whai haere i nga Maori, me mutu. Otia me korero atu ia, meake ka homai e te Kawanatanga tetahi pire hei hanga taone mo nga Maori whenua kore. A mehemea he pono te ki kahore he whenua a enei Maori o Waikato, me tonu mai ki aia kia tukua atu he whenua kia ratou i raro i tenei pire ka mahia nei.

Nga Hawhekaihe O Te Waipounamu.

I runga i te motini a Tame Parata ka whakaaetia kia whakatakototia ki te tepu o te Whare tetahi ritana hei whakaatu i nga ingoa o nga hawhe kaihe o Te Waipounamu kua oti te whakarite he whenua ma ratou me nga ingoa hoki o te hunga kei te noho whenua kore.

Taite, te 16 o Hurae, 1891.

Te Rori Ki Te Waotu.

Taipua.—Patai ana mehemea ka pai te Minita mo nga mahi nunui i te tika kia whakamahia kia whakaotia te rori e ahu atu ana i Te Waotu ki te piriti i Te Arapuni. I pataia tenei i runga i te tono a Rongowhitiao. I homai e tera Kawanatanga i tetahi moni hei whakaoti. Otia kaore i whakamahia, na reira e tono ana ia kia maharatia tenei mea.

Ko Mekenehi.—Ae ka whakaritea tetahi moni hei hanga i tenei rori ta te mea he tino huarahi tenei. Ko te moni tuatahi kua whakapaua mo tetahi atu mahi nui.

Rahui Kura Maori Motueka.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori ka pewhea te mahi a te Kawanatanga mo te rahui kura i Motueka. He maha nga tau e mauria mai ana tenei take ki te Paremete. I te wa e tu ana tera Kawanatanga i whai kupu ratou kia whakaaraha he keehi ki roto ki te Hupirimi Kooti. E hara i te mea kotahi tonu te whenua e penei ana erangi tera atu kei Wairarapa kei Whanganui me etahi atu wahi. He take nui tenei, a e tika ana kia whakahokia enei whenua ma nga Maori ano e whakahaere.

Te Karimana.—Kua tirohia e ia tenei mea, a kihai i rite te tikanga tiaki. He patai nui rawa tenei inahoki he tini noa atu nga keehi penei kei nga wahi katoa o te koroni. I tae mai ano te reta a te honore mema a patai ana kia Ta Hori Kerei, koia hoki te Kawana i te wa i hanga ai aua rahui, a ki tana whakaaro ko te mea tika me ata uia taua mea. A kei te mutunga o te Paremete ka tino whakaoioitia taua take e ia i te mea hoki he tino he rawa atu te takahanga o nga ritenga i rahuitia ai taua whenua.

Turei, te 21 o Hurae, 1891.

Nga Take Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana ki to Minita Maori mehemea kua tae mai ki te Kawanatanga te ripoata a Te M ake me te ripoata apiti mo nga kereme a nga Maori ki Te Waipounamu. Kei to nui rawa te whakaaro a nga Maori o taua takiwa mo tenei mea me te tini o nga pukapuka e tae ana mai ki aia patai mai kei te pewhea te ripoata o te Roiara Komihana.

Te Karimana.—Kua tae atu taua ripoata ki te Kawana a kei te ringa ringa o te kai perehi inaianei, he pukapuka roa rawa mo nga kupu Apiti whakaatu i nga eka o ia tangata. A kei to nui rawa te mahi kei te Tari perehi inaianei, otiia ki te mea ka oti te perehi ka whakatakototia ki te tepu o te Whare.

Whare Waea I Tahoraiti.

Timi Kara.—Patai ana mehemea ka whakaae te Minita o nga Poutapeta ki te whakarite he Whare waea ki Tahoraiti, he tino painga tena mo te hunga tokomaha e noho ana kei taua takiwa.

Te Wari.—Kua rongo ia na te kai tiaki o taua tari i whakamutu i tona mahi a kahore ano kia kitea he tangata tika hei tiaki i muri iho. A ko tetahi o nga kai mahi o te Mira kani rakau kei te tiaki i taua whare waea inaianei. Ki te taea te kimi he tangata pai hei tiaki i taua whare tera e pai tonu te Kawanatanga ki te whakarite.

Wenerei, te 22 o Hurae, 1891. Komiti Tikanga Maori.

I runga i te motini a Ta Hori Kerei i whakaritea me tu a Te Hiara hei mema mo te Komiti Maori.

Taite, te 30 Hurae, 1891. Nga Kereme Ki Wairarapa Moana.

Timi Kara.—Patai ana ki te Minita Maori ko awhea tukua mai ki te Whare te ripoata a te Roiara Komihana mo nga kereme ki nga roto i Wairarapa. Me ki atu ia ki te Minita he mea nui rawa tenei ki te whakaaro a nga Maori o taua takiwa me te nui o ta ratou hiahia kia mohio ai kei te pewhea taua ripoata, heaha ra i roa ai.

Te Karimana.—Kei te kai perehi taua ripoata erangi kei te nui rawa te mahi o taua tari, otiia ki tona mohio tera e oti i roto i te wiki e haere ake nei a ka tukua ki nga mema.

Paraire, te 31 o Hurae, 1891.

Te Rahui Maori Pirini Tiriti Tanetini

I runga i te motini a TAME PARATA i whakaaetia kia homai ki te tepu o te Whare tetahi Ritana hei whakaatu i te tuhanga o nga moni hoko o taua rahui.

Te Tiriti O Waitangi.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mei kore ia e pai ki te whakarite i tetahi moni iti hei perehi tuarua i te Tiriti o Waitangi. I perehitia i mua i te tau 1877 erangi kua pau katoa nga kape te hokohoko. He tino pukapuka miharo tenei, he ohaaki he mea whai mana, he manatunga, na reira ka nui te hokohoko o taua mea mehemea ka perehitia, a e kore e ruihi te moni o te koroni.

Te Karimana.—Ki tana rongo kua oti tetahi wahi te perehi, a tera e perehitia te toenga ina mutu te nuinga o nga mahi taimaha kei taua whare perehi inaianei, kaore pea e roa.

Turei, te 4 o Akuhata, 1891. Rongoa, Takuta Hoki Mo Nga Maori O Haweraka.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakaritea e ia tetahi moni ia tau hei tuku rongoa takuta hoki ki nga Maori o Haweraka? I motinitia e ia tenei patai ite mea kua kite ia kei te whiwhi nga Maori o Motueka ki te rongoa ki te takuta a ko era e noho ana kei Te Hoiere kaore e whiwhi. Nui atu tona hiahia kia whakaaetia tenei patai moroitia nei.

Te Karimana.—Ka tahuri ki te uiui i taua mate a nga Maori mei kore e taea te whakarite i te hiahia o te honore mema.

Wenerei, te 5 o Akuhata, 1891. Te Moemoea a Hoani Paniana Me Ropitini Kuruho.

Tame Parata.—Patai ana me kore e whakaae te Kawanatanga ki te whakarite i tetahi moni e tika ana kia perehitia ki te reo Maori etahi kape o Te Moemoea o Hoani Paniana me Ropitini Kuruho he hoko hoko ki te iwi Maori? I pataia e ia tenei patai i te mea hoki e tino titiro parekareka ana nga Maori ki enei korero miharo, a tera e hoki mai ki te Kawanatanga nga moni e pau i te perehitanga.

Te Karimana.—Kaore te Kawanatanga e pai ki te whakarite moni mo tenei mea erangi mehemea ka tahuri tetahi tangata rawaho ki te perehi hou i enei pukapuka tera e whakaae te Kawanatanga ki te tango i etahi kape e hia ra hei whakakaha i taua mahi. Me ki atu ano ia, i whakamaoritia enei pukapuka i te tau 1852 i runga i te whakahau a Kawana Kerei.

Paraire, te 7 o Akuhata, 1891. Teihana Reriwe Whangaehu Me Turakina.

Taipua.—Patai ana ki te Minita mo nga Mahi Nunui mei kore ia e pai ki te tohutohu ki nga Komihana Reriwe kia mahia he teihana i waeanga o Turakina me Whangaehu ite mea hoki he roa he awhio rawa te huarahi e haerea nei e nga tangata ia ratou e kawea ana i a ratou witi wuru me era atu mea e tae ai ki te teihana o te reriwe. I haere raua ko tetahi Minita ki te tiroiro i taua wahi a whakaae ana taua Minita he mea tika rawa kia hanga tenei teihana me tana kupu tera ano ia e tono ki nga Komihana.

Te Hetana.—Kei te hurihuri nga Komihana inaianei mo tenei mea a ki te oti tera ia e whakaatu ki te honore mema nana te patai nei.

Paraire, te 14 o Akuhata, 1891. Nga Manu Maori.

Ko Pingikatana.—Tono ana kia ata whakaarohia e te Kawanatanga kei te ngaro haere nga manu Maori ara te Kiwi te Weka te Tui te Kakapo te Huia me era atu manu pai, a ki tona mahara me ata rapu i tetahi tikanga e taea ai te tiaki i enei manu ahuaereka.

Ko Mekenehi.—Ae me rahui etahi motu mo enei manu, na te whin rongoa whakamate rapeti i tino ngaro ai nga manu nei.

Turei, te 18 o Akuhata, 1891. Nga Take Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana mehemea kua whakahaua e te Minita kia whakamaoriatia nga ripoata a Te Make mo nga take Maori o Te Waipounamu.

Te Karimana.—Kahore ano, tera e pau te moni nui i te whakamaoritanga, otia me ata waiho tenei take ino nga ra toru toru mei kore e taea ma nga Kaiwhakamaori o te Kawanatanga e mahi.

Tame Parata.—E pai ana tenei whakaritenga, koina tonu te tikanga.

Wenerei, te 19 o Akuhata, 1891.

Utua Takoha Whenua Maori.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Pirmia awhea tukua mai he Pire hei whakatika i te Ture Pane Kuini mo te tiuti e utua nei mo nga whenua Maori, hei whakarite hoki i tana kupu i roto i nga whai korero mo nga moni o te koroni? Te take i pataia tenei patai na te mea kua maha nga whaka aringa o tenei take ki te Whare, a i te mea kua tata mai te ra e mutu ai te Paremete e wehi ana ia kei kore e whakaotia te tikanga mo tenei utu taimaha. He nui rawa hoki tona maharahara me to te iwi Maori hoki ki tenei me ta ratou mohio tuturu tera e nui nga painga e tau kia ratou ina whakaritea ta ratou hiahia. E kore hoki e taea te whawhati i tenei kupu na te taimaha kino o tenei takoha i whakawehiwehi i nga Pakeha e hiahia ana ki te riihi i nga whenua Maori me te whaka iti hoki i nga moni reti me te pupuri hoki i te mahi whakanohonoho o a ratou whenua e takoto mangere nei.

Te Paranihi.—Me mohio te honore mema tera e homai taua Pire a tona takiwa e tika ana kua oti te mahi a ka kokiritia mai ki te Whare i mua o te mutunga o te Paremete.

Nga Whenua Maori.

Ko Makitanara.—Patai anaki te Minita Maori awhea homai ai te riihana i motinitia e ia kia homai hei whakaatu ki te Whare i te nui me te ahua me te wahi i takoto ai nga whenua Maori o Aotearoa. No to 30 o Hanuere kua hori ake nei i pataia e ia tenei patai a kahore ano kia homai noa tenei pukapuka.

Te Karimana.—Ko taua pukapuka kua tino kitea inaianei he mea roa rawa otia kua ki mai te Tumuaiki o

nga Kai Ruri tera pea e oti a te mutunga o te marama nei. Na te mea he ritana tenei e tirohia nuitia, kei te ata mahia paitia kia ngata ai te hiahia a te honore mema.

Rahui Maori Pirinihi Tiriti Tanatini.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Minita Maori ko awhea homai ki te tepu o te Whare te riitana kua mo-motinitia e ia hei whakaatu i te utunga kotahi o nga moni mo te rahui Maori i Pirinihi Tiriti Tanitini?

Te Karimana.—E rua nga whakaputanga moni e £5,000 i te utunga kotahi. Kotahi te mea kua oti te mahi, engari e kore e hohoro te rite te rua o aua pukapuka.

Paraire, te 21 o Akuhata, 1891.

Puketotara Poraka.

Eparaima Kapa.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea e mohio ana ia ko te poraka o Puketotara e pitihana nei e Hone Peti ki te Paremete kei te ruritia inaianei, a mehemea na te Kawanatanga i whakahau kia ruritia?

Te Karimana.—Kua tuku patai ia ki Akarana a ki te tae mai he utu tera ia e whakaatu ki te honore mema nana nei te patai.

Moni Utu Mo Nga Mema.

Te Parata.—E kore au e noho puku mo tenei Pire erangi ka whakaatu ahau ki toku mahara. Ka tautoko ahau i tenei Pire ta te mea i whakahe ahau i te tau 1887, mo te whakaitinga o nga mema me te whakahokinga iho i nga moni mo ratou. A na reira e tika ana kia pooti ahau mo tenei Pire inaianei. Tenei hoki tetahi mea kahore ano kia koreotia e nga mema. Kua whakanuia a matou takiwa inaianei. Kua tokomaha rawa hoki nga tangata i raro ia mema ia mema a ma te moni ahua rahi ano ka taea te heerere e ia mema, puta noa nga wahi katoa o roto o tona takiwa ki te tiroiro ia ratou, na reira e tino tika ana kia whakanukuhia te moni ma nga mema, kia taea e ratou te haerere ki te rapu ki te ui i nga hiahia o nga tangata katoa i roto i o ratou takiwa pooti. Mehemea i pena te nui o nga takiwa o nga mema e whakahe ana ki tenei pire me toku nei takiwa e kore ratou e turaki i tenei mea. Ki te paahitia tenei Pire a kaore aua tangata e pai ki te tango i tenei moni ka ahei ano ratou ki te whakahoki atu ki te peeke a te Kawanatanga me tuku ranei aua moni ki nga mema rawa iti, takiwa nui.

Mane, te 24 o Akuhata, 1891. Pire Tuku Pooti Ki Nga Wahine.

Tame Parata.—E kore au e pooti puku erangi ka korero ahau i oku mahara mo tenei Pire. Kaore ano kia rere ke toku mahara inaianei i toku whakaaro i te homaitanga o tetahi Pire penei e Te Pokuru i te tau 1886. I puta toku kupu i reira kaore au e pai kia whai mana nga wahine ki te pooti mo nga mema o te Paremete. Ki toku mohio ko te mahi tika mo nga wahine he noho ki roto i o ratou whare tiaki ai i a ratou tamariki—me te waiho ma nga tane e whakahaere i nga mahi o te Koroni. Erangi he nui te rere ke o nga mahara a nga mema mo tenei take, otiia kahore e papatairite te mahara o te katoa ahakoa pewhea te take e korerotia ra inahoki, mai ano i te Pourewa o Pepara ka huhua noa atu nga mahara o te tangata a he tika noa atu ma ia tangata e korero i tona mahara i tona mahara ahakoa e rereke ana i ta etahi. Kotahi te he o tenei Pire, he kore kupu hei tuku i te mana kia tu tonu he wahine hei mema mo tenei Whare, me te kore hoki e tuku i te mana pooti ki nga wahine Maori kia whiwhi tahi ratou me a ratou hoa wahine Pakeha ki tenei painga. He aha te take i kaiponuhia ai tenei koha? A tukua ana ki nga wahine Pakeha anake. He nui noa atu hoki nga whenua o etahi wahine Maori. Tetahi whakahe oku ko te kore kupu tonu a nga wahine ki te Paremete kia whakawhiwhia kia ratou tenei mana. He tohu pea tenei, kaore ratou i te hiahia nui ki tenei taonga. Na nga mema toru toru anake i whakaaro tenei take, ahakoa toku rongo kua kokiritia ki te Whare nei tetahi pitihana na nga wahine e 9,000 e 75 iari te roa. No Kanatapere anake nga wahine na ratou i haina, kaore he pitihana pena i tukua mai i etahi wahi o te motu nei. Mo runga mo te kupu kei te utu reiti, taake etahi wahine, no hea ta ratou whiwhinga? E hara ranei i te mea he mea tuku iho na o ratou matua tane, na o ratou tane tonu ranei? E hara i te mea e whakahe ana ahau ki te tikanga kia whai pooti nga wahine Pakeha. Otiia kahore ano kia tae tatou ki te wa tika hei tukunga i tenei mana kia ratou, Waihoki ko nga Maori, kaore ratou kia mohio noa ki tenei ritenga. Katahi hoki ka rangona tenei mea, a kaore ano kia korerotia nui tia ki nga takiwa katoa e tino mohiotia ai kei te tumanaakohia e te motu katoa. Kei ro Whare te wahi tika mo te wahine kei te awhina i ana tamariki. Koina te kupu a nga tangata whai matauranga mai ano o mua. Kati, ahakoa pewhea te kupu a etahi tangata e kore au e ngawari erangi ka pooti ahau ki te whakahe i tenei Piri, te tino take i penei ai ahau, he kore rarangi tuku i taua mana pooti kia tau tahi ki nga wahine Maori.

Timi Kara.—Kahore ahau i mahara kia whai kupu mo tenei take i te mea kua korerotia nui tia, otiia me

whakaatu ano i oku mohiotanga ta te mea he ritenga nui rawa tenei, na reira e tika ana kia tino korerotia. Tera e whakaae nga mema ki taku kupu penei, kaore ano kia korerotia nui tia tenei putake i roto i nga whiriwhiringa mema i te pootitanga kua hori ake nei. He kii kau na etahi tangata, ae ka pooti ratou mo tenei take, e hara i te whakaae pono erangi he hopu pooti kau. Mehemea e tika ana kia whai pooti nga wahine he aha te take kihai i hoatu te mana kia tu tonu ratou hei mema mo tenei Whare? Mehemea e hara tatou i te mangai mo ratou i roto i tenei Whare, heaha i puritia tetahi hawhe o te mana kaore e tukua katoatia kia ratou! Kei te nui hoki te rere ke o nga whakaaro mo tenei take. Na kaore he tikanga ki au mo te whakawhiwhinga i tenei mea ki nga wahine, e hara i te mea ma te pera ka nuku atu ka iti iho ranei nga pooti moku na reira kahore oku whakahoa tanga ki tenei ritenga. Otira e tupato ana ahau kei raruraru a tatou wahine ana uru ki tenei mahi tautohetohe, ara ki te mahi pooti. A ka iti haere to ratou ata ahuatanga i raro i tenei mahi pororaru. Tera ke te wahine tona turanga, ara ko te tiaki pai i ona tamariki ki ro whare me era atu mahi pai e rite ana mana. E mahara ana hoki ahau mehemea ka tukua tenei mana ki nga wahine Pakeha me tuku tahi ki a matou wahine ki te iwi pu o enei motu, kua e kaiponukia. Mehemea ka pai a Ta One Hooro, te mema nana i mau mai tenei Pire kia whakamana kau tenei ture inaianei a ma tera Paremete e tino whakatutuki hei ture, e pai ana ahau ki tena, ta te mea ko tatou whitu tekau ma wha kihai i pootitia mai e te iwi hei hanga Ture mo tenei mea na reira e tika ana kia ata waiho marire mo tera atu takiwa. Kua e hohoro te mahi i tenei mea tau hou kahore ano kia kotahi te reo me te hiahia o te iwi wahine kia whai ture tia. Kua patapatai ano ahau ki etahi wahine mo tenei putake, a ki mai ana ratou. Kahore he hiahia kia whakawhiwhia ratou ki te mana pooti, otia e kii ana ratou kua e turakina te taiepa e wehea ana nga wahine i nga tane kei raruraru noa iho a he whakahawe tona tukunga iho. Koia ahau i mea ai me ata waiho tenei Pire kia tae ki tera tau ka tina mohiotia ai. Ko reira rangona ai ko reira mohiotia tikatia kei te manaakohia e te wahine tenei taonga, kei te pewhea ranei. Kua tatou e mahi i roto i te pouri kei rite tatou ki te hanga kapo e arahi ana i te hunga matapo. Waiho marire i naiane, kia ui uia kia rapurapua a kei te maramatanga katahi ka tukua kia whai ture rawa.

Pootitia ana ka panui tia tua-ruatia tia te Pire.

E 25 te petanga ake.

Turei, te 25 o Akuhata, 1891.

Nga Maori WHENUA KORE.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita mo nga whenua mehemea kua oti te wehewehe, te whakatapu i te raana 172 hei nohanga mo nga Maori kore whenua o te pito ki runga o te motu nei? He kaha ui na nga Maori o taua takiwa koia te take i patai ai.

Ko Mekenehi.—Kaore ano kia pau noa nga tau o te riihi o taua whenua ra, kei te marama o Maehe e haere ake nei hoki mai ai taua raana ki te ringa ringa o te Kawanatanga, a ko reira huri huri ai me pewhea te whakahaere mo tenei whenua. Me penei ano hoki tana kupu ma te pau nui o te moni kai pai ai he huarahi e tae atu ai ki taua wahi, me tana mohio tuturu e hara pea i te whenua pai hei nohanga mo nga Maori. Otia tera te Kawanatanga e kimi kimi i tetahi whenua ke pai atu i tenei hei kainga mo nga Maori whenua kore, a ki te kore e kitea katahi ka ata whakaarohia koina tonu pea hei whenua mo ratou.

Nga Riihi Kua Whakamana O Te Tai Hauauru.

Te Taipua.—Ko nga Maori whai paanga ki enei riihi kua maha noa nga tau e kimi ana i te ora mo a ratou mate, a tae rawa mai ki te Paremete a ratou aureretanga. Otia no runga i te nui o nga mana i tukua ki te Kai Tiaki o te katoa kahore ano kia ora noa ratou, erangi kei te whanui haere o ratou mate. No te mahi pokanoa o te ture te he. Ko aua riihi nei hoki, he mea tuku e nga Maori ki a ratou hoa Pakeha mo etahi tau e hia ra, a i te mea kahore ano kia mutu noa aua tau, ka pokanoa tenei Whare ki te hanga ture hei tuku riihi hou mo nga tau e toru te kau. Te ngata nga puku o aua Pakeha ki tenei koha nui whakaharahara ka tahi ka tonoa kia rere pokanoa tuarua te Paremete hei peehi nga Maori ki raro rawa i te one one, a tukua ana kia riro i nga Pakeha nga whakapainga katoa i kiia i roto i aua riihi o te tuatahi, me hoki mai ki nga Maori whai paanga aua whakapai nga katoa ina mutu nga tau. Whakawiria rawatia nga Maori, korure atu korure mai te ture hei whakawhiwhi i nga Pakeha ki nga whakapainga me nga ora a te iwi Maori. Tona putanga to nga ture kua paahitia i roto i enei tau kua hori ake nei he takahi rawa i nga Maori ki roto ki te paruparu, me te mohio haere a nga Maori, e hara ia ratou enei whenua inaianei, erangi kua murua rawa tia, a he pitihana tonu ta ratou mahi kia tirohia a ratou mate. Tae iho ki te tau 1887 ka tuku pitihana mai ano ratou kia whakahokia atu aua whenua kia ratou ina mutu nga tau. Pera ano nga pitihana i te tau 1888, na tetahi hawhekaihe na Hori Ngarangikatitia tetahi pitihana. No te mahinga o te Komiti Maori i tona pitihana ka korero mai te kai Tiaki ote Katoa ki taua Komiti, kei te tino taimaha rawa te pehanga a nga ture i te iwi Maori a ko te mea tika me ata whakahoki kia ratou nga whenua ana mutu nga riihi. I ripoata taua Komiti i reira me whakahoki atu aua whenua ki nga tangata whai paanga i te

paunga o nga tau a tae atu ana te kupu tohu tohu pera ki te Pirimia kia peratia. Na reira ka kiia mai e te Pirimia tenei kupu. "Ki te whakaae koutou ki tenei Pire e takoto nei ki te aroaro o te Whare, e hara hoki i te ture tuturu, kei tenei tau e haere ake nei ka paahitia he Pire hei whakamana i te hiahia a nga Maori." Heoi ra ka tukua pohehetia kia paahitia taua Pire, a i raro i tenei ka whakaturia he Apitereita, ara he Kaiwhiriwhiri, tana tukuga iho, ka nuku noa atu te kurakuraku me te auetanga a nga Maori me te inoi mai ano ratou kia tukua atu kia ratou te mana whakahaere o a ratou whenua kia ahei ai ratou te whakariterite ki a ratou hoa Pakeha. No te hohonu haere o nga raruraru ka paahitia e te Paremete te Ture Whakatarewa, otiia i muri mai i tena kaore ano kia mahia he ritenga hei whakaoti pai i aua raruraru. Na i te mea kaore i te mahara nga Pakeha ki te ora mo nga Maori me te whakangawariwari i a ratou ritenga me ta ratou whai tonu mai ki te Paremete kia riro ia ratou anake nga tika, ka kawea e nga Maori tetahi keehi ki roto ki te Hupirimi Kooti hei whakamatau, a hinga ana nga Pakeha, katahi ka kaha mai nga pitihana a nga Pakeha kia whakaorangia ratou i roto i tenei mate kua pa kia ratou. Ko nga Maori e haere tonu ana irunga i ta te ture ritenga, otiia ko nga Pakeha kaore e pera te haere. Kaore ia e whakahe ki te patai a te mema mo Waitotara e patai nei mehemea ka tukua mai e te Kawanatanga he Pire hei tuku ora ki aua Pakeha. Otiia kua makere tenei mea i roto i tona ringaringa inaianei, ina hoki ko tona Pire ake i kokiritia e ia ki te Whare i te tuwheratanga, kei te toremi haere, meake nei tapoko ai ki roto ki te poka hohonu, ki te waha o te Parata, te ai he hokinga ake ki tenei ao. Ko tahi nei te mea paku hei whakahari mo tona ngakau, ara ko te kupu whakatau o te Komiti Whiriwhiri; i haere hoki ta ratou whakatau i runga i te whakatau o te Hupirimi Kooti. E inoi ana ia kia whakamana e te Kawanatanga tenei whakatau, ara kia whakahokia ki nga Maori te mana whakahaere o a ratou whenua ina mutu nga riihi kia ahei ai ratou ki te whakarite rite ki o ratou hoa Pakeha. Kei te whakahe ia ki te whakahaere o te Kai Tiaki o te Katoa i te mea i tukua katoa tia e ia etahi poraka ki te riihi, kahore i puritia etahi wahi e ora pai ai nga Maori, tona tukunga iho, kua kore he whenua a etahi tangata, a manene haere ana ratou ki runga ki te whenua a etahi hunga tau noa iho ai. Ki tona tino hiahia me mahara nui te Kawanatanga, me pai rawa te whakahaere, me ata rahui marire etahi wahi nui e rite ai te hiahia a nga Maori, e tae ai te ora kia ratou, a pai noa atu kia riihitia nga toenga o te whenua kei waho o nga wahi e hiahia ana ratou ki te pupuri ki nga Pakeha. Kua whakaatu mai te mema mo Waitotara i te mate kua pa ki nga Pakeha i raro i nga ture o te Whare nei otiia me whakaatu ano ia i te mate nui whakaharahara kua eke ki nga Maori i raro i aua ture.

Pire Whenua Maori.

Taipua.—E Te Tumuaki, kei te tautoko ahau ki nga kupu a nga tini mema e whakahe nei ratou mo te ahua o te Komiti kua motinitia e te Minita Maori kia whakaturia hei whiriwhiri i te Pire nei, ara ko ta ratou whakahe mo te whiriwhiringa i nga mema o te taha Kawanatanga anake. Ki toku mohio he take tenei e tino pai ana kia whiriwhiria tikatia he Komiti hei whakahaere, kua e whakaturia he Komiti taha kotahi kei waiho tenei mea hei take amuamu hei take whakapae a muri ake nei. Na me whakaatu ahau ki te Whare kei te maro rawa te whakahe a nga Maori ki tenei Pire, ki tona ahua e takoto nei i roto i te Whare. He maha nga huihuinga a nga rangatira whiriwhiri ki Werengitana nei me te haere mai o etahi o ratou kia kite i te Pirimia me te Minita Maori ki te tohu tohu i o ratou whakahe ki taua Pire me ta ratou kupu nui kia hikitia atu mo tera huihuinga o te Paremete i runga i ta ratou hiahia kia whai takiwa ratou ki te whiriwhiri marire ki te rapu rapu i ona ritenga katoa, ta te mea e mohio ana ratou he take nui rawa atu tenei mo ratou, ko to ratou putanga tenei ki te ao marama, ko ta ratou toremitanga ranei ki te reinga, na reira e inoi ana kia whakanekehia. Ki mai ana te Kawanatanga, "Taihoa taihoa kia tirohia, otiia e hiahia ana te Kawanatanga kia paahitia i tenei Paremete tonu." Na kua tae mai ki Werengitanga nei he rangatira o tena iwi o tena iwi, he mea whiriwhiri, he mea haere mai i runga i te pau nui o a ratou moni ake hei tiaki i te putanga o tenei Pire. Koia ahau i mea ai, nukuhia, nukuhia. Tetahi mahi na tenei Kawanatanga he whakatu i etahi Komihana hei uiui i nga Maori katoa o Niu Tireni i ta ratou hiahia me a ratou whakaaro i mua atu o te mahinga whakamutunga. Otiia kua kitea inaianei i roto i te ripoata a aua Komihana, kei te rere ke a ratou whakaaro, kaore i papatahi te kupu. Me te uru mai hoki o etahi tini mea ki roto ki tenei Pire kei te taupatupatu i te ripoata a aua Komihana ra koia hoki i whakaaroaro ai ahau puritia tenei Pire mo tera tau mei kore e oti he tikanga pai. Mei kore e topu a tatou nei ritenga a he rangimarire he rawe noa iho he pai he huro te mutunga. Ka reka i kona te kai me te moe, kua kore he ngakau oho kua kore he maharahara, kua tau te tika kia katoa. Kei te haere mai nga pitihana i nga takiwa Maori e whakahe katoa ana ki tenei Pire. E amuamu ana ki te nui o nga mana e tukua ana ki te Kawanatanga; he maha noa atu nga rarangi e whakahengia ana e nga kai pitihana. Kahore i tae mai tetahi pitihana kotahi waea, reta ranei e whakapai ana ki tenei Pire, kino kino katoa a ratou kupu mo tenei mea. He pono i tukua mai e tetahi hawhekaihe, ko J. H. Erueti te ingoa, tetahi reta ki te Whare, e whakapai ana ki etahi o nga rarangi, otiia haiaha maku tera hawhekaihe. E hara ia i te tangata pono e hara ia i te tangata ingoa pai, whai mana ranei e tika ai te kii he mangai ia he kaiwhaki kupu ia mo matou. Mehemea na Wahanui, na Rewi ranei, na tetahi rangatira ranei taua reta, kua kii atu ahau erangirangi era, e tika ana. I tera tau i tukua e au he pitihana na nga tangata Maori o te Rohe Potae e whakahe ana ki nga here kua whakaekea ki o ratou whenua me te inoi hoki kia unuhia, na ahakoa nga rarangi

whaka eke here hou kei roto kei tenei Pire e hiahia ana ahau me whakakore enei ritenga pakeke. Mehemea e whakapai ana te iwi Maori ki tenei Pire kua rere noa mai a ratou pitihana, otiia kore rawa tetahi kupu pera kia tae mai. Ka pakanga ahau ki enei rarangi e tuku ana i te mana nui whakaharahara ki te Kawanatanga. Ka pakanga ahau mo te ritenga e hoatu nei i te whakahaere o a matou whenua ki tetahi Poari. Tirohia hoki te whakahaere o te Kai Tiaki o te Katoa mo nga whenua Maori, taimaha ana tatou i nga aureretanga a nga tangata whai paanga koia ka tino whakatetea e au tenei ritenga mo te Poari. He mea tino whakakuare tino whakatamariki ia matou. Kei te hiahia rawa nga Maori kia mahia he ture pai e houkari ai nga tapuae, e tu rangatira ai ratou ki te whakahaere i a ratou one-one, na reira i karangatia e ratou he huihuinga nui ki te whakatakoto tikanga, otiia kaore te Kawanatanga e manaaki, e whakamana i a ratou tikanga i rapu ai i whakaoti ai. Pai atu ki taku titiro nga ritenga i paahitia e te whakaminenga ki te Wairoa mo nga whenua Moari. A kei hea kia uru ki roto ki te Pire e takoto nei ki o tatou aroaro. E kore au e tatai haere i nga rarangi katoa o tenei Pire inaianei, erangi kia matua titiro ahau ki te mahi o te Komiti whiriwhiri. Ki toku hiahia me tohunga rawa me pai rawa te whiriwhiri a nga mema o taua Komiti ki nga ritenga o tenei Pire. Me whakahaere i runga i te ngakau pono te ngakau mahaki, kua e haere pena me te rangai hipi, ka whai katoa i te mea kotahi ki te whakamana i nga rarangi kikino nei. Ki toku tino hiahia me tuku tenei Pire ki raro kia whai takiwa te Minita Maori te haere ki nga kainga Maori katoa kia tino mohio ia ki a ratou hiahia me a ratou ritenga. Tetahi oku whakahe kahore i whakamaori tia te kupu whakamarama i tenei Pire. Kei nga kapa Pakeha, he pai rawa te whakamarama tanga i te ritenga o ia rarangi o ia rarangi, tena ki nga kape i homai kia matou kore rawa he tohu tohu kore rawa he aha. Heaha ra i peneitia i te mea hoki mo nga whenua Maori tenei Pire? I tau te wehi me te pouri ki te iwi Maori i raro te Pire whakahaere whenua Maori o te tau 1886. He mohio no ratou tera e tere nui a ratou whenua ki te Kawanatanga. Muri iho ka turakina te Kawanatanga nana i homai taua Ture. Otiia hinga rawa atu taua Kawanatanga, kua riro rawa he whenua nui ki te Karauna, ahakoa horoi noa te Maori kia ngaro nga he i mahia i raro i taua Ture, no hea hoki e tea te mukui. No muri nei ka huihui ano nga Maori ka whakatakoto tikanga mo a ratou whenua kia waiho ma ratou ano e whakahaere, a i ahua ngawari ano tenei Kawanatanga kua mutu nei me te whakaae ki te tika o tena mahara, ara kia waiho ma matou ano e whakahaere i o matou na wahi. Pai atu mehemea ka tahuri tenei Kawanatanga ki te whakatutuki i tena ritenga me te kape kape i nga rarangi kino o nga ture e mana ana inaianei me te whakatikatika hoki kia rite ai o te Maori hiahia. Nui atu te manaaki o Te Miterehana, me tona kaha ki te whakaora i etahi mate me etahi taimaha i pa kia matou, me te tuku mai hoki i te tika me te ora. Otiia kei roto kei tenei Pire e meingatia ana kia tukua nga mana me te whakahaere o te Kooti ki te ringa ringa o te Minita Maori anake kia tike tike noa ake tona mana me tona kaha i to te Tumuaki. Kore rawa ahau e marama ki tenei, kore rawa atu. I mea ano tera Kawanatanga ki te tango mana penei, otiia kihai te Whare i pai. Na i te mea he kai hoko nui te Kawanatanga i nga whenua Maori, kore rawa e pai kia whakawhiwhia tenei mana nui rawa atu ki te Kawanatanga. Na tenei tu mahi i raru ai nga whenua Maori o Taupo. Na te whakahaere kino i enei mana nui. Ki te waiho enei mana kaha ki te Minita ki te Hekeretari Maori, he he anake te mutunga iho. Tera e tupono ki tenei ahua, ka whakahoa te Kooti ki te Hekeretari ite mea koia te Apiha o te Karauna, a ka whakataua he te whenua a tetahi Maori hei punga mo te moni o te Karauna. A kaore e kaha taua Kooti ki te whakatete. A ka waiho tenei ahua hei take whakapae ma te iwi Maori. Pai atu te waiho ki te Tumuaki o te Kooti anake te mana. Heoi te mea e toe, ma te Paremete e taka waenga, me te titiro kia tika te tukunga iho o te pai me te ora ki nga tangata e pangia ana e te mate. Inaianei hoki ma te Paremete rawa e paahi he ture ka tau te ora ki te hunga e mate ana. Me anga te titiro o te Whare ki nga rarangi 117, me 214. E meatia ana kia tukua nga whenua rahui o te Tai Hauauru ma tetahi Poari e whakahaere. Mehemea ma taua Poari e whakahaere i nga whenua Maori katoa, ka tino whakatete ahau ki tena. I te mea ka pena tonu pea te he me ta te Kai Tiaki. I te tuatahi ka whiriwhiria he Maori pea hei Poari, muri iho ka pana nga Maori i roto i taua Poari ka tu he Pakeha anake. Ki taka kupu mehemea ka whakataua e te Kooti he whenua ki tetahi tangata, heoi me waiho ki aia anake to mana whakahaere. Mana e aha atu i tona piihi ake. Kanui nga tau e inoi ana nga Maori kia tukua he mana ki a ratou Komiti, otiia kaore e whakaae tenei Whare. Pai atu mehemea i whakamana ta ratou tonu kia whakawa ratou i a ratou take whenua a te otinga he tuku kau ki te Kooti hei whakapumau. Kaore i te pai nga Maori ki nga ture e mana ana inaianei, kaore ratou ki te whakapai ki etahi o nga ateha, e hara i te mea na ratou i whiriwhiri aua tangata, erangi na te Tari Maori i whakatu i etahi he utu mo ta ratou awhina i nga mahi hoko whenua o te Kawanatanga; kihai i haere te whiriwhiri i runga i te whai mohiotanga me te pai o aua tangata. Me whakamana e te Kawanatanga te ritenga i whakaaetia e te hui ki Te Wairoa, me te hui ki Putikiwharanui, me tera i tu ki Waiomatatini. Pai atu aua kupu tohutohu i oti e aua whakaminenga, a no te korenga kihai i uru aua mea, etahi ranei o aua mea ki tenei Pire, i tino kaha ai toku turaki. Ko toku kupu whakamutunga tenei me ata waiho tenei Pire ki tera tuunga o te Paremete kia whakaaro tahi te Minita me nga Maori kia hanga he ture hei painga whakamutunga mo nga iwi e rua.

Timi Kara.—He kupu torutoru aku mo te Pire nei. E kore au e korero roa mo ia rararangi i te mea i mohio ahau e kore e nui te korero i te panui tuarua i te mea ka pareia te Pire ki tetahi Komiti Whiriwhiri kia ata mahia nuitia ona rarangi katoa, a ko nga tino maramatanga e kitea ana e taua Komiti, ka tukua mai ki te Whare kia

ahēi ai ngā mema ki te whakatau tika i tenei mea raruraru. Erangi me whakaatu atu ahau inaianei e kore e puta tenei Pire i tona ahua tonu e mau nei, e kore hoki e paingia e te iwi Māori. Otiia kaore he tikanga e korero roa ai inaianei ite mea tera e whakarereketia ana tae ki roto ki te Komiti. He nui ngā tohutohu i tukua mai, he mea i whakaotia i ngā huihuinga Māori i etahi wahi maha o te motu a e pouri ana ahau i te mea kihai i whakaurua e te hunga mahi i tenei Pire, etahi o aua ritenga ra. Na ko te hiahia nui a ngā Māori i enei tau tini kua taha ake nei kia whakanuia ta ratou mana whakahaere i o ratou whenua; e tika ana tenei ta te mea ko ratou te iwi e tino pangia ana e enei ture katoa. He whakaaro rangatira tenei na ratou, ara ko ta ratou hiahia nui kia whakapaia ngā ture whakawa mo a ratou whenua kia hohoro ai te whakanoho i ngā Pakeha hei painga mo ratou tahi. I enei ra katoa kua hori ake tae mai ki naianei e tino whakahaweatia ana e tenei Whare a ratou tohutohu katoa, otiia kua tae ki tenei ahua inaianei, ki te kore e hui mai ngā Māori kia mahi tahi, e kore ratou e whakaae ki ngā ture, e kore e oti pai. Kua whakamatauria e tatou ngā tini ritenga, a he katoa na reira ko te mea tika inaianei me whakamana ngā Māori ki te whakahaere i o ratou whenua. Ko ta ratou e hiahia nei he whakahoa ki te Kooti Whenua Māori, he mahi tahi kia mama ai te kimihanga i ngā take o te whenua, kia iti te moni nei e pau he ana: inaianei, mate rawa atu ngā Māori i raro i ngā utu taimaha e man nei. Ngaro rawa atu a ratou rawa mehemea e haere ana ratou ki roto ki te Kooti kia whakawakia a ratou take paanga ki a ratou whenua. I te tuatahi me utu ratou i te moni nui mo te ruri me era atu whakahaere roa. Muri iho e utu ana ratou he £1 mo te ra e korerotia ana he keehi ki roto ki te Kooti. Me te utu ano i ngā kaiwhaki korero me te utu i te Kaiwhakahaere e toru e wha ranei pauna i te ra me te paka-pakanga roa pau atu ngā marama e toru e wha maha atu ranei, a ahakoa puta te whakatau o te Kooti kahore e tuturu erangi he whakatau tarewa noaiho i te mea tera e tona te whakawa tuarua, tae atu ki ngā tini tau, te ai he mutunga, ma te mate pea e tapahi ngā whakahaere ma te pau rawa o ngā moni a te Māori ranei e mutu ai, e hara tena i te mutunga pai i te mutunga marama. Ko ta matou e hiahia ana ko tetahi whakahaere ngawari, whakahaere pai e hohoro ai te oti. Kaua e hipokia te Māori ki ngā ritenga awhio, taimaha rawa. Mehemea kaore e tau tika te whenua ki aia e kore hoki ia e kaha ki te tuku i taua whenua ki tetahi Pakeha, a e kore te Pakeha e hoatu i tetahi utu tika mo taua whenua ina hoki e mohio ana e kore ia e whiwhi wawe ki taua whenua, engari ka maha noa atu ona tau e tatari ai ka riro pea iaia ka kore ranei. I te he katoa a tatou haere i enei tau kua hori ake nei, inahoki i whakapuaretia te hoko a ngā tangata mo a ratou hea kaore ano kia wehewehea kaore ano kia roherohea te whenua. I putake mai ikonei te nuinga o te raruraru i te mea kaore kia mohiotia te nui o ngā eka mo te hea o te tangata e hoko ana me te wahi e takoto ai ona eka. Na runga i tenei ahua, mehemea e hokona ana tetahi Poraka, ka rere etahi o ngā tangata whai paanga ka pupuri i o ratou hea, a ka raruraru ikona te Pakeha e hoko ana. Muri iho ka tono te Pakeha ki tetahi whenua hei utu mo tona moni a ka wehea e te Kooti te whenua. He he pea taua wehenga, a ka mauria taua mea ki roto ki te Hupirimi Kooti a kahore e mutunga, kiki ana a tatou Kooti i ngā keehi raruraru penei inaianei me te nui rawa o te raruraru. A kei te whakahaerenga o ngā Pire Whenua Māori i roto i te Whare nei ka pa mai te raruraru o aua keehi whenua ki te mahi o taua Pire inahoki ka haere mai ngā Pakeha kia whakaurua he tikanga e ora ai ratou, me te whakahoa hoki o etahi mema ki aua Pakeha, kore rawa e tika te mahinga o aua ture. Me whakamatau tatou mei kore e pai. Me kawē ki roto ki tetahi Komiti tika ata whakaaroaro ai. E whakapai ana ahau ki te kupu a te Minita Māori kia mahia e tatou tenei mea i runga i te ngakau pono i te ngakau tika, aua te whakahoa, aua te mauahara. Me titiro tatou ki te painga mo te koroni katoa, me te kimi i te huarahi e puta ai te ora kia katoa o ngā iwi e rua. Ko etahi e ki ana me waiho te mana hoko kia te Kuini anake. E kore au e pai ki tena ritenga, e kore e tau te pai i raro i tena. Ko te kupu a etahi, me puare te hoko whenua ki te katoa. Kei te pai ano tenei otiia he tikanga raruraru ano kei roto i te mea kei te whakawakanga e te Kooti i tetahi poraka kaore e tino wehea ngā hea o te hunga whai paanga erangi e whakataua ana ki te katoa o ratou, a tahuri ana etahi ki te hoko ka pupuri etahi, a me pehea e riro i te Pakeha tana wahi i hoko ai. Kua kite ahau i tetahi rarangi i roto i te Pire nei e mea ana kia penētia, me ki kua motuhake te whenua kua oti te Kooti ki ia tangata ki ia tangata. He whakarereketanga ketanga nui rawa tenei. Kowai te tangata o roto o tenei Whare e mohio ana ki te mutunga mai o tenei tikanga? E penei ana te ahua, e whakarite ana te Māori kia rite tonu ki te Pakeha mo te mahi hoko me te tawhia haere ki te tahi aka here kia ita rawa kia kore ia e kaha ki te tuku pai i tona hea ki te Pakeha i runga i te tikanga e puta ai te utu pai ki aia, tona tukunga iho he whakaiti rawa i te utu mo tona whenua. He koata kau e puta ki aia, tena mehemea e pai ana e marama ana te ture, ka riro te utu tika iaia. Ko te mea tika rawa, mehemea e hara i te hea motuhake to tetahi Māori kaua ia e whai mana ki te hoko. Tena ia mehemea kua oti te wehewehe, haepapa rawa ki tangata kotahi, hoko noa ia riihi noa atu e kore e pa te mamae ki tetahi atu. Ki aia anake tona tika tona he. Tera ano tetahi ritenga pai ki toku titiro hei whakanohonoho i te whenua. Na ngā Māori ano tenei i tohu tohu mai. Ara mehemea e toru rau e wha rau ranei ngā tangata whai paanga ki tetahi poraka, me whai mana ratou ki te whiriwhiri i etahi o ratou hei whakahaere i taua whenua mo te hoko mo te riihi ranei. Ma tenei tu whakahaere anake e mama ai etahi whenua nunui, ki te kore e paingia tenei ritenga me wehe wehe ano te whenua kia toko-tokorua kia tokotoru tangata ki tona wahi iti ki tona wahi iti a ka kiia he patanata taua tokorua taua tokotoru ranei. E hara tenei i te tikanga hou. I penētia ano i raro i te tekiona 17 o "To Ture Kooti Whenua Māori, 1867." Ta te Kooti mahi i te tuatahi he kimi kowai te iwi hapu ranei nona te whenua e whakawakia ra,

ka kitea ka tahi ka tonoa te hunga whai paanga kia whiriwhiria mai kia kotahi te kau o ratou kia noho ki roto ki te Karaati, a ko te nuinga o nga tangata ki tua o te karaati tuhi tuhi a ratou ingoa. A ka whai mana te hunga kotahi te kau ki te tuku riihi, erangi kaore te hoko. Tere tonu te whakahaere, kaore i raruraru, kaore i pau nui te moni a te Pakeha i te whai whai haere i nga rau tangata. A na te mama hoki o te whakahaere, ka riro mai he utu nui mo te whenua. Kotahi tonu te kino i puta ake i roto i tenei mahi, kahore i tika te whakahaere o te hunga kotahi te kau, ara, kaiponuhia e ratou te moni o nga riihi kihai i tuhaina ki te iwi. Otiia ka taea noa tia e tatou te hanga he tikanga hei tiaki i enei tu he, ara me mea kia puta te moni reti ki ia tangata ki ai tangata. Me whakatu ranei e te Kawanatanga tetahi Komihana, tetahi apiha hei tuku i nga moni penei kia puta tika ai ki ia tangata ki ia tangata. Tera e pai tenei ritenga. E kore hoki e tika kia whakapaua te moni nui rawa mo te wehenga mo te ruritanga i nga hea o nga tini tangata i roto i tetahi poraka, e hara i te whenua momona, he ngaherehere, he pari he awa he tene tene noa iho, mehemea ka whakawiria nga tangata kia tapahia nga whenua penei kia toru rau kia wha rau nga hea, ruri rawa, ka pau monemone tera whenua i te ruritanga, peta atu te moni e pau, ahakoa hokona rawatia te whenua e kore e ea te ruritanga. Heoi ko te ture e mea ana kia peneitia a matou whenua e rite tonu ana ki te muru, ki te raupatu. Na reira he pai ki au te tuku mana ki nga Maori kia ahei ai ratou te whiriwhiri Komiti, hei whakahaere ia ratou whenua, hei hoa mahi hoki mo te Kooti Whenua Maori. Na mo taua Kooti, ki toku mohio me whakahua kia ono kia whitu ranei nga takiwa mo te motu nei me te whakarite i te Tiati me te Rehita mo ia takiwa mo ia takiwa. A ko te mahi ma nga Rehita he tango i nga kereme me nga tono, kei te taenga ki te maha ka kahititia ka whakaritea e te Tiati te ra me te wahi e tu ai te Kooti, a me tu ki te wahi e tutata ana ki nga poraka e whakahaerea ra. Ma tenei ritenga e kore ai te ruihi o nga Maori ki te haere ki nga Kooti kei tawhiti noa atu me te pau nui o a ratou moni i te nohoanga i nga taone, marama atu marama atu, ki te taha o nga Whare kai waipiro me te kino noaiho. Tetahi me whakatu he Komiti a ka kiiia he Komiti Maori Takiwa. tana mahi he awhina i te Kooti ki te kimi i nga putake ki te whenua, ara me mahi tahi. Ki toku mohio tera e oti pai nga take whenua katoa ki taua takiwa mehemea ka penei te whakahaere. Me waiho ano te Tumuaki o te Kooti kia tu ana, e kore au e aha atu iaia koia hei upoko mo nga mahi o te Kooti. Erangi e kore au e hoatu mana ki te Minita Maori kia pokanoa ia, erangi hei nga keehi anake e whai paanga ana te Karauna erangirangi era. Kaua e pokanoa ke te Kawanatanga. E kore nga Maori e whakanui e kore ratou e whakapono ki te Kooti mehemea ka peke mai te Tari Maori me te Kawanatanga ki te whakahaere, waihoki ko nga Pakeha e kore ratou e pai ki taua Kooti mehemea ka riro ma te Kawanatanga e arahi. Mehemea e noho ana ia Tiati me tona Rehita ki ia takiwa whakahaere ai, ka ngawari ka pai ka mama, pena me te whakahaere a nga Kaiwhakawa Tuturu e mahi nei i tona takiwa, i tona takiwa, kaore he raruraru kaore he aha. He aha te take kahore e pera te mama o te whakahaere mo nga Kooti Whenua Maori? Ka tino awhina ahau i te Minita mehemea ka whakamatauria e ia he tikanga penei otiia ka tautoko tonu ahau iaia mei kore e oti he tikanga i roto i tenei Pire hei painga mo te Koroni mo nga tangata whai paanga hoki. Kaua hoki tatou e mahi tenei Pire i runga i te taha kotahi anake erangi me mahi i runga i te ngakau mahaki me te pono, me whakapau a tatou matauranga katoa mei kore e hua mai he pai he maramatanga e tutuki atu ai ki te tino mutunga pai e tumanakohia nei e tatou katoa. E tu ana ahau hei mangai mo te iwi Maori, me toku matakau nui tera e tau mai nga taake me nga reiti ki runga kia matou i roto i tenei wa e haere ake nei a rokohanga mai matou e enei taumaha kaore ano kia aukahatia te waka kaore ano kia tika noa te tu o a matou waewae ki runga ki te kaupapa tahi e tu nei te Pakeha, a ka puta ohore mai aua taniwha, tahurihuri ana, te taea te aha. E mohio ana hoki tera e eke mai enei taimaha, e kore e kore erangi ka pikau tahi matou me te Pakeha i nga taimaha o te koroni. Ko ahau me oku hoa kua puta atu ki te ao marama e tino mohio ana ki tenei, erangi i mua mai o taua ra tukua mai kia matou nga ora, whakawhiwhia matou ki nga mana me nga koha me nga tika me nga rawa a te iwi Pakeha kia rite tonu te tu i runga i o matou whenua. Ahakoa te pakeke o tenei tono, tukua mai a tera e taea ia matou a tona wa ahakoa kaore i te rite to matou mohio me to matou kaha ki to te Pakeha, e hiahia ana ahau kia whiwhi tahi matou ki ona tika, a he ra kei tua. E titiro ruarua ana nga Maori ki tenei Pire i runga i tona ahua pakeke, a e kore hoki e kore te tupato me te ahua hae o te Maori ta te mea no tua whakarere ano i tupu mai ona pakanga i hinga ona parekura i ara ona tautohe, he whenua te take. A kei roto i te Pire nei e whakanui tonu ana te mana o nga Tiati, te mana o te Minita Maori, te mana o te Karauna, o te Tumuaki, e kore e kore te puhaehae me te tupato o te Maori ki enei mana nui e hoatu ana kia ratou me te mea no enei tangata ake te whenua. Ka penei tonu te kupu a te iwi Maori "Koinei nga tangata i taka kino ia matou i enei tau kua hori ake a heaha te aroha, heaha te tika e ahu mai ia ratou a muri ake nei? Kore rawa. Kahore matou e whakapono ki enei tangata." Kaore ahau e ki kei te tika enei mahara a te Maori i te mea e kite ana ahau e hiahia ana ano nga Kawanatanga ki te mahi i te tika e kitea ana e ratou. Me miharo ahau ki te Minita Maori mo tana mahi nui me tana tukutuku i te Pire ki nga wahi katoa kia kite nga Maori i ona ritenga kia whai taima ki te hurihuri ki te tohutohu mai. E pai ana tenei mahi a te Minita otiia i te mea he ki tonu tenei Pire i nga taimaha me nga ritenga pakeke me te huinga o nga mahi tawhito ki nga mea hou me era atu tini raruraru, e kore ano e taea e te Maori te hopu te mohio ki ona tini tikanga i roto i te tau kotahi. E kore tetahi Pakeha e kaha ki te hopu i nga tikanga katoa o tenei Pire i roto i nga marama te kau ma rua. Kua ki mai hoki te Minita he maha nga tikanga pakeke kei roto. Inahoki nga roia tino mohio kei te tautohetohe, kei te

rereke a ratou hopu i etahi rarangi o te Pire, a me pewhea e mau wawe i te iwi kuare i te Maori i roto i te taima poto? Mehemea i whakamaoritia nga kupu whakamarama e mau na ki nga kape Pakeha, a tera e hohoro ta ratou kite, otiia e kore rawa e taea te hopu i ona tini paiaka me nga weri e hou nei ki te whenua, ka pa ko nga mea anake kei runga e kitea ana era, a na nga tini kawai i mau ai te wehi ki o matou ngakau. E kore au e tino korero roa, waiho kia hoki mai i te Komiti i te mea tera pea e rukea etahi o nga rarangi me te tino whakarereke i etahi ritenga nui o te Pire. Erangi he pai atu ki au mehemea i mahia kia rua nga Pire: kia kotahi hei whakahaere anake i nga hoko me nga rihi tawhito me era take whenua e raruraru ana, kia kotahi hei whakahaere i nga whenua Maori e takoto mai nei. Ara kia kotahi te Pire mo nga mahi kua hori ake nei, kia kotahi mo nga mahi e takoto mai nei i mua o a tatou aroaro. Heaha te pai kia huia ki roto ki te Pire kotahi enei tini raruraru tawhito? Ki au kia kotahi tonu te ahua o te kai ki roto ki te kete kotahi. Otiia haiaha i hanga ture ai mo enei hoko he me enei rihi raruraru o mua? Nawai koia i takahi nga Ture? Na nga Maori koia? Kaore, na nga Pakeha, a no to ratou weranga i te ahi no to ratou kitenga i te mamae ka aue ratou, ka inoi ki tenei Whare hei hanga ture e ora ai ratou. Na te whakahoatanga ki enei tangata hara i raru ai enei Kawanatanga kua hori ake, i puta ai nga ture whakarihariha. Kaore hoki he Kawantanga i kaha ki te whakatete ki tenei hunga whakawai, a tau iho nga ture kino ki runga kia matou whenua. E tika ana. ano, tera ano etahi mate, otiia me hanga marire he ture mo era tu keehi. A tera ranei e pai te tuku i te mana whakahaere ki te Kooti Whenua Maori, me te Tumuaki. Koia ranei he tangata tika hei kimi i nga ritenga o etahi keehi e tae ana ki te utu nui rawa rau mano pauna, nuku atu ranei? I te mea kua kitea e tatou i kaha kore tetahi Tiati o te Hupirimi Kooti, ara a Tiati Euretī, te tangata i ata whakaturia e te Paremete hei whakaoti i enei tu raruraru, a tera ranei e oti pai i te Tumuaki o te Kooti Whenua Maori? Kore rawa e oti iaia i te mea e taimaha ana ia iaia e tiaki ana i tona tari ake a ka whai taima ki whea ki te whakahaere i enei tino mea taimaha nui rawa. Kore rawa atu e paheke iaia. Mehemea e tika ana kia whakaturia he Kooti hei mahi i enei tu raruraru, kati, whiriwhiria tetahi Kooti motuhake hei mahi, kua te Tumuaki, i te mea kei te pau katoa tana taima iaia e whakawa ana i nga whakawa tuarua, iaia e haere ana ki te Hauraro, ki te Tonga, ki te Hauauru, ki te Rawhiti whakawa ai nga tono whakawa tuarua me era atu mea. I aia e tiaki ana i nga Tiati o tona Kooti me te tohu tohu ki te Kawanatanga mo etahi mahi ke a tera ia e whai takiwa ranei hei mahi i nga miriona eka maha e ekengia ana i enei hoko tawhito me enei rihi me enei tini raruraru e korerotia nei? Enei mea taumaha rawa e wiri nei nga kauae o nga tino Tiati o te Hupirimi Kooti i te whakahuatanga o enei keehi. Kati hoki ra, e kore ia e kaha, erangi whakaturia he whakawa motuhake hei whakahaere i enei take, he whakawa e whakapono ai nga Maori me nga Pakeha tahi. E tika ana kia kaha tatou ki te whakaora i nga tangata katoa e ekengia ana e te mate, ahakoa Pakeha ahakoa Maori. E kore nga Maori e takahi i o ratou whakaaetanga pono, ahakoa e whai ture ana ratou kia peratia. Kaore, e ki pono ana ratou, ko nga whakahaere i pai, i pono, me whakamana. He hoko i tika, he rihi i tika, me whakamana. Erangi kauaka e whakamana nga mahi tahae, nga mahi raweke. Erangi nga whakahaere i ata mahia paitia, i ata homai te moni i runga i te tika me te pono, erangirangi era. Otiia kaua e huia kai raruraru. Kati hoki ra, tukua tenei Pire ki tetahi Komiti whai matauranga kia whiriwhiria paitia. Kapai a Te Hemara, a Te Roretana hei mema mo tera Komiti, otiia ma te Minita e ata whiriwhiri i nga tangata mohio.

Eparaima Kapa.—He takiwa tika rawa tenei hei whakapuakanga kupu ma nga mema Maori mo tenei Pire. Inahoki kei te wa e korero ana nga mema Pakeha i nga Pire mo ratou whaka-pakeha e kore nga mema Maori e peke atu ki te whakararuraru ki te whai korero. Tena ko tenei, he Pire tenei hei whakahaere i o matou taonga nui io matou whenua, na reira, tika rawa kia hamumu matou inaianei. Na ko oku hoa mema kua korero i te tuatahi ake nei kua tohutohu mai i nga tini he kei roto i tenei Pire. Na kei maharahara te Whare kei te takoto ke oku whakaaro i oku hoa mema o te Tai Rawhiti o te Tai Hauauru, kaore, kei te tautoko ahau i a raua i korero ai, erangi kore rawa i oti ia raua te whakaatu i nga tini he o tenei Pire, tera atu. Na toku kore mohiotanga pea ki tenei Pire i penei ai oku korero otiia i mua atu o te tuhanga o tenei Pire, ka wani haere te matakū te maharahara ki roto ki nga ngakau o te iwi Maori mo runga mo tenei mea. Tae atu te mamae me te wehi ki tera pito o te motu. Tenei te tohu, kei toku ringa ringa tetahi pitihana he mea tuku mai e te iwi o raro, a katahi ahau ka whai takiwa hei whakaatu ki te Whare. E poto ana tenei pitihana, a ka panuitia e ahau ara:—

"Ki te Honore Pika me nga mema o te "Paremete o Niu Tireni.

"Tena koutou.

"Ko o koutou kai pitihana, ara nga iwi e noho ana kei raro atu o Akarana, e hiahia ana ki te whakaatu atu kaore ratou e pai ko te Kawanatanga hei kaiwhakahaere mo a ratou whenua me te tuku mo nga tau e iwa te kau ma iwa i runga i te rihi. E inoi ana matou ma ia tangata ano e whakahaere i tona piihi i tona piihi motuhake mo te hoko mo te rihi ranei, a mo runga mo tenei Pire a te Kawanatanga, e kore matou e pai, e kore matou e whakaae ki tena, ake, ake, ake.

"NA MATIU

TAUIHARA, "Me etahi atu 204."

Na he tohu ra pea tenei pitihana i te pono o aku korero mo te mamae me te pouri kua tomo ki roto ki te iwi Maori tae atu ki nga wahi katoa o tenei motu. A notemea e poto ana te taima o te Paremete inaianei, me matou hoki kaore ano kia whai takiwa noa ki te tiroiro i tenei Pire, ta te mea he take nui rawa hoki tenei, na reira e tautoko ana ahau i te kupu a oku hoa mema kia hikitia tenei Pire mo tera nohoanga o te Paremete. Kaore e pai te tuku atu ki tetahi Komiti kia whakahaerea apopo, ta te mea kei te ngaro atu etahi o nga rangatira Maori i Poneke nei. Kei te mohio te Kawanatanga ki te whakaaro nui a te iwi Maori me ta ratou maharahara mo tenei Pire. He tokomaha rawa ratou i hui mai ki Poneke ki te tiaki haere i tenei mea, a kahore e pai kia paahitia i te mea kei te matapo ratou, kaore ano kia matau noa ki ona ritenga. Kaore he mutunga mai o toku whakahonore me toku whakawhetai ki te Minita Maori mehemea ka ata puritia eia tenei Pire mo tera Paremete. E tonono ana ahau i tenei nukuhanga kia whai wa nga Maori ki te tino huri huri i nga ritenga katoa. He wehi hoki noku mo te tukunga ki te Komiti ka toko iti matou kei reira a e kore e rangona a matou hiahia. He tino hari mo te katoa tae atu ki te Kawanatanga mehemea ka whakaae te Minita ki toku tonono. He maha ona kitenga i nga rangatira e huihui mai nei, a kei te mohio ia ki te kaha o ta ratou whakahe ki tenei Pire, me ta ratou hiahia kia kaua e mahia kaikatia, erangi me whanga marire kia mutu te pukaka kia tau te manawa. Tetahi take o toku whakahe ko te nui o nga mana e hoatu ana ki nga Tiati; nuku atu i te mana e takoto nei ki te tino Tiati me te huuri o te Hupirimi Kooti. E ahei ana te Tiati ki te tuku i tetahi Maori ki te whare herehere mehemea e whaki korero ana ia a *kei te mahara* o te Tiati, he korero teka taua korero. Na kei te wehi rawa nga Maori ki tenei tikanga pakeke, inahoki mehemea ka *whakaaro* kau te Tiati, kei te korero teka tetahi tangata Maori ka whiua ki te whare herehere. Tetahi mea kino, ko te mana kia ruritia nga whenua Maori, ahakoa kaore ratou e pai kia ruritia a ratou whenua. A mehemea ka whakahe tetahi Maori mo te ruri ka whiua ki te whareherehere. Ahakoa te kupu kia mauria tenei Pire ki te Komiti, e mea ana ahau me tuku mai kia matou ki nga Maori te takiwa roa rawa kia rapurapua nga ritenga katoa o roto. Tino koa toku ngakau mehemea ka whakanukuhia mo tera nohoanga o te Paremete. Me huri ikonei oku korero.

Tame Parata.—Ruarua kau oku korero mo tenei Pire ta te mea kua rite te kupu kia kaua e korerotia nga rarangi katoa inaianei, ara kia whakahokia mai i te Komiti Whiriwhiri o nga Whare e rua. Akuanei pea kei te whakahokinga o te Pire i taua Komiti kua rere ke noa atu tona ahua heoi kaore e tika kia whakapaua te takiwa roa inaianei i te korerotanga. Tera pea e tahuri taua Komiti ki te tonono ki etahi rangatira Maori kia korero i ona mahara mo taua Pire. Na mo runga mo te whakahe a etahi mema ki te ahua o taua Komiti, e whai take ana mo te pera. Kaore kau oku hiahia kia uru ki tena Komiti. Me pare atu tenei Pire ki nga mema o tenei motu ma ratou anake e mahi. Kaore hoki ahau e pai kia pa tahi ki te Waipounamu nga Ture e paahitia ana mo tenei motu ta te mea kei te rere ke te take o nga whenua o reira. Me ture ke me ture ke, katahi ka pai. Kei te hoki toku mahara ki "Te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1886," i te parenga ki te Komiti Maori i te wa e tu ana a Wi Pere a Puke Te Ao a Hakuene hei mema. Nui atu te aue a nga Maori puta noa te motu nei ki taua Ture, me toku pouri hoki mo toku urunga ki te whakahaere i taua mea. Na reira e mea ana au, me horoi toku ingoa i roto o tenei Komiti. Nana ka he iho nga Maori o Niu Tireni, na nga mema o tenei motu i mahi. Tika atu, kei a ratou te honore. Kei te hokinga mai o tenei Pire ka korero ano ahau, a ka rnotini ano ahau kia patua toku ingoa i roto i te Komiti.

Whakaaetia ana te panui tuarua.

Parea ana te Pire ki tetahi Komiti Whiriwhiri o nga Whare e rua.

Wenerei, 26 o Akuhata, 1891.

Kura Maori.

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te Minita o nga kura mehemea ka whakatikatikaia te Ture hei whakamana i nga Komiti o nga kura Maori ki te whaina i nga matua o nga tamariki mo te kore haere o a ratou tamariki ki te kura? Ko te take i tuku ai ahau i tenei patai notemea he maha nga pukapuka kua tae mai ki ahau a nga Maori o te Waipounamu e inoi ana kia tukua tetahi mana ki a ratou hei mea kia haere ai nga tamariki Maori ki te kura. E whakaaro ana ahau he mea tika kia whakaekea tetahi tikanga penei a he tokomoha matou hoki kei te penei ano te whakaaro. Tera ano aku hoa mema Maori e tautoko i enei korero aku. Kei te hiahia matou katoa kia whakaekea tetahi tikanga penei me taku e whakahua nei. Mehemea kahore he mana e tukua ki nga Komiti Kura Maori ki te tonono i nga matua o aua tamariki kia kawea a ratou tamariki ki te kura, ki taku mohio ekore nga matua e akiaki i a ratou tamariki ahakoa te nui o nga painga e riro mai i aua tamariki mehemea e haere ana ki reira.

Te Riiwi.—E koa ana ahau ki te huarahi e whakahaerea ana e te rangatira na. Me ki atu ano hoki ahau ka maha nga tau e whiriwhiri ana te Tari Kura i taua take ara te whakanui i te mana o nga Komiti Kura Maori hei akiaki i nga tamariki kia haere ki te kura. E koa ana ahau i te mea kei te rite tahi te whakaaro o nga mema Maori mo runga i tenei take. Ki taku mohio hoki kei o ratou takiwa te nuinga o nga kura Maori o te Koroni. Otira ma te hanga marire i tetahi Ture te ea ai nga whakaaro o te mema na, erangi ekore e taea i tenei Paremete no te mea

kua tata te mutu a mehemea e tuhituhi mai ana nga mema e toru na ki ahau i muri iho o te mutunga o te Paremete me te ki mai ko te hiahia tera o a ratou iwi pooti ka tahuri tonu ahau ki te hanga i tetahi ture hei whakaae i ta ratou i hiahia ai ara ki te mau tonu ahau ki toku nohoanga.

Pire Whenua Maori.

Te Karimana.—I motini kia whakatarewatia te Ota 178 a me whakatu i tetahi Komiti Motuhake kia tekau ma wha nga mema hei whiriwhiri i te Pire Whenua Maori a me whai mana taua Komiti kia noho tahi me te Komiti i whakaturia e te Kaunihera me te whakaae me Komiti motuhake me Komiti honohono ranei me te whai mana ki te tono i nga tangata kia haere mai, me te tono hoki i nga pukapuka; kia tokotoru hei koramu me te tuku ripoata mai i roto i nga ra kotahi tekau, ko nga mema mo taua Komiti ko te Paraihe, ko te Pakarana, ko Timi Kara, ko te Huihana, ko te Hatihana, ko Kapa, ko te Kere, ko te Miterehana ko Tame Parata, ko te Rihihi, ko Hiara, ko te Mete, ko Taipua, me te Karimana.

Te Paraihe.—E mea ana ahau i ki te Minita Maori inanahi e pai ana ia kia whakaingoatia e ahau tetahi mema mo taua Komiti. Na ka ki atu ahau i konei hei whiriwhiri ma taua rangatira me apiti atu te ingoa o te Roretana ki taua Komiti. I rongo hoki ahau e hiahia ana te mema Maori mo te Waipounamu kia kua ia e noho ki taua Komiti e rangi kahore ahau e mohio mehemea kua ata tau te whakaaro o taua mema ki te pera.

Te Karimana.—No tenei ata tonu i ki ai taua mema kua ata whiriwhira e ia taua take a kua whakaae ia ki te noho i runga i taua Komiti. Heoi apitiria mai ana te ingoa o te Roretana a whakaaetia ana te motini.

Pire Whenua.

Taipua.—E hiahia ana ahau ki te korero mo runga i tetahi o nga rarangi o tenei Pire e pa nei ki nga whenua o Rotorua. Kahore ahau e pai ki tenei rarangi no te mea kahore e marama ki ahau. He maha nga Maori o taua whenua kua mate i runga i te riihitanga i o ratou whenua. Ko etahi tangata i mate ko Eruera Te Uremutu me Kiharoa i haere mai nei ki Poneke ki te arai i nga mahi a te Kawanatanga. Ka rua nga tau e noho ana tetahi o aua rangatira i Poneke ki te whakaoti nga raruraru o tenei whenua, a he nui hoki te mahi a te mema mo te Takiwa o Raro ara a Hirini Taiwhanga ki te whakaoti i enei rarurara, a nui atu nga moni a nga Maori kua pau i te utunga i nga Roia mo aua whenua ano. Whakaae ana nga Maori i te tuatahi i te tau 1881 ki te rihihi i te Taone o Rotorua, a kihai ratou i wini i taua mahi, a i rongo ahau kihai i riro mai etahi o nga moni reti o taua whenua a taea noatia te wa i timata ai te hoko a te Karauna i taua whenua. Na ko nga Maori kihai i hoko i o ratou hea ki te Karauna kei te whakaaro tonu he mea tika kia utua nga moni reti kahore nei ano i utua. I naianei kua ngaro nga moni reti a etahi a kua kite ratou kei te nui to ratou mate. Na i te mea kihai i tika te mahi a te Kawanatanga ki aua Maori ki taku whakaaro he mea tika kia whakamutua enei rihihi. I raro i tenei rarangi hou 236 e meatia ana kia tangohia te mana ki te rihihi i nga whenua Maori ahakoa whakahaere ratou pewhea ranei. Na ko te huarahi tika ma te Kawanatanga me tono ki te Kooti Whenua Maori kia whakataua nga take a nga Maori kihai i hoko i a ratou hea ki te Karauna me te waiho ano ki a ratou te tikanga whakahaere mo a ratou hea, a mehemea e pai ana ratou ki te rihihi i o ratou hea ki te Pakeha me tuku kia peratia, a ki te hiahia ratou ki te pupuri kia ratou ano me waiho ano ki ta ratou i hiahia ai. E tono ana ahau ki te rangatira nana i tuku mai i tenei Pire kia whakarerekitia tenei rarangi kia tukua atu ki nga Maori te mana ki te whakaae mehemea ka pai ratou ki te rihihi i o ratou whenua mo nga tau e iwa tekau ma iwa. Ehara i nga Maori i tau ai te mate ki runga i a ratou erangi he kore no te Kawanatanga kahore e whakamana i a ratou whakaaetanga. He aha te take kia whakaekea enei mate nui ki runga i a ratou e meatia nei e tenei rarangi. Me whakaaro te Kawanatanga he kaitautoko a Hirini Taiwhanga i a ratou, na ehara te tukunga mai o tenei rarangi i te utu tika mo tana mahi, he utu he rawa tenei mo tana mahi tautoko, a kahore he aroha o te Kawanatanga mehemea ka tukua tenei Pire hei ture. He aha te take kia peneitia ai te whakaeke o te mate ki runga i te hunga kihai i hoko i o ratou hea? He aha te take i meatia ai kia whiua ratou no te mea kihai ratou i hoko i o ratou hea. He mea tika kia aroha te Kawanatanga ki te iwi a to ratou hoa kaitautoko a me kua e tukuna he rarangi penei ki roto i tenei Pire. Otira ko te huarahi whakahaere tonu tenei a te Kawanatanga i te mea e hoko ana ratou i nga whenua Maori. Mehemea e tika ana te whakahaere a te Kawanatanga ki nga Maori tera nga Maori e whakawhirinaki tonu ki a ratou a tera e tuku i te nuinga o a ratou whenua kia whakahaerea e te Kawanatanga. Kei te pumau tenei whakaaro i roto i te ngakau o nga Maori e whakaekea ana enei here e te Kawanatanga ki runga i o ratou whenua kia riro ai i a ratou a muri ake nei. Ko tona tukunga iho ko nga Maori ko te hunga e tika nei kia tiakina e te Kawanatanga kei te hono tonu te whakaatu mai i o ratou mate. Ko nga whenua katoa e tukuna ana e nga Maori kia whakaherea e te Karauna kei te pera tonu te ahua ara ko tona tukunga iho he mate. Na ka tonoa atu e ahau ki te Kawanatanga inaianei kia whakangawaritia nga tikanga o tenei rarangi ara me waiho ma te whakaae ano o nga tangata whai take me te waiho ano ki nga Maori te tikanga kia rohe rohea o ratou whenua o ratou hea ranei i runga ano i ta ratou i pai ai.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau ki te ki atu e pa ana tenei rarangi te 232 o tenei Pire ki nga moutere tiiti i te Waipounamu, a mehemea i kitea wawetia e ahau tenei rarangi kua haere ahau ki te mema nana i tuku mai i

tenei Pire, otira no te ahiahi tonu nei i whakaaturia mai ai ki ahau e tetahi o nga kai-whaka-maori. E tino whakaae ana ahau kia whakahaerea tetahi tikanga hei tiaki i nga manu kei patua huahua koretia. Kua tae mai etahi pukapuka ki tenei Whare a nga Maori me nga hawke-kaihe me te inoi kia whakahaerea etahi tikanga hei tiaki i aua manu, hei arai hoki i nga Pakeha kei haere atu ki reira patu ai i nga wa katoa o te tau. I te tukunga o te Waipounamu ki te Karauna i rahuitia enei moutere katoa e nohia ana e enei manu e nga Maori hei oranga rno ratou me a ratou tamariki a whakaturia ana e te Apiha nana i hoko etahi Maori hei hunga whai take hei kaiwhakahaere hoki mo aua moutere. Mehemea I mohio wawe ahau ki tenei rarangi kua taea e ahau te tuku mai i etahi pukapuka tikanga nui mo runga i tenei take e whakaatu ana i te wehenga o enei moutere hei rahui. Ka tonu atu ahau ki te rangatira nana i tuku mai i tenei Pire kia whakaae mai ia ina tukua tenei Pire kia Komitia kia tukua etahi Maori hei hoa whakahaere tikanga hei tiaki i aua manu no te mea ko nga Maori te hunga e mohio ana ki te wa tika hei patunga, a notemea he mea nui aua manu ki nga Maori i era takiwa he mea tika kia tiakina. He nui hoki te moni e riro ana i nga Maori i runga i te mahinga i aua manu i te hokonga ki Aotearoa. Kei te whai take ano ahau ki nga moutere e toru o reira kei te pera ano hoki oku tuahine me oku huanga, no reira i mea ai ahau he mea tika kia uru nga Maori ki te hanga tikanga mo aua moutere. E whakaaro ana ahau me tuku te whakahaere o aua moutere ki tetahi Poari o nga Maori whai take no te mea e mohio ana nga Maori ki nga wa tika hei patu i aua manu. I whakapuakina ano tenei whakaaro ki te Tiati i aia i reira i mua ake nei a i whiriwhiria etahi Maori hei Komiti hei Poari whakahaere ranei. No naia tata nei i patai ai nga Maori ki ahau awhea tukua te mana ki a ratou ki te hanga i tetahi tikanga whakahaere. Kua tonu mai ano hoki ratou me whakauru te mana ki roto i te Ture mo nga whakamananga me nga Whakaritenga Motuhake. Kahore au e hiahia ki te whakaroa i te Whare erangi i mahara ahau he mea tika kia whakaaturia tenei ki te Minita nana i tuku mai i te Pire.

Kapa.—E whakaaro ana ahau ka toimaha rawa tenei wahi o tenei Pire ki runga i nga Maori. Kua korero ano ahau mo runga i tenei rarangi o tenei Pire i mua ake nei. Heoi ka whai kupu ahau mo te rarangi i whakahuatia e te mema Maori mo te Tai Hauauru. Otira wahi iti kua oti katoa te whakamarama nga korero katoa a nga mema Maori i tera po, a torutoru aku kupu inaianei. Ki taku whakaaro he Pire pai ano tenei mehemea i mana i te Kawanatanga a ratou whakaaetanga kia utua ki nga Maori nga moni reti, mei pera he mea pai ano kia riihitia mo nga tau e iwa tekau ma iwa. Inaianei e whakaaro ana ahau he mea tika kia waiho atu ki nga Maori te tikanga whakahaere i nga whenua e mahue ana ki a ratou, kia tau hoki te aroha kia Eruera Te Uremutu raua ko Kiharoa a mehemea tera etahi moni ano kei te ringaringa o te Kawanatanga he mea tika kia utua ki aia. He mea pai kia ata whiriwhiria e te Kawanatanga tenei me te whakarereke i te tikanga ki enei Maori haunga ia nga Pakeha.

Turei, te 1 o Hepetema, 1891.

Ruatangata Poraka.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka whakamana te Kawanatanga i te ripoata a te Komiti Maori mo runga mo te pitihana o Aperahama Tipae mo te poraka o Ruatangata, no te tau 1889 taua ripoata? He takiwa tika tenei hei patainga mana ta te mea i te taenga o taua pitihana ki taua Komiti i te tau 1889 na Te Paranihi tonu i tuhi i whakaari taua ripoata ki roto ki te Komiti. Na me whakamana e ia tana ripoata.

Te Karimana.—No tana tirohanga ki tenei mea ka kitea e ia kua tirohia ano e tera Minita i mua atu i aia, a maharatia ana kaore e taea te mahi, a kei te pera ano hoki toku whakaaro.

Te Pire Whenua.

Kapa.—Kei te whakahe ahau ki te tahi rarangi o tenei pire ta te mea e patu kino ana tenei i te whenua a Eruera te Uremutu. E muru ana tenei i nga whenua a taua tangata kei Rotorua. Te whai o te Kawantanga kia riro ia ratou ia poraka ia poraka, a ka whai hoki kia riro tenei wahi iti nei kihai i tae ki te rua rau eka. Kati ma te Kawanatanga te wahi nui. Ko te toenga paku nei waiho ki taua kaumatua ratou ko ona whanau. Kua rongu ia kua tae te mema mo te Tai Rawhiti ki te Minita nana tenei Pire ki te whakariterite mei kore e oti tenei tautohe. He tohu pai rawa tenei mo te Kawanatanga mehemea ka whakaputaina he aroha ki teuei kaumatua. E kore hoki e tau rua ka riro mai ano i te Kawanatanga taua wahi iti nei. E kore ia e korero inaianei mehemea i tiakina paitia e te Kawanatanga nga rihi i hanga i te tuatahi. Riro rawa ma te Kawanatanga e takahi tua-tuatahi aua rihi me nga whakaritenga a tahuri ana ki te hoko i te whenua. Ka tonu tuarua ia ki te Kawanatanga kia aroha ki tenei tangata kaumatua, ma te hokinga hoki o taua wahi iti e ora ai a ratou ngakau. Tetahi whakahe ki tenei rarangi ko te takahanga o te Tiriti o Waitangi. E tonu tonu ana ia kia unuhia tenei rarangi. E manawapa ana ia ki te korero roa otiia me pewhea hoki e mau ai te whenua a taua kaumatua ka maha nei nga tau e noho ana ki Poneke nei ki te rapu ora. Kua tae atu ia ki te korero ki taua kaumatua i enei rangi kua hori ake nei. Ki mai ana ia e pai ana kia riro i te Karauna te wahi e tu nei te kohiperu me nga tino wai ariki, a heoi te wahi e hoki kia ratou ko ona hoa ko a ratou hea ake ma te Kooti e ki kihea tau ai. Me mutu i konei toku korero.

Taipua.—Me whakawhetai ahau ki te Kawanatanga ki te Minita hoki nana tenei Pire mo te purutanga i tenei rarangi kahore i hohoro te paahi. E tino tika ana kia aroha te Kawanatanga ki tenei kaumatua i te mea he hoa ia no Hirini Taiwhanga, te tangata i piri pono ki tenei Kawanatanga i era tau, na kua mate a Hirini inaianei a kua kore e whakaputaina nga moni reti o nga tau maha e toe ana. Me aroha te Kawanatanga ki tenei tangata, me tuku ma te Kooti e kimi i ona hea me nga hea o tona whanau a me kape ki waho ara nga whai paanga o te hunga kihai nei i uru ki te hoko ki te Karauna. He tikanga ngawari tenei otiia e whai ana te Kawanatanga ko te whenua katoa kia riro iaia tae atu ki nga wai rongoa me nga wai ariki katoa. Me tapahi ki waho nga hea o te hunga kihai i hoki ta te mea he whenua tenei he mea tuku iho na o ratou tupuna ki a ratou, a kaore e pai kia murua. Tukua ma te Kooti e mahi. Taihoa pea ka homai he Pire hei arai kia kaua e whai hea tetahi Maori ki te whenua ki tetahi waiariki ranei. Ko te Kooti te mea tika hei mahi i tenei tautohe. Ki te riro i te Kawanatanga, kua tika, ki te tupono ki nga Maori, pai tonu. E hara i te mea na nga Maori i takahi te riihitanga o enei whenua erangi na te Kawanatanga na nga Pakeha. I kiia hoki i roto i nga riihi ki te kore e puta te moni riihi a tae atu ki te kotahi marama e tureiti ana ka whakamutua te riihi. A no te kitenga e nga Maori kua kore e puta mai a ratou moni riihi, kua pouri ratou a ka tahuri ki te hoko i a ratou hea ki te Kawanatanga. Me aroha rawa te Kawanatanga ki tenei kaumatua i te mea e ki ana kei te aroha tenei Kawanatanga ki nga pani me nga pouaru me nga rawakore, mehemea koa he tika tenei, me whai tohu mai, kua maha hoki nga tau e noho ana a Eruera Te Uremutu ki Poneke nei e rapu ana i te ora mo ratou tahi ko tona whanau.

Heoi whakangawaritia ana te tikanga mo taua whenua, ara mo te wahi e tu nei te taone o Rotorua, ara i meatia kia penei he otinga. Me whai mana tonu te tukunga tuatahi o tenei whenua ki te Kawanatanga, a ka ahei te tuku riihi hou mo aua wahi.

Paahitia ana taua Pire i te pootitanga.

Nga pooti mo te Pire 32, nga kai turaki 23.

Wenerei, te 2 o Hepetema, 1891. Nga Maori O Rangitane Me Ngatikuaia.

Tame Parata patai ana ki te Minita Maori mehemea kua whakaotia rawatia e te Kawanatanga te wehe i nga whenua e rite ana mo nga Maori o Rangitane me Ngatikuaia?

Te Karimana. — Kahore ano kia tino wehea he whenua mo enei Maori i te mea kaore kia kitea etahi whenua. Engari kei te kimi te Tumuaki o nga Kai- Ruri i etahi poraka pai mo enei Maori.

Taite, te 3 o Hepetema, 1891. Pire Tiaki Mo Te Awa O Whanganui.

Te Hatihana, homai ana tetahi Pire hei whakatu i etahi tangata Pakeha hei Poari hei tiaki i te awa o Whanganui timata i te Piriti o te Reriwe i te taone haere tonu kia kotahi maero te whanui, i tetahi taha, i tetahi taha o taua awa, taea noa tia te matapuna nuku atu kia kotahi maero i ko atu. Na ko nga whenua katoa kua paahitia e te Kooti i roto o enei rohe, me waiho ki raro ki te mana o tenei Poari. Ma taua ropu e tango e keru nga tumu me nga taheke me nga mea katoa e arai nei i nga tima, me te tiaki i nga wahi ata ahua me te whakahaere i nga waapu, i nga tauranga, i nga whakawhitianga me nga hoenga, kawenga pahihi taonga aha ranei i roto o taua awa. A ma te Karauna e hoatu kia kotahi tekau mano eka o te poraka o Waimarino hei tuku riihi hei oranga mo taua Poari.

Te Timi Kara.—Kaore ana whakahe ki te panui tuarua o te Pire i te mea e kitea ana e ia i raro i te rarangi 10, e kore e whai mana te Poari ki nga whenua a nga tangata rawaho me nga whenua Maori kahore ano kia paahitia e te Kooti, erangi ki te paahitia e te Kooti a ka riro ia te Kuini ka ahei te Kawana ia wa ia wa ki te panui ki te whakaatu kua tau te mana o taua Poari ki runga ki aua whenua. Otiia ahakoa era kupu tera pea e ahua tupato nga Maori kei pa he raruraru ki a ratou mana ki te hi ika ki te aha ranei na reira ka whakaurua e ia enei kupu ara:—e kore nga ritenga o tenei Ture e pa atu e whakararuraru e tuku ranei i nga mana me nga tika i whakapumautia ki nga Maori i raro i te Tiriti o Waitangi i runga i nga whenua Maori kua whakawakia e te Kooti kaore ranei kia whakawakia. Mehemea ka uru enei kupu, kua kore tana whakahe ki te Pire.

Taipua. — Ka whai korero ahau inaianei i te mea he tikanga tenei e pa ana ki te iwi Maori. Ahakoa e meingatia ana kia pa tenei ture ki whenua Karauna ki nga whenua Pakeha anake, tera ano e raruraru. I te tau 1886-1887 ranei i tuku pitihana mai ki te whare nga Maori o taua takiwa. He whakahe na nga Maori ki etahi mahi a nga Pakeha e mahi ana i roto i taua awa i te mea na aua mahi i pa ai he mate ki nga mahinga ika, tuna, piharau, a nga Maori. Ko enei mahinga ika hoki he wahi e tiakina nuitia e nga Maori, he mea tuku iho hoki na o ratou tupuna kia ratou, a e titiro puhaehae ana nga Maori ki nga tangata e raweke ana i enei taonga nui a ratou. E koa ana ahau i te mea kua whakauru tikanga e tetahi honore mema hei tiaki i nga mana a nga Maori. Tetahi

he e puta mai, mehemea ka keria rawatia nga taheke, tera e pakaru kino te wai o te awa a mimiti atu. E kore ia e whakatete ki tenei Pire mehemea ka whakaurua he tikanga ki roto hei tino Tiaki i nga Take Maori; erangi kua ora tona ngakau i te menemana a tona hoa honore, ara a te mema Maori ma Te Tai Rawhiti.

J. W. Tamihana e whakahe ana ki te nui rawa o te takiwa me te whenua e tukua ana ki raro i tenei Poari, inahoki e tae ana ki te rua rau mano eka. Tera e raruraru, tera e taimaha enei whenua i raro i taua Poari.

Te Pakarana he tikanga wehi rawa tenei, te tango i nga whenua katoa i tetahi taha, i tetahi taha, ara kia rua maere te rau nunui tae atu ki te kotahi maero o ko atu o te kopounga. Ka riro mai a Ruapehu maunga ki roto ki tenei takiwa. He mahi moni ma te Poari pea te take i hanga ai tenei Pire.

Paahitia ana te Pire i te mea kua whakaurua ki roto te menemana a Timi Kara.

Paraire, te 4 o Hepetema, 1891. Nga Maori Rawakore O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana mehemea ka hanga tikanga whakahaere te Kawanatanga kia tukua he ora ki nga Maori e noho mate ana hei whakarite i te ripoata a Te Make? Kei Te Waipounamu hoki e noho ana etahi kokoroheke, kuia hoki he tokomaha ratou kaore rawa he oranga a enei tangata. He pono ano te ki kei te tuku oranga to Kawanatanga ki etahi o ratou. Otiia kua hanga ripoata o Te Make e tohu tohu ana i te huarahi e ora ai ratou me te whakaatu mai hoki i a ratou ingoa.

Te Karimana kahore ano ahau kia whai taima ki te hurihuri i te ripoata a Te Make, otiia tera ahau e rapu nui i tenei take ina mutu te Paremete mei kore e taea te tuku atu he koha ki enei Maori kua kaumatuatia.

Wenerei, te 9 o Hepetema, 1891.

Pire Whenua Maori.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau ki te whakahoki kupu mo nga korero i makere mai i te mema mo te Taone o Akarana ara mo ana kupu mo runga i te Pire Whenua Maori, ki taku mohio ko te hiahia o te tokomaha o nga rangatira Maori me nuku tenei Pire mo a tenei Paremete e haere ake nei kia whai taima ai ratou ki te huihui ki o ratou kainga korero ai i mo runga i nga rarangi katoa o tenei Pire. Ko tetahi mea hoki i hiahia ai ratou kia haere te Minita Maori ki o ratou kainga ki te korero mo runga i taua Pire kia ahei ai ia te tuku i o ratou hiahia ki tenei Paremete e haere ake nei. Ko te tino hiahia tenei o nga Maori katoa. Tokowha nga rangatira Maori i tae ki te Komiti honohono korero ai a koia nei ano a ratou whakaaro kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete. Ki taku whakaaro he tono tika taua tono a ratou a he mea pai kia whakamana. Mehemea ka tohe te Paremete kia paahitia tonutia tenei Pire kahore nei ona painga ki nga Maori tera e tukua mai nga aue me nga pitihana whakahe a nga Maori i tenei tau i tenei tau mo taua Pire. Na konei ahau i whakaaro ai he mea tika whakaetia nga tono a nga Maori. He mea tika kia peneitia no te mea he Pire whakatopu tenei Pire i nga Pire katoa e pa ana ki nga whenua Maori. E tino whakaae ana ahau ki ta nga Maori e tono nei. Ko tetahi mea hoki hei whakaaro ma te Kawanatanga ara te Pirimia no te mea na tona Kawanatanga ano i hanga te Ture Whakahaere Whenua Maori a i pehea te tukunga iho. I puta ano ranei tetahi painga i taua Ture. Kahore, kore rawa atu, erangi ko te aue anake i rangona i nga wahi katoa o te motu nei, a ko tona tukunga iho ka whakakorea taua Pire. Na i te mea kua kitea e tatou te henga o tera me kaua e kaika te hanga o tenei. Me kaua e hanga i tetahi ture kaore e paingia e nga Maori no te mea ki te peratia e kore e mana a me tino tupato tatou i te mea e paahitia ana e tatou tetahi ture e pa ana ki nga Maori. Kua tae mai etahi pitihana o nga Maori o te Waipounamu ki ahau e inoi ana kia kaua taua Pire e paahitia e tenei Whare i tenei Paremete, ko te take i penei ai ratou no te mea kahore ratou e matau ki nga tikanga o tau Pire, ara kahore ano ratou i whai takiwa ki te whiriwhiri i nga tikanga, na konei ratou i tono ai kia nukuhia mo a tera tau. He maha nga tauira o tenei pire kua tukuna e ahau ki nga Maori o te Waipounamu. I ki atu ano hoki ahau ki a ratou kia tere ta ratou whiriwhiri me te tuku mai i o ratou whakaaro. Na kua penei ta ratou utu mai kahore rawa e taea e ratou te whiriwhiri i nga tikanga o taua Pire me te tono mai kia nukuhia mo a tera Paremete, me taku tono hoki ki te Whare kia nukuhia mo tera wa. Na mo runga i nga korero a nga rangatira Maori i korero ai ki te Komiti honohono i hui ki Poneke e hiahia ana ahau ki te ki ko ta ratou tino kupu tenei me nuku tenei Pire mo a tera Paremete erangi mehemea ka tohe tonu te Kawanatanga me tenei Whare ki te mahi haere tonu i tenei Pire me whakauru nga rarangi i pahitia e nga rangatira Maori. He kaha hoki no to ratou hiahia i tahuri ai ahau ki te arai i tenei Pire. Ko tetahi mea hoki i tahuri ai ahau ki te arai no te mea i te penei tonu te whakaaro o te mema mo te Tai Rawhiti me te mema Maori mo Pewhairangi a i te penei ano hoki nga whakaaro o nga mema Maori o te Kaunihera, ko tetahi kahore ano i ata marama nga tikanga o tenei Pire ki ahau. Ko tetahi whakaaro hoki oku mehemea e pahitia ana te Pire kotahi kia pa ki nga motu e rua ekore e pai, a ki te paahitia ko tenei Pire anake mo nga whenua katoa o Aotearoa e kore e tau te pai ki nga takiwa o nga mema Maori e toru o Aotearoa. Ko te take i penei ai taku whakaaro, kei te

rere ke te pupuri o te nuinga o nga whenua o te Tai Rawhiti, i etahi atu wain a ko nga ture e pai ana mo etahi wahi o Aotearoa ekore e pai niehemea e whakaekea ana ki enei whenua. Ki toku mohio he pai ke mehemea e hanga ana kia kotahi Pire mo ia takiwa o nga takiwa e toru. Na ko tenei ka tono ahau me Pire motuhake mo nga whenua o te Waipounamu. Kahore oku hiahia ki te whakaroai te Whare erangi i te mea ka tata nei te mutu o aku korero me ki ake ahau kei roto tenei mea i nga ringaringa o te Kawanatanga me nga mema Maori o tenei Whare, mehemea e marama ana ki a ratou me Pire poto nei he Pire mo tenei tau ka waiho tonu e ahau i runga i ta ratou i whakaaro ai a ekore ahau e whakapuaki i tetahi whakahe.

Kapa.—Ki taku mohio ekore e taea e ahau te whakapuaki i etahi korero hou mo runga i tenei take no te mea kua ahua ngenge ahau i te huarahi pai hei whakahaere mo te taonga nei. I te taenga tuatahi mai o tenei Pire ki tenei Whare parea, atu ana ma tetahi Komiti honohono e whiriwhiri a meatia ana kia whakaurua etahi menemana, a whakaaetia ana hoki kia haere etahi rangatira Maori ki te aroaro o taua Komiti ki te whakapuaki i o ratou whakaaro mo runga i taua Pire. Akuanei kihai aua rangatira i whakapuaki mai i tetahi whakaaro e pehea ai te whakarereke nga tikanga o taua Pire. Heoi tonu ta ratou i mea ai me nuku mo a tera Paremete kia ahei ai ratou te kite me te korero ki te Minita Maori i o ratou kainga, heoi tukua mai ana te ripoata a te Komiti me nuku te Pire mo a tera Paremete. Na Tairora taua motini, erangi e hiahia ana ahau ki te whakawhetai atu ki te Minita Maori mo tana whakangawaritanga mai ki te whakarongo ki nga hiahia o te iwi mo runga i tenei take. Kua ai ahau kua mutu i reira inamata kua kokirihia mai etahi tikanga hou e te mema mo te Taone o Akarana e te Riihi heoi e tatari ana ahau mehemea tera e rite ki ta matou i whakaaro ai, erangi ki taku mohio ekore e taea e ia e tetahi atu tangata ranei i roto i tenei Whare te whakamana i ta nga Maori i hiahia ai. He poto rawa hoki te wa hei mahinga a kei te pouri nga ngakau o nga Maori mo runga i nga ture kua pahitia i roto i nga tau kua pahure nei, a ko ta ratou e hiahia ana inaianeia kia hanga tetahi ture pai tetahi ture pumau e tau ai he painga ki nga Maori. Na mo runga i nga mahi a taku hoa a te mema mo te Taone o Akarana tera pea ia te mohio ki etahi takiwa e tika ana kia tere tonu te pahi i tetahi Pire inaianeia, a na reira pea ia a tohe ai kia paahitia i tenei Paremete. Mehemea e tautoko ana te mema mo te Taone o Akarana i te whakaaro o te Pirimia a ka taea e ia te hanga i tetahi ture e pai ai te mahi he mea pai tena. Kahore oku hiahia kia whakanuia he ingoa moku i roto i tenei Whare mo nga mahi i mahia ai e ahau, heoi nei hoki toku whakaaro ko te mahi kia tau ai te tika ki nga iwi o tenei Motu. Ko tetahi whakaaro hoki aku i te mea kotahi anake te Kuini e mihi ana e te iwi Maori me te iwi Paheka ko te mea tika me kotahi tonu he ture ki waenga i aua iwi e rua. Ko tenei kia kite marire ahau i te Pire a te mema mo te Taone o Akarana kei reira te mohio ai ahau mehemea tera e toutokona e ahau kahore ranei.

Timi Kara.—I runga i taku whakarongo ki nga korero kua makere mai mo runga i tenei take e ahua ruarua ana aku whakaaro mehemea ka taea e tatou te paahi i tetahi Pire e tau ai te pai. Kua tata te mutu o te Paremete a mohio ana tatou ki nga main e mahia ana i tena wa o te Paremete, ma nga mema tokorua tokotoru ranei e whakaara i tetahi korero a i reira ano ka huaki ake e mura o te ahi a ko tona tukunga iho ko te patu i te Pire mo tenei Paremete. Mehemea e whakaarohia ana e te Whare etahi take e tino hiahiatia ana tena e kawea ratou e te whakaaro ekore e pai kia whakanuia nga korero, e hiahia ana hoki ahau kia whakaotia etahi tikanga ara kia hanga tetahi ture hei whakaoti i nga take raruraru o mua a kahore nei ano i oti. Kotahi nei ia te mea kei hanga he ture e taea ai te mahi tahae te mahi tinihanga ranei. Ko nga take e hiahia ana ahau kia whakaotia ko nga take e araia ana e etahi take iti nei ara e nga pohehe me nga mea i he i mahue ranei i te Kooti Whenua Maori te korenga ranei kihai i hainatia e tetahi kaiwhakamaori e tika nei kia hainatia e te kaiwhakamaori i runga i te ture. A i te mea e araia ana te whakaotinga i te take ki tetahi whenua e tetahi mea iti pera a kua riro nga mano o nga moni i nga Maori mo aua whenua ko te mea tika ma tenei Whare he tuku tonu i te ora e hiahiatia ana e te hunga mate. Na mo ena tu keehi anake taku i hiahia ai kia hanga he ture inaianeia. Otira e whakaaro ana ahau tena ano nga take e tino hiahiatia ana kia hohoro te whakahaere he tikanga a e pa ana aua take ki nga whenua tiaki Maori kahore nei ano i tino whakataua he whenua tiaki ara ko nga whenua tiaki e whakahuatia nei e te mema mo te Taone o Akarana e te Riihi. He nui nga poraka whenua o tenei Motu kua whakawakia e te Kooti Whenua Maori a whakataua iho ki te ingoa o nga Maori tokorua tokotoru ranei, i whakaarohia ia i te whakataunga mo te iwi katoa, akuanei i runga i nga pohehe o te ture i te kore whai mahara ranei a te iwi nana i hanga nga ture kihai i tau tika aua whenua ki nga tangata i tika kia tau aua whenua, ko tona tukunga iho kei te ki nga tangata i meatia hei kaitiaki no ratou tonu ake aua whenua o te iwi. Mehemea he mea tika kia tere te whakaoti i nga take raruraru a nga Pakeha he mea tika ano kia tahuri te Paremete ki te hanga ture hei whakaoti i nga raruraru o nga Maori. Otira mo ena take anake taku i hiahia ai kia hanga he ture i tenei Paremete. Mehemea e hanga ana e tatou tetahi Pire poto i tenei Paremete me hanga mo runga i nga take kua korero nei ahau a kahore he take e whakanuia ai nga korero mo taua Pire. Mehemea ka neke atu i tenei me whakatu e tatou tetahi Komihana tetahi Kooti ranei hei whakahaere i aua take. Erangi kahore ahau e mohio mehemea ka hanga he ture hei whakahaere i nga take whenua katoa i tenei Paremete a tenei ranei e haere ake nei. Tera ano hoki etahi keehi kei waho i enei kua whakahuatia nei e ahau a e pa ngatahi ana ki nga Pakeha me nga Maori me te nui atu o te raruraru a ahakoa te matauranga o te Hupirimi Kooti me etahi atu Kooti kahore e ahei e ratou te wewete i nga ponapona o aua raruraru a kua tau tetahi mate nui ki runga i nga Pakeha me nga Maori. Mehemea e whakaturia ana tetahi hunga

tika hei whakawa i aua keehi me whakatu i runga i te huarahi Kooti Apitereita. Mehemea e tukua mai ana nga Maori me nga Pakeha ki taua Kooti whakariterite ai i aua raruraru a kahore e araia e nga here o tetahi atu ture, ki taku mohio he nui nga raruraru e taea te whakaoti e tau nei te pouri inaianei ki tetahi taha ki tetahi taha. Ko te mea tika me tuku he mana ki taua Kooti kia whakataua ta ratou i kite ai he mea tika ki te Pakeha me te Maori a ko taua whakataunga hei whakataunga tuturu. Ko te take hoki i tau ai te raruraru ki runga i nga whenua katoa o tenei koroni he kore kahore e tuturu nga whakataunga. He parau tahi te timata inaianei kei te kimi i te matapuna i tipu mai aua raruraru, te whakaeke ranei i te he ki tenei ki tena Kawanatanga ranei. Heoi te mea ma tatou inaianei he whakatuwhera i tetahi huarahi hei whakaoti i aua raruraru. No te mea tenei ano aua raruraru te ora mai nei. Na me pehea? Koia nei te patai tika; a e pai ana ahau ki te whakaae atu ki tetahi tikanga e tau ai te pai ki tetahi ki tetahi, erangi ki taku whakaaro ka ahei te whakarere ke i te tikanga whakahaere a nga Kooti Whenua Maori. Ka ahei te whakahou i taua Kooti ara te whakangawari i nga tikanga whakawa me te whakaiti i nga utu i nga huarahi katoa mo runga i nga whakawa whenua. I whai kupu te mema mo Haaki Pei mo runga i nga Komiti Maori. Otira mehemea e ata whiriwhiria ana taua take e nga mema katoa tera ano ratou e kite he neke ke te painga e tau ki te Kooti Whenua Maori i runga i nga whakahaere a aua Komiti erangi ekore e taea i runga i nga kupu i tukua mai ai e nga Maori ara i runga i te huarahi e whakahuatia ana e etahi o nga mema. Otira e ki ana ahau me tuku nga Komiti Maori o tena takiwa kia mahi i runga i te whakahau a te Kooti Whenua Maori ara me penei. Mehemea e whakawakia ana te take a nga kaitono ki tetahi poraka whenua me nga rohe o te hapu o te iwi ranei ki taua poraka kahore he he ki taku whakaaro mehemea e tukua ana e te Kooti Whenua Maori ma te Komiti Maori e whakahaere taua whenua pera ano me te Hupirimi Kooti e tuku nei ki te huri. Mehemea e whakawakia ana tetahi keehi e te Hupirimi Kooti ko te Tiati tonu ki te tango me te tuhituhi i nga korero, a i te mutunga ka whakawhaititia aua korero, a ko enei korero ano ka tukua ma te huri e whakatau. Na ki taku whakaaro me pera ano te mahi ma te Komiti Maori ara ki te wehewehea e koutou nga whenua hei takiwa, me te noho o te Tiati ki ia takiwa hei whakawa i nga keehi katoa o tona takiwa. Ma tenei tu whakahaere e tere ai nga mahi o te Kooti me te whakaiti i nga utu me te koa o te ngakau o te katoa. Koia nei hoki pea ta tatou i hiahia ai. Na kei nga poraka nunui a nga Maori ehara nei i te whenua pai kahore nei e pai kia wehewehea, kei era tu poraka ara mehemea e tae ana ki te tekau ki te rima tekau ki te rua rau mano ranei eka, a mehemea e tae ana nga tangata whai take ki te wha rau ki te mano ranei kahore he huhuatanga mehemea e wehewehea ana taua whenua ki tenei tena no te mea ka huia ke nga utu e tonoa ana mo nga ruri me nga utu ma te Kooti i te wehewehenga o aua whenua i nga utu o aua whenua. Na ka pehehehe taku whakahaere i aua whenua. Ka penei. Ka whakaurua e ahau ki roto i tetahi o nga ture e mana nei inaianei tetahi mana, ara ka whakanuia e ahau te mana o te Ture 1883 kia ahei ai nga tangata whai take ki tetahi poraka nui te mea ia ratou hei hunga topu me te whakatu i tetahi Komiti a ratou ano ki whai mana ki te whakahaere i taua whenua i runga i te hoko me te rihi me te mana hoki ki te roherohe i taua whenua kia iti kia rahi ranei nga tekiona i runga ano i te ahua o taua whenua me te panui ki te tokomaha mo te hoko mo te rihi ranei me te whai ano kia nohia e te tangata nga whenua. Koia na hoki te mea nui. A ma kona ano e tau ai te pai ki to Pakeha me te Maori. No te mea mehemea e whakahaerea peratia ana nga whenua e tukua mai anano hoki kia tau he taake ki runga, a e puta ana he pai ki te koroni me te nui haere o te nohonoho e te tangata. Me penei tonu te whakahaere e tau ai te pai. Mehemea kahore e peneitia te whakahaere tera e penei tona tukunga iho. Ko nga whenua nunui a nga Maori ara te tekau matahi te tekau ma rua miriona eka e hono tonu nei te whakahua e nga mema i te mea e korerotia ana te whakaeke taake. Ko era whenua tera e takoto kau a kore ake ona painga ki nga Pakeha ki nga Maori ki te koroni ranei. Na mehemea e tirohia ana tetahi taha o tenei take ara nga whenua tino pai, ko te huarahi tika hoki hei whakahaere ma tatou me whakahaere kia rite tonu te tau o te pai ki te Maori me te Pakeha. A kei te mohio tatou katoa ma te wehewehe anake o te whenua kia ia tangata ki ia tangata te taea ai te pera o te noho o te Maori. Otira kei nga whenua tino pai anake te taea ai taua tikanga. Me taku ki mo era whenua me whakanui i nga huarahi o te ture hei wehewehe i aua whenua. Me whakatuwhera te huarahi kia ahei ai te Maori te haere ki te Kooti kia wehea taua whenua ki aia ake. Ma kona ka puritia e ia tangata tana whenua ki aia ake, ara ka riro ma taua tangata ano whakawaha i ona taumahatanga ki te koroni. Otira me rere ke ta koutou whakahaere i etahi tu whenua i etahi. Na mo runga i te Komiti honohono o nga Whare e rua kua whakapuakina nei me ki ake e ahau no te tuatahi mai ano te rereke o nga whakaaro o nga mema kia whakatakotoria ki te aroaro o te Komiti koia tenei:—

"Ki tona Honore kia H. K. Taiaroa me tona Honore me Meiha Ropata Wahawaha, M.L.C, me Hoani Taipua, me Timi Kara, me Eparaima Kapa, me Tame Parata, M.H.R.s. "Poneke te 2 o Hepetema, 1891.

"E Koutou E Nga RANGATIRA,—E inoi atu ana matou ki a koutou kia tukuna e koutou enei tikanga ki te aroaro o te Komiti Honohono mo runga i te Pire Whenua Maori a e hiahia ana matou kia tautokona e koutou katoa:—

"1. Me kaua e paahitia te Pire Whenua Maori e takoto na i te aroaro o te Whare."

E tino ki mai ana taua pukapuka kia kaua e paahitia te Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare. Na e whakahaere ana ahau ki nga korero a te mema Maori mo te Waipounamu. I he taua mema o taua Komiti, inahoki ko etahi i mea me nuku taua Pire ahakoa nga mate mo a tera Paremete, a ko etahi o taua Komiti i mea ko te

Wahi XI. anake o taua Pire me whakamana hei whakahaere i nga raruraru o mua, ko te nuinga atu me whakakore atu. No muri iho ka tae mai ko etahi Maori ki taua Komiti ka mea e hiahia ana matou me nuku te katoa o tenei Pire mo a tera Paremete, kahore rawa matou e pai ki tenei Pire i tona ahua e takoto nei inaianei. Kahore matou e matau ki nga tikanga o tenei Pire, a e hiahia ana matou kia roa atu te taima hei whiriwhiringa ma matou kia whai taima hoki kia rongoi ai matou ki nga whakaaro o nga iwi. Erangi ki te haere tonu ta koutou hanga i tenei Pire i tetahi wahi ranei o tenei Pire. Heoi ka tono atu matou kia whakaurua atu etahi rarangi a matou ki roto i taua Pire. Ko te pukapuka i kiia mai e nga iwi Maori ki taua ki kei te hiahia nga Maori kia nukuhia katoatia nga tikanga mo a tera Paremete. Erangi ko ta ratou i mea ai ko te Pire Whenua Maori e takoto nei i te aroaro o te Whare me nuku mo a tera Paremete.

"2. Me hanga he Pire hei riiwhi mo tenei kia rite ki ta nga Maori i whakatau ai i nga huinga i Waiomatatini, i Omahu, i Whanganui, i Wairarapa, me te Tiriti o Waitangi (Kororareka), me te hui hoki i turia ki te Wairoa, Haaki Pei. I whakatakotoria enei tikanga e nga iwi Maori no te me a kua rongoi ratou ki te tanmaha o nga ture katoa o mua mo runga i nga whenua Maori ara mo runga i nga hoko me nga riihi, me nga reiti me nga taake e whakaekea ana ki runga i nga whenua me etahi atu tini tikanga o te ture.

"3. Ko nga tino take i whakaaetia e nga Maori i aua hui koia enei e mau ake nei.

"(a.) Me tuku te mana whakahaere i nga whenua Maori ki a ratou ano."

Otira kei te mana tonu taua mana inaianei.

"(b.) Me tuku he mana ki te Komiti Takiwa Maori ki te whakawa i nga whenua Maori me nga whenua kahore ano i whakawakia e te Kooti Whenua Maori mo te whakawa i nga wehewehenga me nga tono a nga kairiwhi mo nga tangata mate a kia ahua rite ta ratou mana ki to te Kooti Whenua Maori."

Kei te neke raw a tenei mana e tonoa nei a kihai i uru mai ki roto i nga whakaaro o nga mema o te Paremete; otira ka taea ano taua tikanga te whakahaere erangi me whakangawari iho. No te mea ka ahei aua Komiti te mahi i runga i te whakahau a te Tiati o te Kooti Whenua Maori i tona takiwa.

"(c.) Kia whai mana te hunga e whai take topu ana ki tetahi poraka whenua ki te whakatu i tetahi Komiti hei whakahaere i o ratou whenua."

Na ko te Komiti tenei e whakahuatia nei e ahau mo runga i nga whianua nunui ara nga whenua nunui kahore e tino pai a he tokomaha nga tangata e whai take ana a me whakahaere i runga i tetahi huarahi ano.

"(d.) Me whakatu i tetahi Komiti hei whakatau i etahi tautohe whenua ki waenganui i nga Pakeha me nga Maori me te Kawanatanga hoki, me te whiriwhiri i nga ture e taimaha ana, me nga hoko me nga riihi me nga whakataunga, me era atu mate katoa i muri iho i te hainatanga o te Tiriti o Waitangi."

Na ko te tikanga o enei korero he mea kia whakaturia he Komihana ara me whakatu e tenei Whare tetahi Komihana hei uiui i nga mate katoa kua tau ki runga i nga whenua, Maori. Kahore hoki ona tikanga ahakoa ka toru ka wha ranei nga tau mehemea ranei i timata mai aua mate i te Tiriti o Waitangi. Me kaua e meinga te roa o te wa hei take i kore ai e uiuia nga mate. Koia nei te tikanga o aua kupu. A mehemea e whakaturia ana e koutou tetahi Komihana hei uiui i nga take e pa nei ki nga Pakeha, he aha te take i kore ai hoki e tukuna nga Komihana kia uiui i nga take e pa ana ki nga Maori. Ki au mehemea e tika ana kia uiuia nga take a tetahi taha me uiui hoki a tetahi. Kaua tatou e hereae nga tikanga o enei kupu. Ko ta ratou hoki i tono ai kia whakaturia tetahi Komihana hei mahi i nga mahi a te Komiti Maori o tenei Whare. Te Komiti i mahi nei i tena tau i tena tau a ko tona tukunga iho kahore tetahi mea e tino oti, a kore ake tetahi ora e tukuna ki nga Maori. Koia nei hoki ta nga Maori i mea ai me whakatu tetahi Komiti motuhake hei whakahaere hei whiriwhiri i enei mate.

"(c.) Ko te hoko a te tangata kotahi ki te Kawanatanga ki tetahi atu tangata ranei me whakakore me whakanoa erangi kia oti marire te wehe te whenua ki ia tangata ka tahi ka mana.

"Mehemea kahore e whakaaetia enei tikanga ko te mea tika me kaua koutou e pa e uru ranei ki te paahi i te Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare.

"Wi Parata Kakakura, "Te Tiamana o Te Hui Maori me etahi atu e rua tekau ma iwa."

E rua nga take i whakaturia e ahau i te timatanga o taku korero am me wehewehe nga whenua e taea te wehewehe a kei nga whenua ekore e taea te wehewehe me tuku ma te Komiti e whakahaere. Heoi nei hoki te huarahi e taea ai te whakahaere nga whenua. Otira kua oti e ahau te ki e ahua ruarua ana taku whakaaro mehemea tera e taea te hanga tetahi Pire i tenei Paremete. Ahakoa whakaturia mai tetahi Komiti hei hanga i tetahi Pire iti nei hei tuku i te ora ki te tokomaha i waho o tenei Whare, ki taku mohio kua pahika ke te wa a kahore e taea te mahi i tetahi Pire. Na nga Paremete o mua i ako mai ka penei tona tukunga iho. I tika ano taku whakahaere ki te Kawanatanga me te Whare mo te pupuri i nga Pire Maori mo nga rangi whakamutunga o te Paremete ka tuku mai ai, ara nga Pire e pa ana ki nga tangata o taku takiwa. Kahore an e mohio mehemea he uaua no aua keehi i peneitia ai he mea pera tonu ranei, erangi e mohio ana ahau e puritia ana nga Pire e pa ana ki nga Maori kia tata te mutu o te Paremete katahi ka tuku mai ai ki te Whare, a me to tatou mohio ki tona tukunga iho. Kahore tetahi Pire i hanga i kore e whai rarangi e tere tonu ana te paahi e te Whare i te mea kahore e matauria e te tangata, kahore ano hoki e mohiotia e nga Tiati o te Huperimi Kooti. Heoi nei taku i tumanako ai mehemea kahore tetahi Pire e paahitia i tenei Paremete me tere tonu te tuku o nga take Maori ma tetahi

Komiti motuhake e mahi i nga ra tuatahi o te Paremete me te tiuo whiriwhiri e taua Komiti. Ko te mea tika hoki me tuku kia roa te taima e whiriwhiri ana i enei take nunui a e pa ana ki te tokomaha. Kahore ahau e mea tera tetahi Pire e oti i tenei Paremete. Otira mehemea e whakaturia ana tetahi Komiti mo nga rangi e rua e toru ranei tena ano pea e oti etahi mea.

Taipua.—E te tumuaki, ki taku whakaaro heoi te mahi i tau hei mahi maku be whakahe anake ki nga Pire Whenua Maori e tukuna mai ana e te Kawanatanga, a kei te penei ano he mahi maku mo runga i tenei Pire. No te mea he maha nga pitihana a nga Maori kua tae mai ki ahau e whakahe ana ki tenei Pire. Kei te mohio ano pea nga mema kahore he wiki i pahure o te timatanga mai ano o te Paremete i kore ai ahau e tuku pitihana whakahe mo tenei Pire ki te Whare, a he maha kei toku ringa e mau ana inaianei mo taua inoi ano. Na he tokomaha nga Rangatira Maori i haere kia kite i te Pirimia me te Minita Maori me te tono kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete, a i runga i te motini a te Kawanatanga whakaturia ana tetahi Komiti honohono o nga Whare e rua. I whakaae ano ahau ki te whakaturanga o taua Komiti. I mahara ahau he mea tika kia whakahaerea. nga huarahi katoa hei mahi mo tenei Pire. Otira i te hiuhiunga o te Komiti motini ana ahau kia nukuhia mo a tera Paremete a hinga ana taku motini, a he maha nga rangi i noho ai te Komiti i muri iho hei whiriwhiri i etahi atu take a rite tonu te tukunga iho ano i tu tonu taku motini. Me ki ake hoki ahau i nui toku koa i to matou huinga i tenei rangi no te mea i paahitia tetahi motini kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete, no te mea e whakaaro ana nga Maori kihai ratou i whai taima ki te ata whiriwhiri i taua Pire. Ki taku mohio he mea tika ano kia nukuhia inahoki te kino o nga Pire kua hanga i nga tau kua pahure nei. Ko te take i kino ai aua Pire he tahuri no tetahi Kawanatanga ki te whakarereke i te mahi a tetahi Kawanatanga. I te pera tonu te mahi, ka tu he Kawanatanga hou ka tahuri ratou ki te whakakore i nga Ture katoa i pahitia e te Kawanatanga o mua atu ahakoa pai ahakoa kino aua Pire. I te pena tonu hoki te tikanga mo runga i nga Pire Whenua Maori me nga Pire i paingia e ratou. Na kona tonu i tupu mai ai te raruraru i nga tau kua hori nei. Otira ki taku mohio no te Kawanatanga ano taua he no te mea kihai ratou i tono mai ki nga Maori me nga mema Maori hei hoa hanga i nga Pire. E ahua whakaparahako tonu ana te Kawanatanga ki a matau tono pera ano me ta ratou whakaparahako ki nga ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori. E hiahia ana ahau ki te whakapuaki i etahi kupu mo runga i tetahi pukapuka i tukuna ake ki te Komiti honohono. He tika ano na nga Maori i nga tikanga e mau ana i roto taua pukapuka otira he kupu kau ano na ratou mo runga i te ki a te Kawanatanga ka mahia tonutia e ratou taua Pire. Ki taku titiro atu ekore e taea e te Kawanatanga te paahi te katoa o taua Pire i tenei Paremete. A ko te mema mo te Taone o Akarana kei te hiahia Kia whakahaerea ano tetahi Pire. I tino tautoko ano ahau i taua hiahia erangi heoi nei taku wehi kei whakaurua atu etahi rarangi e etahi mema hei painga mo ratou. Mehemea e whakaturia ana tetahi Komiti a e whakaaetia ana e matou tetahi Pire e hanga ana a ki te paahitia i runga i te ahua i whakarerea iho ai e te Komiti ka pai au. Ka whakahe ahau mehemea e tukua mai ana ki te Whare a kei reira ka whakauru uga menemana kino ki roto. He tautoko ia taku i ta te Komiti i tuku mai ai, erangi kei ahau ano te tikanga ki te whakahe ki etahi rarangi mehemea e kitea ana e ahau e kino ana. Mehemea e meatia ana kia whakaurua nga rarangi katoa o tenei Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare ki roto i te Pire hou nei ka whakahengia e ahau. E tino pai ana ahau kia hanga tetahi Pire hei whakaoti i nga raruraru o mua. I tupu mai te nuinga o aua raruraru i ranga i nga ture i hanga e tenei Whare. I paahitia e tenei Whare tetahi ture e ahei ai nga tangata torutoru nei te tu hei kaitiaki mo te iwi, akuanei i runga i tetahi he riro tonu atu te whenua i aua kaitiaki a mate iho te hunga tokomaha. He keehi enei e tika ana kia hanga he ture whakahaere inaianei. Tera ano ia etahi take e ahei te tuku mai ki raro i tenei Pire ara nga tini mate e tukuna mai nei ma te Komiti mo nga mea Maori e whakahaere. Ko Horowhenua tetahi, a he keehi tera e tika ana kia whakahaerea tonutia inaianei ki taku mohio he maha nga keehi penei o te Tai Rawhiti. Mehemea e tukua mai ana tetahi Pire iti nei hei whakahaere mo enei tu keehi he mea pai me whakaingoa aua keehi ki rote i te Pire. Ma konei ka whakaturia ai e tatou tetahi tikanga hei huarahi e ahei ai te whakaora i aua mate, ka whakahuatia e ahau tetahi o enei keehi ara ko te Pahiatua Poraka i riro nei i te Kawanatanga nga eka e 7,625 i runga ake i nga eka i hokona e ratou. Kua whakatau te Komiti mo nga Mea Maori kia utua taua whenua mo te kotahi tekau hereni i te eka ki nga Maori. He keehi tenei e ahei te tuku ki raro i tenei ture. Kei te pera ano hoki tetahi mate i runga i Awarua Poraka. E ki ana nga Maori kua tangohia huhua koretia nga eka i rima tekau mano o taua whenua a ko te Kawanatanga e ki ana ka maha nga tau i muri iho o ta ratou hokonga i taua whenua i te wa i hokona etahi whenua i Haaki Pei ki te Kawanatanga. I te tukunga mai o nga korero a nga Maori ki te Kawanatanga kua mutu nei whakaturia ana tetahi Komihana a na reira i whakahokia ai nga eka e ruatekau ma rua mano ki nga Maori. E hiahia ana ahau ki te mihi atu ki taua Kawanatanga mo te pai o ta ratou mahi. Mehemea kihai taua Kawanatanga i whakatu i taua Komihana tera pea kua riro tonu atu taua whenua i te Kawanatanga. Ka tono atu ahau inaianei ki te Kawanatanga kia tukuna tetahi ora ki tetahi kuia Maori i runga i tona mate. Kua riro katoa ona whenua i runga i tetahi he o te Kooti Whenua Maori. I boatu tona whenua ki tetahi atu tangata a e ki ana taua tangata ehara i aia taua whenua, a kua riro tetahi Karauna karaati i taua taugata mo taua whenua i raro i te Ture Whakawhiti Whenua a kua riro tonu atu te whenua o taua wahine. Tera ano hoki tetahi atu keehi ara ko te keehi a Eru Whakaahua, na te he o te hanga o te mapi ka riro ko te whenua o tenei tangata. Ki taku mohio he take katoa enei e ahei te whakawa e tetahi

Komihana. Teuei ake hoki tetahi keehi ara ko te keehi a Raweri Wakaiti ka toru ka wha ka rima tekau tau ranei e takoto raruraru ana taua keehi kei Hauraki taua keehi e whakahua nei ahau otira ka tahi nei ahau ka rongu kua whakataua taua keehi a tino whakawhetai atu ana ahau mo te otinga o tera. Ki taku whakaaro he mea mihi ma nga Maori o Hauraki te tunga o te mema o to ratou takiwa hei Minita Maori penei kua kore taua raruraru e oti. Heoi taku e hiahia nei kia whakaorangia hoki nga mate o etahi kua whakahuatia nei e ahau. Kotahi nei taku kupu mo te Tai Hauauru kahore au e hiahia kia pa tenei Pire ki nga whenua Rahui Maori o reira me waiho era kia pae ana no te mea he take nui rawa tera mo te mahi inaianei, a he maha nga pukapuka me nga waea a nga Maori kua tae mai ki ahau e tono mai ana kia nukuhia te hanga Pire mo era whenua. E hiahia ana ahau ki te ki atu ki te Minita Maori me haere ia mo etahi o ona hoa Minita ki Hawera ki reira korero ai ki nga Maori mo aua whenua o te Tai Hauauru. E tino mohio ana ahau mehemea ka haere te Minita Maori ki reira tera e tau tetahi whakataunga e tau ai te pai ki nga Maori me nga Pakeha kairihi. Mehemea ka taea e te mema mo te Taone o Akarana e te Rihi te hanga i tetahi Pire iti nei ka tautokona e ahau, erangi mehemea ka whakaurua nga rarangi maha ki roto i taua Pire ka whakahengia e ahau.

Heoi whakaaetia ana te motoni.

Pire Pane Kuini

Tame Parata.—E whakatika ake ana ahau ki te tautoko i tenei Pire no te mea e uru ana etahi tikanga ki roto i nga rarangi e tau ai te pai ki nga Maori a ki takau whakaaro he mea tika kia whakaekea te taake ki runga i era e purei ana ra roto i te totaraiheita. Ko nga moni a aua tangata e rukerukea ana ki taua purei a he mea tika kia tangohia mai etahi hei whakamama i te kaki o te koroni. E hiahia ana hoki ahau ki te mihi atu ki te Kawanatanga mo ta ratou tukunga mai i tenei Pire me nga rarangi e pa ana ki nga Maori no te mea ka maha nga tau kua hori nei e utu ana nga Maori i nga tiuti kihai nei i tika kia utua e ratou ara te utu i te 10 paiheneti i runga i a ratou rihi. E tino mohio ana hoki ahau ma te whakakorenga o taua utu e nui ai te rihi i nga whenua Maori a ma reira e whai ngako ai nga Pakeha me te koroni hoki. He maha hoki nga Rahui Maori o te Waipounamu katahi ka riihitia i runga i te mea kua whakamamatia te pungu. Kotahi te keehi e tino whakaaturia e ahau. I whai whenua etahi o nga Maori i Ashburton a whakaae ana tetahi Pakeha ki te rihi i taua whenua no muri iho ka kite ia tera e tae aua tiuti i runga i taua whenua ki te £600 mehemea ka tangohia e ia taua whenua mo nga tau e rua tekau matahi heoi rere mai ana te wehi ki taua Pakeha a whakarerea ake a no reira mai ano i takoto huhua kore ai taua whenua a taea noatia tenei wa. Ka wha tau ahau e kakari ana kia whakarereketia nga utu o taua tiuti. Heoi kua koa taku ngakau inaianei i te mea tera e oti taku i hiahia ai. Mehemea ka whakarereketia he nui te painga e tau ki nga Maori o Aotearoa hoki.

Pire Whenua Hei Whakanohonoho Tangata.

Kapa. — Kahore aku kupu mo tenei Pire. I tae ahau ki te Minita Maori korero ai mo taua mea ano, a he tokomaha hoki nga rangatira Maori i tae ki aia korero ai me te tono kia whakakorea taua Pire. He maha aku whakamatauranga ki te korero mo runga i tenei Pire otira katahi ano ka watea he korerotanga maku. Na e tuku ana tenei Pire i te mana i raro i te rarangi 2 kia tango whenua te Karauna. Ki te tango whenua kahore ia au e marama mehemea he whenua Karauna he whenua ranei na nga Pakeha na nga Maori ranei. Mehemea e meatia ana e tenei Pire kia tangohia nga whenua Maori e mea ana ahau kahore he Pire penei e hiahiatia ana. I te hiahia tonu nga Maori i nga wa kua pahure nei ki te hoko i o ratou whenua ki te Kawanatanga ahakoa e toru anake kapa mo te eka. He aha i kore ai e waiho kia pera te takoto o nga tikanga mai ano o te Tiriti o Waitangi. I roto i enei tau maha kua pahure nei mai ano i te hainatanga o te Tiriti o Waitangi he nui nga whenua Maori kua hokona e te Kawanatanga mo te utu iti noa iho. Akuanei e ahua rereke ana tenei Pire inahoki e whakamana ana i te Kawanatanga ki te tango i nga whenua o nga Pakeha me nga Maori. Na mo runga i nga whenua Pakeha kahore aku kupu. Kei to ahei noa atu nga Pakeha ki te tiaki a ratou na rawa a ka tino tupato ratou kia riro mai te utu tika mo nga whenua e tangohia ana e te Kawanatanga i a ratou. Erangi kei te rereke te ahua o te Maori no te mea kahore ratou e matau ki nga tikanga o te Pire, a ma reira e riro ai te whenua o te Maori mo te utu iti noa iho. Kua kitea e te mema mo Nuitana i roto i tenei Pire tetahi pakikau ona ake a e mea ana ia kua tahaetia ona pakikau e te Minita o nga Whenua. Na me whai kupu whakapae hoki ahau mo taua mema a me ki atu ahau ki aia kei te tahuri ia ki te tahae hoki i o matou whenua. I te miharo ahau ki te tere tonu o nga mema kahore rawa nei o ratou whenua ki te tautoko i tenei Pire, a i te mea kahore o ratou whenua e hiahia ana ratou kia pera ano hoki nga mea e whiwhi whenua ana me ratou kia kore tahi. Ko tenei ekore ahau e tautoko i tenei Pire a ka pai ahau kia rukea atu ki waho o tenei Whare.

Timi Kara.—E te Tumuaki ekore ahau e tuku i tenei Pire kia paahi te korerotanga tuarua kia matua whai kupu ahau. Ko te mea tuatahi i tiaho mai ki ahau mo runga i tenei Pire ko tenei mehemea e whai mana ana te Kawanatanga ki te tango i te mana ki a ratou e mea nei ratou i roto i tenei Pire. Ki taku whakaaro he take nui tenei. E tino whakaae ana ahau kia whai mana ratou ki te tango i te whenua o te Pakeha ara i runga i te hoko ki

te mea ia e whakahaerea ana taua mana ki etahi whenua anake. Erangi ko te mate e kite ana ahau a mua ake nei ko te ahua whakahoahoa haere o te iwi Pakeha apiti atu ki te hiahia o nga Kawanatanga e tu ana i ia wa ki te whakahoahoa atu ki te tini o te tangata kahore nei e whai whakaaro a ma reira e tau ai te mate ki te hunga kihai i tika kia tau taua mate. Kua oti hoki te ki e whakapuare ana tenei Pire i te mahi tinihanga ma te Kawanatanga ara mehemea kei te tu tetahi Minita kihai e ata whiriwhiri i te tika. Ki taku whakaaro me whai taura ano ki waenganui i te Whare me te Kawanatanga kia ahei ai te whakaaro marama o te Whare te pihi ake i runga i taua mahi.

Ka oho mai tetahi Mema ka mea.— Kei roto ano tena tikanga i te Pire.

Timi Kara.— Ae ra erangi e hiahia ana ahau kia tino marama taua tikanga. Otira tenei ano tetahi take— Kua tae ranei tatou ki te wa e tahuri ai te Kawanatanga ki te tono i enei mana nui kia riro i a ratou. E ahua ruarua ana aku whakaaro mo runga i tena. E ahua hiahia ana ahau ki te tautohe i taua tikanga. E mea ana ahau he maha ano nga whenua Karauna kahore ano i nohia a ka ahei e ratou te whakapau i o ratou whakaaro ki era haunga te tono kia whiwhi i te mana e tono nei ratou i roto i tenei Pire. Ko tetahi mea hoki i whakaaro ai ahau me tatari tatou kia kitea te huarahi whakatau o nga take kia kitea te peheatanga o aua take ki te koroni. Kia kitea hoki mehemea ahakoa taua taake ka pupuri tonu ranei te hunga e whiwhi ana i nga whenua nunui i aua whenua. A kia kitea hoki mehemea ka pakaru nga whenua nunui i aua take e kiia neiara kia roherohea aua whenua kia iti iho te piihi ki te tangata kia nui haere ai te whakanohonoho o te tangata ki runga i te whenua mehemea ka peratia he aha te pai o te tuku mai i tenei Pire inaianei. Ki taku whakaaro ka taea ano e tatou te tatari mo nga tau e rua kia kitea te kai haere a tenei hanga a te taake e kiia nei. Tera ano hoki etahi whenua nunui ko etahi kei te riihitia ko etahi kahore ano i riihitia i nohia ranei e te tangata. He aha i kore ai era whenua e whakanohia ki te tangata inaianei. Ko taku ki tenei me whakapau nga whakaaro katoa ki te kimi tikanga i mua o te paahitanga o tetahi Pire tikanga nui penei me tenei. Kei nga whenua Maori ia ka araia tonutia e ahau kei uru ki roto i tenei Pire. Kei te iti ano hoki te whenua a toe ano ki nga Maori inaianei. He tike ano ia mehemea e huihuia katoatia ana a ratou whenua kei te tekau matahi miriona e toe ana ki ratou inaianei. Otira mehemea e wehewehea ana tenei whenua ki waenga i a ratou katoa ekore e neke atu i nga rau eka toru toru nei ma te tangata kotahi. Tera e hoki iho i te toru rau eka ma te tangata. Kei te iti rawa tenei ki nga Maori. Haunga ia tena erangi kei te whiwhi nui te Kawanatanga i te mana ki te hoko i nga whenua Maori. Kua oti noa ake e ratou te rahui etahi whenua nui a te Maori kia ahei te hoko e ratou. Ki taku whakaaro me makona ratou ki tena inaianei Ko te mate i kite ai ahau i roto i te mana e tonoa nei i roto i tenei Pire kia tukua ki te Karauna tera e raupatutia e ratou nga whenua i runga i nga tohutohu mai a o ratou hoa o waho ara nga Rahui Maori papai e tata ana ki te takutai. He mea ngawari noa atu te whakaatu ki te Kawanatanga tera tetahi pihi whenua pai kei te takutai kei tetahi atu wahi ranei e pai ana kia roherohea a kia whakanohia ki te tangata. Kei nga whakahaere penei ko te taha Pakeha anake e whakaarohia ko te Maori ka waiho i kona torere atu ai. Ka torere haere tonu te Maori i mua o te ringa kaha o te Pakeha me te kaha o te tono a te Pakeha ki te Kawanatanga kia peratia nga whenua. Ki te peratia kahore he mate hei rite mo te Maori a kahore mai i mua he he hei rite kua kite ano te Kawanatanga i mua ka pehea te tukunga iho o tenei iwi o te Maori, a mehemea kahore e tupato te whakahaere tera ratou e powhara mehemea kahore e rahuitia etahi whenua mo ratou i nga tini wahi o te koroni. Erangi kihai aua rahui i tino ora i runga i nga whakaaro hohonu o Ngati Kiritea e kaha nei ki te akiaki i nga Kawanatanga o enei rangi. E kitea ana e tatou e hono tonu ana te tuku mai o nga tono kia unuhia nga here, a e unuhia aua nga here i runga i aua rahui a ko tona tukunga iho e noho mai ana nga mokopuna o Ngati Kiritea i runga i aua rahui. E te Tumuaki he takiwa oho tenei no te ngakau mo te iwi nana ahau i pooti mai, a e hiahia ana ahau ki te kukume i nga whakaaro o te Whare mo runga i te ahua o nga Maori o tenei Motu. Ki taku mahara me tino tupato ki nga whakahaere mo a muri nei. Me tino tupato tatou ki te arai kei hokona e nga Maori o ratou whenua. Kua hira ke a ratou whenua kua hokona e ratou. He nui kua oti te tango e te Kawanatanga inaianei. He mea tango tika etahi. He mea tango he i etahi. A kei etahi kihai rawa i tika te tango ara i ahua rite ki te muru. No reira he tino tika te tono a nga Maori ki tenei Whare me te Kawanatanga. A heoi taku i hiahia ai i te mea e whiriwhiri ana te Minita Maori i enei take kia tupato ia kei taka kinotia nga mana o nga Maori. Otira ki taku whakaaro tera ano e peratia e ia no te mea e mohio ana ahau he tangata whakaaro tika ia. Akuanei i runga i te whakahoki o nga whakaaro ki te take tuatahi e mea ana ahau tera e puta ake he raruraru mehemea ka whakaaetia te tuku mana tango whenua ki te Kawanatanga no te mea he tino hao rawa nga whakaaro o enei whakatupuranga. He mano nga whakaaro o nga tangata mo runga i tenei hanga mo te whenua. A ahakoa te tupato o te Kawanatanga tera ratou e toia haeretia e nga whakaaro o era kua whakahuatia ake nei e ahau. Ki taku whakaaro kati he whakaaro ma te Kawanatanga he tiaki i nga whenua o te tangata. He mea kia tika te whakahaere a te iwi i runga i te ture me te whakangahau i te iwi ki te mahi me te noho ki runga i te whenua. Mehemea ka penei ta ratou whakahaere e tino mohio ana ahau i runga hoki i taku mohio ki nga tangata o tenei koroni tera ratou e mahi i era atu mahi katoa e tino pai ai te nohonoho o te whenua. E ki ana etahi he nui te hara o te tangata kia pupuri whenua ia ki aia ake ara kia hokona kia riro tonu ake i aia. A ko te mea tika ko te Kawanatanga anake hei ariki mo nga whenua a hei kairihi anake te iwi. Ko tenei e hiahia ana ahau ki te whai kupu mo runga i tetahi pukapuka kei au nei inaianei ko te take i whakahua ai ahau taua

pukapuka he mea naku hei utu mo nga korero a te mema mo Heathcote. E ki ana tetahi rarangi o taua pukapuka mo runga i te pupuri e te tangata ki aia ake tona whenua: Ko te mea hei whakaora i enei hara ko te hunga e whakahoahoa ana ki a ratou ake e whakahau ana i runga i te puhaehae o te hunga rawakore ki nga taonga o te hunga whai rawa kia whakamotitia nga whenua me nga taonga o te hunga whai rawa, me te ki hoki ko nga whenua o te tangata me mea hei whenua mo te katoa. A ma te Kawanatanga me nga Poari e whakahaere aua whenua. E ki ana hoki taua hunga whakahoahoa heoi te mea hei whakaora i nga mate o te tangata me tuku nga whenua o ia tangata ake mo nga tangata katoa, ma reira e whiwhi ai tenei me tena i tana hea tika o te whenua. Otira he tangi ke rawa enei whakaaro a ratou no te mea mehemea ka whakamana aua whakaaro a ratou ko te hunga rawakore tonu te hunga tuatahi e mate. Haunga ia tena erangi e tino he rawa atu ana aua tikanga, no te mea e muru ana ratou i nga taonga me nga whenua o te tangata e tika nei i runga i te ture, me te whakarere ke i nga mahi o te Kawanatanga, me te whakatipu i nga raruraru ki waenga i te iwi katoa. Me tino tupato rawa tatoa ki te karo i aua ritenga i tenei wa. E mohio ana hoki ahau mehemea e waiho ana taku hoa honore nana nei i toku mai tenei Pire kia whakahaere ana i ana whakaaro tera e tino tupato ia i ranga i ana whakahaere katoa. E tino mohio ana ahau ka pera ia no te mea no te iwi ia e whai roro ana ki te ata whakahaere i nga tikanga nunui. Otira ki taku Whakaaro he nui rawa te whakararuraru a te Kawanatanga ara e ahua pera ana te haere i naiane. E whakaae ana ano ahau ki tenei mehemea tera tetahi tangata kotahi e pupuri ana i tetahi whenua nui me te tau o te mate ki te iwi i runga i tana puritanga i taua whenua, ka tahi ka tika te Kawanatanga i runga i te mana e tukua atu ana e te Paremete ki a ratou te tango i taua whenua i tetahi wahi ranei o taua whenua me te whakanohonoho ki te tangata. Otira kua ki ake nei ahau me tupato rawa te whakahaere i enei tikanga, kahore aku whakahe ki te korerotanga tuarua o tenei Pire erangi kei te tukunga kia Komititia kei reira ka tono atu ahau ki te Minita nana i toku mai tenei Pire kia patua atu tera wahi e whakahau ana i te mate mo te Maori.

Taipua.—Ki taku mohio tera etahi rarangi o tenei Pire e pa ana ki nga whenua Maori, no reira ka tono atu ahau kia patua aua rarangi. E whakaaro ana ahau e uaua rawa ana aua rarangi. Ki taku titiro iho tera nga whenua Maori i roto i te Takiwa o Haaki Pei e taea te tango e te Karauna, i raro i nga tikanga o te rarangi 19. E man ana i row i te Pire nei te kupu nei na "tangata," na ki taku mohio e uru ana nga Maori i roto i taua kupu. E ki ana hoki me riihi aua whenua kia 320 eka te rarahi o te piihi. Ki taku mohio mehemea ka paahi tenei Pire hei ture tera e taea e te Karauna te tango i nga whenua Rahui Maori e pa tata ana ki nga taone. Ki taku mohio ehara i te mea tika kia pahitia tenei Pire e te Whare. Ko te take i tino uaua ai ahau ki te takahi i tenei Pire no te mea he mea ngawari noa iho ki te Kawanatanga te hoko whenua i nga Maori. Ki taku whakaaro ehara i te mea tika kia tangohia huhua koretia nga whenua a nga Maori no to mea he mea ngawari noa atu ma te Kawanatanga te haere ki nga Maori me te hoko mo te utu tika mehemea e pera ana ka tere tonu te hoko a nga Maori i o ratou whenua. Na he whenua nunui ano o te Karauna kahore ano kia whakanonohia ki te tangata. Ko tetahi o aua whenua ko "Waimarino Poraka e wharau mano eka i hokona e te Kawanatanga i mua, a ahakoa te maha o nga tau i muri iho kahore ano kia whakanonohohia ki te tangata. Erangi me whakanonohoho era whenua e te Kawanatanga, ka tahi pea ka tika kia tukna mai he Pire penei. No tenei wiki ano kua pahure nei i hokona ai e te Kawanatanga tetahi whenua i nga Maori e iwa mano eka e tutata mai ana ki Poneke. Na me whakanonohoho e te Kawanatanga i tera whenua i mua o te tukunga mai i tetahi Pire penei. E tino mohio ana ahan ekore nga Maori e pai kia tangohia noatia o ratou whenua. No mua mai ano i akona ai nga Maori kia mate mo a ratou whenua. Tera e pai te Maori ki te mate i mua o te tangohanga o tona whenua e tetahi Pire penei. No reira ahau i ki ai kahore e tika a e he ana kia pahitia tenei Pire hei tuku i te mana ki te Kawanatanga ki te tango i nga whenua o nga Maori. Me whakaatu ano e ahau he mea ngawari noa ki te Kawanatanga ki te hoko whenua inahoki kua hokona e ratoa nga eka e rua tekau mano o te Rohe Potae Poraka. He aha ra te Kawanatanga i tuku mai ai i tetahi Pire penei te makona ai ratou i ranga i enei whenua e hoko nei ratou i te Maori. Kahore he tikanga i tukuna mai ai tenei Pire i te mea kei te hoko whenua tonu te Kawanatanga i nga ra katoa. E whakahe ana ahau ki era rarangi no te mea ka tau he mate ki ranga i nga Maori. Ekore e taea te ki kei te arai nga Maori i te hoko whenua e te Kawanatanga. Heoi hoki ta matau i tono ai kia tika te whakahaere kia matou. Kua ki etahi mema i roto i te Whare nei ekore tenei Pire e whakararu i nga whenua; kahore ahau e whakaae ki tena korero a ratou. Ki taku mahara e pa ana tenei Pire ki nga whenua o te Maori me te Pakeha hoki. Ko na mema e tino pai ana ki tenei Pire ko nga mema kahore o ratou whenua a kei te wehi nga Maori mo te iwi ki taua Pire. Ka tono atu ahau ki te mema nana tenei Pire kia whakaurua he rarangi ki roto hei mea ekore tenei Pire e pa ki nga whenua Maori; mehemea kahora e whakaurua he rarangi pera ka tahuri ahau ki te turaki ina tukuna kia Komititia.

Whakaputa Moni.

Tame Parata.—I mea ko nga moni e whakaputaina ana hei whakaako i nga tamariki Maori e whakapaua paitia ana. Na mo runga i nga ki kia tukua uga Kura Maori ki raro i te Poari Kura ki taku mohio kei te mohio noa atu nga Maori ki te whakahaere i a ratou kura. Na mo runga i nga ki kahore nga Maori e utu i te whakaakoranga o a ratou tamariki me ki ake e ahau kua rahuitia e nga Maori etahi whenua mo taua mahi. Na mo runga i nga korero a te mema mo Ashley kia tutakina te kura i Kaiapoi, Woodend, ara te kura o Rangiora

me patai atu ahau ma wai e utu te haerenga o nga tamariki ki era kura?

Taite, te 10 o Hepetema, 1891.

Take Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata patai ana ki te Kawanatanga, Ka pewhea ta ratou whakaaro mo te whakamana i uga, korero o te Ripoata a Te Make mo nga kereme Maori o Te Waipounamu? Kua roa hoki e takoto ana taua ripoata kei te tepu o te Whare na reira kaore he tikanga kia korero roa ia mo nga ritenga o taua ripoata.

Te Karimana. — Ko tana hoa Minita e mea ana ki te ata tiroiro ana mutu te Paremete, ko ewhea whenua kei te watea hei whakarite i nga kupu o taua ripoata. Ki te oti te hurihuri ka tangohia e ia ara e Te Karimana a tera ia e whakamana i etahi o nga ritenga o te Kooti, kua te katoa erangi ko tetahi wahi anake.

Pire Whenua Maori.

Timi Kara.—Kei te pouri ahau mo te hurihanga ketanga a nga tikanga. Kahore ahau i konei i te whakamaramatanga a te Minita Maori i ana whakaaro mo runga i tenei Pire. I rongu ahau kahore ia e pai ki te Komiti e kiia nei kia whakaturia. Ki taku whakaaro kua ahei ano ia te whakapuaki i ana whakaaro inanahi i te wa e korerotia ana taua Pire kua ahei ano ia te whaki mai inanahi kahore ia e pai ki tetahi Komiti. I whakahengia te mahi a te mema mo te Taone o Akarana ara a te Riihi i runga i nga korero i whakapuakina e te Pirimia inanahi ki taku mohio na reira ano kia kore ekore e pera tana mahi. Kotahi nei ia te kupu he mea tika ranei kia whakaturia tenei Komiti inahoki te ahua whakapararahako mai a te Kawanatanga. Ekore a ahei e tatou te pahi i tetahi Pire ahakoa pehea te poto te ahua hangahanga noa iho ranei o tona mana ki te kore e tahuri mai te Kawanatanga ki te tautoko, mehemea kahore ratou e tautoko heaha ratou te ki pera tonu ai inaianei kia tahuri tonu ai ahau ki te turaki i tenei motini kei te kawea nga whakahaere a nga mema Maori e te tika ki te Pakeha raua ko nga Maori ehara i te mea hei painga, mo nga Maori anake. Kei te mohio ano matou ki etahi keehi e tau ana te mate a mehemea e hanga ana tetahi Pire iti nei hei whakaputa i te ora i runga i aua keehi. Ko ahau tetahi kahore e kite i te kino kia peratia kua oti hoki e ahau te ki mehemea e whakaaro ana te Kawanatanga kahore ona takunga ki te hanga i tetahi Pire poto hei whakaaro i aua mate. Me whakaeke e tatou enei taumahatanga katoa ki runga i te Kawanatanga. Ko ahau tetahi ekore e tahuri ki te aha i muri iho mo taua Pire; a mehemea ka tipu mai tetahi raruraru i muri iho o te Paremete ara mehemea ka kawea e nga Maori a ratou keehi ki te Kooti me te tono me te riro mai onga take e tika ana kia riro i a ratou me tau ano te taumahatanga ki runga i nga pokohiwi o te Kawanatanga. Ka whakaatu ahau i te mana o te Ture i pahitia i te tau 1889. I herea katoatia nga keehi a meinga ana e taua ture kia kua tetahi keehi e whakawakia e tetahi Kooti o Niu Tireni kia pahure ra no tetahi wa ara kia noho ra no tetahi Komihana mo tetahi wa, Akuanei i muri iho te nohoanga o Komihana Erueti me Komihana Omipi mo tetahi wa whakarere ake nga whakawa, a tau ana te mate ki runga ki etahi o nga Maori i runga i taua mahi. Ka whakaatu ahau i tetahi keehi. I tipu ake tetahi tautohe ki waenganui i te i nga kawhakaheere o te Peeke o Niu Tireni me etahi Maori mo runga i tetahi poraka whenua a whakaae ana nga taha e rua kia tukuna tetahi keehi ki te Kooti Pira akuanei rukea ana taua keehi ki waho e taua Kooti no te mea kihai i tino tika te pukapuka hoko o taua whenua a no te mea kihai i tino tika ko te mea tika me tuku ki te aroaro o nga Komihana. I peratia taua keehi ahakoa kua tini nga rau pauna a nga Maori kua pau i te tukunga o taua keehi ki te Kooti. Na mehemea ka hanga ano e koutou tetahi Ture whakatarewa inaianei tera koutou e whakaeke i te mate ki te tini. Kei te mahara etahi mema e mahi kau ana te mema mo te Taone o Akarana a te Riihi i tenei Pire hei painga mona ake. Ki taku whakaaro ko nga mema e ki pera ana me tino marama mehemea he tangata pera a te Riihi i mua o ta ratou hamumu pera. Ko te mea tika tera ki taua rangatira. Kua maha nga tau e mohio ana ahau ki taua rangatira. Kua tekau ma rima tau e mahi ana taua tangata i nga mahi Maori me nga Pakeha o te Tai Rawhiti erangi ekore ahau e ki i tika ana whakahaere katoa. Erangi ki taku mohio i mahi ia i runga i tana whakaaro tera e tau te tika i runga i ana mahi. E ki ana ahau kua tetahi tangata e tuku i ana whakapae ki tetahi mema kia matau ra no e tika ana taua whakapae. E tino mohio ana ahau i runga i enei mahi ona e kaha ana e tino tika ana, ana whakahaere a e hiahia ana ia kia tukua te ora ki nga tangata tini o te. Tai Rawhiti kahore nei ano i tika a ratou take, a na te tangi ke o te hanga o nga ture i pera ai o ratou take ki aua whenua. Ko enei keehi anake nga keehi e hiahitia ana kia hanga he ture inaianei me etahi take torutoru nei a nga Maori, Mehemea kahore e taea tenei me hohoro tonu te ki mai ki a matou kia waiho katoa ai mo a tenei Paremete e haere ake nei ka mahi ai. Ki taku mohio kahore e pai nga rnama o te Waipounamu kia penei ta ratou mahi me ta etahi e mahi nei he hunga mahi tika ano ia etahi o ratou e awhina ana i nga mema Maori kia whakamana etahi Pire hei painga mo nga Maori me te koroni. Erangi kei etahi o aua mema kahore ratou e makona ki te whakahaere i nga mea e mohio ana ratou. Kahore. Erangi e mahara ana ratou me mahi ratou i nga mea kahore rawa nei ratou e mohio. Ko te mema e tino hiahia ana ahau ki te whakaeke i enei kupu ko te mema mo Tanitini ara ko Pihi raua ko Ika. I whakatika mai tona mema ano tera atu tona matauranga me te whakapae kia te Riihi kei te tango ia a te Riihi i

te Kawanatanga ki aia ake. Na me ki ake ahau kahore he rangatira i roto e tenei Whare e tere ana te whakatika ki te korero i taua, mema. He rangatira ia e hono tonu ana te whakapuaki i ana whiu penei mo te Kawanatanga ara ki te kore te Kawanatanga e mahi e tuku ranei i nga mea e hiahia ana mo tona wahi ka huri ke ia a ka haere ki te taha turaki. E miharo ana ahau i te mea kihai i mate tona tinana i te maha o ana hurihuringa i ona whakaaro i roto i tenei Whare. E miharo ana ahau i muri iho o te whakarereanga i tetahi wa mo te mate o tona tinana te toe ai tetahi wahi o ona roro i te kaika tonu o ana kupu ka haere ia ki te taha Kawanatanga a i reira ano ka huri atu i te taha Kawanatanga ki te taha turaki. He mahi wawau rawa ma tetahi mema pera te ahua te whakatika mai ki te korero i nga mea kahore rawa nei ia e matau, haunga ia tena erangi ko te kokiri mai i ana horihori ki nga mema e tino hiahia ana ki te mahi i nga mahi e tau ai he pai ki te koroni me te nuinga o te tangata. E tino pouri ana ahau i te whakahoe a te Minita Maori mo runga i tenei take inaianei. Kahore hoki he mea e wehingia ai te whakatu i taua Komiti, A ki te kore tetahi mea e pakuku i taua Komiti e tau ai he painga ki nga Maori inaianei ko tona tukunga iho me nuku tenei Pire mo a tera Paremete e haere ake nei ka mahi ai.

Paraire, te 18 o Hepetema, 1891.

Nga Tiati O Te Kooti Whenua Maori.

I runga i te motini a R. TAMIHANA i whakahaua kia homai ki te aroaro o te Whare tetahi ritana hei whakaatu mai i te maha o nga ra i roto i nga tau 1889, 1890, me 1891, i noho ai ia Tiati o te Kooti Whenua Maori i roto o te Kooti whakawa ai nga take paanga ki nga whenua Maori.

Pire Reriwe Nui O Aotearoa.

Taipua.—E whakahe ana ahau ki te tikanga a te Minita Maori. Kua tuku pitihana a Ngatimananiapoto te iwi nana enei whenua kia whakakorea nga here i runga i aua whenua. I tae mai taua pitihana ki te aroaro o tenei Whare a pareia atu ana ma te Komiti Maori o te Whare e whiriwhiri. A penei ana ta ratou ripoata mo runga i taua pitihana. Me tuku ki te Kawanatanga kia whiriwhiria e ratou. Akuanei i runga i te mahi a te Kawanatanga mo runga i taua pitihana e mea ana ratou kia herea aua whenua mo nga tau e rua e haere ake nei. Ki taku whakaaro e he ana te whakaeke i enei here ki runga i nga whenua no te mea ka maha nga tau e mahi ana aua Maori ki te wehewehe i o ratou whenua me te nui o a ratou moni i pau i te wehewehenga. He nui a ratou moni i pau i te wehewehenga o a ratou whenua. Ko te tuatahi o nga huarahi i pau ai ko te Kooti Whenua Maori i te ruritanga o a ratou whenua a i muri iho i te wehewehenga o nga whenua ki waenga i nga hapu a i muri iho i te wehewehenga o nga whenua ki waenga i nga tangata whai take. He whakamatau tenei na te Kawanatanga kia riro tonu ake ma ratou e hoko aua whenua mo te utu iti noa iho uei. E ki ana ahau ehara rawa tenei i te mahi tika. He mea kia riro huna atu nga whenua o nga Maori. Ki taku mohio ko te ingoa tika. mo tenei Pire ko te Pire tahae i nga whenua Maori. He aha te take i kore ai e tukuna nga Maori ki te riihi i o ratou whenua ki te Pakeha mehemea e pai ana ratou ki te pera. I te mea kua wehewehea e nga hapu me uga Maori o ratou whenua ko te mea tika me tuku atu i te mana ki a ratou ki te riihi ki ta ratou i pai ai. Mehemea e meatia ana kia herea ko nga Poraka nunui anake ekore e pera te nui o te whakahe. Otira e meatia ana kia whakaekea aua here ki nga hea a ia tangata kua oti te wehewehe. Ko nga whakaaro tenei o mua iho mehemea ka oti te wehewehe to whenua he huarahi tika tera a hei painga mo nga Maori. Kahore tenei tu mahi e whakangahau i a ratou ki te pera. A he aha te painga e puta ki nga Maori i muri iho i te utunga mo te wehewehenga i o a ratou whenua. Ma konei tonu e herea ai nga whenua. Na kua nui nga moni a nga Maori kua pau i te ruritanga me te wehewehenga i o ratou whenua e te Kooti Whenua Maori. Kua oti katoa nga huarahi o te ture te whakahaere. A me pehea e hoki mai ai nga tini moni a nga Maori i pau i runga i te whakahaere o ratou whenua mehemea ka penei tonu te whakaeke o nga here ki runga me te arai i nga mahi whakahaere. Mehemea e aro tahi ana te whakaaro o nga Maori tera e taea e ratou te arai i te hoko a te Kawanatanga i aua whenua ara mehemea ka penei tonu te whakaeke i nga here. Tena pea e tupu mai te whakaaro i roto i o ratou ngakau kia kaua e hoko whenua ki te Kawanatanga mehemea ka penei tonu te whakaeke o nga here. Ka whakapuaki ano ahau i aku kupu i korero ai i mua ake nei ara mehemea e meatia ana kia whakaekea nga here ki runga i nga poraka nunui anake kahore ano i wehewehea ekore taua tikanga e he, erangi i te mea e kitea ana me pa taua tikanga ki nga hea a ia tangata o nga Maori he aha te painga o a ratou whenua kia ratou? He mea pai rawa mo nga Maori mehemea kahore i tukuna kia ruritanga o ratou whenua me te tuku ki te Kooti kia whakawakia. Otira na te Kawanatanga i whakahau i nga Maori kia ruritanga o ratou whenua me te tuku ki te Kooti kia whakawakia. Na kua penei te tukunga iho o nga tikanga ki a ratou. I runga i te mea kua mana nga tonu a te Kawanatanga kua meinga kia herea o ratou whenua inaianei a e kore rawa tetahi painga e taua kia ratou. Ko te mea tika me unu nga here. Me tuku kia hoko kia riihi nga Maori o ratou whenua ki te hunga i pai ai ratou. A ki te pai nga Pakeha ki te whakatete ki te Kawanatanga i runga i te hoko me te riihi me waiho kia pera ana tena ko te tikanga here nei i nga whenua he arai tonu i nga Maori kei whiwhi i te painga mo ratou a tera taua tikanga e mea i nga Maori kia hoki ki to ratou ahua Maori o mua. Kei

era wahi katoa o Niu Tireni ka oti te ruri i o ratou whenua me te wehewehe kua tukuna tonutia ki a ratou te tikanga ki te rihi ki te pehea ranei ki te Pakeha me te puta ano o to painga ki a ratou. Kua whakakorea taua tikanga inaianei ki nga Maori o Waikato. He maha nga tau i noho puku ai a Ngatimaniapoto erangi inaianei kua noho ratou i raro i nga ture o te koroni a kua whakaekea tenei he ki runga i a ratou i runga i te here i o ratou whenua. Ki taku whakaaro he whakatamariki rawa tenei i nga Maori a e tino he ana te whakaekenga o taua here ki runga i o ratou whenua. Ko te mea tika me tuku e te Kawanatanga i nga Maori kia rihi kia kaua e neke ake i te rima mano eka ki te tangata i roto i taua takiwa. A mehemea e whakamana ana taua tikanga ka ahei nga Maori e noho ana i roto i te Rohe Potae te whiwhi ki tetahi painga mo ratou i roto i a ratou poraka nunui. E whakahe ana ahau ki te tikanga kia whakaroaina atu te wa mo enei here ki runga i nga whenua. Ekore hoki taua taima e pau, kia taea noatia a Hanuere e haere ake nei a e meinga ana kia whakaekea nga here mo nga tau e rua i muri iho o taua marama. Me kaua ano hoki tatou e wareware ki tenei no te tau 1884 mai ano i herea ai aua whenua e te Kawanatanga. Kua ki mai te Minita Maori ki te Whare ko te take i mea ai ia kia mau tonu enei here he mea kia hokona ai e ia etahi whenua nunui o nga Maori o taua takiwa. Ki taku whakaaro ehara pea tenei i te tikanga tika, erangi pea te patu tonu atu i nga Maori katoa kia mate inaianei ano hei reira ka riro katoa mai ai nga whenua o nga Maori i aia. Kahore hoki e rere ke te ahua o aua tikanga e rua. Kahore hoki i tika kia pera mai nga korero a te Minita Maori. Mehemea e tukua ana tetahi mana ki nga Maori kia riihitia o ratou whenua tera e puta he painga ki nga Pakeha a kua mutu tonu te raruraru a ka pera ano hoki te painga ki te koroni. Mehemea ka whakaae te Kawanatanga kia whakaekea nga here ki runga i nga poraka nunui anake ekore ahau e whakahe ki tena tikanga ara ki te mea e tukua ana he mana ki nga Maori kia riihitia etahi wahi ririki. E meinga ana kia herea enei whenua inaianei mo nga tau e rua timata mai i te tahi o Hanuere e haere ake nei, ka pau aua tau tera ano e whakaekea he here ki runga a ka pera tonu te mahi. Ka whakaekea tonutia nga here ki runga i nga whenua no te mea ka pau nga tau e rua ka whakaekea ano mo nga tau e rua, a ko tona tukunga iho pea mehemea kahore e tere te hoko a nga Maori ki te Kawanatanga tera e hanga e te Kawanatanga he ture hei here e nga whenua a taea noatia te mutunga o te ao. E tino whakahe ana ahau ki te tikanga whakatamariki i nga Maori. Ki taku whakaaro me kaua rawa he here e whakaekea hei arai i te rihi a nga Maori i nga whenua ririki ara i te rua mano eka tae atu ki te rima mano ara mehemea kua oti te whakatau nga take ki aua whenua. Kua maha nga taenga o te Minita Maori kia kite i nga rangatira o Ngatimaniapoto a i te tohe tonu nga Maori ki to Kawanatanga kia unuhia aua here. Ko tenei ka tono atu ahau ki te Kawanatanga kia whakanga-waritia te tikanga kia whakawhitiwhitia nga whakaaro a me kaua e herea tonutia enei whenua i ia tau i ia tau a ta? noatia te mutunga o te ao. He aha hoki te painga e puta mai ki nga Maori i muri iho o te whakapaunga i a ratou moni ki te ruri me te whakahaere i nga take ki nga whenua mehemea ka penei tonu te here i nga whenua. He hanga whakama rawa taua tikanga a e ahua rite ana ki te muru. Kei a muri ake nei ka whaikorero ano ahau mo runga i tenei Pire.

Timi Kara.—E te Tumuki kahore e nui aku korero mo runga i tenei Pire erangi ko aku korero ka korero nei he korero mo runga i nga mahi a te Kawanatanga mo runga i nga whenua e meatia ana kia whakaekea nga here. I te tuatahi e whakaaro ana ahau he nui rawa te whenua i whakataua ai aua here. He nui te wahi o taua whenua kahore rawa e hiahia e te Kawauatanga a ekore ano hoki e hiahia e te Kawanatanga kia riro i a ratou a muri ake nei. A ko taku ki hoki tenei e kore e taea te hoko e te Kawanatanga mo nga tau maha noa atu. Me whakaae ano ia tatou ki tenei mehemea e hiahia ana te Kawanatanga ki te hanga i te Reriwe ra runga i te tua whenua me tuku atu ano ki te Kawanatanga nga tikanga katoa ki te whakawhiwhi i a ratou ki nga whenua e haerengia ana e taua Reriwe. Otira i te mea e whakaae ana tatou ki tera e whakaae ana tatou kia pera te nui o te whenua e riro i a ratou ara kia tino marama te Kawanatanga kia pehea te nui o te whenua e hiahia ana e ratou i tetahi taha i tetahi taha i muri iho o te whakatakotoranga o te raina. He tika ano kia whiwhi ratou kia pena te nui i tetahi taha i tetahi taha o te raiua. Otira mehemea e herea ana e ratou tetahi whenua nui tonu kua kiia ake nei e ahau kahore e hiahia e ratou a ekore ano hoki e riro i a ratou mo nga tau maha noa atu he here kau ano ta ratou i te whenua me te patu i nga hiahia o nga Maori kua roa nei ratou e hiahia ana ki te whakarere ara to ratou tikanga Maori. Mehemea e tukua ana he mana ki a ratou ki te whakahaere tikanga mo a ratou whenua ki te Pakeha ka tahi ka tere rawa te nohonoho te whenua e te Pakeha. Mehemea e whai takiwa ana tatou me te Kawanatanga ki te whakahaere i tenei take kua tino marama te whiriwhiri nga whenua e takoto ana i ia taha o te raina Reriwe a kua whakaae nga Maori ki te whakaeke i nga here ki era penei ano me ta te Pire i whakaatu ai. Erangi me whakamarama atu ahau ki te Kawanatanga i tenei. I whakaturia e te Kawanatanga tetahi Kooti Whenua Maori motuhake mo nga whenua o Waikato kia noho ki reira a heoi he mahi ma taua Kooti he whakawa i nga take ki nga tini poraka o reira, kia whakatuturutia nga take, kia wawahia nga whenua ki nga hapu ki a tere ai te whakanohonoho o te tangata ki runga i aua whenua, hia hokona ranei aua whenua e te Karauna. Noho ana te Kooti i reira a pai ana te mahi a taua Kooti. Ki taku i rongo i kaha te mahi a taua Kooti. I whakataua nga Maori kia tukuna mai tenei me ten a poraka kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori a kihai i roa kitea ana te pai o te whakaturanga i taua Kooti. Kihai i roa kua tau nga take ki te hawhe ki te nui atu ranei o nga whenua o Waikato i taua Kooti. Otira i nukuhia taua Kooti e te Kawanatanga i runga i tetahi tikanga pehea nei ranei. I te

tuatahi ka whakahokia iho ko nga utu ma te Tiati e mahi ana i reira me tetahi Ateha me te pai ano o ta raua mahi, a kore iho he Kooti ki reira mo tetahi wa. I muri iho ka kawea ano tetahi Kooti ki reira me nga Tiati e rua ki te mahi i reira. Ki taku mohio kua tekau ma rua marama kua ono ranei pea marama, a mehemea e tukua mai ana nga pukapuka whakaatu a te mahi a taua Kooti tera e taea te tuhituhi ki te kupu kotahi, a ko taua kupu. Kahore, He he rawa te whakaturanga o taua Kooti. I muri iho ka paahitia e tatou tetahi ture i te tau 1888 i te tau 1889 ranei a i mea taua ture ekore e ahei te hoko e tetahi whenua Maori ki tetahi Pakeha kia neke ake i te 5,000 eka ki te mea ia kihai i neke ake nga tangata whai take ite rua tekau. Ko te take i peratia ai nga tikanga o taua ture he mea kei riro nga poraka nunui i te hunga whai moni. He tika ano tena, erangi he whakaeke mai ano tena i tetahi atu here haunga tetahi here i whakaekea i te tuatahi i raro i tetahi Ture motuhake ki runga i aua whenua katoa. Na ko te tono a nga Maori inaianei he tono tika. Ko ahau tetahi o nga Komihana i tae ki taua whenua. I turia ano a matou he hui ki reira. A tae katoa mai ana nga rangatira o nga tini iwi o taua takiwa ki o matou aroaro a kotahi te mate i whakaaturia mai e ratou kia matou ara kua herea o ratou ringa e te Kawanatanga kua herea hoki o ratou whenua a kua whakaturia tetahi Kooti ki to ratou takiwa a kua nui a ratou moni kua pau i te whakawakanga o nga take ki nga whenua me te wehewehenga i nga whenua a ko tona tukunga me kaua he painga e puta mai ki a matou i runga i aua whenua me noho puku matou a kihai tetahi mana i tukuna mai kia matou hei whakahaere i o matou whenua kia hoki mai ai etahi o nga hereni i pau i te whakawakanga. Ko ta matou mahi he tatari i ia rangi i ia rangi me te tohe mai a nga Apiha a te Kawanatanga kia hokona a matou whenua ki te Kawanatanga mo ta ratou utu i pai ai ratou ki te homai. I tau he taumahatanga ki runga i etahi o aua Maori i tenei hanga i te nama a i tohe tonu nga Pakeha me nga Komihana a hokona ake nga whenua o etahi. Na, ehara tena i te huarahi tika mo te whakahaere i tetahi take penei te nui ara te haere me te tohe ki tenei ki tena kia hokona a ratou hea. Ko te whakahaere pai hei whakahaere ma te Kawanatanga kia nohia nga whenua me whakahaere i runga i nga tikanga whanui. Mehemea koia nei te whakaaro o te Kawanatanga he mea kia nohia nga whenua kia tau ai te pai ki te katoa ki te Maori raua tahi ko te Pakeha tera atu ano etahi huarahi haunga enei e whakahuatia nei e te Kawanatanga. Heoi hoki te huarahi whakahaere ma te Kawanatanga ko tenei kia kaua e tukua kia kaua e mano tini nga eka e riro i te tangata e whiwhi ana i te moni. Heoi te huarahi ma te Kawanatanga hei arai i aua hao whenua me whakaeke he here kia kaua e neke atu nga eka e hokona e te tangata i te rua i te toru i te i te rima mano ranei nga eka. Otira ka waiho atu e ahau ma koutou e whakatau kia pehea te maha o nga eka e hokona e te tangata kotahi. Mehemea ka peratia e te Kawanatanga. Me tuku te Karauna karaati ki te Maori nona tona whenua a muri iho ka waiho atu te Maori me te Pakeha ki te whakarite i nga tikanga me te whakangawari i nga tikanga e tere ai te oti o te whakarite i nga tikanga ki waenga i a raua. Me whakangawari nga tikanga hei whakamana i aua whakahaere, ma kona ka tere rawa atu ai te whakanoho o te whenua ki te tangata, haunga te here i nga whenua i runga i enei huarahi e korerotia nei. Otira mehemea e herea ana nga whenua i runga i enei tikanga e korerotia nei kia ahei ai te Kawanatanga te haere ki nga Maori hoko ai i nga whenua e pai ana hei whakanohonoho tangata, ka pehea tona tukunga iho. Kei te mohio ano te Whare i te ekengia ana ano nga whenua katoa o Waikato e nga here a te Kawanatanga mai ano i te tau 1884, a he pehea te nui o te whenua kua riro mai i a ratou. Kahore kau, no te mea ko te nuinga o aua whenua kahore ano kia tukuna kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori. Tera ano hoki ona wahi nunui kahore ano kia toia te mekameka a te kairuri ki runga. Akuanei i runga i te titiro atu ki te porori haere o nga mahi a te Kawanatanga ki te whakanohonoho i te whenua i runga i te whakaekenga i nga here e mea nei koutou kia whakaekea. Ka marama noa atu e tatou te ki he maha nga tau e pahure i mua o te hokonga o aua whenua hei whakanohonoho tangata. Na e meatia ana a tenei Pire kia whakanukuhia atu ano nga here ka mutu nei i a Hanuere e haere ake nei kia rua atu ano nga tau. Kahore ahau e mohio mehemea kei te mohio te Minita Maori mehemea ranei kua korerotia e ia ki te Whare, kahore hoki ahau i konei i tana kokiritanga i taua Pire kataea e ia te hoko i nga whenua katoa i hiahia ai te Kawanatanga i te taha o te Reriwe Nui o Aotearoa i roto i nga tau e rua e haere ake nei. Ki taku mahara ekore e riro i te Kawanatanga nga whenua i hiahia ai ratou i roto i aua tau. Kei te mohio ano ia ahau inaianei kei te whakahaerea nga hoko o tetahi whenua nui i te pito whakatetonga. Otira tera e kotahi tau e whakahaere ana i aua whakahaere i mua o te rironga o aua whenua i te Kawanatanga. No enei rangi ano i whakataua ai te wehewehenga o tetahi whenua ka kotahi tau e mahi ana. Kei te he te mapi a ekore e taea te whakahaere i runga i te ture kia oti rano te ruri. Mo te Awarua Poraka ia taku e mea nei, kua whakaaetia hoki te whakawa tuarua a ko wai ka hua tera e hokona e nga Maori ki te Kawanatanga, a me whakatu ano hoki tetahi Kooti wehewehe mehemea ka riro tetahi wahi i te Kawanatanga kia mohiotia ai te takotoranga o nga whenua i riro i a ratou. He roa te wa e pau i te whakahaere i enei raruraru. Kua korero ake ahau e whakaae anano matou he tika kia riro i te Kawanatanga te mana ki te hoko i nga whenua i ia taha o te reriwe. Na heoi ta matou kupu whakawhaititia mai, me tau te mana o te Kawanatanga ki nga whenua pena te rahi i ia taha o te Reriwe no te mea e ahei ana ahau te whakaatu ki te Kawanatanga kei te nuku rawa atu nga here kua whakaekea e ratou i runga nga whenua e hiahiatia ana e ratou a ekore hoki ratou e pa atu ki te hoko a he whenua aua whenua kei te hiahia nga Maori ki te tuku ki etahi tangata atu. He aha te take kia kore ai te Kawanatanga e whakatau i a ratou here ki runga anake i nga whenua e hiahiatia ana e ratou me te tango i tetahi mana ki a ratou e ahei ai e ratou te

panui te whakakorenga o te here i runga i aua whenua katoa ara o nga wahi kahore e hiahia ana e ratou a e hiahia nei nga Maori ki te whakahaere tikanga tuku ki te Pakeha? Ko tehea te mea tika. Kua ki ake ano hoki ahau, e pouri ana ahau i te mea kua tata nei te mutu o te Paremete kahore te Kawanatanga i whakangawari mai kia hui penei tahi ratou me nga mema Maori i naiane ki te korero i tenei take. Kahore e kitea e ahau tetahi tino mea hei arai i tenei Pire mehemea ka whakaurua e te Kawanatanga etahi tikanga hei whakahaere i nga tikanga kua korero ake nei ahau ara kia tango mana ki a ratou i raro i tenei Ture hei whakakore i te here ki runga i etahi whenua kahore e hiahia ana e ratou a e mohio ana hoki ratou ekore e riro i a ratou a e hiahia ana e nga Maori kia whakahaere etahi tikanga tuku ki te Pakeha. A ki te kore hoki ra te Kawanatanga e pai ki te pera me whakahoki iho te nukuhanga o nga here ki te kotahi tau. Mehemea e whakaae ana te Kawanatanga ki te nuku i te Panui ka mutu nei a Hanuere e haere ake nei mo a tera Paremete ki taku mahara e kore matou e whakahe ki tena he mea tika hoki. A kei waenganui o tenei Paremete me tenei e haere ake nei me whai takiwa matou kia kite i te Kawanatanga me te ata whiriwhiri i taua take katoa kia ahei ai te whakatau i tetahi tikanga ngawari. Kei te rite tahi to matou hiahia ki to te Kawanatanga kia nohia te wheuua me te whakahaere i te tika ki nga taha e rua.

Tame Parata.—He Piro motuhake tenei inahoki e pa ana ki nga whenua anake o te Rohe Potae a e pera tonu ana ki te ture i paahitia e tera Kawanatanga i mua. I meatia i reira kia herea mo nga tau e rima otiia i runga i te whakatete a nga niema Maori, whakahokia iho ki te rua tau anake. Na inainei e maharatia ana kia nukuhia ano mo nga tau e rua timata atu i te Hanuere e haere ake nei, otiia i runga i te ngawari o nga mema Maori kua whakaae te Minita Maori kia kotahi tonu te tau e herea ai, na reira kahore aku kupu hei whakatikatika. Ko tenei tu mahi tuku mai i nga tikanga nui rere ke ohore noa iho, he he rawa atu, a he nui te mate kua puta i runga i taua mahi. I te tau 1887, whakaurua ana he menemana ki roto ki tetahi ture, kihai rawa i matua korero, a pa ana he mate kino rawa atu ki nga Maori whai take ki nga Rahui o te Tai Hauauru. A ko te mahi he i mahia e tenei Whare i reira kaore ano kia whakatikaia. Ki toku mohio me waiho tenei mahi he hei taurira, hei whakatupato kia kaua e peneitia te mahi a muri aki nei. Koina te take i pooti ahau ki te whakahe i nga menemana hou e whakaurua ana ki tenei Pire.

Kapa.—I mahara ahau i roto i toku kuaretanga e paahitia ana tenei Pire hei whakatika i te Reriwe ki Waenga o te Motu nei. Ko Ngatimaniapoto i te noho ke atu imua a inaianei me whakamatau te Kawanatanga ki te kawae mai ia ratou ki te nraramatanga noho ai, a kaua e whakaeke here ki runga ki a ratou whenua. Otiia i te mea kua whakaae te Minita Maori ki te here mo te tau kotahi anake, heoi kua kore oku tikanga. Mehemea kaore enei whakangawaritanga, tera e nui haere aku korero. Na te mea he tau kotahi enei here, kua kore au e whakatete.

Taipua.—Me kaua te Whare e whakaaro e whakaae ana ahau ki te paahitanga o tenei Pire erangi i te whakaetanga a te Minita Maori ki taku hoa te mema mo te Takiwa Maori mo te Tai Rawhiti i kaika taku whakaae i te mea kahore ano i whiriwhiria e ahau. I whakaaturia ano e ahau i mua ki nga Maori te he o tenei Pire ahakoa e tautohetia ana e ahau i mohio ano ahau ekore ahau e kaha no te mea kihai nga mema o te Whare i tahuri mai ki te tautokoi ahau. I whakaaturia ano e ahau te he o te whakaeke i nga here ki runga i nga whenua o nga Maori kua oti te whakatau a ratou take. I mohio ano te Kawanatanga ki tenei heoi tukua mai ana he Pire hei here i nga whakahaere o enei whenua mo nga tauerua. E maohioanana ahau ko te tikanga o tenei Pire he mea kia mana ai te Kawanatanga ki te hoko i enei whenua mo te kotahi hereni me te hikipene i te eka mo to rua hereni ranei i te eka a i muri iho ka hokona e ratou mo te kotahimo te rua mo te toru pauna i te eka. Koia na te tikanga ki taku mohio i tukuna mai ai e te Kawanatanga he Pire penei a ki taku mohio e tino he rawa ana. E whakahe ana ahau ki enei tu mahi hoko i nga whenua Maori. Kei te mohio ano nga mema o te Whare e he ana. Ko te mea tika kia tika te whakahaere o nga tikanga ki nga Maori a me tuku kia hokona a ratou whenua ki ta ratou i pai ai. Ka pau tenei wa me mutu i reira te here o enei whenua. Erangi e wehi ana ahau tera ana pea e whakanuku atu nga tau mo aua here inahoki kua ki mai te Minita Maori ki ahau kei te whakaae nga hawhe kaihe o Waikato ki tenei Pire ara a Hone Omipi me etahi atu. He tika ano pea tena. Erangi e ki ana ahau me whakamutu taua mahi a kaua e whakanukuhia atu nga tau. Kihai nga whenua o Ngatimaniapoto i raupatutia i runga i te whawhai otira e hoki ana nga tikanga o tenei Pire ki te raupatu. Ko te mea tika me hoko i nga whenua Maori ki te utu tika me te tiaki ano i to ratou mana i tukuna ki a ratou i runga i te Tiriti o Waitangi. Ki taku whakaaro ko te mea tika maku me ki atu ki nga tangata Maori e noho ana i era takiwa kia kaua ratou e hoko i o ratou whenua ki te Kawanatanga i te wa e mau ana enei here no te mea ki te hoko tonu ratou i o ratou whenua ekore nga here e unuhia.

Heoi korerotia tuatorutia aua te Pire, i te mea kua whakaae te Minita Maori kia whakaekea te here mo te tau kotahi anake.

Paahitia ana te Pire.

Nga Moni O Te Koroni.

I runga i te moni, £16,539, e pootitia ana mo te Kooti Whenua Maori, i ki mai te Minita Maori tera e

whakatuturutia nga Tiati kia noho ki tona takiwa ki tona takiwa kia haere pai ai nga mahi.

Tame Parata. — Mehemea kua wehewehea nga whenua ki ia tangata kua kore e nui te mahi kimi kowai nga riiwhi mo nga tangata mate, erangi mehemea e rima tekau e ono te kau ranei nga tangata ki te poraka kotahi tera e taimaha te mahi. E kore hoki nga Kaiwhakawa Tuturu e ata mohio ki te reo Maori me te mahi whakapapa e kaha ai ratou te whakawa i nga tono riiwhi tupapaku. I whakamatauria e nga Kaiwhakawa Tuturu tenei tu mahi i mua a kihai i totika, ara i te wa ko Te Paranihi ano te Minita Maori.

Timi Kara patai ana he pewhea ra i kore e whakaaturia mai nga utu e hoatu ana ki nga Apiha o te Tari Maori?

Te Karimana.—E utua ana ratou i roto i te £7,000 e wehea aua ma nga Maori i raro i te Ture nui mo Niu Tirenī o te tau 1854.

Timi Kara ki tona mohio i pootitia taua £7,000 hei tuku penihana, hoko rongoa hoko kai me era atu mahi awhina i te iwi Maori, a he mea hou te tango i taua moni inaianei hei utu i te Tari Maori.

Te Moa patai ana heaha nga ritenga o te moni £800 mo nga Komihana uiui Turi Maori.

Te Karimana.—Kaore. e taea e au te whakaatu mai, erangi kei te tepu o te Whare te pukapuka rihana o nga moni ra.

Te Pakarana.—Naku i tono kia homai taua pukapuka rihana a kitea ana £1,100 nga moni i pau, he nui rawa atu tenei, e £400 i pau mo te tuinga i nga ripoata.

Te Kere.—E hara i te mea i moumoua aua moni.

Timi Kara.—Kaore e tika kia ki penei tetahi mema he maumau moni tenei mahi i te mea kei te kuare pea aua mema ki nga mahi a nga Komihana. Kei te taenga ki te wa e korerotia nuitia nga ture Maori tera e kitea he tikanga whai koha rawa kei taua ripoata.

Mane, te 21 o Hepetema, 1891. Nga Moni O Te Koroni.

Nga moni hei hoko whenua Maori £15,940.

Te Miterehana whakaatu ana ki te Minita Maori kei nga Maori o Whangarei tetahi poraka whenua e pai ana kia whakanohia me ta ratou hiahia kia ruritia kia hokona ki te utu ngawari.

Te Karimana maku e patai mehemea e pai ana nga Maori no ratou taua wahi ki te hoko mo te utu e ngawari ana.

Ta Te One Hooro patai ana mehemea heoti nga moni ka whakapaua e te Kawanatanga hei hoko whenua Maori?

Te Hetana tera atu etahi moni ka pootitia a muri ake.

Whakaaetia taua £15,240.

Whakaaetia ana £83,831 hei hoko whenua Maori.

Wenerei, te 23 o Hepetema, 1891.

Nga Komihana Ture Whenua Maori.

I runga i te motini kia pootitia tetahi moni mo nga "Whenua Maori £2,091." Te HATIHANANA kua kite ahau kei roto i tenei moni tetahi moni e £850 i pau i nga Komihana Ture Whenua Maori apiti atu ki tetahi £300 kua oti te whakarite i te tuatahi. E patai ana ahau mehemea ka utua tetahi wahi o tenei moni ki tetahi mema o te Paremete.

Te Karimana kua whakamaramatia e ahau tenei putake i te tuatahi a meingatia ana e ahau te £850 hei whakarite i nga moni katoa i pau i aua Komihana. Muri iho i te taenga mai o nga kaute kua nuku ake te moni kua pau ara kua eke ki te £1,100 a he moni whakakapi rawa tenei.

Te Hatihana.—Me whakaatu mai te Minita mehemea ka huiia ki tenei tetehi utu kua utua ki tetahi mema o tenei Whare?

Te KARIMANA.—Kahore he utu ke atu kia hoatu ki aua Komihana heoi anake ko tera kua oti te whakaatu i te tuatahi, ara te kotahi pauna me te kotahi hereni mo te ra, a i whakaritea e ahau e £300 hei whakaoti rawa i nga kaute katoa kihai i tae ake i te tuatahi na te matenga o Tamati Make i roa ai.

Te Piha.—E pa ana nga Ture o nga mema Paremete ki aua Komihana, ara te Ture whiu mema o te tau 1878. Heoi pea te moni i puta ki aua mema ko te moni i pau mo a raua haerenga.

Te Karimana.—Ki toku mohio ko era moni anake kua oti te homai te pukapuka ki te aroaro o te Whare.

Te Hatihana.—Ki taku mohio heoi te moni i puta ki aua Komihana e mema ana o te Whare nei ko a ratou moni anake i te haereretanga a e tika ana kia marama rawa tenei mea ki te motu katoa kei kiia kua hara aua mema i raro i Te Ture Whiu Mema.

Pire Kooti Whenua Maori.

Te Karimana,—Kei te mohio nga mema i toku whakaritenga i tetahi Komiti honohono hei whiriwhiri i tetahi ture hei arai i nga whakawa tautohetohe i mua mai o te Paremete e haere ake nei a koinei te putanga, ara te Pire nei. Ka pa tenei ture ki nga whakahaere tawhito anake ara ki nga take whenua e hapa ana ki to te ture ritenga, tuarua ki nga take whenua e tautohetia ana, tuatoru ki nga take ahua tahae, whanako a e meingatia ana e te Pire nei ma Te Kooti Whenua Maori e whakawa enei tu raruraru katoa, kaua e tukua ki tetahi Roiara Komihana kei nui te moni e pau o te koroni o te hunga tono hoki. Mehemea ka pare enei take ma tetahi Roiara Komihana e mahi tera pea e tae ki te £3,000 e pau i te tau me te nui rawa ano hoki o te moni a nga kaitono. E mea ana kia pera tonu te utu a nga kaitono ki to te Kooti Whenua Maori e mana ana inaianei, he painga nui tenei mo nga tangata katoa e whai paanga ana ki enei take raruraru. E mea ana te rarangi 14 kia uiuia nga kereme a nga Maori ki te Kawanatanga. A tera e mama te Komiti Tikanga Maori e mahi nei i nga tini pitihana mehemea ka paahitia tenei Pire. E mea ana te rarangi 15. Kia whakatarewatia nga tautohetohe, ara nga whakawa mo te keehi o Horowhenua. I whakaurua tenei i runga i te kupu tohutohu a nga Tiati

Timi Kara.—E ahua whakaae ana ahau ki nga knpu whakahe kua korerotia e etahi honore mema ta te mea he take taimaha tenei, otiia e pai ana ahau kia tukua te panui tuarua o te Pire nei kia ahei ai tatou te whakatikatika ana tae ki roto ki te Komiti mei kore e whakawhaititia ona tikanga kia iti rawa ara kia pa katu ki nga tini keehi mama e tino mate nei etahi Pakeha, Maori hoki. Me pa ki enei keehi anake ka pai ai. Ki toku titiro kei te tino taoro haere tenei Pire a e he ana te whanui haere, inahoki e tukua ana te mana ki te Kooti Whenua Maori ki te whakawa i nga keehi nui rawa atu tini tini nga mano pauna moni. E tautoko ana ahau i te kupu a tera honore mema kaore e tika kia hoatu tenei mana nui rawa ki te Kooti Whenua Maori i raro i tona ahua inaianei. Otiia ko nga keehi mama e korerotia ra e au ka taea noatia te whakariterite, te whakaoti pai, ara nga keehi kua utua tikatia te moni katoa ki te hunga whai take a na nga rare o te ture i pa ai he mate ki nga Pakeha kaihoko, a e tika ana kia whakaorangia enei tu tangata e mate ana, me mutumai i kona kaua e nuku atu ki tua o tena rohe, ara ki nga keehi kua takahia te ture e nga Pakeha ia ratou e mahi peti peti e mahi tinihanga ana i nga whenua Maori, ara i nga hokonga he o nga whenua i ata herea e te Kooti i runga hoki i te tono ki te Kawana kia herea rawatia hei oranga mo nga Maori. A haere ana etahi Pakeha ki te takahi i enei whakaritenga me enei here ki te hoko i aua whenua, ko tenei kaua e whakamana enei hoko he i raro o tenei Pire. Mehemea ka tukua te Pire nei ki roto ki te Komiti, tera e taea e tatou te whakatikatika. A ka whakaurua e au he kupu penei, me kaua e whai mana rawa nga whakatau o te Kooti, erangi me matua whakatakoto aua whakatau ki te aroaro o te Paremete e haere ake nei, a kia te kau nga ra i muri o te mutunga e taua Paremete katahi ka whai mana aua whakatau. Ara kia matua kite te Paremete kei te tika aua whakatau katahi ka whakapumautia nga keehi e tika ana, e marama ana. E tautoko ana ahau i te kupu a Ta Hori Kerei kia kaua e meatia he tikanga i roto i te po, i waho ranei o te Whare e hara i te mea marama. Ara me ki he Kooti uiui he Kooti rapurapu taua Kooti a ma to tatou Komiti me te Whare e whakamana e whakapumau kia ahei ai tatou te tiroiro i te tika i te marama. Na ko te rarangi 7 e mea ana heoi ta te Kooti mahi mo etahi ahua keehi, he uiui a me whai ripoata, na kua tino rereke rawa tenei i to te Pire i whakaotia e te Komiti whiriwhiri i whakaturia kia hanga he Pire hei titiro ma te Kawanatanga. Ko ahau hoki tetahi mema o taua Komiti a i penei taua rarangi i hanga e matou—

"Kaua nga Komihana e whakaoti rawa i nga keehi penei ara:—

- "(a) Nga tukunga whenua e herea ana i te takiwa i whakahaerea ai:
- "(b.) Nga tuku e takahi ana i nga ritenga o 'Te Ture arai i nga hoko Whenua Maori, 1884,' me 'Te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1886,' haunga nga tuku kua tukua he tiwhikete ki etahi tangata i raro i te tekiona 24 o 'Te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1886,' ahakoa e he ana aua tiwhikete:
- "(c.) Nga riihi kua hoatu nei he takoha matua utu tamana ranei e he ana ki to te ture ritenga:
- "(d.) Nga whakahaere e takahi ana i etahi tikanga tiaki, e he ana kaore e pono ana:
- "(e.) Nga keehi kua tino kitea e nga Komihana nga mahi tahae nga mahi nanakia rawa atu:
- "(f.) Nga keehi e kii nei nga Maori e whai kereme ana ratou ki te Kawanatanga."

I tupato matou ki te tiaki penei kei puta tetahi whakahaere tahae, otiia kua kapea ki waho o tenei Pire enei ritenga pai, enei whakaaro tupato a me te mea hoki, e tukua ana i te tino mana nui rawa ki te Kooti Whenua Maori. Kahore au e pai kia mahue ki waho enei tikanga tupato. Kahore e pai ma taua Kooti e whakaoti rawa i aua tu keehi inahoki e mohiotia ana i kawea etahi keehi, ara he hokonga whenua here ki te Hupirimi Kooti a puta ana te whakatau o te Hupirimi Kooti me te Piira Kooti kaore i mana aua hoki, a kihai i whai take te Pakeha kaihoko. A kaore he mana a te Kooti Whenua Maori ki runga ki enei keehi. Tenei hoki tetahi rarangi tino he rawa atu, a tera e mohio te Whare, he haraki rawa tenei, ara tenei: "Nga tiiti katoa i hauga i mua atu o te 30 o Akuhata, 1888, i raro i nga ture e mana ana i aua wa a kua oti te uiui i raro i nga ritenga o tekiona 4 o 'Te Ture Kooti Whenua Maori 1886 Ture Whakatikatika, 1888.' Ka ahei te Tumuaki i te mea kua pare ki aia kia uiuia ki te whakamana ki te whakapumau ano i tino whakahaerea aua tuku i raro i nga ritenga o taua tekiona 4." Na e tino he rawa ana tenei, ko tutewehiwehi ko tutewanawana tonu tenei, ara e tuku ana i te mana ki te kotahi anake

o te Tumuaki ki te whakamana i nga tiiti katoa i hanga i raro i te ture o te tan 1883. Kei te nui rawa atu tenei mana inahoki tini tini noa atu nga mano pauna i raro i enei keehi, kaore e pai kia hoatu tenei mana whakaharahara ki te ringaringa o tangata kotahi. Me patu atu tenei rarangi. Na mo te rarangi 17 e penei ana ki te ara he tautohetohe, he rarararu he aha ranei pewhea rawa tona ahua me pare ki taua tumuaki mana te kupu whakamutunga tau rawa oti rawa atu kore rawa e taea te whakaoioi a muri atu. E ui ana ahau kowai Tiati, tangata ranei o te ao e tino penei ana te whiwhi ki nga mana nui? Me patu atu tenei me era atu mea he heoi kua kore e pa he mate i raro i te paahitanga o tenei Pire a ka tukua atu hei mata ara weti e oti ai nga keehi mama kia kaua e waiho hei raruraru ia tau ia tau.

Taipua.—E pai ana ahau kia tukua te Pire nei ki roto ki te Komiti ko reira whakatika ai, whakapai ai. Otiia ki te kore te Minita nana tenei Pire e whakaae ki te whakatikatika heoi ka whakatetea e ahau. E tino hiahia ana ahau ko nga honore mema e noho nei ki te tiaki i tenei Pire, me ngakau nui ratou ki te whakapai kia tika rawa. Heoi te rarangi e paingia ana e ahau ko te rarangi 15: tera e tau te ora ki nga tangata whai paanga ki te poraka o Horowhenua ina paahitia tenei. Tukua ki roto ki te Komiti a ki reira patua ai nga rarangi he ara te 16 me te 17.

Paahitia te panui tuarua.

Taite, te 24 o Heptema, 1891.Pire Whenua Maori.

Taipua.—E koa ana ahau i te mea kua uru ki tenei Pire te rarangi mo Horowhenua, a tera hoki e tau te ora ki nga tangata whai paanga i raro i taua rarangi. Kua kapea ki waho hoki nga tino tangata whai take ki taua poraka me a ratou Whare, mahinga kai, pa tuna aha ranei, kua riro katoa te 14,000 eka. Maha atu a ratou pitihana i tuku mai ki te Paremete a hoatu ana taua whenua ki te hunga tokorua anake ara ko Meiha Keepa me Warena Hunia. Kua kitea e te Komiti i roto i nga korero whakapuaki kua mate rawa atu ratou me te whakaae mai hoki o taua tokorua he pono ta ratou mate. I kawea taua whenua me ona raruraru ki te Kooti Whenua Maori. Otiia kihai te Kooti i kaha ki te whakaora ratou ki te whakatika i te he tuatahi, erangi i puta te kupu tohutohu a nga Tiati kia whakaarohia e te Kawanatanga te mate a enei tangata na reira e tika ana kia whakatarewatia nga whakawa kia whai taima te hunga whai take ki te whakaotioti, a tera e oti pai he ritenga inahoki e ki ana a Meiha Keepa na te iwi tenei 14,000 eka me te kupu hoki a tona hoa o te kaarati, me hoatu tetahi wahi ki te iwi, ki aia te toenga. E tino tika ana ki whai mahi te Kawanatanga mo tenei rarararu. Me mohio te Whare, i tu a Meiha Keepa i te tau 1873, hei kaitiaki mo te iwi katoa, a i te tau 1886 i wehewehea tenei 52,000 eka hoatu ana e ia etahi piihi ki etahi tangata. Me tona wehe hoki i te 14,000 eka hei whenua tiaki mo etahi tangata a uru ana tetahi tamaiti ko Warena Hunia hei hoa kaitiaki tahi. Akuanei kua ata hoatu e te Kooti tenei whenua mo taua tokorua anake me te whakahoki i te mana o Warena Hunia ki te tau 1873 timata mai ai me te whakamana iaia hei kereme i nga moni reti o nga tau katoa mai ano i te tau 1873. Ko aua moni reti, ara etahi wahi kua oti te tuha e Meiha Keepa ki te iwi. Otiia kua tonoa a Meiha Keepa kia utu i enei moni inaianei mai i te tau 1873. Na te Paremete tenei he na te Kooti Whenua Maori hoki i pa ai tenei mate ki te iwi no ratou te whenua. Pai atu ki au me tuku nga keehi raruraru penei ki etahi Komihana tika hei mahi a ma ratou e whai ripoata ki te Paremete, a ma te Whare e tiro tiro, e hurihuri te tika, te aha ranei. I kore au e pai kia paahi katoa tenei Pire inaianei, i te mea hoki kei te tika nga whakahe a etahi mema kua korero nei. Pai atu te Pire i mahia e ta matou Komiti tuatahi. Otiia kihai te Kawanatanga i titiro ki tena. Ko te rarangi anake mo Horowhenua te wahi e paingia ana e au, a me whakakore atu te nuinga o te Pire. Mai kore te pai o tena rarangi e kore au e pai ki tenei Pire. Paahitia ana te Pire i te mea kua patua nga rarangi katoa, tu ana ko te rarangi anake mo Horowhenua.

Paraire, te, 25 o Hepetema, 1891.

Hikitia ana te Paremete. A mutu ana.

taia i runga i te Mana o te Kawanatanga, o Niu Tireni, e george didsbury, Kai-ta o te Kawanatanga.—1891. Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Raro. Tau 1892. Nga Whai Korero a nga Memu Maori. Poneke: I Taia i Runga I Te Mana O Te Kawanatanga O Niu Tireni, N George Didsbury, Kai Ta O Te Kawanatanga. 1892

Nga Korero Paremete.Whare O Runga, 1892.Nga Whai Korero a nga Memu Maori

Poneike, Taite, te 23 o Hune, 1892.

Te huihuinga tuatoru o te Paremete tekau ma tahi o Niu Tireni i whakatuwheratia i tenei ra e te Kawana a

pai ana ia ki te whakapuaki i enei kupu,—

Whai-Korero.

E nga rangatira o te kaunihera me nga rangatira o te runanga nui,—

E koa ana ahau i te mea kua kite wawe i a koutou e noho huihui ana i roto i te Paremete i muri tata iho i toku taenga mai ki Niu Tireni.

Me whakapuaki atu ano hoki ahau i te ahua reka o toku ngakau ki te nui o te mihi me te powhiri mai a nga iwi o tenei taone me tenei takiwa ki ahau ki te Kaiwhakahaere a Kuini Wikitoria. E tino mohio ana ahau he tino hapai tenei na nga iwi katoa o tenei koroni i to ratou piri pono ki to tatou Kuini. Ko tetahi mea hoki i kitea ai to ratou piri pono ko te nui o te pouri o nga iwi ki te matenga o te mokopuna a te Kuini ara o te Tiuka o Karaneha.

E koa ana hoki ahau inaia nei i te timatanga o taku mahi Kawana i tenei koroni ki te mihi atu ki a koutou i te hua haere o nga moni me nga tini mahi o te koroni. Kei te poka ke ake te tipu o nga mea katoa o Niu Tireni i tenei tau i nga tau tekau ma toru kua pahure ake nei. Me penei ano hoki te kupu maku me te kupu i whakapuakina e Kawana Onaro, i tauhounga nei ko nga tikanga i whakatakotoria hei whakahaere mo nga mahi Kawanatanga kua tino mana. A e kitea ana hoki te kaha o to tatou koroni ki te utu i ana moni i nama ai i runga i te nui ake o nga taonga e tukua atu ana i nga taonga e mauria mai ana i tawahi a ma konei e nui ake ai nga moni e whakapaua e nga iwi o konei i runga i a ratou tini mahi. Tena atu ia toku kua ki te ki atu ki a koutou ahakoa te mate o te witi i te Tau 1891, me te iti o te utu mo a tatou huruhuru hipi i tukuna ki tawahi i taua tau kua neke ke ake te hua o te moni mo nga tini taonga o tenei tau i tukuna atu i Niu Tireni.

I to koutou huihuinga ki te Paremete i te tau kua hori nei i rapu o koutou whakaaro ki te maha o nga tangata e whakarere ana i tenei koroni me te haere atu ki era koroni, a ahakoa e pera tonu ana te haere i roto i nga tau kihai i whakamutua te haere i te wa i whakaaturia atu ai kia koutou. Na ko tenei he mea manawareka maku ki te ki atu Ma koutou no muri i to koutou huihuinga i tera Paremete kua neke ke te maha o nga tangata e haere mai ana ki konei i nga tangata e haere atu ana ki era atu wahi. E mahara ana aku Minita na te panui i nga wahi e whiwhi ai te tangata i te mahi i penei ai te tere mai o te tangata ki konei. He mea tenei hei mihi ma tatou no te mea ahakoa te nui o nga mahi i Atareria i a tatou kei te hoki mai ano te tangata ki konei. I te tere te hoko me te whakanohonoho i nga whenua o te Karauna i roto i nga marama tekau marua kua pahure nei, a e whakaaro ana aku Kaiwhakahaere ka penei tonu te tere o te whakanohonoho i nga whenua inahoki te honotonu o te tonu mai a nga tangata whakatapu i ta ratou noho. E whakaaro ana oku Kaiwhakahaere ina kite koutou i nga pukapuka ka whakatakotoria ki o koutou aroaro e toru tonu nga huarahi hei whakaatu i te nui o nga whenua o te koroni e tere ai te whakanohonoho inaia nei. Ko te tuatahi o enei huarahi ko te nui o nga whenua o toe ana ki te Karauna inaia nei hei whakanohonoho tangata. Tuarua ko te nui o nga moni e toe nei hei ruri i nga whenua. Tuatoru ma te whakaae o te Paremete ki te whakatikatika ki te whakahou i ena wahi o nga Ture Whenua, e ai te ki a aku Minita na aua Ture i kore ai e tere te whakanohonoho i nga whenua. I whakaritea tonutia te tere o te hoko o nga whenua Maori ki te maha o nga moni e taea ana te pare mo tera mahi, me nga Iwi Maori i runga i a ratou tini huihuinga ki te korero ki etahi mema o te Kawanatanga i ahua pai ano ratou ki te ata korero i nga tikanga mo a ratou whenua. Ko te huarahi i whakahaerea ki waenganui i te Kawanatanga me Tawhiaoa a i tango nei ia i te penihana i te Kawanatanga e whakaaro ana ahau he tohu tena kua mutu te arai i te whakahaere pai i tera wahi o Aotearoa i araia nei e nga mahi Kingi taea noatia te wa o tetahi whakatipuranga tangata.

Kua whakakorea te Tari Maori i runga i te whakaurunga o taua Tari ki roto ki etahi Tari Whenua. Otira e whakaarohia ana ehara i te mea tika kia waiho nga Maori kia whakaaro ana he mutunga tenei no te tiro tiro a te Kawanatanga ki a ratou take me a ratou mea i hiahia ai ratou. Na konei hoki i whakaarohia ai he mea tika kia whakaturia ano tetahi atu mema Maori ki te Kawanatanga i runga ano i nga tikanga kua whakatakotoria o te Ture.

I to koutou huihuinga i tera tau whakapuaki ana a Kawana Anaro i tona pouri i runga i te kore hua o te koura a te iwi e keria ana i tua taonga i roto i te kopu o te whenua. Otira e koa ana ahau inaia nei ki te ki atu ki a koutou i ahua whiwhi ano i te tau kua hori nei e ai te whakaatu mai e nga pukapuka mahi maina.

Kua tukua mai te tonu inaiatata nei ki toku kawanatanga e te hui i Atareria kia tukua atu etahi o aku Minita ki taua hui kia whiriwhiria te huarahi e ahei ai te whakaae i te tonu a te pakeha kia mauria mai nga mangumangu o nga moutere hei kaimahi ma ratou ki nga wahi whakararo o reira erangi kahore ano i whakaaetia taua tonu.

E nga Rangatira Honore o te Kaunihera,—

E tino pouri ana au i te mea kua mate atu ano etahi o koutou, i tokoiti ano koutou, a kua iti haere iho ano hoki, tokoturu nga mema kaumatua o te koutou Whare kua mate i tenei tau, a kotahi kua whakamutu i tona tuunga, a ko etahi kei era atu whenua ke e ngaro ana.

E nga Rangatira o te Runanga Nui,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka rarangi moni ara nga moni e puta mai ana ki te Kawanatanga me nga moni e whakapaua ana. Ko nga rarangi moni mo tenei tau kua ata mahia i runga i te ngakau tupato kia iti ai

te pau haere o nga moni. Tera koutou e ki me ka rongou koutou, e kore e iti haere iho nga moni e puta mai ki te Kawanatanga i runga i te tikanga hou mo nga takoha, i whakamana, ra e koutou i tera tuunga o te Paremete.

E nga Rangatira o te Kaunihera, me nga Rangatira o te Runanga Nui,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka whakaatu i nga mahinga katoa o nga reriwe. Ka tonoa atu koutou kia ata whiriwhiri i te tikanga pai hei whakahaere mo taua mahi nui, ara mo nga reriwe, he tino taonga nui hoki era no te iwi katoa.

I runga i te whakahaerenga o nga mahi nunui o te koroni i tenei tau kua hori ake nei, i whakamatauria etahi tikanga hou. I whakahoa atu te Kawanatanga ki nga Kaimahi kia tahuri ai ratou ki to mahi tahi i runga i te tikanga kamupane, a pai ana te haere o aua tu mahi, puta tahi ana he painga ki te Kawanatanga me aua hunga kaimahi. I puta ano hoki he pai i runga i te whakakorenga atu o te tikanga i ahei ai i mua te tuku kotaraki tuarua.

Ka tonoa atu hoki koutou kia tahuri koutou ki te whiriwhiri i etahi Pire mo nga Ture Whenua, me etahi huarahi e taea ai te hoko etahi o nga whenua a ia tangata ka roherohe ai hei kainga whakanonoho tangata, me etahi atu tikanga hei oranga mo etahi o nga tangata e reti nei i nga whenua o te Karauna e noho mate mai nei ratou. Ko te Pire Potitanga Mema i mahia ra i tera Paremete ka mahia ano i tenei tau, a kua apitiria atu hoki tetahi tikanga hou ki taua Pire. Ka mahia ano hoki etahi tikanga hou hei whakatikatika i te Pire mo nga Hiuri; a ka tonoa atu hoki kia whakamana e koutou etahi ritenga whakatikatika i te ture mo nga tangata pekerapu, me te Pire whakarite utu mo nga Mema.

Tenei ano hoki etahi Pire hei whiriwhiri ma koutou, ko tetahi he Pire e pa ana ki nga Kaimahi o nga tari Kawanatanga, me era atu Kaimahi a te Karauna, me etahi tikanga e pa ana ki nga mahi paamu, me etahi Pire whakahaere i nga Kamupane inihua, me te Pire mo nga whenua e takoto kau ana kaore e mohiotia ano te tangata nona, hui atu ki nga moni e takoto pera ana, me te Pire whakahaere i nga hoko whenua Maori, mo te Kooti Whenua Maori, me nga Rahui o te Tai Hauauru, me nga kura whakaako mahi, me nga Wira e here ana i nga whenua, me era atu Pire e pa ana ki te katoa.

E whakaaro ana aku Minita kua tae inaianei ki te wa tika hei whakatuunga i etahi Poari whakarite i nga tautohetohe a nga hunga kaimahi, me tetahi Kooti Apitirehana mo aua putake. Tera atu ano etahi Pire hei whakaputa ora ki te hunga kaimahi o roto o tenei koroni, a ma koutou e ata whiriwhiri.

Ka tono atu au kia koutou kia ata whiriwhiria enei mea e koutou, e tino ngakau nui ana au ki te whakahoa atu ki te tautoko hoki i a koutou mahi hei painga mo te koroni, a ka inoi au kia whakamana e te Atua a koutou mahi, kia tau ai te rangimarie me te ora ki nga iwi o Niu Tireni.

Turei, te 19 o Hurae, 1892.

Rohe Potae.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, ka whaikupu atu au mo runga mo tenei Pire. Ki taku whakarongo atu ki ta Te Pakere e pa ana te Pire nei ki te Rohe Potae, ki te poraka nui tonu e mau mai nei i te mapi e iri mai i tera ruma o te whare nei. Mehemea e pa ana ki te poraka nui tonu e huaina nei ko te takiwa ki te kiingi, tera e roa taku korero mo te Pire nei engari mehemea e pa ana ki tetahi wahi iti o taua whenua, e hara i te mea e pa ana ki te takiwa katoa, ka kore hoki e whaitikanga kia korerotia roatia e au. I te mahia ano e te Paremete i enei tau he tikanga whakahaere mo te poraka e huaina nei ko te Rohe Potae, i huaina ra i mua ko te takiwa ki te kiingi. Kaore rawa au i te marama ki te Pire nei, i te mea hoki e whakahua ana kua whakawakia aua whenua e te Kooti; a kaore ano au kia mohio kua whakawakia e te Kooti te takiwa ki te kiingi. E koa ana au ki te kupu a te Pakere i mea mai na ka tukuna te Pire nei ki te Komiti mo nga mea Maori, he mea tika hoki kia tukuna ki taua Komiti, kia taea ai te whiriwhiri ona tikanga. No reira ka kore e roa atu aku korero.

Korerotia ana te korero tuaruatanga o te Pire, tukuna ana ki te Komiti mo nga mea Maori.

Pire Whiriwhiri i Nga Take O Te Rohe Potae.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take mo runga mo tenei Pire, kua ata rapua hoki ona tikanga, a e mahara ana te Komiti he mea tika kia whakamana hei ture.

H. WIREMU, Tiamana.

16 Akuhata, 1892.

Rahui Maori O Kaiapoi.

H. K. Taiaroa—E te Tumuaki e mohio ana ahau ki nga poraka e pangia ana e tenei Ture, e mohio ana hoki au ki nga Maori e mau nei o ratou ingoa i te kupu Apiti ki te Pire nei. He maha nga poraka whenua e mau ana i te kupu Apiti. E hiahia ana hoki au kia tukuna tenei Pire ki te Komiti mo nga mea Maori, kia taea ai te ata whiriwhiri nga take, me nga ingoa o nga tangata e kiia nei e whaitake ana ratou ki aua whenua, kia tukuna mai hoki e te Tumuaki o te Kooti whenua Maori nga rarangi ingoa i whakaaetia ra i te wa i tu ai te Kooti. E hara i te mea e whakahe ana au i te Pire nei; engari e mea ana au kia oti pai, notemea hoki e hiahia ana nga Maori kia oti kia tuturu. E hiahia ana hoki au kia mutu atu tenei raruraru. E whakaae atu ana au ki ta te Pakere i mea mai nei ia ko etahi o aua whenua he wahi iti nei e kore e pai kia roherohe. Kotahi ano te tekiona i ahua rahi ake. Ka tono atu au ki a te Pakere kia tukuna ano hoki tenei Pire ki te Komiti mo nga mea Maori.

Whakaaetia ana te korero tuarua o te Pire tukuna ana ki te Komiti mo nga mea Maori.

Pire Whakatikatika i Te Ture Rahui Maori O Kaiapoi.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take mo runga mo tenei Pire, kua ata rapua hoki ona tikanga, a e mahara ana te Komiti he mea tika kia whakamana hei ture.

H. WIREMU, Tiamana.

20 Hurae, 1892.

Taite, te 21 o Hurae, 1892.

Rahui Maori O Kaiapoi.

I runga i te motini kia tukuna tenei Pire ki te Komiti o te Kaunihera.

H. K. TAIAROA.—E te Tumuaki me whakaatu atu e au ki te Kaunihera, kua tae mai ki au te waea a te tiamana o te hui Maori o Kaiapoi, e whakaatu mai ana kua whakaae ratou ki nga tikanga o te Pire, e hiahia ana ratou kia whakamana kia tuturu hei Ture.

Ture Whakawa Mo Nga TakeKairiiwhi Tupapaku MoOrakei.

Ripoata o te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take mo runga mo tenei Pire, kua ata rapua hoki ona tikanga, a e mahara ana te Komiti he mea tika kia whakamana hei ture.

H. WIREMU, Tiamana.

20th July, 1892.

Turei, te 26 o Hurae, 1892.Moni Tiaki Mo Kaihau.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, i te mea e korerotia ana tenei Pire, me whakaatu atu e au ki te Kaunihera kua tae mai he waea tono mai ki au kia tautoko au i te Pire nei.

Whakaaetia ana te korerotanga tuarua o taua Pire.

Taite, te 28 o Hurae, 1892.

Rahui O Te Taihauauru O TeWaipounamu Me Whakatu.

I runga i te motini a H. K. TAIAROA i whakaaetia kia tukuna mai ki te tepu o te Kaunihera, nga kaute moni katoa e pa ana ki nga Rahui Maori o te Taihauauru o te Waipounamu me Whakatu, e whakahaerea nei e te Kaitiaki mo te Katoa. Me whakaatu mai hoki nga ingoa o nga tangata e reti ana i aua rahui, me te utu reti o te riihi a ia tangata, me nga tau e toe ana o ia riihi o ia riihi.

Pire Rahui O Waikouaiti.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take mo runga mo tenei Pire, kua ata rapua hoki ona tikanga, a e mahara ana te Komiti he mea tika kia whakamana hei ture.

H. WIREMU, Tiamana.

11 Akuhata, 1892.

Wenerei, te 24 o Akuhata, 1892.

Te Rori i Te Hakopa.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki he patai atu tenei naku ki a te Pakere, Mehemea tera e whakamahia e te Kawanatanga nga herehere hei whakapi kapai i te ro i o Te Hakopa tae atu ki to rori o Portobello? Ko nga herehere kei taua takiwa e mahi ana inananei, heoi ano hoki taku e tono atu nei kia whakapaia e ratou nga wahi kino o taua rori i waenganui o Te Hakopa me te rori o Portobello. Koia tera ko te rori e tika ana ma te Rae o Taiaroa, e haere atu ana i Te Hakopa ki te rori o Portobello.

Te Pakere.—E kore e taea e au te utu atu i te patai a Taiaroa inaiane, i te mea kaore ano au kia mohio noa ki aua putake, Taihoa kia mohio au ka whakahoki ai tana patai.

Rahui Maori O Arahura.

H. K. Taiaroa.—He patai taku ki te Hekeretari mo te Koroni. Mehemea ranei ka mahia e te Kawanatanga tetahi Ture i tenei Paremete, hei whakamana i te Kaitiaki mo te Katoa ki te utu i te moni £551, ki nga Maori whaitake, ko taua moni he mea utu na te Poari o Greymouth mo nga kowhatu i tangohia atu i te rahui Maori? Me whakaatu atu e au, i raro i te rarangi 22 o "Te Ture Rahui Maori o te Taibauauro o te Waipounamu me Whakatu, 1887, kaore i whaimana te Kaitiaki mo te Katoa ki te utu i aua moni ki nga Maori whaitake. E mea ana taua rarangi."

"Ko nga moni katoa e riro i te Kaitiaki mo te Katoa i tetahi atu tangata hunga ranei hei whakarite mo te whenua ake a te tangata, ka purita e ia ka tukuna ki a ia ki a ratou ranei, hei painga mo nga Maori e puritia ai te whenua mo ratou i riro mai ai aua moni, a me tuku aua moni, i ia wa i runga i nga tikanga nama moni a te Kawanatanga," *et cetera*.

Koia nei te take i tono atu ai au ki te Kawanatanga kia mahia he ture hei whakamana i te Kaitiaki mo te Katoa kia ahei ai ia ki te utu i aua moni ki nga Maori whaitake ki te whenua.

Te Pakere.—E tika ana te whakamarama mai a Taiaroa i aua take; engari koia nei te take raruraru: Ko taua whenua i tangohia ra e te Poari o Greymouth, he whenua na Wereta Tainui, a ko nga moni e puta mai ana i taua hoko e tika ana kia utua ki nga kaiwhakakapi o taua tangata. He maha nga tangata e tono ana ki te Kaitiaki mo te Katoa, a i runga i te tohutohu atu a tana roia, e ki tonu atu ana ia, e kore e taea e ia te utu atu i aua moni, engari ano ma runga i te tohutohu a tetahi Kooti whaimana. Ka pai rawa ia ki te utu i aua moni ki te tangata tika ina tuturu te tika o tona kereme.

Pire Whakatikatika Whakamana I Nga Take O Tahoraiti.

Ripoata o te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o roto o tenei Pire, kua ata rapua hoki nga tikanga, a e mahara ana te Komiti he mea tika kia whakamana hei Ture.

H. WIREMU, Tiamana.

30 Akuhata, 1892.

Pire Rahui O Kaipo, 1892.

Ripoata o te Komiti mo nga mea Maori.

Kua kite te Komiti ko te whenua e pangia ana e tenei Pire, e hara i te Whenua Maori tona tuturutanga, engari he whenua i hokona i raro i nga tikanga o Te Ture Whakahaere Tikanga mo nga Whenua of the Karauna,

1864, he mea tonu na Te Petatone mo te taha ki a Rio raua ko Piripi, a maharatia ana hoki na raua i utu te moni, ara te £100 i utua ra mo taua whenua, kaore i whakahuaina he tikanga tiaki i taua wa, i muri mai ranei. Na te kore ruri o taua whenua i roa ai, a no te tau, 1872, katahi ano ka puta te Karauna karaati, a kua mate ke atu aua Maori, a Rio raua ko Piripi, ko Rio he mea kohuru na tona iwi ake ano, mo tana piri pono ki te Kawanatanga. I ata pataia ano i taua wa mehemea ko wai ma nga tangata tika mo te Karaati, a whakataua ana kia whakaurua ano ko nga ingoa o aua tokorua, na raua ra taua hoko, waiho ana ma te Kooti Whenua Maori e whiriwhiri nga kairiwhi mo raua, a na taua Kooti pea i whakatau ki nga tangata kei a ratou nei taua whenua.

I tu ano he whakawa i te Hupirimi Kooti mo te rihi a Kere o tetahi taha o taua whenua, otira kihai i rapua i reira mehemea he whenua tiaki ranei taua wahi.

Kaore i te ata mohiotia mehemea he rahui taua wahi mo te iwi, e hara ranei, engari e maharatia ana tera atu ano tetahi tangata i uru atu hei hoa mo Rio raua ko Piripi ki te uta moni mo taua whenua, e whaitikanga ana ki taua whenua, a tera pea e tika kia ata whiriwhiria aua putake.

Kaore tenei Komiti i te pai ki enei tu Ture e takahi nei i nga Karauna karaati me nga mana e tau ana i raro i aua Karaati; engari i runga i enei putake kua korerotia ake nei, e mahara ana te Komiti, e tika ana kia whakamana te Pire nei, i runga i ona tikanga kua oti nei te whakatikatika.

H. WIREMU, Tiamana.

1 Hepetema, 1892.

Turei, te 6 o Hepetema, 1892. Ateha.

H. K. Taiaroa.—I tuku motini penei, ara: "Ki te mahara o te Kaunihera, e tika ana kia ata whiriwhiria e te Kawanatanga nga take e pa ana ki a Winaihira te Ihoka, o Kaiapoi, raua ko Rewi Koruarua, o Taumutu, i whakaturia nei raua hei Ateha i runga i te mana o nga Ture Kaiwhakawa, tau 1858 me te tau 1867, kia kitea ai he ritenga e puta atu ai he oranga he painga mo raua i runga i te huarahi e kitea ai te tika."

Me whakamarama atu e au, ko Winaihira te Ihoka i whakaturia hei kaiwhakakapi mo te tuunga o Taare Wi Te Ihoka i mate ra i te tau 1866, a ko taua tangata i utua e te Kawanatanga tae noa ki te wa i mate ai ia. Naku ano i tonu atu ki te Kawanatanga kia whakaturia a Winaihira te Ihoka ki tona tuunga. I mahara hoki au tera e utua atu ano ki a ia he moni pera me te moni i utua atu ra ki a Taare Wi te Ihoka. Ko te mahi ma taua tangata he haere ki nga hui Maori, me te noho Ateha i te Kooti Takiwa, a e mahara ana au he mea tika kia tukuna atu e te Kawanatanga tetahi utu tau mona. Kua koroheketia taua tangata, kua tae pea ki te whitu tekau ona tau.

Ko Rewi Koruarua i whakaturia hei kaiwhakakapi mo Irai Tihau i tu ra hei Ateha, a i utua ano hoki taua kaumatua tae noa ki te wa i mate ai ia. Whakaturia ana ko Rewi Koruarua hei kaiwhakakapi mona. Ko ia hoki kua kaumatua, he tangata tika e whakaaro paitia ana e te katoa. No reira au i tonu atu ai ki te Kawanatanga kia tukuna atu he utu a tau ki aua kaumatua.

I whakaetia e te Kaunihera tenei motini.

Wenerei, te 7 o Hepetema, 1892.

Pire Pooti Mema.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki ka whaikorero atu au i etahi kupu ruarua nei mo runga mo te kupu a te Pakere i a ia e whakamarama mai ana i nga tikanga o te Pire nei. Ki taku whakarongo atu ki a ia, i mea mai ia e tukuna ana ano e te Pire nei he mana pooti ki nga wahine Maori. Na ki taku titiro iho ki nga tikanga o te Pire nei, heoi ano te pooti wahine e whakaetia ana, ko te pooti a te wahine hawhe-kaihe, i te mea e pooti ana mo te taha Pakeha, i raro i te Wahi II. o tenei Pire; a kaore he mana pooti mo te wahine Maori, Hawhekaihe ranei i te mea e pootitia ana he mema Maori. Ka tatari tonu au ki taua rarangi; engari e kore au e ki atu inaianei ka tautoko au i te Pire nei ka pewhea ranei taku pooti. E whakahe ana ano hoki au ki te rarangi 150, e mea nei me whaimana te Kawana ki te whakarereke i nga rohe o nga takiwa pooti Mema. Ki taku mahara kaore i te tika taua rarangi. E pai ke ana kia mana tonu tenei Ture e mana mai nei kia kaua te Kawana e whaimana ki te whakarereke i nga rohe o nga takiwa Maori. Kaore ano au kia ata marama mo runga mo te pooti wahine. Kaore hoki au i te marama he aha te take i rereke ai te mana pooti mo te wahine Maori me te wahine Hawhe-kaihe. Ki taku mahara mehemea ka whai pooti nga wahine Pakeha, me whai pooti hoki nga wahine Hawhe-kaihe me nga wahine Maori, kia whiwhi katoa ai ratou i te pooti mo o ratou ake mema.

Pire Pu, 1892.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga tikanga o roto o te Pire Pu, a tenei te whakataua a te Komiti.

I te Tekiona 2 o "Te Ture Pu, 1880," ko te whakamaramatanga o tenei kupu

"Maori," e penei ana, ara, "Maori" tona tikanga e pa atu ana hoki ki te hawhe-kaihe me era atu hawhe-kaihe e noho tahi ana me nga iwi Maori, tae atu ki nga Maori e noho ana i era atu moutere o te moana whakararo o Niu Tireni. Noreira ka pa atu taua Ture ki nga Maori o era atu wahi o waho ke atu o Niu Tireni, a kua kitea te pai o taua Ture hei whakahaere pai i nga tikanga tuku pu ki nga Maori o era atu moutere.

Tera atu ano nga tikanga o taua Ture e pa ana ki nga taone, e whakarite ana hoki i nga tikanga whakatupato i nga tangata o nga toa paura, kia kua e nui rawa te paura i te whare kotahi i roti i nga taone, a e kore e pai kia whakakorea atu aua tikanga, kei nui te paura i te takotoranga kotahi, a ki te paku tera e tokomahu te tangata e mate.

Kua oti ano te whakatarewa etahi wahi o taua Ture, kia watea ai te tuku paura mo nga mahi maina kerī whenua, me nga manu, a e kaore e puta mai he raruraru i raro i nga tikanga o taua Ture Pu tau 1880 ina waiho kia mana ana.

E mahara ana te Komiti me kua e whakamana tenei Pire Pu.

H. WIREMU, Tiamana.

7 Hepetema, 1892.

Turei, te 13 o Hepetema, 1892.

Ture Pu.

Meiha Ropata Wahawaha.—E te Tumuaki ka whaikupu atu au mo runga i te Pire e huaina nei ko te Pire Pu. E hara i te mea kua mohio atu au ki ona tikanga katoa. E whakaatu ana au mo te taha ki a matou ki te iwi Maori, kia kua e whakarerekitia nga tikanga o te Ture raihana hoko pu, i tona ahua o mua e mana nei inaianei. Ahakoa te iti o taua Ture e pangia ana ano e te aitua. Mehemea ka whakatawheratia, tera e nui nga raruraru e pa ki te iwi Maori. Notemea hoki kei te mau tonu nga take raruraru a etahi hapu Maori ki etahi atu hapu. Notemea hoki kaore ano nga take whenua Maori i poto noa te whakataua e te Kooti. E mohio ana ano a te Kawanatanga ki nga take raruraru i pa ki toku takiwa, i timata mai i te tau 1885 tae mai ki te tau 1891. Kaore ano kia mohiotia tona mutunga o aua raruraru. Ko wai hoki tatou ka mohio atu ki nga mahara a te tangata. Tenei te whakatauki a te Maori e mea ana, "He ao kapua e kitea, he ao ngakau e kore e kitea." E kore ano hoki e kitea e tatou nga whakaaro o te tangata. Ko te kapua ia e kitea e tatou e rere ana ki te Hauauru, e rere ana ranei ki te Rawhiti. Mehemea ka whakamana tenei Pire, ka whakakorea hoki te Ture e mana nei inaianei, a tera e koa nga iwi e noho pera ana nga whakaaro, a he kino tona mutunga. Ko taku mo tenei, waiho kia kopi ana te waha o te Taniwha, ki te whakapuaretia he tokomaha e pau i a ia te horo. Taua Ture o te tau 1880, mo te manu; no reira i hanga ai e te Kawanatanga tetahi Ture hoko pu, paura. Notemea hoki ko te kai tera a te tangata ma te pu e whatoro atu i runga rakau. Ko te maha o nga kai a te tangata ma te ringaringa ano e mahi, e hara i te mea ma te pu katoa. I pa ano he pakanga whenua ki te takiwa o Ngapuhi, ara ki Whangarei, na Taurau Kukupa ratou ko tona hapu, a mate ana he tangata i taua raruraru, na te pu. Mea ake nei rongu tatou ki etahi raruraru tera e pa ki etahi atu takiwa, inahoki kua timata ano tetahi raruraru pera ki te takiwa o te Urewera mo nga ruritanga whenua ano te take. Engari ia e whakatuwhera ai i tenei Ture Pu, mehemea ka rongu te Kawanatanga, kei te haere mai nga ope o te Ao, ki te hao i to tatou pa i Niu Tireni ka tika te pera, kia whiwhi tahi ai hoki nga iwi Pakeha Maori i te rakau hei karo i te patu a te hoariri. Kei te haerengia nei hoki enei moana e nga heteri a te Kuini e tiaki ana i to tatou pa. Ki taku mahara kaore rawa he take nui kia whakakorea te Ture e mana nei mo te hoko pu, paura, pai atu kia waiho ano te Ture o te tau 1880 kia mana tonu ana, hei hoko paura, pu. E kore e roa ka mutu tena ture, notemea hoki kei te hokona katoatia e te Kawanatanga nga ururakau nahoanga o nga manu, me to ratou orange i runga i aua rakau, kei te hokona ki nga Pakeha, kei te tuaina kei te tahuna ki te ahi, a kaore he wahi e toe mo nga manu, kua ruia ki te karaihe, kua kapi i te hipi me te kau. Kaore hoki te Pakeha i te mahara he taonga te manu, i te kore kapa e marere mai ana i runga i tona tuara, engari ano te tuara hipi me te tinana kau. E kore e roa nga motu rakau o Niu Tireni ka poto i te Pakeha te tope. Kaore tetahi wahi i rahuitia e te Kawanatanga mo nga manu. Timata atu i enei takiwa te mahi tope rakau a te Pakeha tae atu ki toku takiwa, ara he wahi no te Puoteroku, ko Tuakau me Ihungia nga wahi nohoanga tera o te manu o mua, inaianei kua kore

kua tapahia katoatia e te Pakeha, kua kapi katoa i te karaihe. Iti nei nga motu rakau e toe ana, kei nga Maori, na te pohara i kore ai e topea, mehe whai moni kua ngaro te haunga ahi.

Nga Ripoata a Te Komiti Mo Nga Mea Maori O Te Whare O Runga.

Pitihana Nama 23, a Te Oro Aneti me etahi atu.

He pitihana tenei na etahi Maori o Taranaki. Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take o tenei pitihana, a kaore e ahei tenei Komiti ki te whakarite tikanga, no reira ka mea te Komiti me tuku atu ma te Kawanatanga e whiriwhiri.

H. WIREMU, Tiamana.

6 Akuhata, 1892.

Pitihana Nama 12, a Te Rangihwinui, me to Nama 22, a Te Rangimairehau me etahi atu e 67, o te Iwi o Muaupoko.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o enei pitihana. E mahara ana te Komiti e whaitikanga ana kia hohoro tonu, kia kaha hoki te rapu tikanga a te Kawanatanga mo nga take e inoitia mai ana, kia manaakitia taua tono, kia kore ai hoki e taea te hoko aua whenua i te mutunga o tenei tuunga o te Paremeti.

H. WIREMU, Tiamana.

11 Akuhata, 1892.

Pitihana Nama 17, a K. TE WHETU me etahi atu.

E ki ana nga Kaipitihana i tangohia e te Kawanatanga tetahi whenua e 5,900 eka i te taha ki Raro o te awa o Waitara, ko taua whenua na Ngatirahiri me Otaraua, a e inoi ana nga Kaipitihana kia tukuna atu he oranga mo ratou.

Kua whakina mai nga whaikorero a te Kaipitihana raua ko Meiha Paraone, kua whiriwhiria hoki te pukapuka whakaatu mai a te Tari Maori mo nga moni i utua ki a Ngatirahiri, me te ripoata a Te Pooki te Komihana mo te Tai Hauauru i nga Pukapuka o te Paremete, 1884, A5a, Nama 1.

Ko taua whenua e takoto ana i te ara mai o nga Iwi o Raro, e haere mai ana ki te whawhai.

Na te Kawanatanga i tono atu ki nga Maori kia whakarerea atu taua whenua kei puta mai he raruraru. No te mahuetanga o taua whenua i nga Maori katahi ka tangohia e te Kawanatanga, tukuna atu ana ki nga hoia, tukuna atu ana he Karauna karaati ki a ratou.

E ki ana a te Pooki i roto i tana ripoata. "Ko te whenua i tangohia i Tikorangi mo nga hoia e 5,900 eka, ko tetahi taha no Otaraua, ko tetahi taha e 2,950 eka no Ngatirahiri. I te wa i tangohia ai taua whenua ko te utu tika mo taua wahi kia £1, mo te eka, haunga ia nga whakapainga, na i tenei wa ko te utu tika mo te whenua e £3, mo te eka, haunga ia nga whakapainga. Ki te whakaritea ki waenganui o aua utu, ka tika pea ki te £4,000, na ka tonoa atu e au kia whakaritea ki tera, koia te utu tika hei whakaea atu mo nga take o taua hapu.

Ko Ngatirahiri kua utua ki te moni £4,000 i runga i te kupu a Te Pooki.

Ko Otaraua kaore ano kia utua.

E kii ana kaore i te mohiotia to ratou piri pono ki a Te Kuini, engari kei te marama nga korero a te Kaipitihana mo aua take, e whahatika ana hoki a Meiha Paraone i ana korero, e ki ana hoki ia, "I uru atu ano a Otaraua hei hoa mo nga hoia, a ko to ratou Rangatira ko Ihaia i utua ki te utu kapene, a i uru tahi ano ratou ko Ihaia me tona iwi ki aua whawhai. Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga take o nga Kaipitihana, a e mahara ana te Komiti e whaitake ana nga tangata o Otaraua i piri pono nei ki a Te Kuini kia whakaritea atu he utu mo ratou i runga ano i te tikanga i whakaritea ai mo Ngatirahiri, a ka tukuna atu tenei Pitihana kia ata whakaarotia paitia e te Kawanatanga.

H. WIREMU, Tiamana.

11 Akuhata, 1892.

Pitihana Nama 11, a TEOTI MAKETANARA raua ko HOHEPA POKIKI

E inoi ana nga Kaipitihana kia whakaaetia atu he whakawa tuarua mo te Rahui Maori i Wairau, i whakawakia taua whenua i whakataua hoki e Te Make Kaiwhakawa, i Aperira o te tau, 1889: Kihai nga Kaipitihana i whakaae ki taua whakataunga, a tukuna ana ta ratou tono whakawa tuarua i roto i nga marama e toru, engari i pohehe ratou, tukuna ketia ana ta ratou tono ki te Tumuaki o te Paremete, kihai i tukuna ki te Tumuaki o te Kooti Whenua Maori. I tukuna ano taua pitihana e te Tumuaki ki te Paremete i te 25 o Hurae, 1889, a whakataua ana e te Komiti mo nga mea Maori, i te 22 o Akuhata o taua tau, tukuna atu ana ma te Kawanatanga e whiriwhiri.

E mahara ana tenei Komiti e whaitikanga ana kia whakaaetia te tono whakawa tuarua, a ka tono atu te Komiti kia mahia mai he Pire hei whakamana i te whakawa tuarua.

H. WIREMU, Tiamana.

26 Akuhata, 1892.

Pitihana Nama 34, a T. TOHU me etahi atu Mo HOROWHENUA.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o tenei pitihana, a i te mea kua oti aua take te whakatau e tenei Komiti, mo runga i nga Pitihana Nama 12 me te Nama 22 a Te Rangihiwini ma, kaore he kupu ke atu a te Komiti.

H. WIREMU, Tiamana.

30 Akuhata, 1892.

Pitihana Nama 33, a H. Rio me etahi atu.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o tenei pitihana, a i te mea kua tukuna atu te whakatau mo runga mo te Pire mo te Rahui o Kaipo, kua kore he kupu atu ma te Komiti.

H. WIREMU, Tiamana.

2 Hepetema, 1892.

Te Pitihana Nana 17, a K. TE WHETU me T. R. PARAONE.

I te mea kua whakahokia mai ano ki te Komiti ta ratou ripoata o te 11 Akuhata kia whiriwhiria ano nga take o te tona a Otaraua, kua ata rapua ano nga tikanga, e tukuna tahitia atu nei nga whaikorero.

Na ka kitea no Otaraua me Ngatirahiri te whenua i Tikorangi i tangohia ra e te Kawanatanga hei kainga mo nga hoia: Ko aua hapu i piri pono tahi ki a te Kuini, takitahi nei nga tane me nga tamariki o Otaraua i uru atu ki te hoariri. I rereke nga kereme a aua hapu, notemea ko Ngatirahiri e nono ana i runga i taua whenua i te wa i tangohia ai, ko Otaraua kaore i pera to ratou noho. I whakaaetia e Otaraua nga kiripi whakarite whenua, ko Ngatirahiri kaore i whakaae ki aua tikanga, no reira i puta ai nga kupu whakaae a te Kawanatanga, no reira i pai ai nga tikanga mo te taha ki a ratou, i utua hoki he moni ki a ratou hui atu ki nga whenua kua tukuna atu nei ki a ratou, koia nei te take i tono ai a Otaraua.

Ko te putake mai o nga kupu whakaae ki nga Maori o te Taihauauru kaore i whakamana, he mea tena ma te Kawanatanga ke e ata whakaaro, haunga atu tena; engari i mahara te Komiti, a e mau tonu nei taua mahara, e tika ana ano kia ata whakaarotia paitia ano te tono a nga Kaipitihana.

H. WIREMU, Tiamana.

7 Hepetema, 1892.

Pitihama Nama 32, a R. NUTANA.

E inoi ana te nei pitihaa kia rapua nga tikanga o te hoko me te karaatitanga o etahi whenua ki a Wiremu Ropatana. Kua ata whiriwhiria e te Komiti aua putake, a kua kitea i roto i nga pukapuka e pa ana ki taua whenua, ko te hoko o taua whenua ki a Wiremu Ropatana he mea hoko na nga tangata o roto o te Karauna karaati, me te mohio atu ano o nga Maori whitake. Ko taua hoko i whakaotia i runga i te kupu tohutohu atu a tetahi Kaiwhakawa o te Kooti Whenua Maori i te wa e tu ana te Kooti i Rakarana. No reira ka kore he kupu a te Komiti.

H. WIREMU, Tiamana.

8 Hepetema, 1892.

Pitihana Nama 38, a H. K. TAIAROA.

Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o tenei pitihana, a e mahara ana te Komiti, e hara tenei i te mea e pa ana ki te katoa, engari kei waenganui i a Taiaroa raua ko te Kaitiaki mo te Katoa. Heoi ano ta te Komiti i mahara ai he mea tika kia tukuna atu e te Kaitiaki mo te Katoa he kape o nga riihi kua tukuna e ia mehemea e tonoa ana e nga tangata whitake. Kaore he kupu ke atu a te Komiti.

H. WIREMU, Tiamana.

20 Hepetema, 1892.

Pitihana Nama 44, a P. PIRIKA me etahi atu tangata o Ngatirahiri.

Kua ata whiriwhiria o te Komiti nga putake o tenei pitihana a kua whakaae kia penei he ripoata ma te Komiti.

I te mea kua whakamana te Ture Whakatau Rahui o te Tai Hauauru 1892, kua kore e whaitikanga kia whaikupu atu te Komiti, engari ano mo nga moni toenga, mehemea ra e toe ana etahi moni, e mahara ana te Komiti me whakaputa aua moni, ki nga tangata e whaitake ana, i runga i te tohutohu a te Kooti Whenua Maori.

H. WIREMU, Tiamana.

20 Hepetema, 1892.

Pitihana Nama 50, a R. MOREHU me etahi atu, 18; Nama 51 a M. RERERANGI me etahi atu e 60; Nama 52 a W. ROPIHA me etahi atu 15.

E tonono ana aua pitihana kia whakatikaina etahi o nga tikanga o te Ture Whakatau Rahi o te Tai Hauauru, 1892, na i te mea kua whakaaetia taua ture e nga Whare e rua o te Pareme, kua kore he kupa atu ma te Komiti.

H. WIREMU, Tiamana.

22 Hepetema, 1892.

Wenerei, te 28 o Hepetema, 1892. Pire Hoko Whenua Maori.

Meiha Ropata Wahawaha.— E te Tumuaki, kua rongo atu au ki nga kupu whakamarama mai a Te Pakere mo te Pire nei. A e patai ana au mo te rarangi tekau ma rua. Mehemea ka hokona tetahi poraka whenua a nga

Maori, a ka riro ki a te Kawanatanga, ka pewhea nga moni utu o taua whenua? A he mea ata whakarite ranei na nga Maori ratou ko te Kawanatanga ma i te tuatahi kia peratia he tikanga mo taua moni hoko whenua? A mehemea ka mate katoa aua tangata na ratou aua moni e putu mai i te Tari o te Kaitiaki mo te Katoa, a ma wai aua moni a muri i a ratou, kaore nei hoki taua rarangi i te whakarite tikanga mo o ratou kairiiwhi i muri i a ratou? A mehemea ranei ka peratia he taura hoko whenua ma te Kawanatanga, e kore ranei e ahua wehi nga Maori e hiahia ana ki te hoko i a ratou whenua ki a te Kawanatanga ki a wai atu tangata ranei? Ki taku mahara mo tenei rarangi me unu ki waho o te Pire taua rarangi tekau ma rua me te rarangi tekau ma toru no te rarangi tekau ma rua nei ona tikanga. Kua tenei e waiho hei take arai i nga hoko whenua a te Kawanatanga. Kati hoki ma te Kawanatanga ko te whenua, ma te Maori ko te moni, mana e tohu ka tohu, mana e pewhea kei a ia te tikanga.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, ka whaikupu atu au mo runga mo te Pire Hoko Whenua Maori, e hara i te mea ka whaikupu atu au mo te taha ki au, engari mo te taha ki nga rangatira Maori kua korero mai ki au mo tenei Pire. E mohio ana ano te Kaunihera i tukuna mai e au tetahi pitihana i tera rangi, he pitihana whakahe na nga Maori mo te Pire e korerotia nei e tatou. E kite ana au i te rarangi whakamarama i ona tikanga, e mea ana kia hohoro ai te riro o nga whenua Maori i a Te Kuini. Ki ta te Maori whakaaro, he mea tera na te Kawanatanga kia tere te riro atu o nga whenua Maori, kia tere ai te whakanohonoho nga Pakeha ki runga. Ki taku mahara e kore e tika kia akiakia nga Maori kia hoko i o ratou whenua. He pononga piri pono ano ratou no Te Kuini, a ko te mea tika me waiho ano ki a ratou te whakaaro mo te hoko i a ratou whenua. E mea ana hoki te Pire nei ko etahi o nga moni utu whenua me utu ki te tipenetua. Kaore rawa nga Maori i te mohio he aha ra te tikanga o tenei mea o te "tipenetua." He moni ranei, he pukapuka ranei, he nupepa noaiho ranei. Ki taku mahara mehemea e hiahia ana te Kawanatanga ki te hoko whenua Maori, he aha ratou te utu ai ki te moni penei me a etahi tangata e utu nei ki te moni. Kaore au i te marama he aha te pai o tenei e mea nei me utu ki te pukapuka. Ko nga Maori e mea ana me utu ki te moni, ahakoa iti iho te utu, he pai ke kia utua ki te moni. Ko te rarangi tekau ma rua e mea ana ko etahi taha o nga moni utu whenua Maori me utu atu ki te Kaitiaki mo te Katoa, mana e tiaki, ka utu atu ai i nga hua o aua moni ki nga Maori. Kei te whakahe tonu nga Maori ki te Kaitiaki mo te Katoa e whakahaere nei i a ratou moni e puta mai ana i nga rahui Maori, a ki taku mahara kihai i tika kia whakaaetia e te Kaunihera tenei Pire e tuku nei mana e whakahaere a ratou moni. I te whakahe mai nga Maori ki au mo te Pire nei, e mahara ana ratou tera e puta mai he raruraru kia ratou: e wehi ana ratou, e mea ana hoki e kore e mohiotia e ratou te huarahi mo au tipenetua, akuanei ka warea ratou ki te kimi roia hei whakamarama mai i nga tikanga o aua mea; a ko tona mutunga ka iti noaiho te moni e riro i nga Maori. Kei te mohio ano tatou ki to te Maori tu, akuanei ko etahi pea e kaha ano ki te tiaki i a ratou tipenetua, tango ai hoki i nga hua, a ko etahi ka hoko i a ratou tipenetua kia whiwhi i te moni, a e kore ratou e whiwhi ki nga monitotika, akuanei ka pera haere te hoko i aua tipenetua mo nga moni iti noaiho, a ko tona mutunga ka hokirawaihote moni e puta ki nga Maori mo o ratou whenua Tera ano tetahi kamupana e huaina ana ko te Kamupane Whenua Maori o Turanga, i tu ki te Tairawhiti hei hoko whenua Maori, a tonoa atu ana nga Maori kia haina i nga tiiti hoko. I kiia atu ki a ratou ka utua tetahi taha ki te moni, a ko tetahi taha ka utua ki te hea o taua kamupane. A no te hokonga o te whenua ka utua nga Maori ki te pukapuka moni, ki etahi tu pukapuka moni ano, he mea kai haina ratou i nga tiiti hoko. No te rironga atu o aua tiiti i te kamupane mauria ana ki te peeke, hoatu ana he moni e te peeke, a ko nga Maori i tatari kau atu kia tae ki tona wa e tika ai kia utua a ratou pukapuka moni. No to ratou tononga atu ki te peeke kia utua a ratou pukapuka, ka kiia mai kua kore he moni i te peeke— a kore noaiho ratou i whiwhi ki te moni, me te riro atu hoki o a ratou whenua. Ko nga Maori o taua takiwa kua whaikupu mai ki au kei te wehi kei peratia ano ratou i raro i nga tikanga o tenei Pire. Ki taku titiro e mea ana te Pire nei kia hohoro te riro o nga whenua Maori, engari me tatari ratou kia tae ki tona wa e tika ai kia utua aua tipenetua, a ko etahi hoki o aua moni tipenetua ka tukuna atu ma te Kaitiaki mo te Katoa e tiaki mai. Na mo runga mo te kupu a te Omana mo te rarangi tekau ma tahi, e mahara ana au e tika ana tana, tera pea e waiho tera hei take rironga atu mo nga whenua Maori i a te Kawanatanga. Ko etahi kaiwea kua taunaha i nga whenua Maori mo nga utu wea, a kei te tono ratou kia hokona aua whenua hei utu i nga wea. E wehi ana hoki au kei pa atu ano nga tikanga o tenei Pire ki nga whenua Maori o te Waipounamu, ko etahi pea o nga rarangi e whakarite tikanga nei mo te Kaitiaki mo te Katoa ka pa atu ki te Waipounamu. E mohio ana ano au kei te hiahia te Kawanatanga ki te hoko i etahi o nga rahui Maori o te Waipounamu e tiakina mai nei e te Kaitiaki mo te Katoa, kua tae mai hoki he tono ki au, kaore au i whakaae atu. Kua whaikupu mai hoki etahi o nga Minita o te Karauna ki au. E kore au e whakahua atu i nga ingoa. Koia nei te take i mahara ai au tera pea e pa mai etahi o nga tikanga o tenei Pire ki a matou ki nga Maori o te Waipounamu. Tera pea kei te he taku mahara pera. Ka tukuna ano hoki pea tenei Pire ki te Komiti mo nga mea Maori, kei reira hoki whiriwhiri ai i nga tikanga o te pitihana a nga Maori, kia rongona hoki a ratou nei korero mo taua Pire, a ki te whakaae ratou ka tika ai kia paahitia, a e taea ai ranei te whakatikatika i etahi rarangi o te Pire.

Taite, te 6 o Oketopa, 1892.Pire Whakamana Take Whenua Maori.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki e pouri ana au mo te maunga mai o tenei Pire i nga ra whakamutunga o te Paremete. Kua kite ano au i enei tau kua hori ake nei, e waiho tonu ana nga Pire e pa ana ki te iwi Maori kia tae rawa ki te mutunga o te Paremete tuku rna ai, i te mea e kaika ana nga mema ki te hoki. I hiahia ano au ki te hoki i tenei ra, na te Pire nei i noho ai au, kia kite au i ona tikanga. Katahi ano au ka kite i te Pire nei, a he mea tuhituhi nga menemana e hara i te mea ta ki te perehi, a kaore ano au kia watea noa ki te rapu i ona tikanga. Ki taku mahara he nui rawa atu te whenua e pangia ana e tenei Pire, he miriona noatu nga eka, a e mahara ana au me ata whiri-whiri marire e te Kaunihera, me kau e hohoro te whakaputa. He mea tika hoki kia ata rapua ona tikanga e te Komiti, kaore hoki i te whakaaturia i roto he aha nga whenua e pangia ana e te Pire. He mea pai ke me i whaka-piria he kupu apiti ki te Pire hei wha-kaatu i nga whenua me nga take e pangia ana e ona tikanga. E kore au e noho puku, notemea kua kite au i nga reta a te Pirimia ki te Kawanatanga o Ingarani i whakahuatia e ia nga mema Maori, me tana whakaatu atu he toko-wha nga mema Maori o te Whare o Runanga, tokorua nga mema o te Kau-nihera hei tiaki i nga take e pa ana ki nga Maori. No reira au i mahara ai me ka kore matou e whakahe atu ka kiia e whakaae ana matou ki nga Pire e mahia nei. Kaore ano au kia matau noa ki nga tikanga o tenei Pire; engari e whakahe atu ana au, e tono atu ana au ki te Kaunihera kia ata rapua mari-retia nga tikanga o tenei Pire i mua o te whakaaetanga kia mana hei Ture.

Paraire, te 7 o Oketopa, 1892.Pire Whakamana Take Whenua Maori.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki, I whakahe au inanahi mo te Pire nei, a e whakahe atu ana ano au inaianei. Kua kite au inaianei kua rereke ano te ahua o te Pire nei i te mea i tukuna mai i tera Whare inanahi. I ki a te Witimoa inanahi e pa ana tenei Pire ki nga whenua e riihitia ana ki nga Pakeha. E tika ana pea etahi o ana kupu mo runga mo nga whenua riihi, engari ki taku titiro e hara i te mea e pa anake ana tenei Pire ki nga whenua riihi, engari e pa ano ana ki nga whenua kua hokona, i roto tahae nei te hoko o etahi o aua whenua; a i etahi o aua hoko ko etahi anake pea o nga Maori o roto o nga tiwhikete i hoko, a ko etahi pea kaore i whakaae ki te hoko. Tera pea e tika ana ano nga kupu a te Witimoa, engari ka pera ano taku me taku kupu onanahi, i mea ra au, ko te mea tika mo tenei Pire me tapiri mai ki te Pire he kupu Apiti whakaatu mai i nga whenua e meingatia ana kia pangia e tenei Pire, me nga ingoa o te hunga e pa atu ana ki aua whenua. E ki mai ana etahi mema e kore tenei Pire e pa atu ki nga hoko i te Waipounamu, a kaore he tikanga oku kia whakahe au i te Pire. Ki taku mahara e hara tena i te take tika kia nohopuku au. E tu ana au i tenei Kaunihera hei mangai mo nga iwi Maori katoa, a ka tupato tonu tahu tiaki i o ratou take. E hiahia ana hoki au kia whakaritea nga raruraru i waenganui i nga iwi e rua, kia tau ai te pai ki te Maori me te Pakeha. Ko taku tino take e whakaha atu nei au i tenei Pire, ko te waihotanga mo te ra whaka-mutunga o te Paremete, e kore hoki e taea e nga mema te ata whiriwhiri. E ki mai ana nga Maori mohio ki enei tikanga tera e tae ki te wha miriona eka nga whenua e pangia e nga tikanga o tenei Pire. Na i runga i enei take me taku kore marama ki ona tikanga ohore ana au; a ki taku mahara ko tona mutunga he mate mo nga Maori. E wehi ana hoki au kei pa atu ano ki nga hoko a te Kamupane whenua Maori O Turanga, i korerotia ra e au ona tikanga i tera rangi. E ki mai ana nga Maori tera e pa ki aua hoko, a i runga i te kore oku e ata marama, e mahara ana ano au ko te mea tika me whakaatu mai nga whenua e pangia ana e tenei Pire. Ki taku titiro ki te rarangi 13. e mea ana me whaimana te Kooti ki te whaka-mana i nga hoko e pai ai te Kooti, a ki taku mahara e kore tera e tika, i te mea hoki e kore nga Maori e ata mohio ki nga tikanga, e kore e ahei ki te whaka-haere tika i o ratou take. E mea ana hoki te Pire ka mana tonu te whakatau a te Kooti Whenua Maori mo ana hoko, a e kore e taea te tuku atu ki te Hupi-rimi Kooti, engari me tuturu i runga i te whakatau a te Kooti Whenua Maori; a na enei take katoa i wha-kahe ai au i tenei Pire. Tera atu ano pea etahi atu tikanga pakeke kei roto i te Pire, engari kaore ano au kia whai taima noa ki te ata titiro haere i ona rarangi. E ki mai ana nga Maori kua kite ratou e tae ana ki te 50,000 eka e pangia ana e tetahi tikanga o te Pire, a e whakahe atu ana au mo te taha ki nga Maori, ko au hoki to ratou mangai ikonei. E tautoko ana au i te motini a Renao, me taku mea atu ki te tukua mai ano me tuku mai i te timatanga tonu o te huihuinga o te Paremete. Kua maha ke oku tau i roto i nga Whare e rua o te Paremete, a kua kite au, ahakoa e kiia mai ana he Pire pai te Pire e mahia ana i ia tau i ia tau, kia roa e haere ana ka kitea he maha nga raru-raru kei roto. I ki mai a te Pakere inanahi kei te raruraru katoa nga Ture e pa ana ki te taha Maori, a kua tukua mai e ia tenei Pire hei tino whakararu-raru. He aha ia te waiho ai i nga Ture i tona ahua raruraru, he aha ia i tuku mai ai i tenei hei tino whakararuraru rawa atu. E pouri ana au i te mea kaore e taea e au te tino whakamarama atu i nga rarangi kino katoa o roto o te Pire nei, engari he kore ano oku e whai-taima ki te ata rapu i ona tikanga, engari e mohio ana au he mate mo nga

Maori kei roto i te Pirie nei. E pouri ana au mo taku omanga mai i te Komiti i te ata nei, engari he pukuriri ano noku, ko taku mahi ano tera e ka pouri au.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki. Kaore ano au kia marama ki nga, kupu tohutohu mai a te Pakere mo te Tekiona 7. Ki taku mahara e kaha ke atu ana te mana o taua Tekiona i ta tatou e kite iho nei. E mea ana hoki taua Tekiona mo nga roherohenga a to Kooti, a ki taku mahara e pa ana ano ki etahi atu roherohenga i tua atu ano i te whenua e pangia ana e te tiwhikete e whiriwhiria ana ra ona tikanga. Mehe-meua ka kitea a muri ake nei e tika ana ano taku, me whakaae mai a te Pakere ki te he o tana, me te tika o taku titiro ki nga, ritenga o taua rarangi.

Paahitia ana taua Piri e te Kaunihera.

Nga Korero Paremete. Whare O Runga, 1892. Nga Korero a nga Mema Maori.

Taite, te 23 o Hune, 1892.

I noho te Pika ki te nohoanga i te hawhe paahi o te rua karaka.
Ka mutu te te karakia ka hikitia te Whare mo te Paraire.

Paraire, te 24 o Hune, 1892.

Takuta Numana.—Patai ana mehe-meua ka hohoro te hoko e te Kawana-tanga i Horowhenua me Awarua kia wawe te whakanoho he tangata mahi paamu iti iti?

Te Karimana.—He Poraka nui a Awarua, e tae ana ki te 268,000 eka kua oti te whakawa otiia kaore ano kia oti te wehewehe. I whakataua tenei whenua ki nga tangata 437 me te here hoki kia kaua rawa e taea te hoko; a he maha nga tangata whai paanga kua mate inaianei me te tu mai hoki o te hunga tokomaha atu hei riwhi mo era kua toremi nei. I mua o te timatatanga ki te hoko me whakaae te nuinga kia, unuhia te here, otiia he mahi roa rawa tenei. Na reira tera ia e tono ki te Whare kia tukua mai he mana ki aia i raro i Te Pire Hoko Whenua Maori, a ki te paahitia tenei Pire, tera e haina etahi tangata ki te pukapuka hoko i roto i haora e whatekau ma waru. Na mo Horowhenua, kaore nga Maori e hiahia ki te hoko. Kua tae atu ano he tono kia ratou, a mea mai ana kia hoatu te £4 te £5 mo te eka. Na e kore te Kawanatanga e pai ki te hoatu i tenei utu nui.

Turei, te 28 o Hune, 1892.

I tuwhera te Whare ite hawhe paahi o te rua onga haora a no te taenga ki te toru, ka whakaatu te Pika kua mate a Ta Hare Atikini ki roto ki te Whare o Runga. Hikitia ana te Whare.

Wenerei, to 29 o Hune, 1892. Nga Maori O Waikato.

Taipua.—Patai ana ki te Kawana-tanga, mehemeua ka whiriwhiri ratou i te tikanga kia whakaritea he kainga mo nga Maori kore whenua o Waikato? E hiahia ana ia mei kore e pena tonu Te aroha ki te iwi o Waikato kua ranpa-tutia a ratou whenua mo te urunga ki te mahi kingi pena me te tohu aroha kua puta ki etahi atu iwi. He takiwa tika tenei hei patainga i tenei kupu tatemea kua hoatu he penihana kia Tawhiao, a ko nga Maori i kuhu ki raro i aia kua waiho kia mate ana. I whakarite tikanga tera Kawanatanga kia whakahokia tetahi wahi o te whenua raupatu ki nga iwi o Waikato me Tawhiao hoki, otiia kihai a Tawhiao i pai. Na inaianei, i te mea kua wha-kaotia te tikanga e te Kawanatanga me Tawhiao, e tino tika ana kia puta hoki he aroha ki etohi.

Te Karimana.—Ae, kei te mahara ano te Kawanatanga kia whakaotia he tikanga mo nga Maori whenua kore, e hara i te mea mo o Waikato tangata anake erangi mo ratou katoa puta atu ki te koroni katoa. A tera e tonoa te Whare kia paahitia he ture pera, a me tautoko mai te honore mema nana te patai nei.

Taite, te 30 o Hune, 1892.

Nga Kereme a Nga Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana ki te Kawanatanga, ka pewhea ta ratou ti-kanga inaianei hei whakamana i te ripoata o Komihana Make mo runga mo nga kereme a nga Maori o Te Waipounamu?

Mekenehi.—Kua oti te rahui etahi whenua kei tera motu mo nga Maori whenua kore; a tera e rahuihia etahi

atu wahi ina kitea te tika.

Ture, te 5 o Hurae, 1892. Nga Maori O Ngatikuia Me Rangitane.

Tame Paeata.—Patai ana ki te Kawanatanga, mehemea kua oti rawa te whakarite he whenua ano mo Ngatikuia me Rangitane i te takiwa o Maparo?

Ko Mekenehi.—Kei te uiuia inai-anei kia mohiotia te ahua o nga iwi e rua mehemea e tika ana kia hoatu he whe-nua ma ratou. A ki te mea ka oti taua mahi uiui tera ia e whakaatu ki te Whare me te honore mema nana nei te patai.

Pire Tuku Pooti Ki Nga Wahine.

Tame Parata.—Kotahi taku wha-kahe ki tenei Pire, ara ko te wahi e pa ana ki te tukunga pooti ki nga hawhe kaihe o Te Waipounamu. Ki taku ma-hara e tika ana kia whai pooti nga hawhekaihe Maori, ka tapoko te Pire nei ki te Komiti ka mea ahau kia patua te kupu "Maori" kia ahei ai nga hawhe kaihe me nga koata kaihe kia pooti. E kore au e korero roa i te mea kua po rawa. Otiia me whai kupu ahau mo tenei tikunga kia tukua he pooti ki nga wahine. I pena ano taku korero i era tau me te mau o tena mahara inaianei, kaore tenei take i korerotia nuitia ki nga takiwa o te motu nei, a kahore a ratou kupu nui mo tenei ritenga, na reira e kore au e tautoko i tenei Pire. Mehe-mea ka tukua te mana pooti kia ratou me tuku hoki to mana kia noho ratou hei mema i roto i tenei Whare. Mehe-mea ka motinitia tenei e tetahi honore mema ka tautakona e au. Tenei hoki tetahi mea. Mai ano i te timitanga o te ao, tae mai hoki ki te iwi tohunga i nga Hurae kore rawa i whakahaerea he ti-kanga kia hoatu te mana whakahaere ki te iwi wahine. A heaha te pai kia wha-kamatauria taua tikanga rereke rawa inaianei. He nui nga take o roto o tenei Pire e hiahia ana ahau kia korerotia otiia i te mea kua tata ki te awatea. Me mutu toku korero ikonei.

Wenerei, te 6 o Hurae, 1892.

Pohata-Mangatainoka Poraka..

Taipua.—Patai ana ki te Kawana-tanga mehemea kua mahia e ratou he ritenga hei whakamana i te ripoata o te Komiti Tikanga Maori mo te pitihana o Hoard Meihana he mea tuhi i te 28 o Akuhata, 1891, mo te 7,625 eka o Pohata-Mangatainoka poraka kua ta-ngohia hetia e te Kawanatanga i nga Maori? Me whakamarama e ia ki te Kawanatanga ko te wahi i riro no te poraka o Te Pohata. a riro ana i te Kawanatanga i runga i te mahi pohehe. Pitihana ana nga Maori kia whakahokia mai te 7,625 eka kia ratou. Whaka-taua ana te ripoata o te Komiti Maori kia utua, ratou mo taua whenua kua tangohia hetia nei ki te te kauhereni (10) mo to eka. Ahakoa ko te utu tika mo taua whenua inaianei e tae ana ki te £3, ki te £4, ranei mo te eka, kei te Komiti Tikanga Maori nga pukapuka katoa e pa ana kei tenei pitihana a e tino kitea ana i roto i enei kore rawa tenei whenua i hokona ki te Kawana-tanga. Na he rangatira rawa te wha-kaaro me te mahi a nga Maori o taua wahi ki te tuku i o ratou whenua ki te Kawanatanga imua na reira e hiahia ana ia kia tahuri te Kawanatauga ki te whakaora i nga Maori mo tenei mate kua pa kia ratou.

Te Karimana.—He raruraru ta-whito tenei. Otiia kua kitea e ia kaore i hokona ekatia tenei whenua i mua erangi i hoatu he utu topu a no tana tirohanga i nga kaute moni kitea ana e ia nuku atu i te £2,500 te moni kua utua e te Kawanatanga i waho atu o te moni i whakaritea he utu ki nga Maori mo taua whenua. I muri i te ripoatatanga o te Komiti i tera tau, i kawea mai e ia ki te aroaro o ona hoa Minita a he nui ta ratou whiriwhiri, engari kaore ratou e marama ki te whakamana i te whakatau o te Komiti.

Nga Manu Maori.

Ko W. Hatihana.—Patai ana ki te Minita Whenua mehemea ka taea te whakamana i tetahi pukapuka tohutohu na Rore Onero Kawana kua whakatako-totia ki te tepu o te Whare he mea kia whakaorangia nga manu Maori? E rua nga moutere pai hei rongoa i nga manu ara ko Hauturu me tetahi motu kei Te Waipounamu.

Ko Mekenehi.—Kua oti te wha-katapu i tera motu kei Te Waipounamu a kua timata te mahi hoko i Hauturu inaianei, a e kore pea e roa ka riro mai i runga i te hoko a nga Maori ki te Ka-wanatanga, a tera e waiho enei motu e rua he kaiuga manu Maori.

Taite, te. 7 o Hurae, 1892. Nga Maori O Te Aopouri.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Kawana-tanga mehemea ka aroha ratou ki te whakarite i tetahi moni hei utu rongoa, takuta ranei mo nga Maori o te pito ki raro o te motu nei? He whenua tawhiti hoki tenei. Kaore he takuta e tata ana ki reira. Kei reira ano tetahi tangata tohunga ki te rongoa tupapaku kei reira e mahi ana a ko

nga Maori ano kei te utu iaia. Na to mea kaore kau he moni Kawanatanga e whakapaua ana ki tera wahi, e tino tika ana kia arohatia taua iwi.

Te Karimana.—Kei taua takiwa ano tetahi takuta e utua ana e te Ka-wanatanga, ara kei Mangonui e no-ho ana. Otiia kei tawhiti noa atu pea te kainga e korerotia nei. Mehe-mea ka hanga tikanga, nga Maori kia noho tetahi tino takuta ki taua takiwa tera te Kawanatanga e hoatu tetahi wahi moni hei tapiri mo te moni e kohi ana e nga Maori.

Paraire, te 8 o Hurae, 1892.

Nga Rahui O Te Tai Hauauru.

Ko Wi Hatihana.—Patai ana ki te Pirimia mehemea i tuhia nga whai korero a nga Maori me nga Pakeha kai riihi i te huihuinga ki tona aroaro ki Patea. Ki te whakariterite e nga tika-nga mo nga riihi kua whakamana. Te take i patai atu ai, he pai rawa mehe-mea i tuhia nga korero o taua hui, me homai hei tirohanga mo te Komiti kua whiriwhiria hei mahi i te Pire mo aua rahui. He Pire ahua raruraru tenei a he paku rawa pea nga painga mo nga Maori i roto, na reira nui atu te pai mehemea ka homai aua korero hei mo-hiotanga ma te Komiti.

Te Paranihi.—Rereke toku titiro hi tenei Pire. Kanui ona ritenga pai mo nga Maori; me whakaatu atu e ahau i tuhia ano nga korero i korerotia ki taua hui a kei te perehitia inaianei, a tera e hoatu aua pukapuka ki tana Komiti ina oti te perehi.

Te Pire Mahi Tio.

Te Hetana.—I homai tenei Pire hei tiaki hei whakahaere i nga tio o tenei koroni i te mea kua taka kinotia nga papa tio i enei tau tini kua pahure ake nei, a tera e ngaro tonu tenei taonga nui mehemea kaore e tiakina pai tia.

Ko Kapa.—Tera ahau e tautoko i tenei Pire mehemea e mohio ana ahau ki te pai o ona tikanga a mehemea ka tiakina nga papa tio a nga Maori e patata ana ki o ratou kainga. E hiahia ana ahau me etahi a oku hoa ki te haere atu ki te Minita ki te ata tohutohu ki o matou whakaaro, mei kore e whaka-urua nga ritenga e hiahia tia aua e matou kia uru ki roto. Ka tohe tonu ahau kia tika te whakahaere i nga ma-hinga tio, ika hoki a nga Maori ta te mea e tino pa ana tenei Pire kia ratou. Ki au ko te mea pai me tuku mai kia matou te mana whakahaere i o matou taonga pena ano me nga pakeha e whaka-haere nei ia ratou.

Panuitia tuarua ana taua Pire.

Pire Mo Nga Rahui O Te Tai Hauauru.

Te Paranihi.—Ka mea ko te take o tenei Pire he whakamana i etahi riihi kei te Tai Hauauru, he whakamutu i nga tautohetohe me te hohor rongo i waenga o nga kai tuku riihi me nga kai tango riihi. Ka mahara pea nga honore mema i paahitia he ture i te tau 1887, kia taea te whakanou i nga riihi e karangatia nei ko nga riihi kua whaka-mana, otiia hinga, ana taua ture i te mea ka kitea e te Hupirimi Kooti kei te mana kore nga ture whakahaere i hanga i raro o taua Ture. He nui te moni i pau mo te mahi apitereihana no nga Pakeha tahi no nga Maori, kahore i ata tau a takoto tupapaku ana taua Ture. Ko te ritenga nui kei roto i taua Ture he hoatu i nga Whakapainga katoa ki nga Pakeha riihi: he muru i aua Whaka-paing i te mea na nga Maori ena taonga he tuku whakarere atu ki nga Pakeha. ahakoa no nga Maori ena mea katoa i raro i nga ritenga o nga riihi. Na ko tenei Pire e rere ke ana inaianei e homai ana ki nga Maori nga whaka-paing katoa i hoatu ki nga Pakeha i raro i te ture o te tau 1887. A e kore e haere te whiriwhiri o te moni reti i runga i te ahua o te whenua kua whakapaia, erangi ka tirohia i runga i tona ahua parae i te mea hoki ka utua nga Maori mo nga whakapainga. A ki te kore te kai riihi e kaha ki te hoatu i te moni utu mo ana whakapainga ki nga Maori, ka ahei Te Kaitiaki o te katoa ki te tuku moni ki aia i runga i te tikanga mokete a ka tuku atu ai ki nga Maori kia puta a moni tonu kia ratou. Tera nga honore mema e whakaae he koha nui tenei mo nga Maori. A ka koatu he riiki mo nga tau e ruatekauma tahi ia ruatekau matahi tau, ahakoa i i rihitia aua whenua i te tuatahi mo te 21, tau anake. I mea hoki te Hupirimi Kooti kaore i whai mana nga riihi toru te kau tau ite mea i ki nga karauna karaati me riihi mo nga tau e 21 anake. Kua mohio nga kai riiki inaianei kaore e tika kia riro ia ratou nga whakapainga kua mahia e ratou i runga i aua whenua i te mea i penei te kupu i roto i a ratou riihi tuatahi me hoki katoa atu ki nga Maori aua whakapainga, Otiia kua mohio ratou he pai atu kia whakawhiwhia ratou ki te riihi whai mana me ta ratou utu ano i nga whakapainga kia kore e haere tonu to tautohetohe me te whakawa me te raruraru noaiho. Kua mate rawa atu etahi o aua Pakeha, kua rawa kore, kua pau nga tau o etahi o aua riihi, meake mutu ai nga tau o etahi a he nui te noho mate o aua Pakeha, na reira e mea ana te Kawana-tangi i raro i tenai Pire kia whakapu-mautia he riihi whai mana kia ratou, me te whakakore hoki i nga mana me nga tika me nga wa i whakataua kia ratou i raro i nga ture o te 1884-1887. Ko te moni e utua ki nga Maori mo nga whakapainga tera e tae ki to £17,000 ki te

£20,000 Kua whakaritea me karanga he huihui o nga Maori whai paanga me nga Pakeha kia whakariterite ratou, a ki te kore e oti pai ia ratou, kati ma te Kai Tiaki e whakoti. I hinga katoa nga whakahaere i te tuatahi. Ko etahi o nga Maori i ngaro tonu kihai i taea te tiki atu. Ko etahi kore rawa i pai ki te haere mai ki aua hui. I whakamatauria tetahi tini tikanga kia haina katoa nga Maori ia ratou ingoa. A he nui rawa nga, mea i hiana otiia e 2,400 nga tangata kei roto i nga Kara-una karaati o aua wkenua a e kore e taea te whakarapopoto i tena hunga tokomaha rawa. Na ka karangatia ano he hui a muri ake nei a ki te kore e tau pai he ritenga ma te Kaitiaki e whaka-mutu, e whakaoti. Na i whakaitia nga moni riihi i enei tau kua hori ake nei mo nga tau e rima, i whakaitia i te wa e ahua iti ana e ahua kore ana te utu nui mo nga whenua, ahakoa te whakahe nui a nga Maori ki taua whakahokinga o nga moni riihi; a kei te puta tonu nga moni kua whakahokia ki nga Maori mo nga tau e rima. Kna kiia inaianei kore rawa i whai mana taua whakaitinga, erangi kua tango mana matou i roto i te Pire nei ki te whakamana ki te whakapu-mau taua whakahokinga iho o te moni reti. Kua tango mana hoki matou ki te whakapumau ki te whakamana i nga-riihi katoa i tukua i te we e tu ana Te Roretana hei Minitia Maori i raro hoki i te whakatau o te Hupirimi Kooti. Ka whakatuturutia hoki tenei ritenga kia kaua tetahi whenua nui atu i te 640 eka e riro i te Pakeha kotahi. Kua mohio-tia hoki he whenua pai enei tera e ora noatu te tangata i runga i te 640 eka.

Ta Teone Hooro.—E pa ana tana tikanga ki nga riihi kua whakamana, anake, ki te katoa ranei?

Te Paranihi. — Kia katoa o nga riihi, kei roto i te Ture 1884 taua tikanga kia kaua e nuku atu i te 640 eka, ahakoa kua mohio ahau tera e nuku ata i te kotahimano eka nga riihi a etahi Pakeha inaianei. E kore au e mohio i pewhea te whakahaere i whiwhi ai raton ki aua whenua nui. Na mo nga Kaitiaki e mea ana matou i roto o te Pire nei kia whakaturia etahi tangata mahi tika hei kaitiaki, he mea whiriwhiri e nga Maori whai paanga hei ringa tango hei kai tuha i nga moni riihi kei pau nui nga moni i te mahi haereere na te Kai Tiaki o nga Rahui ki nga wahi katoa ki te tuku i nga moni paku paku ki ia tangata, ki ia tangata. E 40,000 eka nga whenua ngaherehere a ki te retia enei, ka tae pea ki te kotahi hereni me te hikipene mo te eka mo te tau, ara ka tae ki te £3,000, te moni hou hei hoatu ki nga Maori. Ki ta matou whakaaro tera e nuku atu te moni mo nga riihi; inaianei e tae ana ki £8,023, mo te tau, taro ake nei tae ai ki te £12,000. E 2,400 nga Maori kei roto i enei whenua, a he tokomaha nga tamariki. A ko nga whenua kua wehea hei kainga mo ratou e 40,000 eka, haunga te 40,000 eka ngaherehere kua korerotia i runga ake nei. Ki ta matou whakaaro tera e ora pai ratou i roto i te 40,000 eka. Engari e kore e whakaaetia kia tahuri etahi o ratou ki te riihi i etahi eka o te 40,000 e puritia nei hei kainga, hei mahinga kai ma ratou kia ora pai ai kia noho tika ai. Ka mutu nga tino ritenga o tenei Pire. E hara i te mea e penei ana taku kii, he Pire tino pai rawa atu tenei, kaore kau he he o roto, otiia e penei ana taku kupu, me titiro ngawari te Whare ki ona ritenga, a ka tangohia e au ia rarangi mei kore e whakapono nga mema Maori me nga tangata kua tukua mai e nga Maori o aua riihi hei mangai mo ratou, a tera ratou e whakapono he nui nga ora ka tau kia ratou i raro i taua Pire. Kua puta hoki nga kupu whakapai o nga Pakeha riihi i runga i ta ratou mohiotanga tera e mate rawa atu ratou mehemea kaore e mahia he ritenga hei whakamarie i nga raruraru kua pa nei kia ratou i roto i nga tau maha noa atu. E ata inoi ana ahau kia titiro pai kia whakaaro ngawari mai te Whare. Kei te mate nga Pakeha, kei te mate hoki nga Maori, a e mea ana ahau me pare tenei Pire ki tetahi Komiti whiriwhiri motuhake, ara ki te Komiti kua oti te whakaari i nga ingoa e te honore mema Maori o te Tai Rawhiti.

Te Roretana.—I te wa e tu ana ahau hei mema mo tenei Whare, taku mahi he titiro tupato ki te mahi takahi he i nga whaitaketanga a nga Maori ki enei rahui, a no toku korenga kia tu he mema i tera atu pootitanga ka paahitia tetabi ture patu kino i nga Maori, taua Ture kua kiia e te Hupirimi Kooti he tino he rawa atu. Kei te pai etahi ritenga o tenei Pire, a kei te kino etahi. He tino nui nga mana e hoatu ana ki te Kaitiaki e te Katoa, ma te tu mai o etahi apiha Maori whai take ki enei whenua hei hoa mahi tahi me te Kaitiaki, katahi ka pai. Pai atu ki au te parenga o tenei Pire ki tetahi Komiti e rangi me Komiti Huihui o nga Whare e rua katahi ka pai.

Taipua.—E Te Tumuaki. Taku mahi i roto i enei tau katoa kua pahure ake nei he whakatete tonu ki nga ture e mahia ana mo enei rahui e te Paremete. I te tau 1887. Ka kokiritia e au nga tini pitihana a nga Maori e tono ano kia tukua te mana whakahaere o enei whenua kia ratou me te inoi hoki kia pai nga ture e hanga ana mo a ratou whenua. I taua tau i homai e te Pirimia he Pire a no runga no te kupu whakaae a te Pirimia, tera ia e homai he Pire Poto a tera tau hei tuku mai kia matou te mana whakahaere o a matou whenua, heoi kihai au i tino whakatete ki taua Pire. A no te putanga o taua ture katahi ka tino raruraru rawa atu me te tino mate nui kua tau ki runga ki nga Maori. Rapu noa ana ratou i te ora me te tika. Nohea hoki e homai na reira ka haere ratou ki nga roia a whakaturia he keehi ki roto ki te Hupirimi Kooti a tau ana he tika ki te taha Maori. No te kitenga e nga Pakeha kua mate ratou katahi ka whakakaha mai kia hanga tenei Pire. E hara i te mea hei whakaora i nga Maori te take i mea ai ratou kia hanga he Ture. Mehemea i hanga nga Maori i taua whakawakanga kore rawa tetahi tangata e tahuri ki te whakaora ia ratou. Ki toku mohio na te he o te whakahaere o te Kaitiaki tetahi take mate. Engari kua tu mai he apiha hou inaianei kei taua tari otiia kowai ka tohu kowai ka mohio tera e pai atu tana mahi i to te mea tuatahi? Ahakoa kua tu mai he Kaitiaki hou, kei te mau tonu nga ture tawhito. Ki taku kua roa rawa te waihotanga o enei whenua i raro i te whakahaere o te Kaitiaki, me tikanga hou rawa inaianei. Akuanei ka whanui haere pea te paanga o nga ritenga o tenei ture a kaore he mutunga mai. Te take i tu ake ahau ki te

whakatete ki te Kawanatanga, no te paahitanga o ta ratou Pire ite tau 1886. I herea e ratou nga whenua nui whakaharahara a nga Maori i raro i taua ture, nga whenua e takoto pai ana, a nui atu toku wehi kei peratia te whakahaere i raro i tenei Pire ina paahitia. E whakawhetai atu ana ahau ki te Pirimia mo taua mahi pai iaia e haere ana kia kite kite i nga Maori no ratou enei rahai he kanohi he kanohi, kia kororerero ai ratou; a kua rongo ahau i oti he tikanga i taua whakakitenga. Erangi kua kite ahau i tenei ahua inaianei, ara e penei ana ko etahi o nga Maori kei te pai ki nga ritenga a te Kawanatanga, a tu tonu mai etahi o ratou hei Komihana whakahaere i raro i tenei Pire. Na e pupuri ana ahau i roto i toku ringaringa tetahi pitihana na nga tangata Maori kotahi rau a e mea ana kei te whakahe ratou ki tenei Pire. He tohu ra pea tenei kahore i papa tairite te whakaaro o nga Maori mo tenei mea. Kei te pai ahau kia pare tenei Pire ki tetahi Komiti Whiriwhiri kia taea ai te mahi i runga i te ngakau nui, whakaaro tahi. I ki te Pirimia he Pire pai rawa tenei. Ae pea. Kai pai pea i roto i te wa e tu ana tana Kawanatanga, muri iho kowai ka tohu. Pai atu ki au mehemea ka huia te Komiti o nga Whare e rua hei mahi i tenei Pire; ma te mahi huihui ka riro mai nga tino mema whai matauranga o tenei Whare, o te Kaunihera hoki. A hei te wa e noho ai taua Komiti, me tae atu ki reira nga tangata Maori e whai paanga ana ki enei whenua. Nga tangata e pai ana ki te Pire, nga tangata whakahe ranei ki reira whakapuaki ai a ratou whakaaro.

Ko KAPA.—Ruarua nei oku kupu ta te mea kua korero roa toku hoa te honore mema mo te Hauauru. Tenei nga tangata Maori tokorua kei Poneke nei e korero ana he Komihana raua, he tangata kua whakaturia hei whakahaere i tenei Pire me ta raua whakaatu mai he Pire pai rawa tenei otiia kaore au e mohio kai te tika. Kai te pewhea ranei tena kupu a raua. Heoi taku e mohio nei kanui nga pitihana whakahe kua tae mai kia Taipua. E meingatia ana kia pare tenei Pire ki tetahi Komiti Motuhake. E pai ana tena ritenga, ka kitea i kona mehemea e mana ana taua tokorua ki te kii ae he Pire pai, kua whakaetia e nga Maori. I ngatini Pire e hanga ana e tenei Whare he take Pakeha anake te nuinga, otiia ko tenei e tino mea ana he Pire whakakore, whakatika i nga ture whakahaere mo nga Rahui o te Tai Hauauru, a nui atu toku pai kia ata tirohia nga rarangi kino e tino whakahengia ana e Te Reke, te mema mo Waikato. Ekore au e korero roa i te mea ka mahia tenei Piri i roto i tetahi Komiti Motuhake.

Tame Parata.—He kupu toru toru aku mo tenei Pire. E tika ana hoki kia korero ahau ta te mea i nga tau katoa e hanga ana he Pire mo enei whenua e penei tonu ana te rangi o taku korero, me paahi he ture pai rawa, tika rawa mo nga Maori. E hara i te mea ko toku hiahia e penei ana, me mahi te tika mo nga Maori anake, kahore e rangi mo ratou tahi ko a ratou Pakeha riihi ta te mea kua ahua whai paanga nga Pakeha ki enei whenua i raro i nga riihi me nga ture kua hanga e te Paremete Na i runga i taku whakarongo ki nga korero a nga honore mema kua whakapuaki nei i o ratou korero i mua ake nei, tera e puta he painga i raro i tenei Pire, e tau ai te tika me te ora ki nga tangata katoa. Nui atu te hari o toku ngakau mehemea ka tupono ki tena ahua waimarire. He nui nga Komiti Whiriwhiri i tu ki te rapu tikanga e pai ai te whakahaere i nga whenua Maori. Ko ahau tonu tetahi mema i mahi nui ai i roto i aua Komiti. A tu mai ana he tangata Maori ki o matoa aroaro whakapuaki ai i a ratou whakaaro me a ratou hiahia. Ko taku e tino hiahia nei kia ata wehea he whenua nui hei oranga mo nga Maori; te take kua pirangi nga Maori inaianei ki te whai i nga tapuae a o ratou hoa Pakeha ki te ngaki i te whenua. Ki te mahi paarmu me era mahi ata ahua, koia ahau i mea ai, kua tatou e arai i tenei whakaaro rangatira a ratou. Whakapuaretia nga huarahi katoa o te ora, o te whai rawa, o te matauranga kia wawe ratou noho i runga i te ahua o te Pakeha, o te tika. Ko te mahi pai mo tenei Whare he whakawatea i nga huanui katoa mei kore e kake haere te iwi Maori, mei kore e whai i nga mahi ata ahua. E penei ana te tangi o taku korero ta te mea e mohio ana ahau kaore i te rite rawa nga whenua e watea ana hei nohoanga ma ratou. Na reira me whakauru ki tenei Pire tetahi ritenga e taea ai te whakarite i etahi atu whenua ma nga Maori. Ko te mea tika, ki te mutu nga tau o tetahi riihi, ka hoki mai taua whenua ki te Kaitiaki, me tino rapu taua tangata mehemea e pai ana, e hiahia ana nga Maori kia riro ia ratou taua wahi hei oranga mo ratou, tetahi wahi ranei, a ko reira mohiotia me waiho kia ratou, me riihi tuarua ranei. Mehemea ka oti te hanga he Pire pai inaianei, me kati rawa te hoki hoki mai o nga tangata tohe ai kia whakakorea kia whakareketia ranei ta te mea ko te mahi he rawa atu ko te huhua o nga ture e paahitia ana hei raweke i nga whenua Maori. Na te mahi whakawiri o nga Pakeha i hanga ai etahi ture whakahouhou i enei tau kua hori ake nei. E hara i te mea e korero matapo ana ahau i tenei, kua kite pu ahau i nga Pakeha e haere mai ana ki te patipati ki te whakangahau i nga mema kia paahitia he ture motuhake e taka mai ai he painga kia ratou. A he raru te mutunga iho. Na e mea ana te Pirimia kia whakaturia he Kaitiaki mo nga hapu i raro i tenei Pire. Otiia kia tino tupato rawa te whiriwhiringa i aua Kaitiaki, i te mea kua kite tatou i te raruraru me te mate i pa ki nga Maori i raro i te mahi o nga Kaitiaki i whakaturia e te Kooti Whenua Maori, 1865. Me tupato rawa te Pirimia ki tenei i te mea he mate nui kua pa ki nga Maori i roto i taua mahi. Pai atu ahau kia tukua tenei Pire ki tetahi Komiti, me toku tautoko hoki i te kupu o te Tumuaki o tera taha (te Roreratana) kia mahi tatou i runga i te ngakau nui kia oti he Pire pai rawa.

Kanui nga mema i korero mo tenei Pire ka mutu a ratou korero ka tu te Pirimia ki te whakahoki i a ratou kupu, ki te whakamarama hoki. Motini ana kia Panuitia tuaruatia kia pare hoki ki tetehi Komiti whiriwhiri.

Whakaetia ana e te Whare.

Turei, te 12 o Hurae, 1892.

Nga Pire Takiwa Motuhake.

Te Riihi.—Homai ana ki te tepu o te Whare te ripoata o te Komiti huihui mo te Pire mo te Rahui o Kaipo, Mere Taka Karaati Pire, Tahoraiti Take Whakatika Pire, Whare Manuwhiri Maori Nepia Hoko Pire, me etahi atu Pire me tana whakaatu mai ko te whakaaro o te Komiti, e hara enei i te Pire mo te katoa erangi he Pire mo nga takiwa motuhake a kua e kiia no te Katoa enei Pire. A motini ana ia kia whakahokia enei Pire ki te komiti mo nga Pire Takiwa Motuhake.

He nui te tautohetohe i ara mo tenei putake.

Te Kapa.—He korero ano taku mo te unuhanga here i runga i nga whenua Maori. E matakua ana ahau kei unuhia kei waiho tenei mahi hei taurira a ka pakaru nga here katoa a ka paheke atu nga rahui, e kore e mau ki nga Maori. Tetahi whakahe oku kua e mahia takitahitia enei tu mate penei me enei. Me te mea e tukua ana te ora ki nga tangata na ratou enei poraka anake, kahore ki etahi atu tangata e noho mate ana. Erangi me whakaora nga mate katoa, me whakatika nga he katoa, katahi ka marama. E mohio ana ahau na te whakaaro pai o te Minita Maori i kawea mai ai enei Pire, otia kua e haere takitahi te mahi whakatikatika i nga mate e pa ana ki nga Maori me a ratou whenua. I tu ake ahau ki te whai kupu mo te Pire o Kohoao, otia ki te tae mai taua Pire ki te aroaro o te Whare ka whai korero ahau ikona.

Pootitia ana taua take.

Nga kaiwhakahe 27

Nga kaiwhakatika 39

Mutu ana taua take korero

Kohoao Here Pire.

Te Karimana—Motini ana kia panuitia tuaruatia tenet Pire me te whakaatu mai e pa aim ki tetahi whenua iti 170 eka kei Whangarei kua whakataua ki etahi Maori. Tono ana ratou ki te Kooti Whenua Maori kia unuhia nga here i runga i taua whenua kia ahei ai ratou te riihi mo nga tau e 21, a whakaaetia ana e te Kooti. Ko etahi tangata whai paanga he kuia rawa a kahore kau a raua whenua ke na reira ka ki te Tumuaki o te Kooti kaore he mana o te Kooti ki te whakaae kia unuhia te here e te Kawana. Otiia kei te hiahia nga Maori whai paanga kia riihitia tenei whenua na reira ka tukua mai ia tenei Pire.

Whakaaetia te panui tuarua.

Whakawa Mo Opanaki.

Te Karimana.—Motini ana kia panuitia tuaruatia me tana whakamarama mai i whakwaka te take Maori ki tenei poraka i te tau 1873 whakataua ana ki nga Maori tokorua. I tae mai ano ki te aroaro o te Kooti i te tau 1885, a wawahia kia rua nga wehewehenga me te whakauru atu ano i taua tokorua. Otiia kua puta te awangawanga inaienei kei te tika ranei te whakawa o te tau 1885. Kei te he ranei koia i homai ai tenei Pire i runga i te hiahia o nga Maori kia whakapumautia ta ratou take. Na reira ka mea tia e ia taua motini.

Whakaaetia ana e te Whare.

Wenerei, te 13 o Hurae, 1882.

Kapene Rahera.—Patai ana ki te Kawanatanga mei kore e pai ki te whakarite i tetahi moni iti nei hei mahinga waapu, hei unga tima, poti ki Tokaanu Taupo?

Te Karimana.—Kahore he whenua. o te Kawanatanga ki taua wahi na reira kaore kau he take e hanga waapu te Kawanatanga ki reira. Kua kite ia i nga Maori o taua kainga i mua tata nei me tana ki atu kia ratou kia wehewehea tetahi whenua o reira hei taone, ma nga Maori etahi tekiona, ma te Kawanatanga etahi. Ahua pai ana nga Maori ki taua tikanga. A mehemea ka rite tenei mahi i nga Maori katahi ka whakaae te Kawanatanga ki te hanga waapu hei painga mo nga Maori tahi me nga Pakeha.

Rongoa Mo Nga Maori O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea kua ata whakaarohia te ripoata a Kapene Pirihi mo tetahi tikanga e pai ai te tuku rongoa ki nga Maori o Te Waipounamu. Mehemea hoki kua rite i te Minita tetahi whakahaere e whiwhi ai nga Maori o Rakiura pera me era o Te Parawhe? Te take o tenei patai na nga whakaatu i tae mai i nga kainga i tae atu a Kapene Pirihi ki te titiro me te hiahia hoki o nga Maori kia mohio ai ae tera e tirohia ta ratou hiahia.

Te Karimana.—Kei te nui haere nga tono rongoa i roto i tenei tau me te hawhe. Mehemea ka whakamana te ripoata a Kapene Pirihi tera e pau te £400, te £500 rau ranei i te tau; a kaore pea he moni e watea ana kia pera te nui. Na mo nga Maori o Rakuira me Te Parawhe i tuku reta ia kai ratou i te marama o Maehe whakaatu atu ai tera ia e hoatu e £50 i te tau hei utu takuta mo ratou, engari kaore i utua mai taua pukapuka. Otiia mehemea ka tae mai nga tono takuta, rongoa hoki, ka ata whakaarohia pai tia e ia.

Nga Kooti Whenua Maori.

I runga i te Motini a Te Huhitana whakaaetia ana kia homai ki te tepu o te Whare tetahi ritana e whakaatu ana i nga ra i noho ai Tiatu Patene me Tiatu Wanatama i roto i te Kooti i Waimata, Rawene, i Tekawakawa, Whangarei, Takawira me Mangawhare. Me te moni o te Koroni i pau me te whakaatu mai hoki i te maha o nga keehi i whakaotia i aua kainga.

Pire Tiaki Ika.

Te Raiti motini ana kia korerotia tuaruatia tenei Pire. E pa ana tenei Pire ki nga Patiki o Waihora anake, kaore ki tetahi atu wahi o Niu Tirenī. He tikanga tenei e mutu ai te patu i nga ika pakupaku kaore e tae ana ki te 11 inihi to roa, na to ririki o nga mata me nga takekenga o nga kupenga i nui rawa ai te mate o nga kua o ika. Tekumarua pea nga poti Pakeha kei taua moana e mahi ana, a e tae ana a ratou kupenga ki te maero kotahi mo ia poti mo ia poti. E tae ana nga Patiki e patua ana e aua tangata ki te kotahi mano pouaka i te tau, e nga Kanae me nga aua e tae ana ki te ruatekau mano keehi. Haunga nga Tuna.

Tame Parata.—Ka araia nga Maori e noho tata ana ki taua wahi i raro i tenei Pire kia kore e tae ki te tiki atu i etahi ika ma ratou. E whakarite ana kia tan te whaina timata i te £1 tae atu ki te £50. Mehemea ka tango ika mai i Waihora; na kua kore nga Maori e ahei te hi i taua moana ahakoa ko ta ratou wahi tena i mahi ai mai ano i o ratou tupuna tuku iho, tuku iho, i mua noa atu i te taenga mai o nga Pakeha i tawahi. Ki taku mohio i whakapumtia ki nga Maori a ratou wahi mahi ika i raro i te tiiti hoko o Ngaitahu, na reira me tino tupato nga honore mema kei pokanoa ki nga mana tuturu a nga Maori, Ki te tae atu tenei Pire ki roto ki te Komiti ka mea ahau kia whakatikaia kia waiho pai ki nga Maori te mana mahi ika ki taua wahi. E korero ana te honore mema nana te Pire mo te taha Pakeha. Ko ahau e korero ana mo te taha kia Ngaitahu. Na ratou ahau i pooti mai ki te Whare hei tiaki i o ratou mana katoa. Pai noa atu kia paahi tenei Pire mehemea e kore e araia nga Maori i a ratou e haere ana ki te patu i nga ika e hiahia ai ratou.

Taipua.—E tautoko ana ahau i te korero a te honore mema Maori o Te Waipounamu. E tino whai paanga tuturu ana nga Maori ki taua moana. Mehemea na nga Pakeha anake katahi ka rereke. Ko tenei me mahara tonu ratou. Ko te take i hoko nga Maori i Te Waipounamu no te kiinga tera e whakapumautia kia ratou a ratou ika me a ratou mana katoa. Ahakoa e meatia ana kia takahia enei whakaaetanga me enei kawenata pono, e kore e tika kia tinihangatia nga Maori. Ki taku whakaaro me whakamana tonu enei ritenga katoa.

Kapa.—He Pire tenei mo tetahi wahi anake o te Koroni, a e hara i te mea e whakapumau ana ki nga Maori a ratou mana e korerotia na i roto i te Tiriti o Waitangi. Ahakoa maha nga mema Maori i tu ki roto M tenei Whare me ta ratou whapapuaki tonu i taua Tiriti, heaha te aha? No hea e whakamana ona ritenga. Me whakawatea nga Maori kia tango noa atu a ratou ika i hiahia ai ahakoa iti iho i te 11 mini te raroa.

He nui nga mema i korero mo tenei Pire muri iho ka whakaae te Whare kia panuitia tuaruatia.

Taite, te 14 o Hurae, 1892.

Nga Penihana Me Nga Ateha Maori.

I runga i te motini a TAME PARATA i whakaaetia kia homai ki te tepa o te Whare tetahi ritaana e whakaatu ana (1) te tokomaha o nga penihana, Maori, hoia, pewhea ranei, (2) te tokomaha o nga Ateha, (3) o ratou ingoa, kainga hoki i noho ai me nga moni e utua ana kia ratou, (4) nga moni kua murua i roto i o ratou penihana koata aha ranei.

Pire Pooti Mema.

No te taenga o tenei Pire.

Ki roto ki te Komiti, motini ana a Te Paranihi kia patua te kupu "hawhekaihe" kia whakaurua te kupu "Maori" kia ahei ai nga Maori me nga hawhekaihe katoa ki te pooti. He nui te tautohe i ara ake mo tenei motini, a pootitia iho.

I motinitia e Pereki kia kaua e tukua he mana pooti ki nga wahine. Nui rawa atu nga korero i puta mo tenei putake, a maha noa atu nga pootitanga. Erangi ko tona tukunga iho i runga i nga tini pootitanga, me tuturu tonu ki nga wahine te mana kia pooti ratou i roto i nga pootitanga mema mo te Paremete.

Paraire, te 15 o Hurae, 1892 Kooti Whenua Maori Ki Taupo.

Patai ana a KAPENE RAHERA ki te Minita Maori heaha te take kaore e tu he Kooti Whenua Maori ki Taupo i te mea kei te nui noa atu inaianei nga keehi kei taua takiwa e tatari ana kia whakawakia. Kanui hoki te amu amu a etahi tangata mo tenei wahi taihoa.

Te Karimana.—Ko te Tiati mo te Kooti ki Taupo i raruraru i te whakawakanga i etahi poraka nui he whakawa tuarua, a kei te whakawa tuarua ia i Te Awarua inaianei. Kua mea mai te Tumuaki ki te mutu taua keehi ka haere taua Tiati ki te mahi i nga keehi o Taupo otira kahore i te nui rawa nga keehi o reira.

Wenerei, te 20 o Hurae, 1892. Mahi Tuku Rongoa Ki Nga Maori.

I runga i te motini a Tame Parata i whakahaua e te Whare kia homai he ritaana e whakaatu ana i te nui o te moni i whakapaua i roto i enei tau e rua kua hori ake nei i runga i te mahi tuku takuta tuku rongoa ki nga Maori o Niu Tireni Katoa.

I runga i te motini a Tame Parata i whakaaetia e te Whare kia whakatakototia ki te tepu te Ripoata a Kapene Pirihi N.Z. C. mo te tikanga pai hei whakarite Takutu, rongoa hoki ki nga Maori o Te Waipounamu.

Paraire, te 22 o Hurae, 1892.

Wi Katene Me Etahi Atu.

Te Kapa.—E patai atu ana ahau ki te Kawanatanga mehemea kua ata whiriwhiria e ratou te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Wiremu Katene me etahi atu 11,976 o te 21 o nga ra o Hurae 1887. I penei ano taku patai i te Paremete kua hori nei a nukuhia ana te utu mai mo taku patai ki te mutunga o te Paremete a i te mea kihai i utua mai ka tono ano ahau kia utua mai taku potai.

Te Karimana.—I mea he take tenei e pa ana ki te Poari mo nga turanga kaupuke i Akarana. Erangi me ki ake ahau kua ata whiriwhiria e ahau taua take me taku whakaaro he moumou te ki atu tera e mana taua take i runga i te huarahi e hiahiatia ana e te mema na.

Nga Hawhekaihe O Te Waipounamu.

Te Tioihi.—Epatai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka taea e nga hawhe kaihe o te Waipounamu te hoko i o ratou Whenua. kua Karauna karaatitia ki a ratou.

Te Karimana.—Ki taku whakaaro ko te utu tika mo. tena patai ekore. Erangi i runga. i taku whakamarama atu me ki atu e ahu i tukuna heretia etahi o nga take a nga hawhe kaihe o te Waipounamu ki a ratou, a ko etahi kihai i herea. Ko te mea tika mo era i herea a ratou take me tono ki te Kooti Whenua Maori kia unuhia aua here, a ko era kihai i herea a ratou take me tuku patai ratou ki te Komihana Tiaki kia marama ai ia tera atu ano he whenua a nga Maori e hiahia ana ki te hoko i mua o tana whakaaetanga.

Pire Whenua.

Te Miterehana.—E patai atu aua ahau ki te Minita Maori mehemea kua tukuna ki nga. Maori e whai take ana etahi tauira o te Apiti o te Pire Whakatikatika I Te Whakahaere Moni Nama O Te Reriwe Nui O Te Motu O Aotearoa e mea nei kia whakahaerea etahi tikanga nui ki runga i ratou whenua, a mehemea kahore ano i tukuna he tauira, mehemea ka tukua i mua o te korerotanga tuarua o te Pire: ko te take i patai ai ahau i tenei patai he kitenga noku i tetahi mapi a meatia ana kia haoa mai kia nui atu nga whenua Maori i nga whenua i maharatia ai i te tuatahi a he mea tika kia mohio nga Maori ki nga whakaaro o te Kawanatanga i runga i aua whenua.

Te Karimana. — kua whakahaua ano kia tukuna etahi tauira haunga o te Pire e whakahuatia nei anake erangi ko etahi tauira hoki o te Pire Hoko Whenua Maori. A kua whakahaua hoki nga Apiha a nga Takiwa Maori kia tuhatuhaina aua Pire ki waenga i nga Maori. Otira ki taku whakaaro he mahi tera ma te mema o taua takiwa haunga te Kawanatanga.

Taite, te. 28 o Hurae, 1892.

Tiriti O Waitangi.

Te Kapa.—E patai atu ana ahau mehemea kua perehitia etahi tauira o te Tiriti o Waitangi pera ano me te whakaaetanga mai o te Minita Maori i runga i taku patai o te 30 o nga ra o Hurae, 1891.

Te Karimana.—Kua tukuna ano nga whakahau kia perehitia aua pukapuka, erangi e pouri ana ahau i te mea

kihai i whakamana aku whakahaunga e te tari perehi, ko tenei ka whakahaua tonutia e ahau kia perehitia ina mutu tenei Paremete.

Kura Maori i Onuku.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita mo nga kura (1) Mehemea e meatia ana kia tukuna te whakahaere o taua kura ki te Poari o nga Kura; (2) Mehemea e peratia ana ka ata tiakina ranei te whakahaere o taua kura; kua tae mai etahi pukapuka a nga Maori e noho ana i reira e mea ana ka tutakina ta ratou kura a ka tukuna ki roro i te whakahaere a te Kura Poari. A e mahara ana nga Maori mehemea ka peratia ekore pea e tau nga painga katoa ki o ratou tamariki i hiahia ai ratou. Ko te whenua e turia nei e te Whare Kura no nga Maori.

Te Riihi.—Ho tika ano meake nei tutakina ai te Kura i Onuku no temea kihai i neke ake nga tamariki i te koata tau kua pahure ake nei i te ruatekau tamariki o i roto i aua tamariki tokoiwa nga tamariki Maori he Paheha te toenga. Ki taku mohio ekore e hapa nga tamariki Maori i te kura inaianei a e tino mohio ana hoki ahau ekore e mahue i te Poari Kura te ata titiro i te matauranga o nga tamariki. Ko taku i mohio ai ko nga Pakeha e tino kahia ana kia riro i a ratou te whakahaere o te kura. kua tukuna ki te Poari Kura kua whakaae ratou kia uru tahi nga Maori ki te whakahaere i taua kura. Erangi me whakaatu ahau ki te mema na ko Manakomere e noho ana i taua takiwa he mema ano ia no taua Poari a kei te mohio ano ia ki nga hiahia o nga Maori a tera ano hoki e tiakina e ia nga take o nga Maori ekore ano hoki e wareware i te Poari Kura te whakahaere i nga tikanga e whiwhi ai nga Maori i te matauranga mo a ratou tamariki.

Paraire, te 29 o Hurae, 1892.

Maori Powhara.

I runga i te motini a Tame Parata whakahaua ana kia tukua mai nga pukapuka whakaatu i nga moni i whakapaua i te tau e te Tari Maori mo runga i nga Maori powhara o te Waipounamu me Rakiura i roto i nga tau e toru kua pahure nei me te whakaata ano i te maha o nga moni i whakapaua i roto i ia tau o aua tau e toru me te whakaatu ano i te ingoa me nga kainga o nga tangata i tango i aua moni.

Nga Rahui Whakataunga O Te Tai Hauauru.

I runga i te motini a Timi Kara whakahaua ana kia whakaturia he Komiti hei tukunga atu mo te Pire Whakataunga Rahui o te Taihauauru kia whiriwhiria e ratou. Ko nga mema mo taua Komiti ko te Paranihi, ko Pihi, ko Makoa, ko te Roore, ko te Roretana, ko te Riihi, ko Taipua, ko Timi Kara, nana nei i motini.

Rahui Mahi Ika O Ohapi.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea kua whakaotia e ia nga tikanga mo te Rahui Mahi Ika o Opaki e tata ana ki Temuka? Kei te mohio tonu te Minita Maori ki nga take o tenei patai.

Te Karimana.—I meatia ano i mua tata ake nei kia hokona tetahi wahi whenua kia tekau nga eka i tetahi kamupani hei painga mo nga Maori erangi kihai i taea te hoko o taua. whenua no te mea kihai nga tangata no ratou te whenua i pai ki te hoko i tetahi wahi o te poraka. Heoi ta ratou i pai ai me hoko tinana tonu i te poraka.

Rana i Riwatana 172a.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka kiia mai e ia ka peheatia e ia nga tikanga mo runga i te pitihana a nga Maori o Riwatana o Colac Bay me etahi kainga mo te Rana 172a? Kua tae mai etahi pitihana a nga Maori e whai take ana me ta ratou inoi kia wehea taua whenua hei oranga mo ratou.

Te Karimana.—Kei te whiriwhiria te take whakawhiwhi whenua mo nga Maori o te Waipounamu. A i nianei e kore e tika kia whakahaerea ko tenei keehi anake no te mea tera tenei keehi e arai i te whakahaere o nga take katoa a nga Maori o kona. Kua mea hoki maua ko te Minita o nga whenua kia tino whiriwhiria aua take katoa i muri iho i te nohoanga o tenei Paremete me me whakamatau ki te whakaoti i aua take katoa.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Kawanatanga mehemea ka rahuitia taua whenua i nianei kei hokona.

Te Karimana.—Me ata titiro e ahau te takoto o taua whenua kia matau ai ahau ki te peheatanga.

Taite, te 4 o Akuhata, 1892. Nga Moni O Te Koroni.

Taipua.—He torutoru nei nga kupu i hiahia ai. Ko te take i korero ai ahau inaianei he rongu noku ki nga tikanga whakahaere Kawanatanga a te Kawanatanga me ta ratou ki kei te paingia a ratou mahi whakahaere e nga Maori. Erangi me ki ake ahau i muri iho i te tau 1888 he nui te whakaaro o nga Maori me pehea he tikanga

tiaki ma ratou i a ratou i roto i tenei Whare. E kore nga Maori e haere ra waho o te Ture kimi tikanga ai erangi ko a ratou whakataunga katoa kua tukua mai ki tenei Whare. I turia ano tetahi hui nui i te takiwa kia Meihua Ropata. Ko te tikanga o taua hui he mea kia huihui nga Maori me te whakakotahi i a ratou whakaaro mo te whakahaere i nga tikanga mo a ratou whenua. A i turia ano hoki te tahi hui ki te kainga o Renata Kawepo a i pera ano nga whakaaro o tenei hui me te hui i turia ki Waiapu. A i muri tata iho ka noho tetahi hui ki Whanganui a he rite tonu te whakaaro me nga whakataunga a aua. hui e toru. I tae te Pirimia me etahi o ona hoa Minita ki te hui o muri nei a whakatakotoria ana e nga Maori a ratou whakataunga ki tona aroaro. I whakaae ano ia ki etahi o aua whakataunga a matou a kei etahi kahore i whakaaetia e ia. I mea ano hoki ia kahore ia e pai kia whakaekea mai ano etahi here ki runga i nga whenua Maori ara nga whenua papatipu, ara nga here e meatia nei kia tukuna ki te Kaitiaki o te katoa hei whakaeke ki runga i nga whenua Maori a me nga here hoki i whakamana e te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1886. Kua ano hoki nga mema o te Whare e wareware ki te huhua o nga pitihana e tukua mai ana ki te Whare i tenei i tena tau e whakahe ana ki nga ture kino e pahitia ana e te Paremete a he koanga ngakau te whakakorenga i te Ture Whakahaere Whenua Maori. Ki taku whakaaro na te Minita Maori o te Kawanatanga kua whakarere nei i o ratou nohoanga nana i whakakore taua Ture. A ahakoa te nui o te whakahe a nga Maori ki taua Ture kei te whakahoutia ano taua Ture i runga i tetahi atu huarahi inaianei a he nui te mamae o nga ngakau o nga Maori i runga i taua mahi. Kahore au e kite i te tikanga i kore ai nga whenua Maori e whakahaere penei ano me a nga pakeha. E rua nga hui nui i turia ina tata nei i Pewhairangi me Haaki Pei a i kotahi tonu te whakaaro a nga tangata Maori i tae ki aua hui a e hiahia ana ratou kia whiriwhiria e te Whare aua whakataunga a matou. Kei te whakahe nga Maori ki nga tini ture e mana nei i inaianei. Ko nga mea i whakahe ai nga Maori ko nga tikanga kia whakaekea he here i runga i nga whenua nunui o nga Maori me te here ma te Kawanatanga anake e hoko e riihi. E whakaaro ana nga Maori i runga i enei tu mahi e whakatamarikitia ana ratou e whakaritea ana ratou ki te porangi a mehemea nei he koroheke rawa kore a kahore o ratou matauranga ki te whakahaere i a ratou mea. E whai take ana ratou ki te amuamu inahoki e whakaarohia ana inaianei kia herea rawatia a ratou whenua kia waiho ma te Kawanatanga anake e hoko i runga i tana utu i pai ai ki te homai kia kua ratou e whakamahi i o ratou whenua kei puta mai he oranga he painga ma ratou. Me te whakarite hoki i tenei tikanga ki te whakaae nga Maori ki te hoko ki te Karauna mo tana moni paku noaiho e pai ai te Kawanatanga ki te homai, ka haria taua korekore ki roto ki te peeke ki reira takoto mai ai i runga i te inatareti e 4 paiheneti. Ki toku mohio tera e nuku atu te inatareti mehemea ka kawea enei moni ki nga peeke rawaho. He mahi tinihanga tenei i nga Maori; hua atu me homai he inatareti tika mo a ratou moni, pena me te mea e puta ana kia katoa. Kore rawa ahau e pai ki enei tikanga raweke i nga Maori. Pai atu pea kia kotahi tonu to ture mo matou tahi ko nga Pakeha kia kore e taea te koroiroi ia matou. Katahi ka marama, ahakoa karangatia matou kia utu reiti. Erangi e kore e tika te mea mai kia utu reiti matou inaianei me te here hoki i a matou whenua kia kore e puta mai he painga mo matou. E tino whakahe ana ahau ki tenei mahi a te Kawanatanga he here i a matou whenua katoa, me te whakawhanui i nga rohe kia haoa katoatia te motu penei me nga rohe hou o Te Rohe Potae. He mea tau hou tonu enei rohe na tenei Kawanatanga. Kei te pohehe pea etahi honore mema o te Whare ki te nui o tenei whenua ka whakatapua nei me te whakaaro penei hoki kei te pai nga Maori ki tenei Pire, otiia kei te whakahe tonu ratou, kore rawa e pai mai. I rongo ahau i etahi mema e kii ana kahore nga Maori e kino ana ki tenei ta te mea kaore ratou e utu reiti ana. E tino he ana tena korero, inahoki ki te hokona atu ki te Kawanatanga e 40,000 eka e nga Maori mo te moni pakupaku, ara mo te 2s. pea hereni, muri iho ka hokona atu ki nga Pakeha mo te rua mo te toru pauna ranei. Mehemea e whakapono ana nga honore mema ki te Atua kei te rangi, tera ratou e mohio e kitea ana e te Kaha Rawa enei mea kino e whakaekea ana ki nga Maori. Ko te Kooti Whenua Maori hoki tetahi o a matou take mate. He nui no ta matou moni e pau huhua kore ana. I pai nga mahi whakahaere i mua, otiia inaianei kua rere ki; e utu tonu ana ia keehi i tona pauna mo te ra pau atu te marama, me te utu hoki i nga kaiwhakahaere me a ratou roia i te £2, £3, £4, tae atu ki te £5, mo te ra. Na enei utu taimaha i puta ai te whakaaro a nga Maori, me tuku atu te mana whakawa ki nga Komiti, ma ratou e whakawa nga take paanga ki nga whenua, a ma aua komiti e pare atu kia whakamana e te Kooti Whenua Maori. Pai rawa kia whakamatauria tenei tikanga. Kua mea mai hoki te Minita Maori i te nui o te moni e pau ana mo te Kooti; e tae atu ana ki te £15,000 ki te £20,000 i te tau, a mohio ana ahau ka mama rawa te mahi mehemea ka tukua ki nga komiti. Na mo runga mo te kupu a Te Karimana mo te penihana a Tawhiao, he tika, he nui rawa nga painga i tukua e era atu Minita me Ta Hori Kerei hoki, me Te Paraihe, me Te Miterehana, otiia kore rawa a Tawhiao i whakaae. Engari kua whakaatu mai te Minita Maori inaianei kua whakaae a Tawhiao ki te penihana e £225 mo te tau. Katahi ahau ka kite i tetahi tangata e whakakore ana i nga utu nui me nga tino painga, muri iho ka tango i te mea moroiti nei. Na reira e ahua awangawanga ana ahau ki tenei rongo korero.

Te Karimana. — Mehemea e pai ana te honore mema ka whakaatu atu e au ki aia te pukapuka riihiti i hainatia e Tawhiao mo te putanga o te koata tuatahi ki aia.

Taipua.—Me noho mai a Tawhiao ki te Whare o Runga katahi ahau ka mohio he whakaaetanga pono tenei nana. Akuanei pea i tango noaiho a Tawhiao i te penihana a te Minita i runga i tona pohehe ki nga ritenga o tenei mea. Na tona pai ranei ki nga mahi pai i mahia e te Miterehana i whakaae ai ia. Kei te mohio ano hoki te

Whare ki te nui o te mahi whakahaere i meatia e tera Minita i runga i aku tono kia whakaotia atu kia Tawhiao ona whenua i Mangere — a tukua ana he mana ki te Kooti Whenua Maori kia whakaritea nga whenua mona. Me era atu mahi pai i whakaotia e tera Kawanatanga, koi nei pea te take i ngawari ai a Tawhiao. I muri i te whakaritenga penihana e te Minita, ka karangatia e Tawhiao te hui nui kia tu ki tona kainga he mea karanga kia ui uia kia rapua te pono o te korero kua rangona kei te tango penihana a Tawhiao, a tau ana te pouri a ona iwi me ona tangata i taua tikanga. Me to ratou pataitai ki aia mehemea e tika ana kua tango penihana ia. Puta ana tana kupu tuturu, kahore. Akuanei pea i tango pohehe a Tawhiao i taua moni, kihai ia i tino marama ki nga ritenga o tena mea o te moni Kawanatanga. Kua tae katoa mai nga waea me nga pukapuka ki au e whakahe ana ki tenei korero kua tango penihana a Tawhiao. E whakawhetai ana ahau ki tera Kawanatanga mo to ratou pai ki te ata whakahoki atu i etahi whenua ki nga Maori, ara nga whenua i tangohia hetia, a e kore e mutu toku whakawhetai mo tena tohu pai a ratou. Ka hoki ano toku kupu ki nga Pire Whenua Maori. Me mutu te here pokanoa e te Kawanatanga ia matou whenua, ta te mea ka raru rawa atu matou ina herea rawatia a matou whenua mo ake tonu atu. Me makona te hiahia o te Kawanatanga i nga tika i nga kaha i nga mana nui whakaharahara kei aia inaianei, a kaua e tahuri ki te whakawiri i nga Maori kia hokona o ratou whenua. Me waiho tonu te mahi hoko whenua kia haere pai ana kaua e whaka pakeke tia nga ritenga, kaua hoki e herea he whenua hou, kati tonu ko te here tawhito o te Rohe Potae. Kaore hoki i te kaiponu nga Maori i o ratou whenua, e tuku whakarere tonu ana i runga i te utu ngawari me te riro tonu i te Kawanatanga nga poraka nunui. Mehemea he paku aroha to te Kawanatanga ki te iwi Maori, kaua e hokona rawa tia a ratou whenua kia pau katoa mai. Kei noho manene ratou, kei kore he taunga iho. I tohe ahau i mua kia whaiture tia tenei ritenga, kaua tetahi Maori e hoko mehemea e iti ana tona hea i te kotahi rau eka. Otiia kore rawa i whakaaetia, a ahakoa pewhea te tika me te ngawari o nga tikanga e homai ana e nga Maori ki tenei Whare, kore rawa e taurititia, kore rawa e paingia.

Paraire, te 5 o Akuhata, 1892.

Te Kapa.—Me whai kupu ahau mo nga korero kua taka mai i etahi mema. I penei toku mahara i roto i enei korero, he take moni tenei na reira e kore e whai kupu maha nga mema Maori. I korero te Pirimia i te tuatahi kei te ora haere te moni o te koroni, me te whakaatu mai hoki e kore tona Kawanatanga e haere ki tawahi nama moni ai; erangi me nama i roto o Niu Tireni ano. Kati mehemea kua tae ki tena ahua, me whakamama i nga reiti me nga taake e tau nei i runga ia tatou. Kati me korero ahau inaianei mo te mahi a nga Kawanatanga i mua ia ratou e whakaeke ana i nga here i runga i a matou whenua. I huihui etahi rangatira Maori tokomaha ki te aroaro o te Minita Maori. A kanui toku whakarongo pai ki ana kupu whakahoki ki aua rangatira ra. Kua kite ahau kanui te haere mai o nga Maori ki Werengitana i enei tau katoa, e kimi ana i te ora mo a ratou mate. I rongo ahau i a te Minita Maori i aia e korero ana nui rawa atu te whakapai o te Iwi Maori katoa o Niu Tireni ki tona Kawanatanga, a pai atu i era Kawanatanga. Otiia me whakaatu ahau ki aia, e hara i te mea ko te haere mai o nga tini Maori ki Poneke nei he haere mai ki te whakapai ki tona Kawanatanga, erangi he kawea mai i o ratou mate, ara nga mate i tau ki runga kia ratou i raro i nga ture kikino i hanga e tenei Whare, me te arai hoki kei mahia etahi ture whakarihariha a muri ake nei. Heoi ta matou take i haere mai ai me te tono hoki kia paahitia he ture pai hei whakarite i o matou na hiahia, hei oranga ngakau mo nga iwi e rua. I ki tetahi honore mema i era po, pai atu kia tau he taake ki nga whenua a nga Maori, me tana ki mai kahore nga Maori i te utu taake, me nga taumahatanga o te koroni. Na me ki atu ahau kei te utu ano ratou. Inahoki he iwi kai nui ratou i te tupeka, tii, huka hoki me era atu taonga e utu nui ana te haerenga mai i roto i te Katemauta. Me ta ratou utu hoki i te £10 i roto i te rau pauna kotahi mo te hokonga o a ratou whenua, me era atu wahi taimaha e whakaekea ana kia ratou. Kei ta penei te whakaaro a nga Maori, kua kite ratou kei te paheke haere a ratou tupuna whenua, wahi paku kei te toe, me ta ratou hiahia nui kia hanga he ture pai e ahei ai ratou te whakahaere pai i taua toenga whenua ra mei kore e puta mai he tika kia ratou. E kore hoki e taea te karo i tenei kii tera e riro atu a ratou whenua ki te Pakeha ki te iwi whai matauranga. E tino mohio ana ahau kahore te Maori e hiahia ana ki te whakatete ki te Kawanatanga, kaore, me a ratou kimi tikanga rapunga ora, e kawea ana i raro i nga ture o te Kuini, kaore i waho atu. Erangi e kite marama ana ratou kaore i te pai kaore i te ngawari nga ture e paahitia ana mo matou i enei wa kua hori ake nei, koia matou e mea ana inaianei me tuku mai te mana whakahaere kia matou, me whakamatau, a ki te kitea he otinga ka kawea mai ma te Whare e whakamana ta matou i whakaoti ai. Tetahi mate nui a matou ko te takoto mangere o a matou whenua, kore rawa e puta mai he hua, me te pau nui o a matou moni i te whakahaerenga i o matou na one-one ki roto ki te Kooti Whenua Maori. Mehemea ka whakamutua nga Kooti a ka tukua te mana whakawa ki o matou Komiti, pai atu tenei; ka oti te kimi i nga take paanga ki te whenua, oti rawa ka kawea mai ki te Tumuaki o te Kooti kia whakapumautia. Ka ora i konei a matou moni, ka ora hoki nga moni o te koroni. Te take i kaha ai ahau ki te whakapuaki i enei korero, he tini noa atu nga pitihana kua tae mai ki te Whare e inoi aua kia tukua mai kia matou te mana whakahaere. Titiro hoki ki nga whai korero a nga rangatira Maori ki te aroaro o te Minita Maori, me nga kupu whakaari i paahitia e te hui ki Te Waipatu, me te

hui nui i tu ki Waitangi i mua atu. E hara i te mea he mea karanga aua hui hei tautoko i te mahi o tenei Kawanatanga, erangi he kimihanga i te ara e ora ai matou i roto i nga mate. E rapu ana i te mana whakahaere mo matou e korerotia ra i raro i te Tiriti o Waitangi. E kore hoki e taea e te tahi tangata te ki penei e he ana tenei kimihanga a nga Maori. Mehemea e takahi ana nga Maori i te ture ia ratou e karanga hui nei, tera e whiua ratou e te Kawanatanga. Otiia e kore ratou e mahi pohehe. E hiahia ana ahau ki te whakawhetai ki te Minita Maori mo tana kupu penei i era rangi, tera ia e kimi tikanga e whiwhi ai matou ki nga rori me nga hohipera me era atu whakahaere. Nui atu te whakapai o nga Maori ki era ritenga. Ma awhina matou e tenei Whare e te Kawanatanga hoki ia matou e kimi ana i te ora. Tukua mai te mana whakahaere kia matou hei whakamatautau, nana ka he heoi e hara i te mea na te Kawanatanga, erangi na to matou kuare, me to matou matauranga kore pea. Ki te whakamamatia matou, ka mama tahi hoki te koroni. He nui nga Pire kua homai e te Minita Maori mo a matou take e hapa ana a e whakawhetai ana ahau ki aia mo tenei koha ka homai nei ki te iwi Maori. Na kahore ahau i te marama ki te Pire mo nga Rahui o Te Tai Hauauru, i te mea e whakapumau ana nga rahui a nga Maori ki te Kai Tiaki o te Katoa. Ki taku titiro me tu he Maori tahi hei hoa whakahaere mo taua Kai Tiaki mo te tiakanga o a ratou whenua. Na mo te kupu a te Minita kua tangohia e Tawhiao te penihana. Ko te mea pai me whakatakoto mai ki te aroaro o te Whare te pukapuka i hainatia e ia. Katahi ka tino mohiotia he pono rawa tenei korero, i te mea hoki e ki ana etahi he korero teka taua korero. Na mo te Rohe Potae. Na i tenei tau kua hori ake nei i whakahe nga Mema Maori ki taua herenga i te whenua a ki mai ana te Minita, e kore taua here e neke atu i te rua tau. Otiia inaianei e mea ana kia herea ano mo etahi atu tau me te hao mai i etahi whenua nui rawa atu ki raro o taua here. I mahara ahau i te tuatahi e kore e takahia nga kupu whakaae pono e korerotia ra i roto o tenei whare. Tenei tetahi mea kei te whakapouri i toku ngakau, ara ko te maha rawa o nga pitihana a nga Maori e tae mai ana ia tau ia tau ki te Whare nei e inoi ana kia whakaorangia ratou, me te iti rawa o aua pitihana e whakaotia ana e te Paremete, kaore he ora e tae atu ana ki te nuinga o te hunga inoi. E tino mea ana ahau ki Te Kawanatanga kia pai ta ratou awhina me ta ratou whakaora i nga Maori, kahore e raruraru nga tangata i raro i tena whakahaere. Waihoki ko a ratou mate mo a ratou whenua. Mehemea e hara i te whenua kua riro atu i nga Pakeha, me whakaoti pai ena raruraru. Erangi mehemea he whenua kua oti rawa te hoko marama ki te Pakeha erangi tena, e kore pea e mama. I roto i enei tau e rua e noho ana ahau hei mema kua kite ahau ahakoa pewhea nga whakatau a te Komiti Tikanga Maori mo etahi pitihana kahore e whakamana e te Kawanatanga. Na i runga i tenei ahua, heaha te pai kia haere mai nga tangata ki te Whare rapu ai i te ora. Kahore kau, erangi heoi ta ratou i whiwhi ai ko te maumau haere mai me te whakapau nui o a ratou moni me te hoki kau atu, a heaha te aha? Na mehemea ka ngakau nui te Kawanatanga ki te whakaora i nga mate tera ratou e tino tautokona. E hara i te mea e amuamu ana ahau ki tenei Kawanatanga. Otiia kei te rite tonu nga Kawanatanga katoa. Me mutu ikonei taku korero, a me whakawhetaiatu ahau ki nga honore mema mo ta ratou whakarongo pai ki aku korero.

Tame Parata.—E Te Tumukai, kaore aku hiahia kia whakaroina tenei korero i te mea kua tino nui rawa te korera a nga tangata katoa, a kahore kau he korero hou kei te toe otiia me korero ano ahau i oku mahara i te mea kua oti i oku hoa mema Maori te korero i a ratou whakaaro. E tika ana ano hoki kia korero ahau ta te mea he take nui tenei, e pa tahi ana ki nga Maori me nga Pakeha. E miharo ana ahau ki te taha turaki mo to ratou maia ki te kimi i nga he me nga mate i roto i nga mahi o te Kawanatanga, koina hoki te mahi tika ma ratou. I pera ano taku mahi i au e tu ana ki tera taha. E tika ana kia haere roa tenei korero tatemea he take nunui; he whakakahoretanga i te Ture Takoha Taonga me te homai i etahi Ture Taake Whenua moni hoki. A ka pa ki nga Maori tahi me nga Pakeha pea. Te take o toku mohio penei, he kaha rawa no etahi mema ki te tohe kia whakaekea he reiti ki runga ki o matou whenua. I ki toku hoa mema Maori mo te Tai Hauauru e pai ana pea kia eke he reiti ki nga Maori mehemea kua takoto pai a ratou whenua. Otira e he ana ki taku titiro ta te mea kahore ano kia tu tahi matou me nga Pakeha ki te kaupapa kotahi. Inahoki kahore ano kia whakaakona nga Maori kia rite tonu ki te Pakeha te mohio. Tuarua ko a matou whenua kahore ano kia wehewehea ki ia tangata ki ia tangata, e mohio ai tena tangata ki tona piihi ki tona piihi; tane, wahine tamariki. Mehemea kua rite tonu to matou ahua ki te Pakeha katahi au ka whakaae. Kia kotahi tonu te Ture. Otiia kahore ano kia tae ki taua ahua inaianei. Taihoa pea. Kei te takoto mai he ra kei tua a kei te whakaakona a matou tamariki ki roto i nga kura a ka tae atu ki tenei whakatupuranga e haere ake nei, katahi ra ano ka uru ratou ki te reihi tahi me a ratou tuakana Pakeha. I te mea ka tirohia nga taimaha kei runga i te Iwi Maori inaianei e kore e tika kia homai he ture pakeke mo ratou inaianei. Kaua hoki te Whare e kaika. Me titiro marire. E hara i te mea no tenei Kawanatanga te hiahia kia homai he ture kino otiia he ture he kei nga Kawanatanga katoa. E whakapai atu ana ahau ki te Pirimia mo te hohoro o tana homai i nga Pukapuka Whakaatu moni o te Koroni, me te homai tanga hoki o nga Pire o te Kawanatanga. I era tau kihai i tere te homai a mahi ngaro ana te Whare i nga tikanga. Pai atu ki au mehemea ka penei ano te tere o ia Kawanatanga ki te homai i a ratou Pire i muri tata o te whakapuaretanga o te Paremete. Me korero ahau inaianei mo nga take Maori. Kanui te hiahia o toku ngakau kia tukua mai e te Kawanatanga tetahi ture pai mo te iwi Maori. Kei te mohio te Whare me te motu katoa, kei te karanga huihui nui nga Maori i roto i te wa kua hori ake nei, he rapurapu no ratou ki tetahi tikanga whakatopu ia ratou i runga i te whakahaerenga mo a ratou whenua. Otiia kei te wehi ahau kei kore ratou e ngakau kotahi i runga i tenei ara

tika. Inahoki kua kite matou i etahi pitihana e turaki ana i te Kooti Whenua Maori, muri tata tonu e tae ake ana nga pitihana inoi kia tere te whakatu he Kooti ki tena wahi ki tena wahi, me nga tini tonu whakawa tuarua hoki. Na kanui toku awangawanga i runga i tenei mahi kukume ke a ratou, kahore i te papatai rite a ratou whakaaro. Me tutaki ranei nga Kooti me tuku ranei kia haere tonu? He nui te amuamu a nga Maori mo aua Kooti. Otiia ko te nuinga o te he na nga Maori ano i runga i ta ratou mahi whakatu i nga kereme he kia riro ia ratou nga whenua a etahi atu tangata. Tetahi mahi kino rawa ko ta ratou mahi whakatutu i nga roia me nga kaiwhakahaere i roto i nga Kooti mei kore ratou e wini noa i runga i te mohiotanga a o ratou roia, e hara i te mea kia wini i runga i te tika o a ratou kereme me a ratou take ki te whenua e whakawakia ra. Ko enei mate e korerotia nei e au na nga Maori ano te he, e hara i ta te Kooti. Na hoki tetahi take raruraru, me te whakarua me te maumau o a ratou moni, ara ko te mahi a nga Maori ki te whakatu i nga Pakeha Maori hei kaiwhakahaere mo ratou i roto i nga Kooti Whenua Maori. Tau iho te porearea, te he noa atu, e hara i te Kooti te he i te mea e haere ana te whakatau o te Tiati me te Ateha i runga i nga korero e whakapuakina ana ki o raua aroaro. E kore te tangata whakaaro pono e whakapae na nga Tiati enei he, erangi na nga Maori tonu. Na mo runga i nga whakaaro o te Kawanatanga mo nga ritenga o nga taake, ki taku me tuku he takiwa kia whakamatauria aua ritenga hou a ki te kitea te he, te raruraru ka taea ano e tenei Whare te whakakore. E pera tonu ana i nga Paremete katoa, ka meingatia he ture, a e hia tau ki muri kua kitea kei te he, heoi ka whakakahoretia, me te whakahinga i te Kawanatanga nana enei ture he otiia tera e pai nga ture o tenei Kawanatanga, tera e ora nga tangata mahi paamu me nga tangata moni iti. Ki te ora nga tangata mahi paamu, ki te nui te utu mo te witi mo te huruhuru me era atu taonga o te whenua, ka ora hoki te koroni katoa. I mua kahore i tae atu ki tawahi a tatou taonga pera; erangi inaianei, nui rawa atu e tae ana ki Ingarangi me era koroni me te ora haere o te koroni katoa. Me korero ahau inaianei mo nga kereme a Ngatimamoe a Ngaitahu ta te mea ko ahau to ratou mangai. Tino pouri ana ahau i te mea kahore he kupu a te Kawana i roto i tona whai korero penei tera e whakahaerea nga kereme a nga Maori o Te Waipounamu, nui atu toku pouri mo te kore kupu penei a te Kawanatanga, ta te mea kua rua te kau tau e takoto ana enei porearea ki te aroaro o te Whare. Me tino whakaaro te Kawanatanga me te Whare kia tere te hanga ritenga hei whakaotinga rawatanga mo enei take a nga Maori. He aha te pai kia hikitia enei raruraru mo tetahi atu takiwa whakarite ai. E kore e taea te ki penei kahore ano kia rupeke mai nga korero e tika ai te mahi. E toru whakatunga Roiara Komihana. Nui atu nga korero i tangao hia e ratou me te marama o a ratou ripoata, heoi kei te mohio te Kawanatanga inaianei ki nga ritenga katoa e pa ana ki aua kereme, na neira kaore he take e whakaroina ai te whakamananga o nga kupu i whakaaetia ki enei iwi i mua. Ka pa he ingoa kino ki tenei koroni mehemea e kore e whakaritea enei kupu whakaae o te tuatahi. Me korero ahau inaianei mo te kupu a te Kawanatanga e kore ratou e haere ki te nama moni i Ingarangi. Na te mahi hokihoki o era Kawanatanga ki tawahi nama moni he rima he ona miriona i mate ai tatou. Ko te nama o tenei koroni inaianei e tae ana ki te toru te kau ma waru miriona; a e aue ana ia tangata, wahine tamaiti i raro i tenei kawenga taimaha, na reira e tika ana, mehemea koa tera e taea te whakamama i nga taake me tenei pikaunga taimaha.

Te Kinihi.—Me pewhea?

TAME PARATA.—Tetahi mea pai me whakaiti te moni e pau ana ia tau, ia tau i runga i nga mahi nunui. Na te mahi rere porangi ki nga moni o te koroni mo tona takiwa, mo tona takiwa i he ai. Na te mahi whakawiri penei i mahi ai nga Kawanatanga i etahi mahi nui rerewe aha ranei i nga wahi kore tangata, a pau huhua kore nga moni o te koroni, kore rawa e hua mai he inatareti o nga moni kua whakapaua pohehetia. Ko etahi mahi kua hanga ki etahi takiwa, kua ngaua e te pirau inaianei, kore rawa i whai painga te koroni. I ki mai te mema mo Kereimauta, a Kinihi, na te mea kihai i whakaotia te rerewe i tona takiwa i he ai. Ki taku, na nga rerewe pena me tana i ngaro kino ai te moni o te motu nei. Tetahi he ki taku titiro; e whakarite ana te Whare i etahi moni motuhake hei mahi i etahi mahi nui, muri iho, ka whakapaua aua moni he wahi ke i runga i tetahi mahi tino rereke rawa atu. Titiro hoki ki te moni i pootitia mo te Rerewe i waenga o Otakou; whakapaua ana aua moni ki whenua ke noa atu, a ko tona mutunga, kei te takoto mutu mutu taua rerewe, kahore e tutuki kahore e whai painga mo te koroni i te ahua hapa. Me kawea atu ano taua rerewe kia tae atu ki tetahi wahi pai.

Ko Pihī.—Ki Iupane pea?

Tame Parata.—Ae, ka pai a Iupane. Me mahara hoki te Whare, i ki pono te Kawanatanga ki nga Pakeha e whaka nohoia ana ki te whenua i mua o te rerewe, tera e mahia taua rerewe kia whai ara ratou te tuku tuku i o ratou taenga ki te Tai Moana. Kahore i whakamana tena kupu. Kei te mohio ahau ki taua takiwa, kua oti te rerewe te hanga kua puta i nga wahi kino katoa, heoi te wahi e toe ana kia mahia ko te wahi pai o te whenua, ko te mania anake. Me korero ahau inaianei mo nga Pire Maori e whakahengia nei e nga Maori. Ko te Pire whakahaere i nga Rahui o te Tai Hauauru te tahi. Kanui nga tau e inoi ana nga Maori kia whakahokia atu aua whenua kia ratou, kia tau mai ai he ora mo ratou i runga i nga kupu whakaae a Ta Wiremu Pokiha.

Ko Pihī.—No tewhea tau tena ripoata?

Tame Parata.—No te tau 1883, 1884 ranei. I paahitia e tenei Kawanatanga kua hinga nei tetahi Ture e mea ana me tau ki nga Pakeha nga whakapainga katoa ina mutu ngarihi. No nga Maori anake enei whakapainga, a i murua, i tahaetia i raro i taua ture ngerengere, me te tuku atu hoki he rihi hou ki nga Pakeha. Na tenei mahi he i

nui haere ai nga raruraru. E rangi kua homai e te Kawanatanga he Pire inaianei e ahua pai ana, otiia kua tae mai te pitihana whakahe a etahi Maori whai paanga, ko etahi o ratou e kii ana me paahi tenei Pire, ko etahi e kii ana me turaki. Heoi ma tenei Whare e ata whakatau pai te tika me te pono i waenga i nga Maori me nga Pakeha kia tika ai kia ora ai nga taha e rua. Na kua pare tenei Pire ki tetahi Komiti Whiriwhiri, a he koanga ngakau mehemea ka taea te homai e taua Komiti tetahi ripoata pai, marama kia ahei ai te Whare te whakamana i taua Pire ina oti pai ona ritenga katoa. Me korero ahau mo te whakatunga i tetahi o nga mema Maori hei Minita. E tika ana kia noho mai taua tangata i tona nohoanga hou. I paahitia hoki e tenei Paremete tetahi Pire i mua kia ahei ai te whakatu i tetahi Maori mema hei Minita, a koia tena kua tu tamatou hoa a Timi Kara a he nui toku mihi atu ki aia me toku whakawhetai hoki ki te Kawanatanga mo tenei honore kua hoatu ki aia. Me korero ahau mo te Rohe Potae. Kahore e pena toku mohiotanga ki te mohiotanga o toku hoa o Taipua me te Minita Maori, otiia e whakahe ana ahau ki te herenga o nga whenua nui rawa a nga Maori. Me here ko nga poraka anake e tata ana ki te rerewe e hiahia tia ana e ratou, me waiho te nuinga o te whenua kia puare ana. Ki toku mohio tera e taea te mahi i tetahi tikanga rangatira e te Kawanatanga me nga Maori no ratou enei whenua kia riro i te Karauna etahi wahi me te waiho ano ki nga tangata Maori te nuinga o a ratou whenua. Kore rawa e pai kia haoa e te Kawanatanga ki roto ki tona kupenga enei miriona eka maha maha noa atu. Tino mohio ana ahau mehemea ka mahi marama te Kawanatanga, ka whiwhi ratou i nga whenua nunui noa atu, a ka marie te ngakau a nga Maori. Inaianei kei te pouri nga Maori i runga i tenei mahi a te Kawanatanga he here take kore i o ratou whenua katoa. Kei te whakaaro penei ratou, taihoa ka tangohia katoatia a ratou whenua. Na he taimaha rawa te taake e utua ana e nga Maori i roto i enei tau kua hori ake nei, ara te 10 paiheneti mo te riihitanga, me te hokonga o a ratou whenua, a nui atu toku whakawhetai ki te Kawanatanga nei mo ta ratou whakakorenga i tenei tiuti i runga i o matou whenua ina riihitia. Nui atu te aue o nga Maori mo tenei utu, kore rawa i aro mai era Kawanatanga. Ki toku mohio kei te pai nga whakaaro o tenei Kawanatanga kei te tautokona e te koroni katoa. Tenei hoki tetahi tikanga pai a ratou, ara ko te whakaaro kia tukua mai he moni ki nga tangata mahi paamu i runga i te inatareti ngawari. I homai tetahi tikanga pena e Makanaru i te tau 1885, kia ahei ai nga tangata mahi paamu ki te nama moni i runga i o ratou Karauna Karaati. Pai atu mehe mea i whakaaetia taua tikanga i taua wa. Me tahuri tonu te Kawanatanga ki te wehewehe i nga whenua a nga Maori kia watea te hea o ia tangata wahine tamaiti. Tera e kaha nga Maori ki te ngaki ki te whakapai i o ratou whenua me te whakatupu kararehe mehemea ka takoto watea te piihi a ia tangata a ia tangata. Ka tahi ka whai te iwi Maori ki te tauira a o ratou tuakana Pakeha. Ahakoa pewhea te pukumahi o te tahi Maori, kore rawa e puta, kore rawa e tupono ki te tika, ta te mea kei te noho huihui ratou i runga i te whenua topu na reira e kore e kaha te mahi kei riro te utu o tona uaua ki etahi a muri atu ana tae ki te ra e wehewehe ai te whenua. Kei au tetahi Pire e whakapumau ana ki nga Maori o te rahui i Waikouaiti tona piihi, tona piihi. Ki te paahitia tenei, kua haere tika ia tangata ki tona piihi ake mahi ai, a me pera hoki te tikanga mo nga whenua o tenei motu. Mehemea ka noho tonu nga Maori o Aotearoa i runga i te ahua topu o nga whenua e kore e tae ki te tino ora. Me awchina te Kawanatanga i nga Maori kia noho marama ai ratou i runga i o ratou whenua, me ako hoki nga rangatira kia pai ta ratou kawae i tenei ritenga. Taku e tino tumanaako nei kia homai he tikanga whakahaere e ahei ai te whakatuturu ki ia tangata Maori tona piihi whenua, tona wahi motuhake. Ahakoa iti, he iti ka rite, katahi ka puta te ahu whenua o te tangata ngaki kai o te tangata whai whakaaro. Kua puta he kupu mo te Paremete Maori, ki taku mohio, kahore kau he ora e taka mai i taua mahi Paremete a nga iwi. Erangi me whakaae, me whakamana i a ratou tikanga marama ana tohu tohu mai ratou i nga whakahaere pai mo a ratou whenua. Kua kite ahau i etahi rangatira Maori i haere mai i taua Paremete, kahore rawa ratou i kite i tetahi pai o taua mahi. Na etahi tangata torutoru taua tikanga, e hara i te mea kite na te motu katoa, waihoki kahore i te pai te iwi nui tonu ki taua whakaaro. Na reira ahau i mohio ai kaore he hua e puta mai, kahore e tino ungu te whakaaro a te Maori i runga i te ara kotahi. Kaikona tetahi mate a te Maori. Kahore ahau kia kite noa i tetahi painga me te ora e hua mai ana i roto i tenei mahi karanga huihui a te Maori, otiia ko te mea e tino kitea ana a au ko te mau mau o a ratou moni me a ratou rawa. Ki toku mohio e waru rau pauna pea te moni a nga Maori i pau i taua huihuinga ki Te Waipatu, a heaha te aha? Mehemea ka powhiritia nga tino tangata whai matauranga o tena iwi o tena iwi kia huihui mai ki te rapu tikangi, engari tena, tena ko te powhiri i te mano o te tangata, kaore kau ona painga. Me whakawhetai ahau ki nga honore mema mo ta ratou ata whakarongopai ki taku whai korero.

E wha nga wiki i haere ai tenei korero mo nga moni o te koroni, a he nui te korero a nga mema katoa o te Whare, katahi ka tu a Te Paranihi ki te whakahoki i a ratou kupu katoa. E toru haora e korero ana ia ka mutu, ka haere te Whare ki roto ki te Komiti Whakarite moni i waenganui po.

Turei, te 9 o Akuhata, 1892.

Takiwa Raihana Moao Whango Me Riuopuanga.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea tera e tahuri te Kawanatanga ki te arai i te mahi hokohoko

Waipiro i taua takiwa, ta te mea he takiwa Maori motuhake taua wahi a kei te whakahe nga Maori ki te mahi tuku waipiro ki reira? E hiahia ana ia kia rongohia mehemea he pono te kupu, kua whakaaetia he raihana ki taua wahi. Ki te mea he pono, kati, i hoatu taua raihana i runga i te whakahe a nga Maori. Na nga tangata o taua takiwa i tono ki aia kia pataia tenei patai.

Te Karimana. — Kahore ano kia tuku raihana te Kawanatanga mo taua wahi, e ai tona mohio, a me matua tuku tonu mai nga Maori ki te Kawanatanga, katahi ka puta he raihana. Ko tenei kahore ano kia tae mai he tonu pera, ma te tae mai, katahi ka ata whakaarohia.

Te Waka Poraka.

Taipua.—Patai ana ki te Minita Maori ka pewhea tana mahi mo te pitihana o Kipa Te Whatanui mo te Poraka o Te Waka i ripoatatia i te Komiti Tikanga Maori i te tau 1890? I mahia tenei tikanga i runga i tetahi pitihana i kokiritia ki te Whare, a ahua raruraru ana taua whenua a whakaotia ana e taua Komiti taua ripoata. Kanui tona hiahia kia tohu tohu mai te Kawanatanga i to ratou whakaaro mo tenei mea.

Te Karimana.—Ko tenei mea e rite ana ki te tonu whakawa tuarua ki Te Kooti Whenua Maori, a kahore i whakaaetia te kereme o te Kaitono, kua oti i te Kooti te whakahaere i tana mahi tutuki noa ki tona mutunga.

Taite, te 11 o Akuhata, 1892. Nga Take Whenua A Nga Maori o Te Waipounamu

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te honore Minita mo te taha Maori mehemea ka whakaae ia ki te homai he Pire kia ahei nga Maori o tera motu ki te tango i o ratou Tiwhikete i whakataua kia puta kia ratou i te tau 1887 e Tiati Make? He nui aua tiwhikete mo nga poraka i wehewehea e Te Make, otiia kahore pea he mana o te ture inaianei ki te whakaputa i aua tiwhikete na reira e tonu ana ahau ki te whakaaro o te Minita kia mahia tenei raruraru.

Te Karimana.—Ae, ka homai he ture i tenei nohoanga tonu o te Paremete, hei whakaoti i tenei take.

Paraire, te 12 o Akuhata, 1892. Nga Rahui o Te Tai Hauauru.

I runga i te motini o Te Paranihi ka whakakahoretia te ingoa o Makoea hei mema mo te Komiti Whiriwhiri mo Te Pire Whakatau Rahui o Te Tai Hauauru a ka wkakaurua atu te ingoa o E. M. Mete, mema mo Taranaki koia hei riwhi.

Turei, te 16 o Akuhata, 1892. Pire Mo Te Rahui Maori o Kaiapoi.

Te Karimana.—Whakaatu ana kua paahitia tenei Pire e te Whare o Runga a ko tona ritenga ia he whakaoti pai kia tuturu rawa etahi rahui Maori kei Katapere. I rahuitia tenei whenua i mua a i te tau 1877 i hanga he Ture e karangatia nei ko Te Ture mo te Rahui o Kaiapoi kia ahei ai te whakarite i te tikanga tiaki, me te whakatu i nga tarati ara i nga kaitiaki me te wehewehe kia mohio ai ia tangata ki tona hea ki tona hea takitahi. I te tau 1886 ka mahia e te Kooti Whenua Maori taua rahui a ka kitea i reira mehemea ka ruriatia te piihi a ia tangata a ia tangata, tera e nui rawa te moni e pau mo te ruriatia i runga i te nui rawa o nga tangata whai paanga me te pakupaku o te whenua. Muri iho ka uiuia e Te Make taua mea a ka homai he ripoata. A ko te tikanga o tenei Pire inaianei he whakarite i taua ripoata, kia ata wehea te wahi ki ia tangata me te ki hoki he tenata Kamana ratou, me te here hoki i taua whenua kia watea mo te rihi anake. Heoti nga take o tenei Pire. A motinitia kia panui tia tuarua.

Tame Parata.—E tautoko ana ahau i te panui tuarua o tenei Pire, tate mea i puta he raruraru mo enei whenua i mua i roto i te Kooti Whenua Maori. I whai mana i raro i te Ture o te tau 1877 kia puritia e nga kai tiaki te whenua, otiia ki te mate ratou kahore he mana whakatu riwhi mo ratou. Tetahi pai o tenei Pire he whakakore i te tikanga teoti tenata me te whakarite kia puritia tenei whenua i raro i te tikanga tenata kamana. Kei te mohio hoki te Whare ki te mate tetahi tangata i raro i te tikanga teoti tenata kaore e taka tona hea ki ona uri pukaka erangi ka riro ki nga tangata o te Karauna Karaati e ora ana. Na he mate tena mo nga Maori. Tetahi mea rarama i roto o tenei Pire, ko te whakahaere tikanga mo te ruriatia kei pau nui nga moni a nga Maori i te paku rawa hoki o a ratou hea. Nui noa atu te raruraru o te whakahaerenga o tenei rahui tae mai ki te paahitanga o te Ture i te tau 1886, ahua pai ana i muri mai, ahua ngawari ana te haere. Otiia tera ano etahi take raruraru koia te putake i homai ai tenei Pire hei whakarite i te hiahia o nga Maori whai paanga.

Panuitia tuarua ana.

Wenerei, te 17 o Akuhata, 1892. Pire Mo Te Rahui o Waikouaiti.

Te Karimana e pa ana tenei Pire ki tetahi piihi whenua kei Otakou i wehea mo nga Maori i mua. I te tau 1868 ka noho te Kooti Whenua Maori i taua takiwa ka wehea te poraka kia wha wahanga, otiia i te ruritanga kitea ana e ono pea rau nga eka i nuku atu i waho o te wahi e rahuitia me te noho mai ano a nga Maori kei taua piihi i waho. Kitea ana ki te hoatu i enei eka harahara ki te hunga no ratou te poraka nui ka mate rawa nga tangata e noho ana i runga i te mea kei reira a ratou whare me a ratou mahinga kai. A kihai hoki i pai nga Maori kia peratia a hanga ana he tikanga penei, me wehe tenei whenua kia rima wahanga kia kaua e whakaohoa te noho o nga tangata i runga. I tu ano te Kooti i te tau 1887 a wehea ana te whenua i raro i ta nga Maori whai paanga i hiahia ai a ko te take o tenei Pire he whakamana he whakarite i te hiahia nga Maori kia tau pai ai ratou i runga i o ratou whenua na reira ka motinita e ia kia panuitia tuaruatia tenei Pire.

Tame Parata. —E tautoko ana ahau i tenei motini. Kahore i taea te tuku ki nga Maori a ratou tiwhikete mo nga whenua i whakataua kia ratou i mua e te Kooti. Kua oti katoa te wehewehe i nga hea o nga tangata. Kua marama katoa nga whakaatu mai a te Minita, a e kore e ara ake he pohehe, he pewhea ranei i te mea kua whakahuatia nga ingoa katoa o nga tangata me nga piihi mo ia, tangata mo ia tangata. Kanui toku pai kia wehea peneitia nga rahui Maori katoa kia noho marama ai nga tangata i runga.

Te Riihi.—Kei te he etahi o nga rarangi kahore i tino pai te whakatakoto i nga korero o tenei Pire, tera pea e rarururu a muri ake.

Te Karimana.—Na te Tiati tonu nana i whakawa enei whenua i hanga taua Pire. Otiia ka pareia ki te roia o te Karauna kia ata tirohia.

Paahi ana te panui tuarua o te Pire.

Paraire, te 19 o Akuhata, 1892.

Puketotara Poraka.

Te Kapa.—Patai ana ki te Minita mo nga whenua ka pewhea te mahi a te Kawanatanga mo runga mo te pitihana a Hone Peeti mo te poraka o Puketotara?

Te Karimana.—Ko te kereme ki tenei poraka, he mea tawhito rawa timata mai i te tau 1840. Kua hurihuri hia tenei take e era Kawanatanga, a kua tirohia hoki e ia nga pukapuka e pa ana ki tenei mea heoi kahore he take e rereke ai te whakatau o te tuatahi.

Reiti Whenua Maori.

R. Tamihana patai ana ki te Kawanatanga mehemea ka pai ratou ki te homai Pire i tenei nohoanga o te Paremete ki te whakaeke reiti ki nga whenua Maori i raro o te "Ture Reiti, 1882"? He take nui rawa tenei, hei painga mo nga ropu takiwa. Kia whiwhi ai ratou i tetahi moni hei whakahaere i o ratou mahi takiwa.

Te Paranihi.—E mohio ana te Kawanatanga he take nui rawa tenei otiia e kore e taea te mahi i tenei tunga o te Paremete. Erangi ka ata titiro te Kawanatanga ki tenei mea ana mutu te Paremete.

Pire Hoko Whenua Maori.

Te Karimana motini ana kia panuitia tuaruatia taua Pire me te whakaaatu mai he Pire tenei hei whakarite moni hoko whenua me te hanga tikanga tuku tipenetua. E ahua nama moni ana tenei Pire inahoki ka whakapaua e £50,000 i te tau mo te mahi hoko whenua Maori. Mehemea ka whakapaua taua moni i runga i nga piriti me nga rori ka utu ano matou i te inatareti, tena ko tenei ka hoki tonu mai taua moni ki te koroni i runga i te hokonga atu o nga whenua Maori ki nga tangata. Mehemea e utu ana matou i te 5s. mo te eka ka ruritua a ka hokona atu mo te 10s. mo te eka ki toku mohio e puta ana he utu tika ki nga Maori mo nga whenua e riro mai ana inahoki e utu ana matou i te 1s. 6d te 2s. te 4s. ranei mo te eka mo etahi whenua kino kore rawa e tae tona tikanga utu ki tena moni. E tika ana kia whiwhi nga Pakeha i nga painga ta te mea e hara i te mahi a nga Maori i nuku ake ai te utu mo a ratou whenua. I rongo ahau e whakahe ana etahi Maori mo te hokonga o Poneke mo te 1s. mo te eka na inaianei kua tae ki nga pauna maha noa atu mo te puutu, Otiia i taua wa imua he utu tika tonu te 1s. mo te eka. Na te mahi o nga Pakeha i kake haere te utu o naianei. Tetahi tikanga kei roto o te Pire nei hei tiaki i nga Maori kei ruke kino ratou i o ratou moni, na reira e meatia ana kia maka tetahi wahi ki roto ki te tari o te Kai Tiaki o te Katoa ki reira takoto ai a me hoatu te hua hei orange ma ratou, kei kore ratou e tino tae ki te rawa kore tanga. Ahakoa amu amu nga Maori mo tenei ritenga, he ora mo ratou kei roto. Ka tukua hoki te mana ki te Karauna ki te hoko i nga whenua ahakoa whenua here. He painga nui tenei mo te Kawanatanga inahoki he nui te rarururu i pa kia matou mo enei here. Titiro hoki ki te keehi mo te poraka o Awarua, e tino tika ana kia riro tera whenua ia te Karauna otiia kore rawa e mama i runga i te mea he here kei runga e whakarururu ana. Ka mama katoa nga whenua o Aotearoa i raro i tenei mana pakaru i nga here. Kua kaha haere te whakaaro kia whakaekea he reiti ki runga ki nga whenua Maori a kua tino uaua taua hiahia inaianei. Mehemea ka paahitia

tenei Pire ki taku mohio tera e tere te tae ki tenei ahua kia tika noa atu te eke o te taake ki runga ki nga whenua ka hokona nei e matou, me te whakamama hoki i nga Maori inahoki kei te nui noa atu a ratou whenua e takoto mangere ana kore rawa e taea e ratou te whakamahi. A mehemea ka whakaekea he taake ki a ratou whenua e takoto mangere ana, metemea he muru tonu tena ina hoki ka raupatu tonu i tetahi wahi ia tau ia tau hei utu mo nga reiti me nga taake. Mehemea ka paahitia tenei Pire heoi ka watea nga Maori ki te tuku i o ratou whenua takoto kau me to tuku atu ano ki tetahi painga mo ratou ara ko te moni ka waiho ki te Kaitiaki o te katoa hei punga mo te iwi katoa.

Taipua.—Me whakamahara atu ahau ki nga mema he nui rawa nga pitihana a nga Maori kua tae mai tonu ai kia whakamutua te mahi hoko whenua a te Kawanatanga, me ta ratou ki mai kia mutu hoki te Kooti Whemia Maori kia tukua atu ki nga Maori te mana whakahaere i o ratou whenua. He tohu tenei kua rongono nga Maori i te mamae i runga i te hoko raruraru o mua, kei te mohiotia hoki kaore i te utua nga Maori ki te utu e tika ana mo a ratou whenua. E homai ana e te Kawanatanga te moni paku noaiho muri iho ka hokona atu aua whenua mo te moni nui. Ki te haere tonu te mahi hoko whenua a te Kawanatanga he wahi nui noa atu o te £50,000 e pau i te utu o nga apiha, wahi paku noa iho pea te moni e tae mai ki nga Maori. Mehemea ka puare te hoko whenua kia katoa tera e tere te hoko whenua nga Maori, tena ko te take raruraru inaianei ko te apo a te Kawanatanga mana anake e hoko, mana anake e whakawai nga Maori, ma te Kawanatanga anake e tinihanga, E ki mai ana te Minita ki te paahitia tenei Pire tera e hohoro te riro mai nga tini whenua nui a te Maori i roto i te takiwa poto. Katahi pea ka tino puke te kino me te raruraru. Me toku rnohio kahore e utua ki nga Maori tetahi utu tika mo a ratou whenua. Kei Poneke nei te Komiti whiriwhiri Rangatira a nga Maori e titiro ana ki nga mahi o nga ture i roto i te Paremete. Tera ahau e tonoa e ratou ki te mahi whakatika i tenei Pire, ko te take o taku tu maro inaianei he kaha no te whakahe a nga Maori ki tenei Pire, a ki te tae mai te Pire Kooti Whenua ki te Whare ka mahi ano ahau te whakatikatika mei kore e taea te unu i nga wahi kino; ki taku mohio kua tata pea te whareherehere i nga Maori mo ta ratou noho kau i runga i o ratou whenua inahoki te ahua kino o nga ture e mahia ana e tenei Whare. Na i maharatia i mua ko te Kuini kei te awhina kei te tiaki i nga Maori me o ratou whenua otiia inaianei ka murua rawatia nga mana o nga Maori. Na tenei Whare i whakaeke here i runga i nga whenua Maori a ka horoia rawatia ana here inaianei. I herea etahi whenua i mua hei rahui tuturu mo nga Maori, a e meatia ana e tenei kia whakakahoretia tenei painga mo nga Maori. Tetahi rarangi he ko te 17 e hoatu ana i te mana ki te Kawanatanga kia peia nga tangata i runga i nga whenua Maori, ahakoa Tiainamana, Mangumangu, Pakeha ranei e noho pai ana i runga i te whakaaetanga o nga Maori whai paanga ka taea te pana i runga i te ringa maro, kati me whakatutuki rawa i tenei tikanga, me pana tahi nga Maori me nga Pakeha. I raro i tenei rarangi ka taea te pana i tetahi Pakeha kua marenatia ki te wahine Maori nona te whenua, a ka peia kinotia taua tangata i runga i te hiahia o te Kawanatanga kia panuitia taua whenua he whenua tera e tahuri te Kawanatanga ki te hoko a tona wa ahakoa kua nui nga tau e noho pai ana taua tangata i runga i te whenua o tona hoa wahine. Ko taku e pai ai me whakamatau te hunga whai paanga katoa i mua o te hokonga katahi ka marama. Kua ahua wehi kua ahua maharahara nga Maori inaianei, na reira e tino tika ana kia ngawari te whakahaere tikanga e marie ai a ratou pouri. Kua korerotia nga hoko o mua. I pai etahi, i kino etahi. Titiro hoki ki te hoko he o Waitara, a maringi ana te toto, waihoki na te whakahaere he i tu ai te pakanga ki Wairau ki Waikato me era atu wahi. Na reira ko te mea tino tika me tupato rawa tatou inaianei kei ara ake he mate penei i waenga ia tatou. Tokowha tonu matou kei tenei Whare, a e kore rawa matou e kaha ki te kawe tikanga kia oti. Na reira e tino tika ana kia ata takare mai koutou, kia aroha mai ki te awhina ia matou. Ki te kore nga mema o tenei Whare e atawhai ia matou, pai atu kia kaua matou e noho i roto o tenei Whare. E tino mohio ana ahau, kahore i te mea kia kotahi te ture mo nga iwi e rua inahoki e kore e tango i te whenua a te Pakeha mo te moni iti penei me tenei tikanga e kawea nei i roto o tenei Pire. Ko tona ahua tonu tena he whakaheke i te Iwi Maori ki roto ki te mate ki te pouri a kahore kau he mea e mahia ana hei painga hei orange mo matou.

Kanui nga mema i whai kupu mo tenei Pire. A no to ratou mutunga ka tu a Te Karimana ki te utu utu i a ratou korero, katahi ka motinitia kia pareia ki te Komiti. Tikanga Maori—Panuitia tuaruatia a pareia ana ki taua Komiti.

Wenerei, te 24 o Akuhata, 1892.

Taake Kuri.

W. Hatihana.—Panui ana he korero nupepa mo te haerenga o nga pirihimana i raro i a Paari ki Parihaka huakina ana taua kainga i te ata po ki te hopu i etahi Maori mo to ratou kore e utu i te taake kuri a mauria ana ratou ki Nu Paremata ki te Whare herehere. E patai ana ia ki te Kawanatanga mehemea e mahi ana tenei mea i raro i te ture kotahi mo te Pakeha me te Maori. Kahore hoki ia e mohio e mau penei ana nga Pakeha ki te Whareherehere. A heaha hoki te pai kia huakina potia nga Maori e nga pirihimana.

Te Hetana.—Kua whai ture noa atu i mua me awhina nga pirihimana i nga ropu takiwa ia ratou e kohi ana i

nga taake kuri. Kei te rite tonu te ture mo nga iwi e rua. Otiia ka ui ui ano ia i te tikanga o tenei raruraru me te whakaatu ano ki te Whare a tona wa.

Ture Whakatika i Te Whakahaere Moni Nama o Te Rerewe Nui o Aotearoa.

Taipua.—E whakahe ana ahau ki tenei Pire ite mea kua nui noa atu nga pitihana kua tae mai e whakakino ana. Tetahi mea kino ko te whakanukuhanga i nga rohe kia riro katoa mai nga whenua o Ngatimaniapoto ki roto. E rite tonu ana tenei ki te raupatu. Ko te mahi nui a nga Kawatanga katoa he whakaeke here ki nga whenua Maori. Titiro ki Te Rohe Ture Ngawha, o Rotorua, e 700,000 eka kua herea i raro i taua ture i enei tau maha noa atu a heaha te koha me te ora i puta ki nga Maori otiia he mate anake i pa mai kia ratou. I tango e te Kawatanga ki a ratou te mana tiaki pai i nga whenua Maori, otiia kahore i tiakina paitia, kahore he painga i puta ki a Te Arawa i raro i te tiakanga o te Kawatanga. Na inaianei e herea ana nga whenua nui whakaharahara. E hoki ana tenei ki te mana tawhito, ma te Kawatanga anake e hoko i nga whenua Maori. Na te Kawatanga i takahi taua ritenga o Te Tiriti o Waitangi, e hara i nga Maori, muri iho ka tahuri nga Maori ki te hoko i o ratou whenua ki nga Pakeha rawaho me ta ratou whiwhi ki te utu nui noa atu i te utu e homai ana e te Kawatanga. Mehemea e hiahia ana te Kawatanga ki te here i nga whenua e tutata ana ki te rerewe ki Akarana, e pai ana, otiia kua e herea, te whenua katoa. Kua rongu ahau kua hoatu noa atu e Ngatimaniapoto te ara o te rerewe ki te Kawatanga, kahore he utu. E hara i te mea e whakaaro ana te Kawatanga mo te tika me te aroha ki nga Maori i raro i tenei Pire. Mehemea ka herea nga whenua Pakeha pena me tenei, ka tutu te puehu. Tera e ara mai he raruraru i roto i nga Maori mehemea ka tohea tonutia tenei tikanga maro. Mehemea ka here tonu i nga whenua, pai atu kia mate tata, kua nga Maori e takoto ki raro i tetahi ture penei. Ko te mea tika me ngawari te whakahaere o te Kawatanga kauaka e aki aki i nga Maori kia rere i runga i tetahi tikanga maro. Me makona te Kawatanga i nga whenua kua herea i te tuatahi i roto i nga rohe tawhito. Tetahi kua e herea enei whenua mo nga tau e rima. Mehemea ka pai te whakahaere o te Kawatanga ka whiwhi noa atu ratou i roto i tetahi takiwa poto noaiho. Na te Kawatanga te he me te whakarua i te tuatahi; he mangere no ratou ki to whakatu kooti ki te tuku tikanga marama, ngawari, e ahei ai nga Maori ki te whakawa ki te wehewehe i o ratou whenua. Rereke te mahi a ia Kawatanga a ia Kawatanga me te kino haere o nga tare, a ko te men mutunga tenei tera e puritia tetahi hawhe o nga moni a nga, Maori ina, hokoa o natou whenua. Mehemea ka pai tetahi tangata ki te hoko i tana whenua kei aia te tikanga a me whikiputa tika tona moni ki aia kua e kaiponuhia tetahi wahi. Kei te rereke rawa nga ture e homai ana ki nga Maori I ora ratou i raro i te Tiriti o Waitangi otiia kua takahia taua Kawenata inaianei, me te tono mai kia nga Maori kia utu taake kia utu reiti ratou, he tohu ra pea kia whakahe nga maori ki tenei. Nuku noa atu te utu e puta mai mehemea ka riro ma nga Pakeha ae hoko e ratou whenua, ahakoa nui te whiwhi o te Kawatanga i runga i ta ratou mahi hoko whenua Maori, he kore rawa te moni e homai ana mo a ratou whenua. I utau ano e nga Maori nga reiti tetahi wahi ranei o nga taake i runga i nga whenua katoa i hokona e ratou. I te mea e hoko whenua ana nga Maori e whakahokia ana tetahi wahi o ia pauna moni i riro mai ki te karauna a ki taku whakaaro kei te whakamama ano nga Maori i nga taumahatanga o te Kawatanga pera ano me nga Pakeha. Ki taku whakaaro kahore rawa i tika kia pera te rahi o te whenua e herea penei me ta tenei pire e mea nei. Ko te tikanga i herea ai enei whenua he mea kia hanga atu ai he reriwe ma reira, erangi kua rongu ahau tera e kawea ketia te reriwe ma Taranaki no reira kahore he take e herea ai aua whenua. Me ki ake ano ahau ekore te reriwe e hanga ma runga i aua whenua no reira he kaika rawa te whakaeke i te here ki runga i aua whenua. Mehemea e meatia ana kia utu nga Maori i nga taake me nga reiti me pehea e taea ai e ratou te utu i te mea e herea ana nga whenua. Na i te mea e kitea ana ko nga whenua anake o toku takiwa e tu nei ahau hei mema e herea ana e te kawatanga kua mahara ahau ko te mahi tika maku ina hoki ahau ki waenga i aua iwi he ki atu ki a ratou kia kua ratou e hoko i aua whenua ki te Kawatanga, a tera ano hoki etahi atu rangatira Maori e tono ki nga tangata no ratou aua whenua kia kua ratou e hoko ki te Kawatanga mehemea ka peneitia tonutia te tikanga mo aua whenua. Erangi mehemea e whakamarama ana te Kawatanga e hiahia ana ratou ki te whakahaere i nga tikanga tika ka tahi ka ata tau nga whakaaro.

Tame Parata.—He ki atu tenei naku ekore e maha aku kupu mo runga i te korerotanga tuarua o tenei Pire. Ki taku whakaaro ekore e maha nga korero mo tenei Pire i muri iho i te tukunga a Ta Hori Hori Kerei i tana menemana. Erangi ki te mea ka tukuna kia pootitia te nukuhanga o te korero tera ahau e tautoko i taua nukuhanga no te mea e mohio ana ahau ko te hiahia tenei a te Memu Maori o te Tai Hauauru. Na ko aku whakahe mo tenei Pire kei te rarangi tuatoru me te rarangi tuawha. Ko taku whakahe ko te nukuhanga o te wa kia rima nga tau. E mea ana te Pire me patu te kupu rua tau i roto i te Ture tawhito a me whakauru ko nga kupu rima tau hei riwhi mo era. Ki taku whakaaro he roa rawa te rima tau ergngi mehemea e ki ana e te Pire kia kotahi kia rua ranei tau ka tahi ka pai no te mea ka taea ano e te Paremete te whakarua atu i te taima i roto i ia tau. I te tukunga mai a te Kawatanga a te Akitini i tetahi Pire penei I whakahe nga mema Maori a tona tukunga iho ka whakapotoa te wa i whakaritea ai i te tuatahi. Ko tetahi mea e whekahe ana ahau i roto i tenei Pire ko te ki kia nukuhia te nga rohe o nga whenua e meatia ana kia herea, ki taku whakaaro tera e haoa mai e nga rohe hou nga kotahi miriona a e whakahe ana nga Maori whai take ki aua whenua ki tenei Pire. Kahore

oku hiahia kia whakaarohia he whakahe tenei naku ki te Minita Maori erangi kua whakaatu ahau i nga wahi o te Pire e whakahengia ana e ahau, otira tera e taea e te Komiti mo Nga Mea Maori te whiriwhiri i nga take e whakahengia ana e ahau. Tenei ano hoki tetahi whakahe aku mo tenei Pire ko te kore mapi hei whakaatu i nga whenua e meatia ana kia huia mai ki roto i aua rohe. Kua kite ano ahau i te mapi e iri ana i roto i tetahi ruma o te Paramete erangi kihai i tino marama taua mapi. Kahore taua. mapi i whakaatu i te roa o te takiwa e takoto ana aua whenua i tetahi taha i tetahi taha o te raina reriwe. Ko tetahi mea i hiahia ai ahau kia whakahaerea tetahi tikanga kia mohio ai nga Maori e whai take ana ki aua whenua ko nga Pire e mahia mai e mahia ana hei painga mo nga Maori. Kahore e ahei e ahau te ki mehemea e tika ana e he ana ranei nga korero a te mema Maori mo te Tai Hauauru mo runga i tenei Pire erangi ko te mea tika hei mahara mana me haere tonu te ahua o nga mema Maori i runga i te huarahi e tau ai te ora ki te iwi Maori. Ko te take i pooti ai ahau kia nukuhia to korero mo tenei Pire he mea naku kia whai taima ai te nga mema e ekengia ana tona takiwa e tenei Pire me kore e taea te haere ki te Kawanatanga kia whakangawaritea etahi tikanga i roto i taua Pire erange i runga i te pootitanga kua kite ana ahau he moumou te arai i te Pire. A mahara ana ahau ko te huarahi tika me tuku kia korero tuaruatia te Pire a muri iho me tuku ki te Komiti mo nga mea Maori kei reira te tino whakahaerea ai a kei reira hoki te ahei ai te karanga i nga rangatira Maori e whai take ana ki aua whenua ki te whakapuaki i a ratou whakaaro mo runga i taua Pire, a kei reira hoki te ahei ai te Komiti te tuku mai i ta ratou ripoata ki te Whare me te whakapuaki i a ratou whakaaro ki nga taha e rua o te Whare.

Turei, te 6 o Hepetema, 1892.

Taake Kuri Maori.

Taipua.—E patai atu ana ahau ki te Kawanatanga mehemea kua tukuna he tikanga ki nga Apiha o nga Pirihihana i te Takiwa o Taranaki hei whakamana i a ratou ki te tautoko i nga ropu takiwa kia mahi haere i te po i waenga i nga kainga Maori e noho pai ana i o ratou kainga me te to haere i a ratou ki te Whare herehere no te mea kahore i utua e ratou nga taake kuri? E hiahia ana ahau ki te whakamarama atu ki te Kawanatanga me te Whare i te he o te mahi herehere i nga Maori o Parihaka. I hereherea nga Maori i te po a heoi to ratou hara he kore kahore i utua nga taake kuri. Akuanei e mea ana te ture mehemea kahore e utua nga taake kuri me muru i nga taonga hei utu. Ki taku mohio e he rawa ana tenei tu mahi ki aua Maori a e hiahia ana ahau kia ata whiriwhiria e te Kawanatanga tenei take me te arai i enei tu mahi a muri ake nei e whakaoho nei hoki i nga ngakau o nga Maori.

Te Hetana taua kupu whakahoki. Me mohio nga Maori e ki ana te ture me utu ano nga Maori i te taake kuri penei ano me nga Pakeha. Kahore hoki he tikanga i panuitia me rere ke te tikanga mo nga Maori i to nga Pakeha. Kua tukuna noatia atu he tikanga ki nga Pirimana me awhina ratou i nga ropu takiwa hei kohikohi i aua taake. Kihai ia enei tikanga i piri anake ki te taake kuri erangi hei whakamana i nga tikanga katoa o te ture. He maha nga Maori kua hamenetia i nga tini takiwa o te koroni no te mea kahore ratou i utu i te taake kuri erangi ia me whakaatu e ahau ki te mema na kahore i tino tukuna he tikanga ki nga pirihihana kia pa atu ki nga Maori a e kore ano hoki he mana pera e tukuna ki a ratou otia e hiahia ana te Kawanatanga kia mohio nga Maori me whakamana ano e nga Maori nga tikanga o te ture pera ano me nga mea e kiia ana a te ture kia utua e ratou.

Nga Rahui Maori o Waikouaiti.

Tame Parata. — E hiahia ana ahau ki te patai ki te Minita o nga whenua mehemea ka whakaurua ki roto i te pukapuka rmoni nga moni £150 hei hanga e tetahi rori ra roto e te Rahui Maori e Waikouaiti? I patai ahau i tenei patai no te mea ma tenei rori e tae atu ai ki nga Rahui Maori i Waikouaiti. Kua oti te whenua te ruri e nga Maori erangi kahore e ahei nga Maori te tae atu ki a ratou tekiona no te mea kahore taua rori i hanga. I kohikohi ano nga reiti i runga i nga Rahui Maori i raro i te Ture Reiti I Nga Whenua Karauna me nga whenua Maori erangi i whakapaua e te kaunihera aua moni i etahi atu takiwa: ki taku mohio e mea ana te Ture Reiti I Nga Whenua Karauna me nga Whenua Karauna me nga Whenua Maori ara te Ture i pahitia i te tau 1888 me whakapau nga reiti e kohikohia i tetahi takiwa ki taua takiwa ano.

Te Mekenehi.—Ka tukuna he patai mo runga i nga korero a te mema na a mehemea kihai i whakahaerea tika tia e nga ropu takiwa tera e tukuna atu he kupu ki a ratou. Me ki ake ano hohi ahau tera e whiriwhiria e te Kawanatanga taua take a te wa e whiriwhiria ai nga moni mo runga i nga tini tikanga kia ahei ai te tuhi i etahi moni ki runga i te pukapuka o nga moni hei hanga i taua rori.

Whare Raihana i Moawhango.

Taipua.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea e mohio ana ia i poka ke te mahi a te Komiti Raihana i Haaka Pei i nga tikanga o te Ture i runga i te tuku raihana kia hoko waipiro i Moawhango whakahe

hoki te nuinga o nga tangata i te pootitanga kia tukuna he raihana hoko waipiro. I penei ano toku patai i mua tata ake nei a no muri nei ka rongohia ahu kua whakaaetia he raihana hoko waipiro ki tetahi Pakeha a puta ake ana he raruraru. No te tau, 1890, ka turia he pooti i reira kia whiriwhiria mehemea he mea tika kia whakaaetia ano he raihana mo taua takiwa a whakakahoretia ake e te numga o nga tangata taua raihana. A ahakoa te whakahe i te pootitanga whakaaetia ana he raihana poka ke i te hiahia o nga Maori o taua tikiwa. I te whakamatauranga a tetahi Pakeha ki te whakatuwhera i te hotera tahuri ana nga Maori ki te arai erangi na te waimarie i kore ai e tutu te puehu. Kua ano hoki e wareware ki tenei he tino kainga Maori taua takiwa. No nga Maori anake nga whenua katoa o reira a he toru toru nei nga Pakeha e noho ana i reira. E hiahia ana ahau kia ata whiriwhiria e te Minita tenei take.

Te Karimana.—I runga i aku uiuinga kitea ana ahau i turia ano tetahi pooti a ko te nuinga o nga pooti i whakahe kia tukuna he raihana. A i whakaaetia ano he raihana e te Komiti tuku raihana, otira i noho ano tetahi ateha Maori i runga i taua Komiti a i te whai mana ana ano ia ki te whakakahore ki te whakaae ranei, whakaae ana ia kia tukuna he raihana ki taku titiro iho ehara tenei i te take ma te Kawanatanga e whakahaere. Kua ki mai hoki te roia o nga Maori ki ahau ka hapai ia i te kechi o nga Maori kia whakakorea taua raihana.

Wenerei, te 21 o Hepetema, 1892. Pire Hoko Whenua Maori.

I runga i te motini kia komititia te Pire ka mea a

Taipua.—Kua tae mai etahi pukapuka ki ahau a nga iwi nana ahau i pooti a e whakahe ana ratou ki te nui o te mana e tukuna ana ki te Kawanatanga. E whakahe ana ahau kia paahitia wahangutia tenei Pire erangi me korero nui tonu ona tikanga no te mea tera ano etahi tikanga hou i roto ara ko te rarangi e mea ana kia hokona nga whenua ki te Tupenetua. He mea hou rawa tenei ki te Maori. I nga ture o mua e hokona ana te whenua Maori ki te moni. E rangi e hiahia ana ahau kia whakamaramatia mai nga tikanga o tenei hanga o te tipenetua a mehemea ka puritia e te Kawanatanga tetahi hawhe o nga utu o nga whenua e hokona ana e nga Maori. E hiahia ana ahau kia mohio ki nga whakahaere mo tera hanga mo te tipenetua ka utua ki nga Maori mo a ratou whenua. Ki taku titiro iho he huarahi hou rawa tenei mo te hoko i nga whenua Maori a he tikanga raruraru. I raro i te rarangi 15 ka ahei e te Kawanatanga te whiriwhiri i nga wahi momona o tetahi poraka a i muri iho ka whakaeke i nga here ki runga i nga toenga. E tino whakahe ana ahau kia tango te Kawanatanga i te mana ki a ratou ki te here i nga whenua kei hokona ake ake. Tera ano tetahi ture e mea ana kia herea nga whenua mo te tau kotahi. Na ko tenei Pire e mea ana kia herea nga whenua ake tonu atu. Ko te Pire e whakahua nei ahau a e whakaeke nei i nga tikanga ki runga ki etahi whenua nunui e mea ana kia herea nga whenua kei hokona e nga Pakeha mo te tau kotahi erangi i runga i nga tikanga o tenei Pire kahore he mutunga mai o te wa e herea ai nga whenua a kei te whakaeke nga here ki runga i nga whenua katoa i Aotearoa. Ki taku mahara mehemea e tango ana te Kawanatanga ki a ratou ki te mutunga mai o te tau kotahi me kati te mana ki a ratou. I te hoko tonu te Kawanatanga i roto i nga tau maha kua hori ake nei i raro i nga ture e mana i ena wa, a ki taku whakaaro i te whiwhi ratou i te whenua mo nga tikanga katoa i hiahia ai ratou. I te korero mai ano nga Maori i naianei ki te iti o te utu e utua ana e te Kawanatanga mo nga whenua e hokona ana e ratou, a ki te paahi tenei Pire tera nga Maori e riri ki te nui o te mana e tangohia ana e ratou ki a ratou a ekore e tere te hoko o nga whenua Maori e te Karauna. O mua iho a taea noatia tenei wa kahore i te hiahia he ture penei te pakeke o nga tikanga i te mea e hoko whenua ana te Kawanatanga. I mua e rua anake nga take i whai kupu ai nga Maori; ko te tuatahi ko te iti o te utu a te Kawanatanga mo nga whenua Maori, ko te tuarua ko te whakaneke i nga rohe o nga whenua e hokona ana e ratou. Kua roa e tango ana te Kawanatanga i nga whenua o nga Maori kihai i hokona e ratou. I te wa e tu ana ahau hei mema mo tenei Whare he maha nga pitihana a nga Maori kua tukuna e ahau ki te Whare e whakaatu ana i te tangohanga noatanga i o ratou whenua, a taeanotia tenei Paremete i te tuku pitihana pera ano ahau. Ko aua pitihana e whakaatu ana i tangohia e te Kawanatanga etahi whenua i nga Maori kihai i hokona e ratou i roto o nga hoko o mua. I whakarereketia ano hoki nga rohe, a ko etahi o aua pitihana kahore ano i tukuna he ripoata mo runga. E hiahia ana ahau kia patua etahi o nga tikanga hou e mau nei i roto i tenei Pire kia hokia ai ano te hoko ki nga tikanga o mua. Heoi ta nga Maori i hiahia ai kia riro mai te utu tika mo o ratou whenua. Ko tenei ka tono ahau ki te Minita nana tenei Pire kia whakamatau ia ki te patu i etahi rarangi kino i roto i tenei Pire.

Te Paranihi.—Ki taku mahara ka taea nga rarangi e whakahengia na e te mema na te mahi i roto i te Komiti. Na mo runga i te take tonu i nga Maori ki te hoko i o ratou whenua, kahore e tohe atu ki nga Maori kia hokona o ratou whenua ahakoa kia hokona mo te tipenetua. Na mo tera wahi o te Pire e mea ana kia puritia etahi o nga moni e te Kaitiaki o Te Katoa mo nga Maori he mea tena ka ahei te whiriwhiri i te korerotanga o taua rarangi ki te aroaro o te Whare a tera e ata whiriwhiria nga hiahia o nga Maori mo runga i taua take. Tera ano he mana kei roto i te Pire kia utua he inatarete i runga i nga tipenetua. Na mo runga i te panui o nga whenua kia kua e hokona e te Pakeha ehara tena i te mana hou. E whai mana ana hoki te Kawana i naianei ano ki te panui i tetahi wahi whenua e hiahia ana e te Kawanatanga kia hokona e ratou a na tenei Pire i tino

whakamarama aua tikanga kihai hoki i tino marama i te ture e mana nei i naiane. I rongu ahau kei te hiahia nga Maori ki tetahi ture hei whakatakoto tikanga mo te hoko i o ratou whenua, a kei roto i tenei Pire aua tikanga a kua tae ki te aroaro o te Komiti mo Nga Mea Maori, he mema hoki te rangatira na no taua Komiti a i whakaurua etahi menemana ki roto i te Pire nei e taua Komiti. Ki te whakaaro o te Kawanatanga he Pire pai ke tenei Pire i runga i te ture e mana nei inaianei a kua whakaurua etahi tikanga e tau ai he painga ki nga Maori ara ekore ai e pau a ratou whenua me a ratou moni hoki.

Taite, te 22 o Hepetema, 1892.

Ture Tiaki Ika.

Tame Parata.—E whakatika ake ana ahau ki te tautoko i te menemana a te mema mo Ellesmere. E pai ana ahau kia whakaturia tetahi Komihana kia uiuia nga tikanga mo nga mahi ika o nga wahi katoa o te Koroni. E pa ana tenei Pire ki nga Maori na ratou nei ahau i pooti mai ki tenei Whare, a he mea tika kia whai kupu ahau mo te taha kia ratou mehemea ka mahia tonutia tenei Pire ka motini ahau i roto i te Komiti kia whakaurua enei kupu: "Kahore he mea i roto i tenei Ture e pa ki tetahi take i tukuna ki nga Maori e te Tiriti o Waitangi e nga whenua ranei i hokona i a Ngaitahu.

Pire Whakatikatika i Te Ture Tiaki Mo Te Awa o Whanganui.

Taipua.—E hiahia ana ahau ki te patai atu ki te mema nana i tuku mai tenei Pire mehemea e whakaae ia kia whakaurua tetahi rarangi kia kua tenei Pire e pa ki nga take a nga Maori no te mea he maha nga Maori e noho ana i te tahataha o te awa a e haerere ana ra roto i te awa a e wehi ana ahau kei tau te taumahatanga o tenei Pire ki runga i a ratou i a ratou e hoehoe ana i roto i taua awa.

Te Paranihi.—Ki taku mohio kei te marama tonu i roto o te Pire nei te mea e hiahiatia ana e te honore mema na, a kite mea kahore ano kia marama noa, kati me whakatika ina tae te Pire ki roto ki te Komiti.

Whakaaetia ana te panui tuarua o taua Pire.

Pire Hoko Whenua Maori.

Taipua.—E te tumuaki e hiahia ana ahau ki te whakahoki kupu mo runga i nga korero a etahi mema mo runga i te mahi a nga Maori i roto i te Whare. I te tuatahi e hiahia ana ahau ki te tautoko i nga korero a te mema mo Waitotara a e whakaae ana ahau no matou no nga mema Maori te he, otira e hiahia ana ahau ki te ki atu mehemea i whai wa matou kia whiwhi ki te matauranga pena te mema na kua akei ano matou te whakaatu i nga mea pai i nga mea kino i roto i tenei Pire pena ano ia. E hiahia ana ahau inaianei ki te whakahoki kupu mo runga i nga korero a te Numana. Kahore ano ahau i rongu i te hokonga a tetahi Maori i tetahi piihi whenua a muri iho ka tahuri ano ka hoko atu he tangata ke. Mehemea i puta mai ena kupu i te Minita Maori i te tangata e mohio ana ki enei mea katahi ahau ka whakaaro he pono pea enei korero. Kahore ahau e whakaaro he tangata mohio a te Numana ki nga tikauga Maori. Na mo runga i tenei Pire me te whakahaere hoki o tenei Pire kei te ahua tonu o nga apiha a te Kawanatanga te tikanga ara nga apiha e whakaturia ana hei kaihoko whenua. Mehemea e ata whiriwhiria ana e te Kawanatanga nga apiha pai hei kaihoko whenua ka tahi ka pai haere nga tikanga. Otira ki te whakaturia e te Kawanatanga he apiha penei me Hone Ranana ekore e mutu te pitihana mai a nga Maori. Ko taku i hiahia ai kia ata whiriwhiria e te Kawanatanga nga apiha e mohiotia ana he tangata mahi tika. Ki taku mohio i tae ki te £800 ki te £900 ranei nga moni a etahi Maori o Ngapuhi kua ngaro i runga i nga mahi tinihanga a Hone Ranana. Ki taku whakaaro tera e tau he whakapae ki te Kawanatanga a muri ake nei i runga i nga mahi a nga tangata pera te ahua. Ki taku titiro atu e whakahoahoa ana te Kawanatanga ki nga tangata e whakahaua ana e ratou. Heoi nga tangata e whakaturia ana e ratou ko o ratou hoa ano. Ko te mea tika ia ma te Kawanatanga he whakatu i nga tangata mohio i nga tangata pono ta ratou mahi.

Paraire, te 23 o Hepetema, 1892. Pire Whenua o Tairua.

Timi Kara.—I te mea e motini ana ahau kia korerotia tuaruatia tenei Pire e whakaatu ana ahau ko te tikanga o tenei Pire he whakahaere tikanga kia whakamutua nga riihi o nga whenua o te Karauna e pai ana hei whakanohonoho tangata ki runga i te takiwa o Hauraki. E penei ana nga tikanga o aua whenua. Ko etahi poraka whenua e mau ana nga ingoa i te Pire i riihitia e nga Maori whai take ki tetai Kamupani e mohiotia ano ko te Kamupani Mahi Kauri. I muri iho i tena ka hokona e nga Maori whai take o ratou hea ki te karauna, otira i haere taua hoko i raro i nga riihi e mana nei i naiane. Akuanei i runga i nga mahi whakanohonoho tangata ki runga i te whenua whakaarohia ana he mea tika kia tango tonu mai te Kawanatanga i naiane i etahi wahi o aua poraka a i runga i nga tikanga whakanohonoho tangata e whakaarohia ana he mea tika kia riro tonu mai i te Kawanatanga te whakahaere i runga i etahi wahi o aua poraka a kua whakahaerea etahi tikanga mo runga i aua

poraka whenua ki waenganui i te Kawanatanga me te kamupani a whakaae ana te kamupani ki te whakarere i a ratou riihi i runga i etahi wahi o aua poraka, a ko te riwhi mo te whakarere i etahi wahi o aua poraka me tuku e te Karauna he riihi i runga i etahi atu wahi o aua poraka. Koia nei na nga tikanga o tenei Pire a e hiahia ana ahau kia korerotia tuaruatia tenei Pire i runga i nga whakamaramatanga kua whakamaramatia nei e ahau me te tuku i te Pire kia Komitia e te komiti Mo Nga Mea Maori.

Te Roretana.—Ki taku whakaaro me tino tupato te Whare ki te pahi i tenei Pire i runga i te mea kahore i tino whakamaramatia mai nga tikanga. I runga i te mohio o te Whare ki enei tu tikanga e mahi ana I mua kahore he take e korerotia tuaruatia ai tenei Pire ara i runga i te mea kahore e tino whakamaramatia mai nga tikanga. Na ko te tuatahi mo runga i enei whenua i kiia mai ranei e te mema na he whenua pai aua whenua hei whakanohonoho tangata ki runga i naiane. Heoi te mea i whakaaturia mai e ia i te wa i hokona ai aua poraka kei te ekengia aua poraka e te riihi mo nga rakau i runga i aua poraka. A ki taku whakaaro he huarahi matakau rawa tenei hei hapai ma te Kawanatanga ara te hoko whenua e ekengia ana e te riihi. Kahore rawa e marama ki ahau nga tikanga o tenei Pire. Mehemea e korerotia tuaruatia ana me ata whiriwhiri marire nga tikanga e tetahi Komiti.

Taipua.—E patai ana ahau ki te Kawanatangata mehemea kua hokona katoa-tia nga hea a nga Maori whai paanga ki enei poraka. Mehemea kua hokona katoatia heoi kua marama. Kua ki mai a Kanara Pereiha te mema mo Te Aroha, he whenua Karauna anake, kati, mehemea he kupu pono tena, he aha te take kia motini te Minita me pare tenei Pire ki te Komiti Maori? E mahara ana ahau kei te whai take ano pea nga Maori ina hoki te motini kia tukua ma te Komiti Maori e mahi ona tikanga. Ko tenei, i te mea kei te ngaro te Minita Maori, ka whakaae ano ahau kia pare ki taua Komiti kia kimihia ona ritenga katoa.

Timi Kara.—Heoi te take e mea ai ahau me pare ki te Komiti Maori, kia ata tiroirohia ona ritenga katoa, kati ko tenei ka motini ia kia tukua taua Pire ki te Komiti mo nga whenua takoto kau o te Karauna.

Whakaaetia ana te panui tuarua.

Mane, te 26 o Hepetema, 1892. Pire Maina.

Taipua.—I te tukunga tuatahi mai o tenei Pire i whakamaoritia nga korero o roto a kua ata whiriwhiria e matou nga tikanga, a kihai i kitea e matou tetahi mea he i roto. Erangi ki taku whakaaro na te Komiti mahi i nga mahi koura i whakarereke. Akuanei i runga i te rarangi tuarua kua whakarereketia te nuinga e te ture o tera tau e taua rarangi o tenei Pire. I mea te rarangi 71 o te wahi tekiona (1) i roto i te ture o tera tau me ata whakarite e te Kawanatanga me nga Maori te utu o nga whenua i waenga i a ratou. Na e tino marama ana taua rarangi, i mea hoki me riihi nga whenua Maori i muri iho i te ata korero i nga tikanga ki nga Maori. Na i runga i taku korero i nga tikanga o te wahi rarangi tuarua o te rarangi tuarua ka ahei te tango i nga whenua Maori a me utu mo aua whenua kia kotahi hereni i te tau a kaua e nui atu i tena. Ki taku whakaaro e tino he rawa ana tena. Ko taua rarangi e ahua rite ana ki te rarangi 71 o te tau kua hori nei a e mea ana kia utua e nga Pakeha kia rite ki te tekau hereni i te eka. Na ko nga whakahe kua whakaekea ki runga i nga Maori whai take. I ahua rite ki taku whakaaro ki te raupatu i nga whenua Maori. I raro i te rarangi tuarua ki taku whakaaro e kore e tiakina nga take a te hunga tokoiti, tera e murua tonutia nga take a te hunga tokoiti. E tino he ana enei rarangi ki taku whakaaro a ka tono atu ahau inaiane ki te rangitira nana tenei pire taria e tino whakamana i enei rarangi me kaua e tau tetahi tikanga pai ki nga Maori.

Te Hetana.—Kua ki ake nei ahau ekore e korerotia tuatorutia tenei Pire i tenei po a tera ahau e kite i taua rangatira i mua o te korerotanga tuatorutanga a ka pai ahau ki te whakatikatika i etahi rarangi mehemea e ngawari ana nga tono.

Taipua.—E pai ana ahau ki tena tikanga i runga i te whakaaro tera e menemanatia e te Whare o Runga tetahi menemana hei whakarite i aua he. I peratia ano te tikanga mo te Pire Whenua, erangi kahore ano ahau i rongu he pehea te tukunga iho kua whakaaetia ana nga menemana.

Turei, te 27 o Hepetema, 1892.

Rongoa Mo Nga Maori.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka tahuri ia ki te arai i nga mate e pa ana ki nga Maori o te Tai Rawhiti o Aotearoa i waenga i nga Maori kua toru nei nga tau e pangia ana e te mate nga taitamariki. Kua tae mai nga ripoata o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori me etahi atu me te whakaatu mai he maha nga tangata o taua hunga kua mate e ki ana i tae ki te kotahi rau nga tangata kua mate a ko te nuinga o aua tangata i mate e noho ana ki nga wahi kahore rawa e taea te tiki rongoa. Mehemea e tika ana enei korero he take tika tenei hei whakahau i te Kawanatanga kia uiuia nga tikanga kia ahei ai te arai i aua mate a muri ake nei.

Mekenehi.—Kei te hiahia te Kawanatanga ki te uiui i nga tikanga i pera ai te pa o nga mate ki nga Maori o

era takiwa. Kua kiia mai hoki e te tari tiaki i era mea i te tuku tonu ratou i te rongoa ki nga kaiwhakaako o nga kura i era tikiwa hei tuku noa atu ki nga Maori. No muri nei ka tukuna atu he takuta ki reira mo nga Maori a e utua ana ia e Tari Maori. I te panga mai o te piwa i mua ake nei i whakahaua e te Tari Maori kia tukuna atu he rongoa mo taua takiwa, a mehemea ka taea e te Kawanatanga te awhina atu ano ka pai ratou ki te pera.

Whenua Maori Ite Waipounamu.

Tame PARATA.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka tukua mai e ia he Pire poto inaianei kia ahei ai te whakapnta i nga tiwhikete mo nga whenua i whakawakia e te Kooti Whenua Maori i te tau 1887 i te Waipounamu? I te mea kua tau te whakaaro o te Kawanatanga kia whakarerea te Pire Kooti Whenua Maori he mea tika kia tukua tetahi mana e te Paramete ki te Kooti Whenua Maori hei whakaoti i nga whakataunga a te Kooti i tukua e Tiati Make i te Waipounamu i te tau 1887. E whakahua ana ahau ki te poraka whenua i wawahia ki waenga i nga tangata whai take me nga ruri, erangi i runga i etahi he o te Ture Kooti kahore i ahei te tuku i nga tiwhikete. He mea nui tenei ki nga Maori e whai take ana, a ki te kore e tukuna tetahi mana e ahei ai te tuku i enei tiwhikete ka mau tonu te raruraru ki runga i enei whenua. Ka wha nga tau i muri iho i te wehewehenga a te Kooti a kahore ano i taea te tuku i nga tiwhikete taea noatia tenei wa.

Mekenehi.—Kua tukuna tenei patai kia Tiati Make kia tino rongu atu i aia. Ki taku mohio ekore e ahei te hanga ture e tenei Paramete, erangi kua pena te whakahaerenga o nga tikanga e ahei ai te Kawanatanga te rongu ki nga tikanga a tenei Paramete e haere ake nei e ahei ai hoki te hanga i tetahi ture hei whakaoti i taua take.

Pire Maina.

Taipua.—Kihai ano i ata takoto nga tikanga ki waenga i a maua ko te Minita mo runga i tenei Pire. I te whakahaere nga mema Maori me te Minita i te karangatanga i nga mahi mo te ra a kihai i oti a matou korero. Ko tenei ka tono ahau ki te Minita kia nukuhia te korero mo tenei Pire mo apopo kia ahei ai matou me ia te huihui kia tino korerotia nga tikanga o taua Pire, ekore hoki e roa te korerotanga a ma konei hoki e tino oti ai. Ko ta nga Maori i whai kupu ai ko te whakarereke tonu o te hanga i nga ture i roto i ia Paramete.

Te Hetana.—Ki taku whakaaro kihai i tino tika te tono a te mema na heoi nei hoki te rereke kai te rarangi kotahi a kua kiia atu e ahau ki te mema na mehemea e hiahia ana ka ahei te whakauru i te menemana i te taenga ki te Kaunihera.

Tama Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita mo nga Maina mehemea ka whakaurua he menemana ki roto i tenei rarangi a muri iho nei.

Te Hetana.—Kua oti ake i ahau te ki ka whakaurua he menemana mehemea e hiahia ana kia whakaurua.

Taipua.—I runga i te whakaae a te Whare tukuna ana ia kia korero a peneiana nga korero. E mea ana ahau he mea tika kia whakaatu ahau ki te Whare i te take i whakahe ai nga Maori ki tenei whakarereketanga i tenei ture. I raro i te Ture i pahitia i te tau kua hori nei kahore a matou kupu no te mea i ki taua Ture me hanga he kirimene i te tuatahi ki waenganui i te Kawanatanga me nga Maori whai take ki tetahi poraka whenua i mua i te tangohanga a te Kawanatanga a i meatia ano hoki me whai takiwa ano nga Maori hei whiriwhiri i nga utu me nga tikanga e tukuna ai te whenua. I mea te Ture o te tau kua hori nei me utu nga whenua kia rite ki te 10/ hereni mo te eka, na inaianei kua hurihia ketia te ture o tera tau a e meinga ana a tenei Pire kia kotahi anake hereni te utu mo te eka. Ki taku mohio kihai tenei whakarereketanga i meatia hei painga mo nga Maori. Ko te timatatanga tenei ki ahau o te muru i nga whenua Maori. Kotahi anake te mea i ruarua ai te whakaaro o te Kawanatanga ko te patu ko te whakamate i nga Maori. Heoi te mahi a te Kawanatanga i ia tau i ia tau he tango he whakanui haere i te mana ki a ratou mo te tango i nga whenua Maori. Ki taku whakaaro hoi te mana e tango ai te Kawanatanga ki a ratou ko te mana i tukuna ki a ratou i tera tau a kua e whakarereketia te ture i runga i te huarahi e mea nei ratou. Kahore ano ahau i rongu i tetahi raruraru i tupu ake i runga i te kore mana o te ture a heoi te Ture e hiahia ana ki taku titiro iho ko te ture o tera tau. I ki mai te Minita nana i kokiri i tenei Pire heoi nei te whakahe a te Kawanatanga ki tenei ture e mana nei ko te raruraru o te kawenga atu o nga tikangi ki nga Maori whakahaere ai i te maha o ratou kainga. Ki taku whakaaro ehara tenei i te whakaaro tika hei whakarereketanga mo te ture. Haunga ia tena erangi ekore e tika kia meinga taua tikanga hei huarahi whakahoki iho i te utu o te whenua ki te s. mo te eka. Ko tetahi whakahe hoki aku ki te Pire kahore he kupu whakamana i te roa o te wa e panuitia ana nga whenua, ko te mea tika hoki kia whai takiwa e panui ana ki nga Maori i nga rohe o te whenua e hiahia ana te Kawanatanga ki te tango, kia whai takiwa ai hoki nga Maori whai take hei mohiotanga ki nga hiahia o te Kawanatanga. Ka patai atu ahau ki nga mema katoa o te Whare mehemea he tono he tenei tono a nga mema Maori, mehemea he nui rawa ta matou e tono nei ka koa ahau mehemea ka tu mai tetahi mema ka ki he nui rawa ta matou e tono nei. Ko te ki tonu tenei a etahi mema me kotahi tonu he ture mo nga Pakeha me nga Maori erangi ekore e ahei te ki ma tenei Pire e mana ai taua tikanga. Ki taku whakaaro kahore etahi o nga mema i whai whakaaro ki te tuku i te tika me te ora ki nga Maori. Erangi kua te Kawanatanga e whai whakaaro mo tena no te mea i te taunga o te mana ki a ratou ko ratou anake hei hoko i nga

whenua Maori ka taea noatia e ratou inaianei te hoko i nga whenua Maori katoa mo ta ratou utu i pai ai ki te hoatu. He tika ano ia i mua e taea ana e te Kawanatanga te hoko i nga whenua Maori mo te utu iti iho i enei utu e hokona nei nga whenua, otira i aua rangi kihai i pera te nui o te utu mo te whenua me nga utu e utua nei i naianei. Na ahakoa kua whakapaingia nga whenua a kua nui ake te utu heoi ta te Kawanatanga e mea nei hei utu mo te eka kia kotahi tonu hereni. Ko te ki e ki nei kia kotahi hereni mo te eka e rite pu ana ki te muru. I pai te whakahaere a era Kawanatanga katoa ki nga Maori me a ratou hoko i nga whenua Maori.

Te Hetana.—E hiahia ana ahau ki te patai atu ki te mema na i tupu mai i hea ona whakaaro kia kotahi tonu te hereni e utua mo te eka kotahi. I raro i tenei Pire me tango e te Kawanatanga i runga i nga tikanga me nga ritenga e whakaaetia ana ki waenganui i te Kawanatanga me nga Maori whai take.

Taipua.—Wahi iti kahore e mohiotia e matou nga tikanga o etahi o nga rarangi o te Pire nei. Kahore ahau e mohio mo tewhea tu ahua whenua te kotahi hereni i te eka, kahore hoki i penei nga tikanga i roto i te Pire o tera tau a kahore ano hoki kia whakamaoritia, a kahore ano hoki matou i matau noa ki nga tikanga o roto. Otira ehara i enei rarangi anake nga rarangi e whakahengia ana e matou. Tera atu ano etahi rarangi e rua e toru ranei e whakahengia ana e matou, a ko taku i hiahia ai kia mau tonu te ture ki tona ahua i te homaitanga. Ko etahi rarangi e whakahua nei ahau ko nga rarangi tuarima tuaono a i runga i te whakamaramatanga mai o era rarangi ki ahau e whakahe ana ahau. Mehemea ka hui tahi matou ko te mema na korero ai me tana whakamarama mai ki taku whakaaro e kore e roa kua oti. I runga i nga whakahaerenga i whakahaerea ki nga Maori whai take mo runga i nga whenua tiaki i mua i meatia kia whakaritea ano etahi tikanga ki nga Maori, a ahakoa era whakaritenga i te puritia tonutia aua moni i nga Maori a i te utua atu ki etahi atu tangata, a ki taku titiro iho ahakoa aua whakaritenga kahore e whakamana aua whakaaetanga ki nga Maori. Kahore ahau e mohio i te tikanga i kore ai te mema nana i tuku mai i tenei Pire e whakaae kia nukuhia te korerotanga mo a tetahi ra kia tino matau ai nga mema Maori ki ona tikanga. Mehemea i whai taima matou kia korero tahi matou ko te Minita tena pea kua oti e ia te whakamarama mai i ona tikanga. E hiahia ana ahau kia hui tahi matou ko te Minita me te Minita o the Kawanatanga mo te taha Maori. Heoi taku whakahe ki te Minita ko tana whakararu tonu i nga take a nga Maori. Kahore he mutunga mai o taua mahi a e pouri ana ahau i runga i aua tu mahi.

Ta Teone Hooro.—Kahore ahau e tino mohio ki tenei tu mahi te mahi Maina erangi me ki ake ahau kahore i ata tau toku ngakau i muri iho i taku whakarongo ki nga korero a te Memu Maori mo te Tai Hauairu mo runga i tenei Pire. Ki taku titiro iho i te poka ke te whakahaere o nga tikanga i runga i nga ture o te Whare i runga i te hanga ture mo nga take e pa ana ki nga Maori. Ko te mea tika ko nga rarangi e pa ana ki nga take me matua whakamaori kia mohio ai nga Maori e pewhea ana te whakahaere o nga tikanga e pa ana ki a ratou. E whakarereke ana te menemana i roto i te rarangi tuarima i nga tikanga katoa o tera wahi o te Pire. Ki toku whakaaro e pa nui ana tenei rarangi ki nga Maori.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau ki te ki atu i ta nga mema Maori i whakaae ai ki te Minita Mo Nga Mahi Nunui. Tuatahi ko nga moni e hua mai ana i roto i nga maina raiti me whakahoki atu ki nga Maori. Tuarua me whakahoki te rarangi tuarima ki tona ahua ano o te tuatahi. Akuanei i runga i te whakaaetanga a te Minita ki tenei tono a matou whakaae ana nga mema Maori ki tukuna kia paahitia te Pire kia ahei ai te whakarereke ara te whakauru i nga menemana i roto i te Kaunihera. E whakamarama atu ana ahau i tenei kia mohio ai te kaiarahi o te taha Turaki me te Whare i nga mea i whakaaetia e matou.

Ko Kapa.—Katahi ahau ka kite i te Pire hei whakamamae i nga Maori. E rua tau e tautoko ana ahau i te Kawanatanga a inaianei kua homai e ratou te Pire nei. E mea ana ahau kia hikitia tenei take mo tetahi wa kia whai taima matou ki te whakaaro.

Whakaaetia ana te hikitunga.

Taite, te 29 o Hepetema, 1892.

Hone Ranana.

Te Hutana mauria mai ana te ripoata a te Komiti Maori mo te pitihana o Herewini ie Toko me etahi atu tokorua me te motini kia pareu ki te Kawanatanga.

Te Miterehana.—E motini ana ahau kia perehitia te ripoata me nga korero katoa. Maumau motini kia whakahokia tenei ripoata ki te Komiti, erangi kore rawa i tika kore rawa i kaha tenei ripoata. Hua noa tera e awhina te Kawanatanga i nga Maori, ko ratou hoki to ratou kai-tiaki, otiia kore rawa i pera, tahuri ana nga Minita tokorua me a ratou hoa ki te pooti i tenei ripoata ngoikore. Tokowha i tetahi taha tokorima i tetahi taha. Ko Te Hutana, ahakoa he hoa no te Kawanatanga e tino aroha ana ia ki nga kai-pitihana, otiia i te mea koia te Tiamana na reira kahore i watea ki te pooti. Pooti ana te Minita Maori a Te Karimana me Timi Kara, me Te Mete, me Te Kere, me Tame Parata. Ko nga kaiwhakahe ko ahau, ko Te Ritihana, ko Taipua, me Kapa. I kitea i roto o nga pukapuka i oti he kirimana i waenga ia Ranana me te Karimana, me hoko e ia a Kaitaia me etahi poraka a e 7s. 6d. mo te eka mo Kaitaia, me tana whakaatu atu ki te Kawanatanga kua whakamana ia e nga

Maori whai paanga hei kaiwhakahaere mo ratou. Na mo runga mo te pukapuka kirimina e kiia ana e Ranana he mea tino marama, ki toku mahara kihai nga Maori i tino mohio ki ona ritenga i to ratou hainatanga; na mo te kupu a Timoti Puhipi, e tino mohio ana ahau ki tenei kaumatua rangatira, he tangata pono rawa atu. Ki toku mohio he hoko tahae rawa atu tenei a e tan ana te tino ingoa kino rawa atu kia Ranana me Rapata Kakarana hoki te kaiwhakamaori, a ko te mahi tuatahi rawa ma te Kawanatanga me whakakore te raihana a taua tangata i te mea e tino mohio ana, kore rawa a tika i marama tana whakamaoritanga i te kirimina me te tiiti, erangi i huna marire te 7s. 6d. mo te eka kei rongu nga Maori. Heoi te mea tika inaihuei he hanga i tetahi tino tikanga e taea ai te whiu ia Ranana me te tuku atu i te ora ki nga Maori.

Kanara Pereiha.—E motini ana ahau kia hikitia tenei putake kia whai taima nga mema ki te tiroiro i nga korero katoa.

Te Roretana.—Kaua te Whare e whakaae kia hikitia erangi whakaotia he tikanga inaianei tatemea he tino mahi nakahi rawa atu tenei. Me korero whakamarama mai nga Minita, me whakaatu mai hoki nga mema Maori i o ratou whakaaro. Kaua e hikitia tenei mea. Haiaha nga mahi ke kore tikanga —mahia tenei mei kore e taea te horoi i te honore o te koroni kna paru, kua kinongia te ingoa o te Ingirihi i runga i tenei mahi tahae.

Ko Kapa.—Kore rawa e pai kia hikitia i te mea kua tata te mutu te Paremete a ka ngaro noa iho tenei mea. He take tenei e pa ana ki toku takiwa. Me tino mahi nui tatou ki te kimikimi i nga ritenga katoa o tenei raruraru. He nui rawa nga korero mo tenei take, a hikitia ana mo tetahi atu rangi.

Pire Whakamana Take Whenua Maori.

Taipua.—He kupu torutoru nei aku mo runga i tenei Pire. Ki taku mohio kahore he mea o roto e tino tau ai he painga ki nga Maori. Ki taku whakaaro ehara tenei i te wa tika hei tukunga mai i nga whakamananga e whakina mai ana e tenei Pire. Ko te mea tika me waiho mo tenei Paremete e haere ake nei. He maha nga Pire kua tukuna mai i tenei Paremete e pa ana ki nga Maori, a he maha o aua Pire kahore e tan he painga ki nga Maori, a kahore hoki i ahei e matou te whiriwhiri i aua Pire ara me nga Pakeha e whiriwhiri ana i nga Pire e pa ana ki nga Pakeha. He nui toku mihi kia Ta Hori kerei me te Riihi mo runga i ta raua whakamarama i a raua whakahe ki nga rarangi kino o tenei Pire me ta raua whakamarama hoki i era wahi o te Pire e tau ai he mate ki nga Maori. Ko nga korero i korero ai enei mema mo runga i nga he o te Kooti me nga he i runga i nga, hoko whenua Maori e nga Pakeha e tika tonu ana. Na ki taku whakaaro ekore tetahi Pire e tino oti mehemea kahore e whakaorangia nga mate o nga iwi e rua. Ki taku titiro iho heoi te mea e whaia ana e tenei Pire he whakaora i nga mate o nga Pakeha anake. E mea ana tenei Pire kia whakaorangia nga mate o nga Pakeha kua takahi i te ture. Tena ano pea he mate i tau ki runga i nga Maori heoi kihai i hanga mai he Pire hei whakaora i nga mate. Ko etahi Pakeha e mea ana kahore e taea te whakaoti i a ratou take ki nga whenua i hokona e ratou i nga Maori, Akuanei ko aua whenua ko nga whenua ano i whakaekea nga here ki runga. No mua ake nei ka tukuna mai tetahi pitihana e tetahi Pakeha ki te Whare me te inoi ki te Whare kia tukuna he whenua ki aia i hokona e ia i nga Maori a ko taua whenua he whenua here. E roa e noho ana taua Pakeha i runga i taua whenua katahi ia ka mohio he whenua Rahui Maori taua whenua a tena pea ka ngaro katoa ana moni i whakapau ai mo te whakapainga i taua whenua. Ko te nuinga pea o te raruraru na runga i te raruraru o nga tikanga o te ture, mehemea hoki i ata whakamaramatia ki taua Pakeha kahore e tika i runga i te ture te hoko i taua whenua kua kore ia e noho i runga i taua whenua. Kei te mate te Pakeha ngatahi ano me nga Maori i runga i nga raruraru o te ture. Ka maha aku whakaaturanga ki tenei Whare tera ano tetahi huarahi ngawari e ahei te whakamama i nga mahi a te Kooti a e ngawari ai hoki ki nga tangata katoa ara ma te whakatu i etahi Komiti Maori me te tuku i tetahi mana kia ratou ki te whakatau i nga rohe, o nga iwi me te whakahaere i uga tikanga mo aua whenua a ka tuku atu ai ma te Kooti a whakatau. Kua maha nga tau e whakaatu ana ahau i tenei ki te Whare erangi kahore nga Kawanatanga o ena rangi e whakarongo mai ki enei korero aku. Mehemea i tukua he mana ki nga Komiti Maori penei me taku e ki nei kua iti rawa he mahi ma te Kooti Whenua Maori i enei rangi. Inaianei kahore rawa he mutunga o te whakawa mo nga whenua kahore ano hoki he whakataunga tuturu a te Kooti Whenua Maori. E mohio ana ahau ki etahi poraka whenua pehea ranei te maha o nga whakawakanga a pena ano hoki te maha o nga tono kia whakawakia ano, kahore he mutunga o taua tu mahi. Na e whakaaro ana nga Maori ko nga Tiati anake e mohio ana ki te reo Maori nga Tiati. e tika ai nga whakataunga a e tau ai te pai ki nga Maori. I te nohoanga o aua tu Tiati kua whakahuatia nei e ahau he iti nga tono whakawa tuarua. I naianei kua ruha nga Maori i runga i te rereke o nga whakataunga me te kore tuturu o aua whakataunga, a ki taku mohio na te kore mohio o enei Tiati e whakawa nei ki nga tikanga me nga ritenga Maori i tau ai enei raruraru. Ki taku mohio mehemea e tukuna ana he mana ki nga Maori kia pootitia a rtaou Komiti hei whakahaere i o ratou whenua tera ratou e ahei te whakawa i o ratou take ki nga whenua pa ke atu i nga tikanga e mahia nei i naianei. Tenei ake hoki tetahi take raruraru ara ko nga whakahaere i te ruri o te Kawanatanga. Ko tetahi poraka i tupu ake ai enei raruraru ko te Awarua Poraka. Ko ahau ano te Ateha ko Oparaiana Te Tiati i te whakawakanga tuatahi a ki mai ana nga Maori e hara te mapi i te mapi tika a kihai i uru katoa o ratou whenua ki taua mapi otira kihai nga whakahe a nga Maori i whakarangona a haere tonu te whakawa a whakataua ana te whenua ki etahi Maori a

tohe tonu nga Maori kia whakatikatikaia te mapi a whakaturia ana e te Kawanatanga. o te Atikini tetahi Komihana hei whiriwhiri i nga whakahe a nga Maori. Whakaturia ana taua komihana, hei whiriwhiri i taua take a whakaae ana, taua Komihana ki nga whakahe a, nga Maori a ki taku mohio ko tona tukunga iho whakahokia aua nga eka e rua tekau mano ki nga Maori. E mihi ana ahau ki te Kawanatanga nana i whakatu taua komihana a i tika ai nga Maori; ka pai ahau mehemea ka pera ano hoki tenei Kawanatanga, a mehemea ka whakatu ratou i tetahi Komihana hei whakahaere i nga mate o nga Pakeha a ka whakahaerea e nga mate o nga Pakeha ka whakahaere hoki nga mate o nga Maori. He maha nga whakahe a nga Maori ki te Kawanatanga mo runga i a ratou hoko whenua o muri nei. E whakaatu tonu mai ana nga Maori kua whakarerekitia nga rohe o nga whenua i hokona ki te Karauna a he maha nga pitihana kua tae mai ki ahau e whakatika ana i enei korero aku, no reira i mahara ai ahau me nuku atu nga tikanga o tenei Pire kia ahei ai te uiui, i nga mate o nga Maori e pitihana mai nei ratou me te whakaora i o ratou mate. Tera ano tetahi aukororiko a te Maori e karangatia ana ko te waha o te Parata a e whakaritea ana e ahau te rarangi tuaiwa ki taua taniwha no te mea ki taku whakaaro ka pau katoa nga mea ki roto i te waha o taua tarakona. E whakahe ana hoki ahau ki te rarangi tuarua. Ki taku whakaaro ehara tenei i te wa tika hei whiriwhiringa mo tenei Pire, erangi me nuku mo a tera Paremete no te mea kei te whakaaro nga Maori ki te tuku mai i etahi tono ki te Kawanatanga kia tukuna ma ratou ano e whakahaere i o ratou whenua. I runga i te whiriwhiringa a nga Maori i nga tikanga o tenei Pire mea ana ratou kahore ratou e pai ki nga tikanga o roto. Ekore hoki e taea te huna he hira rawa nga moni e pau ana i runga i te whakahaere a te Kooti Whenua Maori haunga ki te koroni anake erangi ki nga Maori hoki. Na te maha o nga ture rarururu me nga whakahaere a te Kooti me te nui o nga utu e tonoa nei e te Kooti i tau ai tenei mate. He hira rawa nga utu katoa e tonoa ana e te Kooti. Pena te maha o nga moni e utua ana e nga Maori i te ra kotahi mo nga keehi katoa e kawea ana ki te Kooti, haunga ia tena e utu ana hoki ratou mo nga pukapuka katoa e riro mai ana i a ratou, a me te utu ano hoki i te tirohanga i nga pukapuka katoa i roto i te Kooti. E taea ana nga utu e tonoa aua i nga Maori ki nga utu tonu o te whenua. Heoi te huarahi e tau ana ki nga Maori hei whakawa i o ratou take ki a ratou whenua ko te huarahi taumaha rawa te utu. Na enei rarururu katoa i uaua, ai ahau ki te tohe kia tukuna ma nga Komiti Maori e whakawa i o ratou take ki o ratou whenua kia kitea mehemea ekore e mama te whakawakanga. Inaianei i runga e tenei huarahi e whakahaerea nei e te Kooti Whenua Maori he taumaha rawa, ekore e penei te tere o te haere o nga Tiati ki nga wahi katoa uiui ai nga take ki nga whenua penei me nga Maori. Mehemea ka maha nga marama e noho ana te Kooti ki te wahi katahi ka whakahoahoa te Ateha ki nga tangata e ki ana e whai take ana ratou ki te whenua e whakawakia ana, a ki te puta he kupu whakapae a nga Maori ki te Ateha kahore taua whakapae e whakaarohia. Ko te mea tika me tupato rawa te whiriwhiri i nga tangata hei Ateha. Mehemea kahore e tukuna e te Kawanatanga he mana ki a matou kia whakawakia o matou whenua e nga Komiti Maori e hiahia nei matou, me tupato rawa te Kawanatanga i runga i ta ratou whiriwhiri i nga Tiati me nga Ateha mo te Kooti Whenua Maori. A me kaua e whakatu i nga tangata e piri ana ki to ratou taha erangi me haere tonu te whiriwhiri i runga te tika me te pai o nga tangata e whakaturia ana hei Tiati hei Ateha.

Te Kapa.—E whakatika ake ana ahau i muri tonu iho i toku hoa mema no te mea he maha nga take i roto i tenei Pire e whakahengia ana e ahau. Kahore e ahei e ahau te hopu i nga tikanga o tenei Pire i runga i tona ingoa. E kii ana e tona ingoa he Pire, erangi i runga i taku korerotanga kitea ana e ahau he Pire hei tango i nga whenua Maori. E korero ana ahau a mehemea e he ana taku korero me whakatika mai e tetahi ki te whakahe ki taku mohio e toru miriona nga eka whenua a te Maori ka ekengia e tenei Pire. Mehemea e tika ana tenei korero aku ki taku whakaaro ka iti noa iho te whenua e toe ki nga Maori, ka tonu atu ahau ki te Minita kia unuhia tenei Pire mo a tera tau ka mahi ai. Mehemea ka tohe te Kawanatanga ki te mahi tonu i tenei Pire ka tonu atu ahau kia whakaturia tetahi Komihana hei uiui i nga rarururu katoa i waenganui i nga Pakeha me nga Maori i waenganui hoki i nga Maori, me te Kawanatanga. Ekore hoki a tika kia tukuna ma te Kooti i puta mai ai aua rarururu e uiui e whakatikatika i ona he. Mehemea e tika ana i tupu ake enei rarururu i runga i te pohehe o te Kooti ko wai ka mohio he pewhea te tukunga iho mehemea ka whakahokia ano ma taua Kooti e mahi a ko wai ka mohio e kore e tupu mai ano aua rarururu a muri ake nei. He aha te he o ta matou i roto i nga tau maha kua pahure ake nei kia tukuna he mana ki a matou Korniti Maori hei whakawa i nga take ki o matou whenua. Ehara ta matou i te tono me te ki me Maori anake nga mema mo aua Komiti. Ka ahei ano te whakatu i etahi mema Pakeha ki roto i aua Komiti hei whakawa i a matou take ki nga whenua. Ki taku mohio mehemea e whakaaetia ana ta matou tono he iti nga moni o te koroni e pau. Tenei tetahi rarangi i roto i tenei Pire e whakahe ana ahau ara ko te rarangi 11. E tino whakahe aua ahau ki nga hoko i hokona i runga i te takahi i te ture i aua wa. Ko te hunga tika kihai i takahi i te ture, me te hunga kahore i hoko i runga i te takahi i te ture kahore tetahi tika e tau ki a ratou, a i nianei ko te hunga i takahi i te ture i runga i a ratou hoko he meinga ana kia whakamana a ratou take. Ki taku whakaaro me whakahoki nga tikanga hoko whenua ki nga tikanga o mua, ara kia hoatu nga moni hoko o te whenua ki nga rangatira Maori a ma nga rangatira e tuhatuha ki waenga i te iwi. Kahore rawa he raruearu i tupu ake i runga i taua tu hoko. Akuanei i runga i nga tikanga o te ture hou meinga ana kia rite tonu te mana o te tangata ahakoa ko nga rangatira ko nga tangata noa ranei no reira ka haere noa nga Pakeha ki te hoko i nga tangata o te iwi, kahore e pa atu ki nga rangatira, no reira ka puta ake nga rarururu. Ka tonu atu ahau ki te

Minita nana tenei Pire kia unuhia e ia no te mea kua tonu nga Maori ki tenei Whare kia tukuna he mana ki nga Maori hei whakahaere i o ratou whenua. Ehara ano hoki tenei i te Pire anake kua hanga a e pa ana ki nga whenua Maori e tenei Paremete. Kua hanga ano hoki tetahi Pire hei tuku i nga rahui katoa o te Tai Hauauru kia whakahaerea e te Pakeha, a ki taku whakaaro kati he Pire whakahaere tikanga mo nga whenua Maori, Ki taku titiro mehemea ka penei tonu ta tatou hanga ture hei whakahaere tikanga mo nga whenua Maori ekore tetahi mea e toe ki nga Maori ki waho atu o te aue me te tangi. E tino hiahia ana ahau e te Tumuaki me nga mema katoa o te Kawanatanga me nga mema katoa o te Whare ki te whakaatu he nui toku mamae mo runga i tenei Pire. Ekore tetahi painga e tau ki nga Maori erangi ko tona tukunga iho ka waiho hei pukenga mo te hara ki waenga i nga Maori. E ki ana toku ngakan i te puhaehae i te tukunga mai o tetahi Pire penei, a e timata ana taku whakaaro mo te taha o te Whare kua tangohia nei e ahau no te mea no toku taenga tuatahi mai piri ana ahau ki tenei Kawanatanga me taku pooti ano ki a ratou, kahore ahau i pooti ki te taha turaki. E tonu ana ahau inaianei kia unuhia tenei Pire ara kia kaua e mahia i tenei Paremete, he mea tika hoki kia whai takiwa nga Maori hei whiriwhiri ma nga mema Maori i to ratou tu i roto i tenei Whare. E whia ake nei hoki nga marama kua noho ano te Paremete, a kei reira ka whiriwhiri ai tatou mehemea he mea tika kia pahitia tenei Pire. Kahore oku hiahia ki te whakaroa i te Whare ahakoa he nui aku korero hei korero whakahaere mo tenei Pire, erangi ki te whakaae te Minita nana tenei Pire ki taku inoi ara kia nukuhia te korero o tenei Pire me a tera Paremate ka mutu tonu aku korero. Tena pea kei te hiahia etahi atu mema ki te korero no reira ekore ahau e whakaroa atu i aku korero inaianei.

Paahitia ana te panui tuarua.

***Mane te 3 o Oketopa, 1892.*Hone Ranana.**

Te Karimana.—Kahore e raha aku kupu hei apiti mo taku korero kua oti te perehi. E pai ana e marama ana nga kupu tohutohu mai a Te Miterehana, Ohorere ana ahau i te taenga ake o taua pitihana. He aha ra te take Kihai nga Maori i korero mai ki au i au e noho ana ki te Tiriti o Waitangi? Na kahore au i mohio e mahi ana a Ranana i runga i te mahi apiha o te Kawanatanga. Erangi i whakarite ano ahau i tetahi moni Kawanatanga hei utu ia Ranana mo taua mahi hoko i enei whenua. Heoi te mahi maku he titiro kia tae tika te moni utu ki nga Maori whaipanga, a mehemea ka tirohia nga pukapuka ka kitea he nui rawa taku whakahaere tupato kia oti tika enei hoko. Na Ranana hoki i korero mai kua whakamana ia ki te hoko i aua whenua ki te Kawanatanga, ara a Motukaraka a Tapuae No. 4 a Te wharau A me B, Maungamaru me Kaitaia. E £50 te moni ka hoatu e te Kawanatanga mo Ranana mo taua whakahaere me te 8s. mo te eka o era whenua katoa me te 7s. 6d. mo Kaitaia. Heoi nga moni e utua e te Kawanatanga. He nui nga mahi whakahaere ki te whakarite kai titiro, kai pupuri mo te moni me nga tiiti katahi ka tukua atu te moni kia Mira. Kua pataia a Karaka J.P. I ata whakamaramatia nga pukapuka hoko ki nga Maori, i ata hoatu te moni katoa ki roto ki o ratou ringaringa, a i ata whakamaoritia e Kakarana nga tiiti. A kahore he tikanga ia te Kawanatanga mo te hoatutanga a nga Maori ki etahi wahi o a ratou moni ki awai ra.

Te Ritihana.—Katahi ka kitea te whakahaere tino kino tino raweke rawa atu, ara ko tenei mahi hoko whenua a Hone Ranana mo te Kawanatanga. Na tomatou Komiti i powhiri nga kaupitihana kia haere mai ki Poneke, na reira ka kitea nga tikanga katoa o tenei mahi. Naku i hanga tetahi ripoata whakahaere mo Ranana, kore rawa i paingia, tangohia ana te mea i hanga e te Kere. Na te mea paku rawa nei i kitea tenei mahi tahae, ara na te tuhinga mai o tetahi wahine o Raiha Tamaho ki te Kawanatanga tonu ai i tana moni, a no te tukunga atu i te moni mo tana hawhe hea i mohio ai nga Maori ko te moni tika mo ia hea e £217 10s. E tino kitea ana i roto o nga korero kore rawa nga Maori i mohio e utua ana ratou ki te 7s. 6d. mo te eka. Na ahakoa e ki mai ana a Karaka i ata whakamaramatia nga tiiti me nga pukapuka ki ia tangata e ki tonu ana mai taua tangata, kore rawa ia e mohio ana ki te reo Maori. Kati me pewhea e mohio ai ia ki te tika o te mahi o te kaiwhakamaori. E tino mohio ana ahau, kore rawa nga Maori i mohio e 7s. 6d. te utu e hoatu ana kia ratou mo taua whenua, erangi e 4s. 6d. anake.

Ta Teone Hooro.—E pouri ana ahau i te mea kua pa he ingoa kino ki te honore o te Koroni. E tino mohiotia ana kua pa he mate ki nga Maori, kua whakawaia ratou a kahore te Kawanatanga e mea ana kia kori kori i runga i tenei hara. Me mahara hoki ratou, ko ratou nga kai tiaki o nga Maori. I whakawaia ano e Ranana te Minita Maori a tahuri ana taua tangata ki te whanako kino ki te tinihanga ki te muru i te moni a nga Maori i runga i te whakama kore a me hanga he tikanga maro hei whiu iaia mo tana mahi kino.

Te Hutana.—Na te korero o Te Kere kia whiua etahi o nga kai pitihana mo te korero teka i tu ake ai ahau ki te whakapuaki kupu. E tino mohio ana ahau he korero pono rawa te korero a aua tangata tokotoru. E pouri ana ahau i te mea kahore i whakaaetia e te Komiti te ripoata i hanga e Te Ritihana. Ki toku mohio i tino tinihangatia nga Maori a tahaetia ana tetahi wahi nui o a ratou moni. Na kua whakahua a Te Miterehana i te ingoa o tetahi rangatira ara o Timoti Puhipi. A e mohio ana ahau ki aia, he tino tangata korero pono, mahi tika aia a he kaumatua rangatira no tona iwi, a e koa ana ahau ki te whakaatu ki te Whare he hoa noku taua kaumatua pai.

Kaua e whakahe ki te Minita Maori, erangi me tupato rawa te Kawanatanga kia kaua he he penei e ara ake a muri nei.

Te Kapa.—E mea ana ahau ekore e tika kia wahangu ahau inaianei no te mea no toku iwi ano nga tangata e whai take ana ki enei whenua a ko te Pakeha nana enei mahi he Pakeha e noho ana i to matou takiwa. I whakaaro ahau i te tuatahi kahore he taumahatanga i tau ki runga i te Kawanatanga i runga i te mea i ata whakaatu auo ratou i te maha o nga moni e utua ana mo ia hea. Akuanei i muri iho i te kitenga a Hone Ranana i te Kawanatanga i Poneke ka hoki mai ia ki Hokianga ka ki ia ki nga Maori kahore e ahei e te Kawanatanga te homai i nga utu kia neke ake i te wha hereni me te hikipene i te eka me tana mohio ano kei te pai te Kawanatanga ki te homai kia whitu hereni me te hikipene mo te eka. Ko te he tuatahi ko tona whakaaetanga e te Kawanatanga hei komihana hoko whenua. Ko tona he tuarua ko tana tuhituhinga i tetahi pukapuka whakamana i aia hei kaiwhakahaere mo nga Maori kia ahei ai ia te whanako i etahi o nga moni hoko o aua whenua. Kihai nga Maori i mohio kua neke ake nga utu i te wha hereni me te hikipene. No muri iho ka ki mai ia ki nga Maori ka whakaneke ake e ia te utu kia kotahi hikipene mo te eka kihai hoki nga Maori i mahara tera e neke ake nga utu mo aua whenua, akuanei i runga i ta ratou whakaaro kua pumau te utu a te Kawanatanga ki te wha hereni me te hikipene mo te eka ka hainatia e ratou te tiiti, kahore hoki i mohio kei te neke ake nga moni e utua ana e te Kawanatanga. Ki taku whakaaro ko te huarahi tika ma taua Pakeha i mua i muri iho ranei o te whakahaerenga i nga tikanga. Me tonu e ia kia homai nga moni topu mana mo tana mahi a e tino mohio ana ahau kua whakaae nga Maori ki tana tonu. Mehemea i pera ia, ka ki tonu ahau e mahi tika ana ia a kua kore taua rarururu e tae mai ki te aroaro o tenei Whare. I pataia atu ano ki taua Pakeha i te aroaro o te Komiti Mo Nga Mea Maori mehemea i tino kiia e ia pera me nga korero i roto i te kirimene me hoatu kia toru hereni i te eka hei utu mo tana mahi a ki mai ana ia kihai i huia mai aua moni. I kaha ano nga korero a te Minita Maori mo runga i tenei take na kihai nga Maori i whai kupu ki aia i tona kitenga i a ratou i te hui mo te Tiriti o Waitangi. Erangi me ki ake ahau kihai nga Maori i huihui ki taua hui ki te korero mo runga i tenei take. Ko tetahi mea hoki kihai nga Maori i mohio i reira i te maha o nga utu kua utua e te Kawanatanga mo te whenua. No te 14 no te 16 ranei o nga ra o Aperira i tae ai te Minita ki te hui a no te 28 of nga ra o Aperira i tae mai ai te pukupuka a te tari hoko whenua Maori e whakaatu mai ana i nga utu kua utua e te Kawanatanga mo te whenua. No reira. kihai i ahei i nga Maori te whai kupu ki te Minita Maori i te wa e kiia nei e ia. I tonu nga Maori kia te Ranana kia whakina mai e ia te maha o nga moni, kihai ratou i tonu ki te Minita Maori. I hiahia ratou kia patai tonu atu kia Ranana. I reira ano ia i te tunga o te hui i Waitangi a i mohio ano ia i haere te tamaiti a Raiha me tetahi atu Maori kia korero kia te Ranana mo runga i ana moni. I kiia mai e nga Maori kua tae ratou kia kite i a te Ranana kia korero mo runga i aua moni, a ko te tukunga iho o aua korero ka kite ratou tera ano etahi moni ma ratou kihai ano i utua mai. Na te tama a Raiha i korero ki etahi atu Maori i haere ai ratou ki te patai kia Ranana no reira ka ki mai a te. Ranana ka tuhituhi ia kia Hamuera Ieti kia whakaputaina mai nga moni a Raiha, ka haere tahi a Ranana me nga Maori tokorua ki a te Ieti ki te tonu i aua moni, no te taenga atu ka ki mai a te Ieti kahore aua moni. Kua ki mai ano a Ranana i mua atu ki nga Maori kua utua e ia etahi o nga moni kia Ieti no konei ka riri a te Ieti ka ki na tenei tangata kino na te Ranana i puta katoa ai enei rarururu i te tuatahi. Na nga Maori ano i utu nga moni e £200 pauna kia te Iete hei whakaea i a ratou nama i aia he mea kohikohi e ratou i roto i nga moni hoko o Kaitaia Poraka. E whakahua ana ahau ki enei take rawaho i nga take i te aroaro o te Whare no te mea ki taku whakaaro kei te tiakina nga korero i tuhituhia kahore i maha nga take i roto i aua korero i mohio ai ahau no te mea he mea tuhituhi Pakeha nga korero erangi e hiahia ana ahau ki te whakaatu ki te Whare i te he o etahi o nga korero a Ranana, ko aua korero ko tana i ki nei i ki atu ia ki te Kawanatanga na nga Maori ia i whakatu hei kaiwhakahaere mo ratou i te tuatahi noa atu. Ki taku whakaaro he tino korero teka tenei nana no te mea no te rangi tonu i haina ai nga Maori i te tiiti i haina ai nga Maori i te pukapuka kirimene whakatu i aia hei kaiwhakahaere mo ratou. Mehemea e kitea ana he tika i hainatia e ratou te kirimene i te ra i ki ai ia i mua atu ranei i te ra i ki ai ia i whakaturia ia ka tahi ka rereke te ahua. Ko taku i hiahia ai me ata whiriwhiri marire tenei mea e te Whare no te mea ekore e tika kia kaua he whiu mo enei he, no te mea mehemea ka peneitia ka titiro whakahe nga Maori ki etahi hoko whenua a muri ake nei. E whakaaro ana ahau me kaua te Minita Maori e whakahoa ki te huna i nga mahi he a tenei Pakeha. Mehemea kahore tatou e whakahe ki enei mahi tera ano pea e whakaturia tenei tangata hei kaihoko whenua ma te Kawanatanga, erangi ia ki taku whakaaro ekore nga Maori a muri ake nei e whakarongo Ki tenei tangata ekore ano hoki ratou e hoko i a ratou whenua ki aia. Heoi nga tangata e whakaturia a muri ake nei ko nga tangata hono ko nga tangata tika. E tino mohio ana ahau mehemea i mohio nga Maori e homai ana e te Kawanatanga te 7s. 6d. mo te eka a kia toru hereni ma Ranana e kore ratou e whakaae ki te hoko. E hiahia ana ahau ki te korero ki te Whare i te patai 56 i patai ra a Herewini te Toko kia Ranana. I ki koe ara a te Ranana kihai koe i huna e homai ana e te Kawanatanga te 7s. 6d. mo te eka mo taua poraka: e tika ana ranei tenei? I ki ahau ahau i huna. I huna ano ahau i te 7s. 6d. erangi i ki atu ano ahau ki nga tangata nona te whenua tera e nui toku whiwhi i runga i taua hoko koina tonu te utu mai e Ranana i te patai a Herewini. Mehemea e roa rawa ana taku korero ki te Whare e whakaroa ana ahau no te mea e whakaaro ana ahau kua whakaorangia a Ranana e te Komiti kei tau tetahi he ki aia, a i te mea tera e whakaarohia he moumou

korero i enei korero ka tuku ahau i tenei menemana ara. E hiahia ana tenei Whare ki te ki me hohoro tonu te tono e te Kawanatanga kia Ranana kia whakahokia mai e ia nga moni e £782 ko nga moni hoki tenei i tangohia hetia e Ranana i runga i te hokonga i Kaitaia Poraka.

Timi Kara.—Kahore ahau e kite i te pai o te menemana no te mea mehemea e titiro ana nga mema i te ripoata tera ratou e kite e tuku ana taua ripoata i te mana ki te Kawanatanga ki te whakahaere i tetahi tikanga i pai ai ratou hei whakahoa ki nga Maori kia kawea taua keehi ki te aroaro o tetahi Kooti. Ko te menemana e mea ana me whakapuaki e nga mema o ratou whakaaro Kia tahuri te Kawanatanga kia tonoa a Ranana kia whakahokia mai aua moni. Otira ko te mea tuatahi tera ranei te rangatira na e ahei te ki mai me puta he tono ma te Kawanatanga kia Ranana kia whakahokia mai aua moni? He mea ke tena ma te Kooti e mahi. E pehea ana nga korero a te ripoata a te Komiti kua tuhia nei? E penei ana taua ripoata. E whakaaro anano te Komiti mehemea e whakaaro ana nga kai-pitihana mehemea kihai i tika te mahi a Ranana i runga i te kirimene i hanga ki waenga i a ratou ko te mea tika me kawea i taua keehi ki te Kooti i mua o ta ratou pitihanatanga ki te Paremete a no te mea e whakaarohia ana ko te huarahi tika tera ara mehemea e tika ana nga korero kua tau tetahi mate nui ki runga i nga kai-pitihana me tono te Kawanatanga kia awhina i nga kai-pitihana kia ahei ai nga kai-pitihana te kawea i ta ratou keehi ki te aroaro o tetahi Kooti. Akuanei e pehea ana te rereke o enea tono. Ko te tuatahi ko te Whare e whakaaro ana me tono e te Kawanatanga i a Ranana Kia whakahokia mai aua moni, a ko tetahi he tohutohu ki te Kawanatanga kia awhina te Kawanatanga i nga Maori kia ahei ai nga kaipitihana te kawea i ta ratou keehi ki te aroaro o tetahi Kooti. Ka mea tetahi mema. Ehara tena i te tohutohu a te Whare.

Timi Kara.—Ae koia ano tena ara mehemea ka tango te Whare i te ripoata a te Komiti. Ka oho ake tetahi mema ka mea kahore ano tena kia motinitia e koutou.

Timi Kara. —Ka tukuna ki te Kawanatanga. Tera te tangata e mahara i muri iho i te rongonga ki enei korero mo runga i tenei take kei te nui te rereke o nga tikanga i waenga nui o te ripoata a te Komiti me tera i tuhituhia e te mema mo Mataura, otira ka ahei e ahau te whakaatu kahore kau he rereketanga e waenganui o aua ripoata. I muri iho i te whakarereanga i nga take e mau ana i roto i te ripoata a te mema mo Mataura me te ripoata a te Komiti e ahua rite tonu ana taua ripoata ki te ripoata a te Komiti. Ka haere aku korero inaia nei i runga i te ripoata i hanga. E penei ana nga korero o taua ripoata.

E rite tonu ana te whakaaro o nga mema katoa o te Komiti he nui te mate kua tau ki runga ki nga Maori whai take ki aua whenua i runga i taua hoko i runga hoki i te he o nga mahi a Ranana i aia e whakahaere ana i te hoko o aua whenua ki waenga i nga Maori me te Kawanatanga, a kihai hoki i tika te mahi a etahi atu o nga Pakeha i pa ki taua hoko, a he mea tika kia uiuia te mahi a aua tangata e te Kawanatanga. A me uiui hoki e te Kawanatanga nga huarahi o te ture kia ahei ai te tono i a Ranana kia whakahokia mai ki nga Maori no ratou aua whenua nga moni i tahaetia e ia i a ratou kia ahei ai ratou te whiwhi ki te ora e inoitia nei e ratou.

E penei ana nga korero i roto i te ripoata i hanga e te Komiti.

"E whakaaro anano hoki te Komiti mehemea i whakaaro nga kai-pitihana kihai i mana i a Ranana nga korero o roto i te kirimene i hanga ki waenga i a ratou ko te mea tika ma nga kai-pitihana he kawea i ta ratou keehi ki te Kooti i mua o te pitihanatanga mai ki te Paremete a no te mea e whakaarohia ana he mea tika mei peratia ara mehemea e tika ana aua korero kua tau tetahi mate nui ki runga i nga kai-pitihana a na konei i mahara ai te Komiti me tono i te Kawanatanga kia ata whiriwhiria te mate o nga kai-pitihana kia ahei ai te tuku e tetahi ora e ahei ai ratou te kawea i taua keehi ki te aroaro o te Kooti."

"E tono anano hoki te Komiti i te Kawanatanga kia ata whiriwhiria e te Kawanatanga te ahua o nga mahi a nga Apiha i runga i ta ratou mahi mo runga i te hoko o aua whenua."

I ahua rite tonu nga ripoata e rua. I runga i te mea kua korerotia te ripoata a te Komiti me ta ratou i whakahau ai i roto i taua ripoata mo runga i tenei ara me tono i te Kawanatanga kia tukuna tetahi ora ki nga Maori kia ahei ai ratou te kawea i ta ratou keehi ki te Kooti. Ki taku whakaaro he iti nei te rereketanga o tetahi ripoata i e tetahi e penei ai te whakarau i nga korero kua korerotia nei i roto i tenei Whare. Kahore hoki e taea te tautohe i nga take i korerotia i roto i te Komiti. I ata tuhituhia hoki nga korero katoa a iperehitia hoki a kei te aroaro o nga mema katoa o te Whare aua korero a ka taea e ratou te titiro me ta ratou whakatau i runga i aua korero ekore hoki e ruarua te whakaaro he mahi he taua mahi a Ranana. A tera hoki e whakaae nga mema katoa ko te tangata i tino nui tona he i runga i taua hoko ko Ranana a ko nga tangata i mate ko nga Maori. Na ahakoa te tika o tenei me te whakaae ano hoki kihai i tau ma te Kawanatanga e awhina tenei mate. E taea e te Komiti te aha a Ranana? Tera ranei e taea e te Komiti te poka ke i nga korero i roto i te ripoata? Ki taku whakaaro ekore e taea. Ma tewhea ture e taea ai e te Kawanatanga te tono i a te Ranana kia whakahokia mai aua moni. Me hamene ranei te Kawanatanga i a te Ranana? Kei waenganui tonu tenei keehi i a te Ranana me nga Maori, a ko taku ki tenei i tau te mate ki runga i nga Maori i runga i nga mahi whakawai a Ranana. I whakaae ano te Komiti he mea tika kia awhina te Kawanatanga i nga Maori Kia ahei ai ratou te kawea i taua keehi ki te aroaro o te Kooti. Kei whea he mana i ko atu i tena. Ka taea ano e nga Maori te hamene i a te Ranana, ka taea ano tena e ratou no te mea ko ratou te hunga whai take, heoi ma te Kawanatanga e awhina i a ratou. Tena pea e taea te ki ka ahei ano e te Kawanatanga te tuku i etahi moni ki roto i te pukapuka moni te whakahau roia ranei mo nga

Maori te whakahaere ranei i runga i tetahi atu huarahi. Erangi ia ki taku titiro iho ekore e tino kaha te ki me pera. Otira mehemea e ki ana te Kawanatanga ka awhina ratou i nga Maori me makona te Whare ki tena. Na konei ahau e ki ai kihai te menemana i motinitia e taku hoa mema i tautoko i tenei keehi, no te mea kei roto tonu taua menemana i te ripoata a ka taea noatia nga tikanga o taua menemana te whakahaere e te Kawanatanga ara te whakahaere ano i runga i te ripoata. Ekore ahau e whai kupu mo runga i nga korero i korerotia ki te aroaro o te Komiti. Waiho ena kia takoto ana. Tenei ano ia tetahi take e tika ana kia whakahoki kupu ahau ara mo runga i nga korero i korero ai etahi o nga mema ara mo ta ratou ki e whakahoahoa ana nga korero o te ripoata ki a Ranana ko te Kawanatanga ranei e mea ana ko ratou hei piringa mo Ranana. Kahore ahau e kite kei te peratia a te Ranana i ko atu i te ripoata i tonoa kia whakamana.

Ko M. J. S. Mekenehi.—I ki ko te Kawanatanga te hunga e meatia ana kia kaua e whakahengia.

Timi Kara.—Kua mea nga taha e rua o te Whare kahore he taunga o te taumahatanga ki runga i te Kawanatanga. I whakaaetia ano tena i roto i te Komiti, a kua pera ano hoki te whakaaro o etahi i roto i te Whare. Kua marama mai hoki e te Whare te ki kahore he he o te Kawanatanga.

Tetahi Memu.—Kahore tena i tika.

Ko M. J. S. Mekenehi.—Kahore tena i whakaaetia.

Timi Kara. — Kahore rawa tetahi tino kupu whakapae i whakaekea ki runga i nga Minita a kihai ano hoki a Ranana i whakarurua i raro i tetahi ripoata poka ke i tetahi, no te mea i mea te ripoata i mauria mai e te Komiti ki ta ratou whakaaro e tika tonu ana nga korero a nga Maori a kihai i tika nga mahi a Ranana ki nga Maori a i tono ano hoki te Komiti i te Kawanatanga kia awhina nga Maori i te kawhe i taua keehi ki te Kooti. Na kahore e tika kia kiia mai kua mea te Kawanatanga ko ratou hei piringa mo Ranana. Ehara taku i te whakahaere i nga take katoa o taua keehi kahore i ruarua nga whakaaro mo tena. Kotahi nei ia taku i mohio ai ekore rawa a Ranana e whakahaua e te Kawanatanga kia hoko whenua a muri ake nei. Ko te mea tika me pana atu nga apiha i urn ki tenei mahi ara me tango te raihana a te kaiwhakamaori no te mea i kitea i runga i ana korero i roto i te Komiti kihai i tika tana mahi. I pehea ianei ana korero i roto i te Komiti? I ki ia i whakamaoritia e ia te Tiiti ki nga tangata tokotoru a i muri iho ahua mangere ana ia a kihai i whakamaoritia ki etahi. Na he take tena e tika ai kia tangohia e te Kawanatanga tanaraihana. He aha hoki te take i raihanatia ai te tangata? E raihanatia ana te tangata kia marama ai tana mahi ki te katoa ara ka tika tonu tana mahi i nga wa katoa ki waenga i tetahi taha me tetahi taha. Na i te mea kihai i pera ia ekore te tangata e whakawhirinaki atu ki aia. Tera ano hoki etahi pukapuka e whakaatu ana i nga tikanga hei huarahi mahi ma nga kaiwhakamaori i runga i te ture a ki te kore e tika te mahi a te kaiwhakamaori a ki te kore e whai i runga i nga tikanga o taua ture heoi ano he whakaaro ma taua kaiwhakamaori i muri iho ka tangohia tana raihana i aia. Ki te kors hoki e peratia te tikanga ko wai ka mohio e mahi tika ana te kaiwhakamaori e tinihanga ana ranei. Ki taku whakaaro i te mangere te Kaitiaki o te Poutapeta a te Mira ki te mahi i nga mahi i tukuna ki aia kia mahia. A e tika ana kia riria ia. Ko tetahi hoki me pana te Hei P. nana i titiro te hainatanga i nga Tiiti. A ko te Ranana me whiu ia i runga i nga tikanga o te ture.

Timi Kara.—E hiahia ana ahau ki te whakamarama atu he maha nga whakahuatanga a Ta Teone Hooro ki nga Minita tokorua mo te pootitanga i runga i tetahi huarahi i roto i tenei Komiti me te kaha o ana kupu mo nga tikanga o ta raua pooti ara he ki nana kihai ahau i uru ki te whakarereketanga o te ripoata i tona ahua e mau nei. E hiahia ana ahau ki te whakamarama atu he tika tonu nga take i korerotia e Ta Teone Hooro. I te tukunga tuatahi mai o te ripoata i pooti ahau i reira i hua hoki ahau tera e taea e ahau te whakarereke te whakauru ranei i tetahi menemana ki roto i taua ripoata. I pooti ano ahau mo runga i taua ripoata me taku mahara ake ano e whai mana ano ahau ki te whakauru menemana i tena ahua i pai ai ahau, otira kihai i whakaaetia, no reira i patai atu ai ahau mehemea ka taea e ahau te apiti mai i etahi kupu ki taua ripoata, a i runga i te kinga mai ka taea ano whakaurua ana e ahau ko enei kupu ka korerotia e te mema na.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau ki te whakapuaki i etahi kupu mo runga i tenei take no te mea he mema ahau no te Komiti mo nga Mea Maori. E kore e whakaroina aku korero mo nga kupu i roto i te ripoata ki nga korero ranei i korerotia ki te aroaro o te Komiti. Ko te tino take i matika ai ahau ki te korero he whakahoki kupu mo runga i nga korero a Ta Teone Hooro mo runga i nga pooti a etahi mema i roto i te Komiti. Kua nui nga korero a te Whare mo nga utu i utua mo te whenua me nga mahi a taua tangata a Ranana me etahi atu tipu take mo runga i taua keehi. Na i te mea ekore ahau e whakapuaki kupu mo runga i aua take, heoi taku e whakapuaki kupu ai mo runga i te ripoata i tukuna mai ki te aroaro o te Komiti a i whakaaetia hoki e taua Komiti. E rua nga ripoata i tukuna mai ki te aroaro o te Komiti kia whiriwhiria. Ko tetahi ko te ripoata i hanga e te mema mo Mataura a ko tetahi ko te ripoata i hanga e te mema mo te Tai Rawhiti. Na i te mea kua motini te mema mo te Tai Rawhiti kia whakaurua tetahi menemana ki te ripoata e takoto nei i o tatou aroaro, pootitia ana taua menemana, a i te mananga o taua menemana heoi kihai i taea te whai kupu i muri iho. E hiahia ana ahau ki te ki atu ki te Whare i tautoko ahau i taua menemana no te mea kahore tetahi atu mema o te Komiti i whai ngoi ki te tautoko. I rongu ahau ki etahi korero e ki ana i te whakahau te wepu a te Kawanatanga kia tokomaha nga mema o te taha Kawanatanga ki runga i taua Komiti. Erangi me ki ake ahau kihai taua wepu a te Kawanatanga i pa mai ki ahau mo runga i taua take erangi i pooti tonu ahau i runga i oku whakaaro ake ano, no reira kahore he

take kia pera ai nga korero a Ta Teone Hooro ara he mea whakahau ahau e te wepu a te Kawanatanga kia pooti mo te taha Kawanatanga. I ki hoki taua mema e takahi ana ahau i nga Maori. E hiahia ana ahau ki te ki atu ki te Whare i pooti pono ahau i runga ano hoki i taku i mahara ai he tika. A i pooti pera hoki ahau no te mea i tino mohio ahau i hoatu tonu nga moni ki nga ringaringa o nga Maori a na ratou ano i hoatu ki nga ringaringa o Ranana a no ratou ano te kuare kia tukuna kia mamingatia ratou e Ranana. Heoi toku pouri ko te kahore i puritia e aua Maori a ratou moni i hoatu e te Kawanatanga. Ekore ahau e whakaroa i te Whare no te mea tena pea etahi mema kei te hiahia ki te whakapuaki i o ratou whakaaro. E tino pouri ana ahau ki nga korero a Ta Teone Hooro te mahara ia nana tonu i tau ai etahi mate nui ki nga Maori o te Waipounamu. E whakahua ana a ahau ki te Ture Whakamana o te hoko a Ngaitahu ki te Tiiti ranei a te Keepa o te tau 1868. Na taua mema hoki i haina i taua Tiiti i mana ai kahore ano hoki ia i whai mana ki te haina i taua tiiti a muri iho ka tukuna mai ki te Whare kia whakamana. E toru tekau nga miriona eka i riro atu a nga Maori mo te utu iti noa iho a taea noatia tenei wa kahore ano tetahi ora i tukuna ki nga Maori e tenei Whare e te Kawanatanga ranei. Ka mutu aku korero mo runga i tena take erangi ka korero ano ahau mo taua take ki te aroaro o te Whare. E tino koa ana ahau i te mea kua whakaae te Kawanatanga ki te menemana a te mema Maori mo te taha whakararo. Ko taku i hiahia ai kia tino whiriwhiria e te Kawanatanga taua take a ki te kitea e ratou he mea tika kia tangohia te raihana a te kaiwhakamaori me tango me te whiu ano i era Apiha i runga ano i o ratou hara me te whiu ano hoki i a te Ranana mehemea e kitea ana e ratou he mea tika kia peratia. Kua mate nga Maori kua mate ano hoki te Koroni. I mate nga Maori i runga i nga mahi tinihanga a te Ranana. E pouri ana ahau i te tupunga ake o tenei hara ki waenganui i te Kawanatanga me nga Maori i runga i nga mahi tinihanga a taua tangata a Ranana.

Te Ritihana. — Heoi nei taku i hiahia ai ki te ki ko nga korero i korero ai Ta Teone Hooro mo te mema kua korero i muri nei e ahua tika tonu ana. I te hiahia ano ahua ki te whakapuaki i etahi kupu mo taua mema erangi kotahi tonu taku kupu inaianei a e hiahia ana ahau kia rongoro era atu o nga mema Maori. Ko taku kupu tenei i whakahoa a Tame Parata ki nga Maori i roto i te Komiti a muri iho ka pooti ki te taha kia Ranana heoi ano aku korero.

Taipua.—I te Komiti mo nga Mea Maori ano ahau i te korerotanga o tenei pitihana. He maha nga ra i whiriwhiria ai taua pitihana me te whakarongo ki nga korero a i tino uiuia katoatia hoki nga take. I kite ano ahau i te tuatahi he take nui taua take no reira ka tuhituhia nga korero katoa. He maha nga ra i muri iho ka tahi ka hanga he ripoata e te mema mo Mataura hei whiriwhiri ma te Komiti. Akuanei i runga i te mea e taiapohia ana taua mea e te maha o nga raruraru ka mahara he ripoata kau ano taua ripoata hei tautoko i nga mema ki te kimi i te mea tika mo runga i taua keehi. Ko taku e hiahia ai kia whai kupu nga mema katoa o te Komiti kia rongoro atu ki a ratou whakaaro kia pai ai te tuku i te ripoata. I hiahia ahau kia whiriwhiria nga korero katoa i korerotia ki te aroaro o te Komiti a. ma nga mema katoa e tuku i te ripoata. Na kihai e tukuna te ripoata i hanga e te Mema mo te Tai Rawhiti ki te Komiti i mua o te puaretanga o te Komiti i runga i te ra i tukua mai ai e taua mema taua ripoata i roto i tona pakete. Erangi kua hanga noatia ake taua ripoata. Kahore kau he korero mo runga i taua ripoata i roto i te Komiti erangi i whakataua tonutia hei muru i nga hara o Ranana. I roto i tenei menemana i riria nga Maori mo te pitihanatanga ki te Paremete. I ki atu ki a ratou ko te huarahi tika me hamene i a Ranana ki te aroaro o tetahi Kooti o te Koroni I konei ka tu te mema Maori mo te Waipounamu nana i tautoko te menemana a pahitia ana kahore matou i whai takiwa hei korero i nga tikanga no te mea i meatia kia pootitia tonutia a riro ake i te taha Kawanatanga te menemana. Ki taku titiro iho o te tuatahi mai ano i te awahina te Kawanatanga i Ranana a he nui to ratou aroha ki aia. I te mea e mea ana te mema Maori o te Kawanatanga ki te apiti mai i etahi kupu ki te menemana ka araia e te mema mo te Tai Rawhiti me te ki atu ekore e tika kia apitia etahi kupu ki te menemana no te mea kua pahitia te menemana a ki te tohe ia tera e kiia e te Komiti e he ana tana mahi. Ki taku titiro iho i he rawa nga mahi a te Komiti i runga i era atu mahinga a te Komiti. I ki ano ahau i reira ekore taua take e mutu i reira. A i te mea i peratia te pahitanga o te menemana tera e nui te korero tanga mo taua take i roto i te Whare a kua tika tonu taku kupu. Kihai i rite nga kupu i roto i te ripoata ki taku i pai ai. I mahara me atu whakaatu marire i te hara o ia Apiha i pa ki taua hoko. I mahara ano hoki ahau me tango te raihana o te kaiwhakamaori, a me whiu ano hoki te rangatira o te Poutapeta mo tana mahi. He mahi ke ano hoki ta tetahi i tetahi a me whiu. I runga ano i te hara o ia Apiha. Ko taku i hiahia ai kia whiua me whiu aua tangata katoa e te Kawanatanga haunga te kaiwhakamaori me te rangatira o te Poutapeta erangi te tangata ano hoki i nui rawa tona hara ara a te Ranana me te kore e tuku i aia a muri ake nei kia mahi i tetahi mahi Kawanatanga. Tenei ake ano hoki tetahi kaiwhakamaori i hiahia ai ahau ki te whakahua ko taua tangata ko Wiremu.

Te Tumuaki.—Kahore e tika kia whakahuatia tetahi keehi i waho atu o tenei.

He maha rawa nga mema i korero mo tenei putake—pau atu te ono haora. Katahi ka tu a.

TE Miterehana ka whakahoki i a ratou kupu a ka whakaaetia te motini a Te Kapa.

Hiki ana te whare i te 1 o nga haora o te po.

Turei, te 4 o Oketopa, 1892. Whakamana Take Whenua Maori.

Taipua.—E te Tumuaki i mua ake nei i te taenga mai o tenei Pire ki te aroaro o te Whare he mahaaku whakahe i whakahe ai ahau. I whakaatu ahau i etahi rarangi maha e tau ai te mate ki nga Maori. A i runga i aku whakahe ki mai ana te Minita ki ahau ka ahei e ahau te tuku menemana mo tenei Pire i roto i te Komiti. Whakaae ana ahau ki tana a ka hanga i etahi menemana a kawea ana e ahau ki te Tiati Tumuaki o te Kooti Whenua Maori kia rongo atu ki ana whakaaro. Na runga ano i te tono a te Minita Maori i kawea ai e ahau aua menemana ki te Tiati Tumuaki me taku tono ki aia kia ata whakatikatikaia e ia, i awhina ano ahau e te Tiati Tumuaki i runga i te hanga i aua rarangi a i muri iho i te korerotanga mahara ana ahau tera e paingia e nga Maori. Kua ki ake nei ano hoki ahau i pai matou ki te menemana i hanga e te Tiati Tumuaki. Erangi i naianei kua ahua kino rawa te ahua o tenei Pire i runga i nga whakarereketanga. Na e whakahe ana ahau ki te rarangi 19 a ki taku whakaaro i whakaae te Kawanatanga ki te whakangawari i nga tikanga o taua rarangi a inaianei kei tona ahua tonu o te tuatahi. Ki taku titiro iho ki taua rarangi mehemea e tau ana he mate ki tetahi Maori e kore e ahei ia te hamene i tetahi Pakeha i te Kawanatanga ranei i tetahi atu tangata ranei a e araia ana hoki i te kawae i tetahi keehi ki te Kooti Hupirimi. Ki taku whakaaro mehemea e mahara ana tetahi tangata kua tau tetahi mate ki aia me puare nga huarahi katoa ki aia hei takitaki i tona mate kia tere te mohio mehemea he tika tona mate he pewhea ranei. Ki taku whakaaro e he ana te tutaki i te Hupirimi Kooti ki nga Maori me nga Pakeha. E tino mohio ana ahau mehemea ka waiho te mana ki te Tiati o te Kooti Whenua Maori ki te whakaora i enei raruraru tera e haere tonu i ia tau i ia tau a e kore rawa tetahi keehi e oti. Ki taku mohio ano hoki ekore rawa e tau tetahi ora ki nga Maori i raro i tenei Pire ki te kore te Kawanatanga e whakahoa ki a ratou. Na mo runga i te rarangi 11 kahore he rarangi kino atu i tenei no te mea ma tetahi roia anake e kimi i te mutunga mai o ona tikanga. E whakahe ana pea etahi o nga mema Pakeha no te mea e kite ana ratou tera ano hoki e pa ki nga Pakeha, kahore ahau e mohio mehemea kai te whai whakaaro hoki ratou ki nga Maori i a ratou e whakaatu nei i te kino o tenei rarangi. Ekore rawa ahau e whakaae kia paahi tenei rarangi i tona ahua e mau nei no te mea ka tau he mate ki nga tangata e pangia ana e taua rarangi. Ekore rawa ahau e whakaae ki tenei rarangi no te mea kua nui nga whakarereketanga i muri iho i te tukunga tuatahi mai o te Pire. Ki taku titiro hoki he rarangi kino ano hoki te rarangi tuawhitu. Ki taku whakaaro he mea pai ke kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete kia ata whriwhiria ai me pewhea tona whakaotinga. Ki taku mahara he maha nga Pire kua kokiritia e te Kawanatanga e pa ana ki nga Maori he kino rawa atu. E hiahia ana ahau inaianei ki te mihi atu ki era mema i na ratou nei i whakaatu mai i nga rarangi kino i roto i tenei Pire me ta ratou whakaatu mai i nga mate e pa kia matou a muri ake nei. Ki taku whakaaro me whakarongo te Kawanatanga ki nga korero a aua mema me te whakamutu i te hanga i nga Pire penei. He nui te taumaha kua eke ki runga i nga whenua Maori i runga i te nama moni a te koroni hei hoko whenua Maori a e meatia ana inaianei kia tukua nga whenua Maori hei punga mo aua moni na konei pea e hiahitia ai kia paahitia tenei Pire. Ehara tenei i te huarahi tika hei whakaea i nga moni a te tangata ara me tango i nga whenua Maori hei whakaea. A ahakoa e tangohia ana nga whenua katoa o nga Maori ki taku mohio ekore ano e ea aua moni. Ki taku mohio ko te huarahi tika me whakatu i nga Komiti Maori hei whakawa i nga take ki o ratou whenua ma konei e mana ai nga taumahatanga o te koroni. Mehemea e peratia ana ka mama rawa te mahi ma nga Tiati o te Kooti Whenua Maori. Heoi hoki te mahi ma ratou he rehita he whakamana i nga whakataunga a nga Komiti Maori. Mehemea ka peratia te tikanga ka tahi ka oti pai nga take ki nga whenua. Me titiro hoki tatou ki te nui o nga mahi kahore e taea e nga Tiati te mahi a e takoto oti kore ana inahoki e ki ana te kau ma toru mano nga keehi kei te aroaro o taua Kooti e takoto hapa ana inaianei. A ahakoa e whakawakia ana te keehi kotahi e te Kooti kahore e tuturu te whakataunga. Mutu tonu iho te whakawa inamata kua tae mai he tono whakawa tuarua a whakaaetia ana aua tono, a ka mutu te whakawa tuarua ka puta mai tetahi atu arai kei riro te whenua i te tangata whakawa nana te tono tuarua, a pera tonu te mahi. Na ahakoa te maha o nga nohoanga o te Kooti he iti nei nga keehi i tino oti, haunga ia a Waikato. He nui hoki nga whenua i whakawakia i reira. Ki taku whakaaro me nuku te korerotanga o tenei Pire mo a tera Paremete erangi i muri i tenei Paremete me ata whakahaere marire tetahi tikanga mo te tuku i te mana ki nga Komiti Maori a i muri iho ka hanga i tetahi Pire. Kahore aku whakahe ki te paahi ture e ngawari ana nga tikanga ahakoa e pa ana ki nga whenua Maori. Erangi ka tono ano ahau kia nukuhia te korero mo tenei Pire mo a tenei Paremete e haere ake nei.

Timi Kara.—E te Tumuaki ki taku whakaaro me anga te whakawhetai a tenei Whare me nga iwi ki taku hoa e ngaro atu nei i naianei mo tana mahi ki te tuku mai i tenei Pire. Kahore hoki i ruarua te whakaaro heoi ano te tono a te tangata puta noa i nga wahi o te koroni i ia tau ma te Paremete e tuku i te ora ki nga tangata e tau ana te mate mo nga tau maha noa atu i runga i te he o nga ture e paahitia ana e tenei Whare me te kore oti o nga take ki o ratou whenua. E pouri ana ahau i te ngaronga atu o toku hoa o te Minita Maori i runga i te mate o tetahi o ona huanga a na konei hoki i ngaro atu ai ia ki te whakahaere i tenei Pire. Otira tera ano pea e taea e ahau te whakahoki kupu mo nga whakahe mai a nga mema o tetahi taha o tetahi taha o te Whare. Heoi hoki taku i hiahia ai kia whaia anake ko te tika hei whakangawari i nga mate e takoto nei. Ekore hoki e tika kia

meinga tenei Pire whakaora i nga mate o etahi anake erangi me huihui nga taha e rua o te Whare ki te kimi i nga mea e tika ana, no reira ka tumanako ahau ki toku hoa kia Ta Hori Kerei ki te awhina i nga whakahaere mo tenei Pire i roto i te Komiti. I roto i nga mema katoa o te Whare he torutoru nei nga mema kua whakapuaki i a ratou whakahe ki tenei Pire. Ko aua mema ko te mema mo Waitotara me te mema i whai korero i muri nei ara ko te Mema Maori mo te Tai Hauauru. Ko nga whakahe a te mema mo Waitotara i haere i runga i te rarangi 11. I mea ia me tino titiro te Whare i nga rarangi o tenei Pire me nga rarangi katoa ano o te Pire kei mahue i a tatou tetahi take e whaia ana e tatou, kei puare hoki te huarahi kia mahia tetahi mea kahore e pai kia mahia e te tangata. Mehemea heoi nano te whakahe a taua mema ko te rarangi 11 ka ki atu ahau ka whakaeangia tana whakahe e te Kawanatanga i runga i te patu i nga kupu katoa o taua rarangi. Kahore hoki he tikanga o taua rarangi ki taku titiro iho. A ahakoa nga kupu i roto i taua rarangi e wehi nei te mema mo Waitotara kei te herea taua rarangi e te rarangi 18. E penei ana nga kupu o taua rarangi.

"18. Me whakatakoto ki te aroaro o nga Whare e rua o te Runanga Nui o te Paremete i ia wa nga pukapuka katoa o nga tiwhikete katoa i tukuna me nga tono tiwhikete katoa e whakakahoretia ana i runga ano i nga tikanga o tenei Ture hui atu ki te ripoata a te Kooti mo runga i ia keehi a me whakatakoto aua pukapuka i roto i nga ra kotahi tekau i muri iho o te whakatuwhera tanga o te Paremete."

Na ahakoa nga kupu e mau ana i roto i te rarangi 11 kei te mohio ano te mema na e kore e whai mana tetahi tiwhikete kia matua tukuna ki nga Whare e rua o te Paremete; a kia tekau nga ra i muri iho ka whai mana aua tiwhikete mehemea kahore e whakarereketia e te Whare. Kei roto tonu i te Pire tana tikanga inaianei otira e hiahia ana hoki matou ki te tino whakapono atu ki tenei Whare kia kore ai e ruarua nga tikanga kia whakaurua atu he menemana ki roto ki taua tekiona a ki te titiro taua mema ki te Ota Pepa tera ia e kite i tenei menemana. Ahakoa tetahi mea i roto i tenei Ture ko nga tiwhikete katoa kua kiia ake nei a e tukuna ana e te Kooti e kore e whai mana a ka takoto tonu i rote i te tari o te Kooti a ekore ano hoki e tukuna ki tetahi tangata ahakoa hei pewhea ranei a ekore ano hoki e ahei te rehita i raro i tetahi Ture kia whakamana rano e tetahi Ture o te Runanga Nui. Kahore he whakamananga nui ake a te Kawanatanga ki te Whare ma kona pea e makona ai te rangatira na.

Te Roretana.—E korerotia ngatahitia ana ranei tena me te rarangi 18?

Timi Kara. — Ka whakarerea te wahi whakamutunga o te rarangi 18. Ma kona pea e makona taku hoa a Ta Hori Kerei. Ekore rawa tetahi he e tau i runga i te uiui ki enei tikanga i runga hoki i te tuku ripoata mai i runga hoki i te tuku tiwhikete mai ki te Whare ekore nei e whai mana ki te kore e hanga e tenei Whare tetahi ture hei whakamana. Me pehea e tau ai tetahi he ki reira. Ke taku mohio ekore rawa tetahi he e tau mai a ma tenei whakamaramatanga aku pea e patu nga whakahe a taku hoa a te Mema Maori mo te Tai Hauauru a ki te whakamaramatia aku korero e te kaiwhakamaori ki taua mema tera e unuhia e ia ana whakahe. Ko tetahi whakahe ana me nuku tenei Pire mo a tera Paremete. He aha te take i mea ai ia kia nukuhia mo a tera Paremete taua whakahoki. Kia whai taima ai tatou ki te whiriwhiri i taua Pire. Kihai ranei tenei Pire i tae ki o tatou aroaro i ia tau a taea noatia nga tau e wha. Kei te mohio au i te aroaro tonu o te Whare me te iwi i nga tau katoa i noho ai ahau me taku hoa i tenei Whare. I te whakamatau ano i nga tau katoa ki te hanga i tetahi Ture penei a kore ake i oti. Otira ki te nukuhia te korero o tenei Pire mo a tera Paremete kei te whai mana tonu te Kawanatanga inaianei i raro i te Ture i tautokona ano e ahau me te mema na kia pahitia ara te Ture Whakatikatika i te Ture Kooti Whenua Maori 1889 e ahei ai te Kawanatanga te whakatu i tetahi Komihana. Hei aha ra? Hei uiui i nga take o enei mea me te tuku ripoata mai mo runga i aua mea. Erangi ia ekore ahau e ki i runga i ewhea take a he aha ranei te tikanga i peratia ai. Erangi e mohio ana tatou i whakarere aua Komihana i whakaturia i raro i tenei Ture i to ratou tari a kei reira ano te mana mo te Kawanatanga ki te whakatu i tetahi Komiti hei whakahaere i enei mea ahakoa nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete heoi kahore he huhuatanga e nukuhia ai. Na tena he pewhea te rereketanga o tenei Pire i te Ture e mana nei i naianei? He penei e tuku ana i te mana ki te Kawanatanga ki te whakatu i etahi tangata hei mahi i enei mea haunga nga Komihana. Ko te ingoa kau ano te rereketanga. Kahore i te penei me te ki a te mema mo Waitotara ma te Kooti Whenua Maori e whakatau. Maku e ki atu ki aia ko te hiahia o te Kawanatanga he whakatu i etahi tangata ma koutou e karanga he Komihana te ingoa me whakahua ranei ki tetahi ingoa atu i te mea e whakaturia ana aua tangata. He aha kei tenei mea kei te ingoa. Ki au me whai mana te Kawanatanga ki te whakatu i nga tangata e pai ai ratou kaua ma te Whare e tohutohu mai. Ko tetahi i tahuri te mema na ki te kimi i etahi atu mana ki waenganui i te Pire me te Ture e mana nei inaianei. Heoi ta tenei Pire i mea ai he whakanui atu i te mana mo te uiui i nga tikanga a ki te tango mai kia whakawakia era keehi i whakawakia i raro i te Ture, 1889. He mea he ranei kia peratia? Ki taku mahara kahore he he. E mea anano hoki tenei Pire mehemea ahakoa pehea te tukunga iho o aua whakawa mehemea ka tika kia tukua he tiwhikete me whakatakoto taua tiwhikete ki te aroaro o te Whare a ma tetahi Ture anake e hanga ana e te Paremete te mana ai. Ko te menemana tena i whakahuatia e ahau i roto i te Ture o te tau 1889. Mehemea koia tena kahore he take e hanga ai he Pire pera. Erangi ko tenei ki te whakaaro o te Kawanatanga he whakatika tenei i nga mea kihai i tika i runga i te Ture. Kahore ona tikanga ke. kei te taenga ki roto i te Komiti ekore e tika ta tatou mahi mehemea kahore e whiriwhiria nga rarangi katoa o tenei Pire, a ki taku whakaaro tera e tukuna he

kupu ki te Kawanatanga mehemea ka nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete.

Tukua ana te Pire ki roto ki te Komiti.

Wenerei, te 5 o Oketopa, 1892. Pire Whakamana Take Whenua Maori.

Timi Kara.—I runga i taku kupu i whakaae atu ai ki nga mema o tenei Whare na ratou nei i whakaatu mai ki ahau i te he o etahi rarangi me te whakauru i etahi menemana mo aua rarangi i roto i te Komiti ka ata whakamarama atu ahau inaianei. Na te mema mo Waitotara taua take i whakaara me te mema mo Te Muka mo runga i nga tikanga o te rarangi 2. I ki ahau ka tukua atu taua rarangi ki te Apiha Mahi Ture o te Karauna a i tae ahau ki aia i tenei ra. Kihai ahau I kite i te roia o te Karauna erangi i whakatakotoria e ahau ki te aroaro o te Tiati Tumuaki o te Kooti Whenua Maori nana i tuku ki te Apiha Kaitapiri o te Karauna. Heoi nano hoki te tangata matau i taea e ahau. Ka korero ahau inaianei i te pukapuka i tukuna mai ki ahau e te Tiati Tumuaki mo runga i aua rarangi ma konei pea e ata tau ai te ngakau o aku hoa mema. Ki taku whakaaro ma konei e kore ai e ruarua te whakaaro o nga mema o te Whare ki nga tikanga kua apitia ki te rarangi 2. Ko te mea i wehingia ai kei whakarereketia na te tikanga mo nga take i raro i te Ture Whakawhiti Whenua. Ki taku whakaaro tera nga mema e whakaae mai ki taku ki kua tika inaianei. Tenei ake ano hoki etahi menemana i whakaae ai ahau kia whakaurua. Na mo runga i te rarangi 4 i ki te mema mo Waitotara kihai i tino hangai taua rarangi ki nga tauira. E penei ana hoki nga kupu o te tauira. Ka ahei te uiui i nga take ki nga whenua kihai nei ano i whakaotia. Ki taku whakaaro ka ora pea te ngakau o taua mema i tenei Otira ka whakamana e ahau enei menemana i te taenga atu ki te Kaunihera. E mea ana hoki ahau kia apitia atu ki te mutunga o te rarangi 12 enei kupu. I runga i aua keehi ko te whenua ko nga hea ranei i roto i te whenua i puritia ai te tiwhikete me pupuri e nga Maori Whai Take me te arai ano kei whakararua taua whenua tetahi wahi ranei o taua whenua. A me whakauru ano hoki tetahi rarangi apiti i muri iho i te rarangi 19 me te penei nga korero o taua rarangi me kua e whakaurua te wa timata mai i te ra o te pahitanga o te Ture Whakatikatika 1889 e Ture Kooti Whenua Maori a taea noatia te mutunga o tenei Paremete e haere ake nei, a me kua ano hoki e whakaekea tetahi keehi e whakakorea ana e te Ture Whakatikatika 1889 i te Ture Kooti Whenua Maori e te Ture Whakatikatika hoki i te Ture Whenua Maori 1890 me te Ture Whakatikatika hoki i e Ture Kooti Whenua Maori 1891 e tenei Ture ranei. Heoi nano hoki te huarahi tika e tau ai te tika ki nga Maori. Ehara ano hoki i te mea tika kia mau tonu te Ture here ki runga i o ratou whenua. Ki taku whakaaro e kore e ara mai he kupu whakahe mo tena. I motinitia etahi menemana e te mema mo Mataura i te po kua hori nei me tana tono mai kia whakaae ahau ki aua menemana. Ki atu ana ahau ki aia ekore ahau e whakaae ohore ki aua menemana ana e rarangi me matua tuku e ahau ki aku hoa mema kia whiriwhiria e ratou otira ahakoa whakaae pehea ranei ratou ka waiho ano e ahau taua mema i tona ahua ano o te tuatahi ara i tana tukunga mai i aua menemana. E hiahia ana ahau ki te ki atu ki taua mema kua ea i ahau taku wahi o taku mahi i runga i te tukunga mai o taua take kia korerotia ano. Na me ki ake ahau inaianei kua ki te Kawanatanga ekore ratou e whakaae ki nga menemana a taua mema a he take ano hoki i pera ai ratou ahakoa to kaha o taku whakamarama ki a ratou me te kaha ano hoki i taku whakatika atu i nga menemana a taua mema ki te Kawanatanga me taku ki atu ano hoki ki te Kawanatanga ko tetahi tena o aua keehi kia hohoro te tuku i te ora a e tino hangai ana hoki i runga i nga tikanga o tenei Pire e taea ai te whakaoti i nga take raruraru. Otira kua kii ake nei ahau i mahara pea te Kawanatanga me te tika ano pea o a ratou mahara i te mea kua tata nei te mutunga o te Paremete me te nui hoki o nga mahi e whakaekea mai e aua mememana na kona i kore ai e whakaae te Kawanatanga ki nga menemana a taua mema; me ki ake ano hoki ahau i mua o te whiriwhiranga a te Kawanatanga i enei menemana i whakarereketia e ahau etahi kupu i roto i aua menemana kia tau ai te pai ki nga taha e rua heoi nei te whakarereketanga kei roto i te wahi tekiona whakamutunga i whakahuatia mai e te mema na. E penei ana hoki nga kupu o te tekiona 4. Ki te kore e whakaaetia i roto i te Kooti e puare ana te whakawa tuarua i runga i tetahi keehi ahakoa no mua te tono a te Maori kotahi maha atu ranei a ki te whakaaetia te tono a tetahi atu Maori kua whakakorea tana tono o mua ka tika kia whakawakia tana keehi ahakoa nana te tono na tetahi atu Maori ranei. Kei konei ka whakaurua atu e ahau ko enei kupu ara ki te kore he take arai. Me mohio hoki te Whare ki tenei tera ano etahi take Maori ahakoa e tika ana e araia ana te whakawa i roto i te Kooti i runga ano i te maro o nga kupu o te Ture. Ko te tino tikanga hoki o tenei ture he mea kia whai mana ai te Kooti Whenua Maori ki te uiui i nga take ki etahi keehi a ki te mea tera etahi keehi e ekengia ana e nga menemana a te rangatira na me kua aua keehi e tino araia i te kimihanga i te tika me te pono o tera keehi. Otira he whakaatu kau tenei i te huarahi i whakaaro ai ahau ara mehemea i whakaaetia katoatia nga menemana a taua mema e te Kawanatanga, akuanei i te mea kahore te Kawanatanga e whakaae ana me whakamutu te korero erangi ia ka whakaatu ano ahau i tetahi keehi e tau ana he mate. Ko taua keehi he keehi ano i tae mae ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori I whakarangona ano nga korero o tetahi taha o tetahi taha me nga korero ano hoki a nga roia a ko tona tukunga iho whakataua ana e te Komiti me tuku taua keehi ki te Kawanatanga kia ata whiriwhiria e ratou me te whakaatu ano i etahi tikanga ara he tikanga pera ano me nga tikanga e mau ana. i roto

i nga menemana kua kiia ake. Na runga ano hoki i taua ripoata i motini ai te mema mo Mataura i ana menemana e korerotia nei. Otira ka whai kupu toru toru nei ahau mo runga i taua keehi. I tukuna mai a Mangaohane Poraka kia whakawakia e te Kooti a whakawakia ana nga take a nga tini tangata ki taua Poraka a whakataua ana e te Kooti ki etahi Maori. Ko Winiata te wharo tetahi o era kihai i whiwhi ki tetahi wahi o taua whenua a ka tono ano nga tangata kihai i whakaae ki te whakataunga a te Kooti kia whakawakia ano taua whenua. Ko tetahi o aua tangata ko Winiata te Wharo. Ka whakawakia tuaruatia ano taua keehi. I reira ano te roia a Winiata hei whakahaere mo te taha ki aia, ki taku mohio ko te Hiana tana roia a i whai takiwa ano ia hei whakamarama ki te Kooti i tona mate. A ka ata whiriwhiria e te Kooti ana take a whakakorea tana tono me a etahi atu. I mahia ano tenei i roto i nga marama e toru e whakaatungia ana e te Ture. Otira kahore kia tino pau aua marama e toru ka tono ano etahi Maori kia whakawakia tuaruatia ano taua whenua, a whakakorea ana e te Tiati Tumuaki te tono a Rena Maikuku ko ia hoki tetahi o era i tono i muri nei kia whakawakia tuaruatia taua whenua. I muri iho ka kawea ano taua keehi ki te Hupirimi Kooti, a i muri iho ka kawea ki te Kooti Pira, a whakataua ana e te Kooti Pira kihai i whai mana te Tiati Tumuaki ki te whakataka i te tono a Rena Maikuku ko ia anake hoki i te aroaro o te Kooti a i whakahaerea katoatea e ia nga huarahi o te ture. I kiia ano hoki e te Kooti Piira i tika tonu te tono a Rena ki te Kooti Whenua Maori kia whiriwhiria tana take ki taua Poraka Whenua. Heoi ka whiriwhiria e te Kooti Whenua Maori tana tono i runga ano i te tohutohu mai a te Kooti Piira a whakataua ana e te Tiati Tumuaki he tika ano kia whakawakia ana take. Na inaianei kei te tono a Winiata i runga i te pohehe o etahi atu. Kahore hoki i pera tana take me ta Rena. I whai takiwa ano hoki a Winiata ki te kawe i tana keehi ki te Kooti a tae atu ana ia ki reira me tana roia ano hoki a whakakorea ake tana keehi e te Kooti. Na ko te whakawa tuarua mo te keehi a Rena ki te kore tatou e tupato ka waiho hei huarahi whakatuwhera i taua Poraka katoa kia whakawakia e nga Maori katoa o Niu Tirenī. A tena he mea tika ranei kia peratia. He mea tika ranei tenei i runga i te keehi a Winiata te Wharo i te mea kua whakahaerea katoa nga huarahi o te Ture mo tana keehi a i tino whakawakia ano hoki tana keehi a he aha te take kia tahuri ano ia ki te whakaara i tana keehi. Ko nga tikanga o nga menemana i motinitia e te mema mo Mataura he mea kia whakawakia ko te keehi a Rena anake me ona hoa. Ki au he tika ano tena erangi koa he mea naku kei ki etahi e araia ana e tatou a Winiata te Wharo na konei ahau i mea ai kia whakaurua nga kupu kua kiia ake nei e ahau ki taua menemana a ki taku whakaaro tera e whakaaetia e taua mema ara ki te kore tetahi take hei whakarereke ma aua kupu hoki e tonu ai te mana o Winiata te Wharo ki tetahi ara ka taea e Winiata te whakawa i taua keehi pera ano me ta Rena Maikuku. Otira me haere ia ki te aroaro o te Kooti Whakawa tuarua i mua o te kawenga o tana keehi ki te aroaro o tetahi atu Kooti kia mohiotia ai mehemea e whai mana ana ia ki te kawe i tana keehi ki roto i te Kooti Whakawa tuarua, a mehemea e whakaae ana taua Kooti he tika kia whakawakia tuaruatia me tuku kia whakawakia, ki taku whakaaro heoi nei te mana e taea e tatou te tuku kia Winiata te Wharo me te tiaki ano hoki i nga take o etahi. Me ki ake ano hoki ahau ki te Whare i runga ano i te whakaae a aku hoa Minita, kua patua ki te waea katoatia nga menemana katoa i motinitia e te mema mo Mataura ki taku hoa Minita kia te Karimana. I whakaaturia ano hoki e ahau nga kupu i hiahia ai ahau ki te apiti atu ki aua menemana me taku ki atu ki aia kia tukua mai ona whakaaro kahore nei ano kia utua mai. Mehemea e whakaaro ana me whakahaere taua keehi inaianei mehemea ranei me whakahaere i tetahi tikanga hei whakahaere a taua keehi i muri iho i tenei Paremete kia kore ai hoki he mate e tau ki tetahi a kei reira pea te mohio ai te Whare kia nga take me nga tikanga katoa mehemea ka whakaae mai te Minita Maori ka tukua atu e ahau ma te Kaunihera e whakamana. A ki te kore ia e whakaae mai, ki taku whakaaro me hanga i tetahi tikanga hei arai hei tiaki i nga take a te katoa kia kore ai tetahi ture e hanga a taea noatia tenei Paremete e haere ake nei a kei reira ka whiriwhiria katoatia nga take o taua keehi. I mua o taku nohoanga ki raro e pouri ana ahau ki te ki i kite ahau i te awatea nei i tetahi pitihana pukapuka ranei e tuhatuhaina ana i waenga i nga mema o te Whare mo runga ano i tenei take. Kahore ahau e mohio i peheatia ranei te tuhatuhanga. Ki taku mohio he mahi pokake taua mahi i nga ture o te Whare. I puta mai taua pukapuka i etahi e pa ana ki taua whenua ko tetahi o taua hunga he roia e whakahaere ana i etahi take ki taua whenua. Mehemea e tukua ana kia peneitia te whakahaere i etahi tikanga whakarihariha i roto i tenei Whare e tetahi roia hei poa mo nga mema me tino tupato tatou. Mehemea ko ahau te mema mo te Rawhiti o te taone Akarana ara a Te Riihi ko ia hoki te mema i tino mate i taua pukapuka ka tino tono ahau kia whakaturia tetahi Komiti hei uiui i nga tikanga o taua pukapuka. Kahore hoki e tika kia waiho kia tau ana tetahi whakapae pera ki runga i tetahi mema o tenei Whare. Ekore hoki e taea te ki he teka aua whakapae engari ma te uiui ano te kitea ai. Otira kotahi nei te raru o taua mema ko te poto o te wa e toe nei o tenei Paremete na kona i kore ai e taea te whakatu i taua Komiti. A na wai ra taua pukapuka i whakaingoatia nei kei te whakatupato mema. Na te Morihana te roia a Winiata te Wharo. A he aha te take o taua pukapuka. He mea hei whakapopore i nga mema kia tahuri atu ai ratou ki aia me te takahi i nga tangata na ratou nga keehi o tetahi taha. He mea tika ranei kia tahuri mai tetaih tangata kia tatou tohutohu ai ara tetahi roia o waho o te Whare i whakahaua nei hei tohe kia whakawakia tuaruatia te take a tetahi ahakoa pehea ranei te nui o te utu. Me tupato rawa tatou ki i tetahi mema. E pouri ana ahau no te mea i korerotia te pitihana. Ko te mea kahore i korerotia a kia kua ano hoki e panuitia. Kua whakamarama atu ano ahau kua pai ano ahau ki te awhina i a Winiata te Wharo ara i runga ano ia i taku i

kite ai he tika. Na i te mea kua panuitia tenei mea ki te katoa ekore e tika kia tukuna he whakawa tuarua kia tahia mareretia te haunga i runga i nga kupu o te pitihana. Mehemea kahore e taea e tatou te whakahaere inaianei me whakatarewa mo a tera Paremete ka mahi ai kia rongo ai ano hoki ki nga tikanga katoa o taua keehi.

Taite, te 6 o Oketopa, 1892.

Pire Maina.

Te Hetana.—Ka motini ahau kia whakaaetia nga menemana a te Kaunihera i whakauru ai ki tenei Pire.

Taipua,—E patai atu ana ahau ki te Minita nana i tuku mai i tenei Pire mehemea i uru nga kupu ki roto i aua menemana i whakaara ma te whakaae ano o nga Maori vvhai take ki te whenua ka tango ai.

Te Riihi.—E ki ana te Ture e mana nei inaianei me whakaae rano nga Maori whai take ka tango ai i te whenua. Na ko tenei Pire e mea ana me tango te whenua mehemea kahore e whakahe te nuinga o nga Maori whai take.

Te Hetana.—I whakaurua enei kupu ki roto e te tekiona 16. "Mehemea kahore e whakahe ana nga Maori whai take.

Te Riihi.—E poka ke rawa atu ana tena i nga whakaaetanga a te mema na ki nga Maori. I tino whakaaetia mai hoki ki nga mema Maori me tuku ano ki te aroaro o te kooti te whakaae a te nuinga o nga Maori whai take i mua o te tangohanga i te whenua. Ki take titiro inaianei kua whakakorea taua whakaaetanga a mehemea e tika ana ahau ka motini ahau Ma whakamana te whakaaetanga i whakaaetia ki nga Maori. A me whakaae rawa nga Maori whai take i mua o te tangohanga o te whenua i a ratou.

Te Hetana.—He tangata aroha te mema na ki nga Maori etahi takiwa, nana tonu i tautoko te whakaaetanga i whakaae ai ia ki nga Maori ara ka whakaurua e ia ki te rarangi tuarua nga kupu pera ano me te tuatahi. Otira kahore ano ia kia kite i te Pire. E penei ana hoki nga kupu o te rarangi i runga ano i nga tikanga e whakaaetia ana ki waenganui i te Kawana me nga Maori. A kia ahei ai te tino whakamarama atu kua tapirihia mai e te Kaunihera enei kupu mehemea kahore e whakahengia mai e nga Maori whai take. Tera ano etahi rangatira tupato kei runga i te Komiti mo nga Whenua Koura o te Kaunihera a tino tiakina ana e ratou nga take a nga Maori a na taua Komiti i whakauru i tenei menemana a paahitea ana e te Kaunihera kia tau ai te tika ki nga Maori.

Te Pakarana.—Kua whakaaetia atu ano ki te mema Maori mo te Tai Hauauru me matua whakaae nga Maori whai take ka tahi ka tango ai i nga whenua. E tino mohio ana ahau i whakaaetia atu ano taua whakaaetanga e te mema nana tenei Pire, na inaianei kua whakarereketia ano nga kupu i roto i te Pire ki enei kupu na mehemea kahore e whakahe nga Maori. Kahore i te penei te ahua o te Pire inaianei me ta taua mema i whakaae mai ai.

Ta Hoki Kerei.—He ki atu tenei naku i whakaae nga Maori kia pahitia tenei Pire mehemea ka tuturu nga tikanga kia whakaae rano nga Maori ka tango ai i te whenua otira kua tino rereke nga kupu i roto i te Pire inaianei kua mea. Ka ahei te tango i te whenua mehemea kahore nga Maori whai take e whakahe. I runga i tetahi huarahi e mea ana me panui atu ano ki nga Maori whai take ka peheatia nga tikanga, a mehemea kahore e whakaurua atu etahi kupu ekore nga Maori e mohio ka peheatia ranei nga tikanga. Ki taku mohio he take he, take nui kei roto i taua whakarereketanga o nga kupu, a e pokake ana i te whakaaetanga i whakaaetia atu ai ki nga Maori. K teo mea tika me whakahoki nga tikanga o te Pire ki ona tikanga o te tuatahi.

Te Kapa.—I whakaae te Minita nana i tuku mai tenei Pire kia matou ka whakahokia e ia nga tikanga o tenei Pire ki tona alua o te tuatahi ara me matua whakaae nga Maori whai take i mua i te tangohanga o te whenua. Na inaianei kua whakarereketia te Pire a kua mea ki te kore te nuinga o nga Maori whai take e whakahe. Ka ahei te panui aua whenua he whenua no te Karauna. Mehemea ka whakahokia nga tikanga o te Pire ki tona ahua o te tuatahi ka mutu taku korero.

Te Roretana.—Ko au tonu te mema tuatahi nana i whakaatu i tenei take, kei te tino mohio hoki ahau ki te whakaaetanga a te Minita o nga Maina ki nga Memu Maori. I tino kaha rawa taku whakaaro mo runga i tena no te mea kahore rawa ahau i pai kia tukua e nga mema Maori taua Pire ki te Kaunihera kia whakatikatikaia, a i kaha ano taku ki atu ki a ratou ko te mea tika me whakarereke nga tikanga o te Pire e tenei Whare i mua o te tukunga atu ki te Kaunihera a heoi taku i hiahia ai kia kite ratou he tika aku tohutohunga atu ki a ratou. Ahakoa he take iti tenei ki te titiro iho a etahi mema ka ki atu ahau he take nui inakoki e takahi ana i tetahi whakaaetanga pono, ehara hoki i te mea tika kia ki te Minita i roto i te Whare tera e whakaotia tetahi mea i ko atu i te mea kahore ona mana ki te ki pera. Mehemea ka whakaae tatou kia peneitia tenei Pire inaianei tera ano e peneitia te tikanga a muri ake nei. Ko taku i hiahia ai kia uaua nga Memu Maori i runga i tenei take me te tohe kia whakamana te whakaaetanga i whakaaetia kia ratou, a ko ahau ano tetahi ka tu ake ki te tautoko i a ratou.

Taipua.—I unu nga Maori i ta ratou whakahe ki tenei Pire no te mea i whakaae mai te Minita nana tenei

Pire ka whakaurua e ia he menemana penei ki roto. Ma te whakaae rano o nga Maori whai take ka ahei ai te tango i te whenua. I mahara hoki matou i runga i tera whakaaetanga e whakaae mai ana ia i tona Minitatanga o te Karauna a e pono ana tana korero, a pai ana matou ki tana whakaae mai hei whakamutu hoki i te raruraru. Ko tenei ka motini ahau kia whakahokia nga tikanga o te Pire ki tona ahua o te tuatahi i mua o te whakaurunga i nga menemana e te Komiti o nga Whenua Koura.

Te Tumuaki.—He ki atu tenei naku M te mema na ekore e ahei te tuku i tana motini. Erangi ko te mea tika kia motini ia me kua e whakaaetia te menemana e whakahengia ana e ia.

Te Hetana.—Kei te pohehe nga mema i runga i tenei take ina te ahua. Na heoi nei te huarahi tika me tuku nga menemana e tautohetia nei ki te Komiti mo nga Mea Maori a muri iho ka tukuna mai e ahau i runga ano i te tono a te Kawana etahi atu menemana i hiahia nga mema ki te whakauru. Ka unu ahau inaianei i taku motini kia whakaaetia nga menemana me taku motini hoki kia tukua aua menemana ma te Komiti mo nga Mea Maori e whiriwhiri.

Te Riihi.—Kahore kau he tekiona 16 i roto i te Pire. Ka tono atu ahau ki te Whare inaianei kia kua te Whare e whakaae ki te tuku i taua Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. Ka ahei noa atu hoki e te Whare te mahi i taua Pire. Ko te mea tika ke ia ma te Minita nana tenei Pire kia kua ia e kauwhau mai ki ahau erangi me whakaae ki tona pohehe a ma reira e taea te whakaoti tenei raruraru inaianei ano. Kahore ahau e hiahia ki te whakanehenehe atu ki taua Minita erangi ka ki atu ahau ki aia kua ia e whakatika ake me te ki atu ki nga mema o te Whare kahore ratou i korero i te Pire. Ko taku mahi tonu tena he korero i nga Pire me te mohio ano hoki ki nga tikanga o roto. Ka tono pono atu ahau ki te Whare inaianei kia mahia tenei Pire, a kua e whakahokia ki te Komiti mo nga Mea Maori. Kahore hoki he raruraru e puta mai i te Kaunihera no te mea mehemea e mohio ana te Kaunihera i puta ano tetahi whakaaetanga ka pai noa atu ratou ki te whakamana i taua whakaaetanga. Kua puta ano hoki tetahi whakaaetanga a te Minita ki nga Maori me whakahoki nga kupu o taua rarangi ki tona ahua o te tuatahi i mua o te whakarereketanga a te Komiti. No konei ahau i mea ai me kua e whakahokia te Pire ki te Komiti mo nga Kouruwhira na ratou nei i whakarereke i etahi o nga rarangi.

Te Hetana. — Kahore koa taua mema i ata panui i te Pire inahoki e tae ana ona rarangi ki te 16.

Te Tumuaki.—He kape ke pea ia Te Riihi i tana i tuku ai ki te Kaunihera.

Te Riihi. —Kua rere ke te ahua o te Pire nei. Te kau tonu ona rarangi i te putanga mai i te Komiti mo nga takiwa mahi koura, a koina te mea e aro ana i nga mema Maori.

Timi Kara.—I runga i te ahua whakanehenehe o nga korero mo runga i tenei Pire kahore nei he take i pera ai. Kahore ahau e mohio he pehea ranei nga whakaaetanga ki te Whare, erangi i reira ano ahau i te whakarongo ki nga korero ki waenganui i nga mema Maori me te Minita nana i tuku mai i tenei Pire a ki pono atu ana taua ki nga mema Maori ko nga tikanga tonu o taua rarangi ko tenei. Kei runga tonu i nga tikanga e whakaaetia ana ki waenganui i nga Maori whai take me te Karauna." Ki taku whakaaro me kua e hohoro te whakaoti e te Whare tenei Pire inatou nei, erangi me pare atu ki te Komiti mo nga Mea Maori a kei reira ka whakarereke i runga ano i ta nga Maori i hiahia ai.

Ta Hori Kerei.—Ki taku mohio i meatia kia pare atu ma te Komitu mo nga Mea Maori e whiriwhiri kia waiho ai ma ratou tonu e whakatau i te take e tautohetia nei.

Timi Kara.— Kahore erangi i meatia kia pare atu ki te Komiti kia whiriwhiria e ratou nga tikanga o te rarangi, a i muri iho ka tukua mai ki te Whare a ma te Whare e whakatau mehemea me tino whakamana ta ratou whakataunga.

Ko J. Mekenehi.—Motini ana kia hikitia ana taua take korero mo tetahi atu wa.

Whakaaetia ana e te Whare.

Pire Kooti Whenua Maori.

Timi Kara.—I runga e te motini kia korerotia tuaruatia tenei Pire e mea ana ahau he Pire tenei hei whakamana i te Kawanatanga kia whakaturia tetahi kairiwhi mo te Tiati Tumuaki kua tono hoki te Tiati Tumuaki kia whakamutu a e ia taua mahi mo tetahi wa a kua whakaaetia taua tono ana. Kua ahua pohe ana kanohi a e hiahia ana ia kia haere ia ki tetahi Takuta tino mohio. Ko te tikanga hoki o taua rarangi he whakaae kia mutu tana mahi mo tetahi wa. Tera atu ano hoki etahi rarangi e hiahia ana ahau kia whakaurua ki roto i tenei Pire i te tukunga kia komititia e te Komiti mo nga Mea Maori, no reira e hiahia ana ahau kia tukuna tonutia atu ki taua Komiti inaianei.

Te Roretana.—Ki taku whakaaro he mea tika kia mohio te Whare ki nga tikanga o ena rarangi no te mea i raro i enei tu whakahaere e ahua rite ana ki te tono kia korerotia tuaruatia enei rarangi i te mea kahore ano i kitea ona tikanga ki taku mohio he rarangi enei hei whakahaere i nga take Maori kua whakahuatia i roto i te Whare i roto i nga rangi e rua kua pahure nei Otira e runga i te mea e tukua mai ana ki te Whare ekore e whakaarohia enei take e hiahiatia ana hei whakahaere i nga tikanga o tenei Pire.

Timi Kara.—Ki taku whakaaro he mea tika ano kia whakaurua enei rarangi a mehemea tera etahi whakahe ka whakapumautia e ia nga tikanga o te Pire ki nga tikanga e mau nei i roto ara tetahi rarangi mo Mangaohane

me Horowhenua, nga rarangi mo nga whenua tiaki i Whakatane me etahi whenua kei te Waipounamu. Otiia mehemea e whakahengia ana aua rarangi hou, kaati me waiho te Pire kia whai tikanga mo te Tiati Tumuaki anake.

Te Hetana.—Motini ana kia hikitia tenei take korero, a nukuhia ana.

Paraire, te 7 o Oketopa, 1892.

Manawakaitoi Me Waikopiro.

Te Mete.—Patai ana mehemea ka tahuri te Minita mo nga Whenua ki te hoko i aua poraka e 52,000 eka kia whakanohoia i te mea kei te tino hiahia kia peratia.

Ko J. Mekenehi.—Ae erangi kua tonoa te whakawa tuarua. Kia oti ra ano te whakarite i taua tonu katahi ka ahei te whakahaere.

Wi Pere.

Taipua.—E patai ana ahau mehemea ka, tere tonu te utu te Kawanatanga i te £200 kia Wi Pere, i te mea koina te moni kua whakataua kia puta ki aia e nga kai whiriwhiri i whakaturia e te Kawanatanga a kua puta hoki te ripoata o te Komiti Maori he mea tika kia utua tonutia taua moni.

Ko J. Mekenehi.—Taia ra ma te Kawanatanga e whakaaroaro.

Kooti Whenua Maori.

To Miterehana.—Patai ana me pewhea ki ta te Kawanatanga whakaaro e omutu ai nga tini tini keehi e takoto nei kei te aroaro o te kooti Whenua Maori me te puke haere mai a tae ana inaianei ki te 13,000 keehi kei te tatari kia whakahaerea. Ko te mea pai e ora ai te koroni me whakatu he Tiati hou.

Te Hetana.—E tika ana, kua ata huri huri te Kawanatanga i roto i to ratou Runanga me to ratou whakaaro kotahi me whakarite tetahi tikanga e oti ai enei raruraru. A mana e kawea taua take ki te aroaro o te Minita Maori.

Whare Waea i Omapere Ki Waitapu.

Kapa patai ana ki te Minita Poutapeta peta mei kore ia e whakaae kia whakamarohia te waea haere atu i Omapere marohia te waea haere atu i Omapere ki Te Waitapu i Hokianga?

Te Hetana.—E pouri ana i te mea kaore he moni e watea ana he mahi i taua mea.

Tiwhikete Whenua Maori.

Tame Parata patai ana ki te minita Maori mehemea ka homai e ia he Pire poto hei whakamana i te whakaputanga tiwhikete ki nga Maori o te Waipounamu?

Te Hetana.—E kore rawa e taea taua mea inaianei. He mea nui tenei ki nga Maori a ma te Kawanatanga e whakaaro ina taea e ratou te whakarite i nga take kua tohungia mai e te honore meme na.

Rahoroi, te 8 o Oketopa, 1892. Pire Maina.

Te Hetana.—Whakaatu ana kua ungtu ta ratou whakaaro ko nga mema Maori mo tenei Pire a kua whakaurua tenei kupu ki te rarangi 16, "i runga i te whakaaetanga o nga Maori whai paanga katoa."

He nui nga mema i korero mo tenei putake a whakaaetia ana taua motini. Paahitia ana taua Pire.

Pire Pooti.

Kapa.—E hiahia ana ahau ki te whakaatu e tino tautoko ana ahau i tenei Pire. I pooti ahau i tera tau me whai mana ano nga wahine kia pooti a tinihangatia ana ahau e tetahi mema, he ana taku pootitanga i reira. Otiia i tera tau kihai i whakaae me tuku te mana pooti ki nga wahine Maori tahi pena me tenei inaianei. I tinihangatia ahau inaianei ano kia kaua ahau e pooti. Otiia ka tautoko tonu ahau i tenei Pire. Kua rongo ahau kei te raruraru tenei mea ki roto ki te Kaunihera, ko te take pea ko te tikanga kia whai pooti nga wahine Maori, pewhea ranei.

He nui rawa atu nga whakahere mo tenei Pire i waenga o nga Whare e rua. Otiia kihai i papa tahi te whakaaro, a hinga ana taua Pire.

Mane, te 10 o Oketopa, 1892. Moni Utu Mo Te Minita Maori.

Tukua mai ana e te Kawana te tonu kia whakaritea he moni kia £400 hei utu mo te mema Maori kua tu hei Minita o te Kawanatanga. Parea ana taua take ki te Komiti mo nga Moni.

Turei, te 11 o Oketopa, 1892.

Whenua Maori o Te Waipounamu.

Tame Parata patai atu ana ki te Upoko o te Kawanatanga mehemea ka tere tonu te tuku Pire mai te Kawanatanga ina tuwhera te Paremete e haere ake nei kia ahei ai te whakaputa nga tiwhikete ki nga Maori mo a ratou whenua kua oti nei te wehewehe, inahoki ka 5 tau e tatari matapopore ana ratou?

Te Hetana.—Ae ka tere tonu te homai taua Pire a tau hou anga nei. Na te tini mahi i kore ai e puta taua mea inaianei

Nga Mahi i Meatia E Tenei Paremete.

Hikitia ana te Whare, mutu ana te Paremete i te 5 meneti ki te 6 o te ahi ahi. Oketopa 11, 1892.

He mea ta e Hori Titipere i raro i te mana o te Koroni o Niu Tireni, Weringitana.—1892.

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Raro. Tau 1893. Nga Whai Korero a nga Mema Maori. Poneke: I Taia i Runga I Te Mana O Te Kawanatanga O Niu Tireni, N George Didsbury, Kai Ta O Te Kawanatanga. 1893

Nga Korero Paremete. Whare o Runga, 1893. Nga Korero a nga Mema Maori.

Taite, te 22 o Hune, 1893.

I whakatuwheratia te huihuinga tuawha o te Paremete tekau ma tahi o Niu Tireni i tenei ra e te Kawana, a pai ana ia ki te whakapuaki i enei kupu,—

Whai-Korero.

E NGA RANGATIRAO TeKAUNIHERA Me NgaRANGATIRAO TeRUNANGANUI,—

E koa ana ahau i te mea kua kite i a koutou e huihui ana i roto i te Paremete.

I muri iho i te Paremete kua hori nei kua taea e ahau te haerere nga tini takiwa e nohioa nuitia ana e te tangata me nga takiwa nunui o te koroni. Me whakapuaki atu ano hoki ahau i te ahua o te toku ngakau ki te nui o te mihi me te powhiri mai a nga iwi katoa ki ahau ki te Kaiwhakahaere a Kuini Wikitoria, me toku miharo ano hoki hui atu ki te miharo a nga manuhiri katoa e haere mai ana ki Niu Tireni i te pai me te ahua o nga tini mea o tenei koroni, me te whakaaro ano hoki he mea tika kia poka ke ake te tiaki i o mua tiaki i aua taonga e nga iwi katoa. I miharo ano hoki ahau i te ora me te pai o te noho o nga iwi ki runga i te whenua.

Nui atu toku pouri i te tangohanga e te mate i tetahi o nga pu whakaaro o te koroni ara i a te Paranihi. E tautokona ana tenei pouri oku e te whakaaro i mate ia i te wa i maharatia ai tera e maha ona tau e whakahaere ana ia i nga mahi o te koroni. Ko tona mate i mate nei ia na te pau katoa o ona whakaaro ki nga mahi o te koroni i tere ai tona mate. Otira kei te marama te nui o te pouri me te aroha hoki o nga tini iwi i uru tahi nei nga iwi o tenei me etahi atu koroni ki te matenga o taua rangatira kaiwhakahaere o nga mahi a te katoa.

Ko tenei ka, tuaruatia atu ano taku mihi ki te hua haere o nga moni o te koroni me te nui haere hoki o nga mahi. Me ki atu ano hoki ahau ko nga moni i whakaritea e te Paremete kua hori nei hei utu mo nga mahi a te katoa kua tino ea.

E whakaatu mai ana nga pukapuka moni kahore mai i mua i tenei koroni te nui o nga moni i toe i muri iho i te utunga o nga mahi katoa. Ko a tatou taonga e tukuna atu ana ki era wahi o te ao ahakoa i hoki iho te utu i o etahi tau, e whakaatu ana i te hua haere o nga taonga o tenei koroni.

Kua nui haere rawa te puta mai o nga tangata o Ingarani me Atareiria, a katahi ka kitea kua mutu te haere ke atu o nga tangata o konei ki era atu whenua.

I runga i te ahua mate haere me te kore mahi i era atu koroni kua puta te kupu a aku Kaiwhakahaere kia kaua nga tangata pohara o era whenua e haere mai ki Niu Tireni nei ki te kimi mahi ma ratou. Kaore ano kia kaha rawa to ratou haere mai, otira i runga i te ngakau tupato kei kaha te pau haere o nga moni, i runga hoki i te iti o nga utu mo a tatou nei taonga e kore e taea te whakanui haere i nga mahi.

Kua mutu haere hoki inaianei nga mate kore moni me te ngakau wehiwehi o nga Koroni o Wikitoria me Poihakena me Kuinirani, a e kore pea e roa ka taea ano e ratou te whakawhiwhi i a ratou nei tangata ki te mahi.

E koa ana ahau i te mea kihai i pa mai taua ngakau wehiwehi ki nga tangata o Niu Tireni, e kitea ana hoki

te pai me te tupato o te whakahaere a te Kawanatanga me te iwi nui i nga moni i roto i enei tau kua hori ake nei, e kitea ana hoki te kaha o te iwi ki te whakahaere mahi, me to ratou whakapono ki te ora o tenei koroni.

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka whakaatu atu i nga mahi a te Tari Whakahaere Whenua, a ka kite koutou i kaha rawa te haere o te hunga totika ki te mahi whakanohonoho i nga whenua i tenei tau.

Ka tonoa atu hoki kia ata whiriwhiria e koutou etahi tikanga mo te hokonga o te Poraka whenua o Cheviot. I hokona taua whenua e aku Kaiwhakahaere hei whakanui haere i nga moni e puta mai ana ki te Kawanatanga, hei whakawatea hoki i taua whenua kia taea ai te whakanohonoho ki te tangata. E mahara ana aku Kaiwhakahaere tera e nui te tangata e noho i taua whenua momona kainga pai kaore nei he tangata o reira.

Ka hohoro hoki te tono atu kia koutou kia ata whiriwhiria he tikanga hei whakatikatika i nga Ture e pa ana ki nga whenua Maori, e mahara ana hoki aku Kaiwhakahaere na te pakeke o aua ture i kore ai e tere te nohonoho e te tangata. E mahara ana aku Kaiwhakahaere me ata whiriwhiri aua take, me mahi he Ture e tau tika ai nga take o te iwi Maori me te iwi Pakeha. I tere atu te hokohoko o nga whenua Maori i enei tau e rua i era atu tau, engari e mahara ana aku Kaiwhakahaere kua tae inaianei ki tona wa e tika ai kia nohoia kia mahia nga whenua Maori e takoto kau mai nei, kia tipu ai nga mahi o te koroni. Ka mahia atu etahi Pire hei whakahaere i aua tikanga me te ata tiaki pai ano i nga paanga o te hunga no ratou aua whenua. E mahara ana hoki aku Kaiwhakahaere ko etahi whenua Maori kaore nei i te utu i nga takoha e tau nei ki nga takiwa, e tika ana inaianei kia penei ano me nga whenua o nga Pakeha e noho whenua ana.

I tera tau i whai kupu atu au mo te nui haere o nga koura e keria ana, a i tenei tau kua tino kaha atu i nga mahinga o era atu tau.

E NGA RANGATIRA HONORE O Te KAUNIHERA,—

I runga i te tchutohu mai a aku Minita kua whakanuia nga Mema o to koutou Whare, kua whakaturia e au nga rangatira tekau-ma-rua hei hoa mo koutou, he tangata totika whai matauranga. E mea ana au ma tenei tokomahatanga o koutou e kaha ai a koutou whiriwhinnga, e kakama ai koutou ki te mahi, e pumau ai o koutou na tuunga.

E NGA RANGATIRA O Te RUNANGA NUI,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka rarangi moni ara nga moni e puta mai ana ki te Kawanatanga me nga moni e whakapaua ana. Ko nga rarangi moni mo tenei tau kua ata mahia i runga i te ngakau tupato kia iti ai te pau haere o nga moni.

I tika ano te mahara o aku Kaiwhakahaere inahoki ko nga moni i puta mai i te Takoha Whenua me te Takoha mo nga moni e puta ana ki ia tangata, i hipa ke ake i te mea i whakaritea ai i tera tau.

E NGA RANGATIRA HONORE O TE KAUNIHERA Me Nga RANGATIRA O TE RUNANGA NUI,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga pukapuka whakaatu atu i nga mahinga katoa o nga reriwe. Ka tonoa atu hoki kia whakaae koutou ki tetahi Pire whakahoki ano i etahi mana whakahaere ki nga kaiwhakarite o te iwi, i whai-mana ra ratou i mua ki te whakahaere i aua taonga a te iwi nui tonu.

I tino pai rawa te mahinga i nga tino mahi nunui i runga i te tukunga kataraki ki nga kai-mahi i runga i te tikanga kamupane.

I kaha hoki te Tari mo nga Kai-mahi ki te tukutuku i nga kai-mahi ki nga wahi e whiwhi ai ratou ki te mahi.

Ka tonoa atu ano koutou kia ata whiriwhiri i te Pire Pootitanga Mema, kia whakaaetia hoki o koutou etahi ture whakanui atu i nga mana o nga Kooti Whakawa me nga Kooti Takiwa. Ka tukuna atu hoki ki a koutou he Pire mo nga Hunga Whakahaere Taone, hei whakarite tikanga hoki mo nga peeke tiaki moni kia tino kaha ai ki te tiaki pai i nga moni. Ko te Pire Whakarite Tautohe mo nga kai-mahi i whiriwhiria ra i tera tau kua whakahoutia inaianei, a ka hohoro te tuku atu ki a koutou, me te Pire hou hei whakakapi mo te Ture e mana nei inaianei mo nga Toa Hokohokc Taonga me nga Kai-mahi o roto o aua Toa.

Kua oti etahi Pire mo nga Kai-mahi o to koroni a ma koutou a ata whiriwhiri. Tenei ano etahi Pire hei whakarite hou i nga Ture e pa ana ki nga kaipnke me nga heramana, hei whakarite hoki i nga utu mo nga kai-mahi, hei whakahou hoki i nga Ture mo nga tautohe e puta ake ana mo runga mo nga tikanga mahi, me nga tikanga e whakahaerea ai etahi mahi i runga i te tikanga kataraki, me etahi Pire hei whakarite tikanga e mama ai te rapu i nga mahi katoa e mahia ana i roto i te koroni nei.

E tono atu ana au ka i ata whiriwhiria e koutou enei mea katoa, a e kaha ana taku hiahia ki te tautoko i a koutou mahi hei painga mo tenei koroni, a ka inoi au kia tau te atawhai a te Atua ki a koutou e mahi mai na, kia puta ai te ora me te pai ki nga iwi o Nin Tireni.

Paraire, te 7 o Hurae, 1893. Kereme Maori o Te Waipounamu.

I runga i te motini a H. K. Taiaroa, i whakahuna, Kia tukua mai ki te teepu o te Kaunihera nga kape o nga pukapuka i tuhituhia i waenganui i nga Maori o te Waipounamu me te Kawanatanga me te Kawana, timata mai i Nowema 1892, mo runga mo nga Kereme o nga Maori o te Waipounamu.

Turei, 18 o Hurae, 1893. Nga Kereme a Nga Maori o Te Waipounamu.

H. K. Taiaroa.—I tonono atu au i tera rangi kia nekehia atu tenei korero kia watea au ki te tiroiro i nga pukapuka i tonoa ra e au kia tukuna mai ki te tepu o te Whare nei takoto ai. Kaore ano nei kia tukuna mai e Te Pakere. I tae mai te kupu a tetahi o nga Hekeretari o te Tari Kawanatanga kia haere atu au ki te whiriwhiri i aua pukapuka notemea he maha ke, i mea ia kia whiriwhiria mai e ia nga mea tino whaitikanga kia kapea mai ko era. I tae atu ano au ki te Tari Kawanatanga ki te titiro i aua pukapuka kite iho ana au e tika ana he maha ke, no reira au i mahara ai me tuku mai he kape o nga mea tino whaitake.

I te taenga atu o te Minita mo te taha Maori ki Otakou, i whaikupu atu au ki te Minita i mua atu o te hui, i patai atu au mehemea he aha te take o tana haere mai, i haere mai ranei ki te whakarite i nga kereme a nga Maori mo nga "whaka-tekautanga." I mea mai te Minita kaore i te tino marama i a ia te tikanga mo era, engari ki tana mahara kaore i te whaitikanga aua kereme. No muri ka haere tahi maua ko te Minita ki te hui i Otakou, a ka tonono mai nga Maori mo runga mo a ratou kereme mo nga "whaka-tekautanga" i whakaaetia ki a ratou. Ka ki atu ano te Minita ki tana mahara kihai i te tika aua kereme, ki atu ana ia kua mauria mai e ia nga mapi whakaatu atu i nga whenua e watea ana hei whakaritenga whenua mo nga Maori kora whenua, iti ranei o ratou whenua, Ka pataia atu ano ki te Minita memeha e hoatu ana enei whenua hei whakaea mo nga kereme mo Otakou, mo Murihiku me Ngaitahu Poraka. Ki mai ana te Minita e kore ia e mohio ki aua kereme e haere ana i runga i aua putake. No muri i tera ka haere te Minita ki etahi atu hui engari i mutu mai i reira taku haere tahi i a ia. I mutu mai i era nga kupu whakamarama mai a te Minita. Heoi ano tana i mea mai ai kua mauria mai e ia nga mapi kia kite nga Maori i nga whenua e watea ana mo ratou. Kei te mohio ano te Kaunihera he maha ke nga tau e tukuna mai ana nga kereme a nga Maori ki te aroaro o te Paremete. Kei te mohio ano hoki te Kaunihera he maha nga Komiti o te Paremete i whiriwhiri i aua putake, me a ratou whakatao e whaitake ana ano nga Maori i runga i aua kereme, me te puta o a ratou whakatao kia whakaritea kia whakaeangia atu ana kupu whakaae. Kei te mohio ano hoki te Kaunihera i te tau 1879 i te wa e tu ana te Kawanatanga a Hori Kerei i whakaturia a te Mete raua ko Neana hei Komihana whiriwhiri i aua kereme. A i te mea kaore ano kia mutu ta raua mahi ka tu te Kawanatanga a Teone Hooro, ko te Paraihe te Minita mo te taha Maori, a whakamutua ana te Komihana i tu ai a te Mete raua ko Neana. A ahakoa kihai i ata mutu ta raua mahi, i tuku ano raua i ta raua aripoata. Ko taua ripoata i whakatika ano i nga kereme a nga Maori. No muri mai nei ka nekehia haeretia e te Kawanatanga nga mahi whiriwhiri i aua putake. I tu ano he Komihana me ta ratou nuku haere i ia wa i ia wa, me te pau haere o nga moni a nga Maori, ka rua nga mate mo nga Maori, ko te whakakorenga i a ratou kereme me te pau haere o a ratou moni i runga i aua mahi. Ki taku mahara no te tuunga o te Kawanatanga o te Witika ka whakaturia a te Make hei Komihana whiriwhiri i aua putake, no muri mai ka tu ano a te Make. E rua ona tuunga hei Komihana. E whakaae ana ano nga Maori i runga i to ratou mahara he mea aroha atu na te Kawanatanga. E hara i te mea e whakaae ana ratou ko enei whenua he mea hoatu hei whakarite mo a ratou kereme, notemea hoki i ki atu te Minita kaore ia i te mahara e tika ana aua kereme. Na me ata whakaatu atu ano e au ki te Kaunihera, e kore rawa au me oku hoa Maori, e whakaae ki enei whenua e hoatu nei mo nga Maori he mea era hei whakarite mo aua kereme, engari e hara i te mea e whakahe ana au mo te tukunga atu i aua whenua. E tukuna ana enei whenua i waho ke o aua kereme no reira e kore au e whakaae he mea whakarite i aua kereme. I tonono atu au kia nekehia te korerotanga o enei putake kia ata kite ai au i etahi atu putake mo runga mo aua take, notemea ko te motini a te Tiwini i mea kia whakamaramatia mai nga mahi kua oti i te Kawanatanga te whakarite mo runga mo nga kereme whenua a nga Maori o te Waipounamu. I runga i te whakahoki korero a te Pakere i tera rangi i ki ia ki te mahara o te Minita Maori kaore i te tika nga kereme a nga Maori. Me whakaatu atu e au ki te Kaunihera i pa atu ano taua motini a te Tiwini ki aua kereme a nga Maori. Ko aua whenua e hoatu nei inaianei ma nga Maori e hara i te mea hoatu i runga i nga take o a ratou kereme. Koia nei nga take i hiahia ai au kia tino marama te Kaunihera, notemea tera ano nga Maori e tuku pitihana mai mo runga mo aua kereme, na e kore e tika kia kiia atu, kua hoatu nei hoki he whenua hei whakaea i aua kereme. Mehemea e hoatu ana aua whenua mo runga mo aua kereme, ko te mea tika he ki pera atu kia marama ai nga Maori; otira kaore ia i pera atu. I mea ke ia e hara i te mea mo runga mo aua kereme, engari he mea aroha atu na te Kawanatanga, mo nga Maori kore whenua iti ranei te whenua. Ko te take i tonono ai au kia nekehia te korero he mea noku kia ata kite au i nga pukapuka tuhituhi mo aua take, kia atu mohio ai au mehemea e tukuna ana aua whenua i runga i te mana o aua kereme, he mea aroha noatu ranei na te Kawanatanga mo nga Maori kore whenua.

Turei, te 1 o Akuhata, 1893. Kereme Maori O Te Waipounamu.

I runga i te motini a H. K. Taiaroa, i whakahaua, Kia perehitia nga pukapuka mo runga mo nga kereme a nga Maori o te Waipounamu, i whakatakotoria nei e te Pakere ki te teepu o te Kaunihera.

Taite, te 7 o Akuhata, 1893.

Awanui.

Meiha Ropata Wahawaha.— He patai taku ki te Kawanatanga, mehemea kei te mohio ratou e rua rawa nga Awanui he teihana waea anake, a kanui te raruraru i aua ingoa? I patu waea ano au ki te Awanui, a kaore i patua e nga tangata o te waea ki toku iwi i te Awanui i mohio ai au. I tukuna ketia e ratou ki ta ratou Awanui i mohio ai ratou i ta hiko o te motu nei i muriwhenua, i te takiwa ki Akarana. I tera tunga o te Paremete i tuku wae atu au ki aku whanaunga i Awanui, a kaore hoki i utua mai. No taku hokinga mai i tenei tau ka kitea e au e pukei aua i taku kapata i te Whare nei, na nga tangata o te Tari Waea i whakahoki mai. I taku hokinga ki te kainga i patai atu au mehemea i tae atu ranei he waea ki a ratou, ki mai ana ratou kaore he waea i tae atu. Kei te mohiotia ano a te Awanui, kei te Ihi Kepe, he poutapeta ano ta te Kawanatanga kei reira, he wheuua Kawanatanga hoki tera, ko te mutunga mai hoki o te waea terepone e ahu atu ana i Khipane,

Te Pakere.—E tika ana, e pai ana hoki kia whakaritea he tikanga mo aua ingoa, tera pea e taea e Ropata te whakaatu mai he ingoa hou, a maku e tuku atu ki te Tari Waea.

Te Wttimoa.—Na Ropata ano i tonono taua waea kia tae ki taua wahi a e tika ana kia tapa e te Kawanatanga ko te ingoa o Ropata hei ingoa mo taua teihana waea.

Meiha Ropata Wahawaha.— E kore au e whakaae atu ki ta te Witimoa kia hoatu ko toku ingoa. Kei te mohiotia ano nga ingoa o aua kainga o taua takiwa ko Hiki Pei, ko Tuparoa, ko te Awanui. Kaua e whakakorea atu te ingoa o te Awanui, engari me ki ko te Awanui Ihi Keepa.

Pire Taiapa.

Meiha Ropata Wahawaha.— Motini kia tukua atu he kupu whakahau ki te Komiti mo nga mahi Paamu i a ratou e whiriwhiri ana i te Ture Taiapa kia mahia e ratou enei kupu whakatikatika, ara:—

"Ka whakatikatikaia e tenei te tekiona 2 o taua Ture, ara, ka apitiria atu ki te whakamaramatanga o nga kupu 'Whenua Maori' enei kupu, 'kia puta ranei he Tiwhikete Whaitaketanga i raro i nga Ture Tuku Whenua.'

"Ka whakakorea atu e tenei te tekiona 3 o taua Ture, a ko enei kupu me hoatu hei whakakapi mo era:—

"E kore tenei Ture e whaimana ki runga ki nga whenua Maori, haunga ia nga whenua kua whakawakia e te Kooti Whenua Maori, kua puta he pukupuka whakamaharatanga take, he tiwhikete ranei a taua Kooti, haunga ia nga tikanga ka whakaritea ake nei."

Ko te Ture Taiapa e pa anake ana ki te Pakeha, a e mea ana au kia rite tahi mo te Maori me te Pakeha, ara mo runga mo nga whenua Maori kua whakataua e te Kooti, kua takoto nga rohe i waenganui i nga hapu. E kore e pa he mate ki nga Maori i runga i nga tikanga o tenei Ture. Engari ano he whiu ia mo nga Maori mangere ki te mahi taiapa. Ko nga Maori o etahi takiwa kua mahi i o ratou whenua, kua mahi taiapa, kua whakanoho kau, hipi ki o ratou whenua, a i nga takiwa e noho tahi ana te Pakeha me te Maori, e tika ana ano ma te Pakeha e utu tetahi taha o te taiapa ina mahia e nga Maori, a mehemea na te Pakeha i mahi, e hiahia ana ranei ki te mahi taiapa ma te Maori ano e utu tetahi taha o taua mahi.

Taite, te 24 o Aluhata, 1893. Pire Pooti.

Meiha Ropata Wahawaha.— He kupu ruarua nei aku mo runga mo nga tikanga a nga iwi Maori o tenei motu o Aotearoa o mua mo runga mo nga putake e wakahaerea ana e ratou e kore ai nga wahine e uru ki roto o te whakaminenga. I roto i te marama i ia tau i te mea e huihui ana te whakaminenga o nga Maori ki te whakahaere i a ratou tikanga me a ratou karakia. E hui ana ratou i ia tau i ia tau, i roto i nga tau katoa, penei ano me tatou e hui mai nei i ia tau ki te Paremete nei. Maku e whakaatu atu etahi o nga mahi kaore nei e uru te wahine ki roto. Ko nga mahinga waka whakairo, me nga karakia mo nga whawhai kia toa ai ki te hoariri. Ko nga mahinga whare whakairo, me nga whata whakairo hei matakitaki ma nga iwi. Ko nga mahinga wharepuni, huihuinga o te iwi, ko reira ano hoki te iringa o nga patu mo te hoariri. Ko nga karakia whenua, kia hua ai te kai. Ko enei mahi katoa he mea tapu, kaore nga wahine e uru atu; kaore ano hoki nga wahine e whakararuraru i enei mahi katoa, he aitua hoki ka pa ki a ratou mehemea ka pera. Me whakahua atu e au nga mahi tika i whakaritea ma nga wahine. He whatu pueru, pake, hei kahu mo raua ko tana tane me a raua tamariki; he raranga kete hei kohi mo a raua kai, tae-wa, kumara, aruhe, puha. He whatiwhati wahie hei tahu kai, ka waha

atu i nga kai me nga wahie ki te kainga. E hara enei mahi i te mea tapu. Koia ra a matou nei tikanga a te Maori, a no to koutou taenga mai me te putanga mai o te rongopai, ka kite matou e pena ana ano te tikanga. Kaore ano hoki nga wahine kia whakaturia hei kaikauwhau. Kaore ano hoki he minita wahine, kaore hoki nga wahine e uru ki o koutou runanga. Katahi ano no enei tau ka rongona te reo o nga wahine porangi e kauwhau haere ana i nga rori o Poneke me Kihipane me era atu wahi. Katahi matou ka mahara ko tewhea o enei te mea tika. Kaore au i te tino mohio kei te uru ranei nga wahine ki roto ki nga tikanga o tenei Pire. Kaore ano au kia mohio noa kei te hiahia nga wahine Maori ki te mana pooti kia riro i a ratou. Kaore ano au kia rongu i te tuku pitihana mai nga wahine Maori ki te Paremete, kaore ano hoki he pukapuka a nga wahine Maori kia tae mai ki nga mema o te Paremete tonu mai kia whakaetia te pooti wahine. Kaore ano au kia kite pitihana a nga wahine Maori kia tukua mai ki te teepu o tenei Whare penei me te pitihana e tu mai nei. He mate ano kei roto kei nga ture e paahitia nei, a tera pea he waero ano kei te hiku o tenei Pire a tera pea ka pa he mate ki a ratou i te mea kaore i marama to ratou whakaetanga kia uru ki roto ki tenei Pire. E kore au e korero roa atu mo runga mo enei putake. Ko taku mahara me waiho atu mo tera atu tau kia mohiotia mehemea e hiahia ana nga wahine kia tukua atu taua mana ki a ratou, e pai ana. E korero ana au mo te taha ki nga wahine Maori mehemea e pa ana ki tenei Pire. Heoi me nuku atu.

Paraire, te 25 o Akuhata, 1893.

Whakamana Mo Mangatu Nama 1.

H. K. Taiaroa.—Ka whaikupu atu au mo runga mo tenei Pire. Katahi nei ano au ka kite i te Pire nei a ki taku titiro he putake taimaha rawa. E pa ana tenei Pire ki tetahi whenua rahi He maha rawa hoki nga Maori whaitake ki taua whenua. E mea ana au kia tupato te titiro a te Kaunihera ki nga tikanga o tenei Pire. E mohio ana au tera ano tetahi kamupane i mua ake nei a puta ake ana he mate ki nga Maori whaitake, a pau katoa ana nga whenua i taua kamupane. E kite iho ana au kei te rarangi ingoa nei nga ingoa o etahi o nga tangata i uru ki taua kamupane a na ratou pea i korero atu ki te nuinga o nga tangata whaitake kia whakaetia kia hokona e te kamupane E pera ana te mahi kia taea ai nga whenua te whakahaere. Na te Paremete i paahi tetahi Pire, kia kotahi tekau ano nga tangata mo roto mo te Karauna karaati, tiwhikete ranei mo te whenua a te iwi nui na ratou te tonu tuatahi. No te tau 1873 ka paahi te ture e uru ai nga ingoa o te nuinga o nga tangata ki te tiwhikete whaitake. I mahia houtia taua ture notemea i mate nga Maori i runga i te taunga o a ratou whenua ki nga kaitiaki. Ki taku mahara ko te mea tika me roherohe te whenua, kia taea ai e ia tangata te mahi i tana ake whenua i runga ano i tana i pai ai. E mohiotia ana ano e taea ana e nga kaitiaki te tonotono ki nga Maori kia haina i enei pukapuka, a taihoa ka tuku pitihana mai ratou ki te Kaunihera. Mehemea ka tino maram au i ata whakaae nga Maori ki tenei ture, e hara i te mea na etahi tangata i tonu haere kia haina ratou, katahi au ka marama. E mohio ana au ko etahi o nga tangata e meatia nei kia tu hei kaitiaki i uru ano ki taua kamupane, e uru tahi ana hoki ki taua whenua. I te mea e korerotia ana taua Pire i tera rangi i ki a Takuta Parena me tupato te Kaunihera me ata titiro mehemea e mahi tika ana tatou. E pera ana ano taku whakaaro. Na e mahara ana au tera pea e puta mai he mate i roto i tenei Pire mehemea ka paahitia. Kua rima tekau oku tau ki tenei ao, a kaore ano kia whakapaea kua riro he whenua Maori ki au i runga i te mahi tahae. I te wa e korerotia ana te Pire Whakamana mo Taiaroa, i ki a Takuta Parena Ma tupato te Kaunihera, kia mahara te Kaunihera ki a Taiaroa he rangatira whaimana i roto i tona iwi, tera e riro i a ia o ratou whenua. Me ki atu au ki te Kaunihera kaore an i maki pera, a i te wa i motinitia ai e Takuta Parena Ma nukuhia atu te korero mo taku Pire, no reira au ka mohio kei te pera ano tona mahara ki au. I uru ano ia ki taua kamupane e korerotia ake nei e au, i puta mai nei he mate i runga i taua maki. Me mahara ano nga marna ki te pakarutanga o taua kamupane, a kaua e whakaekea atu aua tikanga ki runga ki nga Maori. Kaore ano au kia mahi mate mo nga Maori. He mea tika ma tetahi tangata penei me au e whakahaere nga pire penei. E pai ana kia tukua tenei Pire ki te Komiti mo nga Pire ki te Komiti ranei mo nga mea Maori, kia taea ai te karanga etahi o nga tangata whaitake. Me ata titiro mehemea he Pire pai tenei. Ka koa rawa au mehemea ka ki mai nga Maori whaitake kei te tika te Pire, a kaore he whaitikanga o aku kupu whakatupato i te mea e whakaae ana tatou. E motini ana au kia tukuna atu tenei Pire ki te Komiti mo nga mea Maori.

Te Tumuaki—Me tuku atu i te tuatahi ki te Komiti Whiriwhiri Pire.

Meiha Keepa.

H. K. Taiaroa.—He motini taku kia perehitia nga whaikorero i whakapuakina i te aroaro o te Komiti mo nga mea Maori mo runga mo te Pitihana, Nama 3, a Meiha Keepa ma. He mea tika kia taia nga whaikorero a Wi Parata raua ko Meiha Keepa i whakapuakina e raua i te aroaro o te Komiti, notemea hoki he putake nui ta raua i korero ai. He mea tika kia kitea e nga iwi Maori me nga Pakeha nga kupu whakamarama mo taua Pitihana. Kaua a kiia kaore he take o nga Maori ki aua putake e tonoa nei e ratou, me titiro hoki ki era atu iwi

Pakeha Maori hoki o era atu whenua, kei te tonu katoa kia tukua atu ki a ratou aua tu mana, a he mea tika kia tirohia a ratou kupu tautoko i ta ratou tonu e mohiotia ai te tika o ta ratou tonu. Kaua a te Pakere e whakahe mai M taku tonu. E hara tenei i te mea nui e tonoa atu nei e au kia perehitia aua whaikorero. Mehemea ka kore e whakaaetia, tera e pouri a Meiha Keepa me te iwi nui katoa i uru ki taua pitihana. Me mahara koutou e 21,000 Maori i haina i taua pitihana, ko te hawhe tena o te iwi Maori, a ki te kore e whakaaetia kia perehitia, ka mahara ratou he pana atu tena na te Kaunihera i ta ratou inoi. Ki taku mahara he mea tika kia whakarongo atu tatou ki ta ratou inoi ka ata whiriwhiri ai i te tika. I tonu ano a Meiha Keepa i te aroaro o te Komiti, kia perehitia ana whaikorero. I ki atu ano au tera e perehitia, me etahi hoki o nga mema o te Komiti i pera atu ano ki a ia. Tokorua ano nga kaikorero, a e hiahia ana au kia perehitia a raua korero. He nui ke nga moni e moumoua ana mo etahi mea kore tikanga, kaore i rite ki tenei. Ka tohe au kia perehitia kei ki nga Maori he huna ana e te Kawanatanga.

Te Pakere.—Ko maua anake ko te Tiamana o te Komiti nga mea kua kite i aua whaikorero, no reira au i tonu atu ai kia waiho marie taihoa e tonu—a kaore a Taiaroa i whakarongo mai ki taku, e kore au e kaha ki te tautoko i a ia.

H. K. Taiaroa.—Kaore au i mea kei te huna e koe aua whaikorero. Engari i mea au, mehemea ka kore e whakaaetia kia perehitia aua whaikorero, ka mahara nga Maori kei te huna e tatou, Kia kore ai e kitea e te katoa. Ko taua pitihana he mea tuku mai na te nuinga o te iwi Maori, a e tika ana kia kite ratou i aua whaikorero. I a te Tautau e korero ana mo runga mo te Pitihana a Tawhiao, i ki ia he mema Maori ano kei roto kei te Paremete, e mahi tahi ana Ki te paahi i nga Ture. Na ko tenei tonu e tonoa atu ana e au e te mema Maori, a he mea tika kia whakaaetia mai e te Kaunihera taku tonu, Koia nei nga take e tonu atu ai au M ta Kaunihera Ma whakaaetia taku motini.

Whakaaetia ana.

Pire "Whakamarama Rehita Hoki I Nga Tikanga Tiaki Maori Me Nga Tonu.

H. K. Taiaroa.—E koa ana au mo te kupu a te Pakere i M mai nei ia ka tukuna tenei Pire ki te Komiti mo nga mea Maori. Ki taku titiro he putake nui rawa enei e mau i te Pire nei, a ki taku titiro e tukuna ketia ana e tenei nga tikanga o roto o etahi Karauna karaati me etahi tiwhikete. E mea ana teuei ka tangohia nga whenua kua tau nei ki etahi tangata i raro i te mana o nga Karauna karaati. E mohio ana ano au lie kaitiaki etahi tangata mo te nuinga o te hunga whitake, engari pea tera e pa nga tikanga o tenei Pire ki nga whenua kua tau ki nga tangata o roto o te karaati, ki a ratou me o ratou uri. E mea ana hoki te Pire nei kia wehewehea te whenua ki etahi atu Maori. E mea ana hoki tenei kia kaua e pa nga tikanga o te Pire ki nga whenua kua hokona e nga kaitiaki ki etahi Pakeha. Me ata whakamarama atu e au. Me whakahua ake e au tetahi whenua ko Manganui, he mea i whakataua ki nga tangata tahi tekau, a hokona ana e aua kaitiaki ki te Pakeha ki te Kawanatanga ranei. Na tera ano pea tetahi poraka me whakahua e au ko Mangatua. He kaitiaki pea etahi o nga Maori mo taua poraka, a i raro i nga tikanga o tenei Pire, ka taea te wehewehe taua whenua ka tuku atu ai ki nga Maori tahi mano; na ko tera poraka kua hokona ra, e kore tenei Pire e mana ki te whakatika i taua raruraru. Ko nga tangata whitake ki tetahi poraka ka whiwhi ki te oranga mo ratou, a ko nga tangata whitake ki tetahi poraka ara ki te mea kua hokona e kore e rnaharatia to ratou raruraru. E kore e korerotia nuitia e au nga rarangi o te Pire, kaore ano hoki au kia kite i te whakamaoritanga tika o tenei Pire. Kaore ano au kia tino marama ki nga tikanga o te Pire nei, a taihoa au ka ata korero mo nga tikanga katoa kia whiwhi au i te whakamaoritanga tika o te Pire.

Marie, te 25 o Hepetema, 1893. Rahui Maori I.

H. K. Taiaroa.—Me whakamarama atu e au te tikanga o taku motini. I te tau 1850 e ahua pai ana ano taua whenua, he iti nei te onepu i taua wa. No te tau 1860 ka tonu nga Maori whitake kia roherohea taua whenua e te Kooti Whenua Maori kia mohio ai ratou ki te wahi e takoto ai te whenua a ia tangata a ia tangata, kia taea ai te whakapai te whenua. No te tau 1873 ka tino kaha rawa te haere o te onepu. He whaipanga ano toku ki taua rahui, a i tonu atu ano etahi o matou ki nga tangata no ratou etahi atu whaipanga kia taiapatia aua whenua kia mahia tau onepu, kia toua ranei ki te karaihe; engari e mea mai ana ratou e kore ratou e mahi, a kaore hoki he ture hei whakahau i a ratou. No reira ka kore e taea te mahi. Ki te taiapa etahi i o ratou whenua ko etahi e kore e mahi taiapa, a kaore i te taea he mahi kei te ngaro iho hoki nga taiapa i te onepu. I tenei wa kua tae ki te 900 ki te 1,000 eka ranei o taua wahi onepu. E tata ana taua wahi ki te taunga kaipuke, a kei te tautohetia inaianei, ko etahi kei te ki e haere mai ana aua onepu i te wahi e mahia ana hei taunga kaipuke, ko etahi e ki ana ko nga onepu ano o taua wahi ake, kua rere a e puhia haereitia ana e te hau. Ki te mahia taua wahi ka puta he painga ki te hunga no ratou taua whenua, ka puta ano hoki he painga ki te Hapa Poari, notemea ka taea te arai atu aua onepu kia kore ai e whakaki i te awa. E kore e pau nui te moni a te Kawanatanga mehemea ka tukuna atu tetahi o a ratou apiha o reira ano hei titiro mehemea ko tewhea te huarahi pai hei mahinga mo taua wahi. E kore e whaitikanga kia tukuna atu he tangata o wahi ke, e kore hoki ia e mohio ki te tikanga o taua wahi. He maha ano

nga huarahi e taea ai te tanu aua onepu, me taiapa me tou ki te karaihe e mohiotia ana he mea kaha mo nga wahi onepu, ka taea hoki te tanu nga onepu ka tou ai ki te karaihe. I naianei kaore i te taea te mahi, i te mea kaore etahi o nga tangata whaitake ki taua whenua e whakaae kia mahi ratou. Ko nga Maori whaitake ki taua wahi tekau ma waru. Ko etahi wahi o taua whenua kua riihitia ki te Pakeha, e tae atu ana etahi o a ratou riihi M taua wahi onepu. He maha atu i te rua tekau nga Pakeha e riihi ana i aua wahi onepu. E hiahia ana au kia whakaaetia mai e te Kaunihera taku motini, ara: "Ki te mahara o tenei Kaunihera, he mea tika i muri iho o te Paremete kia tukuna atu e te Kawanatanga tetahi apiha mohio mana e whakaatu mai ki te Paremete te huarahi pai ngawari hoki e taea ai te tanu te onepu e tere ana i te Rahui Maori i Otago Heads; me te tikanga pai e taea ai te whakahau nga tangata whaitake me nga tangata e riihi ana me nga tangata e noho ana i runga i taua whenua kia whakahaerea he tikanga e taea ai te tanu aua onepu kia kaua e tere haere."

Whakaaetia ana.

Taite, te 5 o Oketopa, 1893. Pire Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki e hiahia ana ano au ki te whaikupu atu mo tenei Pire i mua o te tukunga atu ki te Komiti o te Kaunihera. I tae atu ano te Pire nei ki te Komiti mo nga mea Maori i te ata nei, a tae ake ano a te Make Kaiwhakawa ki te whakamarama i nga tikanga. I puta oho rere mai te Pire nei; kaore au i whai takiwa hei whiriwhiri i ona tikanga, kaore hoki i ata whakaaro nui mai te Komiti i te kaika o nga mema ki te hoki ki o ratou kainga. Katahi ano no te ata nei ka ata kite iho ai au i etahi o nga putake o te Pire, a i te mea kaore ano kia ata kite iho au kua mutu ke te mahi a te Komiti. Kaore au i te whakahe ki nga mema o te Komiti, engari e whakahe ana au mo te waihotanga i tenei Pire tino whai take mo nga ra whakamutunga rawa o te Paremete. Ki taku mahara i tino tere rawa te whakahaere a te Pakere kia puta tana Pire. Kaore au i te ki atu nona katoa te he; engari e whakahe ana au mo te whakaroanga a tera Whare, me te whakahohorotanga rawatanga o te mahinga i te Kaunihera. Kei te mohio ano au kei te whakahaere a te Pakere i tona mahi tika ano i whakaritea mai e ana hoa, e maha ana hoki ia he mea tika tenei kia whakamana, no reira i kaha ai tana mahi kia tere te puta. Engari hoki e kerero ana au mo te taha kia au me te iwi Maori. I whakatnria ahau e te Kawana hei kaiwhiriwhiri i nga Pire e mahia mai ana, hei tiaki hoki i nga take o te iwi Maori. E meingatia ana i roto i te Pire nei kia whakatnria he Poari hei whakahaere i nga whenua Maori e tae ana ki te ono miriona ki te whitu miriona eka ranei. Na he mea tino whaitikanga nui rawa tenei. E mea ana te tekiona 3 o te Pire nei kia whakatnria he Poari, a ko te Tumuaki o nga Kaiwea tetahi, ko te Komihana o nga Taake tetahi, ko te Komihana o nga Whenua a te Karauna tetahi o nga mema, me te mema Maori o te Paremete mo te takiwa e takoto ai aua whenua. E hara i te mea me tangata ke atu ia, engari tera pea e pa ana ano ia ki nga whenua e whakahaerea ana; ka whakaturia hoki tetahi atu Maori hei Komihana. I te mea e korerotia ana te Pire nei i te Komiti, i patai atu au ki a te Make mehemea kua whakaaturia te Pire ki nga Maori, a mehemea ranei kua whakaaetia e ratou. I ki mai ia kua whakaaturia atu ki nga rangatira Maori i Poneke nei a whakahe ana ratou i te mea kaore ano kia tukuna nuitia kia kite nga Maori. Inanahi i tukuna e au he Pitihana ki te Kaunihera he mea tono kia ata tukuna te Pire kia panuitia ki nga Maori i mua o te whakamananga hei Tare. No reira i kaha ai au ki te ki atu kei te whakahe nga Maori i te whakamananga o tenei Pire i te mea kaore ano nga Maori kia mohio noa ki ona tikanga. Kua kite iho au i te tekiona 13 e mea ana ka ahei te Kawana M te whakahau atu ki te Kooti Whenua Maori Ma whiriwhiria nga take ki nga whenua Maori ahakoa kaore nga Maori whaitake i te hiahia kia peratia. Ki taku mahara ka tau he mate ki nga Maori i runga i tenei tikanga. Kaore i te pai kia whaimana te Kawana ki te whakahau i te Kooti Whenua Maori ki te mahi pera i nga whenua Maori. I te rarangi (a) o te Tekiona tekau ma tahi e whaimana ana te Poari ki te ruri ki te hanga rori M etahi whenua. Ki taku mahara mehemea tera he whenua rahi he whenua ahua kino te whenua e whakahaerea ana e te Poari tera e pau katoa nga whenua ina hokona i nga mahinga rori. E whakaatu atu ana au i enei tikanga kia mohio mai ai koutou ki te take i whakahe ai au i tenei ta mahi whakahohoro rawa i te paahitanga o tenei Pire. E hara i te mea he tino whakahe rawa naku i nga tikanga e kitea iho ana e au, e hara hoki i te mea e whakahe ana au i te mahi a te Minita e whakahaere ana i te Pire nei. Mehemea ka whakamana te Pire nei hei Ture, me tupato rawa te Kawanatanga i te mea e whiriwhiria ana nga mema mo te Poari, me rapu i nga tangata totika. I te mea hoki e rapua ana he tangata Maori mo taua Poari, me rapu i tetahi tangata tika.

Turei, te 3 o Oketopa, 1893.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki e hiahia ana au ki te whaikupu atu mo runga i nga tikanga o te Pire nei e whakaeke nei i te reiti ki nga whenua Maori. E kore au e korero mo runga mo te taha ki nga Pakeha. Ka korero kau atu au mo runga mo te Wahi II. e pa nei ki te reititanga o nga whenua Maori. Ko nga Pakeha e mohio ana ki ta ratou tikanga utu reiti hei whakawhiwhi moni mo a ratou nei mahi. Engari he mea hou tenei tikanga ki nga

Maori, no reira i whakahe ai ratou ki te tikanga e tauhou nei ratou. Ko te rarangi 14 e whakahua ana i nga whenua Maori kia utu reiti katoa. Ki taku titiro e pa atu ana ki nga whenua Maori katoa ahakoa kua whakataua nga take kaore ranei, ahakoa kua hokona e te Pakeha kaore ranei. A e mea ana tenei koia nei te tikanga o nga kupu i te rarangi whakamaramatanga, engari e mahara ana au tera atu ano ona tikanga. No reira au ka whakahe ki nga tikanga o tenei Pire. E kite iho ana au i te raranga whakamarama e meinga ana ko te tikanga o enei kupu whenua Maori ko nga whenua katoa me nga whaipaanga ki nga whenua a nga Maori, me nga hawhe-kaihe. Ka pewhea ra nga whenua a nga toru koata Pakeha. I rongou atu au ki etahi o nga mema e ki ana he mea pai kia utu reiti nga whenua Maori. Ki taku mahara e hara i te mea tika kia utu reiti nga whenua Maori. Ko tetahi take i tino whakahe ai au, ko te nuinga o nga whenua e whakataua ana e te Kooti Whenua Maori e herea ana, kia kaua ai e taea te hoko. Tera pea he whenua nui te utu a kaore i te taea te hoko te riihi ranei e te tangata nana mo nga utu tika. Tera pea he Pakeha nona te whenua i tua tata atu a ka taea tera te hoko mo te £5 mo te eka, a ko te whenua o taua tangata Maori ra e kore e taea te hoko mo te rima hereni mo te eka. Ki taku mahara ko te mea tika me kaua e utu reiti te whenua a te tangata Maori kia tonoa ra ano e ia ki te Kawanatanga kia wetekia nga here o tona whenua. Me mahara ano hoki koutou he nui te moni a te Maori e pau ana i te haerenga ki te Kooti, me te utunga i te roia, i mua o te wetekanga o te here, ka mutu ka tonu atu hoki ki te Kawanatanga kia wetekia te here. He nui nga moni e pau ana i te whakahaeretanga i enei tikanga katoa, a i te mea kua wetekia te here kia taea ai te hoko, kua kore he moni e toe iho ki taua Maori. E rereke ana ra ia i te mea kaore he here o te whenua, a e taea ana te hoko ina whakaritea atu he utu tika, mo te whenua. Koia nei tetahi tino take i whakahe ai nga Maori ki enei Ture e mahia nei mo nga Maori. E timata tonu atu ana te tonu reiti, a ki a koutou ki te Pakeha kaore e utu reiti ana kia whiwhi ra ano te tangata ki te whenua me tona whaimana ki te hoko ki te riihi ranei i tona whenua. Kaore au e kaha ki te korero atu mo nga putake katoa o te Pire nei, notemea hoki katahi ano au ka whiwhi i te whakamaoritanga, a kaore ano au kia kite noa i ona tikanga. Me ata whakaaro ano te Kaunihera ki nga tikanga o te Pire nei, me mahi he tikanga mo nga whenua Maori kia kaua e utu reiti kia watea ra ano nga take kia kore he here kia taea ai te hoko te riihi ranei. He maha nga raruraru e pa atu ana ki nga take whenua i runga i te rereke me te uaua o nga tikanga o nga Ture whakahaere i te Kooti Whenua Maori. Ki taku mahara ko te take i raruraru ai nga tikanga na te kaha o nga hoa o te Kawanatanga ki te hanga i nga ture hei painga mo ratou ake, kia raruraru ai nga take ki nga whenua Maori. Kua rongou tatou i te keehi i whakawakia M Nepia i uru ano tetahi o nga mema o te Kawanatanga ki te hoko o tetahi whenua Maori i taua takiwa. A he maha atu nga mahi pera i taea ai te hoko nga whenua a nga Maori mo te £1 mo te eka, i te mea pea ko te utu tika he £10 ke mo te eka, a kaore i roa kua whiwhi te tangata nana i hoko ki te moni nui noatu. Kua paahitia atu tetahi Ture e mea ana ma te Kawanatanga e utu atu nga moni utu mo te wea, a ka waiho tera hei taunaha ki runga ki te whenua. Kua kite hoki tatou i nga Ture i taea ai te hopu etahi wahine o te Urewera mo to ratou arainga i te wea. Ko aua wea kei runga i nga whenua e taunahatia ana ki te utu o te wea, a na reira i taea ai e te Kawanatanga te hoko nga whenua. Ki taku mahara kei te he katoa nga tikanga o nga Ture e pa nei ki nga whenua Maori, a na aua Ture, i kore ai e pai nga Maori ki nga Ture hou. I muri mai i tera Paremete i tae atu te Pirimia ki Nepia, a i taua wa e tu ana ano te hui Maori i te Waipatu a kaore ia i tae atu ki taua hui. I whaikorero ia i Nepia a e kiia ana i mea ano ia i reira me utu reiti nga whenua Maori, engari kaore ia i haere atu ki te hui Maori ki pera atu ai. Ki taku mahara ko te mea tika me tuku atu tenei Pire ki nga Maori i nga takiwa katoa kia kite ratou i mua o te whakamananga hei Ture. E ki ana tatou kei te whakahe tonu nga Maori ki nga ture katoa e mahia ana mo te taha ki nga Maori, engari me mahara tatou kaore ratou i te kite wawe i nga Pire i mua o te whakamananga. Kei te utu ano au i tenei mea i te reiti, he nui atu pea taku utu reiti i ta etahi o nga mema o te Kaunihera nei. Kaore au i te whakahe i taku utu reiti notemea e mohio ana au ki tona tikanga; engari kei te here katoa te nuinga o nga whenua a nga Maori, a ki te ata whakaaro koutou tera ano koutou e mahara koia ano e hara i te mea tika kia utu reiti ratou i te mea kaore e taea ana e ratou te hoko te riihi ranei i o ratou whenua. Kei te here katoa te nuinga o nga whenua Maori ahakoa he whenua kua wehe ke ki te tangata kotahi, e purutia ana ranei e te tokomaha. E whakahe ana au ki nga tikanga katoa o te Wahi II. o tenei Pire, e pa nei ki nga Maori, a ki te whakamana e te Kaunihera he Ture, e kore au e uru atu ki taua mahi

Niu Tireni.Nga Korero Paremete.Whare O Raro, Tau 1893.Nga Whai Korero a nga Mema Maori.

Taite, te22 o Hune, 1893.

Ka noho te Tumuaki ki roto ki tona nohoanga i te hawhe paahi o te rua.

Ka mutu te inoi ka whakaatu te Tumuaki i te matenga o Te Paranihi. He nui nga korero mihi i

whakapuakina e nga mema, a ka whakaatu mai e Te Hetana i ana hoa kua tu hei Minita. Hikitia ana te whare kia tae ki te Turei, te 27 o Hune.

Wenerei, te 28 o Hune, 1893.

Horowhenua Poraka.

Te Wirihana.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka tahuri ki te hoko i te toenga o Horowhenua Poraka e toe ana ki nga Maori ta te mea he whenua pai rawa tenei a ka taea te hoko mo te utu e £4 5s. mo te eka. Na pai atu mehemea ka hokona tenei whenua a ka tapatapahia hei paamu.

Ko Mekenehi.—Kei te hiahia ano te Kawanatanga ki te hoko whenua mo te mahi whakanohonoho otiia he nui rawa no te utu. E kore e tika kia hoatu te £4 5s. mo te eka mo tenei whenua. Erangi ka tukua e ia kia ata whiriwhiria te utu e tika ana mo tenei whenua a mehemea ka taea te hoko mo te utu ngawari, ka hokona e te Kawanatanga.

Nga Rahui O Te Waipounamu.

Tame Parata.—Patai ana ki te Kawanatanga, mehemea ka tukua mai e ratou tetahi Pire tonu inaianei kia taea ai te tuku i nga Karauna Karaati ki nga Maori whai take ki nga Rahui Maori o Te Waipounamu?

Timi Kara.—Ae kua tukua e ia te motini i taua ra tonu kia homai he Pire pena.

Nga Manu Maori.

Weremu Hatihana.—Patai ana ki te Minita mo nga Whenua mehemea e pai ana tetahi moutere i Te Waipounamu me tetahi moutere kei waho atu o Akarana, ara ko Hauturu, hei wahi whakatuputupu i nga manu Maori?

Ko Mekenehi.—Kaore kia tae mai he kupu mo taua motu i Te Waipounamu. Engari a Hauturu, he motu pai tena mo taua mahi tiaki manu Maori.

Taite, te 29 o Hune, 1893. Na Pire Maori.

Taipua.—Patai ana ki te Kawanatanga Mehemea ka Whakamaorititia tonutia inaianei me te tuku atu ki nga wahi katoa o te motu nga Pire Maori katoa e whakaarohia ana kia homai e te Kawanatanga. Kua rongo hoki ahau kei te haeremai nga Pire Whakahaere i nga Maori me a ratou whenua koia ahau e tohe nei kia tere tonu te whakamaori me te tuku tuku ki nga kainga Maori katoa. Ko te mahi tuturu hoki i roto i enei tau katoa kua hori ake nei, he whakarua tonu kia tata te mutu te Paramete katahi ka kokiritia mai nga Pire Maori kino, ka aki akina kia tere te paahi, ahakoa kaore ano nga mema i whai wa ki te ata tiroiro kia mohio ai ratou ki nga ritenga o aua mea. Tona tukunga iho nui atu te raruraru. Tetahi he, no te waihotanga kia tata tonu te mutu o te Paramete, kua hoki atu te nuinga o nga mema ki o ratou kainga, toru toru noa nga mea i noho ki te mahi i aua Pire. Ko toku tino hiahia mehemea kei te haere mai he Pire Maori, me whai taima ki te tiroiro; tuarua me pai rawa te whakahaere i runga i te ngakau pono tika hoki.

Timi Kara.—Ae kua puta te whakaatu a te Kawanatanga tera e homai he Pire Maori i tenei tau. A tera hoki e whakahaerea he tikanga kia hohoro te tuku mai kia tere hoki te whakamaorititia.

Paraire, te 30 o Hune, 1893.

Awarua Poraka.

Takuta Numana.—Patai ana ki te Minita Maori ko awhea tonoa te Kooti ki te whakatau i te wahi o Awarua ma te Kuini?

Ko Mekenehi.—Kei te pai kei te tere te whakahaere o te Kawanatanga me te nui hoki o te wahi kua riro mai i te hoko. Tera pea e tere te tono ki te Kooti a ko ake nei.

Te Tiriti O Waitangi.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Kawanatanga Mehemea kua oti nga kape o te Tiriti o Waitangi i whakaaetia i tera tau kia perehitia kanui hoki toku hiahia kia whakamana tenei whakaaetanga.

Timi Kara.—Kua oti aua mea te perehi inaianei a ka riro mai ina haere te tangata ki te Tari Perehi ki te mau atu i te rima hereni mo te mea kotahi.

***Turei, te 4 o Hurae, 1893.* Whenua O Te Urewera.**

Te Pakarana.—Patai ana ki te Kawanatanga mehemea kei te hokona e te Kawanatanga te whenua o Te Urewera i ruritia e Kerei inaia tata nei, i raro i te mahi awhina e nga hoia mau pu no te Kawanatanga?

Ko Mekenehi. —Ki toku mohio kaore. Ekore hoki e ahei te Kawanatanga ki te hoko whenua kahore ano kia whakataua e te Kooti.

***Wenerei, te 5 o Hurae, 1893.* Pire Arai I Te Mahi Hoko Waipiro Ki Nga Tamariki.**

Taipua.—He nui toku koa i au e tautoko ana i tenei Pire ite mea hei painga tenei mo nga iwi e rua. Otiia ko te mea tika ma te Kawanatanga tonu e kawe mai i enei tu Pire katahi ka pai, kua e waiho ma nga mema noaiho. He aha koa, me tautoko tatou katoa. Kua kite hoki au i nga matua e unga ana i a ratou tamariki ki te haere ki nga Paparakaihe ki te tiki rama, pia aha ranei, a he nui te whakama mo tenei tu mahi, me tutaki rawa. He Pire pai rawa tenei mo toku takiwa inahoki e rima rawa nga hoteera kei reira, ahakoa he toko iti noaiho nga tangata. Pai atu ahau mehemea ka paahitia tenei Pire hei tiaki ia tatou tamariki.

Paahitia ana taua Pire.

Paraire, te 7 o Hurae, 1893.

Nga Kura Maori.

R. Tamihana.—Patai ana ki te Minita Kura ko awhea tukua nga Kura Maori ki raro ki te Poari whakaako whakahaere ai?

Te Riiwi.—Kua tutakina te kura i tukua atu ki te Poari. Kua tutakina nga kura i Tangiteroria, Ahipara, me Matakohe me te pare atu hoki ki te Poari kura. I mea ano te Kawanatanga kia tukua te kura i Kirikiri ki te Poari erangi kaore i whakaae nga Maori no ratou te whenua e tu ra te kura na reira kihai i taea. Kei te whakahaere ano ia i etahi tikanga ano kia pai haere te mahi.

Rutu Peehi.

Te Wirihana.—Patai ana ki te Minita Ture Mehemea ka homai e ia he Pire hei whakatika i te Ture Tapae Whenua kia tukua atu te ora ki tetahi wahine Maori ko Rutu Peehi te ingoa i runga ano i te tekiona 12 o te Pire whakatikatika i homai e tera tunga Paremete?

Timi Kara.—Tino tika kia whakaorangia taua wahine a tera e tukua te ora e inoitia ana e ia.

Pire Mo Tongariro Whenua Ahuareka.

Ko Mekenehi.—Homai ana he Pire kia ahei ai te tango he whenua hou me te whakahaere hoki i taua whenua ahua. He whenua tino miharo tenei, nui atu te ata ahua. Ko nga whenua e whakatapua ana i raro o tenei Pire e 62,000 eka. Kaore i nui rawa te whenua a nga Maori i roto. Erangi kua oti te homai e nga rangatira Maori tetahi wahi, a kua hokona hoki e te Karauna tetahi wahi, e penei ana nga eka ara:—

E 8,900 eka anake te whenua a nga Maori e tangohia ana. E hara i te whenua momona tenei erangi he pai kau hei matakitaki. Ki te oti te rerewe ki Akarana, e whitu maero te pamamao atu ki taua rerewe. E whakawatea ana tenei whenua ma te Poari e whakahaere, ma ratou e whakaeke tetahi utu ngawari nei mo te hunga haere ki te matakitaki, ka waiho aua moni hei oranga mo te Poari, ka hanga he huarahi, a tera e nui te haere mai o nga Manuwhiri ki te tiroiro i tenei whenua.

Taipua.—E korero pohehe ana au i te mea kihai au i kite i tenei Pire engari e rongono ana ahau kaore ano i utua tetahi wahi o te whenua e tangohia ana. He whenua Maori tonu koia ahau i mea ai me pare ki te Komiti Maori....

He nui nga mema i korero mo tenei putake, panui tuarua ana te Pire.

***Turei, te 11 o Hurae, 1893.* Te Karimana Raua Ko Te Riihi.**

Te Karimana.—Ka homai tetahi pukapuka ki runga ki te tepu o te Whare e whakamutu ana i tana mema tanga. Ka tonono kia Te Riihi kia pera tahi kia haere raua ki Akarana pooti tuarua ai, kia mohiotia ai ko wai o maua e paingia ana.

Te Riihi.—E whakaae ana ahau ki te whakamutu i ahau hei mema o te Paremete....

He nui nga mema i korero mo tenei putake. Tona tukungaiho ka mutu a Te Karimana raua ko Te Riihi ka

puta ki waho.

Wenerei, te 12 o Hurae, 1893. Nga Moni O Te Koroni.

Ko Kapa.—I korero a Te Mete te mema mo Taranaki te take i pai ai ia ki tenei Kawanatanga no ta ratou whakaaro kia whakaekea he taake ki nga whenua Maori. Kati, ki taku mohio kei te whakakaha taua mema ia Te Kawanatanga kia whiua kinotia nga Maori o tona takiwa iaia e ki mai ana kihai i manawanui, kihai i kaha era Kawanatanga ki te taake i nga Maori, katahi nei ano te Kawanatanga maia. Kei te mohio ano ahau e hara i te mea na tenei Kawanatanga i timata nga whakahaere kino mo te iwi Maori na nga Kawanatanga o mua i timata a ka mau tonu taua mahi kino e tenei Kawanatanga, e mau nei inaianei. Me te mea mai ano o tenei mema kia whakaekea he taake ki nga Maori. Tino kino, tino whakahouhou rawa atu nga mahi i whakahaerea ki runga ki nga Maori o Taranaki. Tino maro, tino he nga ture i paahitia mo tera wahi o tenei koroni. Inahoki te tini o nga pitihana e rere mai nei i taua whenua. Koia ahau i mohio ai kaore i te ora nga tangata Maori o reira me te nui o a ratou mate kaore ano kia whaorangia. Kei te mohio nga mema ki tetahi moni e £7,000 i ata whakaritea e Te Kuini kia whakapaua e te Kawanatanga o Niu Tireni ki runga ki nga mahi pai mo nga Maori. Na inaianei kahore e pau tika ana taua moni, e kaingaketia ana, me te mea mai hoki te Kawanatanga kia eke mai he taake ki nga Maori. I homai e era Kawanatanga i mua etahi oranga me etahi penihana ki etahi kaumatua, kuia hoki o te iwi Maori, na kua tangohia enei penihana inaianei. Me whakaatu ahau ki Te Whare, e tino he ana te whakaeke reiti ki runga ki nga Maori, i te mea hoki kei te takoto topu a ratou whenua, kaore ano kia wehewehea kia mohio ai ia tangata ki tana piihi ki tana paanga ringaringa, na reira kaore e hua mai ana he ora ki nga Maori ahakoa pewhea te rahi o a ratou whenua. Ki te homai tenei taake e kore nga Maori e kaha ki te utu a ka murua a ratou whenua e te Kawanatanga i runga i ta ratou whakatakariri kia matou. Tetahi mahi kino a te Kawanatanga, ko te panui i a matou whenua kia kore e taea i matou te whakahaere. E hia ra miriona eka kua peratia inaianei, a kore kau he painga e puta mai kia matou. Kanui te korero wawata a etahi mema kia kotahi te ture mo nga iwi e rua. He waha kau noaiho. Mehemea he korero pono, tena whakakorea enei here me enei panui me enei taumahatanga kei runga kei a matou whenua e peehi ana inaianei. Tera au e korero, ana tukua mai nga Pire Maori.

Taite, te 13 o Hurae, 1893. Pire Whakamana Mo Mangatu No. 1.

Tame Parata, e motini ana ahau kia panuitia tuaruatia tenei Pire. Te take i tangohia e ahau tenei Pire na te mea e pa ana ki etahi Maori tokomaha o tenei motu, e hara i te mea e whai paanga ana ahau ki tenei whenua. Heoi taku i rongoi ai, hei tiaki tenei mea mo nga hea o etahi tangata 180. I te whakawakanga o tenei whenua e Te Kooti Whenua Maori i te tuatahi, i whakaturia nga tangata kotahi te kau— ma rua hei kaitiaki mo te iwi, a kua mate etahi o aua tangata inaianei, a e hiahia ana nga tangata 180 kia whakaritea a ratou hea, kia mana ano hoki ratou ki te whakahaere i taua whenua, kia waiho ma tetahi Komiti, he mea na ratou i whakatu, e whakahaere, e riihi, e whakatupu kararehe hipi pehea ranei kia putu mai he painga ma ratou. Kua nga honore mema e tupato ki te ingoa o Wi Pere. E kore e pa he mate ki nga Maori whai paanga. He nui nga whenua kei te penei te ahua kei Te Waipounamu, a kua whakahaerea e Tiati Make a tera e mahia he Pire penei ano te ahua hei whakahaere, ara me whahahaere i raro i Te Ture Whakapumau Take Tika. Kua nga mema e maharahara, he mahi tahae kei roto o tenei Pire. Kua patai ahau kia Meiha Ropata, ki mai ana taua tangata he tino painga tenei Pire mo nga Maori no ratou tenei whenua. Tetahi ma Timi Kara e whakamarama ki te Whare nga tikanga katoa e pa ana ki tenei mea. A mehemea e kitea ana etahi rarangi e he ana, ka taea noatia te pana ki waho, te whakatikatika, me pare ranei ki tetahi Komiti Motuhake, ki te Komiti Maori ranei, kia patua nga mea e ki ana kei te he.

Timi Kara.—Kaore he tino tikanga kia korerotia nuitia tenei Pire inaianei. Kei te whakapae etahi mema ki tenei mea otia kahore ratou e tohutohu mai i te he. Ko ahau tetahi tangata e mohio ana ki nga ritenga katoa o tenei keehi na e penei ana. I te tuatahi no te tukunga kia tu nga tangata tetekaumarua ka riro rawa ia ratou tenei whenua. Na tokorima kua mate inaianei, tokowhitu kei te ora. No ratou ake tenei poraka inaianei. E kore te Kawanatanga e kaha ki te tiaki i te iwi mehemea ka puta te hiahia o te hunga tokowhitu ki te hoko rawa atu i tenei whenua i te mea, kua kiia no ratou anake. A i runga i ta ratou ngakau pono whakaaro rangatira e haere mai ana ratou ki te Paremete kia paahitia tenei Pire hei tiaki i te iwi kua mahue ki waho o te karaati. Heaha te he o tenei? Pai atu tenei mahi a ratou. Kua oti te riihi tetahi wahi o tenei whenua, ara e 4,000 eka pea ki tetahi Pakeha, na e mea ana nga kaitiaki kia tiakina paitia taua riihi i te mea e puta mai ana he utu tika. Ko taua moni e mauria ana ki runga ki tetahi kaute ki roto ki te peeke takoto ai, a e tuhaina ana ki te iwi katoa. E kore e tika kia araia te ora mo enei tangata. Tetahi ritenga o tenei Pire he whakamana i nga riihi kia tae ki te whatekau taua kia kaha ai nga kai riihi ki te tua i te ngaherehere, ki te whakapai i te whenua. Tetahi tikanga e penei ana, e kore e taea te hoko i te whenua. Erangi ma te Kawanatanga anake e hoko. Katahi ka tika. He marama katoa nga

ritenga o tenei Pire. Ma te Whare e ata tiroiro. Me rihi i runga i te mahi Okihana anake. Me tuku te Pire ki te aroaro o te Komiti Maori. Kei te mohio ahau ki nga tangata katoa katoa no ratou tenei whenua, a koinei ta ratou i hiahia ai.

Ko Kapa.—I whakawakia a Mangatu No. 1 Poraka e Tiati Hiira i te tau 1881. A i runga i te tohutohu a te Tiati, whakaae ana nga tini tangata whai paanga katoa kia whiriwhiria he tekaumarua o ratou hei tarati, ara hei Kaitiaki hei whakahaere i taua whenua. Hanga ana e te Kooti tana ota pera, muri iho ka haina te tekaumarua rua i tetahi pukapuka e whakaatu ana he Kai tiaki kau ratou mo te tini. No muri nei ka whakaatu te Kooti, ki te here i whakaeke e ratou, heoi ka ahei taua tekaumarua ki te hoko i te whenua, ano no ratou ake. Muri iho ka matemate etahi o nga tangata 180, kore rawa e whakaae te Kooti ki te whakatu riwhi mo ratou, erangi mo nga mea mate o te Kaumarua anake. Kore rawa taua tekaumarua e pai kia riro ia ratou anake tenei whenua, otiia no te kore whakaae o te Kooti ki te whakatu riwhi mo te hunga kua mate, kua kore e pai nga morehu o te tekaumarua ki te whakahaere i tenei whenua. Ko tenei whenua e 35 maero i uta atu o Kihipane, he oneone ahua pai, otiia kei te takoto mangere noaiho. Ehihia ana nga tangata whai paanga kia meingatia tenei ture kia ahei ratou ki te whakamahi i tenei whenua hei painga ma nga tangata katoa e whai hea ana. E kore ratou e pai ki te hoko, erangi ki te Karauna anake. Ma te Kooti e kimi nga hea o ia tangata o ia tangata, a kei roto i te apiti te rarangi ingoa o nga tangata katoa e whai paanga ana. Ma te paahi o te Pire nei katahi ka ahei nga tangata whai paanga ki te mahi i taua whenua hei painga, hei oranga ma ratou. Ki te kore te Whare e pai, heoi tera e riro tenei whenua ki te hunga kotahi te Kaumarua anake, a ka kore rawa atu te whai painga o te iwi nui tonu. A na te mea e whakarite ana tenei Pire i te hiahia o nga Maori, Kati me paahitia. Nana ka raruraru i muri iho ta ratou whakahaere, kaore kau he ritenga tatemea na ratou i tono kia hanga tenei Pire....

He nui nga korero roa mo tenei Pire, muri iho ka panuitia tuaruatia.

Turei, te 18 o Hurae, 1893.

Rahui Maori I Waiaueahiri Me Tautuku.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea kua whakamana e te Kawanatanga nga rohe i oti te whakatakoto e maua ko Te Karimana mo nga rahui Maori i Waiaurahiri me Tautuku rahui me nga rohe whakanukuhanga kua oti nei te whakatapu mo nga tangata kore whenua o Te Waipounamu?

Ko Mekenehi e mea mai ana kihai ano kia tuturu nga rohe e te Kawanatanga. Kei te whakaaro tonu te Kawanatanga i taua take inaianei.

Waea I Omapere Ki Te Waitapu.

Ko Kapa.—Patai ana mehemea ka uiui te Minita mo nga Poutapeta mei kore e taea te whakamaro atu i te waea i Omapere kia tae ki Te Waitapu Hokianga?

Te Waari.—E hara te mema nana te patai nei i te tangata au au ki te tonotono no reira he nui toku hiahia ki te whakaae ki tenei mea ana, otiia he nui rawa te moni e pau mehemea ka mahia tenei mea, a he kore rawa te moni e hoki mai, a he nui toku pouiri i te mea e kore au e kaha ki te whakaae.

Whenua I Waiau Awa.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita Whenua mehemea he pono kua puta te whakahau o te Komihana Whenua Karauna i Te Parawhe kia ruritia ki waho te 300 eka kei roto i te 1,700 eka i Waiau, ahakoa kua oti te whakaae ma nga Maori taua whenua?

Ko J. Mekenehi.—E hara i te korero pono taua korero. Kua oti te whenua (1,700 eka) te whakatapu ma nga Maori whenua kore, a ko te whenua (te 300 eka) e ruritia ana inaianei, kei waki ke. He pohehe te take pea i mahara ai nga tangata, kei te tangohia te 300 eka i roto o taua rahui.

Te Pitihana O Meiha Keepa Te Rangihwinui Ma.

I runga i te motini a Kapa, whakaaetia ana kia whakatakototia te kape o te pitihana a Te Keepa Rangihwinui me ona hoa ki te aroaro o te Whare.

Turei, te 25 o Hurae, 1893.

H. N. Kaihau.

Te Hemara.—Patai ana mehemea tera e whakamana te Kawanatanga te ripoata o te Komiti Maori i runga i te pitihana o Henare Ngaroma Kaihau?

Timi Kara.—E whai take ana te kai-pitihana kia whakahokia taua moni ki aia i te mea hoki na te he o tetahi apiha o te Kawanatanga i pa ai he raruraru ki te kai-pitihana. Taihoa ka whakaarohia taua mea.

Ko Kapa.—Ko ahau tetahi o nga mema o te Komiti Maori, a na matou te whakatau Ma whakahokia kia Henare Kaihau taua moni. Na te raruraru hoki o tetahi apiha o te Kawanatanga i pa a tenei mate kia Henare.

Nga Maori O Parengarenga.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka homai e ia tetahi moni iti nei hei tiakanga i nga Maori ana pangia e te mate i Parengarenga. I penei ano taku patai i tera tau kaore i utua mai. Ko nga Maori o taua takiwa kei te utu i ta ratou tukuta. E tino tika ana kia awhina te Kawanatanga i enei tangata ta te mea e whitu te kau maero te pamamao ki te kainga o te takuta.

Timi Kara.—Mehemea ka tahuri nga Maori ki te whakarite i tetahi tino takuta kia noho ki to ratou takiwa tera pea te Kawanatanga e tapiri i ta ratou moni kohikohi.

Tawhiao.

Takuta Numana.—Patai ana ki te Minita Maori, he aha te take i hoatu he penihana ma Tawhiao. Kei te puta tonu taua moni ki aia inaianei ranei? Te take o tana patai, kua rongu ia kua whakahokia mai taua moni e Tawhiao.

Timi Kara.—I tukua taua penihana kia Tawhiao i runga i nga mahi a te Kawanatanga. Na Te Karimana i tuku atu. A inaianei kua whakahokia mai tetahi wahi o te moni i puta kia Tawhiao e tana Heketari, a e kiia ana e kore a Tawhiao e tango i taua penihana inaianei....

Nga Moni Mo Nga Mahi Maori.

Ko Kapa.—Patai ana ki te Minita tiaki i nga Mahi Maori memehea ka whakamarama mai ia—(1.) He aha te take kaore e whakapaua tikatia te katoa o te £7,000 e homai ana e Te Kuini ia tau ia tau mo nga mahi Maori? (2.) E ahatia ana te toenga o taua 30 moni?

Timi Kara.—Te take kaore e whakapaua katoa tia ana taua moni, ki te whakaaro o te Minita Maori kaore he take e pau katoa ai. Na ko te toenga e hoatu ana ki tetahi kaute takoto ai, otia e kore pea e whai toenga i te nei tau he nui no te mate mitara e pa ana ki nga Maori. Pai noa atu te whakaatu i nga mea e pau ai taua moni.

Taite, te 27 o Hurae, 1893. Nga Moni O Te Koroni.

Taipua.—Me whai kupu ano ahau ahakoa kua roa rawa te haerenga o tenei korero. Taku kupu tuatahi mo te ki a etahi mema o Akarana he Minita Maori pai rawa te Minita kua mutu nei, e tino pai ana nga Maori ki aia. Na he Maori ahau, a e titiro whaka Maori ana ahau ki aia, kore rawa ahau i kite i tona pai. Nui atu te aue o nga Maori ki tana whakahaere. Me pewhea e whakapai atu ki aia i te mea kua herea e ia a matou whenua, maha atu nga miriona eka, kore rawa matou e whai mana ki te whakahaere i aua whenua. He mahi ahua tahae tenei na te Kawanatanga kia riro a matou whenua ia ratou. Engari a Te Miterehana, e ahua ngawari ana, a na te awhina mai o etahi mema o te taha turaki i au i hoki ai te ringaringa o te Kawanatanga, kihai i pau katoa a matou whenua i roto i tona here. Kore rawa atu he aroha a tenei Minita ki te iwi Maori. Na me korero ahau mo tona haerenga kia Tawhiao. I tone atu a Te Karimana kia tango penihana a Tawhiao, a whakaae pohehe ana ia. Kore rawa a Tawhiao i mohio ka pa he raruraru ki tona kingitanga. I ki atu ano taua Minita ki aia, kei akoe ano to mana mehemea ka tango penihana koe. Na inaianei kua kite ahau i roto i tetahi pukapuka i tukua mai ki te Paremete i tenei tau kua taha nei, ko taua penihana, ara te £225, i whakaritea ma Tawhiao, he mea muru i roto i nga moni o etahi Maori, he tangata piri pono kia Te Kuini. I enei tau kua hori nei, e meingatia ana kia hoatu he whenua ma Tawhiao me era atu tangata kore whenua. I whakaae pono mai taua Minita ki au ka hoatu he whenua. Na kihai i mana taua kupu iaia. Mehemea ka tirohia nga pukapuka o te Paremete ka kitea i ata whakaae pono te Kawanatanga tera e hoatu aua whenua ma nga Maori nei. Koinei te take o taku kupu i te tuatahi kaore he painga i homai e tenei Minita ki nga Maori. Tera ano hoki tetahi mahi i uru ai ia, ara ko te hokonga o te Poraka o Umutaoroa. Na he whenua nui, pai tenei, tika atu mehemea i riro i te Kawana. Na te hoa tonu o te Minita i whakahaere kia unuhia te here. Na te Miterehana pea i whakaae kia unuhia aua here, he pohehe pea tenei nana. Engari i he rawa te unuhanga o te here. I kiia ana i whakawehingia nga Maori ki te kupu penei, ki te kore koutou e hoko, ka whakapuaretia te whakawa kia uru mai nga tini tangata ki tenei poraka. Tetahi i ahua pohehe pea etahi Maori ko te Karauna kei te hoko i te whenua nei. Na mo te whakatau o te Kooti Hupirimi i Nepia. I aia anake nga tino roia, a Te Taute ma. Mehemea i huri enei roia whai matauranga ki te awhina i nga Maori, e kore e penei te whakatau. E mohio ana ahau i pai te mahi a tera Kawanatanga kua mutu nei ki te tuku ora ki nga Maori, me te whakahoki atu i o ratou whenua kia ratou. Ko Ruahine tetahi e 40,000 eka i ata whakahokia pai tia ki nga Maori. E kore rawa e pena tenei Kawanatanga. I runga i taku tono ka mahi tera Kawanatanga ki te

whakahaere whenua ma Tawhiao me tona iwi, a kihai i oti rawa ko to ratou putanga ki waho. Na e hiahia ana ahau kia whakaotia enei mea katoa e tenei Kawanatanga. Tetahi take hei korero maku ko Te Ture Rahui o Te Tai Hauauro. Na te nui rawa o nga pithana e tae mai ana me te nui o te mate a nga Maori, tae noa ki te kawenga ki roto ki te Hupirimi Kooti, tau ana te tika ki nga Maori; puta ana te kupu kihai i pai te whakahaere mo nga Maori. Katahi ka haere a Te Paranihi ki taua takiwa kia kite ia ratou me tana ki atu ka homai e ia he ture pai mo ratou. I pai etahi Maori, kaore etahi i pai, a tona tukunga iho ko te homaitanga o taua Pire, pareo ana ki tetahi Komiti Whiriwhiri, ko maua ko Timi Kara i uru ki taua Komiti, a he nui toku whakawhetai ki te kaha me te marama o te mahi o taua Komiti ki te rapu ki te hanga i tetahi ture e ora ai nga taha e rua. Nui atu hoki te mahi pai a ta tatou Pirimia kua mate nei. I whakahe nga mema o te komiti ki te mahi o Te Kai Tiaki mo te whakahoutanga o nga riihi i te 21 tae atu ki te 30 tau. A i mohiotia hoki i reira ko nga whenua takoto kau. Kaore ano i riihitia ka homai era ki nga Maori, Otiia kua rongohia ahau kei te homai e te Kawanatanga tetahi Pire hou inaianei hei whakarere ke i ta matou mahi. Tetahi mea rereke i roto o te Pire hou nei, ko te nui whakaharahara o nga mana e homai ana ki te Kai Tiaki. Nuku noa atu tona mana i tetahi Minita o te Karauna. Pena tonu ia me te atua, kaore rawa e taea te whakahe i taua tangata. Kaore au e pai kia tukua whakaretia e te Kawanatanga nga Maori me a ratou taonga me a ratou tinana me a ratou wairua ki roto ki te ringaringa o te Kai Tiaki Kanui nga pukapuka whakahe e tae ana mai ki au. Kanui nga tangata kaore ano kia whiwhi whenua. Ahakoa ko nga tangata i piri pono kia Te Kuini, kua tangohia a ratou whenua, a ko nga tangata i uru ki te whawhai, kua whakahokia a ratou whenua kia ratou. Kore rawa ahau e mohio ki tenei tu tikanga. Hua noa ahau tera e atawhaitia nga tangata awhina ia Te Kuini, kaore, ko ratou tonu nga tangata e whiua ana. I tetahi wa pote kua taha ake nei i tono mai etahi Maori o Waikato kia arohatia ratou e te Kawanatanga kia hoatu he purapura riwai ma ratou ta te mea kua riro katoa a ratou kai, whare, taonga aha atu i tetahi Waipuke nui. Ki mai ana te Kawanatanga, e kore e hoatu he mea ma ratou. Ki te pirangi ratou ki tetahi moni me tahuri ratou ki te riihi ki te hoko i a ratou whenua. Te mahara te Kawanatanga ko ratou tonu kei te here i nga whenua a enei Maori e tono nei, ka te kaumarua tau e herea ana a me pewhea e taea ai e ratou te riihi te hoko ranei i a ratou whenua hei oranga ma ratou. Ki te mohio o nga Maori me penei te Kawanatanga kia ratou me tetahi matua aroha, katahi ka pai. I homai e te Kuini tetahi £7,000 kia whakapaua ia tau mo runga mo nga mahi Maori, heiatawhaitanga i nga rawakore me nga turoro me nga hakoro me nga hakui, na kaore i te pau tika taua moni, e £5,500 anake i pau, puritia ana te £1,500. He mahi he tenei. Na mo nga ture Maori e homai nei te reiti ki runga kia matou kaore e tika ta te mea he paku rawa te utu e homai ana e te Kawanatanga mo a matou whenua. E homai ana te 1s. 6d. te 3s. te 5s. mo te eka, a e hoko atu ana ki nga Pakeha e £2 e £3 ranei mo te eka. Na i te mea kaore kau he ture pai e mama ai e tere ai te wehewehe i o matou whenua kia mau ki ia tangata ki ia tangata, e tino he ana te homai i tenei ture reiti inaianei. Mehemea ka tohe te Kawanatanga, heoi he mate mo te Maori tona tukunga iho. Kei te whiwhi tonu te Karauna i nga whenua Maori inaianei, i runga tonu i taua utu i pai ai ia ki te homai, a kua e homai i nga reiti taimaha ki runga ki a matou whenua. E kore au e korero roa inaianei, taihoa, kia tae mai era Pire Maori. Kei te hanga Pire ano nga Maori mo ratou ake, a me titiro pai nga mema ki tena ina tae mai ki o ratou aroaro. Ki te pera ratou, heoi he tohu tena, kua iwi kotahi tatou. Ko taua Pire kei te whakaatu mai i nga kawenata me nga whakaritenga i mahia i waenga o te iwi Maori me te Kawanatanga o Ingarangi ma tera hoki e tohutohu i nga hiahia o nga Maori. Kei te tino whakahe ahau ki te mahi o te Kawanatanga mo te hopukanga i nga tangata o te Urewera ki te whareherehere. He wahine te nuinga i mau herehere. I he te tukunga atu o te ruri ki taua wahi. I tika tonu te mahi o ana Maori. Kei te wehi hoki ratou kei ngaro ta ratou whenua i raro i nga mahi o te Kooti Whenua Maori. Me mutu tenei tu mahi a te Kawanatanga, ara te kawekawe ruri i runga i te huarahi maro, kei puta mai tetahi raruraru nui e kore e taea te whakamarie. He iwi tere te Maori ki te pohehe i runga i ngakau pouri me te mamae, a tera e nui te raruraru me te mate e pai mai ki te koroni. Hei whakamutunga mo taku korero me ki atu ahau ki te Kawanatanga, kia pai kia ngawari ta ratou titiro ki nga kupu tohutohu me nga hiahia a nga Maori.

Paraire, te 28 o Hurae, 1893.

Te Hapu O Ngatirahiri.

Ko Te Mete. —Patai ana ki te Kawanatanga mehemea ka hoatu e ratou inaianei tonu kia Ngatirahiri te toenga o te £4,000 i whakataua e Ta Wiremu Pokiha kia puta kia ratou, e £500 taua toenga. E ahua koroiroi ana te pupuri i tenei moni i roto i nga tau maha kua hori ake nei.

Ko Mekenehi—Ki te Komihana whakaaro ko taua moni hei whakapai i te whenua, hei hoko taonga ngaki whenua, mahi taiepa me era atu mahi, kihai i kiia kia utua monitia. Erangi kei te uia inaianei a ki te mohiotia e hia te toenga tuturu tera e whakahaerea i runga i te tika.

Nga Maori O Te Parawhe Me Rakiura.

Tame Parata.—Patai ana ki te Minita e tiaki ana i nga Mea Maori mehemea kua whakaotia he tikanga mo te tuku takuta, rongoa hoki ki nga Maori o Te Parawhe me Rakiura?

Timi Kara.—Kua oti te whakarite e te Kawanatanga tetahi takuta hei tuku rongoa hei tiaki hoki i nga Maori rawa kore kei aua. wahi ra.

Waiohau Poraka.

Te Kere.—Patai ana ki te Kawanatanga mehemea kua ruritia kua mahia te rohe i whakaaetia kia haere i runga i te whenua o Paipa i Waiohau?

Ko Mekenehi ae erangi na te ahua kino o enei marama i roa ai, meake whakamahia taua mea.

Pire Whakahaere Rahui Maori.

Timi Kara. — Motini ana kia panuitia tuaruatia taua Pire me tana ki atu ko te mea pai kua e korerotia roa tia ona ritenga inaianei erangi me tuku tata tonu ki te Komiti Maori kia ahei te mahi ia rarangi, ia rarangi. E tono ana ia ki ona hoa mema Maori kia whakaae mai ratou ki tenei ritenga.

Taipua.—E pai ana ahua ki ta te Minita i tohutohu mai.

Panui tuarua ana taua Pire.

Pire Whakanohonoho Rahui O Te Tai Hauauru.

Timi Kara.— E motini ana kia panuitia tuaruatia tenei Pire. E rite aua tona ahua ki te mea i paahitia i tenei tau kua hori nei, a me pare ano ki te Komiti Maori.

Te Roretana.—Kahore e tino pai tenei tu whakahaere, ko te mea tika me ata whakaatu mai nga take i homai ai tenei Pire hou inahoki e tino rere ke ana etahi kupu mo nga whakapainga, hei mate ranei tenei mo nga Maori, pehea ranei. Ko te mea pai me ata tohutohu mai nga ritenga katoa kia mohio ai nga mema.

Ta Rapata Taute. — Tera etahi rarangi he kei roto, e toru e wha ranei, e kore e pai kia hoatu tenei mana nui ki te Kai Tiaki, otira e pai ana ahau kia pare ki te Komiti Maori.

Te Hetana.—Ko enei menemana, he whakatikatika kau, he mea tohutohu mai na te Kai Tiaki a kua whakaaetia e nga Maori, kaore he mea rereke i roto.

Tame Parata.—Kaore kia oti te perehi tenei Pire, kua oti noa atu te whakamaori, erangi kaore ano kia hoki mai a te Whare Perehi.

Taipua. — Kahore ano matou kia kite noa i tenei Pire. Kua te Kawanatanga e akiaki kia korerotia inaianei me ata waiho.

Te Roretana. — Ki te tae tenei Pire ki te Komiti Maori kia tupato te titiro a nga mema Maori ki te Kai Tiaki. Kua makona rawa tatou ki tenei mahi whakatikatika i nga ture mo aua rahui. Kei te whakapau haere i nga mana a nga Maori i runga i a ratou whenua. I te wa e tu ana toku Kawanatanga, e ata tukua ana he pukapuka whakamarama i nga ritenga o nga pire kia mohio ai nga mema i nga whakarereke tanga. Kua kore tenei Kawanatanga e pena.

Te Hetana.—Ka tae atu ano te Kai Tiaki ki te whakamarama i tenei Pire ki te Komiti. Me ki atu ahau ki te Whare, nui atu te pai o te whakahaere o te Kai Taiki me te koa hoki o nga Maori.

Timi Kara.—Kaore he hiahia oku kia kore nga mema e tino mohio ki nga ritenga o te Pire nei, na reira i meatia kia pare ki te Komiti Maori na te nui o te mahi kei te Tari Perehi i roa ai te perehitanga.

Kapa.—E pai ana kia hikitia tenei take korero kia matua kite nga mema Maori i te whakamaoritanga.

He nui nga mema i korero mo tenei putake, a hikitia mo tetahi atu wa.

Tongariro Whenua Ahuareka.

I runga i te motini kia tukua tenei Pire ki roto ki te Komiti ka mea a.

Taipua.—Kia pataia ki te Minita nana mehemea e pa ana ki te whenua Karauna anake. Ki taku titiro iho me te mea e pa tahi ana ki nga whenua Maori kaore ano kia oti te whakatau e te Kooti. Kua tae mai ki au te pukapuka o Tureiti Te Heuheu kia puritia te Pire kia tae mai ia ki Werengitana. Na reira e mea ana ahau kia hikitia mo te Turei kia whai takiwa taua tamaiti rangatira ki te korero whakariterite ki te Kawanatanga.

Ko W. Kere. — Ki taku titiro he whenua Maori ano kei roto inahoki e kii ana e 62,000 eka te whenua ka whakahaerea nei.

Te Roretana. — Kua rere ke te ahua o tenei Pire inaianei, he tikanga hou te whakamana i te Kawana ki te panui i tetahi whenua a nga Maori me te kii he whenua Karauna. I roto i tenei Pire, kua whai mana te Kawana ki te panui te whenua ahakoa kaore ano kia tukua e nga Maori whai paanga ki te Karauna a ma te Kooti e whakatau te utu mo te whenua. He mahi tauhou rawa tenei.

Ko Kapa.—I te panuitanga tuarua i pare e nga mema Maori ki te Komiti Maori, a i ki hoki te Minita i reira he whenua Karauna anake, a pare ketia ana ki te Komiti Whenua Karauna, na kua rere ke te ahua inaianei, kua

uru mai he whenua Maori kei roto me nga kainga pea e toru. I homai rangatira e Te Heuheu tetahi wahi nui ki te Karauna na kei te haa mai tetahi whenua nui atu inaianei. E he ana tenei; kia tupato te Kawanatanga kei pangia nga Maori e tetahi mate. Me hiki tenei take kia kite a Tureiti i te Kawanatanga.

Ta Rapata Taute. — Me hiki tenei korero. I kite ahau ia Te Heuheu Tukino i mua a i ki mai ia, e pai ana ia ki te tuku mai i tetahi wahi o Tongariro ki te Kuini. Kaore e pai kia tangohia he Kainga Maori, ko te mea pai me waiho kia tae mai a Tureiti i Wairarapa.

Te Hetana.—E kore te Kawanatanga e tu maro mo tenei mea, me tuku ki roto ki te Komiti, muri iho me hiki mo tetahi wa.

Te Ritihana. — Kei te mohio ahau ki tenei whenua, e pa ana tenei ki tetahi whenua nui a te Maori, a kua uru mai pea etahi Kainga Maori. He nui te ngakau rangatira o nga Maori ki te homai i tetahi whenua nui kia Te Kuini.

Te Pika.—I runga i te Ture o te Whare e tika ana kia matua whakamaori i nga mea e pa ana kia ratou whakamaori. Mehemea kaore ano i kite nga mema Maori i enei menemana hou o te Pire ka tika me hiki.

Ko Mekenehi —He nui te pohehe i roto i te whakaaro o nga mema mo tenei mea. E 39,000 eka, kaore he paanga tahi a nga Maori. Pai noa atu kia kapea te toenga whenua a nga Maori ki waho o te Piri inahoki e hara i te whenua pai e ora ai te hipi, te aha ranei. E ahua tupato ana kei pupuri etahi Maori, a ka hoko ki etahi atu Pakeha a ka tupu ake te raruraru ikona. Mehemea he tikanga pai kia mahia he whenua ahua eka ki taua wahi, me paahi te Pire. Ko te mahi a nga Maori he whakaroa. Titiro hoki ki te mahi whakaroa i te taone o Rotorua. Na nga moni o te Kawanatanga i kii ai he whenua a Rotorua, otiia kua waiho taua whakapainga inaianei hei take tonu utu kia nui noa atu. Ka utua tikatia nga Maori mo a ratou whenua, a e kore e pa he mate kia ratou. Mehemea ka tukua te Pire ki roto ki te Komiti o te Whare ka hikitia e ia kia tae mai a Tureiti.

Hikitia ana taua Pire.

Turei, te 1 o Akuhata, 1893.

Te Komiti Maori.

I runga i te motini a Te Hetana, te Pirimia, i whakaturia a Ta Rapata Taute raua ko Kapene Rahera hei mema mo te Komiti Maori.

Pire Mo Nga Rahui O Te Tai Hauauro.

Timi Kara.—I mea mai te Roretana i tera rangi me whakamarama nga ritenga o tenei Pire ka pai ai. Ahakoa karangatia he Pire whakatikatika, he whakamarama kau i etahi rarangi o te Ture o tera tau kihai i tino marama. Kaore tenei Pire e whakarereke i tera, erangi kotahi te wahi hou ko te te whakahaere kia ahei ai nga Maori ki te tango whenua i runga i te rihi i runga i te tonu noaiaho, kaore i runga i te tonu Okihana. Tekihana 2, e whakamarama ana i nga ritenga o nga "whakapainga" me nga "whakapainga tuturu," kia rite ki nga tikanga o "Te Ture Whenua, 1892." Ko Tekihana. 4 he mea tika tenei kia ahei ai te tuku rihi ki nga Maori pena me nga Pakeha e tango ana i nga rihi, erangi e kore e tukua aua rihi kia ratou ki runga ki te ritenga Okihana kei riro i te Pakeha. E kore hoki e kaha nga Maori ki te whakataetae ki nga Pakeha, koia i hoatu he mana ki te Kai Tiaki kia tukua he rihi ki nga Maori o ta ratou whenua mehemea e hiahia ana ratou ki te tango rihi. Tekiona 5, e whakamana ana te Kai Tiaki ki te whakakore i etahi rihi, ki te tuku hoki i etahi rihi motuhake. Tekihana 6 e whakamana ana i nga ture whakahaere katoa i hanga i mua tae mai ki inaianei. E whakamana ana e tekihana 7 te wehewehenga o nga moni reti kia rite tonu ma ia tangata, ma ia tangata kia tika ai. I te tuatahi i wehea e te Kooti Whenua Maori nga hea, otiia i waiho taua mahi o te Kooti hei arai i te whakahaere o te Ture, kore he painga me te nui rawa hoki o te moni i pau, maumau hoki te wehewehe i te whenua me te hea o ia tangata, tate mea kaore e haere ia tangata ki tana piihi ki tana piihi. Erangi te wehewehe nga hea o te tangata mo te moni reti anake. Ki te tae atu te Pire ki te Komiti Maori tera e tae mai nga korero whakamarama katoa.

Panuitia tuarua tia ana te Pire.

I runga i te motini kia pare ki te Komiti Maori.

Ko Kapa.—I rongohia ahau i te Minita e korero ana nui atu te pai o te Pire o tera tau. Na mehemea he pono tenei kii heaha te take e rere tonu mai nga tini pitihana a nga Maori e whakahaere ana. Kei te he nga rarangi 6, 8, 9 me te 11. Ko te ahua o tenei Pire he arai i nga Maori no ratou enei whenua kia kaua ratou e whiwhi i te taro hei kai ma ratou. Kore rawa e tukua he takiwa hei taanga manawa ki enei Maori e patua kinotia nei. Mutu kau tenei Whare te paahi he Pire, ka tahi ka tukua mai te rua, te toru, me nga menemana me nga whakatikatikanga a hoha noaiaho. A ahakoa te puku mahi o te Paremete ki te hanga ture. Heaha te aha ma nga Maori? Na i runga i tenei ahua, kia ngawari nga mema, kia pai te hurihuri i enei rarangi e whakahengia nei e au.

Taipua.—Ko taku whakahaere ki te Minita kaore ia i whakamarama mai i tenei Pire i te homaitanga. Mehemea i poto mai tana whakamaramatanga i te tuatahi kua aro pea iau ona ritenga katoa. Ki taku titiro kaore kau he

rarangi tiaki pai i nga Maori, kaore he rarangi whakarite i etahi whenua hei oranga ma nga Maori. Ki te paahitia, kowai ka tohu, kowai ka kite, ko te tiakina paitia ratou. Ko te whakarangona ranei a ratou hiahia. Otiia e tukuna whakareretia ana ratou ki raro i te Kaitiaki. Kore rawa e taea te whawhati i tona kupu. Kore rawa a tika kia penei te mana ki runga ki te tangata kotahi. Akuanei ki te mahi kino taua tangata, ma wai ia e whakahe? I te homaitanga o te Pire i tera tau i puta te kupu mo te 60,000 eka e toe ana ki nga Maori, kaore kia riihitia, a tera e tukua tetahi wahi o enei whenua ki nga tangata kore whenua, kore kainga o ratou. Na kua rongo ahau ia inaianei, kaore i puritia tetahi wahi o te 60,000 eka nei ma nga Maori, ahakoa te kaha o te ratou hiahia kia peratia. E hara tenei i te mahi ma te Whare ko te whakawiri i nga Maori kia riihi i a ratou whenua katoa kia mone mone rawa. Hua atu me tupato rawa kia nui ai he toenga kainga ma ratou kia whai ratou i te taura a nga Pakeha. Otiia, ko te Kai Tiaki e mea ana kei aia anake te ritenga, me aha nga Maori. A e matakite ana ahau e kore e tae ki tera whakatupuranga, ka tangohia katoa tia a ratou whenua, poto atu. Kaore kau pea he tikanga i roto o Tenei Pire e ahei ai te matua te tuku i tona hea whenua ki ona tamariki ina mate ia. Tetahi kupu e mea ana, ka whai mana te Kawanatanga ki te hoko i a ratou wahi i hiahia ai o enei whenua. Ehe ana tenei i te mea he whenua paku. He mutunga whenua. Ki taku me here rawa enei wahi kia kaua rawa e taea te hoko, ahakoa ko te Karauna, ko wai ranei. A me wehe tuturu ki waho o nga wahi e toe mai nei, kaore ano kia riihitia, etahi wahi nui, wahi pai, hei mahinga kai, hei kainga ma ratou. Kua rongo ahau i hanga whare tetahi Maori o taua takiwa ki runga i tana piihi ake, piihi iti nei, a riihitia ana e ia tana whare ki tetahi Pakeha hei Toa, i runga i tetahi moni nui, hei oranga pai mona. Na inaianei kua peia taua tangata, kua tangohia taua whare e te Kai Tiaki. Ki taku mehemea ka manawanui, ka puku mahi etahi Maori ki te hanga whare hei painga ma ratou, hei riihi atu ki a ratou hoa pakeha, kaua e rere porangi mai te Kai Tiaki ki te whaka-raruraru i tenei mahi pai a ratou. He tino taunu te kiinga, i tenei kupu, kua whakahokia enei whenua ki nga Maori. E hara tenei i te kupu pono, inahoki kei te herehere a ratou ringaringa, e kore ratou e tukua ki te whakaputa i o ratou hiahia. Ki te kore e whai mana nga Maori ki te hanga whare i runga i a ratou piihi ake, wahi paku nei, hei riihi atu ki a ratou hoa pakeha. Kati na ko te mea pai me kawe enei Maori ki roto ki te whareherehere, ina hoki kua kore ratou e tukua ki te riihi i aua whare e tu nei i runga i o ratou wahi moroiti nei. Ko te whare toa e korerotia nei e au, e £200 te moni i pau i te hanganga a kei runga i te koata eka e tu ana, e tutata ana ki te taone. Kei te kino rawa atu te whakahaere o enei rahui katoa. Mehemea ko te mea e tino whaia ana, ko nga Maori kia rere. Kati ra me tahuri ki te patu patu, kia wawe te mutu. Ka hoha tahi tatou i enei Maori.

Ta Te One Hooro.—Kei te aroha ahau ki nga whai korero a te mema na. Pai atu mehemea ka tukua tetahi mana ki nga Maori kia mana tahi ratou ki te whakahaere i enei wahi.

Timi Kara.—Kihai ahau i tino marama ki te korero a Taipua i aia e taki ana i nga korero mo enei rahui, mai i te timatatanga. Kei te mohio te honore mema i tukua e te Pire kua paahitia i tera tau te mana whakahaere katoa o enei Rahui ki te Kai Tiaki o te katoa, me te tohu tohu mai o te Paramete mete i etahi ture whakahaere. E kore tenei Pire e whakarereke i tera Ture, e rangi e tapiri kau ana, me te whakamana i te Kai Tiaki ki te riihi ki nga Maori. Hei painga tenei ma ratou, e ai te titiro o te hunga mohio. I ata ki mai ano te Kai Tiaki i tera tau, tera ia e whakahaere tikanga kia whai whenua nga Maori hei oranga ma ratou. Ma te honore mema e whakahaere tenei mea i roto i te Komiti kia taea tetahi tikanga whakarite whenua ma nga Maori e hiahia ana ki te pera. Ko nga Maori e hiahia ana ki te puta mai i raro i te ioka o Te Whiti, kia whai hoki i te matauranga o nga pakeha, tera e awhinatia ratou. Mo te kupu a te honore mema na mo te mana hoko whenua a te Kawanatanga, kei te pohehe ia. Heoi te mana tango whenua a te Kawanatanga, ko te mana tawhito i raro i Te Ture mo nga Mahi Nunui, a me te utu ano i te wahi e tangohia. E hara i te mea e pa ana tenei mana ki nga whenua Maori anake, erangi ki a nga pakeha whenua tahi. Mo runga mo nga mate e pa ana ki nga tangata takitahi e whakaaturia mai ra e Kapa, ara mo nga tangata kua pana e te Kai Tiaki, kei te tika pea. Otiia i runga i enei whakahaere nui, e kore e kore te pa he mate ki tetahi mea kotahi. Me kimi marire i taua mea i roto i te Komiti Maori. E tika ana te korero a Ta Teone Hooro kia whai mana nga Maori ki te whakahaere i a ratou na wahi, otiia e mohio ana te honore mema kihai i taea te whakamana i tena ritenga i enei tau kua huri ake i runga i te mana o Te Whiti, kua huri katoa nga tangata ki raro iaia. I tuku atu ano nga painga kia ratou kia kuhu mai ratou i raro i te Ture. I whakaarohia kia turia he Poari whakahaere. I tukua atu nga whakaatu kia ratou, me te whakatu i tetahi Ateha. Maro tonu nga Maori, a kihai i pai te Ateha. Kore rawa i tahuri mai nga Maori. Kore rawa i whakarongo ki nga hamene a kihai rawa i whai koha. Na inaianei e ahua pai haere. Kua mahea te kohu, na e tika ana kia tukua tetahi mana kia ratou e te Paramete, mei kore e puta mai ratou ki te whai i te matauranga o a ratou hoa Pakeha.

Parea ana taua Pire ki te Komiti Maori.

Pire Tiaki Maori Kereme Whakarite Rehita Hoki.

Timi Kara.—Ko tenei Pire, ana mutu taku whakamarama poto, me pare ki te Komiti Maori, pera me era atu pire. Me whakaatu ahau ki te Whare, i nga tau katoa e haere mai ana nga amuamu a nga Maori whai karaati, whai tiwhikete i raro i te Kooti Whenua Maori mo etahi poraka whenua, he tikanga tiaki kei runga, a i etahi keehi, ahakoa i tika kia uru he ritenga tiaki, kihai i uru. Tera e tahi whenua nui kei te penei, kei Whakatane. He

whenua enei i raupatutia muri iho ka whakapumautia ki nga Maori e tetahi Kooti Komihana. I whakataua e taua Kooti ki etahi rangatira o nga hapu e whai paanga ana, Whakaputaina ana he Karauna karaati ki nga tangata torutoru ma ratou e pupuri enei whenua mo te iwi nui tonu i runga i te ritenga tiaki. A i runga i te mea kihai i wehewehea aua whenua, kihai te kooti i ata whakarite ko wai anake nga tangata, nga hapu, nga iwi e tino whai paanga ana ki enei poraka, ko nga moni reti e puta mai ana ia tau ia tau e kainga ana e aua Kaitiaki ma ratau anake, ahakoa e whakaae ana ratou he kai tiaki kau ratou mo a ratou hapu, me ta ratou ki mai, me matua kimi te kooti kowai ma nga tangata tika i raro ia ratou, katahi ka utu ratou ki aua tangata. Koinei te rarururu. I te tau 1886 me nga tau i muri mai i whakaurua he rarangi ki nga Pire Maori hei whakamana i te Kooti ki te whakahaere i enei mea, otiia kihai i kaha, kahai i tupono, a no reira mai ano, a pau noa nga tau e rua te kau ka mau tonu tenei mate. Na ko te tikanga o tenei Pire he whakamana i te Kooti Maori i runga i te tono a te Kawana i roto i tona Kaunihera ki te ui ki te kimi i te tono a tetahi tangata ka kiia e whai paanga ana me te hanga ota hoki hei whakapumau i taua whenua ki nga tangata katoa e tika ana a ka whakaputaina he tiwhikete i raro i te Ture Tuku Whenua. He maha nga ahua o nga ritenga tiaki. He tauira kau enei e korerotia nei e au. Ko to mea pai me waiho ma te Kooti e kimi enei mea katoa. I etahi keehi he maha nga tangata whai paanga i mahue ki waho o nga tiwhikete, a kaore he whakahaere e watea ana e uru atu ai ratou. I etahi keehi, i peneitia. I whakaritea e nga tangata whai paanga, i waho o te Kooti, ko etahi tangata toru toru anake o ratou e tuku atu ki roto ki te tiwhikete hei kaitiaki mo te iwi. I haere te Kooti i runga i te ritenga o te Ture 1873. Otiia kaore he mana penei i roto o taua Ture. Na inaianei, ko aua tangata toru toru, kua kiia no ratou ake ano aua whenua, me to ratou whai mana ki te riihi ki te hoko rawa atu, kua kore noa atu te paanga o te nuinga o te iwi, hapu ranei. A e hoatu ana he mana ki te Kooti i roto i tenei Pire, ki te whakaoti i enei he katoa i runga i te ata ui ui marire me te whakawa, me te whakatau tika. Ko te roanga o tenei Pire a pa ana ki nga rahui o Te Waipounamu. I runga i te hokonga o te whenua o Ngaitahu i wehea he rahui ma taua iwi hei oranga ma ratou tae iho ki o ratou uri. He nui nga tau i pahure nei me te takoto hapa ano o enei whakaaetanga me te tuku atu ano o te Kawanatanga i etahi whenua ma enei tangata. A ko tenei Pire e whakamana ana i te Kooti ki te whakahaere i nga ritenga katoa e pa ana ki euei rahui, ki te wehewehe ki te whakatau me era atu ritenga katoa. I te pito ki runga me Rakiura hoki i whakahaere a Te Ture Whakapumau Take Tika kia uru mai etahi tangata i mahue ki waho o nga whenua. Kua oti te whakawa me te whakatau o te Kooti otiia i runga i tetahi hapa, kaore te Kooti i whai mana ki te whakaputa i nga tiwhikete, a e whakamana ana tenei Pire ki te whakaoti aua mea katoa. Na reira e motini ana ahau i te panui tuarua o tenei Pire.

Tame Parata.—Ka korero ahau mo te 6th, 7th me te 8th rarangi o tenei Pire, e hoatu ana he mana ki te Kooti i raro o enei rarangi ki te whakaoti pai nga tiwhikete a nga Maori mo nga wahi whenua kua whakataua kia ratou. He maha nga tuunga o te Kooti i nga tau 1886-87 ki te whakatau i nga hea o ia tangata. o ia tangata ki roto i etahi rahui Maori. Mahia ana e te Kooti nga rahui Maori katoa i waenga o Kaiapoi tae atu ki Murihiku. Na i te opitotanga o enei mahi katoa katahi ka kitea kahore he mana o te Kooti ki ki te whakaputa i nga tiwhikete ki ia tangata ki ia tangata mo tona wehenga mo tona wehenga o enei rahui. Kua oti katoa te wehewehe e te Kooti, enei rahui ki nga hapu me uga ropu whanaunga kia kaua i kotikotia i te whenua ki nga piihi ririki, koata eka pea ma etahi tangata, ta te mea mehemea i peneitia, he nui rawa atu te moni e pau mo te ruritanga koia i meatia kia wehea a haputia aua rahui. He nui nga tau e whakamatauria ana kia mahia he rarangi penei i roto i nga ture Maori, Otira, no te ahua rere ke o aua ture, kihai i pai kia paahitia, me te waiho kia hapa tonu tenei rarururu a kua pau te whatekau tau e tatari ana nga Maori mo o ratou tiwhikete kia whakaputaina kia ratou. Hei koanga nui tenei mo toku ngakau mehemea ka whakamana te Whare i te Kooti ki te whakaputa i nga tiwhikete ki nga Maori kua hoha haere i te taringa i a ratou take whenua i roto i nga tau maha kua taha ake nei. E hiahia ana ahau kia parea tenei Pire ki te Komiti Maori kia ahei ai te whakatikatika. A he nui toku manaako ki te panui tuarua o tenei Pire.

Timi Kara.—E tika ana te whakamarama mai a Te Roretana mo tenei Pire. Ko te mana o Te Kooti kia whakahaerea i runga i etahi whenua o Te Waipounamu kua kore e kiia he whenua Maori i te mea he whenua i homai e te Karauna, otiia ma te paahi o tenei Pire, ka whai mana te Kooti. Mehemea kaore tenei mea, e kore e kaha te Kooti ki te whakahaere ahakoa kua oti te wehewehe etahi o enei whenua ki ia tangata, ki ia tangata. Kaore he mana ki te whakaputa tiwhikete. Ko tona ahua whakahaere i nga whenua o Te Waipounamu, he ahua whakamana kau i nga mea kua oti te mahi. Ko nga whenua tera e whakahaerea i raro o tenei Pire i tenei motu, kaore ano kia mahia. Tera ia e rapu i nga mea katoa e pa ana ki tenei Pire a ka whakaaturia mai ki te aroaro o te Komiti.

Patai ana Te Roretana mehemea kua tae mai he ripoata o te Kooti Whenua Maori?

Timi Kara.—Ae kua tae mai te ripoata a Te Make.

Panui tuarua ana taua Pire.

Pire Rohe Potae Whakawa Take.

Timi Kara.—E motini ana ahau i te panui tuarua o tenei Pire. He mea poto noa iho tenei engari e pa ana ki

tetahi whenua nui rawa atu i mahia e te Kooti Whenua Maori a kua wehewehea kia maha atu nga wehenga. Ko etahi o nga ota wehe o te Kooti e kiia ana kihai i whai mana na reira i paahitia he Ture i tenei tau kua hori ake nei hei whakamana. Na ko etahi o nga tiwhikete e meatia kia whakamana kihai i hainatia e te Tiati i mua o te paahitanga o taua Ture, erangi no nga rangi e rua i muri mai katahi ka hainatia, na reira kihai i uru ki taua Ture. Koia i homai ai tenei Pire hei whamana i aua tiwhikete. Kanui te hiahia o te Kawanatanga kia paahitia te Pire nei tate mea kei te roa haere. A kei te akiaki nga Maori ki te Kawanatanga kia tangohia ta ratou whenua ara ki te hoko, otiia kaore te Kawanatanga e kaha ki te pera, erangi me matua pau te toru marama hei tononga whakawa tuarua.

Te Roretana.—E patai ana mehemea kua tae mai ke ripoata mo tenei Pire i te Kooti Whenua Maori kia mohio ai nga tangata kaore i te aro ki nga ritenga penei.

Ta Rapata Taute.—Tera e parea tenei Pire ki te Komiti Maori pea.

Timi Kara.—Ae. Kua puta enei whenua katoa i te Kooti, kua oti te wehewehe. Kua oti te perehi ki te Apiti ki te Pire, nga ingoa o nga whenua katoa nei, a hei whakamana i nga tiwhikete o aua whenua nei, koia te take i homai ai tenei Pire. Tera e tukua mai nga pukapuka katoa o te Kooti me nga ota kei tirohanga ma nga mema o te Komiti Maori.

Panui tuaratia ana taua Pire.

Wenerei, te 2 o Akuhata, 1893.

Nga Rahui O Te Tai Hauaurd.

Ko Arana.—Patai ana ki te Kawanatanga (1.) Mehemea ko Te Wiremu kua utua nei ki tetahi moni nui mo tana mahi whakahaere i nga Rahui o Te Tai Hauauru, koia ano te Wiremu i whakapaea nana i tahae tetahi £5,000 a nga Maori, he moni hoko i te poraka o Kaitangiwhenua? (2.) Tera ranei e whakaatu mai te Kawanatanga heaha nga "mahi" a tenei tangata? (3.) Tera ranei te Kawanatanga e whakaatu mai ma nga Maori whai paanga ki enei rahui e utu aua moni a taua tangata nei, ma te Kawanatanga ranei e utu?

Te Waari.—Ae koia tonu te Wiremu i whakapaea nei, erangi na Meiha Akitini i hoatu he raihana ki taua tangata, a he tohu pea teua kihai i tika taua whakapae. Ko te mahi a taua Wiremu e karanga huihui o nga Maori whai paanga ki nga Rahui o Te Tai Hauauru me te whakamarama atu kia ratou nga ritenga o te Ture, me te whakaatu mai ki te Tari a Te Kai Tiaki i nga hiahia o nga Maori. E kore pea e kitea tetahi tangata penei te pai ki te mahi i enei tu whakahaere. Engari e kore e waiho ma nga Maori e utu tenei tangata. Ma te Tari o te Kai Tiaki ke e utu.

Ko Pakuha.—Kei te ki mai ranei koe Na Ta Hare Akitini i whakatu tenei tangata hei kai whakamaori?

Te Waari.—Ae. Na Ta Hare Akitini i tuku te raihana ki aia.

Ko Pakuha.—Kaore. Engari i hoatu kau he raihana whakamaori ki aia i te mea e ki ana he tangata mohio ia ki te reo Maori. A no te mea kua tae mai te kupu o te Tari e whakaatu ana e tika ana kia hoatu he raihana mana, whakaae kau ana te Kawanatanga.

Te Pakarana.—E kore e kiia ko te hoatutanga o te raihana ki tenei tangata e Meiha Akitini he paninga tona ki te peita ma, ara he murunga no tona hara, a kua whakapaea hoki taua tangata, i tahaetia e ia te £5,000 a nga Maori a kua hoatu he painga ki aia inainei e te Kawanatanga.

Ko Taipua.—Ka whai kupu ahau mo tenei tangata mo Wiremu. He komihana ia i mua. A i te haerenga o Te Kira ki te kawae atu i te moni hoko mo te poraka o Kaitangiwhenua ki nga Maori, kaore ana noti, hoatu ana he moni tieki. Tonoa ana e Wiremu, mana e kawae ki te peeke ki te tiini, mana e kawae mai nga noti takitahi. E £5,300, pea te moni o roto o te tieki, a no te rironga iaia ka mauria e ia ki Patea, ka kawae ki tona kaute i te peeke. I rongo ahau i tuhaina e Wiremu taua moni i waenga o tana wahine me a raua tamariki a i muri iho ka pekerapu. I roa e tatari ana nga Maori, a no te korenga o Wiremu e hoki mai katahi ka haere ratou ki tona kainga, rokohanga ke kei te moe. Ki mai ana ia kanui tona mate, e kore ia e kaha ki te whakahaere i taua mahi, erangi kei te takoto pai ta ratou moni kei te peeke. Na kore tonu atu taua moni, raruana nga Maori. Muri iho ka pitihana mai ratou ki te Paremete a whakahaua ana te Komiti Maori kia rapua e te Kawanatanga tetahi whiu mo tenei mahi tahae. He mea kino rawa te hoatu mahi Kawanatanga ki enei tu tangata hara penei. Tera atu nga Kai Whakamaori mahi tika, kihai i tau he paru ki runga ki o ratou ingoa. Kaua rawa e whakaturia nga tangata penei me tenei Wiremu. Me mohio hoki te Kawanatanga, ki te whai hara a muri ake nei tera e tau te ingoa kino ki te Kawanatanga.

Teoti Hatiana.—I ki ano te Kahiti 16 Oketopa, 1890, kua whakaturia tenei tangata hei Kaiwhakamaori i raro i te Ture Kooti Whenua Maori inahoki te ingoa o Te Pakuha i te mea e ngaro ana te Minita Maori.

R. Tamihana.—I te pohehe pea tenei Kawanatanga. Mei mohio ratou ki nga whakapae mo tenei tangata, e kore ratou e pai ki aia. Otiia ka kitea inaianei i te he o te whakahaere. Me whakawatea mai te Kawanatanga ia ratou, kaua e hui atu ki nga tangata kua haunga o ratou ingoa. Me whakatu ko nga tangata pai tonu. I muri nei

me mutu rawa te tuku mahi ki enei tu tangata, i te mea no enei mahi whakarihariha, kua tae te piro ki nga wahi katoa o te motu.

Ta Teone Hooro.—Kihai pea i mohio te Kawanatanga ki nga whakapae mo tenei tangata i te wa i whakaturia ia, otiia i te mea kua rongo pu ratou inaianei, ka tau te ingoa kino rawa atu ki te Kawanatanga, mehemea ka waiho tenei tangata kia tu ana i runga i te wahi o te koroni, ahakoa mo te ra kotahi. Me tahuri tonu te Kawanatanga ki te uiui mehemea he pono nga korero a Taipua mo tenei tangata. Kia tere tonu te kimi. E kore e pai kia waiho noaiho.

Te Hetana.—Kei te mohio nga tangata katoa, ko te tangata e meatia ana kua tukua he raihana ki aia, me matua ui ki tona ingoa pai. A na tera Kawanatanga i tuku te raihana ki tenei tangata i runga i te whakaaro he tangata pai ia. Ko tenei tangata kei raro i te tari o te Kai Tiaki e mahi ana, na e kore e tika kia pokoa ta ratou whawha atu ki tenei take. Kei te Kai Tiaki tonu te ritenga mo nga apiha o tona tari. Na i te mea kua ara ake tenei mea, ma te Kai Tiaki e rapu i nga taha katoa o tenei raruraru. Akuanei pea he korero whakapae noaiho, he hara paku noaiho ranei, a na te korero i whakanui kia tike tike noa ake. He pena tonu te ahua o etahi take Maori. He whakapae kino rawa tenei mo Wiremu, a e hara i te mea katahi ka whakapae kinotia etahi tangata e nga mema Maori, muri iho ka kitea he hanga noaiho. Kaua tatou e whakatau te hara ki te Wiremu nei e runga i nga korero a Taipua. He ahua maahara pea, ta te mea e mahi ana Wiremu i te taha o te Kai Tiaki, a e ahua riri ana etahi Maori ki aia. Ma te Kai Tiaki e rapu nga ritenga o tenei mea. Tera e kitea nga korero katoa mo tenei raruraru.

Te Miterehana.—Tera e kitea nga korero katoa, kei roto i nga pukapuka o te Tari.

Ko Piukenana.—E ahua whakapae ana te Pirimia ki tera Kawanatanga mo ta ratou tuku raihana ki te Wiremu nei. Ko te mea nui rawa ma nga Kawanatanga, he matua rapu i nga ritenga katoa mo te ahua pai o nga tangata e whakaturia peratia.

Ko Makoea.—Ko te mea pai me kimi te pono me te tika o enei whakapae. Ko taua Wiremu kei te mahi ia i etahi mahi nui i raro i te Ture mo nga Rahui o Te Tai Hauauru, a he tangata mohio ia ki aua tu mahi, me te nui o tona mana ki runga ki nga Maori o taua takiwa a tera e pai ana mahi ki reira.

Ko Hiara.—Me kimi te Kawanatanga i tenei whakapae a ki te kitea kei te tika me muru tona raihana kai whakamaori.

Ko Arana.—I patai e au tenei patai i runga i te pono me te tika me te hiahia kia penei te utu mai a te Minita i toku patai he tangata ke noa atu taua Wiremu e mahi nei i nga mahi Kawanatanga, e hara rawa i te Wiremu nana i tahae taua £5,000. Tena ko tenei metemea ehoatu ana te Kawanatanga he painga ki nga tangata mahi kino ki nga Maori me a ratou whenua. Titiro hoki ki te mahi kino a tetahi tangata i tenei tau kua hori ake nei. Na i rapua te take o tenei raruraru i te tau 1885. A i kimihia e te Komiti o tenei Whare taua keehi me te pitihana o nga Maori rawa kore e inoi ana mo ta ratou moni. Tera e kitea te korero mo tenei mea i roto i nga Pukapuka Paremete 1885, I.-2, i penei ana ara:—

"Ko te Pitihana a Uru Te Angina me ona hoa 100. E ki ana nga Kai Pitihana ko to ratou whenua ko Kaitangiwhenua i hokona ki te Kawanatanga, a ko tetahi wahi o nga moni utu ara e £5,411 0s. 7d. i utua ki te tieki, a mea mai ana Wiremu Wiremu mana e wahi te tieke, a i riro atu hoki i aia, a kihai rawa i puta tetahi moni iaia mo te tieki. E tono ana ratou ki tetahi ora ma ratou.

"Kua whakahau ahau kia ki penei: me kimi e te Kawanatanga mehemea e tino mana ana nga korero e ahei ai ratou te tuku tono kia whakawakia tenei mea e te ture i runga i te whakawa Hiwhiri, Kirimina ranei. A ki te kitea e tika kia peratia, me awhina te Kawanatanga i nga Maori ki te kimi i tetahi huarahi e puta ai he a mo ratou.

"3 Hurae, 1885."

Na heaha te mea i mahia? I ki ano te Kawanatanga a ki mai ana nga Apiha o te Ture, e kore e tau pea te hara Kirimina, a no te mea kua pekerapu taua tangata, ahakoa whakawakia ia, e kore e hoki mai nga moni, a tona mutunga iho tena. Na ahakoa kihai i taea te whiu i tenei tangata, me kaua rawa e hoatu he mahi ki tenei tu tangata, ahakoa pewhea tona matau ki te reo Maori. E kino rawa ana tenei mahi, penei me Hone Ranana, tau ana te ingoa whakahouhou ki te koroni, a e kore e ahua pai nga mahi whakahaere whenua Maori.

Ta Rapata Taute.—Kei te pohehe pea nga mema. I whakamahia tenei tangata e tetahi ropu nui o nga Maori e kino ana ki te Kai Tiaki; a koia ta ratou kaiwhakahaere hei tiaki ia ratou. I haere mai taua tangata ki te korero ki te aroaro o nga Komiti mo te taha ki nga Maori, a he mea utu ia mo taua mahi whakahaere i te Pire mo nga Rahui o Te Tai Hauauru. Kaore au i te mohio mo te £5,000. He tika, he pewhea ranei. I pareta taua raruraru ki nga roia o te Karauna i te 1885, ki mai ana taua apiha kaore e taea te whiu i taua tangata. Na nga Maori i whakamahi i tenei tangata, na he tohu tena kei te whakapono ratou ki aia. E hara i te mea na te Kai Tiaki i whakamahi i tenei tangata. Heoi tana mahi he karanga huihui me te whakahaere i nga Maori kia whakaae ratou ki te Ture mo te Tai Hauauru.

Takuta Numana.—Kei to pohehe nga mema. Nui atu to riri me te pouri o nga Pakeha o Taranaki i tea mea kua whakaturia tana Wiremu e to Kai Tiaki ki te mahi i nga mahi nui me te hoatu hoki i te £484 ki aia mo tana

mahi. He aha te pai kia hoatu he painga ki tetahi tangata penei nana nei i whakawai nga Maori, me to tango hoki i ta ratou tieke e £5,000, a katahi ka hoatu he mahi nui mona.

Ko Hoka.—Ahakoa na tera Kawanatanga i tuku te raihana ki tenei tangata, e kore e tika kia hoatu te mahi nui hei painga mona. Mehemea i mahi kino tetahi roia, ka murua tona ingoa i roto o te pukapuka rarangi ingoa. Waihoki ko nga Kaiwhakamaori mahi kino, me pera ano.

Ko E. M. Mete.—E toru tekau tau e mohio ana ahua kia Wiremu. He nui tana mahi mo te Pire of te Tai Hauauru, me tana whakahaere nui i nga huihui Maori. Ki taku mohio he tangata pai rawa atu a Wiremu, he tangata mahi pono. Mano atu nga Maori e pai ana, e whakapono ana ki aia. Kaore he tangata i tua atu o Wiremu te mohio. A tera nga Maori e hoatu noa atu nga moni ki a Wiremu mana e tiaki, he tohu nui tena mo te kaha o ta ratou whakapono ki aia.

Timi Kara.—I runga i te nui me te roa o nga korero mo tenei mea e tino tika ana me tahuri te Kawanatanga ki te kimi nui i nga ritenga o tenei putake. Engari heaha ra i wareware ai tera Kawanatanga ki tenei hara a kua e hoatu he raihana ki aia. Otiia kua tatou e whakapae ki tewhea Kawanatanga. Kua hoatu he mahi nui ki tenei tangata a mehemea ka kitea e hara ia i te tangata tika, heoi me whai tikanga rawa te Kawanatanga. Ko ta ratou hiahia nui hoki kia whiriwhiria ko nga tangata pai tonu hei apiha mo te Kawanatanga.

Ko Pereki.—Kanui te auau o te rongo ki enei tu mahi kino me te mohio tuturu hoki, kaore i te puta tika ki nga Maori a ratou hereni. Kihai i riro i te Kawanatanga tenei moni a heaha nga Maori te whakaara whakawa mo tenei tangata. E tino kitea ana i riro iaia taua moni, a i tukua atu ki tona wahine me ona tamariki a no te haerenga atu o nga Maori kia kite iaia rokohanga atu kei runga i tona tona moenga e takoto ana a kaore i puta mai he kupu marama ki nga Maori. No te marangatanga ki runga ka haere ia ki te pekerapu iaia. Ko te mea tika me tino whai whakaaro te Kawanatanga. Otiia, ahakoa ko tewhea Kawanatanga kei te tu, kotahi tonu te ahua, ara ko te aitua tonu o nga Maori. Na me whakamutu rawa i tenei tu mahi.

He nui nga whai korero mo tenei putake a mutu ana.

Nga Rahui O Te Tai Hauauru.

Ko G. Hatihana.—Motini ana kia homai ki runga i te tepu o te Whare te pukapuka kaute o nga moni £1,821 16s. 8d. i pau mo nga mahi haereere me era tu mahi whakahaere i nga rahui o te Tai Hauauru.

Whakaaetia ana.

Paraire, te 11 o Akuhata, 1893. Kai Whakamaori Mo Otaki.

Te Wirihana.—Patai ana ki te Kawanatanga mehemea ka pai ratou ki te whakatu i tetahi Kaiwhakamaori ki Otaki mo te Kooti o te Kaiwhakawa Tuturu? He nui te ahua raruraru e puta ake ana i runga i ta kore tangata penei.

Te Riiwi.—Kaore e whakaturia ana he Kaiwhakamaori ki nga Kooti inaianei. Ko te mea tika pea ki nga keehi taki tahi me apiti atu ki te utu o te whakawakanga te utu e rite ana mo te Kaiwhakamaori.

Turei, te 15 o Akuhata, 1893. Komiti Maori.

I runga i te motini o te Pirimia i whakaturia a Te Karimana hei mema mo te Komiti Maori.

Wenerei, te 16 o Akuhata, 1893.

Nga Maori Whenua Kore Kei Te Waipounamu.

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te Pirimia ko awhea whakahaere ai te Kawanatanga ki te whakaoti oti i nga ritenga tuku whenua ki nga Maori o Te Waipounamu e mate ana i te whenua kore? Kaore ano kia tukua atu e ta Kawanatanga tetahi kupu whakahoki ki nga Maori e tono pera ana.

Timi Kara.—Ka tere tonu te tuku tikanga a te Kawanatanga hei whakaoti rawa i enei mea katoa, engari e mohio ana te honore mema nana te patai nei kei te rere tonu mai nga Kereme me nga tono whenua a nga Maori, a e kore e pai kia tutakina aua tono kei mahue ki waho etahi tangata. Engari ka tino tangohia tenei mea e te Kawanatanga ki roto ki o ratou ringaringa a ka whakaotia rawatia ana mutu te noho o te Paremete.

Wairarapa Moana.

Ko Tame Parata.—Patai ana ki te Kawanatanga, mehemea tera ratou e whakahaere ritenga hei whakamana i te ripoata o te Roiara Komihana i hanga ai mo nga kereme a nga Maori ki nga moana o Wairarapa me nga whenua e patata ana ki era a ko taua Ripoata kua oti te homai ki te Whare, kua perehitia a kei roto i te Pukapuka G.-4. Paremete 1891. Na nui atu te hiahia o nga Maori kia rongo ratou ka pewhea te whakaaro o te

Kawanatanga mo tenei ripoata.

Timi Kara.—Kua puritia te Whakatau, ara kua tarewa tenei mea i te mea kua tae te tono ki te Piwiri Kaunihera. I hiahia ano te Kawanatanga i te tuatahi kia kite i nga Maori mo runga mo tenei raruraru, otiia kaore nga Maori i pai mai, kihai i ahu mai, ahakoa e mohio ana ratou ki nga whakaaro o te Kawanatanga. I hiahia ke ratou ki te haere ki roto ki te Kooti whakawa.

Paraire, te 18 o Akuhata, 1893.Hotera I Mangamuka.

E. M. Kapa.—E patai ana ahau ki te Minita Maori mehemea kua tae mai he pitihana na nga rangatira o Ngapuhi e whakahe ana ki te whakapuaretanga o tetahi Hoteera i Mangamuka, ta te mea he whenua Maori tuturu taua wahi a kaore ratou i pai kia puare te waiporo ki to ratou kainga? He nui nga pitihana me nga reta mo tenei mea kua tae mai ki au na nga Maori o Hokianga. I i te 20 o Hurae i tukua mai e ratou te pukapuka whakahe he mea haina e nga tangata e 52. E tohu tohu mai ana taua pitihana, he takiwa Maori tuturu taua whenua, e kore e tika kia waiho ki nga Pakeha te mana hoko waipiro ki reira, a kore rawa ratou e pai kia tuwhera te waipiro ki reira hei whakakino i ta ratou takiwa. Otiia kua rongu au, ahakoa te whakahe a nga Maori kua whakaaetia te raihana mo taua hoteera, i te 1 o Hurae nei.

Te Riwi.—Kei te whakapai te Kawanatanga ki te kaha o nga Maori ki te arai i te mahi hoko waipiro ki o ratou takiwa. Kua tae mai ano taua pitihana a kua pareia ki te Kai-whakawa Tuturu mana e ui ui. A Kaore ano kia tae mai tona ripoata, erangi e kore pea e kaha te Kawanatanga ki te rere atu ta te mea kei te Komiti tuku raihana te mana.

Mane, te 21 o Akuhata, 1893.

Pire Tiaki, Kereme Whakarite Rehita Maori.

I runga i te motini kia tukua ki te Komiti o te Whare,

Ko G. Hatihana.—Kua ahua ke tenei Pire i te hokinga mai i te Komiti Maori, a e kore e mohiotia wawetia nga ritenga o nga whakatikatikanga. He papaki kau tenei e tuia ana ki te Kakahu Ture Maori. E he ana tenei mahi papaki. Ko te mea tika me hanga i tetahi ture kotahi mo nga ritenga whenua Maori katoa, kati rawa te homai i nga Pire takitahi penei me tenei. Tetahi mea he ki taku titiro ko te waihotanga kia tata te mutu te Paremete katahi ka homai nga Pire Maori, ara nga Pire hawhe noaiho.

Timi Kara.—E koa ana ahau i te mea kaore taku hoa mema e tino whakahe ki tenei Pire. Kua ahua mama. Kua ahua pai tenei Pire inaianei. Tena mo te Pire nui e uia nei e te honore mema. Na, rua rua nei nga ra, ka homai e te Kawanatanga ta ratou tino Pire. A tera atu etahi Pire nui a te Kawanatanga mo te taha Maori, me ake nei homai ai, a tera e poto mai nga Pire Maori i tenei wiki e haere ake nei.

Pire Pane Kuini.

Te Riiwi.—E motini ana ahau kia panuitia tuaruatia i te Pire Pane Kuini nei. E hanga ritenga ana tenei Pire kia kore e ahei te puta ki waho nga tangata e mahi tinihanga ana, a kaore e utu ana i nga tiuti me nga takoha e tika ana. Ko nga rarangi 2 me 3 e pa ana ki nga riihi Maori. Kua kitea e nga roia mohio tetahi ritenga e kore ai ratou e utu ki te Kuini mo etahi riihi, hoko whenua Maori. Ara ki te hiahia ratou ki te hoko i tetahi whenua Maori. Ka tangohia e ratou te whenua i runga i tetahi riihi mo nga tau maha noa atu, a kei roto i aua tau ka hoko i te whenua, heoi kua kore ratou e utu i te takoha te kau pauna i roto i te rau pauna hei tiuti, a nui atu te ngaro o nga moni o te koroni i runga i ta ratou mohiotanga ki te whakahaere penei.

Tame Parata.—Ka whai korero ahau mo tenei mea inahoki e pa ana ki nga Whenua Maori. Kei te mohio te Whare, na Te Paranihi i homai tetahi Pire hei whakakore i te tekau pauna takoha i runga i nga riihitanga whenua Maori, na kaore au e mohio ki te take i whakahokia mai taua takoha nei ano. E tono ana ahau kia pareia tenei Pire ki te Komiti Maori kia rapua te ritenga o nga riihi tinihanga e korerotia mai na e te honore mema nana i homai tenei Pire. He pono ranei e tae ana aua riihi ki te toru te kau tau, nuku atu pea, kaore ranei. Taku i rongu ai, e mutu mai ana uga riihi whenua Maori ki te ruatekau ma tahi tau.

Te Riiwi.—Tera pea ahau e kaha te tohu whakamarama atu ki te honore mema a e kore pea e whai take ki te pare atu ki taua Komiti, i te mea ia kua marama tana titiro wai.

E. M. Kapa.—Ki au me tuku atu tenei Pire ki te Komiti Maori, ki te kore tenei tono e whakaaetia, heoi ka tohe tonu ahau ki te whakahe. Ko tenei me whakaae mai te Minita ki ta matou tono kei roa te taima o te Whare e pau huhua kore ai.

Hoani Taipua.—Kei te rere tonu mai nga pitihana a nga Maori hei whakahe ki nga Pire Kawanatanga mo nga whenua Maori. A tera ahau e kokiri i etahi tini pitihana pera ano apopo, a ka pera tonu taku ngaki, ia ra, ia ra, he kokiri kiri pitihana. Kaore au e mohio heaha ra tamatou hara e tino penei ai te whiu kino a te

Kawanatanga ia matou. Kore rawa i penei te kino o te mahi o era atu Kawanatanga. Kore rawa e ngata te kopu o tenei Kawanatanga ahakoa pewhea ta ratou waimarie i te moni nui e puta mai ana kia ratou i runga i o matou whenua. Homai ana he utu paku noa iho mo a matou whenua a kei te hokonga atu, he nui rawa atu te utu. Kei te tino whakarihariha rawa ta koutou mahi mo te Maori inaianei, kei te whakataurekareka rawa ia matou. Kore rawa i penei ta koutou taka kino i nga iwi o era moutere, ahakoa kaore i mahia he tiriti hei tiaki ia ratou. Me whakaae mai te Minita ki te pare tenei Pire ki te Komiti Maori. I ahua ngawari era Kawanatanga, whakaae ana ratou ki etahi hiahia a nga Maori. Pai atu pea te whawhai me te raupatu i roto o nga tau kua mahue ake nei, i tenei mahi kino a te Kawanatanga mo a matou whenua. Kaore pea tenei Kawanatanga e mahara ki te piri pono o nga Maori kia te Kuini, nuku atu i te 30,000 nga Maori i noho pai i raro i te atawhai o te Kuini i tukua mai nei kia matou i raro i te tiriti, a na nga Pakeha i takahi taua Kawenata.

Timi Kara.—Mehemea kei te whakahe nga mema Maori ki etahi rarangi o tenei Pire, heahakoa, me tuku atu kia paahitia, muri iho me korero ki te Minita mo tenei mea. Kahore he ritenga kia kawea tenei Pire ki te Komiti Maori. I te tau 1891 i runga i te tohe nui a nga mema Maori i whakakorea te tiuti i runga i nga riihii Maori e mutu mai ana ki te 21, tau, na inaianei kei te riihi tinihanga etahi Maori ki nga Pakeha mo nga tau e iwa te kau kia kore ratou e utu i te tiuti, a ko taua 90 tau hoki e rite pu ana ki te hoko tonu atu, koia i homai ai tenei Pire.

Ta Teone Hooro.—Me pare atu tenei Pire ki te Komiti Maori kia marie ai te whakaaro a nga mema Maori e kore hoki e roa mehemea ka peratia.

Te Riiwi.—E pai ana ahau ki te pera.

Tame Parata.—Kei te pai hoki ahau.

Taipua.—Me au hoki.

Panui tuarua tia ana te Pire. Hiki ana te Whare.

Turei, te 22 o Ahuhata, 1893.

Pahitia ana Te Pire Maori Tiaki Kereme Whakarite Rehita hoki.

Mangatu Nama 2 Pire.

Tame Parata.—Motini ana kia whakaaetia te ripoata mo tenei Pire.

Te Miterehana.—I nui te whakahe mo tenei Pire i te homaitanga i te tuatahi, na kua whakatikaia i roto o te Komiti whiriwhiri a kua pai, na, i te mea e tuku ana tenei Pire i te mana whakahaere ki nga Maori whai paanga, heoi kua kore aku whakahe, ahakoa he ritenga rereke i rota i ta to Kawanatanga i mohio ai. Engari e pai ana kia whakapuaki kupu te Kawanatanga mo tenei Pire i te mea ko ta ratou mahara e penei ana, kaua e hoatu ki nga Maori te mana whakahaere o a ratou whenua. Na kanui nga poraka e rite tonu ana te ahua ki Mangatu, a i te mea kua whakaaetia tenei ritenga, ki te tonu mai nga Maori whai paanga ki etahi whenua kia penetitia he ture ma ratou, e kore e taea te arai i te mea kua whai tauira.

Te Hetana.—Ki te titiro o te Kawanatanga he keehi motuhake tenei na reira kihai matou i whakahe ki tenei Pire kua oti nei te whakatika. Engari tona ahua o te tuatahi i rere ke. Na inaianei, e whakapumau ana tenei Pire i te whenua ki era tangata e tika, ana, na reira kaore a matou whakahe.

Panui tuatoru tia ana taua Pire.

Nga Maori Whenua Kore O Waikato.

H. Taipua.—E patai ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka whakamana te Kawanatanga i ta ratou kupu whakaae tuturu i whakapuakina i tera tau tera ratou e wehe i etahi whenua mo nga Maori Whenua kore o Waikato? I tera tau i patai ano ahau i tenei patai, a i penei ano te whakahoki mai a te Minita Maori ara: "Te Karimana, ki mai ana ae kei te hanga ritenga whakahaere whenua te Kawanatanga mo nga Maori whenua kore i Waikato puta atu ki nga wahi katoa o te koroni, a meake nei tonoa te Whare ki te paahi i tetahi ture whakahaere whenua mo nga tangata penei, a me awhina mai te honore mema nana te patai nei i ahau ana puta mai aua ture." Na kei te tatari tonu ahau kia kitea te whakaaro o te Kawanatanga, a kore kau noaiho.

Timi Kara.—Ko taua kupu whakaae kua panuitia nei e te honore mema i puta i te 29 o Hune o te tau kua hori ake nei. Na i te marama o Oketopa i muri mai ka paahitia te Ture Whenua a mehemea ka titiro te honore mema ki te rarangi 171 o taua Ture tera ia e kite kua whakamana te Kawana ki te whakawatea ki te whakarite whenua mo nga Maori ake, a kei te mau tonu te whakaaro pera a te Kawanatanga. E kore te Kawanatanga e tapepa, a he nui ta ratou mahi i etahi ritenga pai hei tuku whenua ki nga Maori. Kei te mahi nui hoki ratou ki te whakarite whenua mo nga Maori o Te Waipounamu a meake nei tahuri ai te aroaro ki nga Maori kore whenua o tenei motu.

Wenerei, te 23 o Akuhata, 1893. Nga Maori O Waipa Me Puniu.

Ko Reke.—Patai ana ki te Kawanatanga mei kore ratou e anga nui ki te whakaora i nga Maori o Waipa me Puniu e noho mate nei i runga i te aanga o te waipuke, kua pau nei a ratou kai, kua kore he purapura. A me tuku atu he whakahau kia Te Wirikihana kia tukua he riwai kia tukua atu ranei tetahi ora i runga i to ratou noho mate.

Ko J. Mekenehi.—Kaore ahau i te mohio ki tenei mate e korerotia nei, engari a Timi Kara kei te mohio pea. Heaha koa maku e patai a mehemea he pono ka whakaritea he orange ma ratou.

Paraire, te 25 o Akuhata, 1893.

Nga Maori Rawakore.

Ko Reke.—Patai ana ki te Kawanatanga mehemea kua tae mai he kupu ia Wirikihana mo te mate o nga Maori i Waikato i runga i nga Waipuke?

Timi Kara.—I patu waea ahau ki a Wirikihana a koinei tana waea utu mai, me panui e au ki te Whare:—

"23 Akuhata, 1893.

Te Kooti Maori Ki Otorohanga.

Ki Hiara.—Patai ana ki te Minita ko awhea whakatuwheratia he Kooti Whenua Maori ki Otorohanga i te mea kua whitu marama e tutaki ana taua Kooti inaianei, ahakoa kahore nga tangata i pai kia tutakina, a e kore e mohiotia ko awhea ra puare ai.

Timi Kara.—E penei ana te ahua inaianei: Ko nga Tiati kei wahi ke e mahi ana a tera e maha nga marama e pera ana ratou na reira e kore ratou e watea te haere ki Otorohanga. Otira ma te Kawanatanga e whakaaroaro.

"Ki te Honore Minita Maori.

"I runga i te Waipuke nui me te Waipuke hoki i te marama o Hanuere kei te mate rawa atu nga Maori e noho ana i nga taha taha o Waikato awa i Onewhero, tae atu ki Ngaruawahia, i nga parenga o te awa o Waipa tae atu ki te ngutu awa o Puniu me Whatiwhatihoe e tata ana ki Areka. Ko te awa hoki o Puniu te rohe ki tai o Te Rohe Potae, na kanui te whai whenua etahi o enei Maori kei roto i taua poraka a ka taea ano o ratou te whakaora i a ratou, ara me tahuri ki te hoko i etahi wahi o a ratou whenua otiia ko etahi o ratou, he paku noa a ratou whenua pena me era e noho mai na i Te Puhi Teihana me etahi o Ngatiapakura kei Kahotea. Kua oti katoa taku tohutohu atu kia Te Heteretini Heketari mo nga Maori i mate i nga waipuke nei. Ko ta nga Maori i pai ai, he riwai hei kai ma ratou, he riwai purapura hoki i te mea kua tata mai te Koanga. Ko etahi hoki o nga Maori ki te hiahia ki te mahi rori a he tika rawa kia whakapaia nga rori o Kawhia o Rakarana me Waipa.

"Na HORI WIRIKIHANA,

"Otorohanga."

Kua penei te waea kua patua atu:—

"24 o Akuhata, 1893.

"Kia Hori Wirikihana, Otorohanga.

"I runga i te waea mai kia Timi Kara kua whakamana te Tari Ruri i Akarana ki te whakapau i nga moni £100 i te mahi rori hei orange ma nga Maori mate kai i Whatiwhatihoe, a ma te kaiwhakahaere o te rori ki Taranaki e noho ana ki Otorohanga e hoatu he mahi ma nga Maori ki taua rori. Kia tere to whakaatu mai mehemea tera atu etahi Maori e mate ana kia tukua atu he ora ma ratou. Mau tonu e whakaora i nga mea e tino mate ana inaianei tonu.

"Na Te Heteretini."

Na kua tae atu he tohutohu ki te tari kia mataara ratou ki te awhina i nga Maori e pangia ana e te mate.

Turei, te 29 o Akuhata, 1893. Pire Reiti Whenua.

I runga i te motinitanga e Te Waari kia panuitia tuaruatia tenei Pire.

E. M. Kapa.—E whakawheatai ana ahau ki te Minita nana i kokiri mai tenei Pire, i te mea kua whai takiwa ahau ki te whakapuaki i oku korero whakahe. E rua wahanga o tenei Pire, ara ko te wahi e pa ana ki nga Maori me te wahi e eke ana ki nga Pakeha. Na kei te mohio nga Pakeha ki nga ritenga o tenei mea, ara o te utu reiti, tena ko matou kei te kuare matou ki tenei, ko tutewehiwehi ko tutewanawana tonu kia matou. Na to matou ahua kuare pea i penei ai ta matou titiro. E kore au e kaha ki te whakatikatika i tenei Pire erangi ka whakahe tonu ahau, ahakoa pewhea tona ahua. Tera e puta he raruraru i runga i te whakahaere a nga ropu takiwa. Na kua kiia tenei kupu kaore nga Maori e utu reiti ana. E he ana tenei kii. Ko te huihuinga o nga reiti e takoto ana ki runga i nga whenua Maori inaianei i raro i Te Ture Reiti Whenua Karauna, Whenua Maori 1881, e tae ana ki te £200,000. I ki mai a Te Waari i roto i tana whai korero i te homaitanga i tenei mea, he takiwa pai rawa tenei kia tau he reiti ki runga ki nga Maori. Te take pea i pena ai te tangi o tana korero, ko tana mohiotanga kei te rapu nui nga Maori i tetahi ture hei whakahaere ia ratou. Ki taku titiro kanui te kaha o tenei Kawanatanga ki te arai i nga hiahia o nga Maori ki te whakahaere i o ratou na whenua ake, me te whakararuraru ia ratou; me te whakaeke i nga tino taimahatanga nui ki runga kia matou, a ko te takaka whakamutunga tenei e whati ai te tuara o te Kamara. Ara ko te weti mutunga tenei e piko ai te tuara o te Maori ko tenei Pire kino. Titiro hoki kua tukua a matou whenua ki raro i te whakahaere o te Kai Tiaki. Taku hiahia mo tenei Pire he whakawiri i tona kaki, pena me te whakawiringa kaki heihei kia mate rawa. Ki taku me waiho tenei Pire mo tera tau ka homai ai. Heaha te pai kia utu reiti nga Maori e noho topu ana i runga i tetahi poraka. Kaore ano kia wehewehea? Akuanui ka hamenetia ko nga tangata ahu whenua, nga tangata kaha ki te mahi, a ka riro ma ratou anake e utu reiti. Kia mau mai tenei Pire. Titiro ki te kino ki te maro o nga Pire Maori katoa e pahitia ana i tenei tau. Kore rawa tetahi mea pai. I runga i te kupu kia pareia tenei Pire kei te Komiti Maori, kawea ki reira, heaha te aha? Nohea e pai, ina hoki te Pire Whakahaere Rahui Maori, kei to matou Komiti e mahia ana inaianei, a kaore au e makona i te pai o ta matou mahinga i taua Pire, kaore i te pai, a pareia atu tenei Pire ki reira, ko taua ahua tonu, e kore e riro mai ta matou i tumanaako ai. He nui, he tini noa iho nga Pire a te Kawatanga, e kore e taea e matou te whakatikatika kia pai. Ko te Pire Hoko Whenua Maori hoki tetahi, nui atu te wehi o nga Maori ki tera mea. He Pire tena hei whakataurekareka hei whakamokai i te iwi Maori, hei muru rawa atu i a matou whenua. Pai rawa atu kia noho te tangata hei Tiainamana, pai atu tera i te mea ka whanau te tingata he Maori ia, e kore e atawhaitia, e kore e tiakina, engari ngari me whanau mai te tangata he Tiainamana, ka tiakina e te ture.

H. Taipua.—E koa ana toku ngakau i te mea ko nga honore mema kua korero mo tenei Pire e whakahe tonu ana. Pai rawa atu mehemea ka tahuri te Kawaratanga me nga mema katoa ki te hanga i etahi ture pai e ora ai nga Maori me a ratou whenua. Kihau an i kite i tetahi Kawanatanga penei i mua, ko te whai o ia Minita o ia Minitia, he homai Pire hei raweke ia matou, hei muru i ta matou mana ki te whakahaere ia matou taonga me a matou whenua. Kia ngawari te hanga ture e tenei Whare. Me matua tuku mai nga painga katoa kia matou, katahi ka homai i enei mea. Tena ko tenei, e homai ana te Kawanatanga i nga taimahatanga anake, e puritia ana ko nga painga. Kia kotahi te ture mo matou tahi ko nga Pakeha, ka pai tena. Kei te nui haere te Maori ki te whai i te matauranga o ona hoa Pakeha, ki te whakapai whenua, ki te whakatupu hipi, me era mahi pai otiia no te kitenga o te Kawanatanga i tenei whakaaro pai o matou katahi ka tangohia rawatia e ratou a matou mana katoa. Kei te tuku te Kawanatanga inaianei ia matou taonga me a matou whenua katoa ki raro ki te mana o tetahi tangata kotahi, ka waiho ko taua tangata hei tino kingi, hei emepara tonu i runga ia matou, me te mea he iwi mokai matou, ano e hara ia matou enei whenua. E kore e tika kia akina tenei ture kia paahitia inaianei. Hei tohu mo te ingoa kino o tenei Kawanatanga, titiro ki te pitihana a nga wahine kua tae mai ki te Whare nei whakahe ai i tenei Pire. Katahi ka kitea tenei mea te pitihana wahine Maori. A he tohu aha ia tena? He tino whakaatu ra pea ki te kino o enei Pire. E whakawhetai atu ana ahau ki a koe e te Pika mo to whakaaetanga kia panuitia aku pitihana e te Karaka o te Whare. Otiia inaianei kua mutu taku tonu kia panuitia aua pitihana, te take he huhua rawa, a heoi taku inaianei, he ruke paihere atu ki runga ki te tepu o te Whare pukai ai. Na kua e wareware te Whare ko nga Maori i tuka mai i enei pitihana, he tangata piri pono kia te Kuini. Tokomaha o ratou i uru ki nga whawhai ki te hapai ia Te Kuini, a i heke a ratou toto. I mua i puta tonu te kupu atawhai a te Kuini kia manaakitia e te Kawanatanga te iwi Maori. Na kua takahia taua kupu toha tohu, kua whakahaweatia; a mei kore te Tiriti o Waitangi kua ngaro atu matou ki te po. I mua i kino rawa nga ture mo nga Pakeha. Kua rongohia ahau mehemea i tahae tetahi tangata i te hipi a tetahi ka taronatia ia. Mei kore taua tiriti tera matou e whiua pera tonu me te hunga whanako hipi. Kei te mohio a Te Waari ki te whakaaro a nga Maori, inahoki i tae atu ia ki Te Waipatu ki te hui nui a nga Maori i tera tau, a whai korero ana ia kia ratou, koia ahau mea ai me hiki atu tenei Pire mo a tera tau. Kati rawa te whiu kino i nga Maori, kei ara ake tetahi pakanga, ma wai e wawao? A ka pa he

mate nui ki te koroni katoa.

Tame Parata.—He tino hohoro te akinga mai o tenei Pire ta te moa kihai i mohio nga Maori ka homai e te Kawanatanga he reiti ki runga ki o ratou whenua koia ahau i mea ai, e he aua te homaitanga o tenei Pire inaianei. Ko nga Pire penei e tino eke nui aua ki runga i nga Maori, me matua whakamaori, a me tuku ki nga wahi katoa o te motu kia tino mohio ai ratou ki ona ritenga, ki nga whakaaro hoki o te Kawanatanga mo ratou. E kora rawa ahau e pai ki tenei Pire, te take kihai i mohio nga Maori ki tona ahua; kihai i tae atu he whakamaharatanga kia ratou a he mea tau hou hoki te mahi reiti kia ratou. E koa ana ahau i toku kitenga kei te whakahe etahi atu mema ki tenei tikanga kei reititia nga Maori o Te Waipounamu. Tika tonu ta ratou whakahe, ta te mea ko etahi o aua Maori ra, he hawhe eka, e rua eka tae atu ki te te kau eka. Tetahi ki te utu reiti ratou, ka whakapaua kihea nga moni?

Tetahi HONORE MEMA.—Ka whakapaua ki runga ki a ratou huarahi.

Tame Parata.—E kore e whakapaua penatia. I whakaekea he reiti ki runga ki o matou whenua i raro i Te Ture Reiti Whenua Maori Whenua Karauna i enei tau kua hori ake nei, kore rawa i mahia nga rori hei painga mo nga whenua a nga Maori. Koia ahau e whakaaro ai, e tino kaika ana te homaitanga o tenei Pire inaianei. Te take i penei ai toku korero, koia tenei. Kaore ano kia whakamohiotia nga Maori tenei ka reititia a ratou whenua e te Kawanatanga. Na reira ko to mea tika tenei me waiho mo tenei tau e haere ake nei kia ahei ai ia tangata e whakatu ana iaia hei mema ki te whakaatu ki ona iwi tera e whakaekea he reiti ki runga ki o ratou whenua. Titiro hoki ki te whai korero a etahi mema e whakahe ana ki te tukunga pooti ki nga wahine me te korero penei kia matua tuku tenei take ki te motu kia puta ai te whakaae, te whakahe ranei a nga iwi. Waihoki ko tenei ritenga hou, me pera ano. Tetahi, kua rawa tenei reiti e whakaekea ki nga Maori o Te Waipounamu, ina i tangohia noatia a ratou whenua, he parenga noaiho te utu. E toru tekau miriona eka i tangohia mo te £2,000. Na reira e tino tika ana kia kua tenei mahi reiti e pa kia ratou. He iti rawa hoki a ratou whenua a e kore ratou e mohio inaianei me pewhea te paanga o tenei mea rereke kia ratou. Tetahi kahore ano kia puta tika kia ratou nga tiwhikete o a ratou whenua. Ki te whakaeke he reiti ki runga ki tetahi whenua, he tokomaha nga tangata whai paanga tera e riro ma nga tangata toru toru anake e utu nga moni reiti katoa. Inaianei i raro i te Ture Reiti e utu ana ratou i te 6 paiheneti hei reiti. Na kaore ratou e mohio ka hia nga moni e tonoa ratou kia utu i raro o tenei Pire. Titiro hoki e te Tumuaki ki te whenua paku a nga Maori kei to takiwa kei Waimate, me te wahi iti hoki kei Waitaki, he kirikiri noaiho te nuinga. E tae ranei tona utu ki te 1s. ki te 2s. mo te eka, e kore ranei. Me whakaaro nui te Whare ki tenei a kua e whakaeke he reiti ki runga ki enei Maori. E ki ana te Pire, kua tenei Ture e pa ki Taupo, ki Kawhia hoki, a heaha a Rakiura te kapea ki waho hoki, i te mea he moutere tena a kaore kau he huarahi o reira. E pouri ana ahau mo te huinga mai o Rakiura. Tena mo toku kotahi, e tika ana kia utu reiti ahau mo toku whenua i te mea hoki e whiwhi ana ahau i te painga o toku mahi whenua; Otira kei te maharahara tonu ahau ki oka hoa Maori nana nei ahau i tuku mai ki tenei Whare. E kore e tika kia utu reiti ratou. Tetahi he nui noa atu nga whenua kei tenei motu kahore ano kia whakawakia, kahore ano hoki kia wehewehea ki ia tangata ki ia tangata, a me pewhea e tau tika ai he reiti ki enei whenua? Kaore i te mohio nga Maori, na reira e tika ana kia hikitia mo tera tau. Ahakoa he tangata tautoko ahau i tenei Kawanatanga, e kore au e pooti mo tenei Pire. Ka haere taku pooti i runga i taku i mohio te tika me te pono. Na e ki ana te mema mo Taranaki he taima pai tenei hei kawenga mai i tenei ritenga. E he ana tenei kupu. Kaore ano nga Maori i tino marama ki enei tu tikanga. He whakatauki nonamata tenei e ki ana "Me matua ngoki te tamaiti, katahi ka haere tu." Kei te whakahe hoki au ki te tini o nga Pire e homai ana mo nga whenua Maori i te takiwa kotahi. Inahoki nga Pire tuku i o matou whenua ki raro ki te mana o te Kai Tiaki, me te Pire Hoko Whenua Maori me te Pire Reiti me ena tini Pire. Ki te aki aki koutou i nga Maori ka puta ke nga Maori, e kore e whai mai ia koutou. He aha te take kahore i whakamaorititia enei Pire i mua o te Paremete me te tuku tuku ki nga wahi katoa o tenei motu. E ahua pai ana ano te reiti, otia kia ngawari, me ata haere. E pai ana te tukunga o te Pire nei ki tetahi Komiti. Na mehemea ka whakaekea he reiti ki runga ki o matou whenua, me mahara ano te Koroni i te rironga o a matou whenua i te Karauna a kaore nei i whakamana nga mea i whakaaetia mo matou. Mehemea i whakamana enei kawenata, me enei painga i whakaaetia mo matou, ka taea noatia e matou te utu reiti inaianei, ite mea kua ora matou. Tena ko tenei kei te mohio te Whare, kotahi mano e ono rau o enei Maori, kahore kau a ratou whenua. Na e waru rau o ratou e whiwhi ana ki nga whenua moroiti, timata i te rima tae atu ki te tekau eka ma te tangata kotahi. Na i runga i tenei ahua e kore e tika kia eke nga ritenga o tenei Pire ki nga Maori o Te Waipounamu. I tukua mai ahau hei tiaki ia ratou a ki te haere tenei Pire ki roto ki te Komiti ka motinitia e ahau kia kua e pa ki tera motu.

He nui uga mema i korero mo tenei Pire. A i runga i te motini, "Kia panuitia tuarua tia tenei Pire." Ka pootitia.

Nga tangata i peta mo te Pire e 21.

Panui tuarua ana taua Pire.

Hikitia ana te Whare i te 40 meneti te paahitanga o te tahi i te ata po.

Wenerei, te 30 o Akuhata, 1893.

J. Ranana.

Homai ana e Te Roore tetahi pitihana na Teone Ranana mo Kaitaia, a no te panuitanga ka kitea he korero kino kei roto mo Hone Wepiha me Te Miterehana.

Motinitia e Te Roretana kia kaua e tangohia tana pitihana a kia pana atu.

Whaakaetia ana e te Whare.

Whare Manuwhiri Maori I Te Parawhe.

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te Minita mo te taha Maori ka pewhea te mahi a te Kawanatanga mo runga mo te pitihana a Teone Topi Patuki mo te whare manuwhiri i Te Parawhe?

Timi Kara.—E penei ana te ripoata o te Komiti Maori, me puare tonu he huarahi e tae atu ai nga tangata ki taua rahui me taua Whare manuwhiri hoki. Na kei te puare tonu te ara ma te moana, ma te waapu hoki, a e kore e pa e raru raru ki nga Maori. Na reira kahore e ritenga kia hanga he tikanga hou mo tenei mea.

Nga Maori O Waikato.

Hoani Taipua.—E patai ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka whakarite tikanga inaianei tonu te Kawanatanga hei whakaora i te mate nui kua pa ki nga Maori o Waikato ki raro i runga i te waipuketanga o ta ratou whenua? Me panui tenei reta, he mea perehi ki roto te Herara Nupepa o Akarana. E penei ana,—

"Kei Waikato ki waho, e tae ana ki kotahi rau nga Maori, tane, wahine, tamariki, kore rawa atu he kai, heoi nei anake, he kouka, he aruhe, he tuna takitahi. Me te apiti mai hoki ki etahi puhera paraoa he mea aroha mai na nga Pakeha. I te takiwa o te Kirihimete i pau katoa a ratou kai i te waipuke, a ko to ratou oranga i muri nei he mahi tapahi harakeke mo nga mira haro muka. Otiia i te mea kua ki nga repo katoa i te waipuke, kua kore e taea te harakeke, a kua mutu te mahi o nga mira. Kua ngaro a ratou whare, me a ratou taonga. Kua kore rawa atu a ratou rawa; kore rawa he hereni kotahi a taua iwi."

Na e patai ana ahau ki te Kawanatanga mei kore ratou e tere tonu te whai koha ki enei tangata e noho mate ana i te mea he ahua ke rawa tenei, a e kore e pai te waiho roa.

Timi Kara.—Kei te whakarite tikanga te Kawanatanga. Kua tae atu te whakahau kia Hori Wirikihana kia tukua he mahi rori ki nga tangata e pai ana ki te pera, me te atawhai hoki i nga tangata e mate ana. Nui atu te whakaaro o te Kawanatanga ki enei tangata.

Taiti, te 31 o Akuhata, 1893. Pire Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori.

Ko Mekenehi.—E motiniana ahau kia panuitia tuaruatia tenei Pire. He pai atu mehemea i riro ma tetahi tangata nui atu tona mohiotanga i toku mana e whakahaere tenei Pire. E hara hoki ahau i te tangata mohio ki nga ritenga Maori o tenei motu. Ko tenei Pire hei whakamana i te Kawanatanga kia riro mai he whenua Maori hei whakanohonoho, he mea hoko, he mea riihi ranei. E kore e mana tona paanga, erangi kei nga Maori tonu te ritenga ki te tuku i o ratou whenua ki te Karauna. Kei a ratou anake te whakaaro.

Etahi Honore Mema.—Aue, aue!

Ko Mekenehi.—Ahakoa aue mai nga honore mema na. Kei te pono taku ki, kaore kau he ritenga maro, ahua tango, muru pehea ranei i nga whenua a nga Maori. A mehemea e pera ana tona ahua e ahei ana nga mema ki te whakatikatika kia pai ana tae atu te Pire ki te Komiti. Kua tae hoki tenei ki te wa e tika ana kia whakamahia nga whenua nui a nga Maori e takoto mangere ana kei tenei motu. Kore rawa e pai kai waiho enei wahi nui kia takoto kau ana. E tae ana pea ki te whitu miriona eka, kore rawa e hua mai he painga ma nga Maori, ma te koroni ranei. Ko enei whenua kei te arai i te mahi whakanohonoho mete whakaorai te motu. Na ka tau te he kia tatou mehemea kaore tatou e hanga ture hei whakahaere, hei whakamahi i enei whenua takoto kau. Tera e taea te whakahaere kia kaua e pa he mate ki nga tangata Maori whai paanga, a tena ia, me pewhea, ra te whakahaere? Heoi ra me whakarite he whakahaere i raro o tenei Pire. E pouri ana ahau i te mea kua puta te whakaaro a nga rangatira Maori, he Pire muru tenei. Otiia mehemea ka ata tirohia ka kitea e hara i te mea pena. Otiia tera pea te kupu kotahi e ahua kino ana, ara ko te kupu "tango" i roto o te rarangi whitu, erangi e taea ana ano te whakangawari i tena kupu. Te kupu nui a nga Maori ia tau, ia tau, he ki peuei, "Taihoa, Taihoa kia tae atu ki tera tau." Otiia e kore e tika kia waiho enei whenua nunui hei arai i te ora o te koroni. Ki te paahitia tenei Pire ka tino kake haere tenei motu. Inaianei e kore te tangata moni iti e whiwhi ki tetahi whenua Maori i runga i te taimaha me te awahio o nga whakahaerenga. Ma nga tangata moni nui anake e whawha ki nga whenua Maori

ka taea ai. Mehemea ka paahitia tenei Pire ka ahei nga Maori te ki "Kua tukua e matou o matou whenua ki te Kawanatanga ma ratou e whakahaere i runga i te utu nui." Titiro hoki ki te hua o nga raruraru me nga whakawa me nga mahi whakapau moni nui a nga Maori mo a ratou whenua. Ko te mahi a nga ropu takiwa e hanga nei i nga huarahi, na enei mahi i whakanui te utu a nga whenua Maori. Na kua whakaritea i roto o tenei Pire me pooti nga Maori mo te hoko mo te riihi ranei ki te Kawanatanga. Kua whakaturia i roto o tenei Pire tetahi Poari Whakahaere Hoko Whenua Maori. Ko te Tumuaki o nga Kai Ruri, me te Komihana o nga Taake me te Komihana o nga whenua Karauna o te takiwa e takoto ra te whenua ka whakahaerea nei, me te Mema Maori o taua takiwa me tetahi Komihana Maori, he mea whakatu na te Tiati Tumuaki o te Kooti Whenua Maori, a ka huaina ko ko te Komihana Maori, ma nga mema o te Paremete e tohu tohu ki te Tiati nga tangata tika hei Komihana. Ka tu te poari ka whai mana te Kawana ki te whakaputa Panui ki runga ki te whenua e paangia ana e tenei Ture e pai aua kia whakanohoia. A kei roto i te Pire nga ritenga whakahaere mo te whiriwhiri utu o nga whenua, a tera e tau he tika ki nga Maori i raro i tenei whiringa utu. A ki te kore e pai nga Maori ki te hoko ki te riihi, kahore kau he tikanga hei whiu ia ratou.

Ta Rapata Taute. — A ka pewhea?

J. Mekenehi.—Heoi ra ka takoto tonu.

Ta Rapata Taute.— Ka ahei ranei nga Maori ki te riihi ki nga tangata o waho?

J. Mekenehi.—Kahore, i te mea e mau ana te panui ki runga ki te whenua. Mehemea ka kore e oti he ritenga whakahaere a nga Maori me pooti, a ka riro i te nuinga te tikanga mo te riihi mo te hoko ranei. Ka oti te pooti mo te hoko ki te Karauna, ka ahei te hoatu he moni tonu, he tipenetua ranei, kei nga Maori te ritenga. Ki te hiahia ranei ratou ki te riihi ki te Karauna i raro i nga ture whenua Karauna, heoi me homai e ratou tetahi wahi o te whenua ki te Karauna hei utu mo te ruritanga me te mahinga o nga huarahi. A ki te mea ratou ma te Karauna e riihi atu a ratou whenua ka tu ko te Karauna hei tarati hei kaitiaki ma nga Maori, a ka puta he utu tika kia ratou mo a ratou whenua. Tenei ano tetahi ritenga ma nga tamariki. Me pare tenei Pire ki te Komiti Maori kia mohio ai nga mema Maori ki ona ritenga. Ma toku hoa pai ma Timi Kara e korero i te mea he mohio rawa ia ki te hiahia a nga Maori. Nui atu toku whakapai ki aia mo tona kaha ki te hanga i tenei Pire. Nana te mahi nui i te hanganga, he whakapuaki kau taku. E motini ana ahau kia panuitia tuaruatia tenei Pire inaianei.

E. M. Kapa.—Ka korero ahau i te mea kei te tino maharahara toku ngakau ahakoa pewhea te marama o te tohu tohu mai o te Minita mo taua. Pira nei. Me titiro hoki nga honore mema ki te tini tini o nga pitihana whakahe a nga Maori mo tenei Pire kua tae mai ki te Whare nei. Ko te nuinga o aua pitihana i rere mai i Whanganui. Ahakoa ki mai te Minita kaore he mea kino i roto o tenei Pire, e kore au e ahei te whakapono ki ana korero, inahoki e hara ahau i te kapo a kei te titiro oku kanohi ki nga rarangi o tenei Pire. I ki mai ano te Pirimia e kore e tangohia tetahi eka kotahi a nga Maori i runga i to ratou kore e matua whakaae, taku utu mo tera kupu, kei te tohutohu mai ano etahi tangata, etahi roia whai matauranga kia matou, he Pire kino rawa tenei, e rite tonu ana ki te muru, ki te raupatu. Na ko ewhea o enei kupu te mea pono? Me whakawhirinaki matou ki a wai? Ahakoa kei te hoko tonu te Maori ki te Kawanatanga i o ratou whenua, ia tau, ia tau, kua homai tenei Pire me te ki hoki He Pire Hoko Whenua Maori. Ko ewhea ahua o te mahi hoko whenua te mea e whaia ana e te Kawanatanga? Inohoki, kei te tuku tonu nga Maori i o ratou whenua, kaore i te kaipono. Me mahara ano tatou ki te mate kino i pa ki nga Maori i mua i runga i nga mahi hoko hoko. E kore pea te Whare a wareware ki te mahi tahae, mahi whakahouhou a Hone Ranana mo Kaitaia. I mahia taua hoko i tenei tau kua hori nei, a kowai ka tohu, kowai ka mohio, e kore e puta mai he mahi pera a muri ake nei? He tino anahera pai ranei nga Komihana ka whakaturia a muri ake nei? Me patai hoki ahau ki te Kawanatanga, kei te pewhea a ratou whakaaro mo te pitihana a Meiha Keepa me ona hoa rangatira Maori e tonono nei ratou kia tukua atu he mana Kawanatanga kia ratou? Me te mea e tangohia ana te kaupapa o ta ratou tonono ina hoki te homaitanga o tenei Pire. E tonono ana nga Maori kua tukua kia ratou nga mana me nga tikanga i whakapumautia kia ratou i raro i te rarangi 71 o te Ture Nui o Nui Tireni. Mehemea ka ki mai te Kawanatanga, kua mana kore taua Ture inaianei, katahi ka marama. He mea tino ketekete, tino miharo tenei, ara, kei te wa tonu i kaha ai nga Maori ki te rapu Kawanatanga ma ratou, koina tonu te wa hei homaitanga ma te Kawanatanga i nga ture kino rawa pena me tenei. He aha ra te Kawanatanga te whakamana i nga hiahia a nga Maori e tonono paitia nei e ratou? E nui ana te manawanui o nga Maori rangatira e hui mai nei ki Poneke ki te ata whanga marire ki te utu mai a te Kawanatanga mo a ratou tonono. Utua mai ana te Kawanatanga ko te homai Pire hei whakahaere ia ratou whenua. I amuamu te Minita mo te karanga tonu a nga Maori, Taihoa Taihoa! He tika tonu tenei kupu a nga Maori. Te take i penei ai ratou, kua tae kia ratou te hawetiwheti o nga Ture e paahitia e te Paremete nei hei whakahaere ia ratou whenua. Mehemea ka homai tetahi Pire penei me tenei hei whakahaere i nga whenua a nga Pakeha, ka maranga katoa ratou. Tutu ana te puehu. Ka kapo katoa ratou ki a ratou pu, a he toto maringi tona tukungaiho. Kei te mohio pea te Whare ki te korero o roto o te Paipera mo Kingi Ahana i tonono kia riro iaia te Kaari Waina a Napoto: a no te kore whakaae o Napoto ka meingatia e te Kingi kia whakamatea. Ki taku titiro e rite pu ana te whakaaro me te whakahaere o te Kawanatanga mo o matou whenua ki te hiahia o taua kingi mo taua kaari waina. I tera tau i paahitia e tenei Whare Te Ture Hoko Whenua Maori, a e whakaritea ana e te rarangi 15. Me

matua whakaae tetahi Tiati o te Hupirimi Kooti, katahi ka riro te hea whenua a tetahi tamaiti. He rarangi tiaki pai tena i nga Maori, Otiia, kua whakakorea e tenei Pire. I raro i taua Ture e whai mana te Kawanatanga ki te here panui i nga whenua Maori mo nga tau e rua anake. Na i raro o tenei ka whai mana ratou ki te here ki te panui ake, ake, taea noatia tera ao. E ai ana tenei Pire, kia ruatekau-marima eka whenua pai, ma ia tangata Maori. Tena ia, ka pewhea mehemea ka waimarire tetahi tangata a ka whanau mai ana tamariki maha maha noa atu. Ka ora ranei ratou whaka—tini i roto o taua piihi iti noa nei? E hara i te mea kei te ora pai nga Maori inaianei, ahakoa pewhea te nui o a ratou whenua. Te take i rawa kore ai ratou. Ko nga ture weri weri e hanga ana e tenei Paremete kei te whakamate ia ratou. I ki mai hoki te Minita nana i homai tenei Pire. Na Timi Kara i hanga. He pono pea tena kupu inahoki kua puta katoa nga Minita ki waho o te Whare inaianei. E mohio ana ahau ki etahi whenua Maori e herea ana e te Kawanatanga, he mea panui i te tau 1874, a kaore ano kia riro ia ratou to hoko inaianei. Toku hiahia he korero roa tonu, erangi kei hoha nga honore mema. Ahakoa parea tenei Pire ki te Komiti Maori kia whakatikaia i reira, ka whakahe tonu ahau ta te mea e hara i te mea he whaiaipo naku te Pire nei.

Hoani Taipua.—Kei te whakahe ahau ki nga rarangi o tenei Pire. Ara ki te 26 me te 27 me era atu rarangi me te rarangi 2 otiia he maha noa atu nga mea kikino. He Pire tino rereke rawa atu tenei, inahoki e whai mana ana te Kawanatanga ki te riihi atu i o matou whenua mo nga tau e 999. Otira me tino whakawhetai ahau ki te Kawanatanga mo to ratou atawhai kihai nei ratou i mea kia tae rawa ki te mano tau te riihitanga o a matou whenua, erangi i whakamutua ki te 999, anake. Nui atu taku miharo me toku whakawhetai. Katahi tonu te koha nui a tenei Kawanatanga mo matou. Tenei hoki tetahi mea rereke ara ko te whakaaro kia whakamana nga tamariki ina tae ki te te kau-mawhitu tau ki te hoko rawa i o ratou whenua. I mua i ki te ture me tae rawa ki te 21 tau katahi ka mana te hoko a te tangata. He mea he tenei, te hanga tikanga e tere ai nga tamariki ki te ruke i o ratou paku whenua. Katahi ahau ka rongu ki tetahi tu whai korero, pena me ta te Minita nana i homai tenei Pire. Me te mea heoi te whakaaro o te Kawanatanga, he hao i a matou whenua katoa. Me te arai hoki kia kaua rawa etahi tangata e whiwhi tahi. Nui atu ta ratou minamina ki te tango i o matou whenua. I ki te hoki ahau ko te he o ta te Kawanatanga mahi hoko Whenua Maori, he iti rawa no te utu e homai aua kia matou. He tatari ki te takiwa mate a nga Maori a ka riro atu te whenua mo te 1s. te 5s. te 6s. ranei hereni mo te eka. Koinei te take i ki ai ahau kaua matou e tonoa kia utu reiti. E mea ana te Kawanatanga kia whai mana ratou ki te here i a matou whenua mo ake tonu atu. E tino he ana tenei. I mua o te mutunga o taku korero, me whakawhetai ahau ki nga honore mema e whakapuaki kupu awhina ia matou. Ara a Kapene Rahera me Te Ritihana, me Te Miterehana me Ta Rapata Taute. Nui atu te hari o toku ngakau i te pai me te tika o a ratou korero. E pai ana ano hoki te Kawanatanga mo ta ratou whakaaetanga kia parea tenei Pire ki te Komiti Maori. Engari e tohutohu mai ana oku hoa Maori o Werengitana nei, kaua ahau e tae atu ki taua Komiti ina tae ki te ra e whakahaerea nga Pire Maori.

Timi Kara.—Kanui toku miharo ki nga honore mema mo te ngawari o a ratou korero tatai haere i tenei Pire. E whakapono ana ahau i ta ratou kii kia tirohia tenei mea nui i runga i te ngakau kotahi i runga i to tatou kimihanga i te tika mo nga iwi e rua. E tautoko ana hoki ahau i te kupu a Ta Ropata Taute, e kore e oti pai te ritenga whakahaere mo nga Whenua Maori i roto i te Pire kotahi ta te mea he take nui whakarahara tenei. He nui noa atu no ona koruretanga me ona ahua me ona ritenga katoa na reira e kore rawa e oti e te tangata kotahi te homai ture pai hei whakamarie hei whakaoti unguta noa ki te paitanga tuturu. Na reira e tika ana kia maha nga Pire e homai. Titiro hoki ki te Pire Whakahaere Rahui Maori. Kahore e taea te hui ki raro o taua Pire nga whenua takoto kau a nga Maori. Waihoki ko nga ture whakahaere i nga rahui Maori o te Tai Hauauru, he ahua ano tenei. Na e meingatia ana e Tenei Pire kia whai mana te Kawanatanga ki te kimi i nga whenua e pai ana mo te whakanohonoho tangata, me te Panui hoki i aua whenua. Muri iho ka hanga ratou i tetahi Poari i raro i nga ritenga o tenei Pire me te whakahau ki taua Poari kia tahuri ki te whiriwhiri i te utu mo taua whenua. Ka oti te whakarite te utu ka tonoa nga Maori kia pooti ratou mo te hoko kia te Kuini i runga i te utu kua takoto, me riihi ranei. Ki te tupono ta ratou pooti he hoko, heoi kei roto i te Pire nei nga whakahaere mo tena mahi. Ki te tupono ta ratou hiahia me riihi, heoi ka riihitia te whenua i raro i nga ture whenua o te koroni. He mea ahua tautohe tenei, a kaore ahau e pai kia peneitia te riihitanga o a ratou whenua. Ki taku me rereke ano nga riihi whenua Maori i o a te Kawanatanga whenua. Mehemea ka hiahia nga Maori ki te hoko, me utu ratou ki te moni ki te tipenetua ranei, kei ta ratou hiahia te tikanga. Na no tenei tau kua hori ake nei taua mahi utu whenua ki te tipenetua. Mehemea i mana tenei ritenga i mua, pai atu te ora o nga Maori inaianei. Ta te mea hoki e hara nga Maori i te iwi tiaki pai i a ratou moni. He nui rawa atu nga moni kua whakaputaina kia ratou e te Kawanatanga, e nga Pakeha rawaho hoki, kihai i mau ta ratou pupuri, i rukea porangitia, kore rawa he painga i takoto kia ratou. Na ki te kore nga Maori e whakaae ki to riihi, ki te hoko ranei, heoi ka mau tonu te panui, he ahua he ano tenei, otiia ka taea ano e te Kawana, te whakakore, te whakarereke ranei i aua panui, na reira pea ki te kore ratou e riihi, e hoko ranei ka unuhia pea e te Kawana te Panui a ka watea ratou ki te aha atu i ta ratou whenua. Ki taku mohio e kore e pai kia mau tonu nga panui i te mea kua puta te kupu a nga Maori e kore ratou e hoko e riihi ranei ki te Karauna. Ki ta Kapene Rahera whakaaro, me puare te mahi hoko whenua Maori ki te katoa, otiia e kore e pai nga Maori me te koroni hoki mehemea ka peratia. He nui rawa hoki nga tangata kua uru ki

etahi poraka a ki te tahuri tetahi tangata ki te hoko, e hia ra tekau tau ka pau me te kore ano e riro pai mai te whenua iaia. Na tenei tu mahi hoki i arai te mahi whakanoho whenua i te Tai Rawhiti a koina te take i homai ai te Ture Whakamana Take Whenua Maori i runga i nga raruraru i pa mai i raro i te Ture, 1873. Me matua roherohe te whenua kia mau ki ia tangata ki ia tangata katahi ka ahei te hoko noa atu ki tana i pai ai, pena tonu me nga pakeha. Tenei hoki tetahi ahua. Akuanei pea he tokomaha rawa uga tangata kei roto i tetahi poraka e hara i te whenua tino momona rawa. Akuanei ki te wehewehea taua whenua ki ia tangata ki ia tangata, he nui noa atu te moni e pau mo te ruritanga me te wehewehenga, pau katoa pea te utu o te whenua. Inaianei kua wehea te koroni kia wha takiwa Kooti, a kei te mahi nga Tiati kotahi, tokorua ranei ki roto i ia takiwa, kei te mahi hoki nga kai Whakawa Tuturu, a kei te haere nga mahi katoa o te Kooti. E whakahe ana a Te Miterehana ki te rarangi 13, ara mo te utu a nga Maori i nga mahinga rori me era atu mahi. Na ki taku titiro, ko aua utu e rite ana ki uga moni a nga Maori e pau ana inaianei mo nga whakawakanga me nga ruritanga me era atu mea. I pai rawa i aroha rawa te whai korero a Ta Rapata Taute mo tenei Pire. I ki mai ano ia he whakahe ano tana, otiia he ruarua nei, a tera e taea te mahi i roto o te Komiti. Ko te rihi mo ake tonu atu tetahi o nga ritenga kino ki aia; a kahore ahau e pai ana ki taua mea kia pa ki nga whenua Maori. Me tuku nga whenua Maori mo nga tau e ruatekau matahi anake, hei te paunga o aua tau me whiriwhiri hou te utu o te whenua. Tera pea e ngawari te Minita Whenua mo tenei. E pai ana te mahi tuku i nga Pire penei ki nga Komiti Whiriwhiri kia pai ai te mahi whakatikatika. A tera te Komiti Maori e anga nui ki te whakapai haere i tenei mea ana tae ki reira. Kei te pai tonu ahau ki tenei Pire. Takitahi noaiho nga mea e pai ana kia whakatikaia a tera e oti he Ture pai rawa atu. Kahore i te pai te tikanga hoko whenua Maori a te Kawanatanga inaianei. Ko nga apiha o te Kawanatanga kei te whakatau i te utu, a ka herea te whenua i raro i te mahi panui a ka tae ki te ra e hoha ai te tangata Maori whai paanga, heoi kua hokona e ia tona hea mo te moni iti noaiho, ka maumaua tona whenua hei utu mo ona nama. I etahi keehi, kahore e pai nga Maori ki te hoko i o ratou whenua ki te Karauna, te take, he iti rawa no te moni. Kei te penei te korero a nga Maori i Waikato. Ko te take i pai ai ahau ki tene Pire tera e rahi te utu ma nga Maori, i te mea hoki tera he riro ma te Poari e whiriwhiri e whakatau te utu o a ratou whenua. A ka riro te Kawanatanga hei ahua kai tiaki ma nga Maori. Ki te mohio te Whare kahore e tino nui nga mema Maori i roto o te Poari, kati ka tae ano te mea kia tokomaha atu. E ahei ana te Kawanatanga ki te kii me whakawa, me whakatau nga whenua Maori katoa, a i runga i tera ahua me matua ruri kia taea ai. Ki te oti te whakapumau te take paanga ki ia tangata, ki ia tangata, heoi me tino mea te Kawanatanga kia whakamahia kia whakanohoia aua whenua e uga Maori tonu no ratou ake enei whenui, e nga Pakeha ranei. Engari me awahina ratou e te Kawanatanga, kotahi tonu hoki te mea nui e whaia aua, ko te whenua kia whakanohoia, ahakoa ma te Maori ma te Pakeha ranei e noho, e mahi. Kia puta mai he hua i runga i aua whenua hei painga ma te koroni nui tonu. Tera e puta hoki he painga ki nga Maori, a ka whai ratou i te tauira o nga Pakeha me te noho tahi i runga i te matauranga. Ko nga whenua i waho atu o nga wahi e tika ana kia whakapumautia ma nga Maori, me riro era ia te Kawanatanga i runga i tetahi utu tika. Tera pea e tae ki tenei ahua a muri ake nei, ara ka pootitia he tangata Maori hei mema mo nga Poari whenua me nga ropu takiwa. Ki te tae tenei Pire ki te Komiti me ngakau nui nga mema katoa ki te whakapai haere, a tera e oti he mea pai rawa atu, hei honore mo te Paramete, hei painga hoki mo te koroni.

He nui noa atu nga korero i puta mo tenei Pire, katahi ka tu te Minita ki te whakahoki i nga korero, a ka panuitia tuaruatia, ka pare hoki ki te Komiti Maori.

Paraire, te 1 o Hepetema, 1893.

Kooti Whenua Maori I Otorohanga.

Ko Hiara.—Patai ana ki te Minita Maori, ko awhea whakapuare ai te Kooti Maori ki Otorohanga? He mea nui tenei mo te koroni a me manaaki te Minita i taua patai.

Te Riiwi.—E kore a rawa e taea te ki ko awhea tu ai ano te Kooti ki taua whenua, kei te raruraru nga Tiati katoa ki etahi atu wahi a e kore e mutu a ratou mahi i roto i nga marama maha atu.

Nga Ture Maori.

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te Kawanatanga mei kore ratou e whakaae kia perehitia tuaruatia nga Ture katoa e pa ana ki nga Maori mai ano i te whaka—koronitanga o Niu Tireni? He pai rawa mehemea ka whakaaetia tenei mea a katahi nga Maori ka ahei te rapu i nga tini ture e pa ana kia ratou, me te mohio hoki ki nga ritenga. Mehemea ka pai te Kawanatanga ki tenei tera he nui te utu e puta mai i te mahi hokohoko o enei pukapuka, a kaore e ngaro te moni o koroni.

Te Riiwi.—E kore au e kaha ki te whakaae ki te hiahia o te honore mema; he nui rawa no te utu mo te perehitanga. Erangi ko te nuinga o enei ture kua oti te perehi kua oti hoki te whakamaori.

Nga Rahui O Te Tai Hauauru.

Ko Hakenehi.—E patai ana ki te Pirimia mehemea kei te mohio te Kawanatanga i utua ki te Kai Tiaki i tera Tihema tetahi moni i runga i te reti i raro o "Te Ture Rahui o Te Tai Hauauru, 1892," a kaore ano kia utua tenei moni ki nga Maori whai paanga, a heaha te take i roa ai, a me mea te Kawanatanga i tetahi ritenga whakahaere kia tere te utu i enei moni a muri ake nei.

Te Waari.—E pa ana tenei patai ki tetahi moni £1,135 i hoatu ki te Kai Tiaki i te Tihema. I puritia taua moni kia whai takiwa te Kai Tiaki ki te titiro mehemea e rite ana aua moni reti, a meake nei tuhaina ai taua moni ki nga Maori.

Ture Whakamana Take Whenua Maori.

Te Hatana.—E motini ana ahau i te panui tuarna o tenei Pire a ka parea ki te Komiti Maori. Ki te whakahokia mai i reira katahi tatou ka korero roa mo ona tikanga katoa.

E. M. Kapa.—E patai ana ahau ki Pirimia mehemea tera e whai mana nga Maori i raro o tenei Pire ki te tono kia kimihia kia whakaaetia a ratou mate? I whakaurua he rarangi pera ki roto ki te Pire o tera tau, ara te rarangi 19 a kua patua tera i roto o tenei.

Te Hetana.—Ki te tae tenei Pire ki te Komiti Maori ma te honore mema e whakauru i taua rarangi mehemea e hiahia ana ia. Panuitia ana taua Pire, parea ana ki te Komiti Maori.

Mane, te 4 o Hepetema, 1893. Pire Rahui O Te Tai Hauauru.

I runga i te motini kia mauria tenei Pire ki te Komiti o te Whare.

G. Hatihana.—Kua tae mai tetahi pukapuka ki au i Te Tai Hauauru e ki ana ko nga whakamaoritanga o tenei Pire kua tukua ki nga Maori kihai i tika, kihai i rite ki te reo Ingarihi o te Pire.

Ta Rapata Taute.—Na te mea pea kua rere ke te Pire inaianei i runga i te whakatikatikanga o te Komiti Maori.

G. Hatihana.—A heaha te take kihai i whakamaoritia te Pire i tona ahua hou o naianei a ka tuha ai ki taua takiwa kia kite ai nga Maori whai paanga?

Te Tumuaki.—E patai ana ahau ki te Kaiwhakamaori mehemea kua whakamaoritia te Pire i tona ahua hou?

Kapene Mea.—Ae. Kua oti te whakamaori.

Timi Kara.—He nui noa atu nga rarangi o tenei Pire kua patua i roto i te Komiti Maori.

Ko Warenatana.—Ko te mea tika me tuku nga whakaatu ki nga Maori kia tere ta ratou mohio, kei whakapangia ratou e tetahi mate.

G. Hatihana.—Kua tukua ranei nga kape Maori o tenei Pire ki nga wahi ki waho o te Whare nei?

Te Tumuaki.—Ae pea, e ai taku i rongu ki te Kaiwhakamaori.

G. Hatihana.—Nonawhea ra i tukuna ai enei kape Maori, inahoki i tae mai te reta ki au i tenei po e ki ana kahore ano kia tae atu he Pire ki Taranaki.

Te Tumuaki.—E mea ana te ture whakahaere o te Whare kia whakamaoritia nga Pire hei mohiotanga ma nga mema Maori o te Whare, e hara i te mea e ki penei ana hei mohiotanga hei kitenga mo te katoa, e kore pea e tino penei aua ture, ara me whakamaori aua Pire, mo tuku ki nga wahi katoa o te motu i mua o te tuwheratanga o te Paremete.

Te Roretana.—Ko tetahi rarangi o tenei Pire e hoatu ana i te mana ki te Kai Tiaki kia whakaritea nga hea o nga tangata me te whakarereke, te whakaiti, te whakanui te pewhea ranei, me te hoatu i nga moni reti i runga i te whakataunga hea e maharatia ai he tika e te Kai Tiaki. Kua patua e te Komiti nga rarangi 9, 11 he kino rawa enei mea.

Ta Rapata Taute.—E rua nga mahi whakariterite i nga hea o nga Maori. E rua taua pea e noho ana te Kooti Whenua Maori ki te mahi pera. Ko Te Wirihana te Tiatu, a he nui nga poraka i oti rawa to wehewehe nga paanga o ia tangata, o ia tangata. Tetahi wehewehenga hea na Renata, te kai whakahaere o te Kai Tiaki. Na e ki ana Taipua kei te whakahaere nga Maori ki etahi o nga wehewehenga i whakahaerea e Renata, a e haere ana te tuha o te moni i runga i te whakataunga hea a Renata. Ko te mea pai me waiho kia mana ana te whakataunga a Tiatu Wirihana. Ki te ara ake he raruraru me whakatu tetahi tino apiha a tenei tau e haere ake nei hei whakahaere i tenei raruraru, kei mau tonu te he.

Ko Kapa.—Ki taku, me whakamaua te wehewehenga o te Kooti, kua rawa ta te Kai Tiaki me tana Apiha mahi e whakamana. He hara ta raua i te roherohenga tika, he mahi hangahanga noa iho. Menemea ka waiho ma te Kooti e ata whakataunga marire te hea o ia tangata, o ia tangata, tera e pai, tera e marama.

Timi Kara.—Ko taua rarangi 6, he otinga pai kei roto mo nga ahua wehewehe e rua, erangi e whai mana ana te Kai Tiaki ki te tango a ta te Kooti wehenga i ta Renata ranei. Me waiho tenei mana ki te Kai Tiaki anake.

G. Hatihana.—He aha te take kia waiho ki aia te ritenga?

Timi Kara.—Koia te tangata tika, koia te Kai Tiaki o nga Maori. Kua oti te whakamaori i te Pire. Kua kite a Taipua kua whakatikaia te Pire i roto o te Komiti a kua tino pai.

He nui nga mema i korero mo tenei Pire, a whakaaetia ana nga menemana me te ripoata.

***Taite, te 5 o Hepetema, 1893.*Maori Whakakotahitanga.**

E. M. Kapa.—E patai ana ahau ki te Kawanatanga—(1.) Ka pehea ta ratou whakahaere mo te Pitihana a Taitoko me ona hoa rangatira o te Kotahitanga e inoi ana kia tukua e te Paremete he mana whakahaere ia ratou i raro i te Tiriti o Waitangi me te Ture Nui o Niu Tireni 1852? (2.) Mehemea tera to Kawanatanga e whakahaere ritenga i roto o tenei Paremete hei whakamana i te inoi o taua pitihana.

Timi Kara.—E kore te Kawanatanga e whakahaere ritenga mo te pitihana a Meiha Keepa me te Kotahitanga Maori o Niu Tirenei. Kahore kau he take e whakaaro ai te Kawanatanga kei te takahia nga mana i whakapumautia ki nga Maori i raro i te Tiriti o "Waitangi me te Ture Nui o Niu Tireni. E kore te Kawanatanga e whakamana i te inoi a nga kai-pitihana erangi ko nga tohutohu marama o roto o taua pitihana, e pai ana ano te Kawanatanga ki te tiroiro i era.

***Wenerei, te 6 o Hepetema, 1893.*Nga Minita O Te Kawanatanga.**

Te Hetana.—I runga i taku whakaaetanga i tera rangi ka whakaatu ahau ki te Whare inaianei i te ahua o nga Minita o te Kawanatanga. Kua puta te tono kia hoki mai a Te Karimana hei Minita mo nga Ture me nga mahi Maina. Kihai ia i pai te mahi Minita Maori a kua tangohia e ahau taua mahi. A me ki atu ahau he nui toku hiahia kia whakahaerea he ritenga e mutu ai nga raruraru kino e tau ana ki runga ki nga Maori me a ratou whenua. Kia oti pai tenei katahi ka kake haere te ora o tenei motu, a na te kaha o toku hiahia pera i tangohia e ahau te mahi Minita Maori.

H. Taipua.—E kore ahau e tu ki te korero mehemea kihai i te Pirimia i ahua whakapae ki au mo aku korero mo Te Karimana. Te take i pera ai aku korero mona, he rereke o tana mahi iaia e Minita Maori ana. I whakahoia raua ko Te Mete ki te tango i tetahi Whenua nui a nga Maori, he mea hoko mo te 12 hereni mo te eka a kei te hokona atu taua whenua e raua inaianei mo te £15 mo te eka, nuku atu te utu mo etahi eka. Tera raua e wini ki te £40,000 i runga i tenei poraka a Te Umutaoroa. Na te whakawakanga o taua keehi, i riro nga roia mohio katoa ki te taha kia Te Karimana. Mehemea i tika tana mahi iaia e Minita ana, e kore e tu tenei whakawa mona. Tetahi mahi he a taua Minita he here i o matou whenua, tae atu ki te wha miriona eka i panuitia e ia, a a no te aroha mai o te mema mo Mataura, ara a Te Ritihana, i hoki ai aua eka kia iti iho. Kaore e pai kia hoki atu ano a Te Karimana hei Minita. Engari a Timi Kara inahoki kanui tona kaha ki te kawae mai i nga Pire ki tenei Whare hei tango rawa i nga mana a nga Maori ki te whakahaere i o ratou whenua. Kanui te kaha o Timi Kara ki te homai i enei tu Pire na reira e tika ana kia tu koia hei Minita Maori. Na inaianei kua tangohia e te Pirimia ki aia te mahi Minita Maori, erangi katahi ahau ka kite ko te Pirimia o te Koroni hei Minita Maori, E he ana tenei, inahoki ki te ara he tautohetohe mo runga mo tetahi mea i waenga ia matou me te Minita Maori, kua watea matou ki te haere ki te Pirimia mana e whakatau taua raruraru. Na inaianei i te mea kua tu tonu ko te Pirimia hei Minita Maori, kua kore he tangata watea hei whakatau i nga tautohetohe. Otiia e kore te Pirimia e kaha ki te waha i enei pikaunga taimaha rawa. Ka rite tonu ia ki te Kai Tiaki a ka waha ia Niu Tireni tonu i runga i tona tuara. Tetahi mea e whakaha ana ahau ko te hoatutanga mahi e te Kawanatanga ki tenei tangata kia Wiremu. E kore e pai kia whakamahia taua tangata.

***Paraire, te 8 o Hepetema, 1893.*Niramona Pini Whenua Pire.**

I runga i te ripoata me te motini kia panuitia tuatorutia tenei Pire.

Ko W. Kere.—Kahore aku whakahe ki tenei Pire erangi tera etahi tangata e tono kia pera ano etahi Pire mo a ratou whenua penei me ta Mihi Kereama. Tera atu hoki etahi riihi kei taua Takiwa Ngawha. I ara tetahi whakawa ki te Hupirimi Kooti na Rapihana kia Te Wirihana. Whakatika ana a Rapihana e te Kooti. Muri iho ka hinga ia i roto i te Kooti Piira, a kitea ana i reira kaore e whai mana nga riihi a nga Maori ki nga Pakeha i mua o te whakawakanga.

Te Miterehana.—Na Te Paranihi i tohutohu kia hanga tenei Pira me te whakaae ano o te Karauna.

Rarangi 4 kua ata whakaurua kia ahei ai te Minita ki te tuku riihi kia Mihi Kereama ina tukua whakareretia e ia te whenua ki te Karauna. Kua oti hoki te mahara a te Kawanatanga, kahore e pai kia riro motuhake tetahi whenua o te Taone o Rotorua ki tetahi tangata mona ake.

Paahitia ana taua Pire.

Turei, te 12 o Hepetema, 1893.

Awarua Poraka.

Takutu Numana.—Patai ana ki te Kawanatanga, kei te pewhea te ahua o te mahi hoko mo te poraka o Awarua?

Ko J. Mekenehi.—Kua tae nga hea kua oti te hoko inaianei ki te 82,000 eka.

Kooti Whenua Maori I Otorohanga.

Ko Hiara.—Patai ana ki te Minita Maori, ko awhea whakatuwhiratia te Kooti ki Otorohanga. Ko te tuatoru o ana patainga i tenei patai, a e hiahia ana ia kia whakaaetia mai e te Minita hou inaianei tera e hohoro te tu te Kooti ki taua wahi.

Te Hetana. — E kore e taea te ki ko awhea noho ai te Tiati ki reira.

Ko Hiara.—E kore ranei e taea te whakaatu mai koe i te marama?

Te Hetana.—Kei te whai mahi nga Tiati ki era atu wahi katoa a e kore e mutu wawe to noho o era Kooti Otiia e haere ana tenei ki te wa e tika ana te Kawanatanga te hanga i tetahi ritenga e ahei ai te tu enei Kooti ki te whakaoti i nga mahi nui.

Ngatirahiri Iwi.

Ko E. M. Mete.—Patai ana ki te Minita Whenua mehemea kua oti te ripoata mo te £500 te toenga o te moni i whakataua e Te Pokiha kia utua kia Ngatirahiri. He iwi piri pono ratou kia To Kuini a he roa rawa to ratou taringa ki tenei moni.

Te Waari.—Kua tirohia e ahau te Ripoata o Ta Wiremu Pokiha i tuhia Hanuere 15, 1884. Tirohia nga pukapuka Paramete A.-5a., 1884. E ki ana Te Pokiha kua e utua tenei moni kia nga Maori kei kainga noatia e ratou ki te waipiro a ngaro noaiho, erangi me whakapau mo nga taiepa me era atu whakapainga tika, me hoko hoki etahi parau me era atu taonga. Otiia maku e ata uiui ki tenei mea erangi he mea tenei e tino tika ana kia tupato rawa te whakahaere.

Rahui Maori Kereimauta.

Te Moa.—Patai ana ki te Pirimia mehemea ka tono ia ki te Kai Tiaki kia tukua he kaute o nga moni o taua Rahui ki nga Maori no ratou taua whenua kia mohio ai ratou i nga moni e hua mai ana?

Te Waari.—Kei te tukua atu nga kaute ki nga Maori no ratou enei rahui, a kei te perehitia hoki ki roto ki nga Pukapuka o te Paremete, me mutu mai i kona, kei nui atu te moni e pau mehemea ka perehitia ano etahi atu kaute.

Ngatirahiri Iwi.

E. M. Mete.—Patai ana ki te Minita Maori mei kore te Kawanatanga e whakamana i te ripoata o te Komiti Maori i tenei tau ara kia tukua kia Ngatirahiri te mana whakahaere i o ratou whenua, kia kua e waiho i raro o te Kai Tiaki. He nui te mahi o te Komiti mo tenei mea a e hiahia ana ia kia rongo mehemea e whakaae ana te Kawanatanga ki te whakahoki atu ki tenei iwi a ratou whenua i tangohia hetia?

Te Hetana.—Tino pai atu ma nga Maori te waiho ma te Kai Tiaki tonu e whakahaere i o ratou whenua. Pai atu te whakahaere i raro o te Ture mo nga Rahui o Te Tai Hauaaura me kati tonu, kua he tikanga hou.

Whare Manuwhiri Onehunga.

Ko Pakarana.—Patai ana ki te Minita Maori mehemea ka hanga e te Kawanatanga tetahi Whare Manuwhiri Maori i Onehunga, kahore ranei?

Te Hetana.—Kua oti tetahi o nga tekiana te rihi: i whakamatauria. e te Kawanatanga te tono i tetahi wahi hei tunga otiia i runga i te nui rawa o te utu e tonoa ana kihai i taea.

Te Iwi O Ngatirahiri.

E. M. Kapa e tautoko ana ahau i nga kupu i whakapuakina e E. M. Mete mo Ngatirahiri. Ko ahau hoki tetahi o nga mema o te Komiti Maori i te wa i whakahaerea tenei take. I puta ano tetahi whakahaere mo tenei mea i roto i te ripoata a Ta Wiremu Pokiha me tana whakahua i te mahi piri pono o taua iwi kia Te Kuini. E hara i te mea e whakahe ana ahau ki tenei Kawanatanga anake otiia no tera Kawanatanga pea te he. E mohiotia ana i tangohia tetahi whenua pai no tenei iwi ko Tikorangi te ingoa ma nga mahi hoia. I puta te kupu a Ta Wiremu Pokeha ko tetahi wahi o te £4,000, te utu mo te whenua i tangohia nei, me whakapau mo nga taiepa me era atu mea. Na e £500 kei te toe. Kei te penei taku titiro, kei etahi wa he nui rawa te whakamana o te Kawanatanga i te ripoata o Te Pokiha, mehemea e tupono ana ki ta te Kawanatanga i hiahia ai. Pai rawa atu

mehemea i whakamana tonu nga ritenga katoa o taua ripoata, kua kore e pa he mate kino ki nga Maori mehemea i penei te whakahaere. Me aroha pai te Kawanatanga ki tenei Iwi, me whakamana ta ratou hiahia.

Nga Moni Mo Nga Mahi Maori.

I runga i te motini kia puta mai te Pika kia haere te Whare i roto i te Komiti moni.

Hoani Taipua.—E motini ana ahau i tenei motini, "Ki te Whakaaro o tenei Whare e takahi ana nga ritenga o Te Ture Nui o Niu Tireni te whakapaunga ketanga o tetahi wahi o te £7,000 e pootitia ia tau mo nga Mahi Maori i raro i te Rarangi Hiwhiri. Ki taku mohio i waiho te Kawanatanga hei Kai Tiaki mo nga Maori, a ma ratou e tiaki kia tika, kia pai rawa te whakapaunga o enei moni. I haere maua ko Te Makarini ki Hauraki i te tau 1875 a whakaatu mai ana a Te Makirini i reira me pau tika tenei moni hei painga ma nga Maori, hei utu hei whakaora i nga tangata maori rawakore hei utu rongoa. Takuta hoki. I runga i taku tono i homai e tera Kawanatanga e £50 i te tau hei utu rongoa mo nga Maori i te takiwa o Otaki.

Te Hetana kei te he pea te korero a te honore mema inahoki he motini kei runga i te Ota Pepa e pa ana ki tenei mea.

Te Tumuaki.—Ko te mea kei te Ota Pepa he motini kia homai tetahi Ritana, he mea rereke tena a e tika tonu ana te honore mema kia korero i tana korero.

H. Taipua.—I homai e tera Kawanatanga te £50 mo te tau a no te tunga o tenei Kawanatanga ka Whakakahoretia e ratou tenei moni, homai ana e £30 anake. Na ko taku whakahe tenei, kua timata te mahi o tenei Kawanatanga ki te muru i nga penihana me nga utu a nga Maori e utua ana i roto o tenei moni; Koia te take i homai e ahau tenei take ki te aroaro o te Whare I mua i pai te whakahaere o era Kawanatanga. E hiahia ana ahau kia whakaae te Kawanatanga ki taku motini kia whakapaua tikatia tenei moni a muri ake nei. Mehemea e kore e whakahengia tenei mahi meake nei ka tangohia katoatia tenei moni e kore e puta tetahi wahi ki nga Maori.

Ko T. Mekenehi.—E tautoko ana ahau i to motini o the honore mema a he nui toku aroha ki tona korero.

E. M. Kapa.—He korero taku mo tenei putake. E toru oku tau e noho ana i roto o tenei Whare a kei te mohio nga honore mema e toru aku tononga ki te Kawanatanga. kia tapiritia mai tetahi moni paku hei utu rongoa ma nga Maori o toku takiwa. Na heoi te utu mai a te Kawanatanga. he takuta kei Mangonui, ahakoa taku tohutohu atu e kore oku iwi e kaha te haere ki Mangonui i te pamamao rawa me te kino o nga huarahi. Na i te mea i ata wehea tenei moni mo nga mahi Maori, e tino tika ana taku tono kia homai tenei wahi iti nei o taua moni. Mehemea no nga pakete ake o nga Minita tenei moni, erangi tena, otia kua rongoa ahau ko tenei moni he mea ata whakarite. marire i runga i tetahi tikanga honore i waenga o te Kawanatanga o te Kuini me te Kawanatanga o tenei koroni kia whakapaua ponotia tenei moni hei painga ma nga Maori ia tau, ia tau. I rongoa ahau na tera Kawana tanga i timata te kai titongitongi i tenei moni, a mau tonu taua mahi e tenei Kawanatanga a nuku noa atu ta ratou kai kino i taua moni. Na inaianei e whakapaua ana tenei moni hei painga mo te Tari Maori. Me whakaatu ahau i te mahi awhio kopikopiko hei mahinga ma tetahi Maori ana pa mai he mate hiakai, kiri kau, makariri ranei. Ka aitua penei tetahi tangata ka tuhi atu he reta ki te Minita Maori tono ai kia arohatia mai ia. Ka tukua e te Minita taua reta ui te Heketari me te kupu a te Minita ki aia, me ki atu koe ki tenei pohara kua aitua tia nei, e ngaua ana e te hiakai, e te hia inu, e te makariri, e tino pouri ana ahau e kore e taea te awhina, te whakaora iaia i te mea kahore rawa he moni e watea ana hei whakarite i tona hiahia. Ka rongoa te Hekeretari i te kupu a te Minita ka parea e ia ki te karaka i raro i aia, a katahi ka tuhituhia e ia taua kupu whakahoki a te Minita ki roto ki tetahi pukapuka nui whakaharahara o te Kawanatanga. Katahi ka parea taua kupu a te Minita ki te kaiwhakamaori o te Tari, ka whakamaoritia e ia ka oti, ka hoatu e ia ki tetahi tamaiti paku o taua tari kia whaona taua reta ki tetahi kawa ka tukua atu ki roto ki te meera ki te tangata nana te tono. Akuanei kua roa rawa atu e tatari ana taua Maori mate ki tetahi utu mo tana tono a no tona kitenga i te pukapuka nui i haere mai i roto i te poohi, ka tino hari tona ngakau, ka whakaaro penei ia, akuanei te hiahia o toku ngakau te rite ai te makona ai. Akuanei no tona huakanga i tana pukapuka. Aue! Taukiri he kupu kau no to Minita kanui tona pouri i te mea e kore e taea te whakarite i tona hiahia, he kore moni hoki. A na tenei mahi awhiorangi, amiowhenua i kai haere i taua moni a nga Maori. E hara i te mea e penei ana taku kupu me homai tonu tenei moni ma matou e whakahaere, engari me whakapau tenei moni katoa i runga i nga take tika a nga Maori ake. Kei te mohio pea nga honore mema i whakaritea tenei moni i raro i to rarangi 64 o Te Ture Nui o Niu Tireni 1852. Muri iho ka paahitia he Ture ano i te tau 1858 e whakarite ana kia apititia tetahi moni e £19,000 ia tau, ia tau mo nga mahi Maori. A i te tau 1873 ka paahitia tetahi Ture ano hei whakarite i tetahi moni hou he £7,000 i te tau hei painga ma nga Maori, apiti atu ki tetahi £800 i te tau hei utu mo nga tangata Maori tokurua kia tu raua hei Minita mo te taha ki to raua iwi Maori. Na mehemea kua tae mai he kupu ia Te Kuini kia whakamutua enei moni a nga Maori, erangi tena, ka marama tonu nga Maori. I mua tata ake nei, i mate rawa atu nga Maori o Waikato i te Waipuketanga o a ratou kainga, ngaro whare, ngaro taonga, ngaro kai, na reira ka tono atu ratou ki te Kawanatanga kia atawhaitia ratou i runga i to ratou mate. Ki mai ana te Kawanatanga e kore e whakaaetia ta ratou tono, erangi me tahuri ratou ki te rihi, ki te hoko ranei i a ratou

whenua. Tena ia, me pewhea ta ratou whakahaere io ratou whenua e puta mai ai he oranga ma ratou i te mea kua herea ta ratou whenua mo nga tau maha noa atu? Ki taku whakaaro, tino tika kia whakaorangia enei tangata i roto i taua £7,000 ra, ta te mea ko taua mate i pa kia ratou, he whin na te Atua, e hara i te mea na to ratou mahi he, mahi kuare, aha ranei. Na reira he mea tika rawa atu kia atawhaitia enei tangata e auc nei. Kua rongo ahau inaianei kua tukua atu etahi tana paraoa e toru, e e wha ranei. Ka mehemea na te Kawanatanga tenei tohu aroha kanui toku hari.

Te Hutana.—Kei te ahua pouri nga korero a to honore mema Maori o te Hau Raro, otira e noho mate ana nga Maori o tona takiwa. E hoatu ana e te Kawanatanga e £50 ki te Takuta i Mangonui, engari kihai taua tangata i tino kaha ki te awhina i nga turoro Maori, ta te mea he kino rawa nga huarahi o taua takiwa, te taea te haere atu ki nga kainga Maori ina puta mai he awha. E £25 hoki e puta ana ki tetahi tangata tuku rongoa i Kaitaia, otira e pamamao rawa ki te kainga o te honore mema, e tae ana pea ki te whitu te kau maero. Na inaianei kua whakaae te Kawanatanga ki te homai kia £100 ki tetahi takuta i Hokianga kia taea ai e ia te tiaki i nga turoro Maori o taua takiwa. He tika rawa te amuamu a te honore mema ta te mea he iti rawa te manaaki a te Kawanatanga ki nga Maori o te pito ki raro o tenei motu, ahakoa ta ratou noho pai i raro o te Ture, kaore e haututu erangi he noho pai tonu ratou tahi ko a ratou hoa Pakeha. Kore rawa he painga e tukua ana mo taua takiwa. I mua e hoatu ana he rongoa ki nga mahita o nga kura, na inaianei kua whakamutua te tuku rongoa kia ratou. E hara nga Maori o te Hau Raro i te iwi pinono, i te iwi pakiki. Kahore. Kore rawa a ratou tonu, na reira. e tino tika ana kia whai whakaaro te Kawanatanga kia ratou, tae noa hoki ki nga Maori e noho ana kei te kainga o te honore mema nei o Kapa.

Te Roretana.—E tino whai take ana nga mema Maori kia amuamu. Inahoki kahore i te pau tika te katoa o te £7,000 i hei painga ma nga Maori. Na reira tino tika ta ratou motini kia whakaaturia mai ki te Whare te huarahi i pau ai tenei moni. Kua kitea e £1,400 e pau ana mo te utunga o nga apiha i te Tari Maori i Werengitana. Na e kore rawa e e tika kia utua enei tangata i roto o te £7,000. Me whakaae te Kawanatanga ki te tonu a nga mema Maori, a me whakapau tika taua moni katoa i runga i nga ritenga pu i homai ai taua moni i te tuatahi.

Ko Hiara.—I tupu ake tenei raruraru i runga i te whakahaweatanga ki nga ritenga o Te Ture Niu o Niu Tireni e whakaritea ana kia homai ki te aroaro o te Paremete i roto i te toru tekau ra i muri mai o te whakatuwheratanga te kaute o taua moni katoa. I rongo ahau na te Kawanatanga o Te Akitini i timata te kai he i tenei moui erangi me whakamutu e tenei Kawanatanga taua mahi he. Kua kite ahau inaianei, ka tangohia tetahi wahi nui o te £7,000 hei utu mo nga apiha o te Tari o nga Ture. He mahi he rawa atu tenei. Me whakapau tenei moni katoa ma nga Maori anake. Kua kite ahau i tetahi riihana, ara tetahi pukapuka whakaatu i homai ki te Whare, kua tangohia e Kawanatanga nga moni a nga tangata Maori whai penihana, e £5, e £10. Katahi te mahi kino rawa atu. Ka tautoko ahau i te motini a Taipua.

Ta Rapata Taute.—Tino whai take te mema Maori o Te Tai Hauauru ki te tuku mai i tana motini me te whakahe ki te kino o te whakahaere mo enei moni. I ata whakaritea tenei moni i roto o Te Ture Niu, me tetahi Ture i muri mai, hei painga hei oranga ma nga Maori. Na kua kitea inaianei kei te kainga enei moni i roto o enei tau e toru e nga apiha o te Tari Maori. He mahi hou rawa tenei, kore rawa i peneitia i mua. He mahi tahae tenei i te moni i ata wehea e te Kawanatanga o Ingarangi hei painga ma nga Maori. Te tikanga i homai ai tenei moni hei tiki rongoa, takutu, hohiperia, aha ranei, koina te ritenga o tana moni. I kitea ano i roto i te kante o te tau 1886 e puta ana tetahi wahi o tenei koha ki nga kaumatua, ki nga kuia, ki nga tangata hoki i hapai i te Kawanatanga i te takiwa o nga pakanga. Ma nga Ateha Maori tetahi wahi, hei hoko rongoa, utu takuta, hoko kai kakahu, aha ranei. I penei nga mahi i pau ai tenei moni i mua. Na i tenei tau kua hori ake nei £1,404 i pau i te utunga i nga apiha i Werengitana. Na ko tetahi wahi nui o tenei moni whakaora i nga mate o nga Maori e kainga ketia ana e te Hekeretari me nga karaka o Te Tari o nga Ture. Kua tau te ingoa kino, te ingoa whakama ki te Paremete mo tenei raweketanga o nga moni tiaki. Ko nga tangata rawaho e mauria ana ki te whareherehere ina tahae ratou i nga moni tiaki penei. Otiia kei te whakamana tenei Paremete te mahi tahae i enei moni tiaki i ata wehea i mua atu i te whatekau tau hei oranga hei painga ma nga Maori. Me tahuri te Whare ki te awhina i te honore mema mo te Tai Hauauru, ara a Taipua a me whakamaro he ritenga e whakamuturia e te Kawanatanga tenei mahi raweke i taua £7,000 ara te mahi utu i te Hekeretari me ana Karaka i roto i te moni a nga Maori. He mahi he rawa ata tenei. E kore e taea te whakatika. Kaua te Whare e titiro ki tenei mea i runga i te mahara ki te Kawanatanga, erangi me pooti i runga i te tika me te pono. Ka tautoko ahau i te motini a Taipua. Me titiro nga honore mema ki Te Ture Nui o te tau 1852, me era atu mea e pa ana ki tenei putake; kei reira katoa nga korero mo tenei moni; a tera e kitea katoatia te pono o aku korero.

Ko Puruiha.—E tino hari ana toku ngakau mo nga whai korero o te honore mema mo Inangahua ara a Ta Rapata Taute tika rawa ana kupu. I penei taku rongoa ki enei moni. No te whakakoronitanga o tenei koroni i homai te Kawanatanga o Ingarangi ki te Kawanatanga o Niu Tireni nga whenua me nga whare me nga taonga e rite ana te utu ki te toru miriona pauna, he homai noa, erangi kotahi te koha i ata whakatakototia, kotahi te Kawenata, ara koinei. Me whakarite e te Kawanatanga o Niu Tireni, ia tau, ia tau, tetahi moni e £7,000 hei oranga, hei painga ma nga Maori: hei tiaki i nga tangata mate, i nga rawa kore, i nga mea kore whenua, pewhea

ranei. I roto ano i tenei Paremete ka kokiri pitihana te honore mema o Te Waipounamu e whakaatu mai ana i nga mate o nga Maori whenua kore, me nga turoro, me te inoi kia whakaorangia ratou, me te takoto toi tu mai o tenei £7,000 hei whakarite i nga hiahia me nga mati a nga Maori. Na ahakoa tenei kawenata tapu i whakaaetia i waenga o te Kawanatanga o Ingarangi me te Kawanatanga o tenei koroni, kei te tangohia inaiane te hawhe o tenei moni hei utu i te Tari o nga Ture. Ka tautoko ahau i te motini o te honore mema, ara o Taipua. Kanui toku whakaaro mo te iwi Maori. Nui atu te tika me te pai o te honore mema o Te Tai Hauauru me te honore mema mo Inangahua.

Ko Hetana.—I runga i toko hiahia kia haere te Whare i roto i te Komiti o nga moni e tono ana ahau kia turakina te motini a Taipua. Nonaianei tonu ahau i tu ai he Minita Maori a kahore ano ahau kia whai takiwa ki te titiro ki tenei mea. He nui nga tau e mau ana tenei mahi, i mua atu i te tunga o te Kawanatanga o Te Paranihi na reira e kore e tika kia penei te whakapae ki te Kawanatanga inaiane. Erangi ka tino tahuri ahau ki te rapu i te ritenga o tenei moni, mai ano i te timatatanga, a ka mahi pono ahau ki nga Maori. E kore au e kaha ki te ki ohore, i he te whakahaere o te Kawanatanga o Ta Hare Akitini. E kore ahau e whakapae kia ratou. I penei ano te whakahaere i te wa e tu ana te Kawanatanga o Te Taute.

Ta Rapata Taute.—Kore rawa.

Te Hetana.—Kei te korero tika ahau he nui nga tau e penei ana te whakahaere, erangi no mua atu pea i te wa i tu ai a Te Taute. No te Kawanatanga o Te Akitini, a e kore pea ia e whakahaere he i nga Maori.

Ko W. Kere.—E koa ana ahau i te mea kua tino whakaae mai te Pirimia tera ia e ata kimi marire i taua putake. Erangi e tika tonu ana te whakahe a nga Maori. He pono tonu te tohutohu mai a Te Puruiha, te honore mema mo Rangitikei ki te ritenga o te £7,000, kia whakapaua tikatia i runga i nga mahi Maori anake, hei painga mo ratou e mate aua, e rawa kore ana. Tera atu hoki tetahi moni i whakaritea peratia, ara e £19,000 mo nga kura Maori. Me korero ahau i nga mahi a tenei Kawanatanga. Kei roto i toku takiwa etahi Maori maha atu, he rangatira, he kaumatua i whawhai i te taha kia te Kuini a hoatu ana he penihana ma ratou. Erangi i te tau 1892, ka murua a ratou penihana. Kei au te rarangi ingoa o nga mea kua tangohia a ratou moni. He kaumatua rawa etahi o ratou, kua piko nei, kua kore e kaha ki te haereere, a kua tangohia te tekau pauna o a ratou moni i te tau. I whakaatu ahau i tenei mea kia Te Karimana iaia e Minita Maori ana, a ki mai ana ia tera ia e ata whakaaro ki taua mea, otiia kihai i mau taua kupu. Na inaiane, i te mea kua tu a te Pirimia hei Minita Maori. Kanui toku hiahia kia tahuri ia ki te rapu, me te whakahoki ano i nga penihana a aua kaumatua ra ki te moni o te tuatahi. Mehemea ka tirohia e te Pirimia te riitana i motinitia e Tame Parata kia homai, tera ia e kite he maha nga tangata i murua a ratou oranga: i whakahokia nga moni a etahi i te £15 ki te £10, me pera tonu. E hara i te mea ka pai te ingoa te Kawanatanga i runga i tenei tu mahi. Ki taku he mea he rawa atu te murunga i nga oranga o enei kaumatua i uru ki nga whawhai mo te Kuini, a mate atu nga tamariki a etahi o ratou. E hara tenei i te whakaaro rangatira. Kua tino kite ahau kua puta he penihana ma Tawhiao e £225, a koina pu te nui o te moni i murua i runga i nga kaumatua o toku Takiwa i hapai i te pakanga o te Kawanatanga, a hoatu ana taua moni ki te tangata i tahuri mai ki te Ture. Tera ano etahi tangata, he penihana nui ta ratou, otiia kihai i kowhakiria tetahi wahi. Nui atu toku koa mehemea ka tahuri te Pirimia ki te rapu i tenei mea, me te tuku atu i te tika me te aroha ki nga tangata piri pono kia Te Kuini.

Tame Parata.—E kore e pai kia noho puku ahau i runga i tenei putake. Kahore e tika kia kainga enei moni hei utu mo nga apiha o te Tari me era mahi; e hara era i uga ritenga i wehea ai taua moni i raro i Te Ture Nui o te Koroni. I whakakaritea taua mea mo nga mahi Maori tuturu. I te wa e tu ana a Te Makarini e tu ana nga Ateha Maori kei Te Waipounamu hei hoa mo nga Kaiwhakawa Tuturu, me te tango ano ratou i nga penihana ma ratou. Otiia inaiane kua tangohia katoatia a ratou utu. He maha aku tononga kia hoatu etahi utu iti nei ma enei Ateha kia manawanui ai ratou ki nga mahi. Otiia, kihai i whakaaetia. Na enei Ateha hoki i mau ai te rongo me te pai, a ka tupono ki nga keehi nunui, ka tukua e ratou ki nga Kaiwhakawa Tuturu. I Kaiapoi, i Moeraki me era atu wahi i tu enei Ateha. Otiia kua kore inaiane. Na heaha te pai kia kore he utu mo enei tangata? I te tau 1892, i motini ahau mo tetahi riitana kia whakaaturia mai nga huarahi i pau ai te £7,000 nei kore rawa i homai. I tangohia e £30 i roto i te moni o ia Ateha o Te Waipounamu, a kahore pea i tae ki te £200 te moni e pau ana ma nga Maori o tera motu. E ki mai ana tetahi honore mema ki ahau, e £30, anake otiia ki toku mohio kei te nuku atu pea. Tika tonu te whai korero a aku hoa nga mema Maori o Te Tai Hauauru me Te Hau Raro. Ki te tukua te tono ki te Kawanatanga, kotahi tonu te ahua o te utu mai, ara ko tenei kupu. "E pouri ana te Kawanatanga i te mea kahore kau he moni hei whakarite i to tono." Ka pooti ahau mo te motini a Taipua, i te mea e mahi ana ia i te tika mo te iwi Maori, erangi e korero ana ahau mo nga tangata o Te Waipounamu. Tera tetahi Maori i pangia e te mate i Taiaroa (Otago Heads) ka patua te waea ki te takuta, kore rawa ia i haere mai i runga i tana ki, e hara ia i te tangata e utua ana e te Kawanatanga, a mate ana tana turoro. He maha nga keehi penei ki Te Waipounamu. I Rapaki i te wa e ngau kino ana te mitara, e rima nga tamariki i mate rawa atu, he kore takuta. I tae atu ano ahau ki te Tari ki te whakaatu tikanga mo taua mate, a no te haerenga o te takutu, kahore tonu i pai tana mahi. Mehemea he hiahia to te Kawanatanga ki te tiaki pai i te iwi Maori kia ora ai, ko te mea tika, me whakatu tetahi tino takuta, me hoatu he utu tika mana i roto o te £7,000. Heaha te pai o te £50? Kore rawa he

painga. E hiahia ana ahau kia whakaae te Minita Maori kia whakahaerea paitia tenei £7,000 ma nga mahi Maori anake.

No te pootitanga.

Kia haere te Whare ki roto ki te Komiti.

Mo te motini a Taipua.

E 2, te petanga o te taha turaki i te motini a Taipua, a hinga ana taua mea.

Nga Kaiwhakamaori O Te Paremete.

I te pootitanga i te moni £3,662.

Ta Teone Hooro.—E patai ana ahau heaha nga moni i tangohia i roto o tenei?

Te Hetana.—Kua patua tetahi o nga Kaiwhakamaori, a kua apititia e £50 mo te mea kotahi.

Ta Teone Hooro.—Me matua whakaatu tenei ki nga mema Maori, i te mea e pa nui ana te ritenga o nga Kaiwhakamaori ki a ratou.

Te Hetana.—Heoi ki te kore te Whare e pai ki ta te Kawanatanga i whakarite ai, kati me mau tonu nga Kaiwhakamaori e rua. Ki taku mohio, kaha noa atu te mea kotahi.

Ta Teone Hooro.—E tino tika ana kia tokorua nga Kaiwhakamaori. Kotahi mo roto o te Whare, kotahi mo waho.

Te Hetana.—Mehemea ka riro mai nga Kaiwhakamaori tokorua mo tenei moni heaha te he?

Ta Rapata Taute.—Kore rawa e kaha te mea kotahi i te nui rawa o nga mahi, nga Pire me era atu tini mea tae noa ki te mahi o te Komiti Maori.

Te Hetana.—E tika ana, me whai tokorua ano i te wa e tu ana te Paremete. Mehemea ka whakamahia aua tangata i te wa kahore i te noho te Paremete, e pai ana kia tu tokorua a me utu £250, mo ia tangata, mo ia tangata ki te kore tera e taea, heoi me whakarite tikanga kia haere mai nga mea tokorua mo tetahi moni iti iho.

Te Tumuaki.—Me whakaatu ahau i tenei ritenga ki te Whare. I whakaturia enei Kaiwhakamaori i runga i te tikanga mahi ano te wa e tu ana te Paremete anake, a e kore e tika kia whakahokia iho ta raua utu.

Te Hetana.—Erangi kua whakamutua e te Kawanatanga taua mahi inaianei, me timata he ritenga hou.

Taite, te 14 Hepetema, 1893. Pire Whakamana Take Whenua Maori.

Rarangi 16—Whakamananga tiwhikete.

Ko Hiara.—Motini ana kia patua tenei rarangi kia whakaurua te kupu e mau ana ki roto ki te Ture o naianei, ara ma te Paremete ano e whakamana nga Tiwhikete e whakaputaina ana i raro o taua Ture.

No te pootitanga.

Hinga ana taua menemana kihai i uru.

Wenerei, te 20 o Hepetema, 1893.

Waikopiro Poraka.

W. C. Mete.—Patai ana ki te Minita Whenua, pehea te maha o nga hea kua oti te hoko e te Kawanatanga i te Poraka o Waikopiro; a tera ranei e hohoro te tapahi ki waho te wahi kua riro i te Karauna kia wawe te whakahaerea i raro i te Ture Whenua mo te mahi whakauohonoho? He maha nga Pakeha kua tatari roa mo tenei whenua. I tae mai taua whenua ki te aroaro o te Kooti Whenua Maori i era tau, a i roto i enei tau e rua kua taha ake kei te hoko te Kawanatanga. Pai atu mehemea ka taea e te Minita te ki mai tera e tapatapahia tetahi wahi nui a ko tata nei kia whakanohoia.

Ko J. Mekenehi.—E toru-tekau ma whitu hea kua oti te hoko e te Kawanatanga, ara e 9,300 eka, a tera e hohoro te Kooti Whenua Maori ki te kimi i nga hea a te hunga kua hoko a i muri iho i taua ra ka watea te whenua kia whakanohia e te Kawanatanga.

Nga Maori Takiwa Ngawha.

W. Kere.—E patai atu ana ahau ki te Kawanatanga mehemea ka awahina e ratou nga Maori o nga Takiwa Ngawha kia utua nga moni kua whakaekea e nga kairuri ki runga i o a ratou whenua. Ki te kore ka whakaae ranei te Kawanatanga ki te whakakore i te Ture Ngawha 1881, kia ahei nga Maori te hoko i tetahi wahi o te ratou whenua kia ahei te utu i nga moni e tonoa ana e nga kairuri? He take tenei e pa ana ki nga wahi nui o te takiwa e tu nei au hei mema. I paahitia te Ture Ngawha i te tau 1881. I pa taua ture ki nga eka neke ake e whitu rau mano. Ko te nuinga o taua whenua kua ruritia i muri iho i te paahitanga o taua Ture a ki taku mohio kua

whakawakia te nuinga o taua whenua e te Kooti. Ko nga kairuri nana i ruri taua whenua kua whakaekea i a ratou moni ki runga ki etahi wahi o aua whenua a whakaekea ana ano hoki he inatareti ki runga i aua moni. He nui te raruraru kua tau ki runga i nga Maori mo runga i aua moni. I mea hoki ratou ka pau katoa o ratou whenua te kai e aua inatareti. Kahore o ratou mana ki te hoko ki te rihi ranei a kahore e taea e ratou te aha i aua whenua. He maha a ratou tononga ki te Kawanatanga ki a hokona e ratou te whenua ki a tukuna ranei ratou nga Maori kia hokona tetahi wahi hei whakaea i nga moni a nga kairuri. I tono ano ahau ki te Kawanatanga kia whakatuwheratia tetahi huarahi e puta ai nga Maori ki te Ao Marama i runga i te hoko ranei e te Kawanatanga i te whakahaere ranei i tetahi atu huarahi e tau ai te ora ki nga Maori.

Ko Mekenehi.—I ki, kahore he kaha o te Kawanatanga ki te awhina i nga Maori i runga i te huarahi e kiia mai e te mema na. Ko nga kairuri hoki i te mohio ano ratou ki te ahua o nga take ki aua whenua i mua i ta ratou ruritanga ma nga Maori. Kahore he whakaaro whakarereke i te Ture inaianei. Kei te kite ano hoki te mema na i te uaua o te pera erangi ka tahuri te Kawanatanga i na watea ratou ki te hoko i aua whenua, a ka oti te hoko ka utua nga kairuri. Kei te pai ano hoki te Kawanatanga ki te awhina i nga kairuri. Otira kei te mohio ano te mema na tera nga Maori e tono kia nui atu te utu mo nga whenua i ta te Kawanatanga i pai ai ki te hoatu otira ka tere te whiriwhiri e te Kawanatanga taua take.

Horowhenua Poraka.

Te Kapa.—E patai atu ana ahau ki te Pirimia mehemea ka whakaturia e ia tetahi Roiara Komihana hei uiui i nga mate e tukua mai ki te Paremete me te Kawauatauga mo runga i Horowhenua Poraka kia ahei ai te whakatau me pehea he huarahi hei tiaki i nga take o nga Maori. Ko te take i patai ai ahau i tenei patai he rongo noku meake nei te hokona ai e te Kawanatanga taua poraka. Na he maha nga Maori e ki ana e whai take ana kua maha nga tau e pitihana ana i te Paremete a e wehi ana ratou mehemea ka timata te hoko a te Kawanatanga i taua whenua ka mate o ratou take ki taua whenua. I te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori taua take i mua a ki taku i rongo ai i ki te Kawanatanga ekore ratou e pa ki taua whenua kia oti marire te uiui i nga take.

J. Mekenehi.—I ki he tika ano te kupu a te mema na i uiuia ano taua take e te Komiti i mua ake nei a i tono ratou ki te Kawanatanga kia uiuia ano nga take kia ahei ai te hanga ture hei whakaoti e taua raruraru, erangi ko taua uiui me ata whiriwhiri marire. Otira e kore te Kawanatanga e tahuri ki te whakaoti i taua hoko inaianei.

Paraire, te 22 o Hepetema, 1893.

Rahui Maori I Arahura.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori. (1.) He pehea te nui o nga moni kua utua e te Kawanatanga mo te mate i tau ki nga rahui Maori i Arahura. (2.) Mehemea ka tonoa te Kaitiaki mo te Katoa e te Kawanatanga kia utua ki nga Maori whai take nga moni kua riro mai i te Kaitiaki mo te Katoa me nga inatareti i runga i aua moni. E patai ana ahau i tenei kupu hei painga mo nga tangata whai take ki aua rahui i tau nei he mate i runga i te whakahaere a nga ropu whai mana i Arahura. Ki taku mohio i tae aua moni ki te £1,800 a kei te Kaitiaki mo te Katoa e takoto ana inaianei. Na e whakaaro ana nga Maori whai take ki aua rahui me utu aua moni ki a ratou me nga inatareti katoa kua hua i runga i aua moni, a e hiahia ana ahau kia tino whakamaramatia nga take mo runga i aua moni. E hiahia ana hoki nga Maori kia mohio he pehea te nui o te inatareti e utua ana i runga i aua moni.

Te Waari.—Me ki atu taku kihai i tae nga moni ki te 1,800 pauna, erangi i tae ki te 1,593 pauna no reira kihai aua moni i tae ki nga moni i whakahuatia mai e te rangatira na, kihai ano hoki te mema na i runga i taua patai i te ota pepa i tono kia whakahuatia he pehea te nui o nga inatareti, mehemea i pera ia kua pai noa atu ahau ki te whakahua atu a e pai ana ano ahau ki te ki atu ahau ake ki taua mema, erangi kei te kore ahau e mohio inaianei. I te utua tonutia nga inatareti i runga i nga moni £1,593. He whenua ia aua moni, a tera e tau he mate no reira me pupuri aua moni hei whakaea i nga mate e pa ana ki aua whenua, a he mea pai hoki tenei mo nga Maori whai take ki aua whenua. Na ka kite taua mema i konei e kore e taea te hoatu i aua moni ki nga Maori whai take, a ekore ano hoki e ahei e te Kawanatanga te whakaae ki te tono a te mema na.

Tari Rehita Whenua Maori I Whanganui.

Te Wirihi.—E patai atu ana ahau ki te Pirimia mehemea ka whakatuturutia he Tari Rehita Whenua i Whanganui a mehemea hoki ka whakahaua e ia kia kahititea inaia tonu nei.

Te Hetana.—Kahore o te Kawanatanga whakaaro ki te whakatu i te Tari e tonoa nei e te rangatira na. Kua tu noa ake hoki he Tari Rehita i Whanganui, a ki taku mohio kahore he whakaaro whakararu a te Kawanatanga i naianei.

Te Wirihi.—E patai atu ana ahau ki te Kawanatanga mehemea ka kahititia taua Tari e ratou.

Te Hetana.—Ka ata tirohia e ia me pehea he huarahi e tau ai te pai hei whakaoti mo taua keehi.

Kaiapoi Pa.

Te Moa.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea kua whiriwhiria e te Kawanatanga te pitihana a Mutu Paratene Tamanuiarangi me etahi atu Maori o Kaiapoi i tuhia i te 8 o nga ra o Hurae kua pahure nei, a e patai ana mehemea ka tuhia ki roto i te pukapuka moni nga moni e £50 hei whakapai i Kaiapoi Pa, a ma nga kaipitihana e apiti mai etahi moni kia £25 mo taua mahi, a ko aua moni katoa ma te Rori Poari o Rangiora e whakahaere. I tuku ahau i tenei patai i runga i te tono o nga Maori e noho ana i taua pa. He nui te mate o nga Maori i taua pa a ki taku mohio na te paru o taua pa i pangia ai nga Maori e te mate. Na konei ahau i tuku ai i tenei patai no te mea he mea nui te ora ki nga Maori a e hiahia ana ahau kia whakaaetia tenei tono.

J. Mekenehi.—I tukuna mai ano he tono e nga Maori ki te Kawanatanga i a Hurae kua pahure nei kia whakapaua nga moni e £50 i runga i nga rori he painga mo nga Maori o Kaiapoi ki te mea ka apitikia mai e ratou nga moni e £25. I tukuna he patai e te Tumuaki o nga Kairuri a kitea ana kihai i arotahi te whakaaro o nga Maori ki te kohikohi mai i aua moni hei hanga i taua rori. I tae mai tetahi pitihana a nga tangata tokotoru me te whakaatu mai kahore i kotahi te whakaae o nga Maori. Ko taua tono he tono hei hanga i te wahi kino o te rori. Kahore kau ke kupu whakaatu mai hei whakapai i te pa. Ko tenei me ki atu ahau kei te pai tonu te Kawanatanga ki te whakapau i nga moni e £50 ki reira erangi e whakaaro ana ahau me tautoko mai aua moni e nga Maori e whai take ana ki reira.

Horowhenua Poraka.

Ko W. Hutihana.—E patai atu ana ahau ki te Minita o nga Whenua mehemea kua tukua etahi tikanga motuhake kia Ta Wata Pura mo te Roto i Horowhenua a e pa tata ana ki nga whenua kua hokona e ia. E tino mohio ana ahau ka tika tonu te whakahoki mai o taku patai e te Minita kihai i tukuna aua tikanga ki aia e mau nei i roto i te patai, erangi ki taku whakaaro he mea tenei kia mohiotia e te katoa no te mea kei te whakaaro te tokomaha kua tukuna etahi tikanga motuhake tera ranei e tukuna etahi tikanga motuhake ki taua rangatira mo taua Roto. Mehemea e whakaaetia mai ana kia korero ahau i puta ake enei whakaaro o te tokomaha i runga i nga korero i taia ki te nuipepa ka penei ka pera tana mahi i reira me ana mahi hoki ka mahia e ia a muri ake nei mo runga i tetahi tikanga nui i tawahi a kua puta ano hoki tetahi kupu mo nga onetea hanga rino i Taranaki. Heoi ki ana te iwi mehemea e penei ana te nui o tana mahi mo tetahi tikanga nui i tawahi tera ano tetahi take i penei ai te nui o taua mahi. He mea nui kia whakaaturia mai e te Minita ekore tetahi tikanga e tukuna ki taua rangatira poka ke i nga tikanga o te Ture Whenua mo runga i nga whenua e taiawhio ana i taua roto.

J. Mekenehi.—Me ki tonu atu ahau kahore etahi tikanga motuhake i tukuna kia Ta Waata Pura. I hokona e Ta Waata Pura tona whenua i nga Maori i Horowhenua i runga ano i nga tikanga e mana ana i taua wa, heoi kahore he mana o te Kawanatanga ki te tuku i etahi tikanga motuhake kia Ta Waata Pura. Na mo runga i te tuku tikanga motuhake mo nga whenua e taiawhio ana i te Roto o Horowhenua kahore he mana o te Kawanatanga ki te tuku i aua tikanga motuhake ahakoa hiahia ratou ki te pera.

Mane, te 25 o Hepetema, 1893.

Ture Tiaki I Te Awa O Whangui.

I motinitia e te Wirihi kia korerotia tuaruatia tenei Pire. He mea kau tana kia mahia taua awa kia puta ai nga tima.

Te Kapa i whakahe nga Maori i mua ake nei ki taua Pire. Tena ano pea he pai taua Pire ki te Pakeha erangi ko nga Maori i ki e kino ana ki a ratou. Kua maha nga tau e rere haere ana te tima i roto i taua awa a i tae i mua ake nei ki nga wahi e hiahiatia ana. Kahore ahau a Kapa i mohio he aha te take kia tukuna mai tenei Pire. I ki nga Maori mehemea ka paahi tenei Pire ka keria e te Tiaki Awa nga tahataha o te awa i nga wahi i pai ai ratou a ka tau he raruraru ki nga Maori. I whakaae te Kawanatanga ki te whakarere i etahi Pire maha a ratou, a kahore ahau i kite he aha te take i kaika ai te Kawanatanga ki te paahi i tenei inahoki no nga Maori anake te whenua e paangia ana e taua Pire.

I te whakahenga a te Kapa ki taua Pire i mea atu ia te mema mo Whanganui kia kite ia a te Kapa i a Meiha Keepa koia hoki te kawhakahe o nga Maori o Whanganui erangi kihai a te Kapa i whakaae ki taua tikanga. I tono a te Kapa kia araia te Pire a ki te kore ia e arai ekore e tika taua mahi mehemea ka whakaae ia kia paahi. He mea pai ano pea ki nga Pakeha kia akiaki i nga mema kia paahitia nga Pire e tau ai he painga nui ki nga Pakeha, erangi kahore te Whare e paahi i tetahi Pire e tau ai he painga ki nga Maori. E rua nga tu Pire i tukuna mai ki te Whare ko nga Pire i tukua mai e te Kawanatanga me nga Pire e tau ai he pai ki nga tangata takitahi: Ko tenei Pire mo te tangata kotahi a me turaki. Ko te mea tika ma te mema nana i tuku mai tenei Pire me haere i

te tuatahi kia kite i nga Maori whai take ki aua whenua a tera ano pea kua whakaae ratou. E motini ana ahau kia tukuna te Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. Ko te huarahi tonu tera mehemea e pa ana tetahi ki nga take Maori a i mahara ia me penei ano hoki tenei.

Taipua.—E whakaae ana ahau ki te motini kia tukua tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori a kei reira a ka ahei a Meiha Keepa te tangata e whai paanga ana te tae mai ki taua Komiti ki te korero. Ka maha nga pukapuka mai a nga Maori o Whanganui ki ahau e mea ana kahore i te whakaae nga Maori katoa ki taua Pire.

Te Wirihi.—Ekore e whai taima kia tukuna tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Te Hetana.—He Pire whakatikatika tenei i runga i tetahi Pire i tukuna mai nei e to tatou hoa aroha kua mate nei ara e te Paranihi, a ko nga mea e meatia kia patua e tenei Pire ko etahi mea kihai i ahei te whakahaere i raro i taua Pire a te Paranihi. Kihai ia i tino tau tetahi he ki i runga i nga take a nga Maori erangi ia hei painga mo ratou. Kahore hoki he hunga e tau ai nga painga nui ake i nga Maori e noho ana i te taha o taua awa no te mea hei painga ano mo tatou te wahanga i nga taheke me te tiaki i nga tahataha o te awa hei painga mo ratou mehemea e tukua ana tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori i tenei wa o te Paremete he whakaatu tena ekore tenei Pire e puta i tenei Paremete, a ka tono atu ahau ki nga mema Maori kia kua ratou e tuku i taua Pire ki te Komiti erangi me whakaatu i a ratou whakaaro pai mo runga i tenei Pire e tau ai te pai ki nga Maori me nga Pakeha. Hei painga ano mo nga Maori taua Pire. Heoi nei hoki te tikanga o tenei Pire he mea kia whakanuia ititia atu nga mana a hei patu i etahi tikanga whakararururu e mana nei i naianei. A no te mea na te Pirimia kua mate nei i tuku mai taua Pire kua tono ahau ma te Kawanatanga e whakahaere taua Pire mehemea ehara i te Pire e pa ana ki te takiwa kotahi erangi i runga i nga tohutohu mai a te Tumuaki i tera rangi araia ana te Kawanatanga kei whakahaere i taua Pire. Hei painga mo te katoa te rere haere o nga tima me nga waka i runga i taua awa. E rua nga poraka whenua i runga i taua awa kua whakanohia e te Kawanatanga a heoi nei te huarahi e tae atu ai he kai ma taua hunga ma te awa anake. E hiahia ana ahau kia kua nga Maori e turaki i tenei Pire.

Te Moa.—Kahore ahau i ahua pai ki te arai i te korerotanga tuarua o tenei Pire erangi ia e whakaaro ana ahau he mea tika kia whakaaetia te tono kia tukuna ki te Komiti mo nga Mea Maori. Mehemea i whakaaro te mema nana i tuku mai tenei Pire he tikanga nui kei roto ko te mea tika me tuku mai e ia i nga rangi tuatahi o te Paremete.

Te Wirihi.—Me ki atu ahau ka rua nga marama e takoto ana tenei Pire i te aroaro o te Whare.

Te Moa.—Mehemea he pena he mea tika mei korerotia noatia ake te korerotanga tuarua a me kua e waiho ki te whakahemohemonga te Paremete ka korero ai.

Te Wirihi.—Kihai i taea e ahau te tuku mai i te mana o etahi atu Pire.

Te Moa.—E mea ana ahau mehemea he tikanga nui kei roto i tenei Pire kua taea ano te tuku mai kia korerotia tuaruatia. He mea he ki te hunga whai take kia tukua mai enei Pire mo te korero tuarua i tenei wa o te Paremete. Ki taku whakaaro he tika ano te whakahe o nga Maori ki taua Pire ara nga Maori e noho ana i te taha o taua Awa no te mea tera ano e tau he mate ki runga ki nga whenua e pa tata ana ki te awa.

Ko G. Hutihana.—I te mea koia nei anake te wa e ahei ai e tetahi mema te paahi i tetahi Pire ra roto i te Whare me tuku tenei Pire kia mahia ana ara mehemea i waenganui o te rironga atu i taua Whare me te paahitanga i tetahi atu wahi tera e tukuna ki te Komiti Takiwa. He mea tika ano hoki kia tukuna atu nga Maori ki te korero.

Te Puruiha.—Ka pouri ahau mehemea ka pooti ahau mo tetahi Pire e tau ai he mate ki runga i nga Maori, erangi ki taku whakaaro ko te take i mea ai nga Maori kia turakina tenei Pire he mea kihai ano ratou i ata matau ki nga tikanga o taua Pire. E mohio ana ano ia ahau he nui to ratou whakahe kia wahia a ratou pa tuna, piharau hoki. Otira he tika ana ano ta te Pirimia i ki nei heoi rano te huarahi nui mo te ora ki te katoa e noho ana i tera wahi o te whenua a he huarahi e taea ai etahi whenua nui. Ko taku whakaaro tuturu tenei he Pire tenei e tau ai he painga nui ki nga Maori e whai whenua ana i taua takiwa.

Te Pihi.—Ki taku whakaaro ko te huarahi e paahi nei tatou i nga Pire he tikanga kino rawa atu. He nui te wa e takoto ana ki nga mema ki te tuku mai i nga Pire takiwa i runga i ona huarahi ano a ma reira e ata whiriwhiria ai. Mehemea e pai ana nga ropu takiwa ki te mau mai i a ratou Pire i te wa e mutu ana te Paremete no ratou ano tena he mehemea kahore e paahitia aua pire. E whakahe ana ahau ki te ki a te mema nana i tuku mai taua Pire kihai ia i whai taima ki te whakapuaki i te nui o nga tikanga o tenei Pire mehemea e marama ana ki nga mema kia paahitia tonutia tenei Pire ekore ahau e pena. He mea tika ano kia tukua ki te mema mo Whanganui tetahi wa hei whakamarama i nga tikanga o tenei Pire. Otira kihai i tukuna kia whakamarama ia i nga mema i te pai o nga tikanga o tenei Pire. Kahore hoki ahau e mohio heaha te tikanga i arai ai taua whakamarama i tenei Pire. I tino kaika te Pirimia kia pahitia tenei Pire. Erangi ko te take i pera ai ia ki taku whakaaro no te mea ko te mema mo Whanganui tetahi o ona tino hoa. Otira kua tino rere ke taua Pire mehemea naku ke taua Pire i kokiri ki te Whare. Kihai nga whakaaro o te mema mo Whanganui i ata tau me piri ia ki tewhea ki tewhea ranei o te Whare a kihai hoki te Pirimia i tino mohio mehemea ka piri ki tona taha. No reira i tahuri ai te Pirimia inaianei ki te tautoko i taua Pire.

Te Hiara.—Ki taku whakaaro tera e whakarerea e nga Maori ta ratou arai mehemea e whakaae ana nga mema ki te whakatikatika i te wahi rarangi tuatoru o te rarangi tuarua i runga i te patu i enei kupu "me etahi atu mea ranei."

Heoi ka pooti te Whare i konei ko nga kupu i meatia kia patua me mau tonu hei kupu mo te Pire a pootitia ana ko nga Ae e 34 ko nga No 12 ko te nuinga ake i nga No e 22.

Heoi whakakorea ake te menemana a korerotia tuaruatia tuatorutia ana te Pire.

Nga Apiha O Te Whare.

I Taipua.—E te Tumuaki e tino tautoko ana ahau i te menemana a te mema mo Inangahua ara a Ta Rapata Taute a i tino pouri ahau i tana korerotanga i tetahi o ana koreroro pouri ana taku ngakau me te ki ano hoki o toku ngakau i te aroha mo Te Paranihi kua mawehe atu nei ia tatou. I kite hoki ahau he kupu manaaki ana kupu a he kupu hei ata whiriwhiri ma te Whare. Na ka haere tenei aku korero ki runga ano i tetahi ahua o tenei take. I ahau e noho ana hei mema mo tenei Whare i puta mai tetahi kupu i te Kawanatanga kia whakanui ake te utu mo nga mema o te Whare. Na i runga i taua pootitanga i pooti ahau ki te taha whakahe ara kia mau tonu nga utu ki nga utu o mua no te mea i whakaaro ahau me etahi mema hoki o te Whare kia ata tiaki tatou i nga moni o te koroni a ki taku mohio i te pera tonu aku pooti i aku pootitanga katoa, otira i wini tenei. Kawanatanga i te whakanekehanga ake i nga utu ki te £240 mo te tau. Na mehemea e kitea ana e tenei Kawanatanga ka pau nga moni o te koroni i runga i tenei pooti a ratou ko te mea tika me whakahoki iho o ratou utu mo te tau me nga utu hoki mo nga mema. Ki taku whakaaro mehemea kahore e hua nga moni o te koroni me whakanui i runga i te whakahoki i etahi moni i roto i o tatou pakete a me kua tatou e patu i nga Apiha i whakahuatia e te Pirimia. Na ko tenei take e pa ana ki nga mema Maori no te mea e uru mai ana nga Kaiwhakamaori ki roto i taua kupu. Ki taku mahara he nui te mahi a nga Kaiwhakamaori i runga i te whakamaori i nga Pire me etahi atu mea e pa ana ki nga Maori. He mea ano e toono ana aua Apiha ki te whakamaori i nga Pire Kawanatanga i te roanga o te po. He nui ano hoki te mahi ki te whakamaori i nga whaikorero e nga mema Maori me te tiaki hoki i nga Komiti. Kei nga kaiwhakamaori tenei mahi a ko te mea tika me ata whakaaro marire he tikanga ki aua Apiha o te Whare.

E. M. Kapa.—He kupu taku mo runga i nga Apiha katoa o te Paremete erangi ia kahore ahau e mohio ehia aua Apiha a ko wai ranei o ratou ingoa. Ekore ia ahau e ki ake i penei te nui o toku matauranga ki te korero mo runga i tenei take penei me te mema mo Waihora, ara a Ta Teone Hooro, me te mema mo Inangahua, ara a Ta Ropata Taute. I ki raua kihai ano tetahi atu Kawanatanga o te ao i i penei te tango rna i ki raro ia ratou nga tikanga ki nga Apiha o te Whare, a i mea aua mema tokorua ki te Whare me ata whakaaro taua take a me kua e tukua te tikanga o nga Apiha ki te Whare. Ki toku whakaaro e te Tumuaki me waiho te tikanga o aua Apiha ki a koe. Tenei ano hoki tetahi mea i whakaaro ai ahau kihai i tika te mahi a te Kawanatanga. Ki taku titiro iho kei te whiriwhiri ratou i etahi Apiha anake. Heaha te Kawanatanga te tango katoa ai i aua Apiha? Mehemea i uru katoa aua Apiha ki roto i te motini a te Pirimia ka tahi ahau ka mohio. Ki taku mohio ekore te Kaunihera e whakaae kia penetia te tikanga ki a ratou Apiha. Na mo runga i te taha ki au ake me ki ake ahau kahore matou nga mema Maori e mohio ki te korero Pakeha a na nga Kaiwhakamaori matou i mohio ai a ki taku whakaaro ko te mahi ma nga Kaiwhakamaori he tino whakamarama mai ki nga mema Maori i nga take katoa e korerotia ana i roto i te Whare, a mehemea e hanga mai ana tetahi tikanga hei whakahau i nga Kaiwhakamaori kia kotiti a ratou whakamarama mai, ki taku whakaaro he tikanga he rawa tenei. A mehemea ka peratia nga tikanga tera pea e anga nga Kaiwhakamaori ki te ki mai he pire pai nga pire a te Kawanatanga; kahore ia tera ano pea he kino aua pire. Ko taku whakahe ki tenei tikanga mehemea ka riro nga Kaiwhakamaori ki raro i te Kawanatanga tera nga Kaiwhakamaori e tahuri ki te whakapatipati i nga mema Maori. Ki taku titiro iho kei te hiahia te Kawanatanga kia riro katoa i a ratou nga mahi o tenei Whare, he mea ano koki na ratou kia tau katoa nga Maori ki raro i o ratou ringa, a i muri ake nei ka mea ratou kia tau hoki koe e te Tumuaki ki raro i o ratou ringa. A mehemea ka riro nga Apiha ki raro i nga ringa o te Kawanatanga hui atu ki a koe e te Tumuaki tera pea ratou e karanga i a koe kia tu hei Tiati mo te Hupirimi Kooti. A tera pea e karangatia to tatou Karaka hei Tiati me te Kooti Whenua Maori i te mutanga o te Paramete, a tena ano pea te Minita o nga Whenua e karanga i a Mautaiaha hei Kaititiro i nga whenua o te Karauna. Ko taku i hiahia ai kia kua rawa nga mema e whakarongo ki enei tikanga hou erangi kia mau ano ki nga tikanga tawhito.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau ki te korero i etahi kupu torutoru nei mo runga i tenei take. Kahore ahau e pai ki te whakaroa i aku korero no te mea kua maha nga korero kua whakapuakina mo runga i tenei take. I whai korero ano ahau mo runga i tenei take i te tau 1888 i te wa e tu ana te Kawanatanga o te Atikini a whakahe ana ahau ki taua tikanga a te Kawanatanga. Ki taku whakaaro me waiho tonu te tikanga o nga Apiha o te Whare ki te Tumuaki. I penei tonu aku whakaaro mai ano i te 1888 a tae noa mai ki naianei. Na ko aku korero ka korero nei mo te taha ki nga Kaiwhakamaori. Ki taku whakaaro me waiho ano nga Kaiwhakamaori ki raro i te Tumuaki o te Whare kua ki raro i te Kawanatanga. Ko taku i kite ai i ahau e noho aua i te Paremete i tino tika i tino pai hoki ta ratou mahi: e whakaatu tonu mai ana hoki ratou i nga korero a nga mema Pakeha me nga mahi o

te Whare. E mohio ana ano ia ahau ki nga mahi e mahia ana i roto i te Whare otira he mea ano kei te ngaro atu ia ahau. Kei te titiro ahau ki tenei Paremete me ake nei pootitia nga mema hou a tena ano pea e pootitia he mema Maori anake kahore e mohio ki te korero Pakeha. Mehemea ka whakaitia nga utu mo nga Kaiwhakamaori ekore ratou e haere mai ki tenei Whare whakamaori ai. Ki taku whakaaro e he ana te tikanga e meatia nei kia whakaitia o ratou utu, no te mea i whakaitia ano o ratou utu imua a tangohia ana i a ratou ara i ia Kaiwhakamaori e £55. I taua wa i tae o ratou utu ma ia Kaiwhakamaori ki te £240, a tangohia ana i reira e £55 i ia Kaiwhakamaori. Me mahara hoki tatou ki tenei e te Tumuaki kahore ratou mahi i mutu i te mutunga o te Paremete. E rua marama e noho ana tetahi o aua Kaiwhakamaori i Poneke i te mutunga o te Paremete ki te whakamaori i nga whai korero a nga mema Maori no reira ki taku whakaaro kahore e tika kia whakamahia ano ratou ki tetahi atu mahi i te mutunga o te Paremete. Me whai kupu ano hoki ahau mo runga i nga korero a te Pirimia. I ki ia ka taea e te Kawanatanga te whakahau i etahi Kaiwhakamaori mo aua utu ano a puta noa te tau. Kahore ahau e whakaae ki aua korero ana. Tera ano pea etahi tangata e pai ki taua mahi i raro i te utu iti erangi e kore e taea nga mahi ki toku whakaaro. Kotahi te Kaiwhakamaori i konei i mua a he ana tana whakapakeha i nga korero a Henare Tomoana. Na ka ki ake ano ahau ka pooti ahau kia waiho ano nga Apiha o te Whare ki raro i te Tumuaki. I whai ahau i runga i ta te Paranihi no reira ekore ahau e whakaae ki ta tenei Pirimia ritenga. Ekore ahau e whakaroa i te Whare; kua oti ake nei hoki te whakapuaki i aku whakaaro a ka mau tonu ahau ki tenei.

He maha nga mema i korero i muri i iho mo taua take a ka tahi ka tukuna kia pootitia te tukunga iho.
A whakakorea ake te menemana.

Taite, te 28 o Hepetema, 1893. Tauponuiatia Poraka.

Te Kapa.—E patai atu ana ahau ki te Minita Maori mehemea ka whakaaetia te tono a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a te Herekieke me etahi atu mo runga i Tauponuiatia Poraka a i tukuna te ripoata mo taua Poraka i te tau 1891.

Te Hetana he tika ano te tono o te Komiti kia whakaturia tetahi Roira Komihana, a kei te whakaarohia taua take e te Kawanatanga erangi kahore ano i tuturu te whakaaro o te Kawanatanga.

Paraire, te 29 o Hepetema, 1893. Pire Reiti Whenua.

Te Kapa.—He kupu ano aku mo tera wahi o te Pire nei e mea ana kia reititia nga whenua Maori. E rua nga ahua o nga whenua Maori. He whenua ano o nga Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti me nga whenua kahore ano kia whakaputaina nga Karauna karaati me nga Rahui Maori. Ko nga whenua Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti kei te puritia e nga Maori i runga i a ratou tikanga Maori ano. Na i raro i tenei Pire tera pea tetahi koroheke e noho ana i runga i tetahi poraka whenua kahore ano kia whakawakia e te Kooti. A tera pea tana hipi kotahi a ma taua hipi kotahi e meinga ai kua tau taua tangata ki raro i tenei Pire a ka meinga kia utu reiti ia mo te Poraka katoa i noho ai taua tangata. Na mehemea he Pakeha e noho ana i runga i taua Poraka a e whai take ana ia ki taua whenua ranei mehemea e utu moni reti ana ia ka tahi ka rere ke erangi kahore e tika kia whakaekea he reiti ki runga i taua koroheke Maori. Kahore ano ia i ata marama ki ahau ko ehea tini tu ahua a whenua e meinga ana kia reititia i raro i tenei Pire. He maha hoki nga ahua Karauna karaati whenua. Ko etahi whenua kua Karauna karaatitia he maha nga tangata e whai take ana ki aua whenua, a kei etahi whenua kotahi tekau anake nga tangata i whakaurua ki roto ki nga karaati a ma taua kotahi tekau e pupuri i runga i te tiaki mo nga tangata tokomaha, a tera ano etahi karati, kotahi anake te tangata i uru ki roto. He maha nga tu ahua Rahui Maori. Ko tetahi ahua o aua whenua he whenua tuku na te Karauna ki nga Maori, a ko tetahi ahua he whenua i puritia e nga Maori kei hokona, a kei nga whenua kahore ano kia whakawakia tena pea kei te rau te maha o nga tangata whai take e noho ana i runga i aua whenua i runga ano i a ratou tikanga Maori. Na mehemea kei te whakaarohia kei te noho tuturu nga Maori i runga i aua whenua i mua o te whakawakanga a te Kooti a ki te tonoa e nga ropu takiwa e te Kawanatanga ranei kia utu reiti ratou ma kona tonu e tahuri ai aua Maori ki te takahi i te Ture. E ahua awangawanga ana ahau ki nga tikanga o tenei Ture. Kahore rawa hoki i marama ona ritenga. Ki taku whakaaro ahakoa i tukuna tenei Pire kia whiriwhiria e te Komiti mo nga Mea Maori kihai i tino pai te whiriwhiri i nga tikanga o taua Pire, a ki taku whakaaro he nui nga rarangi e taea te whakatikatika i mua o te tukunga kia paahitia. I tonoa mai ahau ki tenei Whare kia araia te paahitanga o nga Pire e tau ai te kino ki nga Maori. Me ki ake ahau inaianei, e tino whakahouhou ana ahau ki nga Pire katoa a te Kawanatanga e pa ana ki nga Maori a kei te pera ano hoki aku whakaaro mo tenei Pire. Kei te pouri rawa nga Maori ki nga Pire kua tukua mai e te Kawanatanga mo runga i etahi atu Pire a ratou haunga tenei. I te whakahe tonu nga mema Maori mo runga i tenei Pire me etahi atu e rite ana ki tenei. E whakaae ana ano ahau he mea tika kia reititia nga whenua e whai take ana nga Maori a e takoto ana i te takiwa o nga taone ara mehemea ki ia tangata tana piihi whenua, he mea tika ano kia utu reiti nga Maori mo aua tu whenua no te mea kei te whakapaua ano aua reiti i

etahi wa hei hanga rori ki aua whenua. Ko te nuinga o nga whenua i toku takiwa e whai take ana toku iwi a Ngapuhi he whenua kahore ano kia whakawakia e te Kooti, heoi e meinga ana kia tau nga tikanga o tenei Pire ki runga i aua whenua. E hiahia ana ahau kia kaua e whakauaua te Kawanatanga ki te paahi i tenei Pire erangi me ata hanga marire. Ko te wahi kino o tenei Pire ki taku whakaaro ko te wahi e pa ana ki te whakaeke reiti ki runga i nga whenua Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti, e he rawa ana hoki taua tikanga. Tera e meatia i raro i tenei Pire kia utu reiti nga Maori i runga i nga whenua i kiia e te Kooti kahore, ratou i whai take. Kua ki ake nei ahau ko te wahi o tenei Pire i whakahe ai ahau ko te wahi e meatia ana kia whakaekea he reiti ki runga ki nga whenua kahore nei ano i whakataua nga take e te Kooti. Na ki taku mohio tera ano e puta ake etahi take pera i raro i tenei Pire mehemea ka paahitia hei Ture. He mea ano pea tera tetahi poraka whenua he maha nga mano eka a kotahi rau nga tangata nona taua whenua a ka whai mana nga ropu takiwa ki te tono ki te tangata kotahi i roto i aua rau tangata kia utua e ia nga reiti katoa katoa mo runga i taua poraka ahakoa tera etahi atu tangata e noho aua i runga i taua whenua. I ki mai tetahi mema ki au ina tata nei me utu e nga Maori whai take katoa nga reiti i runga i o ratou hea ki te whenua, otira kahore he kupu i roto i tenei Pire hei akiaki i a ratou kia utu katoa ratou. E hiahia ana ahau inaianei kite patai ki te Minita nana i tuku mai i tenei Pire mehemea ekore e taea e ia te whakangawari i nga tikanga o tenei Pire. E whakaaro ana hoki ahau he nui rawa nga tikanga o te rarangi 11. I raro i taua rarangi ka ahei te tono kia utu reiti nga whenua Maori katoa. A tera ano hoki tetahi wahi uaua i roto i te rarangi 13. E whakaaro ana hoki ahau me whakarere ke nga tikanga o te rarangi 12 tera hoki etahi tikanga i roto i taua rarangi e whakahe ana ahau a he pera ano hoki aku whakaaro mo te rarangi 13 e mea nei kia utu reiti nga whenua Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti. E hiahia ana ahau kia mohio mehemea ka whakaae te Minita kia whakarereketia nga tikanga o aua rarangi.

Te Waari.—He mea tika pea kia whakahoki kupu ahau mo nga take i whakapuakina mai e te rangatira na erangi kua tuhituhia e ahau ana korero a meake nei te whakahoki kupu ai ahau.

Te Kapa.—He tika ano nga kupu a te Minita na erangi ki taku whakaaro me whakatakoto e ahau ki te aroaro o te Whare nga take e pa ai he mate ki nga Maori. Te tuatahi e mahara ana ahau he rawa te tikanga e meatia nei kia whakaekea he reiti ki runga i nga whenua Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori. Tena pea na nga Maori o noho ana e etahi whenua tawhiti o tenei Moutere aua whenua, a ekore e ahei e te tangata te ki no wai ranei aua whenua no reira kahore he tika kia whakaekea he reiti ki runga i aua whenua. He mea ano pea kei te whai whenua aua tangata me aua iwi ano i etahi atu wahi o te Moutere nei, a tena pea kei te noho ratou i tetahi whenua tawhiti a i a ratou e ngaro atu ana tera e whakaekea etahi reiti taumaha ki runga i o ratou whenua a ka tangohia o ratou whenua hei utu mo aua reiti. Tera pea e kitea e nga ropu takiwa etahi koroheke e noho ana i runga i tetahi piihi whenua a e whai hoiho ana poaka, kau, kuri ranei a tera e kiia ko ratou nga kainoho o te whenua a ka tonoa ratou kia utu i nga reiti rno taua whenua. Ekore e ahei e aua tangata te utu i nga reiti a tera e tangohia te whenua hei utu mo nga reiti. Ma konei tonu e taumaha ai taua Pire ki runga i nga Maori. Ki taku whakaaro e he ana te whakaeke reiti ki runga i nga whenua Maori kahore i oti te wehewehe nga whenua ki ia tangata ki ia tangata. Tena ano etahi whenua tokorua tokotoru, nei nga tangata e noho ana i runga i etahi poraka e tae ana te rahi ki te rua tekau mano eka na me pehea e taea ai e aua tokorua tokotoru ranei te utu i nga reiti i runga i aua poraka. Ekore rawa e taea. Otira ka tonoa ano ratou kia utu i nga reiti i raro i tenei Pire. Kei te mohio ano hoki te Whare kihai i ahei te whakahaere i nga Ture i hanga e te Paremete i mua i runga i te raruraru o nga tikanga o aua Ture a kore ake he painga i puta ki nga Maori i runga i o ratou whenua. Ekore e ahei te ki i whiwhi nga Maori ki tetahi painga. Ekore e ahei te ki no nga Maori te he i kore ai e wehewehea o ratou whenua erangi na te raruraru ano o nga tikanga o nga Ture. Ko te mea tika ma te Kawanatanga he hanga i tetahi Ture e marama ana nga tikanga a e ahei ai nga Maori te wehewehe i o ratou whenua i runga i te utu iti iho i enei utu e utua nei a ka oti te Wehewehe ki ia tangata tana hea katahi ka tika ma ia Maori te utu i nga taake. Ki taku mohio ko nga reiti kua haere i runga i nga whenua Maori inaianei kua tae ki te £200,000 a kei te tau tonu enei reiti ki runga i nga whenua Maori, a ki te hokona ki te riihitia ranei aua whenua ko aua reiti me utu i te tuatahi. Tenei ake ano hoki tetahi raruraru i whakahe ai nga Maori ko tenei kahore nga Kooti e ahei te mahi i nga mahi katoa e pa ana ki nga whenua, kaore i maha nga Tiati a puta mai ana te whakaaro ki nga Maori kia waiho nga Kooti i kona a ma nga Maori ake ano e whakahaera i o ratou whenua. Ko te take i whakahua ai ahau i enei mea he mea naku kia ata whiriwhiria enei take. E whakaaro ana nga Maori ki te paahitia tenei Pire he Ture ka tau tetahi mate nui ki runga i a ratou, a ki te tohe tonu te Kawanatanga tera e tika tonu aku kupu a ka tau tetahi mate nui ki runga i nga Maori. E hiahia ana ahau kia ata whakaaro mai te Minita nana tenei Pire i tuku mai ki aku korero. Ki taku mohio hoki heoi ta nga ropu takiwa i whakaaro ai he whakanoho he kohikohi i nga taake i nga Maori. Ki taku mohio hoki mehemea e kite ana nga ropu takiwa i etahi poraka whenua a nga Maori i nga tini wahi o te motu nei tera ratou e whakaeke i nga reiti taumaha kia riro ai aua whenua i a ratou. Kei te nui toku pouri ki te peheatanga o nga tikanga o tenei Pire. He maha nga taumahatanga e whakaekea ana ki runga i nga Maori. Kua herea o ratou whenua e te Kawanatanga te taea te aha e nga Maori he aroha na te Karauna pea ki o ratou hoa Pakeha a ka tangohia tonutia nga whenua o nga Maori hei utu mo nga reiti. Kahore au i mohio he aha ranei te tikanga i patua ai i whakarerea ai ranei etahi Pire maha a te Kawanatanga tena pea he aroha no

ratou ki o ratou hoa Pakeha. Ki taku whakaaro e tino tika ana ahau i runga i te whakaatu i nga wahi o te Pire i whakaaro ai ahau e kino ana ki nga Maori. Otira ki te uaua tonu te Kawanatanga ehara i ahau te he. Ekore ahau e whakaroa i te Whare i runga i te whakapuaki tonu i aku whakahe ki tenei Pire a ki te arai hoki i etahi atu mema ki te whakapuaki i a ratou kupu.

Ta R. Taute.—Ki taku whakaaro mehemea ka korerotia katoatia e te Whare nga tikanga mo nga reiti ekore tetahi atu mahi e oti i a tatou i tenei po. Na ka aku whakaaro i hiahia ai ahau ki te whakapuaki koia enei Tuatahi ko nga whenua Maori anake kua whakawakia e te Kooti nga whenua e tika ana kia whakanohia he taake ki runga; tuarua ko nga reiti ara nga taake e whakaekea ana ki runga i nga whenua Maori me hoki iho ki te hawhe o nga reiti e utua ana e nga Pakeha tuatoru me kua tetahi reiti motuhake e whakaekea ki runga i o ratou whenua.

Timi Kara.—Kei te tika ano pea nga whakaaro a Te Taute i runga i a te roia ana whakaaro, erangi i te taenga o tenei Pire ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori i tukuna nga take i tau tohetia ki te roia o te Karauna a ko tona tukunga iho ka whakahokia mai te Pire i tono ahua e takoto nei. Heoi nei hoki te tino take o te Pire ko tetahi Maori ko tetahi Pakeha ranei e "whai painga ana i te noho o tetahi whenua me utu i nga reiti ratou. Ki taku whakaaro ka tautoko te Whare i au mo runga i taua take. He maha nga poraka whenua puta noa te koroni e nohia ana e te Maori kotahi otira kotahi rau pea nga tangata e whai take ana ki aua whenua. He nui nga moni e riro mai ana i ia tau i runga i aua whenua i taua Maori kotahi a e whakatupu kararehe ana ia i runga i aua whenua. Na he mea tika ranei kia hapa taua tangata i te utu reiti? He mea tika ano kia whakahaua kia utu nga Maori katoa i nga reiti ara mehemea e puta ana he painga kia ratou i te noho-anga i runga i aua whenua ahakoa kua whakawakia aua whenua e te Kooti kahore ranei. I ki te mema Maori mo te taha whakararo tena pea kei te kore e whiwhi etahi o nga koroheke i te moni i te taonga ranei e ahei ai ratou te utu i nga reiti i runga i nga whenua e nohia ana e ratou, otira ekore te whaka-mananga o tenei Pire e tan taumaha ki runga i a ratou no te mea kua whakaurua ano he tikanga ki roto i tenei Pire penei na, ka whai mana te Kawanatanga ki te kape ki waho i nga Maori koroheke i nga Maori ranei e pangia ana e tetahi mate tuturu kia kua e utu reiti i raro i nga tikanga o tenei Pire. Kahore ahau e kite me pehea ranei te whakarereke i nga tikanga o tenei i tona ahua e takoto nei. Mehemea ka taea te hanga kia pai ake ka taea ano tena i roto i te Komiti. Erangi e hiahia ana ahau kia whakamana e te Whare nga tikanga o tenei Pire inaianei i runga i te tuku kia paahi te korerotanga tuarua o te Pire nei.

Taipua.—Heoi te mea maku he tautoko i nga kupu a te mema Maori mo te taha whakararo. Ko taku i hia hia ai kia nukuhia enei Pire mo a tera Paremete no te mea he maha nga iwi Maori kahore ano kia kite i enei Pire. He maha nga pitihana kua tae mai ki te Whare nei e whakahe ana ki enei Pire no reira i mea ai ahau me nuku mo a tera Paremete. E mohio ana ahau ki etahi whenua tino pai i hokona e te Kawanatanga a heoi te utu i hoatu e te Kawanatanga he hawhe karauna mo te eka, ko taua utu ano te utu ahakoa kotahi mano e rua e toru e wha ranei mano eka, a i muri iho o te rironga o aua whenua i te Kawanatanga ka hokona e ratou mo te tekau pauna a he mea ano e rua tekau pauna i te eka. I raro i enei tikanga ki taku whakaaro he nui nga reiti kua utua e nga Maori. ki taku whakaaro kei te nui noa ake nga reiti e utua ana e nga Maori i nga reiti e utua ana e nga Pakeha no reira i mahara ai ahau kahore e tika kia whakaekea mai ano he reiti ki runga i nga Maori penei me enei e mau nei i roto i te Pire nei. E tino whakaae ana ahau ki nga kupu a te mema mo Taranaki i ki nei ara mehemea e whakatakotoria ana he tikanga kia rite tonu te tikanga ki nga Maori me nga Pakeha ka tahi ka tika kia utu reiti nga Maori pera me nga Pakeha. Ki taku whakaaro mehemea e waiho ana nga tikanga katoa ki te Kaitiaki mo te Katoa e kore e mohiotia ka pehea tona tukunga iho. Mehemea i whakaritea kia rite tonu te tikanga ki nga Maori me nga Pakeha ka tahi ka mama rawa te utu i nga reiti. Kahore hoki he mate nui ake mo nga Maori i te tuku i o ratou katoa ki te Kaitiaki mo te Katoa me te ki hoki mana e utu mai i nga moni ki nga Maori. Mehemea e peratia ana nga whenua Pakeha me nga whenua o nga Maori e kore e moea e ratou te po, no reira ahau i mea ai kua e kaika te pahitanga o enei Pire, no te mea ki te peratia ko tona tukunga iho ko te mate tonu mo nga Maori. Mehemea i penei te mahi ki nga whenua Maori i mua kua tahuri ratou ki te whawhai. Tera e tau he mate nui ki te Kawanatanga mehemea e tahuri ana nga Maori ki te whawhai no te mea ka pau a ratou moni i te utunga i a ratou hoia me nga pu me nga paura me nga mataa. No reira ahau i mea ai kua e kaika te pahitanga o enei Pire erangi me tuku tetahi takiwa ki nga Maori kia ata whiriwhiria e ratou nga Pire. E ahua rite ana enei Pire ki nga Pire muru whenua i nga Maori. I mea te Kuini me kua te Kawanatanga e tango i nga whenua o nga Maori kahore ano nga tikanga kia ata whakata-kotoria ko tetahi kupu hoki ana me mau tonu ki nga Maori te tikanga ki a ratou hinga ika me nga paru moana. Heoi ahakoa e hi ika ana nga Maori i runga i o ratou whenua kei te whakararu tonutia ratou e nga ture. Ki taku mohio e hamenetia ana nga Maori o tera Motu mo te hinga ika i runga i o ratou whenua ano ki taku me waiho ki nga Maori te tikanga ki te vnahi i ta ratou i pai ai. Na mo runga i te £7,000 i kiia i tukua mai e te Kuini hei painga mo nga Maori kua tangohia ano hoki aua moni i nga Maori kua whakapaua ki huarahi ke. A kei te peneitia ano hoki te tikanga ki enei Pire kahore rawa tetahi whakaaro ki nga Maori.

Tame Parata e hiahia ana ahau ki te whakapuaki i etahi kupu torutoru nei mo runga i nga tangata Maori o te

Waipounamu koia na hoki te iwi nana ahau i pooti mai. Me ki ake ahau i tukuna mai e ratou tetahi pitihana whakahe mo tenei Pire a he mea tika ano hoki kia whakapuaki ahau i etahi kupu whakahe ki taua Pire mo te taha ki a ratou. Me ki ake ahau i a matou e noho ana i roto i te Komiti mo nga Mea Maori i pooti ahau kia patua tetahi rarangi ara te rarangi e mea ana ma nga ropu takiwa e whakaeke i nga reiti ki runga i nga whenua Maori. Kahore ahau i pai ki taua tikanga. Ki taku titiro iho hoki ka whai mana nga ropu takiwa ki te tonu me te akiaki i nga Maori kia utu i nga reiti, a tera pea e whakaekea e ratou he reiti tau-maha ki runga i nga Maori kia whiwhi moni ai ratou. Kahore kau hoki he kupu i roto i tenei Pire e mea ana me whakapau nga moni e kohikohia ana e tena takiwa mo tena takiwa, kei nga ropu takiwa tonu te tikanga. Na ki taku whakaaro me whai tikanga ano mo tena. I uru ano he rarangi ki te Ture o te tau 1888 ko nga reiti e kohi-kohia aua i runga i nga whenua Maori me whakapau ano ki runga i nga whenua Maori ara ki nga whenua o nga tangata i kohikohia ai aua moni. Kahore he mea i roto i tenei Pire hei wha-karite mo tena. Ko nga moni e kohikohia ana i runga i tetahi Rahui Maori tera e whakapaua he wahi ke. Ekore tenei e tika. Na kei nga Maori o te Waipounamu me pehea e kohikohia ai nga moni i ruuga i te hawhe eka i konei i te rua i te toru eka ranei i kona i te mea pea i te taenga mai o nga kaikohikohi kua riro ke nga tangata whai take ki Kaiapoi ki tetahi atu wahi ranei. Ka pooti au kia turakina te korerotanga tuarua o tenei Pire mo te taha ki nga Maori na ratou ahau i tonu mai ki te Paramete. I he te tukunga mai o tenei Pire inaianei no te mea meake nei te pootitia mai ai ano nga mema mo te Paremete ko tetahi kahore nga Maori i mohio tenei te hanga nei he Pire e pa ana ki o ratou whenua. Kei te rereke te tu o nga Pakeha i nga Maori. Ka ahei e ratou te hoko te mokete i o ratou whenua i tena wa e pai ai ratou a he maha nga huarahi e puare ana ki a ratou kihai i puare ki nga Maori. Kei te herea nga ringa o nga Maori ko tetahi hoki kihai i rite to ratou matau-ranga ki to nga Pakeha. E tautoko ana ahau i te menemana a te Taute a ko taku i hiahia ai kia whakaae te Minita nana tenei Pire ki taua menemana. Na i te mea kua ngahorohoro nga pata o te Pire i te korerotanga a nga mema e kore ahau e whakaroa. i te Whare e tahuri ranei ki te arai i te Pire, otira ka mahi ano ahau i taku i kite ai hei painga mo nga Maori o te Waipounamu me Aotearoa.

He maha nga mema i korero i muri iho a ka tukua kia Komititia te Pire a he maha nga kupu me etahi rarangi i patua i konei i kona a korerotia tuarua tuatorutia ana te Pire a paahitia ana hei Ture.

Mane, te 2 o Okotopa, 1893. Pire Kooti Kaiwhakawa Tuturu.

Te Kapa.—E Motini ana ahau kia whakahokia ano te Pire kia ahei ai te whiriwhiri i tetahi rarangi i hiahia ai ahau kia whakaurua ko te take i hiahia ai ahau ki te tuku i tenei motini no te mea inaianei he mea ano e noho ana nga Kaiwhakawa Tuturu ki roto i nga Kooti i nga takiwa Maori a e whakawa ana i nga take Maori a kahore rawa ratou e mohio ki te korero Maori a ki taku whakaaro he mea tika ano kia whakaritea tetahi tikanga mo enei tu keehi. Inaianei kahore he tikanga i whakaritea e ahei ai tetahi Ateha te noho tahi me te Kaiwhakawa a kahore ano hoki he tikanga i whakaritea mo o ratou utu. Ki taku whakaaro me hoki te tikanga ki nga ritenga o mua e noho tonu nei nga Ateha hei hoa mo te Kaiwhakawa i te mea e whakawakia ana nga keehi Maori. Ki taku titiro iho kahore rawa nga Maori e tukuna ki te whakawa i nga mahi a te tangata. Ki taku mohio kei te kore nga Maori e mohio ki nga mea e meatia ana no te mea e hono tonu ana ta ratou tonu ki te Kawanatanga kia whakaturia ratou hei Ateha me te kore ratou e mohio kahore he mana hei whakatu i a ratou. Ki taku whakaaro e tika ana ano taku motini kia whakahokia te Pire nei kia whakaurua tenei rarangi no te mea i te Komititanga o tenei Pire i kiia i te he ahau a na konei i whai ai ahau i tenei huarahi hei whakamana i taku hiahia. Heoi nei te wa e taea ai e ahau te korero mo te taha ki nga Maori kia kaua e whakaparahakotia nga tikanga ki a ratou. Kahore ahau e mohio he aha ranei te tikanga i tangohia ai nga mana katoa i nga Ateha kahore hoki ahau i rongu i puta ake tetahi mahi he a ratou i ki ai kia pana atu ratou. I nga tau kua hori ake nei i whakaturia ano he Ateha i toku takiwa kia noho ki te Kooti a i utua ano ki nga moni iti nei ara e £5 tae atu ki te £10 mo te tau. I muri i tena ka hanga auo he tikanga kia utua nga Ateha i ia nohoanga o te Kooti. Kahore au e kite i te take i kore ai e whakaaetia tenei rarangi hou. Ki taku whakaaro he mea tino tika kia noho nga Ateha Maori ki te Kooti no te mea na nga Maori nga keehi maha e whakawakia ana. Mehemea i whakaaetia e te Kawanatanga tenei menemana kua noho noa ake ahau ki raro. Mehemea e inoi ana ahau ki tetahi mea hou kua ahua matakau ahau ki te tonu; otira he tonu kau ano taku kia whakahokia ano ki nga ritenga o mua kahore hoki ahau e kite i te tikanga i whakakorea ai taua tikanga. Heoi pea te mea i toe he pana atu i nga mema Maori i te Whare.

Te Hetana.—I te mea kua tae tenei ki te hawhe paahi o te tekau-ma-rua a i te mea kua hoki nga mema ki o ratou Whare i te mea kihai ratou i mohio tera e tukuna mai tetahi motiui penei ki taku whakaaro me whakaroa atu te wa hei whiriwhiringa mo tenei take na reira ahau i whakaaro ai he mea tika kia whakakorea tenei menemana.

Taipua.—E hiahia ana ahau kia mohio mehemea ka pana atu hoki nga Ateha e mahi nei. E tino whakaae ana ahau ki nga korero a taku hoa mema i korero nei. He Ateha ano ahau i mua a i awhina ano e ahau te pahitanga o etahi whenua ra roto i te Kooti i etahi teni takiwa o Niu Tireni a kahore rawa he whakawa tuarua i tonoa mo aua whenua. I tae pea ki te wharau mano eka i whakawakia a nga tini iwi. Ko te hunga i mea kia riro i

a ratou tetahi wahi o tenei whenua heoi to ratou whiwhi e rua anake mano eka a i mea aku hoa Tiati i roto i te Kooti me hoatu ma ratou kia tekau ma rima mano eka. Na i ki atu ahau ki te Tiati kahore e tika kia penei te maha o nga eka e hoatu ma ratou. Ki taku mohio ake i mea te Tiati mehemea ka tukua mai he tono whakawa tuarua e taua hunga tera e whakaaetia e ia ka hainatia ranei e ia tona ingoa ki runga i ta ratou tono. I uaua ano te Tiati ki aua whakaaro i mau tonu hoki ahau ki aku a no muri iho ka hoatu e te Tiati kia rua mano eka ma taua hunga. I te Wairoa ano hoki ahau i te whakawa i etahi keehi i te Kooti i reira a i reira ano hoki a Timi Kara a i kite ia i te tika o taku mahi.

Tame Parata.—E hiahia ana ahau kia ata whakaarohia e te Minita tenei tono. I ki te Kaiwhakawa Tuturu i Tanitini kahore e ahei ia te noho i roto i te Kooti i te mea e whakawakia ana tetahi keehi Maori. Ko taku i hiahia ai kia ata whiriwhiria e te Minita tenei take me te whakatu i etahi Ateha kia noho tahi me te Kaiwhawa Tuturu me te whakatau i nga takiwa kia ahei ai ina whakawakia tetahi take nama pekerapu ranei tetahi hara ranei kia noho tetahi Ateha hei hoa mo te Kaiwhakawa Tuturu ki roto i te Kooti.

E toru nga mema i korero i muri iho ka tahi ka tukuna kia pootitia tona tukunga iho e 23 nga Ae 17 na Na tokono te maha ake o nga ae i nga no a whakaaetia ana nga menemana i whakaurua ki te Pire a koreotia tuatoratia ana te Pire a paahi ana hei Ture.

Taite, te 3 o Oketopa, 1893.

Kaitangiwhenua Poraka.

Te Kapa.—E patai atu ana ahau ki te Pirimia mehemea i te mea e tukuna ana kia uiuia nga tikanga mo te taha kia Wiremu mo runga i Kaitangiwhenua Poraka mehemea ka uiuia hoki nga tikanga o nga korero whakapae a Mihaka Rererangi mo taua Pakeha ano mo runga i nga moni £1,500 pauna i utua i runga a te takoha mo runga i Moumohaki Poraka? Ko te take e tatau ai ahau i tenei patai he mea i rongo ahau i utua e te Kawanatanga i taua ra nga moni £1,000 hei takoha mo runga i Moumohaki Poraka. I te tautobe nga Maori e whai take ana ki taua whenua i waenga i a ratou ano mo runga i te wehewehenga o nga moni a whakataua ana e ratou me tuku nga moni ki te Peeke kia oti rano e ratou te whakatau i nga raruraru ki waenga i a ratou, akuanei na te rangatira o taua hapu na Mihaka Rererangi i tuku i nga moni ki a Wiremu hei tuku ki te Peeke a kihai i tukuna ki te Peeke i runga i te ingoa o Mihaka Rererangi erangi i tukuna ki te Peeke i runga i tona ingoa ake ano a ngaro ake aua moni.

TE Hetana kei te korero whakapae te mema na i nga korero kihai i tika kia whakapuakina e ia.

Te Tumuaki me korero e te mema na nga korero e tino marama ana.

Te Kapa.—He whakamarama kau taku i tenei take no te mea kua whakaae te Kawanatanga ki te whakatu i tetahi Roira Komihana hei uiui i nga take o tera keehi a he whakaatu hoki taku kia uiuia ano hoki nga take o tenei.

Pire Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori.

I runga i te motini kia whakamana tenei Pire ka matika a Te KAPA ka mea he Pire tenei ka maha nga rangi i tatari ai ahau. E hiahia ana ahau kia whakaae te Pirimia kia nukuhia mo a tera Paremete. Kei te hiahia nga mema inaianei ki te hoki ki o ratou kainga, he tokomaha kua hoki inaianei a ko te wairua o nga mea e noho nei kahore i konei. Mehemea ka tohe tonu te Kawanatanga ki te whakamana i tenei Pire ekore e ata whakahaerea nga tikanga o taua Pire. Ko tetahi take i mea ai ahau kia whakarerea tenei Pire mo a tera Paremete he nui no nga Pire e mau nei i runga i te Ota Pepa hei mahi ma tatou a taea noa te mutunga o te Paremete. Ko tenei ka tono ahau ki te Whare kia tirohia mai te ahua o te tu o nga mema Maori i roto i tenei Whare ara kia tirohia mai te ahua o enei mema kaiwhakahaere mo te iwi Maori i tonoa mai nei hei mema mo nga Maori. Na kei te mohio ano nga mema o te Whare kei te taha Kawanatanga te mema Maori mo te Tai Rawhiti. Kei te tautoko ia i tenei Pire. Ki taku titiro iho kua whakarerea e ia te iwi Maori nana ia i pooti hei mema mo tenei Whare. I mua ake nei i ahua whakahoahoa mai te Pirimia me tetahi atu Minita ki nga Maori ara mo te Kaitiaki o nga moni o te Koroni ara a Te Waari i taku korero. I taua wa i ahua whakangawari mai te Pirimia me Te Waari ki a matou tono erangi na te mema Maori mo te Tai Rawhiti i arai i a matou tono ki era Minita. A ahakoa tana arai ki a matou tono mo runga i tenei Pire i whakaaetia mai ano e te Pirimia etahi o a matou tono a patua ana aua rarangi kino me te whakaae ki nga menemana a te mema mo Inangahua. Na ki taku titiro iho ki te Pire Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori ko te Pire nui tenei o nga Pire Maori katoa e pa ana ki nga whenua Maori. Kei te pera ano hoki te whakaaro o nga Maori i waho o tenei Whare inahoki te maha o nga pitihana whakahe a ratou kua tae mai ki tenei Whare a i tae te maha o nga ingoa i hainatia ki te 6,200. I muri iho i te korerotanga tuarua o tenei Pire ka pareu atu ma te Komiti mo nga Mea Maori e whakahaere a i whakahe ahau i roto i taua Komiti kia mahia tenei Pire erangi me waiho mo a tenei Paremete e haere ake nei ka tahi ka mahia, a i reira ano ka puta mai ahau ki waho o taua Komiti me taku hoa mema ano hoki mo te Tai Hauauru erangi ia i mahara ano maua me whai kupu

maua mo runga i taua Pire i te taenga ki te aroaro o te Whare me te whakaatu i reira i nga take i mea ai maua kia nukuhia mo a tenei Paremete e haere ake nei, a na te ahua o te tu o nga mema Maori i roto i tenei Whare i mea ai ahau kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete kia whai takiwa ai hoki nga Maori ki te pooti mai i etahi mema mo ratou. Mehemea pea e mahi ana ahau i runga i oku whakaaro ake tena pea ekore e penei te uaua o aku whakaaro ki te whakahe i tenei Pire erangi kua rongo aku taringa a kua kite hoki oku kanohi i nga whakahe a nga Maori ki tenei Pire. Kahore au i kite i te take i whakauaua ai te Kawanatanga ki te paahi i tenei Pire. Kua tangohia katoatia nga ngako ki waho e te Komiti mo nga Mea Maori a heoi te mea e toe nei ko nga wheua anake. No te po nei ano i paahitia ai e tatou te Pire Whakamana Take Maori. I tino whakaotia taua Pire otira kahore ahau i roto i te Whare i te whakaotinga: i hiahia hoki ahau ki te whai kupu mo runga i taua Pire. Ko te take i mahara ai ahau he ture taua ture hei whakatu i tetahi takiwa pooti mo taku hoa mo te mema mo te Tai Rawhiti he mahara naku ekore rawa tetahi Takiwa pooti Maori e pooti mai i aia ki tenei Whare no te mea he nui te pouri o nga Maori i runga i nga tini Pire Maori kua tukua mai nei ki tenei Whare. Ko taku hiahia kia kaua taua mema e pouri mo enei korero aku; erangi ko te take i penei ai aku korero no te mea kua horapa katoa nga Maori ki te aue me te arai i tenei Pire. Ki taku titiro iho ko taua mema nana nei i tuku mai i taua Pire kihai ia i tautoko i a matou i te iwi Maori. Tera ano hoki tetahi takiwa kihai taua mema i tautoko i a matou ara i ruuga i nga korerotanga kia utua te mahi a etahi Apiha i roto i nga moni 7,000 i wehea hei painga mo nga Maori. Kihai taua mema i tahuri mai ki te tautoko i a matou i te takiwa e tautche ana matou mo te taha ki nga Maori. He kore no taua mema mo te Tai Rawhiti e tautoko i a matou i tohe ai ahau ki te Pirimia kia nukuhia tenei Pire mo a tera tau. Kahore ahau e kite i te take i kiia ai te mema mo te Tai Rawhiti he Minita Maori. Ki taku titiro iho he Minita ia mo te taha Pakeha. E te Tumuaki tena pea koe kei te whakaaro e roa rawa ana aku korero mo runga i tenei take heoi ka tono atu ahau mehemea e whakaae ana ia ki taku tono kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete. Mehemea ka whakaae mai ia heoi kua mutu aku korero. Ki te kore ia e whakaae ka haere tonu aku korero. He maha nga Pire kua patua e te Pirimia i runga i te Ota Pepa erangi kihai i patua e ia tetahi o nga Pire Maori. Ehara taku i te tono kia patua tenei Pire i runga i te mea kia nehua tonutia atu. Kahore no te mea ka taea ano te korero a tenei Paremete he haere ake nei. E toru nga huinga nui o matou o te iwi Maori mo runga i tenei Pire. I te huinga tuatahi i hui matou ki te aroaro o te Pirimia. I muri iho he tokomaha nga Rangatira Maori i tae kia kite i te Kawana a i muri iho he maha nga Maori i huihui ki te aroaro o Tiatu Make a i runga i aua huinga katoa he rite tonu te korero a nga Maori me ta ratou tohe kia nukuhia tenei Pire mo a tenei Paremete e haere ake nei. Na i ki mai te Pirimia ki a matou he Pire pai rawa atu tenei. Erangi ko te Kawana kihai ia i whai kupu mo runga i taua Pire heoi taua kupu kei ana Minita te tikanga. I ki mai ano hoki a Tiatu Make e tino whakapai ana ia ki tenei Pire. Na e hiahia ana ahau kia nukuhia tenei Pire no te mea he kaha rawa te tono mai a nga tangata Maori o waho kia nukuhia. I rongo ano matou kahore te Kawanatanga e whakauaua ki te paahi i tenei Pire i tenei Paremete no te mea kua tino patua taua Pire e te Komiti mo nga Mea Maori. Akuanei i runga i taua rongo ka hoki a Meiha Keepa ki Whanganui. Mehemea i mohio ia ekore e whakarerea taua Pire e te Kawanatanga kua kore ia e hoki ki tona kainga. E te Tumuaki kua ruha ahau i te tononga atu kia nukuhia tenei Pire a kua hoha ahau i te tataranga atu kia utua mai taku kupu a kua mahara ahau ekore rawa taua kupu e utua mai. A ahakoa tenei e mohio ana ahau he maha nga mema tera e hoki ki o ratou kainga a te Paraire a ekore e ahei e tenei Whare te whakahaere pai i tenei Pire. A ahakoa e waiho ana mo a tera Paremete whakahaere ai ko nga mema Pakeha ano me te Kawanatanga te hunga whakahaere i taua Pire. E pouri ana ahau i te mea kahore te Pirimia i tona nohoanga no te mea i mahara ahau me tuku aku kupu ki aia a i mahara ahau tera pea ia e whakaae mai kia whakarerea tenei Pire mo a tenei Paremete e haere ake nei. Ki taku mohio me noho ahau ki raro kia hoki mai ia ki roto i te Whare.

Timi Kara.—Ki taku mohio ka taea e ahau te utu atu i ta te mema na e tono nei. Kahore rawa he whakaaro a te Kawanatanga ki te nuku i tenei Pire. Erangi he hiahia ana ratou kia whiriwhiria a ko ta te Kawanatanga i hiahia ai kia whakaaturia mai e te mema na nga wahi he o te Pire. Kei te pai noa atu te Whare ki te whakarongo atu ki nga wahi he.

Te Kapa.—Mehemea i putake mai i ahau nga wahi he katoa o tenei Pire tera e taea e ahau te whakamarama atu erangi kihai nga whakahe katoa i tupu mai i roto i ahau. Otira ka taea ano e ahau te whakaatu i etahi tini rarangi i mahara ai ahau e he ana. Erangi ekore e taea e ahau te whakamarama atu i te hinengaro o nga tini Maori kua tuku pitihana mai ki tenei Whare me te whakahe ki tenei Pire. Ekore e taea e ahau te whakaatu i a ratou whakahe erangi ki taku mohio ka taea e ahau te whakaatu i etahi rarangi maha e he ana. Ka korerotia e ahau te rarangi tuatoru kahore ia ahau e whakahe ki nga tikanga katoa o taua rarangi erangi mo etahi wahi anake. E penei ana nga tikanga o taua rarangi:—

"Mo nga tikanga a muri nei whakamaramatia ai me whakatu tetahi Poari ko te ingoa o taua Poari ko te Poari Hoko Whenua Maori a ko nga mema mo taua Poari enei—

"(1.) Ko te Tumuaki o nga Kairuri;

"(2.) Ko te Komihana o nga Taake;

"(3.) Ko te Komihana o nga Whenua Karauna o te takiwa i raro i 'Te Ture Whenua, 1892,' i roto ano hoki i

te takiwa i takoto ai aua whenua i hiahiatia kia hokona i raro i tenei Ture."

Tenei ano hoki tetahi kupu i roto i tenei Ture i whakahe ai ahau ara ko te kupu tango nei. Ki ta matou titiro iho ki taua kupu he tino muru rawa atu tenei i nga whenua Maori. Na ki ta matou whakaaro he penei nga tikanga o taua kupu. Mehemea e pupuri ana ahau i tenei karaihe i taku ringa a ka tikina mai e tetahi mema ka tangohia i toku ringa, a ki taku titiro iho ka pera ano hoki te tangohanga i o matou whenua i a matou. E mea ana nga tekiona 4 me te 5,—

"(4.) Ko to mema Maori o te Whare o te Runanga Nui mo te takiwa i pootitia mai ai ia e takoto ai taua whenua e hiahiatia ana kia riro mai i raro i tenei Ture.

"(5.) Ko te Maori a muri nei whakahuatia ai ko te Komihana Maori a ka whakaturia e te Tiati Tumuaki o te Kooti Whenua Maori i roto i tetahi rarangi ingoa tangata he mea whakaingoa e nga mema tokorua o te Kaunihera e nga mema tokorua ranei o te Runanga Nui e whakahaere ana i nga tikanga mo te taha ki te iwi Maori."

Ahakoia e whakapuaki ana ahau i enei kupu kahore ahau e tino mohio ki nga tikanga o aua kupu. Kahore ahau e tino mohio ki nga tikanga o taua rarangi. Me huihui hoki te Poari i nga wa e hiahia a te Kawaua ki te whakatakoto tikanga mo aua huinga,—

"Ko te Tumuaki o nga Kairuri hei Tiamana mo te Poari a me noho ia i nga huinga katoa o te Poari, a mehemea kei te ngaro atu ia ko te Komihana o nga whenua Karauna o tena takiwa hei Tiamana. Ka whai pooti ano hoki te Tiamana ki tetahi pooti i waho o tana pooti ake."

Na i te mea kua horapa katoa enei whenua te noho e nga apiha Kawanatanga tera e nui rawa te mana o aua apiha i roto i te Poari, a ka taea e ratou te whakamana i nga tikanga katoa e tukuna mai ana e ratou ahakoia he pehea ranei te hiahia o nga Maori, a kei te kaha rawa te whakaaro o toku ngakau ka mana katoa nga tikanga a te Kawanatanga i roto i aua Poari i runga i enei tekiona e mau iho nei ara,—

"Ka ahei e te Kawana i roto i tona Kaunihera te pana atu i tetahi Komihana Maori i te Poari, a ki te pana atu ki te mate ki te whakarere ranei tetahi Komihana Maori ka ahei te whakatu i tetahi atu tangata ara tangata Maori whai take hei mema mo te Poari hei riwhi mo tera kua puta ki waho."

Na ki taku mohio ko tona tukunga iho ka pana aua Komihana Maori i roto i te Poari i nga wa katoa i pai ai te Kawanatanga, a ka kore he kaiwhakahaere mo nga Maori pera ano me nga Maori i roto i nga Kooti. E mea ana ano hoki tenei Pire,—

"Ka ahei e te Kawana i ia wa te hanga ture whakahaere tikanga i runga ano i tana i pai ai hei whakahaere i nga tikanga o te Poari me te hanga ano hoki i etahi tikanga i pai ai ia hei whakamana i nga tikanga o tenei Ture, a me te whakakore me te whakarere ke ano hoki i aua ture."

I tono mai te mema nana tenei Pire ara a Timi Kara kia whakaaturia nga wahi o tenei Pire e kino ana otiia kahore kia tino oti i ahau te whakamarama atu, tenei ano hoki etahi rarangi i mahara ai ahau e he ana. Na i te mea e tino tohe ana te Kawanatanga ki te paahi i tenei Pire heoi me haere tonu aku korero me aku whakahe. Ki te tukuna te Pire ki roto i te Komiti, ka motini ahau kia patua tenei rarangi. E ki ana ano hoki tenei Pire kia £100 i te tau te utu mo te Komihana Maori hui atu ki nga moni utu mo nga haererenga. Na te Kawanatanga ano i mea kia utua enei moni. E rangi ia ki taku mohio kei a muri ake nei ma nga Maori ano e utu i aua moni ma nga Komihana Maori, ko aua moni ka tangohia ano i roto i nga moni a nga Maori; ki te kore i reira ka tangohia ko etahi poraka whenua hei utu. E mea ana te rarangi 4,—

"Ka whai mana anake tenei Ture ki nga takiwa Maori i pai ai te Kawana i roto i tona Kaunihera i ia wa te Panui me te Kahiti hoki, a ka ahei ano hoki e te Kawana te whakakore te whakarereke i tetahi i te katoa ano ranei o aua panui."

Ko tetahi tenei o nga wahi o tenei Pire i whakahe ai ahau. Kahore he mutunga mai o ona tikanga. E whai mana ana te Kawana te Kawanatanga ranei ki te mahi i nga mahi katoa i pai ai ratou a ekore e ata tau te whakaaro o nga Maori mo runga i o ratou whenua. Ko te rarangi 5 e mea ana ka ahei e te Kawanatanga te tango i tetahi heretitamate Maori me tetahi whenua Maori. Ko etahi kupu kino ano enei ki ahau, na ki taku titiro iho ki enei kupu e ahua rite ana ki te tango i tetahi taugata me te hoatu ma tetahi atu a na taua kupu whakawhiwhi nei i mea ai ahau he pera, heaha i kore ai e whakaurua te kupu hoko ki roto kia marama ai.

Te Hetana.—He ki atu taku ki te mema na tena pea e toru marama i muri iho te puta ai tetahi Panui i muri iho i te paahitanga o te Pire, a i taua wa ka ata kimihia paitia nga whakaaro o nga Maori mo runga i tenei Pire. Na i te mea kua puaki atu enei kupu aku ma kona pea e mutu ai te korero a te mema na.

Te Kapa.—Ka tino whakapai atu ahau ki nga korero o te Pirimia mehemea e whakaae ana ia kia nukuhia te Pire nei kia oti rano te haerere me te whakarongo ki nga korero a nga Maori me te whakaatu hoki i nga tikanga o te Pire ki a ratou.

Te Pirimia.—Ki taku mohio e mea ana nga Maori kia kaua e paahitia te Pire nei kia tae rano ki te tahi o nga ra o Hanuere e haere ake nei. Koia ana ranei ta ratou i hiahia ai?

Te Kapa.—Koia nei taku i hiahia ai, kia haere te Pirimia kia kite i nga Maori katoa puta noa te whenua i mua o te paahitanga o te Pire nei me te whakamarama atu hoki i ona tikanga ki a ratou. E tino hiahia ana ahau

kia haere ia kia kite i Ngapuhi. Kahore ahau e kite i te pai kia paahitia te Pire nei i te tuatahi a i muri iho ka haere kia kite i nga Maori. Ki taku whakaaro ko te huarahi tika ma te Pirimia he haere kia kite i nga Maori i te tuatahi kia rongu atu ki a ratou korero, a me te whakamana hoki i runga i tenei Pire i tetahi atu ranei e tukuna mai a muri ake nei: mehemea ka peretia e te Kawanatanga ka mutu aku korero. Na he maha nga Maori i Poneke nei e noho ana e ata titiro ana i nga mahi a te Paremete. I tukuna e ratou tenei Pire ki etahi roia tino mohio a ki katoa mai ana ratou he Pire kino tenei Pire. E pera ana hoki oku whakaaro inahoki te awangawanga o te Kawanatanga. I ta matou taenga kia kite i te Kawana, i tino whakaaturia e ahau me Meiha Keepa me Wi Parata me Taipua a matou whakahe ki tenei Pire erangi kihai te Pirimia i whakarongo ki a matou korero. I titiro mai ia ki a matou ano he tamariki kahore he take ki te whenua. Mehemea e haere ana te Pirimia kia kite i nga Maori o Aotearoa ki te whakamarama i tenei Pire ki a ratou ehara ranei i te mea pai kia nukuhia kia whai takiwa ai ki te whakamarama ki a ratou i te tuatahi. He aha te take i kore ai e nukuhia? I hiahia nga Maori i huihui ki Poneke ki te korero otira kihai i tukuna kia korero. I tukuna etahi Apiha o te Kawanatanga kia korero, ko nga Maori kihai i tukuna. E hiahia ana ahau ina tukuna tenei Pire ki roto i te Komiti kia patua nga rarangi 11 me te 12 a me patu hoki te rarangi 13. He mea tika ano hoki kia patua te rarangi 14 no te mea he kino ona tikanga. E mahara ana hoki ahau me patu tetahi wahi o te rarangi 17. Kua ki mai te Kawanatanga ki ahau he Pire pai tenei Pire, erangi kahore ahau e whakaae atu ki ta ratou ki. Ko te takiwa mo tena hamumu a ratou kei muri i te kawenga ki te aroaro o nga Maori. Heoi ano aku kupu ko aku kua korerotia nei e ahau kia nukuhia tenei Pire kia tae marire te Pirimia ki te aroaro o nga Maori. He pai rawa ki ahau kia kite te Pirimia i nga Maori i mua o te paahitanga i tenei Pire hei Ture. Ki taku mohio ko nga mema e tika ana kia aroha mai ki au ko nga mema o te taha turaki. He maha aku pootitanga i muri nei ki te taha mo te mema mo Inangahua no te mea he nui tona aroha mai ki te taha ki nga Maori. E hiahia ana ahau ki te whakamarama atu i toku tu i roto i tenei Whare. I te mea tonu ahau kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete. Mehemea i motinitia kia nukuhia te Whare he maha nga take kua ahei ahau te korero mo runga timata mai i nga whetu o te rangi tae noa ki nga ika o te moana. Heoi i te mea e hiahia ana taku hoa te mema mo te Tai Hauauru ki te korero ka waiho e ahau mana te korero inaianei.

Taipua.—E te Tumuaki he kupu ano aku mo runga i tenei Pire. He maha aku tononga kia nukuhia tenei Pire. I runga i aku whakahenga katoa ki nga Pire. I pa atu ano ahau ki te Minita Maori. E whakahe ana ahau ki nga kupu a te Mema mo Whangarei e mea nei ia nga tangata o waho matou i whakakiki kia araia tenei Pire. Kei te mohio noa atu matou ki te korero me te titiro i nga he o nga Pire. I tukuna mai ano tetahi Pire i mua e te Paranihi ki taku mohio kihai taua Pire i paahi i tenei Whare. Na maua ko Hirini Taiwhanga taua Pire i arai no reira kihai i paahitia. Kahore ahau he whakaae ki ta taku hoa mema i ki nei he mea tono ia na nga tangata o waho kia arai tenei Pire. I te taenga o tenei Pire ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori i tahuri ano matou ki te mahi a i a matou i reira tonoa ana matou e nga tangata o waho kia maunu mai matou i roto i taua Komiti. I te mea e mahia ana taua Pire i mea ano matou kia patua nga rarangi i mahara ai matou he kino, no muri iho ka tonoa matou e nga Maori o waho kia puta mai matou ki waho. I a matou e mahi ana i taua Pire i te aroaro o te Komiti i tohe matou kia patua etahi rarangi kino. Ko tetahi mea i whakahe ai ahau i te aroaro o taua Komiti ko te tuku i nga whenua katoa ki raro i te Kaitiaki mo te Katoa. I te korero ano ahau ki te mema mo te Tai Rawhiti kia kaua e paahitia enei Pire i tenei Paremete a mahara ana ahau ka whakaae mai ia ki taku tono. Ki taku mohio tenei etahi rarangi kino kei roto i tenei Pire. Ki taku mohio mehemea tenei etahi e whai paamu hipi nunui ara tae atu pea ki te toru tekau mano eka tera pea ratou e mohio ki te whakahaere i nga whenua penei. He maha nga Maori inaianei e tini ana a ratou hipi a kei te kore ratou e mohio ka peheatia o ratou whenua i raro i nga Pire penei. Na mo te ki a te mema mo Whangarei he Pire pai tenei ki taku mohio mehemea i hanga he Pire penei kia pa ki nga whenua Pakeha kua whakahe katoa ratou. Ki taku mohio ekore etahi atu iwi o te Ao e pai kia hanga he Pire penei mo a ratou whenua. Mehemea i mahara te Kawanatanga kia hanga he Pire pai mo nga Maori me hanga he Pire kia mau tonu nga whenua o nga Maori ki a ratou. Heoi nga tikanga i kite ai ahau i roto i tenei Pire ko nga tikanga tango katoa i nga whenua o nga Maori. Kahore oku whakahe ki te utu reiti i runga i nga whenua Maori mehemea e whakahaerea ana i runga i nga tikanga Pakeha me te whakapau ano hoki nga moni i runga i a ratou takiwa ano. Kahore au e pai kia riro katoa te whakaaere o nga whenua Maori no te mea ka tau he mate ki runga i a ratou. Na ko taku tono atu e rite tonu ana ki te tono a te mema Maori mo te taha Whakararo ara kia nukuhia enei Pire kia ata whai takiwa ai tatou ki te ata whiriwhiri i aua mea. Kahore he Kawanatanga i kite ai ahau i penei rawa te kaika ki te paahi i nga Pire. Na ki te whakaaetia mai e te Whare e hiahia ana ahau kia panuitia tetahi pitihana na nga tangata Maori e 2,684. Panuitia ana taua pitihana koia tenei:—

"Ki te Tumuaki me nga Mema Honore o te Paremete o raro o te Koroni o Niu Tireni.

"Ko te pitihana a nga tangata e mau nei o ratou ingoa i raro iho nei ara nga mema o te Runanga Whakakotahitanga Maori ko ratou nei nga kaiwhakapuaki o nga whakaaro, o te iwi Maori e whakaatu ana,—

"1. I puta atu te Rangitiratanga o Niu Tireni, ki te Kuini o Ingarangi, i runga i te mana o te Tiriti o Waitangi.

"2. E penei ana nga kupu o te tekihana rua o te Tiriti o Waitangi tera ano e tiakina paitia e te Kuini o Ingarangi nga whenua ngaherehere, nga mahinga ika me e ra atu taonga, rawa ranei, o te iwi Maori mo nga

rangitira mo nga hapu mo ia tangata mo ia tangata ranei o te iwi Maori, ina hiahia ratou ki te pupuri i a ratou whenua aha atu ranei.

"3. I runga i te mana o te tekiona 9 o te pukapuka whakahaere, tohutohu a te Kuini, ki te Kawana o te 21 o nga ra o Pepuere, 1879, i penei te kupu a te Kuini kua rawa te Kawana e whakamana Pire e takahi ana i nga tikanga ara i nga kupu o te Tiriti o Waitangi, kite o te Kuini.

"4. I raro i nga ture whakahaere i nga mahi o te Paremete nama 366 kua whakaritea ko nga Pire, e hangaia atu ana ki te iwi Maori me ata whakamaori me perehi ki roto ki te reo Maori kia mohio ai te iwi Maori kite titiro iho, ki aua Pire.

"5. I raro ano i nga Ota o te Whare kua ata whakamaramatia te ahua me nga ritenga mo nga Pire me nga whenua motuhake mo nga tangata motuhake ranei a tera ano nga tikanga kua oti te whakarite hei arai i nga mahi kikino a te Paremete, kei pa mai te mate ki e tahi tangata, whenua ranei.

"6. Ko nga mema a te iwi Maori i te Paremete he tangata i whiriwhiria mo te iwi Maori ake ano a kite nuinga o aua mema kaore e mohio ana, ki te whakarongo korero Pakeha a kotahi ano te huarahi e mohio ai ratou kite titiro i nga Pire ara me whakamaori pera me te Ture Paremete nama 366 i whakaritea ai.

"7. Kua takahia nga tikanga o te tekiona 2 o te Tiriti o Waitangi i whakahuatia i runga ake nei, i roto i te tekiona 2 o tenei pitihana, a kua maha nga murunga i nga whenua, i nga ngaherehere me nga mahinga ika o nga rangatira o nga hapu me nga tangata katoa o te iwi Maori a kua takahia te Tiriti o Waitangi me nga ture arai, mahi kino kua whakahuatia i runga ake nei.

"8. Kua tangohia nga whenua Maori, e etahi ture kaore nei kia whakamana, e te Kuini a i runga i aua mahi, kua kaha kore te iwi Maori ki te whakaatu i te ahua taupatupatutanga o aua ture i nga kawenata o te taha o te Kuini i roto i te Tiriti o Waitangi.

"9. Ko nga whenua me nga ngaherehere me nga taonga o te iwi Maori, i murua i raro i nga ture. E hangaia ana kite katoa i riro, ara i tangohia i te mana o nga rarangi i whakaurua ki roto i aua Ture a mate taima tuatahi, i roto i nga Komiti i muri mai ranei, o nga rarangi kaore kia whakamaoritia e nga rarangi ture i mahia kia pa atu ki etahi take motuhake, ko te wahi tika nei mo aua rarangi ko nga Pire motuhake, kua nga Pire e hanga atu ana ki te katoa (a) kahore aua rarangi kia whakamaramatia, ki nga mema Maori o te Whare o raro.

"10. Ko nga Pire e meingatia ana kia hangai ki te iwi Maori e tino tere rawa ana te whakahaere a e nui rawa ana nga whakatikatikanga, e whakaurua ana ki roto ki te tatanga kite paahitanga, a kaore rawa te Maori e whai taima ana kite titiro iho kite ahua o to Pire, a ki ta matou whakaaro kaore hoki nga mema Pakeha e tino marama kite ahua o aua Pire.

"11. Na i, runga i enei mahi takahi i nga ture arai, i te kino i te mate, kua hanga teretia e tahi ture, kino mo te iwi Maori, mo te iwi Pakeha, a inaianei kua noho matakū te iwi ki nga pononga Pakeha a te Kuini.

"12. E whakaatu ana o koutou kaipitihana ki nga Pire e rua e takoto nei i mua i to koutou aroaro ara Te Ture Whakahaere i nga Rahui Maori, me Te Pire Hoko Whenua Maori, no te mea e taupatupatu ana aua Pire, e takahi ana hoki i te taha ki te Kuini o te Tiriti o Waitangi.

"13. E hiahia nui ana o koutou kaipitihana pena me nga Pakeha. Kia pahitia he ture pai mo te katoa, no reira ka inoi atu o koutou kai-pitihana, kia ata tiroirohia e to koutou Whare honore nga mate a o koutou hoa Maori, a (1) kia peia ki waho nga Pire Whenua Maori katoa e hanga i ana ki te katoa, ara kia nekehia atu mo a tera nohoanga o te Paremete, e ngari me paahi te Pire, hei Ture kia kua e hangai he ture ki nga whenua Maori. Nga ngaherehere hiinga ika ranei, kia whakamaramatia rano, enei mea, ara kia kiia rano i roto i taua Pire, me hangai tenei Pire ki te iwi Maori, me perehi rawa aua Pire ki roto i te reo Maori a me whakaputa nga kape perehi o aua Pire ki te iwi Maori kia toru marama i mua atu o te nohoanga o te Paremete kua rawa aua ture e whakatikatika i a i muri iho o te tukunga mai ki te Paremete e ngari ko nga kupu anake i ata mahue ki waho te whakauru, ma te Tumuaki e ki ko ewhea nga kupu i ata mahue ki waho a ki te taupatupatu taua Pire, i nga kawenata a te Kuini o te Tiriti o Waitangi me tuku rawa ki Ingarangi rano ma te Kuini rano e whakaae ka whai mana ai."

[He mea haina e nga Maori e 2,684.]

Ko nga take enei i tono ai ahau ki te Whare kia panuitia tenei pitihana. Kia mohio ai hoki te Whare ko nga Maori te iwi nona tenei whenua a Niu Tireni. Kua kiia ano hoki e te Kuini i roto i te Tiriti o Waitangi kia mau tonu ki nga Maori o ratou take ki o ratou whenua. I ki atu ano ahau ki te Kawanatanga i mua kia pai te whakahaere i nga tikanga ki nga Maori. I ki atu ano hoki ahau i nga whawhai katoa i whawhai nga Maori ki nga Pakeha i tahuri atu ano etahi ki te taha Pakeha whawhai mai ki a ratou whakamaori ano. Kahore he turi o nga Maori ki te tautoko i nga Pakeha ki te whawhai, a na te whakaaetanga a te Kuini i roto i te Tiriti o Waitangi kia mau ki nga Maori o ratou whenua i pera ai te tautoko a nga Maori, na konei i whakaaro ai maua me whakaae mai te Pirimia ki te maua tono. Ehara ta maua i te tono kia panga rawatia atu te Pire nei ki waho, kahore erangi e hiahia ana maua kia whai taima nga Maori ki te ata whiriwhiri i taua Pire. Kahore au e pai kia oma whakarere mai te Kawanatanga ki te tango i nga whenua o nga Maori a ka hoatu ma tetahi atu hunga. He mahi taku i roto i te Whare nei hei painga mo nga Maori a i pera hoki taku mahi mo te whenua i Porirua ara a Takapuahia. I muri i taku korerotanga ki te Mema mo te Tai Rawhiti whakaaro ana maua me whakahoki taua whenua ki nga Maori

no te mea kahore he whenua ke mo ratou. Na te Karimana i tuku mai i tetahi Pire hei tuku i tenei whenua ki te Kaitiaki mo te Katoa erangi i hiahia nga Maori kia utua ratou mo taua whenua. I whakahaerea ano hoki tetahi tikanga ki waenganui i te Kawanatanga me te Takuta o te Whare Porangi. Ki mai ana te Takuta Whare Porangi ekore e ahei e ia te tango i taua whenua no te mea e iti rawa te whenua o nga Maori i reira koia nei anake hoki te whenua i mahue i runga i te hoko a Ta Tanara Makarini. A i muri iho i a matou korero i roto i te Komiti whakaaetia ana kia whakahokia taua whenua ki nga Maori. Ki taku mohio mehemea e penei ana te Kawanatanga ki nga Maori katoa ka tahi ka tika ta ratou mahi. E hiahia ana ahau me taku hoa mema me Kapa kia whakaaetia mai ta maua tono kia nukuhia tenei Pire mo a tera Paremete. Ki taku whakaaro he tono tika tenei na maua.

Tame Parata.—Kei te rereke te ahua o te Pire nei inaianei i tona ahua i te tukunga mai ki te Whare i runga i te korerotanga tuarua. I tahuri ano matou ki te whakatikatika i tenei Pire i roto i te Komiti Maori kia tau ai he painga ki nga Maori. I ata whakahaerea ano e matou nga rarangi he o taua Pire. I reira ano tetahi Apiha o te Kawanatanga hei whakaatu mai ki te Komiti i nga mea e mohio ana ia. He mema ano no te Komiti a Ta Rapata Taute me te Miterehana hoki koia hoki te Minita Maori o mua ake nei. I whakahe raua ki etahi rarangi maha i roto i taua Pire a whakatikatikaia ana hei painga mo nga Maori. Kua kiia mai e nga iwi Maori ki oku hoa mema Maori na ratou nei raua i pooti mai ekore tenei Pire e pai mo ratou, a kei te tika ano hoki ta raua whakahaere i runga i te tohutohu mai a o raua iwi. Erangi kei te kore ratou e mohio ka pehea ranei nga tikanga o tenei Pire ki runga i o ratou whenua. He tika ano ia i tapahia etahi rarangi o te Pire kihai i whakaaetia e ahau. He mea tika ano kia whakatikatikaia etahi rarangi o taua Pire. Kahore oku hiahia kia kiia a muri ake nei i tahuri ahau ki te paahi i tetahi Pire i tau ai he mate ki nga Maori o Aotearoa. I mahara ano ahau he Pire pai taua Pire mehemea e whakatikatikaia ana. Ko nga Maori ia o Aotearoa e mea ana he Pire kino taua Pire. Kotahi nei ia te take mehemea ka pai ake nga mahi a te Poari i nga tikanga e mania nei i naianei. Ki taku mohio mehemea e whakaturia ana he Poari, he whakanui hoki tena i nga utu hei utu ma nga Maori. Koia na hoki tetahi whakahe a nga Maori. Kua kiia mai e tetahi roia ki ahau ko nga tikanga o tenei Pire he tango i nga take katoa a nga Maori, a ka ngaro atu o ratou whenua. Ko au ia kahore ahau e mohio ko tewhea ranei o taua hunga te hunga tika hei whakarongotanga atu maku, ko tetahi taha e ki ana he Pire pai ko tetahi e ki ana he Pire kino. Otira e mea ana te Pire mehemea kahore nga Maori e pai ki te hoko ki te riihi ranei i o ratou whenua ka ahei e ratou te tono ki te Kawana i roto i tona Kaunihera me ta ratou ki atu kahore ratou e whakaae ki nga utu e ki ana hei utu mo taua whenua, a e mea ana ano hoki taua Pire mehemea kahore nga Maori e pai ki te hoko ki te riihi ranei e kore te Kawanatanga e tohe atu kia hokona kia riihitia ranei. Ki taku whakaaro he tika ana te tohe a aku hoa mema Maori kia nukuhia tenei Pire no te mea kua tata te mutu o te Paremete. Kei te mahara ano ahau ki tetahi Pire i paahitia i te wa e tu ana te Kawanatanga o mua ake nei ara te Pire Whakataunga Rahui o te Tai Hauauru. I mahara tatou tera e pai taua Pire erangi kite ana tatou i muri iho he Pire kino taua Pire a tukuna mai ana tetahi atu Pire hei whakatikatika i taua Pire. Kei te mohio ano ahau he nui te awangawanga o te Kawanatanga kia paahitia tenei Pire. Tena ano pea e kitea he Pire pai ina whakatikatikaia. I pau katoa oku uaua ki te whakatikatika i tenei Ture hei painga mo nga Maori o Aotearoa erangi ia ekore ahau e tautoko i te paahitanga o tetahi Pire e tau ai he mate ki nga Maori o Aotearoa. Ki au ake kahore oku paanga ki tenei Pire. Kihai oku hoa mema Maori i noho ki te Komiti ki te whiriwhiri i tenei Pire. Me ki ake ano ia ahau i noho tonu ahau ki taua Komiti me taku mahi ki te whakatikatika i nga rarangi hei painga mo nga Maori. Ki te karangatia e aku hoa mema Maori kia pootitia ka pooti ahau mo te taha ki a raua. He mea tika hoki mo te taha ki nga Maori kia pera ahau.

Timi Kara.—I te hiahia tonu ahau kia korero te mema Maori mo te taha Whakararo kia rongu ai ahau ki ana whakahe mo tenei Pire a me ki ake ahan pouri ana ahau i te kore kupu whakahe ana. Kihai rawa tetahi kupu whakahe ana hei whakaatu i te take kia nukuhia ai tenei Pire mo a tera tau erangi i ki ia ka nui te uaua o te Kawanatanga ki a ratou. Na i ahau e tu ana hei mema mo te iwi Maori me ki ake ahau he nui te whakangawari mai o te Kawanatanga mo runga i tenei Pire.

He roa te wa i muri iho i te tuhatuhanga o tau a Pire i te korerotanga tuarua hoki. He roa hoki te wa i tukuna ki nga Maori hei whiriwhiri i taua Pire. I muri iho ka tukuna kia whakahaerea e te Komiti mo nga Mea Maori, a i reira ano ahau mo te taha ki te Kawanatanga ki te whakahau kia haere mai nga Apiha o te Kawanatanga ki te korero i nga korero i mohio ai ratou. Me ki ake ano hoki ahau haunga mo te taha ki au erangi i reira nga mema Pakeha katoa o te Komiti, te mema mo Inangahua me te Miterehana me Te Ritihana otira i kaha te mahi a nga taha e rua o taua Komiti ki te whakaatu i nga tikanga o ia rarangi o taua Pire. I muri iho ka patai nga mema Maori kia nukuhia taua Pire a kia tukuna tetahi wa ki a ratou a me haere mai te Pirimia ki tetahi hui o nga Maori i Poneke. Ki atu ana te Pirimia e pai ana ia ki te haere atu ki taua hui, a tae mai ana te Pirimia ki taua hui ki toku aroaro ano hoki. A tena i pehea mai a ratou korero. I tono ratou kia nukuhia taua Pire, i tono hoki ratou kia whakaroina atu tetahi wa ki a ratou a whakaaetia katoatia atu ana a ratou tono, haunga ia te tono kia nukuhia te Pire, a ki mai ana nga Maori meake tata nei te tukuna mai ai ta ratou kupu ara he tono ano kia nukuhia te Pire. Heoi ka kawea ano te Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. I taua wa i ki mai te mema Maori

mo te taha Whakararo me te mema mo te Tai Hauauru ki te Komiti kahore raua i kite i tetahi mea e whakahe ai raua ki te Pire ara i a matou e whakatikatika haere ana, erangi i ki raua na nga tangata o waho i tono mai ki a raua kia araia taua Pire, erangi e koa ana ahau i te tika o enei korero mai a raua ki te aroaro o te Komiti me to raua putanga ki waho. Otira kihai ano te mema mo te Tai Hauauru i puta ki waho ta mea ia ahakoa o whakamana ana ia ki nga korero a nga rangatira Maori o waho a i whakahua ano hoki ia i nga ingoa o nga rangatira tokorua i mea i te arai tonu aua rangatira tokorua i te painga e puta mai ana ki nga Maori. I whakahua ia i te ingoa o Meiha Keepa me Wi Parata me tana ki ano hoki kua tango aua tokorua ki nga ture Pakeha hei tahae hei muru ano i nga whenua o o raua iwi. Kihai ia i whakaiti i ana kupu, otira i ki ano ia me whakarongo ia ki a raua kupu me te puta mai ki waho o te Komiti. A tena i pehea te Pirimia i muri iho, i ki ia i muri i te mahinga a te Komiti i taua Pire i te ata whakahaere ano hoki i nga rarangi katoa me te whakatikatika i nga rarangi he i mea ia me waiho atu ano hoki tetahi wa ki nga Maori hei whiriwhiri ma ratou i taua Pire kia tino mohio ai ratou ki ona tikanga, a whakaturia ana tetahi Apiha hei ata whakamarama atu i nga tikanga o te Pire ki a ratou. Whakamaramatia ana te Pire ki a ratou a tae ana nga tangata i arai i te mema mo te Tai Hauauru ki te aroaro o Tiati Make a ka mau a te Make i te Pire ka timata te whakamarama haere i nga tikanga o te Pire. Otira kihai ano i ata whakamaramatia te rarangi tuatahi ka ki mai ratou kahore ratou e pai kia whakamaramatia me te ki ano hoki kahore ratou e hiahia ki tetahi Pire. Ahakoa hanga e koe kia pena te pai o te Pire kahore matou e pai ki tena Pire. E tino whakahe ana matou kia hanga ture te Kawanatanga. He tikanga ki a matou i hiahia ai otira kei te mohio te mema mo te Tai Hauauru heaha ta ratou i hiahia ai ara kia whakatu Paremete nga Maori mo ratou ake. Kei te whakaaro ranei te rangatira na he mea tena e taea? Kei te tino whakahaere ranei taua mema i nga tikanga o nga iwi o tena takiwa iaia e moomou nei i te taima o te Whare i ia tau i ia tau ki te kimi i nga mea ekore e taea a he atarangi kau ano te tukunga iho. I whakahua ano taua rangatira ki nga hui me te maha o nga pitihana kua tukua mai ki te aroaro o tenei Whare e whakahe ana ki tenei Pire. Ko nga take ranei tenei i tahuri ai ia ki te arai i tenei Pire. He aha nga take e tukuna mai ana i roto i enei pitihana hei arai e tenei Pire. Kahore kau? He tono kau ano kia nukuhia atu ki tena tau ki tena tau, heoi kau ano hoki ngo korero i roto i aua petihana. Kua ki mai ano hoki te mema i kiia mai e tetahi roia ki aia he Pire kino taua Pire a me kua e tukua ki a paahitia hei ture. Ko te huarahi tena i whiwhi ai taua mema ki tetahi matauranga mona ara ki nga tikanga o tenei Pire. Kei te mohio ano ia ekore e momona nga roia mehemea ka araia a rotou whakahaere i nga whenua Maori. A i te timatanga o nga korero a taua mema i poka pumai ana korero ki ahau ake. Otira mehemea i karanga atu ahau ki a koe e te Tumuaki kua araia ia e koe kei whakahua i aua kupu no te mea e poka ke ana kupu mo runga i etahi Pire kua oti noa ake a kihai i hangai ki tenei, otira kihai ahau i pai ki te arai i ana korero no te mea i hiahia ahau kia rongu ki ana whakapae moku. Kahore ahau e mohio i pukenga mai i roto i tona ngakau ana korero he mea whakakiki mai ranei e te tangata otira ki taku mohio ka tae ano e ahau te whakahaere i nga tikanga o toku takiwa kia rite tonu te pai ki te whakahaere mo nga tikanga o tona iwi otira pai ake taku whakahaere i tana. Kahore hoki ahau e whakarongo ki nga korero a Meiha Keepa a Wi Parata me etahi atu, erangi e whakarongo ana ahau ki ta nga tangata o toku takiwa i tohutohu mai ai he iwi hoki ratou e tino hiahia ana penei ano me ahau kia whakataua o ratou whenua i runga i tetahi huarahi tika me te whakahoa ano ratou ki ahau kia taea taua tikanga; me ki ake ano hoki ahau mo te taha ki nga iwi o toku takiwa he nui to ratou hiahia ki te whakahoa ki te Kawanatanga mehemea ka tahuri mai te Kawanatanga ki te awhina i a ratou ki te whakatakoto i tetahi tikanga e oti pai ai o ratou whenua te whakahaere, me te hoko me te tuku i nga whenua kahore e hiahiatia e ratou i runga i nga huarahi tika kia tau ai te pai ki a ratou. Na e pehea ana nga tikanga o tenei Pire? I whakahua te mema na ki te keehi a Hone Ranana ki nga Maori mo Kaitaia Poraka i te tau kua hori nei, a meinga ana e ia taua keehi hei huarahi whakapae ki ahau no te mea kihai ahau i awhina i aia mo runga i taua keehi. E whakahua kau ana ahau ki tera inaianei hei whakaatu ki aia mehemea kua meinga hei ture i taua takiwa te Pire e meatia nei e matou hei ture inaianei kua kore taua mate e tau ki nga Maori, notemea i raro i tenei Pire e herea ana kia tau te utu tika ki nga Maori mo o ratou whenua. He Poari hoki mana e whakatau i te utu o te whenua. Ka ahei hoki e ratou te whakatu i te apitireita kotahi a ma te Poari e whakatu i tetahi a ma aua kaiapitireita tokorua e whakatu i te kaiapitireita tuatoru a ma reira e tino tika ai te whiriwhiri i te utu tika mo te whenua e meatia ana kia hokona. Ki taku mohio i he te whakahua a taua mema ki te keehi a Ranana. Kahore e maha atu aku korero a ki taku whakaaro tera te mema na e whakaae kahore tetahi mea i toe i ahau te whakahaere hei whakaatu ki nga Maori i nga tikanga katoa e mahia ana i roto i te Whare nei, a kihai hoki matou i tohe ki te mema na kia penei kia pena ranei ia. I ona taenga mai katoa ki te patai mai ki ahau mo runga i tetahi mea. I pai tonu ahau ki te whakamarama atu ki aia, me taku ki atu hoki i pa mai te mamae ki ahau i runga i ona whakapae moku me ana korero mo runga i aku whakahaere i runga i te hanga ture i nga tau kua pahure ake nei. E hiahia ana ano ahau ki te ki atu ki te mema na he nui toku aroha ki nga Maori kia tau te tika ki a ratou pena me te mema e whakapae mai nei ki ahau, a ko taku i hiahia kia mahi tonu mo te painga ki nga Maori hui tahi atu ano hoki ki o tatou hoa Pakeha, kahore e ahei e ahau te wehe tetahi i tetahi.

Te Kapa.—E hiahia ana ahau ki te whakahua i tetahi kupu whakamarama maku ara mehemea e pai ana te Tumuaki kia korero ahau, he patai naku na wai nga korero mai ki ahau kia araia e ahau tenei Pire. Me ki tonu

ake ahau I haere ahau kia kite i taku roia a nana nga kupu ki ahau kia araia e ahau tenei Pire. Na nga roia i ki mai ki ahau me taku korero atu ano i runga i ta ratou ki mai ai ki ahau.

Te Miterehana.—I mua o te tukunga o te motini kia Komititia te Pire e hiahia ana ahau ki te whakapuaki i etahi kupu torutoru nei. Kua kaha te whakapuaki a aku hoa Maori i a ratou arai mo tenei Pire, a ki taku whakaaro me makona ratou i runga i tena, no te mea ka whakauaua tonu te Pirimia ki te paahi i tenei Pire i roto i te Komiti, a i te mea e peratia ana, kahore i kite he mea tika te whakangenge kau i a koutou i runga i te arai ara i te whakaara taiepa kohatu. Kahore hoki i te tino ora te mema Maori mo te Tai Hauauro a ki taku mohio mehemea ka ara roa ia i nga haora o te po ki te korero tera e nui atu tona mate, kua kaha ano te arai a nga mema na, a ki taku mohio kati he tohe ma ratou. Mehemea kahore ano ratou i makona i runga i ta ratou arai kua korero mai nei ka ahei ano ratou te tono kia pootitia ina tukuna te Pire kia Komititia, a kei reira mehemea e pai ana ratou i te mea e Komititia ana te Pire me whakauru e ratou i nga menemana i pai ai ratou. Ki taku mohio ka whakarongo ano nga mema Pakeha ki a ratou menemana. I te taenga o tenei Pire ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori kihai nga mema Maori tokorua kua korero i te po nei i noho ki tana Komiti no te mea i tonoa e nga Maori o waho kia puta mai raua ki waho, a tu ahua pouri ana ahau no te mea kihai raua i noho kia rongo ki nga tautohe mo runga i nga tini rarangi o te Pire. He nui te mahi a te Komiti mo runga i tenei Pire. He maha hoki nga ra i mahi ai matou, a ki taku whakaaro ka tau ano he pai ki Maori i runga i taua Pire i runga i ta matou whakatikanga. Na mo runga i nga korero a te mema mo Whangarei ki taku whakaaro kihai i tino tika ana korero no te mea mehemea i mohio ia ki te kaha o te tono a nga Maori o waho kia puta aua mema tokorua ki waho o te Komiti kua kore e pera ana korero mo ta raua arai i tenei Pire. Kua whakahua a Timi Kara i te ingoa o etahi rangatira Maori maha i tonu ki nga mema Maori kia araia tenei Pire kei paahitia hei ture. Ka penei tona tukunga iho o tenei Pire ki nga Maori, ka riro i a ratou nga utu tika mo o ratou whenua, na kahore tenei painga i mua, a e mea ana hoki te Pire kia whakaturia he Poari a ma konei e neke noa atu ai nga utu i riro i a ratou i mua. He tika ano ia tera nga rarangi e toru e wha ranei e tika ana kia patua, a ki taku whakaaro mehemea e whakaaturia ana aua rarangi ki te Pirimia tera e whakaaetia mai e ia. Ki taku mohio ake i mea te Pirimia e tino whakahe ana ia ki nga menemana i whakaurua e te Komiti mo nga Mea Maori, kahore ano hoki ia i ki mai ki a tatou mehemea ka whakaaetia e ia aua menemana.

Te Pirimia.— I ki ahau ekore ahau e whakaae ki aua menemana katoa.

He maha nga mema i korero i muri iho ka tahi ka pootitia kia tukua te Pire kia Komititia, tona tukunga iho e 22 nga Ae, 10 nga No. 12 te hiranga ake o nga mema i whakaae kia tukua kia Komititia te Pire.

I muri iho i te Komititanga o te Pire he maha nga mema i korero mo runga i te tono kia korero tuatorutia te Pire ka tahi ka tukuna kia pootitia te korerotanga tuatoru, ko tona tukunga iho 18 nga Ae, e 6 nga No. 12 te hiranga ake o nga mema i whakaae kia korerotuatorutia te Pire.

A korerotia tuatorutia ana.

Wenerei, te 4 o Oketopa, 1893. Komiti WhakapuTa Moni.

Whare o Te Runanga Nui.—Nga Kaiwhakamaori apitia mai ana e £200.

Te Kapa e hiahia ana ahau ki te patai atu ki te Pirimia ka peheatia e ia tana whakaaetanga kia whakahokia nga moni i tangohia i roto i nga moni e £7,000 i whakaritea me tuku ma nga Maori.

Te Pirimia ekore te Kawanatanga e whai tikanga mo runga i tenei take i tenei tau, erangi ekore e pera te whakahaere i aua moni a muri ake nei.

Te Kapa.—E hiahia ana ahau kia mohio mehemea ekore e tangohia tetahi o aua moni i tenei tau mo tetahi atu huarahi poka ke i te huarahi i whakaritea ai hei whakapaunga mo aua moni.

Te Pirimia.—Kahore tetahi tukunga hetanga o aua moni, he tika ano i whakapaua ketia etahi o aua moni erangi ekore e tika kia tonoa ano aua moni, no te mea i whakapaua tikatia ano aua moni.

TE Taute.—E tino he rawa ana tenei mahi i runga i te Ture. Ki taku whakaaro kahore i tika te tango o te Kawanatanga i nga moni i wehea ketia mo tetahi tikanga ara i wehea ketia mo nga Maori, a i muri iho ka tangohia hei utu mo nga mahi i mahia i raro i te Hekeretari mo nga Kaiwhakawa.

Te Kapa.—Ka motini ahau kia tukuna te ripoata, kua pera te nui o te mahi o te Komiti. I whakaae ano te Pirimia ara a te Hetana kia whakahokia ano aua moni a kahore ano i whakamana e ia tana whakaaetanga. Kei te whakapaua etahi o aua moni hei utu i etahi o nga Apiha a te Kawanatanga a ko tetahi o aua Apiha ko te Mopeta o te Kooti Whenua Maori i Akarana, ko te tikanga ke ia i wehea ai aua moni hei utu hei hoko rongoa aha ranei, hei utu takuta ranei hei rongoa i nga Maori, hei tuku penihana hoki ki nga Maori kaumatua i tika kia tukua ki a ratou. Heoi te Apiha i tika kia tukua etahi o aua moni ko te Reweti te Kaiwhakamaori o te Tari Maori i Poneke. Ko te mahi a nga Maori i ia tau he tono mo etahi mea iti nei a heoi te kupu kahore he moni mo ta koutou e tono nei, a tera nga Maori o Waikato e pangia ana e te mate i runga i te tukunga iho o nga Waipuke, ko aua moni i whakaritea mo era tu mea tera te whakapaua ketia ana.

Taipua.—Ko taku i hiahia ai kia awhina mai etahi mema o te Whare i nga mema Maori kia kitea ai

mehemea ekore e ahei te whakahaere i tetahi tikanga tika mo runga i tenei take.

Te Roretana.—Ki taku whakaaro he tahae rawa tenei mahi ara te tangohanga i enei moni i tino meatia nei hei painga mo nga Maori ara hei hoko i nga mea e paingia ana e nga turoro, hei utu hoki i nga penihana ki nga Maori. E tino miharo ana ahau ki tenei mahi a te Minita Maori i waiho nei koia nei he mahi tuatahi mana i te tunga ki tona tari he kawe ke i te whakahaere o aua moni, a he whakaae i etahi mea a muri iho kahore e whakaturutia. Kahore rawa tenei mahi i tika.

Te Karimana.—E hiahia ana ahau ki te whakaatu i roto i nga tau kotahi te kau kua pahure nei kua riro i nga Maori nga moni e £69,000 ara £100, £150 ranei te hokinga iho o nga moni i whakaritea e te Ture Hiwiri a i mea ai taua Ture kia whakapaua nga moni e £7,000 ma nga Maori, no reira kihai i nui nga moni o roto o aua moni i whakapaua ketia i te mea hui katoa nga moni i tukuna ki nga Maori i roto i nga tau kotahi te kau e £70,000.

Te Taute.—Ki taku mohio kei te pohehe te Minita Maori ki nga tikanga o enei moni.

Taipua.—I whakaae te Kawanatanga a te Atikini kia whakapaua nga moni e £50 i ia tau hei painga mo nga turoro o toku takiwa, erangi no te tunga o tenei Kawanatanga ka ki ratou kahore he moni hei whakamana i taua kupu a heoi nga moni e watea ana e £30 anake i te tau. I ki mai te Karimana ki ahau kahore he moni a te Kawanatanga no reira ekore e taea te whakaputa i nga moni rahi atu i te £30. Ki taku mahara mehemea tera etahi o enei moni e toe ana i te mutunga o ia tau me tuku ki tetahi kaute motuhake. Ko taku i hiahia ai kia tika te mahi a te Kawanatanga ki nga Maori.

Te Kapa.—I te mea kua kitea i pana te Kawanatanga a te Atikini ki waho i pana pea mo te tangohanga i enei moni mo etahi atu huarahi ke. Ko taku i hiahia ai kia kua tenei Kawanatanga e mahi i tetahi mahi e tau ai taua he a tera Kawanatanga ki runga i a ratou. Ko taku i hiahia ai kia kua e whakakahoretia te pooti mo nga moni i £3,000 ma te wahine pouaru a te Paranihi. Mehemea e tautohetia aua aua moni tera nga Maori e whakaae kia tangohia aua moni i roto i nga moni e £7,000.

Tame Parata.—Ko taku i hiahia a muri ake nei me whakatakoto nga pukapuka ki runga i te tepu o te Whare hei whakaatu i te peheatanga i whakapaua ai aua moni. I te tukuna mai ano nga tono kia whakaturia tetahi Takuta mo nga Maori o te Waipounamu erangi e rua tonu nga whakaputanga moni iti nei mo aua Maori.

Mutu ana te korero o nga mema i konei mo aua moni e £7,000 a haere ana te korero a nga mema i roto i te Komiti i runga i a ratou raruraru ake ano.

Taite, te 5 o Oketopa, 1893.

Nga Rahui O Mawhera Me Etahi Atu Rahui Maori.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Kaitiaki o nga Moni o te Koroni mehemea kia whakahaua te Kaitiaki o te Katoa e ia kia utua nga moni reti o nga koata tau o nga rahui o Mawhera me Arahura me etahi atu rahui ara kia rite tonu nga utunga i roto i ia koata tau. I whakaritea hoki me utu koata tau nga moni reti, a i mahara nga Maori ka pera tonu te utunga ki a ratou me ta ratou nama taonga i nga toa a nga Pakeha, a mehemea kahore te Kaitiaki mo te Katoa tana kaiwhakahaere ranei e utu i nga moni reti i runga i te ra i whakaritea ai ka tahuri te hunga na ratou i tuku i aua nama ki te hamene i nga Maori. Akuanei i runga i te roa o te Kaitiaki mo te Katoa ki te utu i aua moni reti he mea ano kaore e puta nga moni o tetahi koata kia tae rano ki te mutunga o te koata i muri iho. A i nga Maori e tatari ana ka tahuri nga Pakeha mahi toa ki te hamene i nga Maori, a ka haere nga Maori ki nga Pakeha tuku moni ki etahi moni ma ratou hei utu i a ratou nama me te whakaeke e aua Pakeha kia pena te taumaha o nga hua mo a ratou moni a he mea ano ka moketitia e nga Maori o ratou whenua.

Te Waari.—E pouri ana ahau i te mea kua rongohia ahau e moketitia ana e nga Maori o ratou whenua hei utu i a ratou nama. E whakaaro ana ahau tera e mau tonu tenei tu ahua whakahaere no te mea he mea uaua rawa te whakarereke. I muri iho o te rironga mai o nga moni reti ka wehewehea aua moni ki nga tangata whai take ki aua moni, a tekau nga ra e pau ana i muri iho o te mutunga o te koata te taea ai te tuhatuha i aua moni. Ki taku mohio e kore e taea te arai i taua roa o te tukunga i nga moni ahakoa te hiahia o te Kawanatanga ki te whakarite i ta te mema e korero mai na. Otira ki taku whakaaro kei te tae tika atu nga moni ki nga Maori i roto i nga wa.

Rahui Maori O KerEimaute.

Tame Parata.—E patai ana ahau ki te Kawanatanga mehemea e utua ana etahi moni reti ki te Kaitiaki mo te Katoa mo nga tekiona i te Rahui Maori i Kereimaute e turia ana e nga whare karakia me nga kura me te hohipera a mehemea e peratia ana me kore e pai te Kawanatanga ki to whakaatu i te nui o nga moni reti e utua ana? Ko nga whenua e whakahuatia nei he whenua Maori a he whare, he hohipera, he kura, me te whare karakia kei runga i taua whenua e tu ana. Ko nga Maori no ratou taua whenua kihai i te mohio mehemea e utua ana he moni reti mo enei whenua a e hiahia ana ratou kia mohio he pehea te rahi o nga moni reti e utua ana.

TE Waari.—Me ki ake ahau i te tau 1884 kahore he moni reti i utua, no muri iho ka whakahaua e te Kaitiaki mo te Katoa kia uiuia nga tikanga na ka whakahokia mai e te Make he kupu koia hoki te tangata i

whakahaua kia uiuia nga tikanga. Na ka mea mai ia "ko nga tekiona 257 me te 258 i riihitia ki nga Kaitiaki o te Hahi o Kotereni mo nga tau e rua te kau matahi timata mai i te tahi o nga ra o Hurae, 1873, mo nga moni reti £10 mo nga tau e whitu a £12 mo etahi tau e whitu a £16 me etahi tau e whitu. Kihai nga kaitiaki i utu i nga moni reti, a no te tau 1884 ka whakahaua e te Hamatana kia uiuia nga tikanga i kore ai nga moni reti e utua katahi ka utua mai e te Make e te tangata i whakahaua kia uiuia nga tikanga ka mea kahore he korero o mua mo runga i taua take. Ko nga Hahi katoa haunga ia nga Weteriana kei te pera tonu nga tikanga me te tikanga i tukuna ki te Hahi o Katarana, a kua peratia ano te tikanga ki nga Weteriana mehemea i whakahaerea ta ratou tekiona hei mahi mo te Hahi anake. Mehemea e tirohia ana te mapi o Kereimaute tera e kitea terano he rahui hei turanga whare karakia kei te taha tonu o Hohiperu Tiriti. Ko taua poraka kei te Hahi o Ingarangi a kahore e utu reti ana, a i rahuitia ano i te ruritanga o te taone i te tuatahi a i runga ano hoki i te whakaae a nga Maori ki a Pihopa Haapa. A ka nui haere te taone ka hanga whare karakia etahi atu hahi a i muri iho ka tonu ano etahi hahi kia peratia ano hoki te tikanga ki a ratou. Kihai nga Pikopo i hiahia ki tetahi turanga whare karakia mo ratou no te mea kua hanga ketia e ratou to ratou whare karakia i runga i tetahi whenua a ratou ake i roto i te taone, erangi i tonu ratou ki tetahi whenua hei turanga kura None i roto i te taone Maori a me kua ratou e utu moni reti. Ka tahi ka whakaaetia kia peratia ano te tikanga ki a ratou me era atu Hahi. E hara i te mea hou te whakaae a nga tangata whai take kia tukua noatia nga whenua mo nga tikanga penei mo etahi atu mahi hoki mo te katoa i te mea e ruritia ana nga taone a he mea ano hoki kia nohia ai aua whenua."

Pire Reiti.

I runga i te motini o te PIRIMIA kia whakaaetia nga menemana a te Kaunihera kia patua hoki te kupu "me" kia whakaurua ko te kupu nei "ko."

Te Kapa.—E whakahe ana ahau ki te patunga o te kupu nei "me" me te whakaurunga o te kupu "ko." I te taenga mai o te Pire nei ki te aroaro o te Whare i mua ake nei i whakahe ahau ki te tikanga reiti i nga whenua Maori kahore ano kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori. Tera ano pea etahi kararehe torutoru nei e haere ana i runga i aua whenua a ma kona tonu e kiia ai me utu nga reiti katoa o taua whenua e ratou. Mehemea ka ata whakaaro mai te Pirimia ki nga Maori a ka whakaae kia patua atu tenei menemana kua matu aku korero. E hiahia ana ahau ki te patai atu ki te Pirimia i tenei patai i mua o taku whaikorero. E hiahia ana ahau kia mohio mehemea ka whakaae ia ki te whakauru i te kupu nei na "ko."

Te Hetana ara te Pirimia kua ki ake nei ahau ki te Whare he menemana tika tenei a no te mea kua tukua tetahi mana ki te Kawana ki te whakarere i runga i etahi keehi otira ki taku whakaaro ekore te whakarereketanga i aua kupu e whakaeke i tetahi mate ki runga i nga Maori. Kei te whai mana te Kawana ki te mea kia kua e whakaekea he reiti ki runga i nga whenua o nga Maori rawa kore ara i nga whenua e noho ana ratou. Tera ano e tukuna mai he Pire whakatikatika a tenei Paremete e haere ake nei ekore hoki e taea te mahi i tetahi atu mea mo tenei Pire i tenei Paremete. Otira kahore he mea e mahia ana e matakau ai nga Maori i runga i te whakaurunga o nga kupu nei "ko" me te kupu nei "me."

Te Kapa.—I kite Pirimia ka whakatikatikaia tenei Pire a tenei Paremete e haere ake nei erangi kahore ahau e pai kia tau matou ki raro i nga mahi a nga ropu takiwa, heoi hoki ta ratou i hiahia ai kia nui nga moni e riro i a ratou. Ka ahei ano te whakatikatika i aua kupu i mua o te pahitanga o tenei Pire. Ekore ahau e tatari ma tetahi atu Paremete e whakatikatika i tenei he. I ki te Pirimia kahore he wa hei whakaturanga i tetahi hui. I tohe ano ahau ki te Pirimia i tera rangi kia nukuhia tenei Pire heoi kihai ia i whakaae. Na kua ki ia inaianei kahore he taima hei mahi i tenei Pire. I ki te Kawanatanga e whitu miriona eka whenua kei nga Maori inaianei. Ko te nuinga o taua whenua kahore ano kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori a he Maori koroheke kei runga i tenei i tena poraka e noho ana, a ki te kore e patua enei menemana ka meatia kia utu reiti aua Maori. Kua kite ahau he nui nga whakarereketanga o te Pire nei mo te taha ki nga Pakeha, kua tino whakangawaritia mo te taha ki a ratou a ko nga wahi tino he ki nga Maori kua waiho kia mau tonu. Kahore rawa ahau i pai kia pahitia te Pire nei i tera rangi otira na te whakaaro pai ake o taku ngakau i tukuna ai e ahau kia pain. Otira kihai ahau i mahara ka penei te whakarereketanga o te Pire nei. Ka motini ahau i tenei menemana kia apitia atu ki te motini nga kupu nei na "me te whakarere i te menemana i whakaurua ki te rarangi 14."

Timi Kara.—E hiahia ana ahau ki te whakaatu ki te mema na kahore he take e whakauaua ai ia kia whakaurua tana menemana ara i runga i te pono o te kupu a te Kawanatanga i mea ai mehemea tera etahi tangata rawakore etahi tangata ranei e pangia ana e tetahi mate tnturu a e noho ana i runga i nga whenua kua whakaaturia mai e te mema na. Ka tino tupato te Kawanatanga kia kua nga reiti e whakaekea ki runga i a ratou. Ko tetahi mehemea e ata titiro ana te mema na i te Pire nei tera ia e kite ko te whakamaramatanga o te kupu kainoho ka whakahaerea i raro i te mana kua tukua ki te Kawana i raro i te tekiona 17. I roto i te wahi tekiona (2) o te rarangi 17 kei te araia enei whenua ara nga whenua o nga Maori i runga i to ratou powhara i runga ranei i tetahi take i whakaaro ai te Kawana me kua e whakaekea he reiti ki runga i a ratou. A tera ano hoki etahi kupu kei roto i te tekiona (4) e mutu ai te matakau o te mema na, a e penei ana nga korero o taua rarangi. Ekore e whakaekea he reiti ki runga i tetahi whenua kahore ano kia whakawakia nga take e te Kooti

Whenua Maori a mehemea hoki kahore he Pakeha e noho ana i runga pera me te whakamaramatanga mai e te tekiona tekau-ma-wha o tenei Ture. Na mehemea e ata tirohia ana enei tekiona e rua me te whakaaro ano hoki i ki pono ai te Kawanatanga ki te mema na ko te mea tika mana he ata titiro i nga take e whakahuatia mai na e te mema na. Na ki taku whakaaro he take marama enei ekore ai te mema na e whakauaua kia whakaurua tana menemana. Ekore e tino roa te wa i waenganui i tenei Paremete me tera e haere ake nei, kei reira ka tahuri te Kawanatanga ki te nuku i nga raruraru mo runga i nga take i whakahuatia e te mema na. Mehemea ka tupu mai tetahi raruraru i runga i te whakahaere o tenei Ture kua mea te Kawanatanga ka ata tirohia e ratou kia kaua e takahia nga take a nga Maori.

Tame Parata.—E patai atu ana ahau ki te Minita nana i tuku mai i tenei Pire mehemea ka ki pono mai ratou ki te Whare ka tahuri te Kawanatanga ki te arai i enei Maori kei whakaekea, he reiti ki runga i a ratou.

Timi Kara.—Kua puta ra te kupu a te Pirimia ka pena ano te pono o tana kupu.

Taipua.—Kahore ahau e pai ki te menemana i hanga mai nei i tetahi atu wahi, e tino mohio ana hoki ahau ka tau he mate ki runga i nga Maori ara nga kaumatua kahore nei e ahei te utu i nga reiti. I te taenga mai o tenei Pire i mua ake nei i whakahe ahau ki taua menemana no te mea i tino mohio ahau ka mate nga Maori kaumatua i whakanohia e nga iwi ki runga i nga whenua hei tiaki i nga whenua. Kua ki pono mai te Kawanatanga ka tiakina e ratou nga whenua o nga Maori koroheke me nga Maori rawakore i whakanohia e nga iwi hei tiaki i aua whenua erangi ki taku whakaaro me kaua matou e tuku i te Kawanatanga kia pera. Ki taku whakaaro ma te ture anake e tiaki. Kei te mohio ano matou kihai i tiakina nga iwi e te Kawanatanga, a ko toku mataku tenei mehemea kahore e whakaaetia ta matou e tono nei ka mate nga Maori. Ki taku mohio tera e totona nga kaumatua e noho ana i runga i aua whenua kia utu ratou i nga reiti ekore e taea e ratou te utu, a ko tona tukunga iho ka tangohia nga whenua i a ratou. Kua tukuna mai etahi Pire hei whakamana i te Kawanatanga ki te tango i etahi whenua Maori. Ki taku mohio he penei ano te hanga e mahia nei a ka whakahaere te Kawanatanga i taua mana a ka tango i nga whenua no te mea kahore e taea te utu i nga reiti. He take iti noa iho tenei a ka ahei ano e te Kawanatanga te whakaoti mehemea e whakaae ana ratou ki te menemana a toku hoa mema. Ki taku titiro iho heoi ta te Kawanatanga i hiahia ai kia mana katoa nga mea i hiahia ai ratou. Ki taku whakaaro kahore e tika kia pera ratou. Ko te mea pai me whakangawariwari iho ratou me taku tono kia whakaaetia e ratou tenei menemana kia mutu ai tenei take inaianei. Kei te tumanako ahau ka whakaaetia ano e ratou. He mea tika kia tupato matou kei tau tetahi mate kei whakaekea e ratou tetahi mate ki runga i nga kaumatua ara te iwi kahore e ahei te tiaki i a ratou ake me nga iwi kahore ano i wehewehea o ratou whenua. He maha nga mea kei roto i tenei e whakahe ana ahau otira ko tenei take anake taku i tino hiahia ai haunga era. Ki taku whakaaro he mea he rawa kia whakaekea he taumahatanga ki runga i nga tangata kua whakuahatia nei e ahau a e noho ana i runga i aua whenua. He maha nga take kei roto i tenei Pire i mahara ai ahau he mea pai me whakarere kia whai takiwa ai nga Maori ki te wehewehe i o ratou whenua ma reira hoki e mohiotia ai ko wai nga tangata tika hei utu i nga reiti.

Te Tumuaki.—Me kaua te mema na e korero i tona nuinga o te Pire erangi ko nga menemana anake.

Taipua.—Ko te wahi o tenei Pire e whakahe nei ahau e pa ana ki nga whenua kahore ano kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori a he whakaatu taku kahore ano aua whenua kia whakawakia a kahore e tika kia whakaekea he reiti ki runga erangi me wehewehe nga whenua i mua o te whakaeke o nga reiti.

Te Tumuaki.—Me korero anake te mema na mo runga i nga menemana i whakahe ai ia. I te whakamatau ahau ki te hopu i nga tikanga o nga korero a te mema na, a ki taku titiro iho kei te haere ana korero mo runga i te Pire katoa kahore i haere i runga i nga menemana. Me haere tonu ana korero i runga i nga menemana anake.

Taipua.—Heoi ra me ki tonu ake ahau e whakahe ana ahau ki nga menemana i hanga mai i tetahi wahi ke. Kei te kaha tonu te whakaaro o nga mema katoa mo runga i nga menemana. E whakahe ana ratou ki tenei menemana i whakaurua nei ki roto i te Pire. Kua ki mai nga mema o te Kawanatanga ekore ratou e wareware ki te ata tiaki i nga Maori erangi kahore matou i tino makona i tenei ki a ratou. Ki taku mohio mehemea kahore e whakarereketia tenei menemana e tohea nei e matou tera e ngaro te hea o te Maori e noho ana i runga i te whenua ara ka tangohia i aia. E whakaaro ana ahau mehemea kahore e taea e nga kaumatua te utu i nga reiti tera e tukuna to ratou hea ki te Kaitiaki mo te Katoa.

Timi Kara.—E mea ana ahau ehara tena i te Pire, kei te pohehe te mema na. Ka ahei e te Kawanatanga te arai i tetahi whenua i tetahi tangata ranei kei whakaekea he reiti ki runga a tera ano hoki tetahi wahi tekiona e arai ana i nga whenua i te aroaro o te Kooti ara nga whenua kahore ano kia marama nga take. E tino marama ana tenei a i muri iho i tena i ki pono te Kawanatanga ki nga mema Maori mehemea e ruarua ana o ratou whakaaro ka ata tirohia e ratou kei whakarereketia nga tikanga o te Ture. Kahore he take e whakahuatia ai te Kaitiaki mo te Katoa tetahi atu tangata ranei.

Te Puruiha.—E tono ana ahau kia patua te menemana e tohe nei nga mema Maori ki te whakahe.

Te Pirimia.—Ekore rawa e taea te patu.

I konei ka tukuna kia pootitia kia apitia nga kupu ki te rarangi 14 haunga ia te menemana te tukunga iho:

Ko nga Ae e 23

Ko nga No e 30

Ko nga mema i pea, 10.

Tokowhitu te nuinga o nga No heoi hinga ana te menemana.

Paraire, te 6 o Oketopa, 1893. Tunga Paremete, 1893.

Apiti Tuawaru o nga mahi o te Whare o te Runanga Nui me nga Pire i paahitia me nga Pire kehai hoki i pahitia i roto i nga Whare e rua i tenei nohoanga o te Paremete:—

I runga i te motini kia hikitia te Whare.

Pooti ana nga Ae 13

Pooti ana nga No 13

Pooti whakatau ana te Tumuaki ki nga "Ae."

Hikitia ana te Whare i te rua tekau meneti ki te ono karaka o te ahiahi.

He mea ta e Hamuera kohitare i raro i te mana o te Koroni o Niu Tireni, Weringitana.—1893.

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. *Nga Whai Korero a nga Mema Maori*. Tau, 1894. Poneke: I TAIA I RUNGA I TE MANA O TE KAWANATANGA O NIU TIRENI, N GEORGE DIDSBUY, KAI TA O TE KAWANATANGA. 1894

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Runga, 1894. Nga Whai Korero a nga Mema Maori.

Taite, te 21 o Hune, 1894.

I whakatuwheratia te huihuinga tuawha o te Paremete tekau ma tahi o Niu Tireni i tenei ra e te Kawana, a pai ana ia ki te whakapuaki i enei kupu,—

Whai Korero A Te Kawana.

E nga Rangatira o te Kaunihera, me nga Rangatira o te Runanga Nui,—

Ka nui toku koa i to tatou kitenga i a tatou me to tatou huihuinga ki roto ki te Paremete.

I tae ahau i tenei tau e haere nei ki Rarotonga, me etahi atu wahi o aua motu kua uru mai nei ki tenei koroni. I au i reira ngahau ana toku ngakau i te pai o te ahua o aua motu koa ana hoki au i te atamai me te pono o te piri on nga iwi o reira ki ahau. Ki taku titiro ka nui te pai o ta ratou noho i reira, a, kei te tino whakapai hoki ratou ki nga tikanga e awhinatia nei ratou i raro i te maru o nga ture a Te Kuini. I runga i aku tirotiro me aku whiriwhiri tau ana i oku whakaaro tera e tupu ake etahi mahi e puta ai he rawa i waenganui i aua motu me Niu Tireni.

I runga i te raruraru roa e whakakino nei i te noho o nga iwi o Hamoa kua puta te whakaaro o aku Kai-whaka-haere me tonu ki te Kawanatanga o Ingarangi kia tukuna ma tenei koroni e whakahaere nga motu o Hamoa. Kua kitea ko ta te tiriti i mea ai, ara, kia toru nga iwi mana e whakahaere aua motu, kua kore e pai ki nga Mana nunui i uru nei ki taua mea, a, me te maha hoki o nga mate kua pa ki Hamoa i aua tikanga. I te mea e tino marama ana ko te mea tika ko Niu Tireni hei matamua mana e tohutohu nga whakahaere o nga motu e takoto mai nei ki te taha whakararo o tenei motu (ara, a Hamoa, a Rarotonga, me era atu motu whaka-te-taha ki Hawaiki) kua mahara aku Minita kaore koutou e kore te whakaae ki a ratou tohutohu mo tenei putake.

Ka whakatakotoria ki to koutou aroaro etahi pukapuka e pa ana ki nga mahi a te Huihuinga mo nga Poutapeta. Kei te mohio aku Minita ki te nui rawa o nga tikanga, e pa ana ki Ingarangi me ona koroni, era e puta mai i te Huihuinga ka tu nei ki Otawa, na reira kua tukuna atu e ratou tetahi tangata totika, mohio hoki ki nga mahi hokohoko taonga, hei mangai ki reira mo Niu Tireni.

Ahako kaore ahau e kaha ki te whakamoemiti atu ki a koutou mo te nui o te hua o te kai o tenei tau mo te nui ranei o te utu mo nga tino taonga e puta ana i te koroni, otira ki taku mahara kei te pai te ora o Niu Tireni, a, e tika ana tatou kia koa mo taua ahua. Na etahi take e puta noa ake ana, na te ahua uaua o nga makete o Ingarangi me te tupato hoki o nga whare whakahaere moni i runga i te mate i pa nei ki Atareiria, koia enei nga mea, nana i ara, nga huarahi e tupu haere ai te rawa. Otira, na enei mea katahi ka whakaputaina te kaha, katahi ka kitea te manawanui o nga tangata o te koroni nei me te maha hoki o nga huarahi e puta ai he rawa i tenei whenua. Na enei mea, na te marama hoki me te tika o nga tikanga whakahaere o nga moni i whakamana nei e te Paremete kua taha ake nei, i nui haere tonu ai nga rawa e puta ana i to tatou iwi. Kei te tino mana te ingoa o tenei motu ki nga whare whakahaere moni o Ranana, kei te iti haere a tatou nama, a, kei te iti iho nga tangata

kore whiwhi mahi i nga tangata pera te ahua o etahi atu whenua. Ko nga whika tatau e whakaemia ana i nga taone o tenei motu e uru mai nei ki reira nga kaupuke o nga whenua ke, e whakaatu ana i roto i nga marama e rima kua taha ake nei, kua ahua mutu te u mai i Atareiria o nga hunga rawa-kore o nga hunga kore whiwhi mahi ki konei kimi mahi ai ma ratou.

Ka ahei ahau ki te whakaatu inaianei ko nga moni i whakaritea i tera tau hei whakahaere i nga mahi a te iwi kaore i pau, a, kei te toe ano etahi. Ma nga kaute e ata whakaatu atu ki a koutou nga moni i kohikohia me nga moni i whakapaua, a, tera koutou e kite he tino nui aua moni toenga, a, me te ora hoki o te ngakau i te peratanga o te ahua.

Ka whakatakotoria ki to koutou aroaro etahi tikanga e taea ai te whakahaere e te Kawanatanga te mahi whakanohonoho tangata ki runga ki te whenua, ara, tetahi tikanga e kore ai e uaua nga huarahi nama moni ma tenei koroni e kore ai hoki e kino rawa te peehi a nga takoha i te iwi.

Ki te titiro a oku Kai-whakahaere kua tupono te koroni inaianei ki te taima e kore ai e tika kia ngata noa iho tona hiahia mo te whakanohonoho tangata ki te whenua i runga ano i te ahua e taea ana e nga moni e watea ana mo taua mahi. Engari he mea tika kia whakamatau te Kawanatanga inaianei, i runga ano i tetahi huarahi tupato, tetahi tikanga e taea ai te awahina o nga mahi ake a te iwi kia ahei ai te iwi ki te whakawhiwhi i a ia, i runga i te itareti ngawari, ki nga moni o Ingarangi e tatari mai nei i tetahi taunga totika.

I runga i te whakahaere kuare i pakaru ai tetahi kamupane i tapa nei ki te ingoa o te koroni, kua mahara oku Kai-whakahaere me whakarite tetahi tikanga hei tiaki i te iwi kei raru ano ratou i aua mahi a aua tu kamupane. A, tera e mahia he pire mo aua tu mea.

Ka tonoa atu kia mahia e koutou tetahi mahi nui i timataria i tera Paramete engari kaore i ata oti. Ko taua mahi he whakamarama i nga ture whenua Maori, he whakatika i nga huarahi hoko whenua Maori kia mama ai kia tere ai hoki te mahinga. E mahara ana aku Minita kua tae inaianei ki tona wa e tika ai kia whakamutua te hoko whenua Maori a nga tangata noa iho, a kia waiho ma te Kawanatanga anake e whakaputa nga karaati whaitaketanga mo aua whenua i raro i nga tikanga o Te Ture Whakawhiti Whenua. E koa ana ahau i te mea e kitea ana e mana haere ana nga tikanga o te ture whakamana o tera tau e marama ana te whakahaere o nga tikanga o taua ture e puta ai he painga ki nga tangata e noho ana i te Tai Rawhiti, pera ano hoki me te Ture Whakatau o te Tai Hauauru i mahia ra mo tenei takutai o te motu nei. E mahara ana oku Kai-whakahaere me tahuri koutou i tenei huihuinga o te Paramete ki te mahi tikanga mo nga putake e pa ana ki nga whenua Maori. I runga i nga patainga ki te iwi Maori e kitea ana e hiahia ana nga iwi Maori ki te tautoko i taua tikanga.

I te mea e whakahaerea ana te mahi hoko whenua Maori, me haere tahi hoki te mahi hokohoko i nga whenua a nga Pakeha, kia taea ai te whakanoho i nga tangata tokomaha ki runga ki te whenua. I te tau 1891 i whai kupu atu ano oku Kai-whakahaere ki te Paramete mo aua take. No muri nei ka hokona te whenua i Cheviot me etahi atu whenua, a kua kitea he nui te pai me to ora i puta i runga i taua mahi, no reira ka tonoa atu ano oku Kai-whakahaere kia tukuna atu ano he mana ki a ratou kia ahei ai ki te whakahaere kaha i taua tu mahi. No reira ka mahia ano i tenei tau te Pire Whakanoho Whenua kaore ra i whakamana i te tau kua mahue ake nei, a kua apitiria atu hoki etahi atu tikanga hei whakapai hei whakakaha atu hoki i nga tikanga o taua Pire.

Tera koutou e koa i te mea i kaha rawa te haere o nga hunga ki te whakanohonoho i nga whenua takoto noa o te Karauna i roto i tenei tau, me te tino pai o a ratou mahi.

Ka tonoa atu hoki kia whakamana e koutou etahi ture e ahei ai te Tari Whakahaere mahi Paamu ki te tautoko i nga mahi hanga pata, ara kia whakaritea he tikanga e taea ai te whiriwhiri nga mea pai e taea ai hoki te hanga he whare matao hei takotoranga mo aua taonga. Tera atu hoki nga Pire hei tautoko i nga mahi paamu ka tukuna atu ki a koutou.

Kaore i te nui haere nga koura i keria i tenei tau; engari na te pai o nga huarahi e mahia ana i enei tau i taea ai te whakahaere o nga mahi i etahi takiwa kaore ra i taea i mua.

Ka tukuna atu ki a koutou tetahi Pire e maharatia ana ma ona tikanga pea e noho tuturu ai nga kai-kerikoura ki te whenua. Mehemea hoki ka whakahaerea he tikanga marama ai to ratou take ki te whenua tera pea e puta he painga mo ratou ake me nga takiwa keria koura me te koroni katoa.

Tera koutou e watea ki te ata whiriwhiri i nga take e pa ana ki nga tikanga whakahaere i te hoko waipiro. Ka mahia ano hoki he Pire hei whakatika hei whakatopu i nga ture e pa ana ki nga raihana hoko waipiro, hei whakangawari hoki i nga tikanga whakahaere pooti mo nga pootitanga raihana hoko waipiro. E hiahia ana hoki oku Kai-whakahaere kia marama mai nga mema e mahara ana oku Kai-whakahaere me whiriwhiri aua take i runga ano i te whakaaro o ia mema me nga tikanga i whakaaetia e ia mema ki te hunga nana ia i pooti.

No muri mai i te mutunga o tera tuunga o te Paramete ka mutu te tuunga o nga Komihana Whakahaere i nga Reriwe. A i runga i te ahua o "Te Ture Reriwe o te Kawanatanga, 1887," me te hiahia o te iwi i whakaputaina nei i te pootitanga o nga mema i tenei tau, kua whakaturia etahi tangata hou hei Komihana. Engari i ata waiho ma koutou ma nga mema e whakarite he tikanga whakahaere i nga reriwe o te koroni i runga i ta koutou i mahara ai he mea tika.

E NGA RANGATIRA O TE WHARE RUNANGA,—

E whai tikanga ana kia whai kupu atu an mo tenei tu ahua o te Paremete. Ko koutou nga mema tuatahi o te Paremete kua pootitia i raro i te mana o te ture nana i whiwhi ai nga wahine ki te pooti. Ka mihi atu au ki te koroni mo te ahua pai o te whakahaerenga o te pootitanga mema i runga i taua tikanga hou.

Ma to koutou marama me to koutou kaha ki te mahi e kitea ai kaore koutou i hoki iho i te ahua o nga mema o era atu Paremete o mua.

Kua mahia houtia etahi o nga ture whakahaere i nga whai korero i roto i te Whare, kia marama ai nga mahinga a to koutou Whare, a ka tukuna atu aua tikanga hou ki a koutou kia ata whiriwhiria e koutou. Ka tonoa atu kia koutou kia mahia aua tikanga i mua atu i ta koutou mahinga i etahi atu mahi. E ahua pouri ana ano oku Kai-whakahaere mo tenei whakarereketanga i nga tikanga me nga mana o mua, engari e mahara ana oku Kai-whakahaere kua tae inaianei ki tona wa e tika ai kia mahia houtia he tikanga. Kua kite hoki ratou e pa ana te mate me te raruraru ki te nuinga o nga mema i raro i aua tikanga e ingoa nuitia ana ko nga mana o te Paremete. E kitea ana na te puku korero roa a etahi o nga mema i kore ai etahi e watea ki te whaki atu i nga take whai tikanga e mohiotia ana e ratou, me ta ratou whakamarama atu I nga putake i nga kupu ruarua nei. E mahara ana oku Kaiwhakahaere ma te watea o nga mema ki te whakahaere tere i nga mahi e marama ai nga mahinga a te Whare.

Ka tukuna atu ki a koutou nga rarangi o nga moni whakahaere o te koroni. Ko nga rarangi o nga moni whakahaere ka ata mahia mariretia i runga i te ngakau tupato kei pau nui nga moni.

E nga Rangatira Honore o te Kaunihera, me nga Rangatira o te Runanga Nui.

Ka tukuna atu hoki ki a koutou etahi pire hei whakamarama i nga huarahi e taea ai te whakahaere nga ture, e taea ai hoki te whakatopu i nga ture e pa ana ki etahi putake. E maharatia ana koia nei te wa tika hei perehitanga houtanga i nga ture e whai-mana ana inaianei, a e mahara ana oku Kai-whakahaere me whakatu e Komihana hei whiriwhiri i aua take.

Ka tonoa atu auo kia whakaaetia e koutou te tikanga whakahaere takoha kia whakataua ki te utu tika o te whenua anake haunga nga whakapainga o te whenua; a ka tukuna atu hoki he pire mo nga namanga moni kia kaua e tino pakeke rawa nga hua itareti, ma koutou tera e ata whiriwhiri.

I tera tuunga o te Paremete i mahia etahi pire e te Whare Runanga hei whakarite tikanga e pai ake ai te noho o nga hunga kai-mahi, a kotahi ano o aua pire i whai-mana i tuturu hei ture. I pera ano hoki i te huihuinga whakamutunga o te Paremete i te tau 1890. I taua wa me tenei wa hoki kua tino puta te kupu o te iwi nui kia mahia aua Pire i whakarere ra, kia mahia hoki etahi atu Pire pera. No reira ka mahia e oku Kai-whakahaere nga Pire e pa ana ki aga kai-mahi i whakarere ra i tera tau, a ka mahia, atu hoki etahi tikanga mo nga whare mahi taonga, mo nga tamariki hoki e mahi ana i aua whale, mo nga tangata hoki e tere noa mai nei ki enei moutere. Ko taua take e pa nei ki nga iwi e ahu mai nei ki enei moutere, he putake nui rawa, a ka hohoro te tuku atu ki a koutou i nga ra timatanga o te Paremete.

E hiahia ana au kia ata whiriwhiria e koutou aua putake katoa. A e mea ana au kia mohio mai koutou e tino hiahia ana au ki te tautoko atu i a koutou mahi ki a puta ai he painga ki tenei koroni. Ka inoi au kia tau te atawhai o te Atua ki runga ki a koutou kia manaakitia a koutou mahi kia tau ai te ora me te rangimarie ki nga iwi katoa o Niu Tireni.

***Turei, te 18 o Hepetema, 1894.* Taumutu Poraka.**

H. K. Taiaroa.—He patai tene naku ki a te Pakere, Hekeretari mo te Koroni. He aha te take i roa ai te whakamananga o te wetekanga here i runga i te tono a Rewi Koruarua me etahi atu, mo runga mo te Wahanga 5b, o te Tekiona 901, Taumutu, i whakaaetia ra e te Kooti Wheua Maori i te 23 o nga ra o Aperira, 1894? Ko te take i patai atu ai au i tenei patai, kua maha nga marama e tatari atu ana nga Maori mo aua take.

Te Pakere.—He maha noatu nga putake pera me te mea e korerotia mai na kei te whiriwhiria e te Kawanatanga, a kia oti te mahinga o aua take ka tukuna atu te kupu whakaaatu atu ki a Taiaroa.

Taite, te 11 o Oketopa, 1894.

Tuku Moni Kawanatanga Ki Nga Tangata Noho Whenua.

H. K. Taiaroa.—Inanahi i motini au kia patua te wahanga (7) o te tekiona 25, tono mai ana a te Pakere kia taihoa au e motini engari me tatari atu au kia perehitia houtia mai taua Pire. E whakahe ana ano hoki au i te wahanga (8) ki taua tekiona e te Pakere inanahi mo te rahui Maori i te Tai Hauauru o te Waipounamu me Whakatu. Kaore aua whenua ra i whakahuatia i roto i te Pire, no te motinitanga ra ano katahi ka rongona atu. Ki taku mahara e hara i te mea tika te whakauru kupu pera atu ki roto ki te Pire, i te mea hoki kaore i whakaurua i

tera whare. E whakahe ana au ki te whakaurunga o aua rahui ki raro ki nga tikanga o te Pire nei. Ko nga whenua i Arahura he whenua taone a kaore i te tika kia pangia e tenei Pire. Kaore i tukuna he kupu whakaatu atu ki nga tangata o reira, whakaatu atu ka whakaurua he kupu pera ki roto ki te Pire. No reira au ka motini atu, kia komititia ano taua tekiona 25 kia whakatikatikaia ai te wahanga (7) me te wahanga (8) o taua tekiona.

TE MAKARINL.—E tono atu ana au ki a Taiaroa kia unuhia e ia tana motini, notemea hoki ko te nuinga o aua whenua he whenua kei roto i te taone, e tutata ana ranei ki te taone, a kaore e pangia aua aua tu whenua e nga tikanga o tenei Pire, a kaore he tikanga kia whakatikaia te Pire. Mehemea he whenua kei waho ke i te taone katahi ka pangia e nga tikanga o tenei Pire, a e kore o pangia, nga whenua o Arahura.

H. K. Taiaroa.—I runga i te kupu a te mema kua korero mai na, me ki atu au, he nui ke nga eka o nga rahui Maori o te Tai Hauauru o te Waipounamu me Whakatu, he maha nga poraka a maha nga mano eka o aua rahui, e hara i te whenua taone, timata atu i te Wairau me era atu wahi o te Porowini o Whakatu me te Tai Hauauru o te Waipounamu.

Korerotia ana te korerotanga tuatoru o taua Pire.

Ture Kooti Whenua Maori.

H. K. Taiaroa.—He tono atu tenei naku ki a te Pakere kia nukuhia atu te korerotanga o tenei Pire mo apopo. I whakarongo ano au ki nga korero o roto o tera Whare mo tenei Pire, engari kaore ano au kia whai takiwa noa ki te whiriwhiri i ona tikanga, katahi ano hoki au ka kite i tenei ahau o te Pire kua tukuna mai nei i tera Whare.

Te Pakere.—Ki taku mahara, e kore e puta mai he painga ina nukuhia atu te korerotanga o tenei Pire mo apopo, i te mea hoki ko nga mema e matau ana ki nga tikanga o taua Pire, a ki au ko te mea pai me hohoro te tuku atu tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. A ko taku hoa e korero mai na he mema ano ia no taua Komiti, a tera e watea he wa hei korerotanga mo nga tikanga o taua Pire i roto i taua Komiti, a i te hokinga mai ano o taua Pire ki te Kaunihara, ka ahei ano ia ki te whaikupu mo nga tikanga o te Pire. Ki taku whakaaro me korero te korero tuaruatanga o tenei Pire, e kore hoki e puta mai he painga ina nukuhia atu te korerotanga. No reira ka motini au kia paahitia te korero tuarua o tenei Pire, a kia tukuna atu ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Paahitia ana te korerotanga tuarua.

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. Whare O Raro, TAU 1894. Nga Korero A Nga Memu Maori.

Poneke, Taite, te 21 o Hune, 1894.

No tenei ra, no te hawhe-paahi i te rua karaka ka huihui te Whare.

Ka tae mai te kupu whakaatu a te Whare o Runga, e penei ana:—

Ko nga Komihana Honore kua oti nei te whakamana e Te Kawana hei tangata whakahaere, i runga i tona ingoa, i te whakakatuwheratanga o te Tekau ma rua o nga Paremete o Niu Tireni, e tono ana kia haere atu nga mema o te Whare o Raro ki te Whare o Runga, kia rongo ratou i te korerotanga o te Panui a Te Kawana. I runga i taua karanga haere ana nga mema o te Whare o Raro, me te Karaka hoki o te Whare, ki te Whare o Runga; a, ka mutu te korero o taua Panui, ka whakahaua ratou kia hoki ki to ratou nei Whare, ki reira whakatu ai i tetahi Tumuaki mo ratou, a kia oti ia ratou te whakatu o tetahi Tumuaki mo ratou, me arahi atu e ratou taua tangata ki te Whare o Te Kawana a te Paraire.

Heoi, hoki ana nga mema ki to ratou nei Whare.

No te taenga ki reira hoatu ana e te Karaka mo nga Riti ki te Karaka o te Whare te rarangi o nga ingoa o nga tangata kua pootitia e te iwi hei mema mo tenei Paremete.

Ka mutu tera, ka oatitia e te Karaka o te Whare nga mema, a ka hainatia e ia mema tona ingoa ki te pukapuka o te oati. Ka mutu tera, ka haere ia mema ki tona nohoanga.

Tokorua nga tangata i whakaaria hei Tumuaki mo te Whare Fe, a no te pootitanga tu ana ko Sir George Maurice O'Rorke, hinga ana ko Honourable Major Steward.

Turei, te 26 o Hune, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko etahi mahi o te Whare Ka mutu era ko:—

Te Haihana Mo Te Whare.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—He patai naku mehemea ranei kua tino tuturu te whakatuunga i tetahi tangata hei Haihana mo te Whare, kei te tarewa ano ranei taua tuunga?

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, te Pirimia o te Koroni).—Kaore ano i tino whakaturia taua tangata, engari ko te hiahia o te Kawanatanga me tere te whakatakoto o taua putake ki te aroaro o te Whare.

No te po o tenei ra ka ara mai ano ia Ta Ropata Taute tana pakanga mo te Haihana mo te Whare, a ka tohe ia ki te Pirimia kia whakamutua a Kanara Pereiha i runga i taua tuunga, a kia riro ma to Whare e whakatu he tangata mo taua mahi. He maha nga mema i korero mo tenei putake, he tautoko ta etahi i te Pirimia he whakahe ta etahi i a ia. Ka roa e korero ana, ko te mutunga iho takoto ana ia Ta Ropata Taute he motini mana, he penei te ahua, ara, me tuku he kupu ki te Kawana, he tono atu ki a ia kia whakaturia e ia tetahi tangata tika hei Haihana mo te Whare. I whakamarama atu ano a Ta Ropata Taute, ko te take i kokiritia ai e ia tana motini, he mahara nona kua takahia e te Pirimia nga ture me te mana hoki o te Whare i runga i te whakatuunga o Kanara Pereiha hei Haihana mo te Whare; otira ma te Whare e titiro, ana rongu i nga korero, kei ta wai te tika, kei tana kei ta te Pirimia ranei.

No ao ake, ara, no te 27 o Hune, i te huihuinga o te Whare, a ka mutu te karakia me etahi mahi poto torutoru nei, ka tu mai.

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, te Pirimia o te Koroni).—Ka mea atu ia ki te Tumuaki me nga mema o le Whare, i te mea kua takoto mai te motini whakahe a Ta Ropata Taute mo ratou ko tona Kawanatanga i runga i te whakatuunga e ratou ia Kanara Pereiha hei Haihana mo te Whare, na reira ki te whakaaro o ratou ko ona hoa Minita he motini turaki tera ia ratou, a i te mea e pera ana te ahua o taua mea me whakanuku etahi atu mahi a te Whare me korero ko taua putake, a me tae rawa ki te pooti taua mea, kia kitea ai kei te tautoko ranei te Whare i Ta Ropata Taute i ta te Kawanatanga ranei. Ka roa te Pirimia e korero ana, ka tu mai ko Kapene Rahera, ko Te Pere, ko Te Hatihana, ko Ta Ropata Taute me. etahi atu, ka mutu enei ka tu mai.

Ko Hone Heke.—E te Pika, ko taku kupu mo tenei mea e takoto nei i te aroaro o Whare, e hiahia toku kia whakamarama ahau mo te taha ki au ake, i te mea i wareware ahau ki te pera i te taima i tautokona ai e au te motini a te mema matamua mo te Taone o Poneke (ara, a Ta Ropata Taute). He mea noku kia whakapuakina e ahau etahi kupu torutoru nei mo runga i taua mea. I tino marama i ahau, a ki taku mahara i nga mema hoki o tenei Whare, i ata tono te mema matamua mo te Taone o Poneke ki te Pirimia kia tukuna e te Pirimia tetahi motini mana inanahi. I whai taima noatu mo taua motini, a i tatari marire te mema matamua mo te Taone o Poneke i mua o tana tukunga i tana motini. Na reira mo te taha ki au ake, e mea ana ahau ki te whakamarama ki te Whare i te take i tautoko ai ahau i te motini i tukuna nei ki te aroaro o te Whare i tenei ra e te mema matamua mo te Taone o Poneke. I mahara ahau e tino mohio ana nga mema honore kaore ana kia whakaritea tetahi tangata hei Haihana mo te Whare. I runga i taku i mohio ai ko te mea tika me whakarite taua tangata i mua o te timatanga o te whakahaere o nga mahi o tenei Whare, na reira i tautokona ai e ahau te motini a te mema matamua mo te Taone o Poneke. Mo runga i tenei motini kaore kau oku mahara tautoko i tetahi taha i tetahi taha ranei o te Whare nei. Ki toku whakaaro me whakatau tenei mea i runga i te tika, a na tenei aronga i tautokona ai e ahau te motini nei. Ki taku titiro he nui te pai e puta mai i tenei motini, notemea i whakaturia pohehetia taua Haihana, a e tika ana kia whakatikaina taua mea.

No te pootitanga hinga ana te motini a Ta Ropata Taute, ara 19 nga mema i a ia, a e 48 i te taha ki te Kawanatanga.

Taite, te 28 o Hune, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko etahi Pire me etahi atu mea; ka mutu era, ka tae ki nga patai.

Rori O Nepia Ki Te Wairoa.

Te Kanera (Mr. Carnell). —Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei ka whakaaetia e te Kawanatanga he moni hei mahi i te rori o Nepia ki Te Wairoa?

Ko Te Makenehi (J. Mc Kenzie, Minita mo nga Whenua).—Ko te utu mai tenei a te Minita, ara, e takoto uaua ana nga tikanga mo taua rori. He nui nga moni e pau e oti ai te hanga o taua rori, a he iti noaiho nga eka whenua o te Karauna kei taua takiwa; ko te nuinga o taua rori ka tika ma runga i nga whenua Maori, a i te mea ma te hanganga i te rori e nuku ake ai te utu o te whenua, e kore e marama te mahi o taua rori kia oti ra ano tetahi ritenga e taea ai te whakahaere o tetahi tikanga e utu ai aua tu whenua i tetahi taha o te moni i oti ai te hanga o nga rori e tika ana ma runga aua whenua. Otira ka ata whiriwhiria e te Kawanatanga nga men katoa e pa ana ki nga putake penei te ahua, i mua mai o te whakariteritenga e te Whare o nga moni e whakapaua i tenei tau ki runga ki nga mahi penei te ahua.

Nga Rori O Te Tai-Rawhiti.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua. I te mea e kitea ana i nga tau kua pahure ake nei ko te Tai Rawhiti o te motu o Aotearoa nei te takiwa e ngakaukoretia ana te hanga o nga rori, ka whakaae ranei te Minita ki tetahi moni hei whakarite i te mahinga o aua rori kia ngata ai nga hiahia o taua takiwa? Otira me whakamarama atu ano ahau ko etahi atu o nga takiwa o te motu nei kua whakawhiwhia ki te reriwe ki te rori ki te piriti hoki; engari ko te takiwa e pa nei ki reira tenei patai aku, kaore noaiho i te maharatia e te Kawanatanga, a kaore kau he reriwe o reira. He aha te tikanga o tenei mahi a te Kawanatanga e whakanohonoho nei i nga tangata ki runga, ki nga whenua, a kaore e hoatu ana he rori atu ki o ratou whenua? Ki toku nei whakaaro kaore i te tika ma te peeke hoiho ma te tuara ranei o te tangata e wahawaha nga taonga me nga kai me era atu mea e tae atu ai ki runga e puta ai ranei ki waho i aua tu whenua.

Ko Te Makenehi (Hon. John McKenzie, te Minita mo nga Whenua). —Kaore te Kawanatanga i te whakaae kei te ngakaukoretia te mahi rori mo te Tai-Rawhiti o Aotearoa. He tika he maha nga poraka whenua nunui kei nga Maori o taua takiwa o te koroni kaore ano i taka mai ki te ringa o te Kawanatanga, a he tika hoki kaore ano i mahia he rori mo aua whenua. Engari kua e mahara te mema honore ma te Kawanatanga e kimi he moni hei hanga rori mo aua whenua Maori, kia nuku ake ai te utu, i mua o te hokonga o aua whenua o te Kawanatanga. Ko nga whenua katoa o taua takiwa kua riro mai nei i te Kawanatanga i tere ano te whakatu-whera ki te rori. Na reira ka mahara ahau kaore kau he kupu nanunanu mo nga whenua o taua takiwa kua taka mai ki te Karauna. Kaore rawa e taea e te Kawanatanga te hanga rori, mo nga wahi katoa o te koroni, i muri tata tonu iho i te whakanohonohoanga o aua wahi ki te tangata, otira kei te mohiotia ka kikino ano nga rori atu ki nga whenua hou i te tuatahi. Hei kupu whakamutunga maku, me penei atu ahau, ka ata hurihuria tikatia ano tenei mea, a ka whakahaerea paitia e te Kawanatanga te Tai-Rawhiti i runga ano i nga moni e watea ana mo aua tu mahi.

Rori O Te Wairoa Ki Rotorua.

Ko Kapene Rahera (Captain Russell).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei ka whakaaetia e ratou ko tona Kawanatanga he moni hei mahi i te rori atu i Te Wairoa ki Waikaremoana ahu atu ki Rotorua, hei hono atu i te takiwa o te Tai-Rawhiti ki era atu wahi o te koroni?

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua Maori).—Ka penei taku utu atu i tenei patai. Koira anake, ara, ko te takiwa o Te Wairoa ahu atu ki Turanganui, te wahi o te koroni nei kaore ano i taea e ahau te haere i a au e tu nei hei Minita mo nga Whenua. Ko toku hiahia he haere kia kite i taua takiwa ana mutu te Paremete nei. Otira kua whakaaturia mai ki ahau e nga apiha o toku tari. he nui nga moni a te koroni e pau ina mahia taua rori. Kua oti ano he rori pai mo Te Wairoa ki Waikaremoana engari ko te takiwa atu i Te Wairoa ki te awa o Rangitaiki he whenua uaua rawa mo te mahi rori, a kaore ano i tino mohiotia e whia nga moni e oti ai taua rori. He nui rawa nga whenua o taua takiwa kei nga Maori ano inaianei e pupuri ana, ara, he pera ano te ahua me nga whenua i tonoa nei he rori mo reira e te mema Maori mo te Tai-Rawhiti.

Tena ano e tae mai ki a au etahi ripoata hou a nga apiha o te tari mo taua rori, a kia tae ki te taima e whakariteritea ai nga moni hei whakapan i tenei tau mo aua tu mahi ka whakaarohia ano te Tai-Rawhiti. Otira mo runga mo nga whenua o te Karauna kei taua takiwa, ko toku hiahia me tino tae ahau ki taua takiwa kia riro ai maku tonu ake e titiro te ahua o nga whenua, ara, te pai te kino ranei, mo te whakanohonoho ki te tangata, hei reira ra ano e tika ai taku whai kupu atu ki oku hoa Minita kia whakapaua he moni hei mahi i nga rori o taua takiwa.

Turei, te 3 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, a panuitia tuaruatia, tuatorutia etahi atu Pire, ka mahia hoki etahi atu mea. Ka mutu era.

Mo Nga Hoko Whenua.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—I whakatakotoria e ia ki runga ki te teepu o te Whare etahi pukapuka, e pa ana ki nga whakahaere hoko whenua o tenei tau, a te Tari mo na Whenua, i runga i nga ritenga o te Ture. I whakaatu hoki ia, kei roto i aua pokapuka te hokonga o tetahi whenua ko Pomahaka te ingoa, he hiahia nona kia mohio nga mema honore ki tenei, kia korero ai ratou i nga pukapuka, notemea tera e takoto he motini mana mo taua mea a te Turei e haere ake nei. Ka motini ia inaianei kia takoto aua pukapuka ki runga ki te teepu o te Whare.

Whakaaetia ana taua motini.

Muri iho ka whakahaerea ko etahi patai a nga mema Pakeha. Ka mutu era, ka tae ki tetahi patai mo.

Nga Moutere O Resolution Me Hauturu.

Ko W. Te Hatihana (Mr. W. Hutchison).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea kei te pehea te whakahaere o nga ritenga e kiia nei me rahui a Resolution Island, he moutere tenei kei te pito whakarunga o Te Waipounamu, a e meatia nei hoki me rahui a Hauturu, he moutere tenei kei te pito whakararo o Aotearoa, hei kainga whakamatauranga aua moutere e rua i te whakatupu haere i nga manu Maori o nga motu nei, kei ngaro; a mehemea ranei kua tae mai he ripoata hou ki te Kawanatanga, e whakapai ana e pehea ana ranei, mo taua mea? Mehemea kaore kau he ripoata hou, ka whakaae ranei te Minita ki te whakahau kia tuhia he ripoata, a kia whakatakotoria ki te aroaro o te Whare?

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—Koia tenei taku utu atu mo taua patai I te mea katahi tonu ka whakaritea he Kai-tiaki mo te moutere o Resolution kaore ano taua apiha i whai taima ki te taku ripoata mai. Ko te mahi tua i nga ngaherehere o Hauturu kua whakamutua. Kaore ano i pau i te Kawanatanga te hoko o nga hea o taua motu, na reira kaore e tino taea te whakamutu o te pupuhi a nga Maori i nga manu o reira hei kai ma ratou, a kei te kino hoki nga Maori ki te whakanohoanga i tetahi Kai-tiaki ki reira. Otira kei te pai te whakahaere a taua apiha i ana mahi; ki toku mohio, ana pau i te Kawanatanga te hoko o nga paanga katoa o nga Maori o Hauturu, katahi pea ka tino taea e te Kawanatanga te tiaki nga manu Maori o taua moutere.

Ka mutu te patai mo nga moutere e mau ake nei, ka whakahaerea ko etahi atu patai a nga mema Pakeha. No te mutunga o era ka tahuri te whare ki te whakatu i nga Komiti. Ka mutu te whakatu i nga Komiti mo nga Whenua o te Karauna, mo nga Pitihana Pakeha, mo nga Mahi Kari Koura, mo nga Mahi Paamu me etahi atu mea. katahi ka whakaturia ko:—

Te Komiti mo nga Mea Maori—Koia tenei nga mema o taua Komiti. Te Karimana (Hon. A. J. Cadman), Te Kanera (Mr. Carnell), Timi Kara (Hon. J. Carroll), Meiha Harihi (Major Harris), Hone Heke, Te Hutana (Mr. Houston), Te Kere (Mr. W. Kelly), Te Ranga (Mr. Lang), Te Miterehana (Hon. E. Mitchelson), Tame Parata, Wi Pere, Kapene Rahera (Captain Russell), Ropata te Ao, Te Patene (Mr. Button), Te Tiwini (Mr. J. Stevens), Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout) me Te Hetana (Hon. R. J. Seddon). Ka mutu te whakatutu i nga Kemiti, ka whakahaerea ko etahi Pire, a ara noa te Whare i mua tata o te weherua.

Wenerei, te 4 o Hurae, 1894.

Awarua Poraka.

Ko Takuta Numana (Dr. Newman).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea mo awhea e tuwhera ai i a ia a Awarua Poraka ki te iwi katoa i runga i te hoko i te rihi ranei? He nui te wahi o taua poraka kua riro mai i te Kawanatanga, a he nui hoki nga tangata e hiahia ana ki te haere ki reira noho ai. He maha nga rau tangata era e hoko whenua ma ratou ki reira mehemea ka whakatuwheratia taua whenua.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—E koa ana ahau mo te patainga mai a te mema honore i tana patai, notemea ma taku utu atu e mahea atu ai nga pohehe o roto o nga whakaaro o etahi tangata mo nga mahi e mahia nei e te Kawanatanga mo runga mo taua poraka. He nui te wahi o taua poraka kua hokona e te Kawanatanga i nga Maori. Ko te wahanga i riro mai i te Kawanatanga, no te rua o Aperira nei i whakataua ai e te Kooti. A i muri i tera e toru nga marama e hoatu ana e te Ture hei tononga whakawa-tuarua. No te rua o tenei marama i pau atu ai taua toru marama. Otira i roto i taua toru marama kaore te Kawanatanga i te mangere. E wha nga kai ruuri kei runga i taua poraka e mahi ana. Kei te tino kaha te akiaki a te Kawanatanga i nga ruuri, kia tere ai te tuwhera o taua whenua ki te hoko me te reti. Ko te hiahia o te Kawanatanga me ruuri he taone ki runga ki tetahi wahi o taua poraka, me etahi paamu ririki ma nga tangata iti a ratou moni. A ko etahi wawahanga nunui ake me whakatuwhera kia nohonohoa i runga i nga tikanga o te Ture. Ko te hiahia o te Kawanatanga hei te wha e haere ake nei e timata ai te tuku i te wahi tuatahi o taua poraka ki te makete.

Nga Rori O Turanga.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Minita o nga Whenua, mehemea ka whakaaetia e te Kawanatanga he moni hei whakapai hei mahi hoki i nga rori o Poututu ki Motu, ara, ko te rori nui tonu tenei o Khipane ki Opotiki, hei mahi hoki mo te rori o Omana ki Tauwhareparae, me te rori hoki o Maraetaha ki Nuhaka ko enei rori katoa kei te takiwa o te Tai-Rawhiti?

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—Ka penei taku utu atu i tenei patai. Ko nga ritenga mo te mahinga o aua rori kei te whiriwhiria e te Kawanatanga inaianei, otira ki taku titiro mehemea nei kaore te mema honore i te mohio ki te nui o nga mahi mo aua rori kua oti i te Kawanatanga te whakahaere. I

runga i te whakaatu mai a nga apiha o toku tari, ko te rori ki Motu he rori hoiho noaiho (ara, kaore e puta te kaata te kooti ranei), a kia tae ki te wa e whakariteritea ai nga moni hei mahi i taua rori e whiriwhiria ai ka taea ranei te mahi o taua rori hei rori kaata, kaore ranei. Kaore kau he kupu whakaatu mai ki a ahau kei te kino taua rori mo te hoiho inaianei. Ko te rori o Omana ki Tauwhareparae he rori kaata. I nga tau kua pahure ake nei ka ripoatatia mai e te Kaute Kaunihera, kua kino rawa taua rori, a hoatu ana e te Kawanatanga kia 600 pauna hei whakapai. Ko taku kupu mo etahi atu o aua rori, koia tenei, kanui ano te kaha o te Kawanatanga ki te tautoko i nga ropu takiwa, otira ko aua ropu takiwa kei te kore mahara ki a ratou mahi, a ki te mau tonu taua ahua o aua hunga tera e tangohia e te Kawanatanga mana e whakahaere te mahinga me te whakapainga o etahi o nga rori.

Takuta Mo Moeraki Me WaiKouaiti.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita Maori, mehemea ranei kua whakatuturutia te tuunga o Takuta Hirope (Dr. Hislop), o Pamutana-ki-te-Tonga, hei takuta mo nga Maori o Moeraki me Waikouaiti.

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, Minita Maori).—Koia tenei taku whakahoki atu mo tenei patai. Kua whai kupu ahau kia whakaturia a Takuta Hirope i runga i tetahi utu tuturu a tau mona. He mea tika tenei patai; a me ki penei atu ahau inaianei, kei te tino whakaaro nui te Kawanatanga mo nga mea penei e pa ana ki te tana Maori, ara, kia mau tonu ai nga tikanga e whiwhi ai nga Maori i tetahi takuta mo ratou, i runga ano i nga tikanga me nga moni i whakatakotoria e te tiriti me etahi atu ture.

Nga Maori O Opanake.

Ko TE Hutana (Mr. Houston).—Ka patai ahau ki te Minita Maori, mehemea ranei kei te mohio ia kanui te matemate i te piwa o nga Maori o Opanake, Takiwa o Kaipara, a mehemea ranei ka awhinatia e ia nga takuta e mahi mai nei i aua turoro? I te marama o Noema kua taha ake nei i tae ahau ki taua takiwa, a kite ana ahau kanui te mate o nga Maori o reira i te piwa. I kite ahau ia Takuta Notene ki reira, a ki mai ana taua tangata ki au kaore e taea e tona kotahi te mahi i nga Maori. He tokomaha o taua iwi kua hemo, a kei te toro haere tonu taua mate. Me whai kupu atu ahau ki te Kawanatanga inaianei, ko te mea pai me tuku atu he takuta ki taua takiwa hei hoa mo Takuta Notene. Kanui ano te kaha o Takuta Notene, engari e kore e taea e tona kotahi te mahi. He iwi pai atu te hunga o taua kainga, a nui atu toku pouri i toku kitenga i te nui o nga taitamariki e matemate ana. Me tino whakaae mai te Kawanatanga ki te tuku atu i tetahi hoa mo Takuta Notene.

Ko TE Hetana (Hon. R. J. Seddon, Minita Maori).—Ka penei taku utu atu i te patai. Kaore e kore te whakaaetia he takuta mo nga Maori ana tonoa mai. I roto i tetahi reta o te 12 o Mei, ka whakaaturia mai ki ahau e Takuta Notene he maha nga tangata (o Opanake), kei te kino atu te mate. I muri i tera ka tae mai ano he reta ki ahau, na Te Miterehana, a whakahaua ana e ahau kia ripoatatia mai, e te takuta me te mahita o te kura, ki te Kawanatanga; a me ki atu ahau inaianei ki te mema honore, mehemea ka rongu ahau he pono kei te matemate tonu nga tangata o taua kainga, heoi, me tuku atu he takuta ki reira me etahi rongoa hoki.

Ko Te Miterehana (Mr. Mitchelson). —I rongu ahau kotahi te tangata i mate, nana i whakarongo ki te kupu a te mahita o te kura kia kaua ia e kai i nga rongoa i hoatu e te takuta mona.

Ko Te Hetana.—Maku e whakahau kia uiuia ano hoki tena mea.

Nga Maori O Tokaanu.

Ko Te Wirihi (Mr. Willis).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga mehemea ranei ka whakaritea e ratou te hiahia o nga rangatira Maori o Tokaanu, i whakaaturia nei e aua tangata i tetahi huihuinga o ratou ki te aroaro o te Minita mo nga Moni o te Koroni; ara, (1) me whakatu he kura e te Kawanatanga mo nga Maori ki Tokaanu; (2) me whakarite he moni hei mahi i tetahi waapu mo te moana ana whakaae nga Maori ki te homai noa mai i nga rakau; (3) kia mahia he waea atu i Tokaanu ki Tapuaeharuru, i runga ano i te mea me whakaae nga Maori o tera takiwa ma ratou e homai noa mai nga pou totara; (4) a mehemea ki te ata wehea e nga Maori o reira he whenua e rite ana, ka whakaae ranei te Kawanatanga ki te ruuri i tetahi taone ki Tokaanu, a ki te rihi i taua taone kia puta ai he painga ki nga Maori? E mea ana ahau ki te whakaatu i te ahua o taua wahi inaianei, kaore kau he huarahi, e tuwhera ana i te ture, e ahei ai te tangata ki te whakatu whare mo nga mahi toa aha atu ranei ki Tokaanu. I kite ahau i roto i nga wiki ka pahemo tata nei i etahi o nga tino rangatira o reira, a i tino mea ratou kia hapai te Kawanatanga i to ratou hiahia mehema ia ka hoatu e ratou tetahi wahi whenua hei rihi atu ki te Kawanatanga, a ma te Kawanatanga e whakahaere te riihitanga atu ki nga Pakeha, a e whakaputa mai hoki ki nga Maori i nga moni o nga reti. Naku i arahi atu, i au i Tokaanu, tetahi huihuinga o nga Maori o reira ki te aroaro o te Minita mo nga Moni o te Koroni, a i ki mai taua mema honore tera e maharatia taua mea e te Kawanatanga. Ko te take i patai ai ahau he hiahia noku kia mohiotia mehemea ranei kua whiriwhiria e te Kawanatanga nga mea i roto i taku patai, a mehemea ranei ka awhina ratou i nga hiahia o nga Maori kua whakapuakina ake nei.

Ko Te Karimana (Hon. A. J. Cadman).—Ka penei taku utu atu i te patai, tera ano e mahia etahi mahi ki

taua takiwa a naiane i tata, i te mea ko taua kainga kei te Rori Nui tonu, a tera e okioki ki reira nga tangata haere. Ka rua pea tau inaianei o toku taenga ki reira, a i tetahi huihuinga o nga Maori i mea atu ahau ki te tukua mai e ratou tetahi wahi whenua hei taone i runga i etahi ritenga, tera e hanga e te Kawanatanga te taone. Ki tana titiro ko te ahua o nga Maori i whakapai ki taua korero, engari kaore i tahuri iho i muri nei ki te whakahaere i taua mea. Mehemea ka ki mai nga Maori kei te whakaae ratou ki taua ritenga, heoi ka whakaae hoki te Kawanatanga ki te hapai i taua mea. Mo te taha waea, ma te 1,700 pauna e oti ai tenei, a i te iti o te mahi ma te waea e kore e ea mai tenei moni, a e kore e taea te whakaae taua moni kia whakapaua. Ko te moni mo nga pou e maharatia ana ka rite ki 900 pauna, a ki taku mahara e kore e haria mai nga pou e nga Maori ki te wahi hei tuunga. Heoi pea ta ratou e homai ko nga rakau. Engari taihoa ake nei, e ka nui haere te whakanohonoho tangata, tera ano e honoa a Tokaanu ki etahi atu waea, heoi anake hoki te mea hei titiro ko nga moni i pau, ara, kia hoki mai ano i te waea etahi moni ahua totika hei whakaae mai i nga moni i whakapaua mo taua mahi. Ko taku utu atu mo te hanga i tetahi waapu, ki te ruuritua he taone ki reira e te Kawanatanga me hanga ano he waapu, notemea me hoatu ano he tima mo taua moana hei hari i nga tangata haere. A mo te taha ki te kura, he mea ahua raruraru tenei. Kua roa ano te Tari mo nga Kura e whakahaere ana i taua mea, a kaore e taea e ahau te whakamarama, he ahua raruraru; engari, mehemea ki te pai te mema honore kia noho te Minita mo nga Kura ki tona nohoanga, mana e whakamarama nga mea katoa e pa ana ki taua mea.

Paraire, te 6 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia tetahi Pire ka mutu tera ka whakahaerea ko nga patai, ka pau etahi patai maha ka tae ki te patai mo:—

Horowhenua Poraka.

Ko Te Wirihana (Mr. Wilson).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mo awhea tuwhera ai ki te makete ki te iwi katoa te wahi o Horowhenua Poraka i hokona nei e te Kawanatanga i nga Maori, ara, te wahi o taua whenua e tata ana ki te Paamu Kawanatanga i Rewiini? Te take o tenei patai aku, ma tenei pea e tahuri ai te Minita ki te akiaki i nga apiha o tona tari kia whakahohorotia taua mahi. He tika rawa hoki kia tere te whakanohonoho o taua whenua ki te tangata inaianei tonu, notemea ki te whakaroaina ka mahue te taima tika hei tuanga i te ngaherehere, a ka moumou noaiho tenei tau. Koia tenei te take i tono ai ahau kia tino whakaaturia mai mehemea ka tere tonu te tuku i taua wahi whenua kia maketitia.

Ko TeMakenahi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—Ki toku whakaaro, ana patai mai tetahi mema honore, he mea pai kua e whakapuaki kupu whakakino mo te Kawanatanga, ara, e mea kei te mangere nga apiha o toku tari, a kaore i te whakahaua e ahau kia mahi i nga mahi. Me whakaatu ahau ki te Whare kaore nga apiha o toku tari i te mangere, otira ana kitea te mangere o nga apiha o te tari, ka mohio noatu ahau ki te whakaaro tikanga mo ratou, kua e tohutohungia mai. Kanui te ngakaunui o nga apiha o toku tari ki te whakahaere i nga tikanga e tere ai te tuwhera o nga whenua mo te whakanohonoho ki te tangata, he rite tonu ki toku to ratou ngakaunui. Na mo te wahi Whenua e pataia nei, kua tata tonu te puta o nga mapi me nga panui, a e kore pea e maha nga ra ka taea te tuku atu taua whenua kia maketitia.

Nga Maori O Waitaki Me Waihao.

Ko Te Takena (Mr. Duncan).—Ka patai ahau ki te Pirimia mehemea ranei ka whakaritea e te Kawanatanga he takuta mo nga Maori o Waitaki me Waihao, pera ano me nga Maori o Waikouaiti me Moeraki?

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, te Pirimia mo te Koroni).—Ko taku utu atu mo tenei patai ka pera ano me nga korero kua whakapuakina i mua atu, mo enei tu mea, i roto i tenei Whare, ara, ka ata uiuia, a ki te kitea he mea tika kia whakaritea he takuta mo taua iwi, heoi ka whakaturia e te Kawanatanga he tangata hei takuta mo aua Maori.

Turei, te 10 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia te Pire Taiapa me te Pire mo Tongariro Paaka mo te Iwi Katoa.

Ka mutu enei Pire te panui e te Whare ka whakahaerea ko etahi patai. Ka mutu era, ka tae ki te patai mo:—

Horowhenua Poraka.

Ko Te MiTerehana (Mr. Mitchelson).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua. (1.) I hokona mai i a

wai te 1,500 eka o Horowhenua Poraka? (2.) Mehemea ranei kua utua atu e te Kawanatanga te moni mo taua whenua, tetahi wahi ranei o te moni? (3.) Mehemea ranei kua hainatia nga pukapuka tuku i taua whenua ki te Kawanatanga? (4.) Mehemea kaore ano i whakawhitia te whenua ki te Karauna, kei te pehea te ahua? (5.) Mehemea i utua taua whenua ki te moni, i pehea ranei te ritenga o te utunga—i puta a moni koura, pehea ranei? (6.) A mehemea i utua a moni, i hoatu ki a wai te moni? He maha nga mema kei te mohio i tae tenei putake ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori i ia tau, i roto i nga tau e wha e rima ranei kua pahure ake nei. Mehemea he pono kua hokona mai taua whenua e te Kawanatanga he mea tika kia puritia te moni e te Kawanatanga kia tau ra ano nga raruraru o taua whenua i te Whare, a kia mohiotia ra ano he kai-tiaki ranei, kaore ranei, a Warena Hunia me Meiha Keepa mo te iwi katoa e whai paanga ana ki taua whenua. (Tena ano te roanga atu o nga korero a Te Miterehana.)

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—Ki taku mahara i whakahokia ano e ahau he utu mo tetahi patai penei te ahua i tera huinga o te Paremete, a i ki atu ahau i reira, ka ata uiuia mariretia taua mea i mua o te utunga atu o nga moni. Ko taku utu atu inaianei mo tenei patai, koia tenei, ko taua poraka whenua he mea hoko ia Warena Hunia, a kei te Kawanatanga katoa te moni e pupuri ana. Kua tino tuturu ki te Kawanatanga taua piihi whenua inaianei, a kaore ano te moni i utua atu ki te tangata.

Ko Te MiTerehana (Mr. Mitchelson).—He patai atu ano naku mehemea ranei ka whakaarohia e te Kawanatanga tetahi ritenga e paahitia ai tetahi ture e tenei huinga o te Paremete e tino tau ai nga raruraru o Horowhenua, ara e mohiotia ai he kai-tiaki ranei a Warena Hunia me Meiha Keepa mo te iwi, kaore ranei.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie).—Ka ata hurihurhia e ahau tena mea i mua o taku whakahokinga atu i te patai.

Wenerei, te 11 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka kokiritia e Te Hetana, Minita mo te taha Maori, te Pire Kooti Whenua Maori, a panuitia tuatahitia ana taua Pire e te Whare.

Ka mutu te panui o taua Pire, ka mahia ko etahi putake e pa ana ki te whakahaerenga o te pooti mo te mema mo Waitemata. Ka roa e korerotia ana tera, ka tae ki nga patai. No te mutunga o etahi o nga patai ka tae ki te patai mo:—

Te Ture Whaka Mana Take Whenua Maori.

Ko TE Tiwini (Mr. Stevens).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whakawa, mehemea ka tere te whakahaere a te Kawanatanga i etahi ritenga e whai mana ai te Ture Whakamana Take Whenua Maori ki roto ki nga Takiwa o Poneke me Akarana, ara, mehemea ranei ka whakaturia etahi Kai-whakawa me etahi Kooti hoki i raro i te mana o taua Ture mo aua Takiwa?

He roa te korero a tenei mema, a Te Tiwini, mo tenei putake, ara he whakamarama atu nana ki te Whare, kotahi tonu te takiwa, ara, ko te takiwa anake o Turanga, kua whiwhi i taua tu Kooti nei, a ko nga Takiwa o Poneke o Whanganui, o Haki Pei me Akarana kei te hapa. Na, he maha nga whenua Maori e takoto raruraru ana i roto i aua takiwa, a e hiahia ana nga Maori me nga Pakeha hoki o roto i aua takiwa kia whakahaerea nga whenua raruraru o reira i raro i te mana o taua Ture, kia wawe ai te mutu atu o nga raruraru.

Ko Te Hetana (Minita mo te taha Maori).—Koia tenei tana utu atu mo te patai. I raro i te Ture i paahitia e te huinga whakamutunga o te Paremete kua taha ake nei, kei te whai mana noatu te Kawana ki te whakatu Kooti me etahi Kai-whakawa hoki mo aua Kooti, mo etahi atu takiwa o te koroni. Otira mehemea ka whakaturia he Kaiwhakawa motuhake mo ia Kooti i roto i ia Takiwa, me etahi kai mahi hoki hei hoa whakahaere mo nga Tiati i aua Kooti, tera e nui rawa nga moni e pau. Na reira kei te hurihurhia e ahau inaianei tetahi tikanga e taea ai te tuku mai ki te Whare nei tetahi Pire hei whakatikatika i te Ture kia ahei ai te Kawana ki te whakamana i nga Kaiwhakawa o te Kooti Whenua Maori hei Kai-whakawa mo te Kooti Whakamana Take Whenua. Koi ra hoki te raruraru mo Tiati Patene. Notemea kua whakaaturia mai ki a au, i te mea he Tiati taua tangata no te Kooti Whakamana Take Whenua, e kore ia e ahei kia whakaturia hei Tiati mo te Kooti Whenua Maori. Na reira matou ko oku hoa Minita ka mahara me whakatikatika te Ture, kia puta ai nga painga o taua Ture ki nga takiwa katoa o te koroni, a kia rite ai ki te hiahia o te mema honore nana te patai nei.

Ka mutu nga patai, me etahi motini me tetahi Pire hoki:—

Ko Takuta Numana (Dr. Newman). —Ka korero ia ki te Whare mo tana Pire. Ko taua Pire e mea ana me whai mana te wahine, ahakoa Pakeha ahakoa Maori, kia pootitia hei mema, ana hiahia tetahi Takiwa Pooti me wahine he mema mo ratou. He roa nga korero a Takuta Numana mo tana Pire, ka mutu ia ka tu ake etahi mema Pakeha, he tautoko ta etahi he whakahe ta etahi. Ka mutu enei ka tu ake:—

Hone Heke.—Kaore ahau i te hiahia ki te whakapuaki i toku mahara hei tautoko i tenei Pire. Engari mo te

taha ki nga wahine Maori, ki toku whakaaro e whai take ana ratou kia whai nohoanga ki roto ki tenei Whare; otira i mua o te whakatutukitanga o tenei mea e pai ana ahau me tae te Pire ki te aroaro o te iwi. I te wa i paahitia ai te Ture Pooti o te tau 1893, i whai mana ai te wahine ki te pooti, he aha te mea i kitea e tatou? Koia tenei, i kitea e tatou he maha nga wahine o te koroni i whakahe ki taua mea. He maha nga pitihana i tukuna mai e nga takiwa nunui katoa, he whakahe i taua mea. Na konei ahau ka mea e hiahia ana ahau kia tae tenei Pire ki te aroaro o te iwi, kia mohiotia ai mehemea e hiahia ana nga wahine kia whakawhiwhia ratou ki tenei mea kaore ranei. A reira ai ka ahei nga mema honore katoa ki te whakapuaki i o ratou whakaaro mo tenei Pire. Engari e whakamoemiti ana ahau ki te mema honore nana tenei Pire i kokiri, i te mea ki toku mahara he pai kia korerotia enei tu mea, a kia puta hoki nga whakaaro o nga mema honore mo runga i enei tu mea. Taro ake nei, tera pea hoki e ohore nga mema honore, notemea tera pea e kokiritia e ahau ki roto ki tenei Whare tetahi Pire rereke te ahua; otira he pai i nga wa katoa kia puta nga whakaaro o nga mema honore mo nga Pire e homai ana ki roto ki tenei Whare.

Ka mutu a Hone Heke, ka korero ko etahi o nga mema Pakeha mo taua Pire. He tautoko ta etahi he whakahe ta etahi. No te pootitanga rite rite tonu nga pooti, ara e 28 i tetahi taha e 28 i tetahi taha. Na, i te mea kua rite rite tonu nga pooti riro ana ma te Tumuaki e whakataua, a whakataua ana e ia me paahi te panuitanga tuarua o taua Pire. Engari no tetahi atu ra, ara, no te 18 o nga ra o Hurae, ka uru taua Pire ki te Komiti o te Whare, a no te Komititanga ka hinga taua Pire, a maka atu e te Whare.

Paraire, te 13 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki ranga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatorutia etahi Pire, ka muta era ko:—

Nga Whenua Maori.

Ko Wiremu Kere (Mr. W. Kelly).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei e whakaaro ana te Kawanatanga ki te whakauru i etahi tikanga ki roto ki te Pire mo nga Whenua Maori e kiia nei tera e kokiritia mai e te Kawanatanga ki te aroaro o tenei Whare i tenei huinga o te Paremete; ara tera ranei e whakaurua etahi kupu ki roto ki taua Pire e whakahaua ai, e whai mana ai hoki, nga Kooti Whakawa Whenua Maori ki te whakatau tonu iho ki runga ki te whenua i te wahi hei taunga mo te paanga o ia tangata Maori i roto i ia poraka whenua, a ki te whakamutu i te tikanga e whakataua a hea nei nga paanga o nga Maori; a ki te taea, me whakahau kia whakawhiwhia a ia whanau ki te wahi o te poraka ia ratou ake, kia ahei ai ratou ki te noho i runga i te whenua, a kia utua ai nga reiti. Ko te mahi a te Kooti inaianei ehara i te whakanohonoho i nga Maori ki runga ki te whenua. Ki toku mahara, ana tahuri te Kawanatanga ki te mahi i te Pire mo nga Whenua Maori, me tino whakamana e ratou taku e whakaatu nei i ruto i taku patai. Kei roto i toku takiwa he maha nga Maori kua whakataua he whenua kia ratou, a inaianei kei te tautohetohe noaiho ratou kia ratou ano mo nga roherohenga o roto. Ka timata etahi o nga Maori ki te hanga taiapa, ka tikina atu e etahi ka turakina; a te mutunga iho tupu ana he whakawa me etahi atu raruraru. Ki toku whakaaro kua tae inaianei ki te taima e tahuri ai te Kawanatanga ki te mea i nga Maori kia tau te noho ki runga ki nga whenua. Ko te ahua o te mahi a te Kooti, a tae noa mai ki naianei, he whakatau nunui tonu i nga whenua, a na reira kaore a ia Maori i te mohio ko hea o te poraka hei taunga mona. Ko te Ture mo nga Whenua Maori i paahitia e te huinga o te Paremete o tera tau, e mea ana me utu reiti nga Maori; otira i raro i te ahua o te whakahaere o nga whakawa i nga whenua, kaore rawa nga Maori e ahei ki te utu reiti, i te mea kaore hoki i te mohiotia ko te hea ra te wahi i roto i te poraka kei ia tangata o ratou, e ahei ai te tono atu kia utu reiti ratou. E rongono ana ahau ka whakatakotoria e te Kawanatanga ki te aroaro o tenei Whare, a tenei Paremete, tetahi Pire mo nga Whenua Maori, a ko taku e mea ana kia whakaurua he tikanga ki roto ki taua Pire, i runga i te aronga o taku patai, kia mama ai nga huarahi whakahaere i nga whenua Maori.

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, Minita mo nga Mea Maori).—Kei te hiahia ahau kia tere te tae atu, ki nga ringaringa o nga mema honore, o te Pire mo te Kooti Whenua Maori, i roto i enei ra tata. Ki taku mohio, kua whakaurua ano he kupu rue etahi ritenga ki roto ki taua Pire e taea ai te whakarite o nga keehi pera te ahua me era e whakaaturia mai nei e te patai. He tika tonu, ko tetahi o nga mate nui kei runga kei nga whenua Maori ko te kore kaore e ahei ana nga Maori ki te whakawhiwhiti i o ratou whenua. He hea o ratou kei roto i nga whenua i nga takiwa katoa, engari kaore he whenua hei haerenga atu ma ratou ki runga noho ai. Ka whakahaerea e te Kawanatanga tetahi tikanga i roto i te Pire hou e meatia nei kia hanga, e ora ai nga mate penei te ahua me enei kua korerotia ake nei.

Wenerei, te 18 o Hurae, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire Pakeha, tokowha aua Pire; ka mutu era ka panuitia tuatahitia ko to Pire Mana Maori a Hone Heke.

Taake Kuri.

Ko TE Hutana (Mr. Houston, te Tiamana o te Komiti mo nga Mea Maori).—Ka mea ia kia haria atu e ia te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo te pitihana a Ritete Poi me etahi atu e 609, e inoi ana kia pana ki waho o te Ture Rehita Kuri te takiwa o Kaikohe. Ko te kupu o te ripoata e mea ana me tuku atu taua pitihana ma te Kawanatanga e whiriwhiri. A motini ana ia kia takoto te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare, a me tuku atu ki te Kawanatanga.

Ko Hone Heke.—Ko nga kaipitihana e inoi ana ki te Paremete kia pana tetahi takiwa ki waho o te Ture Rehita Kuri, a e mea ana ahau kua e tahuri ke nga whakaaro o nga mema honore i te mea kua rongo ratou kei te pitihana etahi Maori ki te Paremete mo te taake kuri nei, engari me tino aro mai o ratou whakaaro ko tenei pitihana e inoi ana ko taua takiwa me riro ki waho kia kore ai taua taake kuri e tau ki reira. Kua kite ahau he tino tika nga take i inoitia ai tenei mea, a me whakaatu e ahau a tekiona 3 o "Te Ture Rehita Kuri, 1880," a e penei ana ona kupu.

"Ka ahei te Kawana, i runga i te Panui, ki te kape ki waho o te mana whakahaere o taua Ture, tetahi, etahi wahi ranei o te koroni, a ki te whakaeke i te mana o taua Ture ki runga ki nga wahi e rere ana ki waho i mua ai, a ka ahei hoki ia ki te whakaatu i te taima hei timatanga mo taua mana ki roto o te takiwa e panuitia a hei reira e whai mana ai taua Ture."

He tika kua tae te pitihana ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori, engari kaore i rite ki ta toku whakaaro te whiriwhiri a te Komiti, notemea ko te mana e inoitia nei e nga kai-pitihana kia whakahaerea, kei roto ke i te ringaringa o te Kawana. I runga i tenei ahua i mea ahau me whai kupu tautoko atu te Komiti ki te Kawanatanga, a ma te Kawanatanga e whai kupu atu ki te Kawana kia whakaaetia taua pitihana. Kaore i panei te whakaatu mai a te ripoata, heoi ano ta taua mea he tuku kau atu i te pitihana ki te Kawanatanga mana e whiriwhiri; na konei ka awangawanga ahau kei kore e tae te pitihana ki te tangata kei a ia te mana mo te mea e inoitia nei e nga kai-pitihana. He titiro noku ki tenei aronga i whai kupu ai ahau ki te Whare. Ko nga korero a etahi o nga mema o te Komiti i penei ki taku whakarongo atu, kaore ratou e whai mana ki te tuku kupu atu ki te Kawana mehemea e mea ana taua kupu kia whakarereketia tetahi wahi o tetahi Ture. I tohe ahau kaore i te tonoa kia whakarereketia te Ture Rehita Kuri, heoi ano ta taua mea, he tono ki te Kawanatanga kia kapea tetahi takiwa ki waho o te mana whakahaere o te Ture Rehita Kuri, a e tino marama nei te whakaatu mai o nga tikanga mo taua mea e tekiona 3 o te Ture o te tau 1880; na konei ahau ka motini, ara hei menemana mo te ripoata. Ko te pitihana me whakahoki ano ki te Komiti mo nga Mea Maori kia whiriwhiria ano e ratou.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—I te mea ko ahau te Tiamana o te Komiti mo nga Mea Maori, a i te mea hoki he tangata ahau no te takiwa nana nei tenei pitihana i tuku mai, na reira ahau ka mea me whai kupu ano ahau hei whakarnarama. Kei te tino mohio ahau ki taua takiwa, a i roto i nga tau maha kua pahure ake nei he nui te pouri me te mate i pa ki nga Pakeha i runga i te nui o a ratou hipi i pau i nga kuri a te Maori. Na reira, ka maha nga tau e ngana ana te Kaute Kaunihera o Pei Whairangi ki te whakahaere i te Ture, a otira hei aha ma nga Maori taua Ture, kaore ratou e whakaae ana ki te utu i te taake kuri, a te mutunga iho haria ai ratou ki te aroaro o te Kooti o te Kai-whakawa Tuturu; a i runga i to ratou kore whakaae ki te utu i nga whaina e akina ana ki runga ia ratou, haria atu ana ratou ki te whareherehere. I mua ake nei, i te wa e tu ana ano a Te Karimana hei Minita mo nga Mea Maori, i tae taua Minita ki tetahi huihui a nga Maori i tu ki Waitangi, a whakatakotoria ana tenei mea ki tona aroaro; a i tino whakamaramatia atu e Te Karimana ki nga Maori te ahua o ta te Kawanatanga titiro mo tenei mea. I ki atu te Minita kia ratou e kore te Kawanatanga e pokanoa ki te pehi i nga whakahaere a nga ropu takiwa o Pei Whairangi mo taua Ture. Na, ko toku hiahia inaianei kua rawa tenei Kawanatanga e whakaae atu ki te menemana nei. Ko te ripoata a te Komiti e mea ana me tuku atu taua mea kia whiriwhiria e te Kawanatanga. A ki toku whakaaro ahakoa whakahokia atu ano te pitihana ki te Komiti, kaore e kitea e taua Komiti tetahi ripoata ke atu ma ratou.

Ko Tamihana (Mr. Thompson, ko tetahi tenei o nga mema Pakeha mo te pito ki Ngapuhi o te motu nei).—Kei te miharo ahau mo te mahi a te mema honore mo te Takiwa Maori Whaka-te-Raki, e motini nei ia mo tenei pitihana. Tena, he pehea koia te ahua o nga Maori o te pito whakararo o Akarana mo runga mo te taake kuri? E penei ana, puta noa i te pito whakararo o Akarana kei te pai tonu te utu a nga Maori i te taake kuri, heoi ano te takiwa e kino ana, a e kore ana e utu i taua taake, ko te takiwa o Kaikohe, a me whakaatu ahau ki te Whare ko nga tangata o taua takiwa etahi Maori tino ora tino whiwhi i te taonga i roto o Niu Tireni. No ratou etahi whenua momona atu i roto i te koroni nei; na, ko ratou anake te iwi Maori puta noa i te Takiwa Porowini o Akarana e whakatete nei e whakahe nei, e mea ana kua ratou e utu i te taake kuri. Ko nga Maori o te takiwa nana ahau i pooti mai ki tenei Whare, kei te pai noaiho ta ratou utu i tenei taake, penei ano te ahua me

nga Pakeha. Kaore rawa ratou e whakatete ana ki taua mea. Kaore ratou e amuamu ana, e rite tahi ana to ratou whakaae ki te utu i taua taake ki to nga Pakeha o reira; na konei ahau ka mahara, tena e tino mahi pohehe te Kawanatanga, me tenei Whare hoki, ki te whakaaetia atu tenei tono a enei tangata tokoiti noaiho e noho mai nei i roto i nga tangata o Kaikohe, notemea ki toku whakaaro kaore he he o te nuinga o nga kai-pitihana nei. Ko tenei mea na etahi tangata torutoru nei, kei roto i aua kai-pitihana e noho ana, i whakakiki i whakatupu hei raruraru. Ko te nuinga o nga Maori o taua takiwa he iwi tino pai atu, a mehemea e waiho noaiho ana, kaore e whakakikitia ana, kaore kau he raruraru e tupu ake ia ratou mo te taake kuri mo tetahi atu mea ranei; a ki toku whakaaro he pai rawa mehemea kaore i penei rawa te kaha o te tohe a toku hoa honore a Hone Heke, me tana i tohe ake nei ki te aroaro o tenei Whare mo te pitihana nei. Kaore kau he mate i pa ki nga tangata o Kaikohe; na reira ko toku hiahia kua e whakahokia te pitihana ki te Komiti, kei ngakau nui nga kaipitihana, a muri nei, ki te takahi i te Ture, ki te whakamatautau ranei i taua tu mahi.

Ka mutu nga korero, pooti ana te Whare mo te motini a Hone Heke. E 24 nga mema i tautoko ia Hone Heke, a, e 38 nga mema i turaki i taua motini ana, heoi hinga ana taua motini, a kore ana e whakahokia te Pitihana ki te Komiti mo nga Mea Maori.

NgatirahiRi Hapu.

Ko Te Mete (Mr. E. M. Smith, ko te mema tenei mo Niu Paremata, Taranaki).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Moni o te Koroni, mehemea he aha te take i kore ai e whakaputaina te moni £700 i whakaaetia nei e te Paremete i tera tau me utu atu ki a Ngatirahiri, ara ko te toenga tenei o etahi moni i whakataua nei e te Komihana a Ta Wiremu Pokiha?

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward, Minita mo nga Moni o te Koroni).—I tera tau, i te patainga mai ano i tenei patai, i whakaatu ahau ki te mema honore nei, ka ata whiriwhiria taua mea, engari me tino tupato te whiriwhiri a te Kawanatanga i taua mea. Na, i te mutunga iho o te Paremete o tera tau i tino whakahaerea e matou taua putake, a, te otinga o taua whiriwhiri tau ana i toku whakaaro, ko te mea tika me whakamana te whakataunga a Ta Wiremu Pokiha. Ki taku titiro he tino tika me whakahaere taua moni kia puta ai he painga ki nga Maori, ara me whakamahi taua moni hei whakaara taiapa ma nga Maori, a ko nga toenga o aua moni me tiaki hei whakaora i nga taiapa a ona tau e pakaru ai aua taiapa, ma tenei e ea ai, i runga i tetahi huarahi, te patai a te mema honore nei. Heoi koia tenei te tikanga e whakapaua ai aua moni kia puta ai he painga mo nga Maori, engari ko te moni e kore e hoatu ki a ratou ake, ara, ki o ratou ringaringa.

No te mutunga o ta te Minita ka tu ake ano a Te Mete, ka ki kaore rawa i te marama te utu mai a te Minita mo tana patai, na reira me tiana e ia te Whare, kia whakapaua atu ai e ia ana korero mo runga i taua putake. Katahi ka timataria e ia tana korero i te wa mai ano o te whawhai ki Waitara a tae noa ki te tuunga o te Kooti Komihana a Ta Wiremu Pokiha; a tae noa hoki ki nga whakahaerenga o muri nei. He roa noatu ana korero, a he marama hoki tana whakatakoto ki te aroaro o te Whare i nga ahua katoa o taua putake. Ka mutu ia:—

Ko Tame Parata.—He mema ahau no te Komiti mo nga Mea Maori i te wa i whakahaerea ai tenei mea i tera atu huinga o te Paramete. I tino whiriwhiria taua mea, a kitea ana e te Komiti e £700 te moni e tika ana kia puta ki enei Maori, a i pera ano te kupu whakaatu a te Komiti. Ko tetahi wahi o te moni, i whakataua nei i mua ma ratou, kua whakapaua hei mahi taiapa, engari kua ara noatu aua taiapa, a kaore ahau i te mohio he aha ra te take i puritia ai tenei moni toenga, ara, te whitu rau pauna. Kua whai ratou, a Ngatirahiri, i ta te Pakeha ritenga mo te mahi paamu, a i piri pono aua Maori ki a Te Kuini i te taima o te whawhai, a i tino kaha hoki ratou ki te hapai i te koroni, ki te peehi hoki i te pakanga kia mutu. Na inaianei kua korero mai te Minita mo nga Moni o te Koroni, ka puritia taua moni hei hanganga taiapa. I te mea kua whai enei Maori i ta te Pakeha ritenga mahi paamu, kaore rawa ahau i te kite i te take i puritia ai tenei moni. Akuanei ka titiro aua Maori, a ka whakaaro, he mahi taunu rawa tenei i a ratou, ana penatia me ta te Minita kua korero ake nei kia tatou te ritenga mo te whakapaunga o taua whitu rau pauna. Ko te mea pai, kia tika rawa ta tatou mahi ki nga Maori, kua e kaiponuhia tetahi mea i a ratou. Mehemea ki te maumauria e nga Maori te moni, na ratou tera mahi. Kei te tino mohio ahau ki tenei mea. Naku te pitihana mo tenei mea i toku ki te Whare. Kua ata titiro ahau ki tenei mea, a ko nga tangata Maori nana i hari mai ki te Whare tenei mea i tera atu tau, a na ratou nei i whakahaere te taha ki nga Maori, he tangata whai whakaaro rawa. Ko taku tenei ki te Kawanatanga, me utu atu tenei moni. Na, kua whakaaturia nei e te mema mo Niu Paremata ki te riro atu tenei moni i aua Maori, a muri iho ka whakaekea ratou ki te taake, heoi ka hoki mai ano te moni ki te Kawanatanga. Ki taku mahara heoi ano te mea tika me utu ki a ratou te moni. Ka kite ana tatou nga mema o te Whare nei, e whai ana nga Maori i nga ritenga Pakeha, me tautoko atu tatou, a kei te tumanako ahau kia whai etahi atu whakaminenga Maori i te mahi pai kua whakaaturia mai nei e nga Maori e pa nei ki a ratou tenei patai.

Nga Whenua Maori.

Ko Te Ranga (Mr. Lang).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei ka whakahaerea

e te Kawanatanga etahi ritenga e ahei ai nga Maori ki te whakawhitiwhiti i o ratou hea i roto i nga poraka e whakataua ana nei e te Kooti, kia tuwhera ai tetahi huarahi e taea ai te whakatokoiti iho o nga Maori o roto i nga poraka, a kia mama haere ai nga mahi a te Kooti? Kanui te hiahia o nga Maori o toku takiwa kia whakamana tetahi huarahi e taea ai e ratou te whakawhitiwhiti i o ratou hea i roto i nga poraka. Ko te ahua inaianei he maha nga Maori he hea ririki o ratou kei roto i nga poraka maha noatu, a ki te taea te whakatuwhera tetahi huarahi mo ratou, kia pera te ahua me taku i whakapuaki ake nei, he nui te painga me te oranga e puta mo nga tangata nona aua tu whenua a ma tera hoki e whakaiti haere, e whakamana haere, nga mahi a te Kooti, a na reira, ana whakamana taku patai, tera e puta he painga ki nga taha katoa.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie, Minita mo nga Whenua).—Kua whakaaturia mai ki ahau e te tari kei a ia te mana whakahaere mo enei tu mea, kaore kau he uauatanga o te mea e patairia nei e te mema honore nei, a ko taua mea ka taea noatu te mahi e nga Maori inaianei ana hiahia ratou ki te pera. Kaore ano ahau i ata mohio me whakahaere ranei, kauaka ranei, etahi tikanga e te Paremete kia taea ai taua tu mahi. Otira ki te whakaaturia mai e te mema honore nei tetahi huarahi ki au e marama ai te whakahaere mo tenei mea, ka tino koa ahau ki te tautoko atu i a ia kia taea ai te mea e hiahiatia nei.

Pire Whakauru I Te Wahine Hei Mema Mo Te Paremete.

Ko nga korero enei a Hone Heke mo te Pire e mau iho nei tona ingoa, ite motinitanga kia komititia.

Ko Hone Heke.—Kua tuku waea ahau ki nga wahine katoa o toku takiwa pooti, kia mohio ai ahau ki nga whakaaro o nga wahine Maori mo tenei Pire, a kua tae mai etahi whakaatu e pai ana ratou kia paahitia tenei Pire, kia mohio ai ratou kua hoatu he mana kia ratou e taea ai ratou te whakauru hei mema mo tenei Whare, ahakoa kore ratou e waimarie ana pootitia. Na ko etahi o nga whakaatu mai e penei ana kaua e paahitia tenei Pire i tenei wa. Kua whakaatu ano ahau i mua ake ra e whai take ana nga wahine Maori kia whiwhi nohoanga ratou ki roto ki tenei Whare. E mohio ana nga mema honore e rite tahi ana te tika o nga wahine Maori ki nga tane. A mo runga i to ratou matauranga, e mohio ana ahau ki etahi wahine Maori kua mohio ki te whakahaere keehi ki te aroaro o te Kooti Whenua Maori, a he mahi tino pakeke taua mahi; na, he maha o aua tu wahine he tino mohio atu. Kei te ahua uaua ano ki au tenei Pire, ara te whakatuturu i toku whakaaro mo tenei mea. Otira me ki penei ahau, ka pooti ahau ki te taha ki te mema nana tenei Pire.

Taite, te 19 o Hurae, 1894.

He maha nga patai i whakahaerea i tenei ra, a no te mutunga ka tae ki te motini a Ropata Te Ao mo:—

Horowhenua Poraka.

I runga i te motini a ROPATA TE AO, whakahaua ana kia perehitia te whakamaoritanga o te pitihana a Meiha Keepa Te Rangihihinui mo Horowhenua Poraka, i tuhia nei i te 21 o nga ra o Hune, 1894.

Pire Pooti Mema.

No te 19 o Hurae ka tu he korero mtenei Pire i te meatanga kia whakaaetia kia komititia taua Pire. He torutoru nei nga mema Pakeha i korero, a ka mutu era:—

Ko Hone Heke.—Ki toku whakaaro ko te ritenga e taki rua ai he pooti ma te tangata Maori kaore i te mana, ara kei te araia e "Te Ture Pooti, 1893." Kei te tino tautoko ahau i te korero a te mema honore mo Wairau. Mehemea kei te mahue i tenei Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare taua mea i whakaaturia mai nei e taua mema, a mehemea hoki kaore taua mea i te araia e te Ture o naianei, kaati ki toku mahara me whakahaere tetahi tikanga mo taua mea e te mema honore kei a ia nei te ritenga mo tenei Pire.

Ka mutu te korero a etahi atu mema Pakeha, ka whakaaetia e te Whare kia komititia. Engari no etahi marama i muri iho, no te roanga o te Paremete e noho ana, he nui no etahi atu mahi a te Kawanatanga, ata whakarerea ana e ratou tenei Pire, a heoi kaore i paahitia.

Paraire, te 20 o Hurae, 1894.

No te 20 o Hurae, i te taima i whakawatearia i taua ra mo nga patai ka tu atu a Te Wirihana, mema Pakeha mo Otaki, ka patai mo:—

Hana Pewene.

Ko Te Wirihana (Mr. Wilson).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea ranei ka whakaaetia e ratou he moni hei whakarite i te kupu a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Hana Pewene, o te tau 1893?

Ko Te Hetana (Hon. R. J. Seddon, Minita mo nga Mea Maori).—Ko tana utu atu tenei. Ko nga moni e tonoa ana e te pitihana e £35, otira i runga i te ripoata a Tiati Make mo taua mea, kua kore te Kawanatanga e whakaae ki te whakahaere i taua mea.

Turei, te 24 o Hurae, 1894. Nga Maori O Temuka.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei kua hurihurihia e ia te pitihana a nga Maori o Temuka, e tono nei mo tetahi takuta mo to ratou kainga; a mehemea hoki kua whakaarohia ranei e ia te pitihana a taua hunga nei ano mo tetahi haki.

Ko Tehetana (Hon. R. J. Seddon). —Kua oti te whakamana me whakapau nga moni e £50 i ia tau mo tetahi takuta, mo etahi rongoa hoki, mo nga Maori o taua takiwa o te koroni. Mo runga mo te pitihana mo te haki. me ata whiriwhiri tera.

No te 24 o Hurae i patairia ai tenei patai kua mutu ake nei e Tame Parata.

Wenerei, te. 25 o Hurae, 1894.

Horowhenua Pokaka.

No te 25 o Hurae i runga i te motini a Kapene Raera, whakahaua ana kia whakatakotoria ki te aroaro o te Whare te ripoata a Te Maketanara (Mr. T. K. Macdonald) mo Horowhenua Poraka Nama 11.

Ka mutu tera me etahi atu mea ka patai a Tame Parata mo:—

Nga Maori O Te Waipounamu.

Ko Tame Parata. — Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei ka whakahaerea e ratou ko tona Kawanatanga tetahi ritenga hei whakatikatika i nga Ture Whenua Maori, kia ahei ai nga, Maori me nga hawhe-kaihe o te Waipounamu ki te whakawhitiwhiti i o ratou whenua kia ratou ano, a kia whakakorea atu ai nga here me nga mea e whakararururu nei e whakauaua nei inaianei i taua tu mahi.

Ko TImi Kara (Mr. Carroll).—Kua tuturu i te Kawanatanga me whakahaere tetahi tikanga pera te ahua me ta te mema honore e whakaatu mai nei. Ka whakaurua he rarangi ki roto ki te Pire Kooti Whenua Maori, kia mama ake ai nga huarahi e taea ai e te Maori te whakawhitiwhiti i o ratou whenua.

Paraire, te 27 o Hurae, 1894.

Ka mutu te karakia, ka whakahaerea ko nga patai. He maha noatu nga patai ka tae ki te patai a Tame Parata mo:—

Te Mahi Patu Kekeno.

Ko Tame Parata. —Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mahi Moana, kei awhea ka timata te puaretanga o te wa mo te patu kekeno.

Ko TE WAARI (Hon. Mr. Ward.)— Ko te whakaaro o te Kawanatanga me mahi he ture mo taua mea a tenei Paremete.

Pire Whakanohonoho Whenua.

No te mutunga o nga patai ka korerotia ki te Pire tango Whenua hei Whakanohonoho ki te tangata. Na te Minita mo nga Whenua taua Pire. I tata ki te rua tekau nga mema Pakeha i korero mo taua Pire i taua po. No te tatanga o te mutu o te korero i taua po ka tu atu.

Ko Hone Heke.—Me whakaatu mai te Minita mo nga Whenua mehemea e meatia ana kia eke tenei Pire ki runga ki nga whenua Maori? Kua kite au e penei ana te ahua o te rarangi whakamarama me pa tenei Pire ki nga whenua i hokona mai i te Karauua. Ki taku mahara kua whiwhi etahi Maori i etahi whenua i runga i taua ahua, a e mea ana te Ture Hoko Whenua Maori o te tau kua pahemo ake nei, ko nga whenua kua hokona e nga Maori i te Kawanatanga me kaua e riro ki raro ki taua Ture. Otira ko te Minita mo nga Whenua kaore i tana nohoanga inaianei, na reira ka haere aku korero mo te Pire katoa. Ki taku mahara kaore ano kia tae ki te wa mo tenei tu Pire. A kaore hoki ahau i te pai ki te tikanga e murua ai te whenua. Kaore rawa i te tika. E ki ana tetahi mema, "Ka utua koutou." He tika ano tena. Ahakoa utua, a e rite ana te utu mo taua whenua, ehara tena i te mea marama ki te tangata nona te whenua—kore rawa atu. I hokona e ia te whenua kia puta mai ai tetahi mea ki a ia, a hei waiho iho mana ki ana tamariki, no reira ki te haria mai tenei tikanga tango ki runga ki tona whenua, he he rawa atu. I tae nga whai-korero a te mema honore mo Franklin ki nga whai-korero ahua whakapono, i korerotia e etahi tangata i te wa i pootitia ai nga mema o te Whare nei. Kaati i runga i tenei kua mahara ake ahau ki nga

kupu o te Kotahi Tekau o nga. Ture o te Paipera Tapu: "Kaua koe e hiahia." Mo runga i tenei Pire ka mea ahau ki nga mema honore e tautoko ana i tenei Pire "Kaua koutou e hiahia ki nga mea katoa, engari ki nga whenua anake o te Karauna." Ki te tirohia nga pukapuka mo nga whenua o te Karauna. ka kitea tekau miriona nga eka wlenua o te Karauna ara, e rua miriona eka he whenua pai hei nohoanga tangata, a e warn miriona eka hei haerenga kararehe. He nui nga whenua kei roto i nga Porowini katoa hei whakanohoanga tangata ki runga. A, e mea ana etahi mema koia nei anake te huarahi e kore atu ai te hunga rawa-kore te hunga kore mahi. Engari ki taku titiro ki tenei Pire mehemea nei ehara i te mea hei whakanoho i te bunga kore mahi ki runga ki te whenua. Hei mutunga mo enei korero ka mea ahau tekau miriona eka nga whenua o te Karauna e takoto noaiho ana, na reira kaore ahau i te kite i te take mo tenei Pire. Na reira ka pooti ahau ki te taha turaki, kia hinga atu ai tenei Pire.

Ka mutu a Hone Heke ka korero ko etahi atu mema mo nga takiwa Pakeha; engari no te urunga mai ano o te Minita mo nga Whenua ki te Whare kua tn atu ano te mema mo Te Takiwa Maori ki te Hauvaro.

Ko Hone Heke.—I te mea kua tae mai te Minita mo nga Whenua ki tona nohauga, e hiahia ana ahau ki te patai atu ki taua mema honore i tetahi patai, notemea i au e whai-korero ana mo tenei Pire kaore ia i tona nohoanga. Koia tenei taku patai, tera ranei e meatia kia pa tenei Pire ki nga whenua Maori.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie). —Kaore rawa e meatia kia eke atu tenei Pire ki runga ki nga whenua Maori. Mo nga whenua Pakeha ke tenei Pire, ara mo nga wahi o nga motu nei e hiahiatia ana kia whakanohonohoa ki te tangata. Tera ano tetahi atu Pire, taihoa ake nei ka kokiritia ki te. Whare, kei tera ke nga whenua Maori.

No tatahi atu ra, ara no to 31 o nga ra o Hurae ka korerotia ano te Pire tango Whenua hei Whakanohonoho ki te tangata, he maha nga mema i korero, mo taua Pire, a no te pootitanga e rima tekau ma rua nga mema i pooti mo taua Pire, e whitu tonu nga mea i pooti kia hinga atu taua Pire. Ko Hone Heke tetahi o nga mema i turaki i taua Pire. Ko Tame Parata i te taha tautoko ia. Ko Wi Pere raua ko Te Ao kaore i pooti i te ngaro ke raua.

Wenerei, te 1 o Akuhata, 1894.

Ka mutu te karakia, ka panuitia tuatahitia etahi Pire.

Ka mutu etahi motini me etahi patai ka tae ki te patai mo.

Te Aute Kareti.

Ko Pirani.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Kura, mehemea e kore ranei e whakahaua e ia kia tirohia mehemea kei te pewhea te ahua o te Aute Kareti mo te aronga matemate pewhea ranei? Ha mea tonu ia e nga matua o nga tamariki o taua Kareti kia uia tenei patai. Notemea hoki i naia tata ake nei kotahi i mate ki reira i te piwa, a tera hoki etahi i papangia e taua piwa. E maharatia ana tera pea kei te kino te ahua o te Kareti mo te aronga ki nga mate, a e hiahiatia ana kia tirohia e tetahi takuta, e tetahi atu tangata ranei e matau ana mo taua mahi, a ka mutu ka ripoata mai.

Ko Te Riwi (Hon. Mr. Reeves).— Ae, ka whakahaua e ahau kia mahia katoa nga mea e taea ana te whaka-haere mo taua Kareti.

Ka mutu etahi atu patai maha noatu, ka tae kia.

Wiremu Wiremu.

Ko Te Ao.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori mehemea kua kite ia i enei kupu i roto i te ripoata a Tiati Katera (Judge Kettle), te Roiera Komihana i whakaturia nei e te Kawana hei uiui i te keehi a Wiremu Wiremu, ara e penei ana: "I te mea kua tino whiriwhiria katoatia e ahau tenei mea, heoi koi nei taku. Ko Te Wiremu e tino whakaponohia ana e nga Maori i taua wa a he nui tona mana i waenga ia ratou, a i riro i a ia te haki mo te toenga o te moni hoko, ara £5,411 0s. 7d. i runga i te mahi kino, i te maminga me te tinihanga, katahi ka tinitia e ia, a ka takahia e ia nga tikanga ka mahia hetia e ia aua moni, ara, ka tangohia mana ake, a kaore ano ia i whakaatu noa ki nga Maori mo aua moni, mo nga moni ranei i taka mai ki a ia i te ringa o Meiha Paraone i te wa i mua atu i te utunga whakamutunga." A, e kore ranei te Minita e whakahau kia whakahaerea he tikanga e hoki mai ai aua moni ki nga Maori e tika ana ki aua moni?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Ka ki, ehara i te mea ma te Kawanatanga e rapu te huarahi e hoki mai ai aua moni. Kua whakaturia e te Kawanatanga he Komihana i runga i te tono a nga taha e rua, heoi ma nga tangata e pa ana ki taua mea e kimi he hokinga mai mo aua moni, e kiia nei i whanakotia ia ratou e ta ratou tangata i whakatu ai hei kai-whakahaere mo ratou, ehara hoki i te mea he apiha na te Kawanatanga taua tangata. Ko taua tangata he kai-whakahaere na nga Maori; i whakapono ratou ki a ia, a tinihangatia aua ratou e ia. Kaore te Kawanatanga e tae ki tua atu o tenei.

Ka mutu etahi atu patai ka tae ki.

Nga Maori O Rapaki.

Ko Tame Parata. —Ka patai ahau ki te Minita mo te Taha Maori, mehemea ranei e kore e whakahaua e ia kia uiuia kia ahei ai te whakatu tetahi takuta mo nga Maori o Rapaki me Port Levy; a kia peratia ano hoki e ia tetahi tikanga mo nga Maori o Port Molyneux? He maha nga pukapuka kua tae mai ki au mo tenei mea kia tonoa e ia ki te Kawanatanga, na reira ahau i tuku ai i tenei patai ki runga ki te Ota Pepa.

Ko Timi Kara.—Kaore ano he tono a aua Maori i tae mai ki te Kawanatanga mo taua mea. He aha koa, ka tirohia ano taua mea e te Kawanatanga, a ka tonoa kia tukuna mai he ripoata e nga Kai-whakawa Tuturu kia mohiotia ai mehemea ranei he mea tika kia tukuna atu he takuta mo aua wahi.

Turei, te 14 o Akuhata, 1894. Ka mutu etahi patai maha a etahi o nga mema ka tae ki te patai a te mema mo te Tai Hauauro mo:—

NgatiRaukawa.

Ko Te Ao.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei e kore ia e whakamana i nga kupu a nga Kawanatanga o mua atu, ara, e whakaae kia wehea he wahi whenua mo nga tangata o Ngatiraukawa, i te mea kaore e nui ana o ratou whenua?

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie). — Kaore ano ahau i kite i roto i te Tari mo nga whenua i tetahi pukapuka whakaatu kua puta he kupu pera ma te Tari mo nga Whenua. Otira ka ata tirohia ano e au, a mehemea ki te kite au i te kupu pera a tetahi Kawanatanga o mua atu, ka whakamana e au taua kupu.

Wenerei, te 22 o Akuhata, 1894.

No tenei ra ka whakahaerea te patai e mau ake nei mo:—

Nga Maori Kaoe E Utu Ana I Nga TaaKe Kuri.

Ko W. Te Hatihana (Mr. W. Hutchison).—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea kaore ano i tae mai ki a ia tetahi kupu mo te whare-hereheretanga o etahi Maori i Akarana mo to ratou korenga e utu i te taake kuri? Mehemea he tika he aha te take i rere ke ai te whakahaere mo nga Maori, i rere ke ai mo nga Pakeha, mo runga i te aronga o nga taake takiwa. I mua noatu, ara, i te tau 1872, i whakaatu ano ahau ki te Kawanatanga i tetahi keehi penei, i te wa i whakaekea ai a Parihaka, a i wharehereheretia ai etahi Maori. Engari kei te mahara tonu ahau i kiia ano i reira e kore e tuaruatia taua tikanga. Engari kua kite ahau i roto i nga ripoata nupepa kua peratia etahi Maori i Akarana. Na e mea atu ana ahau ki te Minita mo te taha Maori me kaua e rereke te tikanga mo tetahi iwi i to tetahi iwi, engari kia rite tahi te whakahaere i nga iwi e rua mo nga reiti takiwa. Kaore kau i te tika kia uru atu nga pirihihana ki te tautoko i nga ropu takiwa, a ki te kohikohi i a ratou reiti. Engari ia, he aha koa pehea, ko nga mahi e meatia ana ki nga Maori mo nga taake kuri, mo etahi atu taake ranei. me mea tahi hoki ki te Pakeha.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). — Ka ki, ko te whakaatu mai tenei a te Hekeretari mo te tari mo nga Ture: "Kaore ahau i te mohio i wharehereheretia etahi Maori i naia tata ake nei mo te korenga i utu i te taake kuri. A, kaore hoki ahau i te mohio i rere ke te whakahaere mo ratou i nga whakahaere mo nga Pakeha."

Ko W. Te Hatihana (Mr. W. Hutchison).—E tino koa ana ahau i toku rongonga e pena ana te ahua.

Taite, te 23 o Akuhata, 1894.

Wiremu Wiremu.

I runga i te motini a Te Pirani whakahaua ana, ko nga reta me nga pukapuka ranei e tukua mai ana e Wiremu Wiremu o Patea, mo runga i te ripoata a Tiati Katera mo te hoko o Kaitangiwhenua Poraka, me whakatakoto ki runga ki te teepu o te Whare.

Reititanga O Nga Whenua Maori.

Ko Te Makuaea (Mr. McGuire).— Ka mea atu ahau ki te Kawanatanga kia utua mai tenei patai: Mehemea e neke atu ana tetahi wahi o tetahi poraka whenua Maori i te rima maero te matara atu i tetahi rori tuturu, ka reititia ranei te katoa o taua poraka, ko te wahi anake ranei i uru mai ki te rima maero e reititia?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Kei te marama te ture mo taua tu ahua. Ko nga whenua Maori katoa kei tahaki atu i te tauwehenga a te rima maero kaore e reititia, no reira e kore e taea te reiti, ahakoa kei roto i te poraka kotahi kaore ranei.

Paraire, te 24 o Akuhata, 1894.

No te haawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia, tuaruatia tua torutia etahi Pire. Ka mutu.

Rangiwaewa Poraka.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka haria atu e ahau te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Meiha Keepa Te Rangihwinui. I tonu te kai-pitihana me mahi tetahi ture kia taea ai te whakawatuaria i Rangiwaewa Poraka, a kua ripoata te Komiti kaore kau a ratou kupu whakahau mo taua mea. Ka motini ahau kia whakatakotoria te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Ko Te Ao.—Ka motini ahau me whakahoki te ripoata ki te Komiti kia ata whiriwhiria ano. te take kaore te katoa o te Komiti i tae ki to ratou ruma i te taima i whiriwhiria ai i whakataua ai taua ripoata.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka whakahe ahau mo te whakahoki o te ripoata ki te Komiti. Kua roa taua pitihana e takoto ana i te aroaro o te Komiti. E kore e taea te hui katoa i nga mema o te Komiti i nga ra katoa, notemea he mema hoki ratou no etahi atu Komiti. Mehemea ka whakahokia te ripoata ki te Komiti, a ki reira tatari ai kia hui katoa nga mema o te Komiti, tena he neke tonu te mahi i ia ra i ia ra a hiki noa te Paremete. Kua tino whiriwhiria tenei pitihana e nga mema Maori e nga mema Pakeha hoki, a koi na ta ratou whakatatutanga e mau na i roto i te ripoata a te Komiti; a, e tino mohio ana ahau, ahakoa whakahokia te ripoata ki te Komiti, koi nei ano ta ratou whakaotinga, e kore e rereke. Ki toku whakaaro he maumau taima noaiho te whakahoki i te ripoata ki te Komiti. I tino tupato te whiriwhiri, a i pau katoa te whakaaro o tenei mea e te Komiti.

Tonoa ana e Te Ao kia pooti te Whare mo tenei mea. No te pootitanga ka kitea e toru tekau ma rua nga mema ia Te Hutana, a e rua tekau ma ono ia Te Ao. Heoi hinga ana te motini a Te Ao, a kore ana te ripoata e whakahokia ki te Komiti.

Te Motu O Hauturu.

Ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, kua peheatia nga kupu whakahau a te Komiti mo nga Mea Maori o te tau kua pahemo ake nei, ara, mo te whakaoti i te hoko o te Motu o Hauturu?

Ko Te Makenehi (J. McKenzie).—Ka whakaatu ahau ki te mema honore, ka tekau nga ingoa kua haina, e rite ana era ki te toru koata o te Moutere. E rima nga ingoa e toe ana kaore ano i haina. Kaore nga mea e toe nei e whakaae ki ta te Kawanatanga moni e whakaari ana mo aua hea, engari kaore hoki aua Maori e whakaatu mai i tetahi moni, e ahua tika aua, e whakaae ai ratou ki te hoko. Kei muri o te Paremete ka mahia tetahi tikanga e kopi ai taua hoko.

Paraire, te 31 o Akuhata, 1894. Tawhiao.

No tenei rangi ka patairia te patai e mau ake nei, i te mea kua tae mai te rongo kua mate a Tawhiao. te rangatira nui o Waikato.

Ko Mehia Harihi (Major Harris). —He kupu taku, tera tetahi kaupuke e rere ki Akarana a tenei ahiahi, a i te mea e haere ana te mema honore mo te Takiwa o Te Pei o Pereti ki Akarana i runga i taua kaupuke, e hiahia ana ahau ki te patai, mehemea ranei kua whakaritea taua mema honore hei kanohi mo te Kawanatanga ki nga uhunga mo Tawhiao. I mea atu ai ahau, he ata tupono no te haere a taua mema ki Akarana i tenei taima, na mehemea e hiahia ana te Kawanatanga kia kitea he tangata mo te taha ki a ia ki nga uhunga me nga tangihauga mo Tawhiao, he pai rawa kia whakaritea taua mema hei pera.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kua oti te whakarite e te Kawanatanga ko te Apiha a te Kawanatanga i Waikato hei tu i taua turanga. Kaua te mema mo te Pei o Pereti e pouri mo tona korenga i whakaritea e te Kawanatanga, kaore hoki to Kawanatanga i mohio kei te haere taua mema ki taua uhunga.

Wenerei, te 5 o Hepetema, 1894.

University Scholarships Mo Nga Maori.

Ko Ta RopaTa Taute (Sir R. Stout).—I patai ia ki te Minita mo nga Kura, mehemea e kore ranei e whakaritea e ia he tikanga e hoatu ai etahi moni e te Kawanatanga hei utu ara hei whakauru i etahi o nga Maori me nga haawhe kaihe ki nga Kareti Nunui o te motu? Tera etahi Maori kua akona i te Kareti i Katapere, a he maha o Te Aute Kareti, e haere ki aua Kareti Nunui mehemea e puare ana he ara. Me wehe e te Kawanatanga

kia £150 kia £200 ranei i te tau mo taua tikanga. Me whakapuare nga Kareti Nunui o Poneke me Akarana. Otira ko to Akarana pea te mea pai, he tata hoki ki te nuinga o nga Maori, a he wahi ora hoki. Ki te whiriwhiria e te Minita tenei mea he painga nui e puta ki te iwi Maori.

Ko Te Riiwi (Hon. Mr. Reeves).— He pai taua tikanga, he tika ano hoki. Ka whakatakotoria e ia taua mea ki te aroaro o tona hoa o te Minita mo te taha Maori. He painga nui e puta ki te Maori i runga i taua tikanga.

Pire Mo Te Ngaere Me Etahi Atu Poraka.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—I motini ia kia panuitia tuaruatia tenei Pire, ko te tikanga o taua Pire he whakatikatika mo etahi raruraru i pa ki tetahi whenua i hokona e te Kawanatanga i nga Maori, ko Te Ngaere te ingoa o taua whenua.

Ko Hone Heke.—I tautoko ia i tenei Pire, i pai ia kia paahi, notemea he tikanga marama tera. Ka pai rawa ki a ia mehemea ka whakaurua atu e te Minita etahi atu poraka e takoto raruraru ana ki roto ki taua Pire. Tenei ano te roanga atu o ana korero.

Ko Tame Parata.—Ki tana whakaaro me tuku atu tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori. Koira te huarahi tika. Ehara tana i te turaki i te Pire, heoi tana he tono kia tukuna atu te Pire kia whiriwhiria e te Komiti.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —I whakaatu ia ki te Whare kua maha nga taenga o tenei mea ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori, a kua pau katoa ona tikanga te whiriwhiri e taua Komiti, a ki te whakaaro a taua Komiti, mehemea ka hokona taua whenua e te Kawanatanga me pupuri nga moni, a me mahi he ture e te Whare kia whai mana ai te Kooti Whenua Maori ki te whakawa i taua whenua, a ki te kimi kowai nga tangata ma ratou nga moni.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Ki tana whakaaro he turikore rawa te mahi a te Komiti mo nga Mea Maori, a mehemea e mea ana ratou kia mate tenei Pire, koia tera te huarahi e mate ai me tuku atu ki te Komiti. Otira kua tino whiriwhiria tenei Pire, kei te mohiotia katoatia ona tikanga, a kaore kau he mea kino o roto. Heoi ano nga poraka e pa ai taua Pire ko nga whenua e mau nga ingoa i te Rarangi Apiti ki te Pire.

Heoi paahitia ana te Pire e te Whare.

Taite, te 6 o Hepetema, 1894.

Kaikohe Takiwa Raihana Maori.

Ko Hone Heke.—He ui taku ki te Minita mo te taha Maori mo te Takiwa o Kaikohe, kei roto tenei wahi i nga Kaute o Pei Whairangi me Hokianga. He patai naku mehemea ranei he takiwa Raihana Paparakauta a Kaikohe inaianei? Notemea me whakaatu ahau kua tae mai ki au etahi pukapuka me etahi waea a nga Maori o taua takiwa he whakaatu mai kua whakaaetia e te Komiti Raihana o Pei Whairangi he raihana paparakauta mo te takiwa o Kaikohe. Kei Rawene te hotera mona te raihana i whakaaetia ra, a kua whakaae te Komiti Raihana kia nukuhia taua raihana ki Kaikohe. Ka rua ka toru ranei nga tuunga atu o nga Maori o taua takiwa ki te whakakore i te hiahia o etahi tangata ki te hanga i tetahi hotera ki Kaikohe, a kore ana taua whare e tu. E hiahia ana ahau kia whakaaturia mai mehemea ranei he takiwa Raihana Maori a Kaikohe inaianei kaore ranei, kia tika ai nga take e tu atu ai nga Maori ki te whakakore i te hotera kua whakaaetia nei he raihana mona e te Komiti Raihana.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kua tukuna e ahau he waea, he ui atu mo tenei mea. Kua tae mai ki a au te whakahe a etahi Maori o taua takiwa mo taua mea, a me te whakaatu mai hoki i araia te hoko waipiro ki taua takiwa e tetahi panui i whakaputaina i era atu tau. Na ko te ahua inaianei, ki taku titiro, mehemea nei e penei ana, kua tukuna he tono i raro i nga ritenga o te ture whakahaere raihana paparakauta kia nukuhia tetahi raihana ki tetahi atu wahi. Kei te mohio te mema honore kaore e tika te Kawanatanga kia puru noaiho i nga whakahaere a tetahi Komiti Raihana, kia kati ranei i ana mahi e whakahaere tika ai i raro i te ture. Kaore ahau i te pai kia tu tenei mea te hotera ki nga takiwa Maori. I araia ano te hoko waipiro ki taua takiwa o Kaikohe e tetahi panui i whakaputaina i etahi tau i mua ake nei, otira no muri nei pea ki taku mohio i whakatakotoria ai he rohe hou.

Whenua Rahui Mo Nga Maori Ki Wairau.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei ka whakaurua e ia tetahi rarangi ki roto ki te Pire Kooti Whenua Maori e takoto nei i te aroaro o te Whare, kia ahei ai Te Kooti Whenua Maori ki te whakahaere i etahi tono whakawa tuarua mo etahi whenua rahui mo nga Maori i te takiwa o Wairau, i te Waipounamu. Ko nga tono me nga pitihana kua takoto noatu ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori, a kua ripoata paitia e taua Komiti? Kua tae etahi pitihana mo aua mea ki te aroaro o tetahi Komiti o tenei Whare, ki te aroaro hoki o tetahi Komiti o te Whare o Runga, a kua puta te kupu a aua Komiti e rua he mea tika

kia whakawakia tuaruatia aua whenua. E mea ana ahau me ata titiro tenei mea e te Kawanatanga kia kitea ai mehemea e tika ana kia whakamana aua tono.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kei te mohio te mema honore ki nga tikanga o te Pire Kooti Whenua Maori e takoto nei i te aroaro o te Whare raua ko te Komiti mo nga Mea Maori. Mehemea ma tetahi menemana e taea ai, ko te mea tika me whakauru taua menemana ki te Pire, a ka puare ano he huarahi mo te mema honore a tona wa hei kokiritanga mana i tana menemana.

Ko Tame Parata.—Ka patai atu ano ahau mehemea ranei ka whakaae te Kawanatanga kia whakaurua tetahi menemana pera te ahua.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kia takoto te rarangi ki to tatou aroaro katahi ka kitea te huarahi e tika, ana mo tana mea. Kei te ahua tonu o taua rarangi e mohiotia ai.

Mane te 10 o Hepetema, 1894.

Pire Mana Maori.

Ko Hone Heke.—I runga i te mea ka motini ahau kia korerotia tuaruatia tonei Pire, ka whakaatu ahau ki te Whare i te ahua o nga whakaaro o nga Maori inaianei mo nga mana e whakaaturia ana i roto i tenei Pire. A ka whakaatu ano hoki ahau ki te Whare i te kimi tonu nga Maori i roto i nga tau ka pahemo ake nei i nga ritenga o tenei mea, a ki taku mohio kei te nui haere te whakaaro o te iwi Maori mo taua mea i ia tau i ia tau. A me korero atu ano ahau ki te Whare, kua ata whakaaturia mai ano e nga Maori nga take i mea ai ratou me paahi tenei Pire. Tuatahi, e mea ana ratou kanui nga mate kua pa ki a ratou i nga ture e mahia ana e tenei Whare, otira ki toku ake whakaaro, he tino nui to ratou mate i raro i nga ture kua paahitia hei whakahaere mo o ratou whenua mo o ratou taonga ke atu. Kei nga rarangi tuatahi o te Pire aua tu mate e whakaatu mai ana. Otira ka whakatakotoria atu ano e ahau ki te aroaro o te Whare nei etahi atu take i mea ai nga Maori e tika ana ta ratou whakahe i etahi o nga ture kua paahitia i mua. Ko tetahi o aua take, ko te whakaaetanga i oti i waenganui i te Kai-whakahaere a te Kawanatanga o Ingarangi me nga rangatira Maori o Niu Tireni. A, ki te paingia mai e te Whare ka panuitia atu e ahau taua pukapuka. Na, ki toku whakaaro he mea tika kia panuitia atu e ahau enei pukapuka, notemea he maha nga mema hou o te Whare kaore i te mohio ki nga mea katoa e eke ana ki runga ki te iwi Maori i roto i nga tau kua pahemo. Ko te pukapuka tuatahi, ka panuitia e ahau, he whakaaetanga, tona ingoa e mohiotia ai ko "Te Whakaaturanga i te Mana Motuhake," i whakaotia ki waenganui o nga rangatira Maori o Niu Tireni, ara, o etahi o ratou, me to Kaiwhakahaere o te Kawanatanga o Ingarangi.

(Ka panuitia i konei e Hone Heke taua pukapuka roa, he reo Pakeha. Ka mutu tera, ka maro tonu tana whaikorero, koia tenei.)

Nga, he maha nga haerenga mai o etahi rangatira ki Poneke kia kite i nga Minita mo tenei mea, a kua pitihana ratou ki te Whare i ia tau i ia tau, a kaore ano i marama te kupu whakahoki atu ki a ratou, ara. kaore i whakapuakina e te Paramete tona tino whakaaro mo runga i te mea e tonoa ra e ratou. Na, kua tupu haere kua nui haere te whakaaro i roto i nga Maori me tuku atu e ratou ma tetahi o ratou mema e whakatakoto taua putake ki te aroaro o te Whare, kia tino mohio ai ratou ka whakaaetia ranei e te Paramete tenei mana kia hoatu ki a ratou kaore ranei; a kia mau ai tenei putake ki roto ki nga pukapuka o te Whare. Tera pea e patairia, he aha te Take? Ko te utu tenei a nga Maori, e mea ana ratou kaore ano he huarahi kia puare hei ata whakamarama i tenei putake ki te Whare, kia mohiotia ai te whakaaro o te Whare, a kia puta ai te kupu a ia mema o te Whare mo runga i tenei hiahia o te iwi Maori. Kua mahi ahau mo te taha Maori, a, koia tena kua whakarapopototia e ahau taua hiahia o ratou ki roto ki te Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare, a, ma tenei e puta ai te kupu a ia mema, ara. a nga mea katoa o ratou e hiahia ana ki te whakaatu i o ratou whakaaro mo tenei Pire. Kaore aku mea mo te ahua o nga kupu a nga mema honore, a e kore ahau e tono ki a ratou kia tautoko mai i ahau, ka waiho atu tena ki o ratou mohiotanga tika. Ko nga whakaaro e whakapuakina ana e ratou mo runga i tenei putake ka ngakaunuitia e te iwi Maori, a ka tino korerotia e te Maori, me te mahara iho katahi ano ko ata korerotia ta ratou mea i tono ai, a katahi ano ka puta tetahi whakaaro mo runga i to ratou hiahia e mahia nei e ratou i roto i nga tau maha kua pahure ake nei. E ahei ana ahau ki te ki atu ki te Whare, i runga i nga reta kua taemai ki au, to te hiahia o te iwi Maori, ki te kore e kitea e te Whare he huarahi e taea ai te whakamana nga tikanga o roto o te Pire nei, otira me whakaputa marire e te Whare tana kupu mo runga i tenei Pire; a, mehemea ki te mahara a nga mema honore he nui rawa nga mana e tonoa nei e te Pire, me puta ano hoki he kupu ma ratou mo runga i tera ahua. He maha nga pitihana kei au no nga wahi katoa o Aotearoa a no etahi wahi hoki o Te Waipounamu. Ko nga ingoa i tuhia ki aua pitihana e 6,525. Kaore i whakaaturia mai ki au te whakaaro o nga Maori o Waikato mo tenei mea, engari me whakaatu e au etahi pukapuka i tuhia kia Te Paranihi, kua mate ake nei, e tona hoa e Tawhiao, kua mate hoki, a me panui atu e au.

(Ku panuitia i konei e Hone Heke taua pukapuka, ka mutu, ka haere tonu tana whai-korero.)

Na, kei te mohio ano hoki pea nga mema honore i haere a Tawhiao me etahi atu rangatira Maori ki

Ingarangi mo runga tonu i tenei putake e korerotia nei. I haere a Hirini Taiwhanga ki Ingarangi mo tenei mea ano, engari kaore i manokohia mai. Ko enei Maori i a ratou i Ingarangi i araia e nga pukapuka i tukua atu e te Kawanatanga o Niu Tireni ki te Hekeretari mo nga Koroni. A i naianei kua mea te iwi Maori kua tae tenei ki te taima tika hei kawae mai i o ratou mahara ki te aroaro o te Whare i roto i tetahi Pire. Tetahi atu take i mea ai nga Maori ki te haere mai ki te Whare ki te tono i enei mana na runga i te Tiriti o Waitangi. He Kawenata tenei i whakaotia i waenganui o te Kuini me nga rangatira Maori o Niu Tireni, a he mea tika me panui atu e ahau.

(Ka panuitia e Hone Heke i konei te Tiriti o Waitangi, ka mutu tera ka maro tonu ano taua korero—koia tenei.)

Engari me ata korero atu ano ahau ki te Whare, ki toku whakaaro i te taima i whakatakotoria atu ai tenei Tiriti ki te aroaro o nga Maori i te tau 1840, kaore rawa ratou i hiahia ki te haina i o ratou ingoa ki taua mea. Kua korero mai etahi o nga rangatira koroheke, e ora mai nei ano i Ngapuhi, ara, etahi o nga mea i tae ki te hui i i te wa i hainatia ai taua pukapuka ki te aroaro o Kawana Hopihona, he nui te tautohe i mua o te hainatanga o etahi rangatira tokomaha i o ratou ingoa. Otira tena pea kei te mohio ano etahi o nga mema honore ki te tika o enei korero, ara, nga mema kua kite kua korero i nga pukapuka tawhito o taua wa, ara, i tino mea nga Maori i taua wa kia kua ratou e whakararururua e etahi atu mana, a kia kua to ratou mana e takahia ki raro e tetahi atu mana. Me ki atu ahau ki te Whare i tenei kupu: ko te whakaaetanga o nga rangatira i tae ki Waitangi na taku koroua na Hone Heke. Nana i haina ai nga rangatira i taua pukapuka. He tika tonu taku whakaatu ki te Whare nei, kei te kimikimi tonu te iwi Maori inaianei i te mana o te Paremete o Niu Tireni, ki te hanga ture e rereke ana te ahua i nga ritenga o taua Tiriti. Ko tekiona 2 o taua Tiriti e tino hoatu ana i te mana o te oneone o Niu Tireni ki nga Maori, na reira ka mea atu ahau, e tika ana kia mea nga Maori kua ratou e tukinotia e nga ture e mahia nei e tenei Whare mo o ratou whenua. Otira i runga i toku nei mohiotanga, i mahara nga Maori i taua wa e kore o ratou whenua e whakararururua. Ka mea atu ahau ki nga mema o te Whare, tena tirohia tenei: kei te pehea te ahua o nga whakahaere ture mo te taha Maori? Ka ki tonu atu ahau, ko te aronga he muru i o ratou whenua; ka ki atu ano hoki ahau, ko nga ture e mahia ana e tenei Whare mo te taha Maori, he kino atu, a kua tino mate te iwi Maori i aua ture. He maha nga whakaarahanga a nga Maori i te Tiriti o Waitangi, me te tono ki te Kawanatanga o Niu Tireni kia mau ki nga tikanga o taua Tiriti, a he aha te aha. Kua korero nga pakeha ki a ratou i waho o tenei Whare, me etahi mema hoki o era atu Kawanatanga, kua mea kaore kau be tikanga o te Tiriti. A he aha te tukunga iho? Ki te tirohia e nga mema nga pukapuka o te Whare ka kitea he maha nga pitihana kua hainatia e etahi tino rangatira o te iwi Maori a kua tukuna ki Ingarangi, he patai atu mehemea he tika kua whakakorea te Tiriti o Waitangi. Ko te whakahoki mai ki etahi kai-pitihana tokomaha koia tenei, ko tenei Tiriti i hainatia nei i te tau 1840, e rite tonu ana te whaimana inaianei ki tona ahua i reira ai. A ka whakamahara ahau ki te Whare, e he ana te whakarite i nga whakaaro o nga Maori ki o nga pakeha. Ka rima tekau ano tau o te piringa mai o te Maori ki nga ritenga pakeha. Na kaore tenei e taea te whakakahore, ara, ta nga Maori e tohe nei e ki nei, mai ano i te tau 1853-1854 ranei a tae noa mai ki tenei wa, he nui atu te mate kua pa mai ki te iwi Maori i nga Ture Katoa e paahitia ana e tenei Whare. Ki toku mohio, i raro i nga mahi a nga Ture kua paahitia e tenei Whare mo runga mo te whakahaere i nga whenua Maori, tera e kitea etahi tangata tokomaha kua pau nui a ratou moni runga i nga whakamahinga a nga Ture. Na e hara i te mea no uga Maori tenei he, engari me ki e tau ana tenei he ki runga ki te Kawanatanga, a me ki ranei he kore kaore e tino whakaarohia ana nga Pire e pa ana ki te taha Maori ina whakatakotoria mai ana mea ki te aroaro o te Whare, a tetahi take he kore kaore e ata kimihia ana nga huarahi e taea ai e nga Minita te whakahaere nga Ture e eke ana ki runga ki nga whenua Maori. Koia tenei tetahi kupu whakamutunga aku ki te Whare, kaore rawa he take i kore ai e tika kia tukuna atu ki nga Maori he mana e ahei ai ma ratou anake e mahi he ture mo ratou ake. A he tino pono, ko te tino tikanga o tekiona 71 o te Ture o te tau 1852, ara, o te Ture nana nei i whakatu tenei mea te Paremete ki Niu Tireni, koia tenei, he hoatu i tetahi mana motuhake ki te iwi Maori. Me ata panui atu e ahau taua mea.

(Ka panuitia i konei e Hone Heke taua tekiona o taua Ture.)

Na ko nga Maori e tohe ana kaore ano i hoatu ki a ratou nga mana e whakaaria ana nei e taua tekiona. Ahakoa kei te mohio ano ahau e hara tenei Whare i te tino wahi tika hei haerenga mai mo nga Maori ki te tono i nga mana o taua tekiona 71 kia hoatu ki a ratou, otira ki taku e tika ana kia ata whiriwhiria e nga mema o te Whare ta te iwi Maori e tono nei kia whakaurua o ratou hiahia ki roto ki tetahi Pire. Na reira ka mea ano ahau, kaore oku whakaaro ki te ahua o nga kupu a nga mema mo runga i tenei Pire; a ka tino whakaatu tika ahau ki te Whare, i te mea kua takoto atu tenei Pire ki tona aroaro, a i runga hoki i te mea kua tono ahau ki nga mema honore kia whakapuaki mai i o ratou whakaaro mo tenei Pire, ma tenei e taea ai te whakaoti nga raruraru o te taha Maori. Ko te tikanga o taku kupu e ki nei ma tenei e oti ai nga raruraru o te taha Maori, koia tenei, ki te whakakahoretia tenei Pire e te Whare, heoi kua marama, kua mohiotia e nga Maori te aronga, a ma ratou e hari i a ratou putake ki Ingarangi, ki reira whaka-matau ai, a ki te hinga mai i reira, kei te mohio ahau ma o ratou mohiotanga e kawae ratou ki tetahi tikanga marama, otira ki taku e tika ana kia hoatu e te Whare he koha ki a ratou, hei whakamatau mehemea tera e taea e ratou te whakahaere etahi tikanga mo ratou. Kei te mohio ano pea

nga mema honore he maha nga raruraru kua pa ki nga Maori mo runga i etahi whakahaere e pa ana ki o ratou rawa me era atu taonga o ratou. Ko te take o aua tu raruraru i pa atu ai, kei te warea nga whakaaro o nga Maori ki te kimi i tetahi tikanga mo ratou penei te ahua me tenei kua takoto nei ki te Whare. He maha nga tangata kua tae ki te aroaro o nga Maori huihui ai i nga tangata, a whiriwhiri ai i nga aronga katoa; engari kaore rawa nga Maori e pai atu ana, ko ta te Maori e hiahia ana ko tetahi mana motuhake kia hoatu kia ratou, kia ahei ai ratou ki te hanga ture mo ratou ake. A kei te tumanako ahau kia whakapuaki nga mema i o ratou whakaaro, ahakoa pehea a ratou kupu. Hei kupu whakamutunga maku, me korero atu ahau ki te Whare, i te tau kua pahemo ake nei i huihui te Whakakotahitanga ki Te Waipatu, Hehitingi, a i paahitia e taua huihui tetahi Pire a kua pitihana ratou ki te Whare nei kia whakamana taua mea; otira kihai nga tangata ia ratou te whakahaere mo taua mea i mohio ki nga tikanga o te Whare, na reira kaore i puta he kupu mo runga i ta ratou Pire, heoi te mea i riro atu ia ratou ko te whakautu atu mo tetahi patai i patairia e ratou ki te Kawanatanga. Na ko taku kupu whakamutunga tenei, kei te mohio noatu nga Maori ko ta te Kawanatanga kupu i whakautu mai ai mo tetahi mea ehara tena i te reo o te Paremete.

Ko Timikara (Hon. Mr. Carroll).— Ki toku whakaaro kaore e marama ana i tenei Pire nga mea e pa ana ki te taha Maori, a ki taku whakarongo atu kaore rawa i whakaaturia mai i roto i te whaikorero kua mutu ake nei tetahi kupu tikanga aha ranei e mohiotia ake ai ka puta he painga mo te iwi Maori i tenei Pire. Ko nga tikanga katoa o roto i tenei Pire kaore rawa i te marama a kei te poauau noaiho te ahua, a kei waho ke o nga tikanga whakahaere ture e taka ana. E tono ana tenei mea i tetahi Mana motuhake; na reira ka tika kia uia, ka whakaaetia ranei tenei mea e te Whare? Kei te paingia ranei tenei mea e nga iwi o nga motu nei, a otira e te iwi Maori hoki? He tika kua tae mai kia tatou etahi pitihana he mea haina e te ono mana tangata o te iwi Maori, e inoi ana kia hoatu he Mana motuhake mo ratou, otira ki taku nei titiro te take i tukuna mai ai aua pitihana he mea whakakiki, he mea tohe haere puta noa i te koroni, kia tahuri nga iwi Maori ki te whakahe i nga ture e mana nei inaianei. I roto i nga tau e rua e toru kua pahure ake nei, kua puta te whakaaro o te iwi Maori, he mea tika kia tu etahi huihuinga nunui ma ratou ki etahi wahi o Aotearoa nei. Kua tapaina e ratou he ingoa mo aua huihuinga, ko te Paremete Maori. Kua tae ahau ki aua Paremete, a kua rongo ahau i nga whaikorero mo nga putake e pa ana ki te taha Maori, na nga tangata i whiriwhiria e nga wahi katoa o te koroni hei mangai mo ratou ki aua huihuinga i whakapuaki aua korero; na me ki atu ahau ki te Whare, i te mutunga iho o aua huihuinga kaore tonu ahau i marama he aha te mea e hiahiatia ana e ratou, a kaore hoki e taea ana e ratou te whakaatu he aha ra te mea e hiahiatia ana e ratou. Kua mamingatia aua iwi, kua korerotia atu ki a ratou ki te tonoa mai e ratou ki tenei Paremete kia hoatu he mana motuhake mo ratou tera e whakaaetia. Na, he mahi aroha te whakaatu ki aua iwi kaore e taea taua mea, ma tenei ka taka atu taua pohehetanga ia ratou, I tae nga korero a te mema honore, a Hone Huke, ki te Tiriti o Waitangi; na ki toku whakaaro i tino waimarie te iwi Maori i tona whiwhinga i taua mea. Na taua Tiriti i whakapumau te tika o te iwi Maori ki to ratou whenua, i kore ai e taea te tango noatu o o ratou whenua; na taua Tiriti i uru atu ai ratou ki roto ki nga iwi e tiakina ana e nga ture o Ingarangi, i whiwhi ai ratou i nga painga maha noatu e puta mai ana i aua ture. Tae mai ki tenei ra kaore ano te Paremete i mea me tango atu aua tika i te iwi Macri. Ki te whakaaro o etahi tangata i pa he mate ki te iwi Maori i te whakaaetanga kia whakakorea tetahi o nga tikanga o te Tiriti, ara, i te whakatuwheratanga o te hoko o te whenua Maori ki nga tangata katoa. Mehemea pea kaore i raweketia te Tiriti, ara, i waiho kia toitu tonu, tera pea kua nui ake kua pai ake te ora o te iwi Maori i tona ahua e noho nei. Na te whakatuwheratanga o te hoko o te whenua Maori ki nga tangata katoa i whakaturia ai tenei mea te Kooti Whenua Maori, i paahitia ai etahi ture e tenei Whare kia ahei ai te iwi Maori ki te tuku i o ratou whenua ki ta ratou tangata i pai ai. I timata mai i taua wa te pa o nga mate nunui ki te iwi Maori; a waihoki, mehemea e ahu mai ana te tono a te mema honore, a Hone Heke, kia hoatu he Mana motuhake mo te iwi Maori i runga i te Tiriti o Waitangi, kaati me mau tonu ratou ki te Tiriti o Waitangi kua rawa e tukuna kia riwha tetahi wahi o taua mea. Kua korerotia mai ki a ratou ko te Kooti Whenua Maori tetahi mea e tino kinongia ana e te iwi Maori; otira kaore i whakaaturia mai e te mema honore i roto i tana Pire te mea mana e whakakakapi, a e whakahaere nga mahi a te Kooti Whenua Maori; tena pea ki tana me tuku atu ma nga Komiti Maori e whakahaere nga mahi a te Kooti. Mehemea koia tenei tana, kaati me ki atu ahau ki te Whare kua whakamatauria ano tena huarahi. No te tau 1883 ka paahitia tetahi Ture whakatu komiti Maori, a no te whakamatauranga ka kitea kaore rawa e taea e nga Maori taua mea te whakahaere. I kitea ano ki nga Maori tenei ahua i mohiotia ai, inahoki kaore rawa ratou i mohio ki te whakatakoto i etahi huarahi i etahi tikanga ranei e taea ai te uiui me te whakatau o nga take ki nga whenua. Heoi ano te mea i pahure ia ratou he huihui ia ratou, a he tautohetohe i waenganui ia ratou, a te mutunga iho tata tonu te whawhai. Kua tino kite ahau i tenei ahua. Na reira ko te korero e ki nei ka taea e nga Komiti Maori te whakahaere nga mahi a te Kooti Whenua Maori he pohehe noa iho. Kaore ahau i te ki kaore kau he he o te Kooti Whenua Maori, a kaore hoki e tika te ki no te ture anake te te he, engari no nga whakahaere a te Kooti. He tika tonu ehara etahi o nga Tiati i te tangata tino marama, a ko etahi o aua Tiati me a ratou karaka kaore e tiuo mohio ana ki nga tikanga Maori; otira ko te huarahi e tika ai te whakahaere o nga mahi me whakamutu era tu tangata, a me whakatu mai ko nga tangata tino mohio tino tika mo aua tu mahi. Ko te mahi tika ma te

Paramete he tohe kia whakawakia katoatia nga Whenua Maori kia tere ai te mohiotia e te ture ko wai nga tangata nona. Koi nei te huarahi pai ora hoki mo nga Maori. Ki te waiho papatupu tonu nga whenua, heoi e kore hoki e mutu nga raruraru mo aua wahi. Ko toku hiahia me tuku katoa nga whenua kia whakawakia e te ture, a kia roherohea hoki, kia mohiotia ai nga piihi o ia tangata, a kia taea ai hoki te whakahaere etahi tikanga e ahei ai te whakanohonoho o aua tangata ki runga ki o ratou whenua, kia kore ai ratou e taea te whakararuraru e etahi atu. Na ki te waiho nga whenua kia takoto huihui tonu, kaore e kore te tupu ake etahi raruraru, a ka waiho hei tautohetohe ma ratou i waenganui ia ratou, a kaore he painga e puta mai i tenei ahua. Otira, me ata whakamarama ano ahau, tenei ano etahi tu whenua kaore e tino pai ana mo te wawahi, na ko te huarahi mo enei me whakarite etahi ritenga mama e taea ai te pooti e nga tangata nona aua whenua etahi tangata hei whakahaere i aua tu whenua. Ki toku whakaaro he kaporeihana te ritenga pai mo aua tu whenua, ara, me huihui katoa te huuga nona te whenua, a ma ratou e pooti he kaporeihana mo ratou hei whakahaere i o ratou whenua i runga i te hoko i te rihi ranei. Ko enei huarahi e rua ki toku whakaaro nga tikanga pai hei whakahaere i nga whenua Maori. Na ki te tupono ki te whenua e tika ana mo te wawahi, ara whenua pai mo te noho wehewehe e te tangata Maori, koia tera, me wawahi ki ia tangata ki ia tangata nona. Tena ko nga tikanga o tekiona 71 o te Ture i whakahuatia ake nei e taku hoa honore. Kaore rawa e taea te whakahaere. Kaore e taea taua mea te titiro i tenei ra. Kua pahemo noa atu te wa e taea ai taua mea. Tena ia na, e pehea ana koia te aronga o taua mea? E penei aua, me ahei nga iwi Maori o etahi wahi o Aotearoa nei ki te whakatu i tetahi Kawanatanga mo ratou, e ahei ai ratou ki te whakahaere i nga mea katoa i roto ia ratou e pa ana i te Maori ki te Maori. Engari kaore e tino marama ana nga kupu o taua tekiona; he aha koa, me ki noa ake ka taea ano taua mea te whakahaere, na koia tenei, i roto i nga wahi o te motu nei, kaore kau nei he Pakeha o reira, ara he Maori anake nga tangata, ka taea e ratou te whakatu tetahi whakaminenga—ara, he Kaporeihana he Kaute Kaunihera ranei te ahua na, ma taua whakaminenga e whakahaere a ratou mea katoa. Na he aha ra aua mea a ratou? Ko o ratou whenua pea. A tena pea ratou e whakamatau ki te whakahaere i etahi atu mea, ara, taake kuri pea, etahi atu mea ranei pera te ahua. Na, i mua i maharatia tera pea e taea tetahi tikanga pera te whakahaere, a paahitia ana e Ta Hori Kerei tetahi Ture hei whakamana i taua whakaaro; otira no muri iho ka kitea kaore e taea ana e nga Maori te whakahaere. Ko nga Maori e tika ana nei mo ratou taua Ture i ngakaukore noaiho, a kaore i tahuri ki te whakahaere i taua Ture. Muri iho i tera ka paahitia he Ture hei whakauru i etahi mema Maori ki roto ki te Paremete. Na i maharatia ma tenei e rite ai a tekiona 71 o taua Ture, ara e whiwhi ai te iwi Maori i etahi mema mo ratou ki roto ki tenei Whare hei whakahaere mo nga mea e pa ana ki te iwi Maori. Na inaianei kei te noho tonu nga mema Maori i roto i tenei Whare i ia tau i ia tau mai ano o te paahitanga to taua Ture. Na kanui te kaha o aua mema ki te whakahaere i nga mea e pa ana ki o ratou iwi. Ka maha enei tau e mahi ture ana ratou i runga i ta ratou i mahara ai hei pai mo te iwi Maori. Kei te mohiotia ano e nga mema kaore ano he ture i oti te hanga e te tangata i pai katoa ona wahi, a i kore rawa he wahi he i roto, na reira kaore e taea te ki kaore kau he he o nga ture e hanga nei mo nga whenua Maori. Otira ko te aronga o nga ture katoa e mahia ana e te Paremete, a me te hiahia hoki o nga mema o te Paremete. he kimi i nga huarahi e puta ai te ora ki te Maori, a e akona ai ia ki nga, ritenga Pakeha. Ara he whai kia tino tutuki ta te Tiriti o Waitangi i whakatakoto ai, e mea nei me noho tahi te Maori me te Pakeha i raro i te Maria o Ingarangi, a me ako te Maori kia tino mohio ki nga ritenga pakeha katoa, a kia rite tahi ai te ora me te pai o te noho o nga iwi e rua. Koia tenei te mea e whaia nei e nga ture katoa e mahia ana e tenei Whare. Otira e kore e taea e tatou te ako i te tangata Maori kia tino whakapakeha i tona ahua, e kore e taea e tatou ia te tino whakamohio ki nga tikanga e whiwhi ai ia i nga painga i nga tika me te ora kua hoatu mona i runga i tona urunga atu ki raro ki te maru o Ingarangi, e kore te tangata Maori e mohio ki enei mea katoa ki te kore e naomia atu e tatou tona rigaringa a ka ata arataki marire i a ia, me to ata hikoi ana o te haere; a me kaha hoki tatou ki te whakahaere tikanga e kore ai te Maori e mahue ki muri, ara, e ahei ai ia ki te haere tahi i te taha o tona hoa o te Pakeha; ko te mea pai rawa tenei mo te katoa. Koi nei taku e hiahia ana kia kite. Engari ki te tauwebe tonu te iwi Maori ia ratou, ara, ki te mau tonu to ratoa ahua e whakakeke nei e whakahawe nei ki nga ture e mahia nei e te Paremete, e nga mema Pakeha ranei, e o ratou mema Maori ranei, e tupu haere ai te matauranga me te ora mo nga iwi e rua, e tupu ake ai he ngakau whakaaro i roto i te iwi Maori e mahi tahi ai raua ko te Pakeha i nga raruraru me nga mea taumaha o te koroni—ki te kore te Maori e ngakaunui, e whai whakaaro ranei ki te mahi i enei mea, heoi te mutunga ho, ka mahue ia ki muri. Tena pea he tino pakeke te whakarere i nga tikanga tawhito, te hopu i nga mea hou. He tika koi ra ano te wa e awangawangatia ai te ora te mate ranei o te iwi, ara, ko te wa i whakawhiti ai ia i te taiawa, e mahue atu ai nga tikanga tawhito, i mau ai nga tikanga hou. I kitea, tenei ahua ki nga iwi katoa o te ao nei. E mea ana tatou kia titiro te Maori ki nga mahi a tenei iwi a te Pakeha. Kei te whakaaro pea te Maori kei te mahia hetia ratou, a e utaina hetia atu ana ki runga ki a ratou nga matauranga kura me nga reiti, a e mahia kinotia ana nga ture mo ratou. Ka pena ano te Maori, ara, ka mahara kei te wehea kinotia ia i ona tikanga o mua, e whakanuia nei e tona ngakau, e ropinetia nei e ia. He ahakoa ia tera, he pai rawa tana rongoi i te mamae inaianei, kia puta mai ai to pai e pumau tonu ki a ia. Ki taku mahara ake he pai rawa me whakakore te ture pooti motuhake i nga mema Maori. A ka korero ahau i nga take i pera ai ahau. Kei etahi takiwa ki taku mohio ka tu noatu ia ratou tetahi ano o ratou hei mema mo ratou, a ko te

tangata mohio ano te mea e tu.

HE MEMA HONORE.— Ana tahuri atu ki te Pakeha?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).— Ae, i etahi takiwa; engari i te nuinga o nga takiwa ka riro ratou hei tautoko, ara, hei whakatu i te mema Pakeha, a e mea ana ahau he nui rawa te painga e puta mai i te mema Pakeha i te painga e puta ake i roto te mema Maori. Ehara tenei i te whakaiti naku i te tangata Maori, otira kei te pouri ahau i te mea kua kite ahau i te tika o tenei korero. Kei te mohio ake te Pakeha ki nga mahi e mahia ana ki roto ki te Paremete, kei te tino marama ia ki nga mahi nunui o enei rangi, no reira ko te Pakeha te tangata pai hei mema mo te iwi Maori, notemea ko ona matauranga me ona mohiotanga katoa ka tukuna e ia hei kimi painga mo te Maori. Tena ia na, mehemea ka tu apopo he Pakeha hei mema mo tetahi takiwa Pakeha, he aha ia, nei te mahi mana? Ko te mahi tika mana he whakahaere i nga mahi o te Koroni me nga tangata katoa o roto, ahakoa Maori ahakoa Pakeha; na, a te wa o hoki ai taua mema ki te takiwa nana ia i pooti hei mema, kaore ia e kore te tu ki te aroaro o nga Maori whai pooti o tona takiwa, kaore e penei me naianei ko te taha Pakeha auake te taha e kite i a ia. Ka tu ia ki te aroaro o nga Maori ka whakamarama i te aronga i te ahua me nga tikanga o a tatou ture; ka whakamaramatia e ia ki a ratou nga painga mo ratou me nga mea katoa e pa ana ki a ratou. E penei ana taku, i runga i enei tikanga kua whakaaturia ake nei, i runga hoki i te mea he Maori ano ahau, he pai rawa me whakakore te ture pooti motuhake i nga mema Maori, a me tuku atu ki te iwi marama ake he mema mo ratou. Ko te whakanohonoho i te whenua te korero nui hei tauhopuhopu ma ratou i naianei. Puta noa ki nga pito katoa o te koroni nei, kei te kaha te mahara me whakanohonoho te whenua ki te tangata, kia puputu tonu te noho. Na i te mea kua tuturu tenei whakaaro, e kore e taea te mahi kia rere ke te whakahaere mo nga whenua Maori i te whakahaere mo nga whenua Pakeha, engari me hui tahi, heoi te wahi e rere ke ko te ahua o nga tikanga takinohonoho a tetahi a tetahi, me era atu mea. Mehemea kua oti katoa nga whenua Maori te whakatau e te Kooti, a kua whiwhi katoa i te tiwhikete i te karauna karaati ranei nga whenua—mehemea kei te tino mohio ia Maori ia Maori ki te wahi e motuhake ki a ia ake, a mehemea ranei e mohio ana ia ropu Maori ki te wahi i a ratou kua marama tenei mea, a kua ngawari te whakanohonoho o nga whenua. Na tenei ano tetahi mea, ko nga Maori ano kei te arai ki a ratou, a he mea tika kia akona ratou, ki taua mea, ara, he mea tika kia uru te Maori ki roto ki nga whakahaere Kawanatanga o ia takiwa, ara ki roto ki nga Poari mo nga Rori, ki roto ki nga Kaute Kaunihera, me era tu mea; engari kaore nga Maori e pai, he tu ke mai i rahaki ta ratou mahi. Na he mate mo ratou kei roto i tenei tu ahua. Mehemea ka kaha ratou ki te mahara ehara i te mea kino te utu totika i tenei mea i te reiti, a me whakauru ratou i a ratou ki runga ki nga rouru, katahi ka rangona nuitia to ratou reo ki roto ki nga whakahaere o nga takiwa o te motu o Aotearoa. Ma tenei ka puta to ratou kaha i roto i nga Kaute Kaunihera me nga Rori Poari, a ka waiho aua mahi hei ako i a ratou mo nga mahi nunui atu. Koi nei te mahi i tika ma ratou i nga ra kua pahemo ake nei, a he mea tika hei ako ma ratou a muri ake nei, kia mohio ai ratou ki nga mahi Kawanatanga, ara, whakahaere a te Pakeha. Kaore aku whakahaere inaianei ki te Maori e tonono nei kia whakamana he ture e motuhake ai he mana mo te taha Maori; heoi taku kei te pohehe tera huarahi a ratou. Ki toku whakaaro kaore kau he pai mo ratou i roto i tera huarahi, a kaore he mahi pononga e puta mai i roto i tera whakahaere. Ka mutu aku kupu—heoi tera pea a ko ake nei ka huri te iwi Maori ki te rapu i tetahi huarahi ngawari, whanui, marama ranei, e kitea ai he whakahaere pai mo ratou. Ka mutu.

No muri ia Timi Kara ka tu ake ko Ta Ropata Taute. I whakaatu atu ia ki te Whare i nga huarahi e kore ai e kaha te Whare ki te whakaae i te Pire a te mema honore mo Ngapuhi. Ko Te Mete, mema mo Taranaki tetahi i whai-korero; muri iho i a ia ko Takuta Numana, ka mutu tera, ko Te Mekenehi, mema mo tetahi wahi o te pito ki Otakou; ka mutu ta tera ko Kapene Rata, mema mo Haki Pei. I tautoko ia i ta Timi Kara e mea nei me whakamutu te pooti motuhake mo nga mema Maori, engari me whakauru katoa nga Maori ki nga pooti rouru Pakeha. Ka mutu tera, ka tu ake ko Te Tiwini, mema mo Rangitikei. He tautoko tana i nga korero a Timi Kara me Kapene Rata, a i mau tonu tana korero a tae noa ki te tianatanga o te Whare, i te haawhe paahi i te takau karaka i te po. No te tekau ma tahi o nga haora a taua po ka huihui ano te Whare, engari takitahi noaiho nga mema i tae mai kite Whare, kua hoha, kua ngakaukore te nuinga ki taua Pire a Hone Heke, a kua noho atu i waho o te Whare. Te tuunga o Te Tiwini ki te whakaoti i tana korero, ka karanga atu ia ki te Pika, mehemea e tika ana ia ki te korero i te mea kua takitahi noaiho nga mema o roto i te Whare. Katahi ka tauria e te Pika nga mema o te Whare, na ka kitea kaore kau he korama, heoi ano hikitia ana te Whare. Na tenei kore ana e puta nga korero a etahi atu mema mo taua Pire, a hinga ana taua mea.

Turei, te 18 o Hepetema, 1894.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatorutia etahi Pire; muri iho ka whakahaerea ko etahi patai. No te mutunga o nga patai me etahi atu Pire ka tag ki te:—

Pire Tuku Moni Ki Nga Tangata Mahi Paamu.

Na TE WAARI (Hon. Mr. Ward), te Minita mo nga moni o te Koroni i timata te korero mo tenei Pire. Kotahi haora ia e whai-korero ana e whakamarama ana ki te Whare i nga ritenga me te ahua o taua Pire.

He maha nga mema Pakeha i whaikorero mo tenei Pire. Engari ko nga korero anake a nga mema Maori i whai kupu mo tenei Pire, nga korero i whakamaoritia. Koia tenei e mau ake nei.

Ko Wi Pere.—E te Pika, e hiahia ana ahau ki te whai kupu ake mo tenei Pire mo te tuku moni ki nga tangata mahi paamu hei whakapai mo o ratou whenua. Ka koa rawa atu ahau mehemea ka kiia kia eke katoa atu hoki nga tikanga o tenei Pire ki runga ki nga Maori, notemea hoki o mua mai kei te puta katoa enei painga ki nga Pakeha anake. Heoi kei te hiahia nga Maori inaianeia kia puta atu hoki enei painga kia ratou. Kua kite hoki ratou i te mate e pa mai ana ki a ratou i runga i te nama moni i nga peeke me nga Kamupene, notemea i etahi wa e tae ana ki te 9 ki te 10 pauna i roto i te rau pauna e utua ana e ratou mo nga moni e nama ana e ratou i nga peeke me nga kamupene; tetahi hoki kahore e roa ana te wa e hoatu ana hei utunga ma ratou i aua moni. Tetahi hoki i runga i te ahua o nga Ture inaianeia e kore nga peeke e ahei te tuku moni ki nga Maori. Ki taku mahara ahakoa mahia e tenei Whare he Ture ahakoa kore e mahia ka tuku moni tonu te Kawanatanga. Ki toku nei whakaaro hoki ka tika kia tukunga he moni ki nga tangata rawa kore anake, me whakatu hoki tetahi tangata hei titiro kia tika te whakahaerenga o aua moni, kia whakaeangia tonutia mai hoki aua moni ki te Kawanatanga. Kahore ano ahau i kite i tetahi tangata i Niu Tireni e mahi ana e whakapai ana hoki i tona whenua a kaore e nama moni ana i nga kamupene i tetahi peeke ranei; kei te haere ano hoki nga tangata rangatira, whai moni hoki, ki nga kamupene me nga peeke nama moni ai. Na reira e tino hiahia ana ahau kia tau nga tikanga o enei rarangi ki runga ki nga Maori, notemea hoki kei te whakataua e tenei Paremete he reiti ki runga ki nga whenua Maori. Heoi mehemea ka peneitia te tikanga me tuku atu ki nga Maori nga tikanga e ahei ai ratou ki te nama moni hei whakahaere i nga mahi e puta ai he oranga ki a ratou, e ahei ai hoki ratou ki te utu i aua reiti ka whakaekea nei ki runga ki a ratou. Na, kua whakaaetia ano e tenei Whare kia tau he reiti ki runga ki nga moni e puta ana mo nga whenua Maori. Ki toku whakaaro ko nga tangata rangatira, whai moni hoki, me tuku atu ratou kia haere ki nga kamupene me nga peeke nama moni ai, kia waiho ai enei moni ma nga tangata kaore nei a ratou moni hei utu i a ratou nama, ara nga tangata e haere mai ana ki runga ki nga whenua noho ai me nga tangata kore moni. Ko nga tangata he moni a ratou kei nga kamupene me nga peeke me haere atu ratou ki aua kamupene tiki moni atu ai ma ratou. Ki toku nei whakaaro kaore e tika tenei tikanga. Pai rawa atu kua nga tangata rangatira e whakawhiwhia ki enei painga. Ko nga tangata pea e whakahe nei ki tenei Pire kei roto ratou i aua kamupene, e pa atu ana ranei ki aua kamupene, peeke ranei. Titiro hoki ki te keehi o te Peeke o Niu Tireni. Ko ahau tonu tetahi tangata i tino mate i taua peeke. He mate ano e pa ki nga moni o aua peeke, a i te wa e puta ai he mate ko ta ratou tikanga he kimi haere i nga tangata he nama nei a ratou ki te peeke, katahi ka tono kia utu. Kaore hoki ratou e ata whakarite i te wa hei utunga i nga moni e nama ana. Ki te ahua rarururu kau ano nga tikanga, heoi ano ka tukua atu kia kotahi tau hei utunga mai mo nga moni, a ka pau te tau heoi ano kua tonoa kia utu nga tangata he nama kei a ratou. Heoi ko nga tangata e hiahia ana ki te haere ki aua kamupene nama moni ai me waiho atu ki a ratou ano te tikanga, a ko nga tangata kore moni kore taonga ranei me haere ratou ki te Kawanatanga nama moni ai; me tuku hoki nga Maori kia nama moni i te Kawanatanga. Ka ki tonu ahau he mahi kino rawa ki nga Maori mehemea ka kore ratou e tukua kia tango i nga painga e kiia nei kia tukua i raro i tenei Pire, i runga i enei tikanga kua kiia ake nei e ahau, ara i nga reiti ka whakataua nei ki runga ki o ratou whenua. Ko te nuunga o nga whenua o nga Maori kei te takoto noa iho, a kaore i te nui nga wahi o aua whenua kua whakapaia, na reira kei te whakaaro ahau he tika te motini a te mema mo Akarana (a Karauta) i tuku nei, ara tana motini kia tukua te Pire nei ki te Komiti kia ahei ai te whakauru kupu whakatikatika ki roto. I nga ra kua hori ake nei ko te mahi a nga mema he korero i roto i tenei Whare mo te mate o nga tangata rawa kore, me ta ratou whakaatu i to ratou aroha ki aua tangata. I aua ra i matakua nga mema o tenei Whare i nga tangata rawa kore i waho, he whakaaro hoki no ratou kei kore aua tangata rawa kore e pooti mai ki a ratou. Na, inaianeia kei te ki te Kawanatanga kia nama he moni i te makete moni i Ranana kia ahei ai te tuku moni ki aua tangata rawa kore, heoi kua tahuri nga mema inaianeia ki te whakahe i tenei Pire. Tenei taku kupu ki nga tangata rawa kore: Kua rawa koutou e pooti ki nga tangata e whakahe ana ki tenei Pire, notemea kua wareware ratou ki to ratou aroha tuatahi mo koutou. E kore e tino maha atu aku kupu mo tenei Pire. Heoi ka ki penei ake ahau kei te tino hiahia ahau kia tau ki runga ki te iwi Maori nga painga e kiia nei tera e puta i raro i tenei Pire. Me waiho atu nga tangata rangatira kia pooti ana mo nga peeke. Tera pea kei te tino pa etahi o nga mema ki nga peeke. Kaore ahau e pai ko nga Maori mana e whakarangatira aua tangata whai moni. Ki toku nei whakaaro mehemea ka tika tenei mahi a te Kawanatanga ka oti tonu i nga Maori te whakapai o ratou whenua, a kua kore tenei Whare e ki he iwi mangere te Maori ki te mahi, a kua kore hoki e ki, "Tatou ka tango i nga whenua o te iwi Maori." Ko nga mema e ki penei ana me whakama rawa ratou, notemea hoki na tenei Whare tonu i mahi enei ture e whakaeke here nei ki runga ki nga whenua o te iwi Maori, me nga ture e here nei i aua whenua. A i te herenga o aua whenua e ratou kua kore nga Maori e ahei ki te whakahaere ki te mahi hoki i aua whenua, no

reira katahi ka ki, "he iwi mangere rawa tenei"; ka ki ano hoki, "me mahi he Pire Reiti kia mahi ai nga Maori kia whakapai ai i o ratou whenua." Na, tenei taku kupu ki a koutou: E kore nga Maori e utu reiti. Taihoa ka kite koutou i te Kawanatanga e haere ana me nga hoia ki te hopuhopu i nga Maori. He tika tonu tenei kupu aku ki a koutou. Mehemea ka tukua nga Maori kia uru ki nga whakahaere tikanga mo o ratou whenua, ki toku mohio ka oti etahi tikanga i a ratou e puta ai he ora ka nga iwi e rua. Titiro hoki ki taku Pire e takoto nei i te aroaro o tenei Whare. Kei te pehea taua Pire inaianei? Kua whana atu e te Kawanatanga ki waho. Ko te take he kore no koutou no te Pakeha e pai kia mahia he ture e puta ai he painga ki nga Maori, kia rite ranei ki ta te iwi Maori e hiahia ana. Ko to koutou tino hiahia kia pakeke rawa nga ture mo te iwi Maori kia hoko ai ratou i o ratou whenua. Mehemea ka penei te tikanga ka pera nga Maori o tenei motu me nga Maori o te Waipounamu, e tono nei i ia tau i ia tau kia tukua atu e te Kawanatanga he eka ruarua nei mo ratou. Kei te whakaaro ahau ko te hiahia o tenei Whare kia mate rawa te iwi Maori kia kore o ratou whenua.

Nga Mema.—Kaore.

Ko WI PERE.—Ae! Titiro ki nga reiti taumaha kua whakahaua nei ki runga ki nga whenua Maori. E toru nga reiti kei runga i nga Maori. Ka pooti ahau mo te wahi o tenei Pire e ki nei kia nama he moni hei tuku ki nga tangata e haere ana ki runga ki nga whenua noho ai, engari kei te wa e tae ai te Pire nei ki roto ki te Komiti ka tuku menemana ahau kia pai ai kia ngawari ai nga tikanga. Ko taku kupu tenei me mutu te ki a nga mema me te korero ka mate nga peeke me nga kamupene mehemea ka tu tenei Pire hei ture, ki toku whakaaro hoki ma nga tangata e whai tikanga ana e whai paanga ana hoki ki nga peeke me nga kamupene e whakahaere he tikanga tiaki mo aua peeke me nga kamupene. Heoi kua tuturu toku whakaaro kia hinga ahau ki roto ki te ringa o te Kawanatanga; engari ko toku tino hiahia me whakakore atu e te Kawanatanga nga reiti kua whakataua nei ki runga ki nga whenua Maori. Tukua e te Kawanatanga he moni ki nga Maori i te tuatahi, a kia oti rano i nga Maori te whakapai o ratou whenua katahi ka tika kia whakataua he taake ki runga ki a ratou. E te Pika, ki toku whakaaro me mutu nga korero mo tenei Pire inaianei.

Ko Tame Parata.—Ka tu ake ahau ki te tautoko i tenei Pire, notemea ki toku whakaaro e tika ana te aronga o tenei Pire—ara e awahina ana i nga kai mahi paamu. Kaore ano i ata marama ki au ka tukuna ranei nga Maori kia uru ki roto ki nga ritenga o tenei Pire, engari e pai ana ahau kia pera ratou ana hiahia ratou. Heoi ano aku kupu mo tenei Pire, otira e hiahia ana ahau ki te whakautu atu i etahi o nga korero a te mema honore mo te Tai Rawhiti i hamumu ai mo nga iwi Maori o te Waipounamu. I ki ia haere mai ai nga Maori o te Waipounamu ki te Kawanatanga tonotono ai kia hoatu he whenua mo ratou kia wha kia rima noaiho nei nga eka ma te tangata, a ko nga Maori o tona motu kaore e pera ana. Ka ki atu ahau inaianei, e he ana tana korero pera, notemea kaore nga Maori o te Waipounamu e tonotono whenua ana i te Kawanatanga. E penei ke ana te ritenga, i te wa i mahia ai te Tiriti i waenganui ia ratou me te Karauna, i tino whakapumautia o ratou whenua kia ratou; na reira ka he te korero a te mema honore. He tika he itiiti nga whenua kei te toe ki nga Maori o te Waipounamu, ara, kaore e penei ana te nui o ratou whenua me o nga iwi Maori o tenei motu, otira ka kaha ahau ki te ki atu, pan rawa ake nga tau e rua tekau e haere ake nei kua kore e rite te whai rawa me te ora o nga Maori o Aotearoa nei ki te ora o nga Maori o te Waipounamu. Ko te ahua o nga whenua Maori o te Waipounamu he ririki nga piihi, ara, kua oti te wawahi ki ia tangata, a kei te whakapaia e nga tangata nona, kei te mahia tonutia e ia tangata tona piihi kia puta ai he oranga mo tana wahine me ana tamariki. Kaore o reira tangata e ruku nui ana ki nga mahi karanga huihui, ki nga mahi kai waipiro, purei hoiho me era atu tu purei, e moumou ai a ratou moni penei me te mahi a nga Maori o Aotearoa nei. Kaore e tika kia waiho noaiho e au aua korero a te mema honore, na reira ahau i hamumu ake ai i enei kupu torutoru. Ka tautoko ahau i tenei Pire a puta noa ia i tenei Whare.

Kura Mo Nga Maori O Matata.

Ko TE KERE (Mr. W. Kelly).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Kura, mehemea he tika kua katia te kura mo nga Maori i Matata, Pei o Pereti; a mehemea he tika, he aha te take i whakamutua ai taua kura?

Ko Te Riiwi (Hon. Mr. Reeves).—Kei te haere tonu te mahi a taua kura, a ko toku hiahia kaua e mutu te mahi a taua kura i nga wa e takoto ake nei, engari me haere tonu.

Taite, te 20 o Hepetema, 1894. Nga Maori O Waihao Me Waitaki.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei kua whakahaerea etahi tikanga e uiuia ai kia mohiotia ai, mehemea he mea tika kia whakaturia he takuta mo nga Maori o Waihao me Waitaki?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). Ae, a i runga i uiuinga me nga whakaatu mai, ki toku whakaaro tena ano etahi kainga o reira e tika ana kia whakaaetia he takuta mo nga Maori; a tera e whakahaua kia whakaturia ko Takuta Karana (Dr. Garland) o Oamaru, me Takuta Pakere (Dr. Barclay), o Waimate, nga takuta hei tiroiro i nga Maori o Waihao me Waitaki, a kia £25 i ia tau te utu mo tetahi mo tetahi o raua.

Paraire, te 28 o Hepetema, 1894.

No te hawhe paahi i te rua karaka ka noho te Pika ki runga ki tona nohoanga.
Ka muta te karakia, ka whakahaerea ko nga patai; ka mutu etahi ka tae ki te patai mo.

Paora Patu Whitiki

Ko WI PERE.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea kua whakahaua e te Kawanatanga kia uiuia te pitihana a Paora Patu Whitiki nama 122 me 126, 1886, i runga i te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori a taua tau; a mehemea kaore ano, ka pai ranei te Minita mo te taha Maori ki te whakahau i te Kaiwhakawa Tuturu mo te Takiwa o te Pei o Pereti, tetahi atu apiha ranei, kia uiuia taua mea?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). I uiuia tenei mea e te Paramena, Kai-whakawa Tuturu, koia tenei tana ripoata:—

"Ko te whenua e whakahuatia ana i roto i te Pitihana kei roto i te rohe o te Raupatu, a ko tetahi wahi o te poraka e mohiotia ana ko Roto 63, Matata. Ko taua whenua i hoatu e te Kooti Komihana ki a Ngatipikiao, a no muri iho ka hokona e Ngatipikiao ki te Kawanatanga. Ko nga kai-pitihana no te iwi o Te Tawera, e ki ana no ratou te whenua i te wa i mua atu o te Raupatu, ehara ia Ngatipikiao. Ahakoa e pera ana te ahua, kaore e tika ratou kia whai-kereeme ki taua whenua, i te mea i tahuri mai ratou kia Te Kuini; a no reira heoi te wahi i hoatu mo ratou e te Apiha a te Karauna, ko Rota 65 me 21, Matata, 1895 eka, na kei te takiwa kotahi enei whenua me te whenua e pitihanatia nei."

I penei me ta te reta e mau ake nei te whakaatu a te Kawanatanga ki te kai-pitihana i taua wa.

*"Tari Maori, Poneke,
"28 Oketopa, 1886.*

Horowhenua Poraka.

He korero enei, he mea whakapoto, i puta i runga, i te tono a te Hupirimi Kooti kia whakaaturia ki a ia etahi pukapuka o te Whare he pa ana ki taua whenua.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). He mea tenei e hiahia ana ahau kia whiriwhiria e te Whare. Kua puta he hamene ma te Hupurimi Kooti ki te Karaka o te Whare kia tae tinana atu ia ki tona aroaro, me te hari atu ano i tetahi pitihana me etahi atu pukapuka, kua tae mai ki tenei Whare kia kite ai te Hupirimi Kooti i aua mea. Na ka Whakamarama haere taua minita i nga tikanga e kore ai e tika kia whakaaetia ta te Hupirimi Kooti. A te mutunga o ana korero motini ana ia kia kaua e whakaaetia taua tono.

Ko Te Pika (Mr. Speaker).—Me panui atu e au nga Ture o te Whare e pa ana ki nga tono penei te ahua, ara, kei Nama 253. Na panuitia ana e ia ki te Whare.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—He roa ana korero. He whakaae tana kia tukuna atu aua pukapuka ki te Hupirimi Kooti.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ki tana kaore e pai ma te Whare e whiriwhiri tenei putake, engari me whakatu he Komiti mana e uiui tenei mea. Tenei ano te roanga atu o ana korero.

Ko Te Kinihi (Mr. Guinness). He whakahe tana i ta te mema honore mo Poneke, ara, i ta Te Taute.

Ko Hone Heke.—Ki taku mahara, i runga i ta nga Ture o te Whare i whakaatu mai ai, ka ahei te Whare ki te whakaae ki te whakakore ranei i te tono kua tae mai nei mo nga pukapuka nei. He mea tika ki au kia whakaaetia taua tono, i te mea hoki ka maha nga tau e tae mai ana nga pitihana mo tenei whenua ki te Whare, a i tenei tau e rua e toru ranei nga pitihana kua tae mai kai a tatou mo taua whenua ano. I te takotoranga, i tenei tuunga o te Paremete, o te pitihana ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori, i whakanukuhia tau pitihana, i te mea kua uru taua putake ki roto ki te Hupirimi Kooti. Inaianei kei te noho mate te iwi o Muaupoko, a kei te tataru kia whakahaerea taua pitihana. Ki taku me tino whiriwhiri e te Whare tenei tono mo nga pukapuka nei, a me whakaae atu ki taku. Kaore kau he ritenga ki taku nei, ana whakaaetia atu ta Te Taute kaore ranei. Engari ka kaha taku tono ki te Whare kia whakaaetia taua tono mo nga pukapuka nei, kia tere ai te tau o taua putake whenua i tenei tau; kia puta ai he oranga ngakau ki te Whare me te iwi hoki e whakahuatia nei i roto i te pitihana.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—I whakaatu ia mo tetahi tono penei ano te ahua, i whakakorea e te Kawanatanga o mua atu o to ratou etu nei, me titiro ki nga Korero Paremete o Hune me Hurae, 1889, wharangi 491. Kei reira te whakahe a Te Miterehana mo tetahi motini penei ano te ahua me tenei. He roa nga korero a Te Hetana.

Ko Wi Pere.—Kua tae tenei putake, a Horowhenua Poraka, ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori, a kua tono atu ia ki taua komiti kia whakataua tenei mea, kiia mai ana e te komiti kua tae tenei putake ki te aroaro

o te Hupirimi Kooti, a kaore e pai kia whakataua e te Komiti kei he i taua whakataua te whakahaere a te Hupirimi Kooti. Na whakataua ana e te Komiti me whakanuku taua pitihana kia oti ra ano te mahi a te Hupirimi Kooti mo Horowhenua. Ki toku nei whakaaro ehara tenei putake i te mea taumaha rawa, e takoto noa iho ana tona whakataua. No te iwi katoa te whenua, a i whakaurua nga tangata tokorua ki roto ki te tiwhikete mo te whenua hei kaitiaki mo te iwi. Ka maha nga tau e pitihana ana nga Maori mo taua mea, a ko te Kawanatanga ki te whakarua haere, ara, kaore e tahuri iho ana ki te whakaoti i taua raruraru. Ki taku, i runga i te aronga o tenei mea, me whakaae atu e te Whare te tono nei, a me hoatu nga pukapuka ki te Hupirimi Kooti. Kua te Whare e whakahoa ki tetahi taha ki tetahi taha. He maha nga mema kua korero atu ki nga tangata e whakahaere keehi nei ma raua i roto i te Hupirimi Kooti, kia unuhia ta raua keehi, engari kaore e whakaae; na reira ki te pa he mate mo raua i te Hupirimi Kooti, no raua ano tera he. Kua ki atu ano hoki te Komiti mo nga Mea Maori, kia unuhia mai aua keehi ki waho o te Hupirimi Kooti, a kia tukuna ma te whare e whakataua, a kaore e whakaae ana. Kaati me waiho atu taua mea kia whakawakia. Ko te iwi nona te whenua taku e aroha ana: kaore oku tino whakaaro mo nga tangata tokorua na raua te keehi.

Ka mutu a Wi Pere, ka pooti te whare, a e 44 nga mema i pooti kia kua e hoatu nga pukapuka ki te Hupirimi Kooti, a 12 nga mema i pooti kia hoatu. Heoi kore ana i hinga te motini a te Pirimia.

Pire Kooti Whenua Maori.

No te iwa karaka i te po o tenei ra ka korerotia te Pire Kooti Whenua Maori. Ko taua Pire he mea tuku atu ki te Komiti mo nga Mea Maori, a he maha nga wiki i whakahaerea ai i whiriwhiria ai e taua Komiti, a i uru ano etahi menemana me etahi rarangi whakatikatika i te Komiti ki roto ki taua Pire. No te mutunga o te mahi a te Komiti ka whakahokia atu te Pire ki te whare.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), te Minita mo te taha Maori, nana i timata te korero. He roa tana korero, i pau katoa i a ia te whakamarama haere o ta te Kawanatanga whakaaro mo taua Pire, me te ahua o nga Ture mo nga whenua Maori o mua atu. I korero ano ia mo tona haerenga i te Motu o Aotearoa nei, kia kite i nga iwi Maori, a ki te whakarongo i o ratou whakaaro mo nga Ture me era atu mea e pa ana ki te taha Maori. Kotahi haora ia e korero ana. Engari kaore ana korero i whakamaoritia ki konei. Ko nga whai-korero anake a nga mema Maori e perehitia ki konei. Ko nga korero a te Minita Maori, a Kapene Rata, a Ta Ropata Taute, a Te Miterehana, a Te Pere, a Patene, a Te Tiwini, a Te Kere, a te Ranga me etahi atu mema Pakeha mo tenei Pire, me titiro ki nga pukapuka reo Pakeha o nga Korero Paremete o tenei tau.

Ko Wi Pere.—E te Pika, e hiahia ana ahau kia whai kupu ake mo tenei Pire. Ko taku kupu tuatahi e penei ana, e whakaae ana ahau ki nga wahi tuatahi o tenei Pire, i paahitia nei e te Komiti mo nga Mea Maori, kia whakahaerea e tenei Whare. Ki toku nei whakaaro ko nga wahi o tenei Pire e whakahaere nei mo nga Whenua Maori me whakaneke atu, me nga wahi hoki e hiahia nei e nga mema Ma whakatikatikaina e ratou. E ki penei ana ahau notemea kaore ano te Kawanatanga me nga mema Maori kia ata korero i nga tikanga whakahaere i nga Whenua Maori. Ko tetahi hoki tenei o nga tino take i pootitia ai ahau kia tu hei mema. Kua tae mai ki mua i o koutou aroaro te Pire a te iwi Maori. Ki toku whakaaro he pai rawa atu te Pire a te iwi Maori i nga Pire katoa i tukua mai nei ki tenei Whare i nga wa i mua ake nei, notemea hoki ko nga Pire katoa e tukua mai ana e nga Pakeha ki tenei Whare kaore e taea e ratou te whakamarama nga tikanga o etahi wahi o aua Pire ano a ratou. Kei te pena ano hoki etahi o nga mema o tenei Whare, kaore etahi o ratou e mohio ana ki nga tikanga o etahi o nga rarangi o aua Pire. E kite ana hoki ahau ka kore ana etahi mema honore o tenei Whare e marama ki nga tikanga o etahi rarangi, ko ta ratou mahi tonu he haere ki tetahi roia patai ai i nga tikanga, a ahakoa ano aua roia e haere atu ra aua mema ki a ratou patai ai, kaore e mohio ki nga tikanga o etahi o aua ture. Ka puta ana nga raruraru penei ka kiia ko Te Patene pea, te roia o Akarana, te tangata e taea ai te whakamarama. Ko etahi mema tonoa ai kia haere ki a Te Taute patai ai, ki a Te Pere ranei. Na, kaore e penei ana te Pire a te iwi Maori. Ka korero ana te Maori i tana Pire ka mohio tonu iho ia ki nga tikanga o roto. Na, reira e whakaaro ana ahau kua e korerotia te wahi o tenei Pire e pa ana ki nga whenua o te iwi Maori kia ata korero ra ano te Kawanatanga me nga Maori i nga tikanga. Kua roa rawa ahau inaianei e noho tatari ana i roto i tenei Whare, a kaore ano ahau kia kite noa i te Kawanatanga e whakahaere ana i tetahi tikanga e taea ai te whakatakoto o tenei mea ki te aroaro o te iwi Maori kia kororerero tahi ai ratou me te Kawanatanga me nga mema Maori mo tenei Pire. I tatari tonu ahau kia homai e te Kawanatanga tetahi taima mo taku Pire kia korerotia e tenei Whare, heoi kua araia taku Pire e nga Pire a te Kawanatanga. Katahi ano te Kawanatanga ko tenei, i tata ana Pire i tuku mai ki tenei Whare ki te kotahi rau te maha i te tuunga kotahi o te Paremete. Tena ko taku kotahi ano. Ki toku nei whakaaro ko nga Pire katoa e tukua mai ana e nga mema ki tenei Whare na te Kawanatanga katoa, notemea kotahi tonu te tikanga o aua Pire katoa, ara hei whakahaere i nga tikanga o te koroni. E rua tonu nga Pire kua tukua mai e te iwi Maori ki tenei Whare. Ko te tuatahi ko te Pire a te mema mo te Tai-Tokerau, ara te Pire e mau nei te ingoa o Hone Heke ki runga, a ko te tuarua ko taku. Ko taua Pire (a Hone Heke) he putanga no nga mamae o te iwi Maori i runga i nga mahi kino a nga pakeha. me nga mate e pa ana ki runga ki a ratou i nga tau katoa kua hori ake nei. Heoi kei te tono te iwi Maori inaianei kia whakakorea

atu enei mate i runga i a ratou, kia ahei ai ta ratou titiro atu ki a te Kuini i roto i nga ra katoa e haere ake nei. Ki taku whakaaro kaore rawa he tikanga e whakahaweia ai tenei Whare ki te tukunga a Hone Heke i taua Pire; na runga hoki i nga ture kino i mahia e tenei Whare i mua i tukua ai taua Pire. Ko tetahi o nga Pire i kiia ake nei e ahau ko tenei e mau nei taku ingoa ki runga. Ko te tino tikanga o taua Pire, e puritia nei e ahau i toku ringa, kia kaua rawa he raruraru e pa ki runga ki nga Maori ki nga Pakeha hoki. Ko nga tikanga o tenei Pire kaua rawa e mana te hoko kia rite katoa ra ano nga tikanga kia whakaae katoa hoki nga taha e rua ki nga tikanga o te hoko. Kei te pena ano hoki nga tikanga mo te riihi. Ko tetehi o nga tikanga kei roto i tenei Pire he mea kia ahei ai nga Maori ki te mahi paamu, notemea hoki kaore nga Maori inaianei e ahei ki te mahi paamu i runga i nga here kua whakataua e tenei Whare ki runga ki a ratou. No te otinga o nga whenua katoa o te iwi Maori te here katahi ka ki nga Pakeha inaianei he iwi tino mangere te Maori ki te mahi i o ratou whenua. Heoi ko taku whakahoki mo enei kupu whakahaweia mo te iwi Maori tukua ma nga Maori ake ano e whakahaere he tikanga mo ratou kia kite ai koutou he pono ranei a koutou kupu amuamu kaore ranei. Kaore ahau e ki ana ma nga Maori ake ano e mahi he ture mo ratou, engari me whakaae ma nga Maori e tuku mai etahi ture ki tenei Whare a ma tenei Whare e whiriwhiri aua ture e whakamana hoki, kia mohio ai nga Maori me nga Pakeha ki nga tikanga o nga ture. Engari ka tuku Pire mai te iwi Maori ki roto ki tenei Whare kaua nga mema e whakauru menemana ki roto hei whakakino i nga tikanga o aua Pire e kore ai e ahei te whakahaere ona tikanga. Ko te tikanga me mutu atu te mahi tuku ture kino i nga mema o mua, i nga ture kikino i mahia nei e ratou mo te iwi Maori. Kanui toku whakahe ki nga mema e korero penei ana i ia tau i ia tau. Ko te hiahia o te iwi Maori inaianei kia whakamutua rawatia atu nga mahi hoko whenua. Kei te whakatika ahau ki nga kupu a te Pirimia e ki nei kei te hiahia te iwi Maori inaianei ki te mahi paamu. Kei te whakatika ano hoki ahau ki tana kupu i ki nei ko te hiahia o te iwi Maori me whakatu he komiti hei whakahaere i o ratou whenua, a ko nga hoko whenua katoa ma nga komiti e whakahaere nga ritenga me nga riihi hoki. Ko te hiahia o te iwi Maori ko te Kawanatanga tonu he hoa mo ratou hei whakahaere i enei tikanga. Kei roto katoa enei i taku Pire. Kei te meingatia ano hoki kia whakaturia he komiti hei hoa whakahaere mo nga Maori. Ko etahi o nga mema o taua komiti ma nga Maori e whakatu. Tera pea kua korero koutou i nga rarangi i roto i taku Pire a kua mohio ki nga tikanga. Kei te whakaae ano ahau tera pea etahi rarangi kei roto i taku Pire kaore e pai ana ki nga Pakeha, notemea e whakakore ana pea i etahi tikanga e pai ana ki ta te Pakeha whakaaro. Maaku e whakaatu aua tikanga. Kei te hiahia te Kawanatanga kia riro atu i a ratou anake te mana hoko i nga whenua o te iwi Maori, a kei te wa e hiahia ai te Kawanatanga ki te hoko i etahi whenua kua ahei ki te whakahaere i a ratou nei tikanga e pai ai mo runga mo te hoko. Mo runga mo nga whenua kei raro i te mana o te Kai-tiaki mo te Katoa, ara, nga whenua i te Tai Hauauro, kaore te Kawanatanga i te hiahia kia taka mai aua whenua ki raro i tenei Pire; me te mana hoki e ahei ai te iwi Maori ki te whakahaere tikanga mo ratou ake ano. Ko te take pea e kore nei ratou e pai kia riro mai taua mana ki te iwi Maori kei ora rawa kei rangatira hoki te iwi Maori. Ko te tino hiahia o te iwi Maori inaianei kia tahuri atu tenei Kawanatanga hei hoa mahi i etahi ture hei whakahaere tikanga mo ratou. Ko to ratou hiahia koki kia nama moni te Kawanatanga kia ahei ai ta ratou mahi i o ratou whenua. Ko toku hiahia ano hoki tena notemea kei te mate rawa atu te iwi Maori i nga kamupene me nga peeke. I korerotia e ahau nga tikanga o aua kamupene i taku whai korero i nga po kua hori ake nei me oku mahara hoki mo runga mo aua kamupene, ara, mo runga mo nga tikanga mo nga Maori me nga pakeha. Kaore ahau e korero ana mo nga Pakeha rangatira whai taonga hoki. Mehemea ka tukua he mana whakahaere ture ki te iwi Maori tera pea katahi ka tika nga kupu a nga Pakeha i ki nei i mua ko to ratou hiahia kia puta he ora ki nga Maori a nga ra e haere ake nei. Maku e korero ki te Whare te tikanga e puta ai he ora ki te iwi Maori. Kaua e tukua nga tangata o etahi atu whenua, motu ranei, kia haere mai ki Niu Tireni. Me waiho a Niu Tireni mo tatou anake. Kei a tatou te hunga rawa kore inaianei me kimi oranga tatou mo ratou, notemea hoki ki te kore koutou e tuku oranga mo nga Pakeha me nga tangata rawa kore tera ratou ka whakatu huihuinga mo ratou a ka tahuri ratou ki te pupuhi i a koutou. Heoi, e te Pika, ki toku whakaaro ko te tikanga tika ko tenei kua korerotia ake nei e ahau. Ki toku whakaaro kei te pana mai nga tangata rawa kore o Ingarangi e te Kawanatanga o Ingarangi kia haere mai ki konei, a ki toku whakaaro hoki ko te hiahia nui o nga mema o tenei whare kia tere tonu te rangatira o Niu Tireni kia rite tonu ki Ingarangi i roto i te wa poto, a na kona te nui o te tangata he heke mai nei ki Niu Tireni inaianei. Ko te hiahia pea o nga pakeha kia tere te nui o nga tangata o Niu Tireni kia wawe ratou te whakatu kingi mo ratou. Kei te whai kingi tonu tatou, a ki toku whakaaro ko te kingi tera mo tatou, ara, ko te tamaiti a Tawhiao, a heoi i tera he kingi mo tatou. Mehemea ka whakaae te Kawanatanga kia awhina ratou i nga Maori ki te nama moni ma ratou ki te whakahaere hoki i etahi atu tikanga e ahei ai nga Maori ki te main whakapai i o ratou whenua ka kite koutou e kore e roa kua ora rawa te koroni, a ka kite hoki koutou ka nui atu nga moni e puta mai ki te koroni. Tera pea he roa te wa ka ahei nga Maori ki te utu reiti i runga i o ratou whenua. Heoi ki te kore e whakahaerea e te Kawanatanga enei tikanga tera ahau ka haere ki nga iwi Maori ki atu ai kia kaua ratou e utu i nga reiti e whakataua ana ki runga ki a ratou, notemea kaore ratou e ahei ki te utu i runga hoki i te mea kei te kapi katoa o ratou whenua i te ngaherehere. Kei te noho huihui tonu nga Maori inaianei, a kaore e ahei ta ratou noho wehewehe i runga i o ratou whenua i te kore moni hei utu i nga mahi whakapai i nga whenua, tetahi hoki he kino no nga whenua, na reira ka kore ratou

e ahei ki te noho wehewehe. I etahi takiwa e tae ana ki te rima rau nga Maori e noho huihui ana i te kainga kotahi i runga i te kore whenua pai hei haerenga atu mo ratou ki runga noho ai. Na reira mehemea ka whakaturia he komiti e kore e roa ka whai whenua pai hei nohoanga mo ratou. Engari kaore he tikanga e whakaturia ai he komiti mehemea kaore he moni hei utu i nga mahi. Ka whakaturia he komiti me nama hoki he moni kia ahei ai nga komiti ki te whakahaere i nga mahi ma ratou. Mehemea ka ahei te Pirimia i roto i tenei Pire ki te whakatu i enei komiti ka whakakorea katoatia e ahau nga kupu kino katoa kua whakapuakina e ahau i roto i tenei Whare. Ka ki penei ake hoki ahau, he papai rawa ake nga mema o tenei Whare i nga mema o mua na ratou nei i mahi nga ture kikino o mua. E tonono ana ahau inaianei kia tautoko mai nga mema o te Apitihana, me Te Taute, i enei tikanga e korerotia ake nei e ahau; i nui ano hoki te kaha o Te Taute i mua ake nei ki te tautoko i etahi tikanga whakahaere mo te iwi Maori. Na Te Taute hoki te tikanga tuatahi mo te whakatu komiti i te tukanga e ia o tana Ture i nga tau kua hori ake nei, otira ko taua Ture a Te Taute i kore noa iho ona tikanga. [Kihai i ata pau nga korero a Wi Pere, i te mea kua pau te wa i whakaritea hei korerotanga mona, ara, te hawhe haora kua whakaritea nei e nga ture hou o te Whare i whakataua ni i tenei tau.]

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Kei te whakapai ahau ki te mema honore kua korero ake nei, ara, mo Kapene Rata, mo runga i te ahua ngawari mahaki hoki o ana kupu i roto i tana whai korero mo tenei Pire. Kua kite au kua ahua tatata maua kia maua, a tera pea i runga i tenei ahua e puta mai he otinga pai mo tenei korero. Ia tatou e whiriwhiri nei i tenei Pire me titiro ano tatou ki te ahua o nga ture. Kooti Whenua Maori e mana nei, katahi ka titiro ki tenei Pire, mehemea kaore ranei tenei i te pai ake i era ture. Kei te mohio katou nga mema honore kaore i te ahua pai nga ture e mana nei i inaianei. Tera nga here me nga tikanga tauarai e pa nui ana ki nga mahi mo nga whenua Maori, engari hei aha i whakahuahua haeretia ai e ahau inaianei. Tera etahi raruraru kei runga i nga tangata nona te whenua mo te hoko i o ratou whenua, ahakoa, hoko ki te Kawanatanga, ki nga tangata noa ranei. He tino maha nga whakararuraru kei mua i nga Pakeha e hiahia ana ki te hoko ki te reti ranei i nga whenua Maori. Ko te tino whakaaro o te Kawanatanga he whakapai kia pai ake tenei ahua o inaianei. Kua mahia e matou, e te Kawanatanga, te pai e taea ana e matou te mahi. Kua tirohia katoatia e matou te ahua o tenei mea, ahakoa mo te taha Maori mo te taha Pakeha ranei. Kua tirohia e matou nga aronga e rua o enei mea o te wehewehe i te whenua ki ia tangata ki ia tangata, me te hui topu i nga paanga; a kua mahia e matou ko ta matou i mahara ai e tika ana. Kei teki ahau kaore rawa he tangata e kaha ki te hanga i tetahi Pire e taea te ki koi ra te Pire o te mutunga mai o te pai. Engari ka kitea ano he wahi kino, he wahie kore e pai ina whakahaerea taua Pire. Kia whakahaerea ra ano te Pire ka kitea nga wahi pai nga wahi kino ranei. Engari e ki ana ahau e whai ana matou i nga aronga pai tika hoki, e tae ai ki te otinga pai o nga raruraru o enei wa kua pahemo ake nei. Na e rua nga mea nui e tu nui mai ana i roto i te whaikorero a te mema honore, ara, a Kapene Rata. Te tuatahi, e mea ana ia me puare te hoko noa ake i nga whenua Maori, ara e whakahe ana ia ki te here a te Kawanatanga. Tuarua e ki ana ia ko te wehewehe i nga paanga ki ia tangata ki ia tangata te mea tika, ma tera e mutu ai nga raruraru nei. Na, he ahakoa e ahua whakatika ana ano ahau ki tetahi wahi o tana korero, otira tena nga wahi o tana korero e whakahe ana ahau. Tena ia na i te tuatahi, mo te hoko puare ki te katoa. Mehemea ruo apopo kua puare katoa te hoko ki te Maori puta noa nga takiwa o te koroni, he aha ia nei tona mutunga? Koia tenei, ko nga Pakeha e hiahia ana ki te hoko whenua, ka haere takitahi ki ia Maori ki te hoko i tona paanga, ahakoa kaore ano aua paanga o roto i taua poraka i wehewehea ki ia tangata, engari e topu tonu ana.

Ko Kapene Rahera (Captain Russell).—Me, wehewehe nga paanga i te tuatahi.

Eo Timi Kara (Hon. Mr. Garroll). —E kore rawa e taea te wehewehe o nga paanga i roto i nga poraka katoa, ko tetahi ki te peratia etahi poraka, ka tino mate nga taugata nona te whenua. Ko ahau nei me etahi atu kotahi mano e rima ran tangata, e uru tahi ana ki tetahi poraka whenua e whitu tekau mano eka. He whenua kaore ano i tuaina, he ngaherehere, he ahua kino, he maunga hoki. Titiro ia na tekau ma rima rau matou hei tuhanga mo taua whenua ki ia tangata ki ia tangata. Ka whiwhi ranei matou i tera mahi? Me pehea e matou o matou hea ina roherohea te whenua? Ki taku mahara ka rukea, na te mea ka pau katoa te hea o tena o tena i te ruri. Kei te tino marama ki nga mema e kore rawa nga whenua pera te ahua e taea te whakahaere i runga i te tikanga wehewehe i nga paanga. Na reira i mea ai au e tika ana tena wahi o tenei Pire e mea nei me whakatu he Komiti he kaporeihana ranei. Kei te rite tahi taku mahara mo tenei ki ta te mema honore mo te Tai Rawhiti raua ko taku hoa honore ko Te Pirimia. Heoi ra anake te whakahaere mo nga whenua pera te ahua. Tena ia ma, me penei atu e au kia marama ai, mehemea he pakeha aua tekau ma rima rau tangata, ka pehea koia ta ratou whakahaere i ta ratou whenua? Koia tenei, ka mohio ratou e kore ratou e whiwhi ki te tahuri ratou ki te roherohe i te whenua, ka mohio ratou kaore kau he huanga o te wawahi i te poraka ki ia tangata ki ia tangata. Na, i runga i tera ahua ka karangatia e ratou he huihui mo ratou mo nga tangata nona te whenua, ka whakatu ia ratou hei kaporeihana, a ka whakaturia e ratou he komiti hei whakahaere mo ratou, hei wawahi i te whenua hei hoko atu. hei reti atu ranei; a ko nga hua, ana puta mai, ka tuhaina ki ia tangata ki ia tangata o ratou i runga ano i te rahi i te iti ranei o te hea o te tangata i roto i te poraka. Koi ra te ara mama te ara e tere ai te puta o nga whakahaere mo te poraka. Engari mehemea he tino whenua te whenua, ara he tino pai he tino momona, he mania, he pai te rere o te wai i runga, a me ki e tae ana ki te tekau ma rua pauna ki te tekau ma rima pauna ranei

te utu mo te eka, engari tena, katahi ka pai me wehewehe nga paanga, ka taea i kona te utu o nga raruraru Kooti me nga ruri e ia tangata e ia tangata o ratou, katahi ka taea te whakawhiwhi o tenei o tenei o ratou ki tana piihi whenua motuhake, i raro i tetahi tiwhikete, karauna, karaati ranei. Koi nei nga aronga e rua e hiahia ana ahau kia kitea mai e nga mema honore o te Whare nei te pai te pehea ranei. Engari kei te pehea ia nei te ahua o nga whenua o te Maori inaianei? Ko nga wahi pai katoa o nga whenua Maori kua taka atu ia ratou.

HE MEMA HONORE.—Kaore.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).

—Ko nga wahi e taea te ki he tino whenua, e toe ana ki nga Maori inaianei, he korekore noaiho. Kei toku nei takiwa o te motu nei, he iti nei, i tetahi wahi i tetahi wahi, te whenua tino pai i toe ki nga Maori. Ko te tino aronga ia, ko nga tino whenua momona kua panuku atu i nga Maori ki roto ki te ringa o nga Pakeha. No reira ko te nuinga o nga whenua kei nga Maori inaianei kei te karaihe tuarua, tuatoru, tuawha. Na me mahi e tatou he tikanga e puta mai ai he tino hua mo aua whenua. Kei te mea ahau he pai te whakakaporeihana i nga tangata nona te poraka. Ka korero poto ake ahau i to matou haerenga i te Motu o Aotearoa nei. Kua korerotia ano taua haere e te Primia, a kei te whakatika ahau ki ana korero. Kei te ahua rereke te noho a nga Maori o tetahi takiwa o te koroni nei i to tetahi takiwa. Kua korerotia ake nei e taku hoa ko Ngatimaniopoto tetahi iwi o te pito ki Waikato, he nui rawa te whenua ki a ia; na kaore ratou e pai ki te whakahaere topu, engari ki te whakahaere wehewehe i o ratou paanga. He tino kaha a ratou korero tautoko i ta ratou whakaaro, engari he ngawari a ratou korero, i mea, mehemea kaore te whakahaere wehewehe, te hoko puare ranei ki te katoa e whakaaetia atu kia ratou, kei te pai ratou kia mahia o ratou whenua i raro i te ture Hoko Whakawhiwhi Whenua Maori i paahitia nei i tera tau. Ko te tikanga o taua ture e penei ana, me ata whakarite te utu o te whenua e tetahi taha e tetahi taha, ara, ana hokona e te Kawanatanga. Kei te whakaae te Pirimia ki taua tikanga mo nga wahi katoa o te motu nei, haunga ia nga wahi kua tau te ringa o te Kawanatanga ki runga. Ki au e tika ana tera. Mehemea tera he whenua kaore ano i whakaaria atu ki te Kawanatanga, he ahakoa mehemea kua iri te Panui ki runga, kei reira he tika kia whakahaerea taua Ture o te tau kua pahemo ake nei. Ki te hiahia nga Maori koia tera, kaore e taea te pupuri. Me whakatikatika e au i konei nga korero a te mema honore mo Haki Pei i korero ai mo nga korero a te Pirimia i tana haerenga ki Waikato. I whakaatu ano te Pirimia ki te Whare he ahua ano to te iwi o Waikato he ahua ano to te iwi e kiia nei he iwi no te Kingi. Ko taua iwi Kingi kaore kau o ratou whenua. I tono whenua ratou hei nohoanga mo ratou, i tono ki nga whenua kura i tukua nei e ratou i mua mo nga kura, kia whakahokia atu mo ratou. Engari tera etahi Maori, ehara i te iwi piri ki te Kingi, engari kua wehe i a ratou, he whenua ano o ratou, whenua pai ano; ko enei e ki ana kaore kau he pai o te mahi Kingi, engari te mahi i o ratou whenua. Na mo te taha ki te Hauraro o Akarana, he tika te korero a te Pirimia, i ki nei ia kei te tino kaha te whakaaro o enei i runga i te tikanga iwi, kei te hopohopo ratou ki te Tiriti o Waitangi, otira kaore e taea ana e ratou te hanga mai o tetahi tikanga whai hua i roto i taua Tiriti. E ki aua ratou "Tukua mai ma matou ano matou e whakahaere; kei te whakanui matou ki taua Tiriti. I mahia taua Tiriti ki runga ki to matou whenua. I puta he kupu ohaki ma o matou kaumatua, a i taka mai ki a ratou tenei taonga nui a Ingarangi" me era atu korero pera. E ki ana ratou "Kei te mau tonu matou ki taua Tiriti, a e tono ana matou kia homai e koutou he mana motuhake kia riro ai ma matou ano matou e whakahaere. Tukuna matou kia hanga ture, kia whakahaere i a matou nei tikanga." Kaore aku tino korero mo tera, kei te whakamiharo au ki ta ratou whakaaro-a-iwi. Otira e kore e taea te whakamana o era whakaaro. Heoi te mea hei mahara ko te pai e puta mai ki te Maori me te Pakeha hoki, me te koroni katoa. Ka korero ahau inaianei mo runga mo te hoko o te whenua Maori, e kiia nei me whakahoki atu ki te Kawanatanga anake te manatuatahi mo te hoko i te whenua Maori, ara, me arai te hoko ki te Pakeha noa. Kei te rereke taku mahara i ta te mema honore mo Haki Pei. Kei te ki ia, ehara te tino tikanga o taua manatuatahi i te mea e whakatuturutia ana ma te Kawanatanga anake e hoko te whenua Maori. He tika pea tera, he he ranei; engari ana korerotia taua Tiriti, ki taku, ka kitea ko te Kawanatanga anake te mea tika hei hoko. Otira kei te Maori ano te tikanga mo te mahi me te aha ranei i tona whenua; engari kaore kau he kupu i roto i taua Tiriti e ki ana ka ahei noa atu tana hoko ki tetahi atu ehara nei i te Kawanatanga. Engari i whakarerekitia taua mea e tetahi ture i korerotia ake nei e te mema honore. He aha ia nei te aronga o tera? I mea, ae ka taea te hoko noa ake, engari i raro i te tohutohu a te Kawanatanga, me te whakaae a te Karauna. Mehemea kei te pai taku hoa honore ki tera, kaati tirohia e ia mehemea e pehea ana ta matou Pire. E ki ana matou me hoatu ki te Kawanatanga te mana-tuatahi mo te hoko i te whenua Maori. Na, e ki ana ano hoki matou ko nga whakahaere i waenga i nga Maori me whakahaere i raro i te tiro tiro a te Karauna. Me whakamarama katoa ki te Karauna nga whakahaere e pa ana ki te whenua Maori. Kei te noho mohio matou inaianei i runga i te whakatupatoranga a nga mahi o mua. Kei te mohio matou ko nga wahi katoa e puare ana re whakahaere hoko reti ranei a te Maori ki te Pakeha, kua riro kua pau o ratou whenua. Ka taea ranei te tohu e tetahi mema honore tetahi wahi whenua momona kei roto ano i te ringa o nga Maori? Kaore. Ko nga wahi pai o te whenua kua nohoia e te Pakeha. Kei whea nga tangata Maori no ratou nei aua wahi i hokona nei e ratou? Kei whea ratou i riro nei o ratou whenua i te tikanga hoko noa, a i riro mai nei i a ratou te utu o aua rangi? Kei whea aua moni? Ko aua Maori me aua moni kua kore atu, kua ngaro. Ko nga mea kei te ora kua rawakoretia. Na te hoko puare noa tenei. Kaore he

painga i puta ki nga Maori i runga i te hoko puare noa. Na i runga i te hoko a te Kawanatanga, e wehea ana he whenua rahui mo nga Maori, a kei a ratou auo aua whenua inaianei. Kaore aua whenua rahui e puare ana ki te hoko noa ki te tangata. Kaore he mate e pa ki te tangata Maori i runga i ta Kawanatanga tikanga i raro i te here mo te hoko tuatahi. He nui rawa te pai e puta ki te Maori i runga i tenei tikanga. Ki te whakakotahi nga Maori me te Kawanatanga, ko tetahi hei whakanoho, ko tetahi hei noho, he pai e puta mai i roto. Pera me nga Whenua Rahui Maori o Te Tai Hauauru. Mehemea kaore taua Ture Whenua Rahui o te Tai Hauauru i mahia e te Paremete, kua pehea inaianei tera whenua pai i te Tai Hauauru o te motu o Aotearoa nei, e mau tonu nei ki te Maori i tenei ra? Kua riro katoa ra ki roto ki te ringa o nga Pakeha. Titiro koa, kei te pehea aua whenua inaianei? Na taua ture kua mau tonu aua whenua ki nga Maori. I whakaturia ko te Kai tiaki o te Katoa hei whakahaere i ana whenua rahui. Kua wawahia aua whenua kua rihitia ki te Pakeha: a he tangata tino noho pai aua Pakeha i te whenua: a inaianei, kua tino kiki te nohonoho o aua whenua. Kei te piki haere nga moni reti i roto i nga tau e rima kua pahemo ake nei, e whitu mano pauna nga moni reti o te tau kotahi i te timatanga, inaianei kua eke ki te tekau ma ono mano pauna nga moni reti o te tau kotahi, e puta nei i ia tau i ia tau ki nga Maori. Ko tena ahua i puta ai, na runga i te whakahaere i runga i nga tikanga marama i raro i te whakahaere a te Kawanatanga.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—He aha te whawhao ai i tena ritenga ki roto ki te Pire nei, kia whakamatauria ai?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —He mea tika ano kia whakamana tena tikanga i roto i te Pire nei.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—Engari kaore tena tikanga i whakaurua ki roto.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Engari he tikanga nui kei roto i tenei Pire e taea ai te whakatata atu ki tena. Waiho koa kia uru i a tatou ko te mata o te weti inaianei. Ko te mea e whakahengia ana o roto i tenei Pire, ko te mea ka hoatu ki te Karauna he mana e ahei ai ia ki te hoko i te whenua. Engari kei roto tera tikanga i nga ture katoa e mahia ana e tatou. Kua paahitia e tatou te Ture Whakanohonoho Whenua, a i roto i taua ture kua hoatu e tatou ki te Karauna te mana mo te hoko i nga whenua Pakeha; a ka mea ranei tatou kua taua mana e pa ki nga wheua Maori? Tona tikanga ko te Kawanatanga kei runga ake i te tangata, na reira me tuku ia kia whakahaere i tona mana i runga i nga aronga marama. Tena koa, kei whea te tika i tua atu i tenei? Me mahi tika tatou ki katoa te tangata. Me wehewehe e tatou te Pire nei kia toru nga wahanga, me ki tatou mehemea kei te taea e te Maori te tu o te turanga o te Pakeha, a he whenua tona i raro i tetahi Karauna karaati— haunga ia nga whenua kaore ano i wehewehea—me rite tonu ia ki te Pakeha; mehemea e noho ana i raro i te tikanga iwi, me hoatu te mana ki a ratou hei whakakaporeihana ia ratou kia taea ai e ratou te whakahaere i nga tikanga marama mo o ratou whenua. Me tuku te Kawanatanga kia hoko i tana i hiahia ai, notemea e mahi ana ia i nga mahi e puta ai he painga mo te katoa. Na tenei tetahi mea me mahi e tatou, me mukumuku atu nga mahi he nga raruraru ranei o mua ake nei. Ko nga whakahaere ia ehara i te mea no nga tangata te he, engari no nga ture me nga whakatau a te Kooti, me tautoko ena. Engari ko nga mea tino he e kore e taea te mahi. Otira ko nga hoko whenua Maori i whakahaerea e nga taha e rua i runga i nga ritenga marama, engari na nga raruraru anake o nga ture i arai nga huarahi e oti pai ai, he mea tika me mahi e tatou he ture hei whakaoti i ena. Kaati, i te mea e whakamutu ake ano ahau i aku korero, e mea ana ahau, kia marama koutou, kua wehea e au kia toru nga pane o tenei korero. Mo te taha ki nga rarangi whakahaere a te Pire i nga Kooti i nga Tiati i nga Whakawa me era atu tu mea, e kore tatou e tautohetohe mo ena. I ata whiriwhiria i tino korerotia te Wahanga I. o te Pire nei i roto i te Komiti mo nga Mea Maori, a ko nga whakatikatika i taea e nga mema o te Komiti te mahi, i mahia ki reira. Ki taku mahara kaore kau pea he uauatanga o te paahitanga i tera Wahanga o te Pire ana uru ki te Komiti nui o te Whare Katoa nei, ki taku mohio hoki tera pea e tautoko nga taha e rua o te Whare i taua Wahanga. Engari tena ano pea etahi rarangi kotahitahi nei kaore i tino pai, i tino marama rawa, te mahi e te Komiti mo nga Mea Maori; Otira ma te Komiti nui o te Whare Katoa, ana tae ki te taima e takoto ai te Pire nei ki to ratou aroaro e kimi e tino whakapai era wahi. Mo te taha ki te Wahanga II. o te Pire. Kei te koa ahau ki te kupa a te Pirimia i ki nei mo tetahi atu taima korero ai tera wahi. Na he ahakoa pehea te rere ke o o tatou whakaaro, ko te aronga nui o tenei Pire kei runga i te here mo te mana-hoko-tuatahi; kia pehea ranei te rahi o te whanuitanga atu o te whakahokinga iho ranei; me pehea e rite ai ki te aronga o nga Maori e noho ana i tetahi wahi i tetahi wahi o te koroni; a he pehea te paanga o aua tikanga ki nga Pakeha e hiahia ana kia whiwhi i runga i te hoko i nga Maori, i etahi whenua ririki i tena wahi i tena wahi o te koroni. Otiro waiho ko te whakaaro tika te mea tuatahi ma tatou, kia puta ai he otinga pai mo tenei mea. Kia tika ta tatou mahi ki nga tangata katoa. Kei te mahara ake ahau puta noa ake tenei Pire i te Paremete, kua ahua pipiri tatou i runga i te mea me whakangawari atu me whakangawari mai i runga i te whakaaro tika o nga taha katoa e oti ai ia tatou tenei Pire hei ture pai.

Ko Hone Heke.—E mea ana ahau kia whai kupu ahau mo nga korero a te Pirimia me Timi Kara, i mua o te huringa o aku korero ki runga ki te Pire. E pa ana nga korero a te mema honore mo Waiapu ki runga ki te here mo te hoko a te Kawanatanga, me te korero mai he nui nga pai e tau ki runga ki te Maori mehemea ka hokia taua tikanga e te Karauna. I tino korero mai hoki ia i nga mate e pa ki te Maori mehemea ka whakaetia te hoko kia puare ki te katoa. I roto i nga tau maha kua pahure ake nei—me hopu ko te tau 1887, i te mea e whakataetae ana ia, ara e whakatete ana i tetahi atu tangata mo te turanga mema o Tai Rawhiti— ko te tino aronga o ana

korero i reira, a i nga tau o muri iho, e tahuri katoa ana ki te turaki i te tikanga e tango nei te Kawanatanga mana anake e hoko te whenua Maori, e arai nei i nga hoko whenua Maori a nga Pakeha noa, a i tino kaha ana korero i taua wa. Tenei ka panuitia atu e ahau etahi kupu o roto i tetahi ripoata a te mema honore i te wa i whakaturia ai nga Komihana e tenei Whare hei rapu i nga tikanga tino pai e marama ai nga whakahaere mo nga mea katoa e pa ana ki te taha Maori. Koia tenei ka panuitia atu nei.

"Ko nga korero kua takoto ki te aroaro o nga Komihana e tino whakaatu tuturu ana ko nga wahi i pangia e te here a te Kawanatanga, pera me te Takiwa-Kingi (ara, Rohepotae), kaore rawa i tika te utu e whakaaria atu ana ki nga Maori mo o ratou whenua. Ko ta te Kawanatanga utu e hoatu ana e toru hereni mo te eka: na i taua wa e tuhi tonu atu ana nga Pakeha noa ki nga tangata nona te whenua, e whakaae ana ki te hoatu i to kotahi pauna moni mo te eka. Na reira kei te takoto kotero noaiho etahi whenua nunui, a kei te whakaroaina te whakanohonoho o te motu nei ki te tangata; a kowai e miharo ki tenei ahua, i te mea hoki e kore ano nga tangata Maori e tango i te toru hereni mo te eka e whakaaria atu nei ki a ratou e te Kawanatanga; a i te mea ka hoatu e nga tangata noa kia kotahi pauna mo te eka; a me te tika ano ua a ratou. I roto i nga tau maha i puritia ai e te Kawanatanga ki a ia anake te mana-tuatahi mo te hoko i nga whenua Maori, he wa tera i tino maha ai nga mate i pa ki nga Maori."

Na kanui taku pukukata i au e whakarongo atu ana ki te mema honore. Kua tu ke ia inaianei he turanga ke. I ki ia i a ia i korero ake nei, he mea tika kia mau ki te Karauna taua tikanga. Mehemea ka whakaaetia e te Whare tera korero, heoi taku, kaore rawa e tika ana kia korero ia i aua korero hei tautoko ma te Whare, notemea kua tino takoto kua tino korero ia i era o ana korero ki nga Maori o nga takiwa katoa. Kaore au e mohio mehemea kua huri ke ana mahara kaore ranei. Na i tetahi atu wa i korero ia ki nga Maori ko te mana o ratou whenua me tau ano ki a ratou ki nga Maori. Ko nga Maori kaore e tiakina ana e te ture, engari e tutea ana ratou e nga hiahia o te Kawanatanga o aua wa. Ki te tukuna atu e nga Maori ki tetahi atu iwi te whakahaere o o ratou whenua, heoi ko te pakukutanga atu tena ake tonu atu. A ki toku ake whakaaro ka pera te ahua mo nga Maori, mehemea ka tangohia o ratou whitikanga e nga Ture e paahitia ana e tenei Paremete. Na he maha ana tohenga mo tenei korero, i roto i etahi huihuinga nunui o nga Maori, kia mau tonu ratou ki o ratou whenua. Na ka whakarongo atu nei au ki nga korero a te Minita i tenei po, kua tino rereke rawa i nga korero i korerotia nei e ia ki nga Maori o te Tai Rawhiti me etahi atu wahi. E hiahia ana ahau ki te whaikorero mo etahi o nga korero a te Pirimia. I te tuatahi, mo tana haerenga nei i roto i nga takiwa Maori. Tenei etahi reta maha atu, no nga takiwa katoa o te motu nei, kua tae mai ki au, na nga tino rangatira; e mea ana kaore rawa ratou i pai ki nga korero a te Pirimia i taua haerenga ona. Na ka tae ahau ki te whakatikatika haere i te aronga o era korero, ara mo te taha ki te Hauraro o Akarana. I pouri nga Maori o reira ki nga korero a te Minita. Na maua tahi ko te Pirimia te karanga i te tino hui nui o nga rangatira me nga Maori o Ngapuhi, o te Rarawa, i huihui ai ratou ki Waima, i te takiwa o Hokianga, kia rongu ai ratou i nga korero a te Pirimia me te mema honore mo Waiapu. I korero te Pirimia ki nga Maori mehemea he korero a ratou mo o ratou mamaetanga i nga ture me korero atu ki a ia. Ka rongu nga Maori i aua korero a te Pirimia ka koa. Ka tu te Pirimia ka whai korero ki a ratou, a ka tohutohu i a ratou mo nga tikanga maha; a ka tae ki te taima i mahara ai ratou kua mutu ana korero, ara kua tata te Pirimia te haere, ka patairia e nga Maori mehemea ka whai taima ranei ia ki te whakarongo ki a ratou korero—kua tae tera ki te ono karaka i te ahiahi—Na, kaore i marama te utu mai a te Pirimia. I ki mai ia kaore he taima, e whai ana ia i te haora o te pere poti; he tika ano pea tera. Otira tona tikanga me korero e ia tera i te tuatahi, kaua ratou e waiho pohehe, i runga i te mahara ka ata whakarangona ano a ratou putake e te Pirimia. Na mo nga whenua o te takiwa ki Waikato. He tika, penei ano me ta te Pirimia i korero ake nei, kaore nga Maori o reira e pai ana ki te here a te Kawanatanga kia tau ki runga ki o ratou whenua. Na, ko te tino take whakahe a nga Maori o Waikato me era atu wahi o te motu nei, koi nei: ko te iti rawa o te moni e whakaaria, atu ana, a e hoatu ana, e nga apiha hoko whenua a te Kawanatanga, kaore e rite ana te nui ki te moni a nga Pakeha noa. E hiahia ana ahau kia tino titiro te Whare ki tenei: heoi ta nga Maori e tonono ana kia mahia he ture hei arai i nga whakahaere he, i nga mahi tahae i nga mahi kino: heoi ano to ratou hiahia. Mahia he ture pai: a kaati i tena, Kei te whakatika ahau ki nga korero a te mema honore mo Haki Pei. E tika ana kia whakaritea te nui o te wahi e taea te hoko e te Maori ki te Pakeha noa. Kia kore ai e riro i te Pakeha kotahi nga whenua nunui, pera me nga hoko o mua. I raro i te Ture o te tau 1886 e 650 eka te mutunga mai. He tika tenei kupu a te Pirimia me whakahaere i runga i nga huarahi marama kia whakapono ai nga Maori ki nga mahi a te Whare. He tika tonu tera. Na mehemea e mea ana tatou kia whakapouo mai nga Maori ki a tatou mahi, he aha tatou te mahi ai i te Pire a te mema honore mo te Tai Rawhiti, e takoto nei taua Pire i to tatou aroaro, kei roto i taua Pire nga whakahaere katoa e tika ana mo nga whenua Maori. Mehemea e hiahia ana tenei Whare ki te mahi i etahi ture e pai ai te whakahaere o nga wheua Maori, me whakauru ra etahi o nga kupu a nga Maori. Na, tenei tetahi mea e tere ai te tae ki te pai, ara, whakaaetia ki nga Maori nga tikanga o roto i te Pire Whakahaere i nga Whenua Maori, kua whakaurua nei ki roto ki tenei Whare e te mema honore mo te Tai Rawhiti. Engari tera etahi waihi kei roto o taua Pire kei roto tahi hoki i te Ture Whakahaere Whenua Maori o te tau 1886. Na, kei te whakatika te mema honore mo Waiapu ki nga tikanga o taua Ture o te tau 1886. Na, ka korero ake ahau ki te Whare; i te tau 1887, ara, kotahi te tau i

muri iho o te paahitanga o taua Ture, ka korero ia ki nga Maori e whakahe ana ia ki nga tikanga o taua, Ture. Na i tenei po ka rongou atu nei tatou e whakatika ana ia i nga tikanga o taua Ture o te tau 1886. He mea miharo rawa tenei. Na, kei te mohio ano pea ia ko te mea tika me whakahaere nga Maori i raro i nga Komiti Maori; na koi nei taku e tino mahara ana he mea tika kia whakaaetia e tenei Whare. Ka whakaatu ahau ki te Whare, tenei etahi rarangi kei roto i te Pire Kooti Whenua Maori e takoto nei i te aroaro o te Whare, he mea tango atu i roto i te Pire i whakaurua nei e te mema honore mo te Tai Rawhiti. Tera ia ra, ko te whakapareihana me te whakata Komiti, he mea tango atu ena i roto i te Pire a te mema honore, me te rarangi hoki e mana ai te tikanga whakawhitiwhiti whenua. E ki ana ahau he pai rawa me i hopungia katoatia taua Pire e te Pirimia. Kaore he wahi o roto i taua Pire e takahi ana i nga ture o naianei. Engari e whai an a kia whakamahia nga wheua Maori. E hoatu ana i te mana ki nga Maori mo te whakahaere atu ki nga Pakeha me te Kawanatanga ranei. I korero nga Maori i tae ki te hui i Turanganui, kaore a ratou moni hei whakanohonoho i o ratou whenua ki te kararehe, no reira ka whakaurua he rarangi ki roto ki te Pire a te mema honore mo te Tai Rawhiti, kia ahei ai ratou ki te mea kia puta mai he moni ki a ratou hei whakapai hei whakanohonoho i o ratou whenua ki te kararehe, kia puta ai he hua ki a ratou, kia nohonohoa ai hoki te koroni. Na ko taku kupu mo tenei Pire e korerotia nei e tatou, ara, mo te Pire Kooti Whenua Maori, kei te whakatika ano ahau ki etahi rarangi, kei te whakaae tahi matou ko te Pirimia me te mema honore mo Waiapu ki aua rarangi. Otira tera etahi wahi o te Pire kei te whakahe ahau, notemea ka waiho aua wahi hei pataritari i nga Maori, a tena e tae ki te whawhai. He tika tenei korero. Ko nga tekiona 60 me te 61 aku e mea nei. Ko enei tekiona kaore e tika kia whakaurua ki roto ki nga Ture e whakahaerea ana i runga i nga whenua Maori. E tango ana i nga whaitaketanga o nga Maori, e huri ana ki nga tangata kaore nei he take, ehara nei i te toiwhenua no Niu Tirenī. He whenua pea o ratou i te takiwa e nohoia ana e ratou, engari ehara ratou i te toi o te whenua. Kei te kino enei tekiona mo nga tangata o te whenua. Ko tekiona 60 e hoatu ana ki nga Tiati i tetahi mana e ahei ai ratou ki te whakahau i te kai-ruri kia haere ki runga ki te whenua Maori ruri ai, ahakoa kaore nga tangata nona te whenua i te whakaae. E tango ana tera i nga tika o nga Maori. E tino he ana tera ki taku titiro. Engari kei te komititanga o te Pire ka motini ahau kia whakatikatikaina tenei mea, a ka tono ahua ki te Pirimia kia ata whakaarohia e e ia tenei, a kia whakaurua atu ki roto ki taua Pire etahi rarangi kia riro ai ano ma nga Maori ano e matua whakaae nga ruri i te tuatahi. Na ko tekiona 61 e huri katoa ana i nga whai-taketanga o nga Maori ki te Tumuaki Kairuri. He tino he rawa tenei. Kaore rawa he tika o tenei. E tango ana i nga whai-taketanga o nga Maori ki te whenua, e hoatu ana ki te tangata kaore nei ona take ki te whenua. Ehara i te mea, pera me ta te mema honore mo Haki Pei i mea nei, kei runga anake i te Tiriti o Waitangi te take o nga Maori ki te whenua, engari notemea ko ratou nga toi o te whenua hui atu ki taua Tiriti. E he ana te hanga ture i roto i te Paremete hei tango i nga whenua o nga Maori. Kaati ake tera. Ka korero ahau mo nga ruri mo nga moni utu i nga ruri. He mea nui rawa tenei. I raro i tenei Pire, ka kite nga mema honore, ka taea noatia ake te whakahaere o nga ruri ki runga ki nga whenua Maori, ahakoa e pai ana nga Maori kaore ranei. Na he he rawa ki taku mahara kia riakina nga ruri ki runga ki nga whenua Maori, kaore nei ratou i te pai, muri iho i tera ka whakatau i nga moni o taua ruri ki runga ki nga whenua, me te aki iho i te rima pauna i roto i te rau pauna o te moni nui o te ruri, a ka haere tonu taua moni initaretī i ia tau, hei utu ma nga tangata nona te whenua, Engari ka whakamatau ahau ki to whakauru i tetahi rarangi hei whakapai ake i tera ahua, a e mea atu ana ahau ki te Pirimia me ona hoa Minita kia pai koa te whakatutanga iho i tenei mea. Tera tetahi mea kei roto i te Pire, ko nga tangata tokoouou kei te kaha te mana ki runga ki te tokomaha; e he ana tenei. Mehemea i takoto i tenei Paremete i tetahi atu Paramete ranei ma te hunga tokoiti te hunga tokomaha e whakahaere, katahi ka tika. Engari i roto i tenei Whare kei ta te tokomaha te mana me te ritenga mo nga mea katoa; na i te mea e penei ana te tikanga o tenei whare, kaati me penei hoki te tikanga mo nga whenua Maori. Me riro ma te nuinga o nga tangata nona te whenua e whakaae te tuku o taua whenua, kaua e riro i te hunga tokoiti to tikanga mo te tuku mo te hoko mo te aha ranei i taua whenua. Kua kite tatou i era tau i nga raruraru i tupu i te mahi a te tangata kotahi. Ka ki ake ahau, mehemea ka paahitia tenei Pire i runga i tona ahua o naianei, ka tino tupu ake he raruraru i waenga i nga Maori. He kupu tuturu tenei. E mea ana ahau me arai tera ahua e tenei Paremete. Na, i runga i te mea kua whakaae te Pirimia mo tetahi atu takiwa ka korero te wahi mo te here a te Kawana ki runga ki nga whenua Maori, heoi ka ata waiho a au mo reira aku kupu mo tera wahi.

Ko Te Miterehana (Mr. Mithelson). —Tena pea kaore he puaretanga mo tena ki a koe a muri ake nei.

Ko Hone Heke.—A kaati, motenei. I runga i nga tauira maha mo runga i tenei mea, ara, i te here o te hoko ki te Karauna anake, kua kite nga mema honore e tika ana me kore taua here a te Karauna ki runga ki nga whenua Maori. E rongou ake ana tatou ki nga mema o te taha ki te Kawanatanga e mea ana, he maha he nui nga mate i pa ki nga Maori i runga i te hoko puare ki te katoa, engari mehemea me hoko ki te Kawanatanga kaore e pera te nui o te pa o te mate ki nga tangata Maori. Ka taea e ahau te whakaatu ki tenei Whare he rite tonu te mate o te hoko ki te Kawanatanga ki te mate o te hoko ki te katoa. Tenei tetahi pitihana kei te aroaro o te Whare e whakaatu ana he nui te mate i pa ki nga Maori i runga i tetahi hoko a te Kawanatanga. Heoi taku e tino aki ana ki te Whare nei, me hanga he ture hei arai i nga mahi nanakia, kia kore ai e pa he mate ki nga Maori i runga i

nga whakahaerenga hoko whenua i waenganui i nga Maori me nga Pakeha. Na, ki toku whakaaro, ko nga mahi katoa e whakahaerea ana ki nga tangata nona te whenua, ahakoa na te tangata noa iho na to Karauna ranei, me tuku katoa ma nga Komiti poraka e mahi. E mea ana ahau me whakaae tera. Me tuku ki te nuinga o nga tangata o te poraka te tikanga, ko te whakaaetanga o te nuinga e hopu i te tuatahi, katahi ka whai mana te Komiti ki te whakahaere i te whenua, i nga tikanga ranei, i hoatu ai e nga tangata nona te whenua kia mahia e te Komiti. Na, mo ta te Kawanatanga e mea nei me whakahoki atu ki te Karauna te mana tuatahi o te hoko i nga whenua Maori, ara, me here aua whenua kia kore ai e taea te hoko e nga Pakeha noa. Ka korero ake ahau, kua rongu au ki nga Pakeha me nga Maori hoki, ko te moni e whakaaria ana e te Kawanatanga, hei utu ki nga Maori mo o ratou whenua, he iti rawa atu, kaore e tatata ana te nui ki ta nga Pakeha noa. Na mo nga ture katoa e mahia ana i roto i tenei Whare, e tangohia atu ai ma te Kawanatanga nga painga e whakawhiwhia ana ki nga whenua e nga mahi me nga whakahaere ehara nei i te tangata nona te whenua i whakahaere ki reira, engari na te Kawanatanga na te iwi nui tonu ranei i tupu ake ai aua tu painga ki runga ki te whenua; e mea ana ahau, notemea he iti rawa te moni a te Kawanatanga e whakaari mai ana hei hoko mana i nga whenua Maori, na reira kua aua tu ture e pa ki nga whenua Maori. E riro katoa ana hoki i te Karaunga, mo runga i te rua hereni noa iho mo te eka, nga tikanga katoa o te whenua; tena ko ta te Pakeha noa nei e tae ana ki te pauna mo te eka. E mea ana ahau ko nga Pire penei kua e tau ki runga ki nga whenua Maori. Me nga reiti hoki, me nga ture pane kuini mo nga hoko whenua Maori, me kore e tau ki runga ki nga whenua Maori. Ki au e tika ana tenei korero mo runga i te mana o te Karauna ki runga ki nga whenua Maori.

Ropata Te Ao.—E te Pika, i pootitia mai nga Mema ki tenei Whare hei main i te mea tika. Koi nei te take i pootitia ai nga Mema ki tenei Whare. I te po o te Paraire kua taha ake nei ka rongu ahau i etahi whai-korero pai a etahi Mema, ara, a Hon. Kapene Rahera me Ta Ropata Taute, a, i tenei po ka rongu ano ahau i etahi whai korero pai a Te Miterehana me Te Pere mo tenei Pire; a koi nei taku kupu, kia pai hoki te whiriwhiri a tenei Whare i tenei Pire kia tino mahia ai hei Ture pai. Ki ta te Maori whakaaro ko nga ture katoa, e pa ana ki nga Maori, kua paahitia nei e tenei Whare i nga tau kua pahure ake nei, e patu ana te ahua o etahi i te iwi Maori. Kua mahia kinotia te iwi Maori e te Kawanatanga, a kaore nei ano he ture pai mo nga Maori i hanga e ratou. Koi na te take i mea atu ai ahau ki tenei Whare me mahi he ture pai mo te iwi Maori. Ko tenei iwi ko te Maori, otira kei te mohio nga mema honore, kei te rereke kei te tauhou hoki tona ahau, a kaore e tika kia rite tahi te whakahaere mo te Maori ma te Pakeha. Ko te Pakeha ehara ia i te iwi tuturu ake o Niu Tireni, ko te Maori kua tae tuatahi mai ki tenei motu. I te taenga mai o te iwi Pakeha ki konei ka hanga he ture mo te iwi Maori, te mutunga iho o era mahi tu ana ko te Ture Kooti Whenua Maori hei whakahaere mo te iwi Maori, a kua mate te iwi Maori i te Kooti Whenua Maori, a, i tenei Whare hoki, a he patu tonu te mahi a te Paremete i te iwi Maori i te timatanga mai rano o tenei mea o te Paremete tae noa mai ki tenei Paremete e tu nei. Na reira ahau ka ki he maha nga mate kua pa ki te iwi Maori i te Paremete. Ko te Kooti Whenua Maori tetahi mate. Ko nga Ture Reiti Whenua Maori tetahi mate. Ko enei me etahi atu nga mea e mate nei te iwi Maori, na reira ahau ka ki atu ano, kia pai te hanga a tend Whare i tetahi ture mo te iwi Maori. No tenei tau ka hanga e te iwi Maori tetahi Pire mo ratou; otira e rua a ratou Pire i hanga ai, a kua kokiritia atu aua Pire ki tenei Whare i tenei huihuinga o te Paremete, ara, ko te Pire Mana Maori tetahi ko te Pire Whakahaere Whenua Maori tetahi; otira kaore i paingia aua Pire e te Kawanatanga. Na, i muri iho ka tukuna mai nga pitihana tautoko a te iwi Maori i aua Pire, a kua ripoatatia e te Komiti mo nga Mea Maori aua pitihana. Ko nga Maori nana i haina aua pitihana i nuku atu i te tekau mano te maha. A, he pai rawa ki au mehemea i paahitia e tenei Whare aua Pire hei Ture, kia mutu ai nga raruraru mo nga whenua Maori. Ko enei Pire i whakaaetia e te iwi Maori, na reira ka mea ahau me whakanuku tenei Pire e korerotia nei i tenei po mo tetahi atu tau. Ki toku mohio ko te hiahia ano tenei o te nuinga o nga Mema o tenei Whare, ara, me nuku tenei Pire mo tetahi atu tau. Kei te whakaae ano te nuinga o te iwi Maori kia paahitia tenei Pire, mehemea ka whakaaetia etahi menemana kia uru ki roto; na reira ka tono atu ahau ki tenei Whare inaianei kia nukuhia tenei Pire mo tera tau, kia ai ai he taima hei mahinga i nga menemana. Ko tenei tono aku e ahu atu ana ki te Minita Maori kei a ia nei tenei Pire e whakahaere ana. Kua tono te iwi Maori ki tenei Whare kia whakaaetia ma te iwi Maori ano e hanga he Pire mo ratou, a ka tuku mai ai ki tenei Whare kia whakamana. Na koi nei tonu ta ratou e tono atu nei. Ki toku nei whakaaro ka kaha noatu te iwi Maori ki te whakahaere i ona whenua, a mehemea ka whakaaetia kia riro ma ratou ano e whakahaere o ratou whenua kua kore he raruraru. Koi nei te take i tautoko ai ahau i nga Pire i kokiritia nei e nga Mema Maori ki tenei Whare. He mea nui rawa enei mea e rua ki ta te Maori titiro. A ka whakaatu ano ahau i nuku atu i te tekau mano nga tangata nana i haina nga pitihana tautoko i nga Pire Maori, na reira ka tona atu ano ahau kia nukuhia tenei Pire mo tera tau, Ka korero ahau inaianei mo te mana hoko i te whenua Maori e tonoa nei e te Kawanatanga inaianei kia tukuna atu ki te Karauna anake te mana hoko i nga whenua Maori. I mua, i te wa i te Karauna anake te mana hoko i nga whenua Maori, he nui te mate i pa ki te Maori i runga i tana tikanga. Ko tetahi whenua ko Wharepungu te ingoa i whakawakia e te Kooti Whenua Maori, a no te wawahanga hokona atu e te Kawanatanga mo te rua hereni me te hikipene mo te eka, a riro atu ana te whenua. Mehemea kaore i wawahia taua whenua e kore e hokona peratia e nga Maori nona, a kua kore i riro to ratou whenua. Tera ano tetahi

poraka kei te taha o tera, a, i pera ano te huarahi i hokona atu ai. Koi nei te take i ki atu ai ahau me mutu te whakawa a te Kooti i nga Whenua Maori; engari me tuku ma nga Maori ano e whakahaere o ratou whenua i runga i ta ratou huarahi e hiahia ai. E te Pika, i pootitia ahau ki tenei Whare hei hapai i nga tikanga kua korerotia ake nei e ahau i tenei po. Mo runga mo te Kai-tiaki mo te Katoa, ki ta te Maori whakaaro me mutu tana whakahaere i o ratou whenua; e korero ake ana ahau mo nga whenua o te Tai-Hauauru, a i ahau e hamumu ake nei me whakaatu ano ahau he maha nga pitihana a nga Maori kua tae mai hei tautoko i au mo runga mo tenei putake. Ko tetahi kua rongu ahau i nga korero a nga Maori mo te Kai-tiaki mo te Katoa, a nui atu to ratou kino ki a ia. Koia tenei nga mate o to iwi Maori kua korerotia atu nei e ahau ki tenei Whare i tenei po. He pai rawa ki au kia kaua e hoatu ki te Kawanatanga anake te mana hoko i nga whenua Maori, engari me waiho ano ki te Maori te tikanga o te hoko i ona whenua ki tana i mohio ai kei reira he painga mona. He aha te take i kiia ai me ture ano mo te Maori me ture ano mo te Pakeha mo runga mo tenei mea mo te hoko whenua. Kua takoto noatu te ture i te Tiriti o Waitangi kei nga tangata Maori ano te ritenga mo o ratou whenua me o ratou taonga, a he aha te take i mea ai te Kawanatanga inaianei ki te tango i tenei mana i homai nei e te Kuini ki te iwi Maori. Mehemea ka mate te Maori i runa i tana hokonga i ona whenua nona ano te he, kaore e pa atu tenei mate ki te Kawanatanga, ka mate ano ko te tangata nana te hoko i te whenua. Ko taku kupu whakamutunganga he tono atu ano ki te Kawanatanga kia whakanukuhia tenei Pire, kia whai taima ai tenei Whare me nga Maori hoki ki te ata whiriwhiri i ona tikanga.

Ko Tame Parata.—E te Pika, i te mea ko ahau tetahi o nga mema o te Komiti mo nga Mea Maori, e tika ana ahau kia hamumu i etahi kupu torutoru nei mo tenei Pire. E whakapai ana ahau ki te wahanga tuatahi o tenei Pire, notemea kei reira etahi tikanga pai. Kei taua wahanga tuatahi nga tikanga e ahei ai te Kooti ki te whakahaere i nga tu ahua katoa o te whenua. Engari kei te whakahe ahau mo te wahanga tuarua e hoatu nei ki te Kawanatanga anake te mana ki te hoko i nga whenua Maori. Ka tautoko ahau i te wahanga tuatahi o te Pire, a ki taku mohio, oti rawa ake i nga mema mohio ake i au te whakaururu atu etahi menemana, katahi ka pai rawa tenei Pire. He mea pai ki au te Kooti Whenua Maori, mehemea ka tika tana whakahaere i ana mahi, engari me kowhiti ko nga tangata tino mohio hei Tiati hei Ateha, a. hei nga tangata tino mohio hoki nga kaiwhakamaori. Otira kaua e kiia no te Kooti anake nga he, notemea tenei ano etahi raruraru maha i puta i runga i te kuare o nga kai-whakahaere o nga keehi i te aroaro o nga Kooti. A ko etahi raruraru i puta pea i runga i te ahua ngakaukore o nga Tiati. E kiia ana hoki ko etahi o nga whakatau a nga Tiati kaore i haere i runga i te aronga o nga korero pono i puta ki te aroaro o te Kooti. Tenei tetahi rarangi kei roto i te Pire nei, tera e paingia e nga Maori o te Waipounainu, ara, ko te rarangi e whakatu-whera nei i te huarahi e ahei ai nga Maori ki te whakawhitiwhiti i o ratou whenua ki a ratou Maori ano. He pai rawa kia mana tenei rarangi ki nga wahi katoa o te koroni. Eugari tenei ano tetahi rarangi kaore i tino tutuki ki tona mutunga e tika ai, ara, ko te rarangi mo nga wira Maori. E whakaae ana ahau ki te kupu a te mema honore mo Poneke e ki nei, kaore i tino tutuki tenei rarangi. Tenei ano etahi rarangi pai kei roto i te wahanga tuatahi o te Pire nei, ara, he rarangi hou rawa, kaore e uru ana ki roto ki nga Pire o mua atu o tenei. Otira me ki atu ahau, ahakoa ko te hea Kawanatanga, kowai Minita ranei, mana e whakatakoto he Pire ki te aroaro o tenei Whare hei whakaoti i nga raruraru, hei whakatatu ranei i nga tikanga katoa e pa ana ki nga mea Maori, e kore e taea. He mea nui he mea uaua rawa tenei putake. I mahara ahau i te paahitanga o te Ture Whakahaere Whenua Maori i te tau 1886, he ture pai rawa tera, a i tautoko ahau i taua mea, a i pouri ahau i taku kitenga kua whakakorea. Ko nga ture pera me taua ture te ahua kaua e tere te whakakore me roa ano e whakamatautau ana. Ana haria mai he Pire ki roto ki tenei Whare kaore tatou e mohio ka pehea te ahua o taua Pire ana paahitia, a ana whakahaerea ki runga ki te iwi, ahakoa na nga tangata tino mohio i mahi taua Pire, kia whakamatauria ra ano ki runga ki te iwi e mohiotia ai ona he, ona wahi ranei e tika ana kia menemanatia. I whakaturia e te ture kua whakahuatia ake nei e au, ara, e te ture i paahitia nei i te tau 1886, etahi Poari me etahi Komiti Maori, a kanui toku pouri mo te whakakorenga o taua ture. He aha te take i hereherea ai te ahua o te tangata Maori, i te mea kei te mohio noatu ia ki te whakahaere i ona whenua, ki te hoko atu ranei ki te Pakeha noaiho, a, heoi ano te mea e whaia ana ko te utu nui mo te whenua kia riro mai. He pono tena ano etahi Maori kei to kuare tonu, otira ko te nuinga kua mohio. Kei te mau tonu taku ki aku korero i whakaputa ai ki te Komiti mo Nga Mea Maori, ara, mo te wahanga tuatahi o tenei Pire. I au i Wairarapa i te rahoroi kua taha ake nei, ka tae mai tetahi whakaminenga tangata ki toku araaro, he whakaatu mai ta ratou kei te whakahe ratou mo te wahanga tuarua o tenei Pire. Ka tautoko ahau i te wahanga tuatahi o tenei Pire, tena ko te wahanga tuarua, ka pooti ahau kia hinga atu tera, notemea kaore ahau e pai kia kite ahau i tetahi mahi he e mahia ana mo nga Maori, ahakoa no tenei motu aua Maori no te motu ranei o te Waipounamu.

Ka mutu i konei nga whai-korero. Kaore te Whare i pooti. Heoi paahitia ana te Pire. Katahi ka tukuna atu ki te Komiti o te Whare Katoa. Engari kaore nga korero me nga mahi a te Komiti e perehitia ki konei.

"E hoa ma—Tena koutou. Ko ta koutou pitihana ki te Whare, e tono nei kia whakaaetia he whakawa tuarua mo Whakarewa me Kawerau No. 2 Poraka, kua tukuna atu ki te Kawanatanga, me te whai kupu atu ano kia uiuia taua mea. A he whakaatu tenei ki a koutou, kua mutu te ata uiui o ta koutou tono, a ki te whakaaro o te Minita mo nga Mea Maori, kaore e taea te whakaae o taua tono.

"Te Ruihi (T. W. Lewis).

"Ki a Paora Patu Whitiki, Te Umuhika, Matata, Pei o Pereti."

Turei, te 2 o Oketopa, 1894. Te Aute Kareti.

Ko Tame Parata. —Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei ka whakaritea e te Kawanatanga tetahi moni hei utu i tetahi takuta mo Te Aute Kareti, Haki Pei? Te take i ui ai ahau i tenei patai, notemea i enei tau kua pahemo ake nei kua papangia nga tamariki Maori me nga tamariki hawhe-kaihe o Te Aute Kareti e te mate. Na i te mea kaore nga matua e ahei ki te noho i te taha o nga tamariki i te wa e pangia ana e te mate hemo ana etahi. Ko tetahi take koki i matemate ai nga tamariki he kore moni na nga matua hei utu takuta.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Ka whakahaua tenei mea kia uiuia. I ahau i te pilo whakararo o te motu nei ka korerotia mai tenei mea ki au e etahi Maori tokomaha, me ta ratou whakaatu mai ano kanui to ratou wehi ki te tuku i a ratou tamariki ki taua Kareti. Koi na ano nga take ko a te mema honore i whakaatu mai nei. Heoi waiho maku e whakahaere.

Mane, te 15 o Oketopa, 1894.

Meiha Paraone.

Ko Te Toihi (Mr. Joyce).—Ka haria atu e ahau te ripoata a te Komiti mo nga Pitihana a te Katoa, mo runga mo te pitihana a Meiha Paraone, ko te ahua o tenei ripoata e penei ana, ki te whakaaro a te Komiti kanui te he o te whakahaere a te kai-pitihana mo te keehi a Meringa, otira he pai pea mehemea i tonoa atu e te Kawanatanga ma te kaipitihana ano e whakamutu tana mahi kai-whakamaori me tana mahi Kai-whakawa Tei Pi, i runga i te mea kua koroheke rawa ia a kua ngehe ona whakaaro ki te whakahaere i nga mahi pera; ko tetahi ki te whakaaro a te Komiti he iti iho te he o te kai-pitihana i te he o nga tangata i uru mai hei hoa mona i roto i taua mahi. Ka motini ahau kia whakatakotoria te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Ka mutu ta tera, ka tu ake ko etahi mema ka whakahe, ka mea me whakahoki te ripoata ki te Komiti, ko etahi i tu ake i mea kaore e tika kia whakahokia. Ko te Pirimia ko Ta Ropata Taute ko Kapene Rahera etahi o nga mema i tu ki te korero mo tenei putake. Ka mutu.

Ko Hone Heke.—Ki taku titiro e tika ana te korero a te mema honore mo Haki Pei. Ki toku whakaaro, ki te takoto he whakapae mo tetahi tangata, ahakoa he Maori he Pakeha ranei, he mea tika rawa kia whakapuaetia ki taua tangata nga huarahi katoa e taea ai tana keehi te whakawa e nga Kooti tino whai-mana o te koroni. E ki ana, a e tohe ana, etahi mema honore me whakaae a Meiha Paraone kia kawea atu i tana keehi ki to aroaro o te Tumuaki Kai-whakawa o te Kooti Whenua Maori, a ki toku whakaaro he mea tika rawa kia whakatuwheratia atu taua huarahi ki taua tangata. Ki te taea e taua tangata te whakaatuatu he he taua whakapae, ara, he tangata ia i mahi tika, kaati kua tuwhera he huarahi mona e ahei ai ki te pera; a waihoki, ki te kore e taea e taua tangata te karo o taua, whakapae, ma te Kooti tena e ripoata mai. Ko toku hiahia me whakahoki e te Whare tenei ripoata ki te Komiti.

Ko Wi Pere.—Ki taku mahara me tuku atu tenei keehi ma te Kooti e uiui, a ki te kitea e te Kooti he tika nga, korero i korerotia nei ki te aroaro o te Komiti, kaati e tika ana kia tau te whiu ki runga ki a Meiha Paraone. Na engari mehemea ka kitea he tito noaiho aua whakapae mo Meiha Paraone, kaati e tika ana tona mate kia whakaarohia. Kua rongu atu ahau ki tetahi mema honore e korero ana kua tangohia a Meiha Paraone nga moni a etahi Maori. Mehemea i kitea e te Komiti he tika taua korero, he aha te take e tukua atu ai tenei mea ki tetahi atu Komiti; engari katahi ka tika kia whiua te kaipitihana.

Ka mutu a Wi Pere ka pooti te Whare a riro ana i ta te taha ki te Kawanatanga, ara, kia kaua e whakahokia te ripoata ki te Komiti.

Tongariro Paaka Mo Te Iwi Katoa.

No tenei ra ka motinitia e te Minita mo nga Whenua, ara, e Te Makenehi, kia panuitia tuatorutia te Pire mo te Paaka o Tongariro.

Ko Takuta Numana (Dr. Newman). —He kupu torutoru taku ki te Minita mo nga Whenua. He whakamoemiti atu naku ki a ia mo tana mahinga i tenei Pire, a mo tona kaha ki te whakahaere kia paahitia rawatia. He hiahia tuturu tenei noku i nga tau kua pahemo ake nei, kia whakatapua a Tongariro a Ruapehu me Ngauruhoe hei paaka mo te iwi katoa, pera me nga paaka nunui o Marikena. Ki toku whakaaro ka tino koa nga

whakatupuranga tangata o nga tau e takoto ake nei mo te paahitauga e tatou o tenei Pire. Ko taku hiahia kia tapu rawa taua wahi ake tonu atu hei paaka mo te koroni.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie).—E hiahia ana hoki ahau ki te whakapuaki i etahi kupu torutoru nei. Ko te toru tenei o aku whakamatautaurangaki te Whare nei kia paahitia tenei Pire, a kanui toku koa inaianei i te mea kua kite iho ahau kua whakaaetia he paaka mo te iwi katoa. Engari ki toku whakaaro kaore ahau e mahi tika ki toku hoa rangatira Maori ki a Te Heuheu Tukino, ki te kore ahau e ata whakaatu ki te Whare i te kaha, o taua rangatira Maori ki te tautoko i au, a ki ki te whakangawari haere i etahi o nga Maori i whakaae ai ratou ki tenei Pire kia whakamana hei Ture. Kei te mohio nga mema honore he mahi uaua te paahi o tenei mea o te Pire e tenei Whare ki te tu mai nga. Maori ki te whakahe i taua mea. I nga Paremete e rua kua taha ake nei he whakahe tonu te mahi a nga Maori i tenei Pire, na reira i roa ai te oti. Engari no tenei tau i tae tinana mai ki Poneke nei tetahi rangatira Maori, ara, te tama, a Te Heuheu Tukino, kua mate nei, nana, nei i tuku taua wahi a Tongariro hei paaka; i haere mai taua rangatira hei hoa moku ki te whakahaere i tenei Pire, a, nana i ngawari ai nga Maori e whakahe ana ki tenei Pire. Na reira ki toku whakaaro, kaore ahau e mahi i te mahi tika ki te kore ahau e whakaatu i te nui o te mahi a tenei rangatira Maori i paahitia ai tenei Pire.

Ka mutu ta te Minita mo nga Whenua, heoi paahitia ana te Pire e te Whare.

Taite, te 18 o Oketopa, 1894.

Pire Mo Te Hoko I Te Motu O Hauturu.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka kawea mai e ia te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori, e mea ana taua ripoata me whakahaere te Pire mo te Hoko i te Motu o Hauturu.

I runga i te kupa, me takoto te ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Ko Hone Heke. — E whakahe ana ahau ki te Pire. Notemea kua waiho kia tata tonu te mutu o tenei tuunga o te Paremete, katahi ka kokiritia mai ki te Whare; a kaore nga tangata nona taua Motu a Hauturu i mohio ka peneitia te tikanga. Na taku waea rawa ki a ratou katahi ano ratou ka mohio ki tenei Pire me nga whakaaro o te Kawanatanga mo ratou. He tino he tenei tikanga. E ki ana te Kawanatanga tetahi take i penei ai te ahua, ara, i riro ai mo te tatanga rawatanga o te mutu o te Paremete e mahia ai tenei Pire, notemea kua rongorongo ratou ka haria he pi miere ki Hauturu e tetahi o nga tangata nona taua motu, hei whakatupu mana ki reira, a ki te tukuna taua mahi kia mahia ki reira ka matemate katoa nga manu o taua motu.

Ko Te Hutana (Mr. Houston). —Ka tu ake ia ki te arai i te korero a Hone Heke.

Ko Te Pika.— Ka ki e tika ana a Hone Heke ki a korero.

Ko Hone Heke.—I ki ano ahau i te korerotanga tuarua o tenei Pire, e tino whakahe ana ahau ki nga tikanga o taua Pire. Ko te ritenga o taua Pire, e tango ana i te whenua o nga Maori, ahakoa pai ratou ki te utu e hoatu ana kaore ranei. Ka tino whakatete ahau i tenei Pire i nga wa katoa. E tino he ana te Pire. Engari ki taku whakaaro ka oti ano he tikanga pai ki waenga i nga Maori me te Kawanatanga, mehemea ka pai te whakahaere atu ki nga Maori. He maha nga take o taku whakahe ki te Pire. Te tino take, mehemea i mea te Kawanatanga ki te tango i nga paanga o nga Maori, me whakaatu ki a ratou i mua ra ano. No reira he tika rawa me waiho te Pire mo tera Paremete. Na ko te mahi tika ma te Kawanatanga, he whakahaere i nga Maori kia kitea ai mehemea ranei kaore e oti he tikanga pai mo o ratou paanga. Ka tonoa e ahau te Whare kia pooti mo tenei mea, a kei te taenga ki te Komiti ka tino whakatetea e au tenei Pire.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKenzie).—Kaore ahau e. whakamiharo ki te whakatete a te mema honore ki tenei Pire. He pera tonu ia ki nga mea katoa e pa ana ki nga Maori e kawea mai ana ki roto ki tenei Whare. Engari kua he te whakaatu mai a te mema honore ki te Whare. Kua ki mai ia kaore nga tangata nona a Hauturu i te mohio kua tuturu te whakaaro o te Kawanatanga me paahi tenei Pire, a kua ki hoki ia ehara tenei i te mahi tika. I etahi tau i mua ake nei kaore e mohiotia ana kei nga Maori ano tenei motu. He maha nga tau e maharatia ana kua riro noa mai i te hoko taua motu i era tau noa atu, ara, i te wa i hokona ai etahi o nga whenua o te Takiwa o Akarana. I muri iho ka kitea kei te whai-kereeme ano nga Maori ki taua motu, na reira ka timataria te whakahaere o te hoko. I whakaae nga Maori ki tenei hoko, a i whakaaetia te moni mo te hoko me nga tikanga o te hoko, engari kotahi te rangatira i mea me hoatu te £3,000 ki a ia anake. Kaore te Kawanatanga i whakaae ki tera, na reira te Kawanatanga ka mea kia tukua atu ki a ratou te mana e noho nei i roto i te rarangi tuatahi o te Pire, kia kitea ai kowai nga tangata hei utunga atu i nga moni. Kotahi tonu te tangata e whakararururu ana i te hoko. Kua tae mai te waea ki au, he whakaatu mai kua mea taua tangata ki te tahu i taua motu ki te ahi. Ki taku mahara he aitua nui tera mo te koroni me nga Maori ano hoki mehemea ka tahuna taua motu ki te ahi. Kaore tenei Pire e mea ana me tango noa ake te whenua o Nga Maori, engari me tango i runga ano i te utu tika. Kaua te mema honore e mahara ka mahia kinotia nga Maori. He mea kau ake naku enei kupu kei kiia kaore i whakahokia nga kupu a te mema honore.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Kaore pea te mema honore i te mohio ki nga korero mo tenei

motu. Ka takiwhitu ka takiwaru whakawakanga o Hauturu, a he uaua rawa nga pakanga i roto i te Kooti mo taua motu. Na he maha nga ran pauna, a te rangatira Maori i whakahuatia ake nei e te mema honore, kua pau i runga i nga pakanga mo te taha ki tona hapu; a ki taku mahara mehemea ki te hoatu ki taua tangata ake te moni kia rite ki ana moni i pau i te whakawakanga mo te taha ki tona hapu, kua pai. Koira ki au te ara pai mo te Kawanatanga.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kua tino kimi ahau i nga tikanga katoa o tenei mea. Heoi te take o te rarururu, he mea kia hoatu he moni nui. Ehara i nga Maori ake, engari kei muri i a ratou etahi atu tangata e whakakiki ana i a ratou.

Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson).—Naku te tikanga tuatahi kia hokona tenei moutere. Kua haina a Tenetahi, kaore he tikanga ki a ia. Engari era atu etahi tokorua tokotoru ranei kaore ano i haina, a he mea atu naku ki te Kawauatanga kia tirohia mehemea heoi ra ano o raua whenua ko Hauturu anake. Mehemea he pera te ahua, kaati e he ana te tango i to raua paanga kia matua hoatu ra ano he whenua mo raua ki tetahi wahi atu.

Ko Te Tamihana (Mr. Thompson). —Ki toku rongo kotahi ano te tangata e whakararururu ana i te hoko o taua moutere ko Tenetahi. Ki te mahara o nga tangata o Akarana he nui rawa te £3,000 e hoatu nei mo te hoko o taua moutere. I tupu te rarururu o te hoko i runga i te hokonga hetanga a etahi Pakeha i nga rakau. I hokona e ratou i a Tenetahi. E mea ana ahau me paahi te Pire, kei tahuna te ngaherehere ki te ahi kua kino te moutere.

Ka mutu nga korero a whakaaetia ana te motini.

Nga Maori O Waitaki Me Waihao.

Ko Meiha Tuati (Hon. Major Steward).—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea kua tatu i a ia tana mahara mo te whakarite takuta mo nga Maori o Waitaki me Waihao, a mehemea kua rite, me whakaatu mai e ia nga tikanga o te whakariteritenga, me nga ingoa hoki o nga takuta kua whakaturia mo taua mahi? Kua korerotia ano tenei mea i era atu wiki e taku hoa honore e te mema Maori mo te Waipounamu.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kei te whakahaerea taua mea, engari kaore ano i oti noa.

Honana Maioha.

Ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson). — Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea kei te pehea tona whakaaro mo te pitihana a Honana Maioba, i tukua mai nei e te Komiti mo nga Mea Maori ki te Kawanatanga kia ata whakaarohia?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Kaore ano i tae mai taua ripoata.

Nga Maori O Te Wairoa.

Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell).—Ka patai ahau ki te Pirimia (1) Mehemea kei te mohio ia ko nga taewa i tukua atu e te Kawanatanga ki nga Maori o Te Wairoa i tukutukua ki nga tangata e whai rawa ana; (2) mehemea kei to mohio ia ko etahi o aua taewa i hokohokona atu ki tetahi taone i reira tata ano; (3) mehemea ranei i pera ano hoki te whakahaere pohehe ki etahi atu Maori; (4) a mehemea i whakahaerea i te whea ahua i ta wai kupu ranei te tuhanga o aua taewa? Kua tae mai ki au nga reta whakaatu mai he tika katoa nga mea e patairia atu nei e au.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Ko te whakahoki atu tenei mo te wahanga (1) me te whanga (2) o te patai. Kaore rawa i pera te rongo o te Kawanatanga me ta te mema honore e korero mai nei. Mo te wahanga (3) Kaore te Kawanatanga i te mohio i tupatokore te whakahaere mo tenei mea mo etahi atu mea ranei. Mo wahanga (4) Ko Mr. Hunter Brown, Tiamana o te Kaute Kaunihera o Te Wairoa, ko Tamati Kara (Mr. Thomas Carroll), mema o taua Kaute Kaunihera me te Tamihana Huata, minita karakia i nga Maori o taua takiwa, nga tangata i whakaritea hei tuhatuha i aua taewa. I penei me tenei e whai ake nei te tuha o nga taewa. Te Whakaki, 10 peeke; Korito, 10 peeke; Ngamotu, Kihitu me Ahaka, 35 peeke; Whakaahurau me Pukepoto, 10 peeke; Te Uhi me Mangatutu, 20 peeke; Waihirere me Makeakea, 15 peeke; Tokiatu, Whakapau me Parara, 15 peeke; Ruataniwha me Matiti, 15 peeke; Hikawai me Te Mira, 15 peeke; Ramoto, Pakowhai me Mangaaruhe, 20 peeke; Arimawha me Te Waiiau, 30 peeke; Te Paina, 5 peeke; nga Maori o Mohaka, 2 peeke. Kua pa mai te pouri ki au mo te hoatutanga o tenei patai ki runga ki te Ota Pepa, he pai rawa mehemea i ata whakaarohia i te tuatahi e te mema honore tenei mea, kia tino tika ai nga putake o tana patai.

Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell).—Kei te marama ahau ki te kaupapa o taku patai.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). —Kua patua e au te waea ki te Tiamana o te Kaute Kaunihera a kua tae mai ki au tana whakautu, e ki ana kaore i te tika nga korero whakapae nei. I nui ake ai toku pouri mo tenei mahi a te mema honore, notemea kua whakapaea nga tangata i tukua atu ai ma ratou e tuhatuha nga taewa ki nga hapu.

Ko Kapene RAHERA (Hon. Captain Russell).— I tukua ranei he riwai ki etahi atu wahi o Haki Pei?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kaore, engari he kai te mea i tukua atu ki etahi takiwa e rua e toru

ranei, ma nga Maori o aua wahi.

Paraire, te 19 o Oketopa, 1894.

Pire Mo Te Hoko O Te Motu O Hauturu.

I runga i te motini me korero tuatoru tenei Pire.

Ko Hone Here.—E tu ana ahau ki te whakaputa i toku whakaaro, ara, ki taku mahara he Pire noa tenei, ara, ehara i te Pire e pa ana ki te iwi katoa. Na ka patai ahau ki te Pika kia whakatau mai ia i tana kupu mo runga i te ahua o te whakatapokoranga mai o tenei Pire ki roto ki tenei Whare.

Ko Te Pika.—Ki toku whakaaro ko te tikanga mo nga Pire noa kaore e pa ana ki nga tikanga Maori ki nga tangata Maori ranei. I te taunga iho o te mana o te Karauna ki runga o Niu Tireni ka riro ma te Karauna e whakahaere nga tangata me nga whenua Maori. E whakahaerea ana o ratou whenua i raro i etahi tikanga motuhake, ko aua tikanga e tino takoto wehe ana i nga tikanga mo te Pakeha. Na reira kaore e pa ana ki tenei Pire te tikanga whakahaere mo nga Pire noa. Kua tukua atu e te Paremete tona mana kinga Kooti Whenua Maori me etahi atu Kooti motuhake, hei uiuia i nga take ki te whenua, kia kitea ai ko wai nga tangata nona. Otira i runga i tenei, kaore i tukua e te Paremete kia taka rawa atu tona mana i runga i aua tikanga ina hiahia ia ki te whakahaere i aua tikanga. Ko tenei Pire e korerotia nei mo te iwi katoa o te koroni te painga ina riro tenei moutere i te Karauna. E kore nga Minita o te Karauna e tuku kia pa he mate ki nga Maori, ko nga Minita nei hoki te kia-tiaki mo nga Maori. Ki taku e mohio ana e penei ana te ahua o taua moutere, ko te nuinga o nga Maori nona kua whakaae ki te hoko ki te Karauna, a he ruarua nei nga mea kaore i whakaae; na reira he tika kia riro tenei mea ma te Paremete e mahi. E tika ana he take whitikanga ano kei te hunga tokouou, otira kaore e tika ma aua tokouou e taami nga whitaketanga me nga whitikanga hoki o te hunga tokomaha. Ehara i te mea e tonoa ana kia whakahaerea te mana o te Paremete mo te taha ki nga tangata noa, engari mo te taha ki te iwi katoa o te koroni.

Ko Hone Heke.—Kua, rehitatia taua whenua i raro i "Te Ture Tuku Whenua, 1885."

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ehara i te mea kei te puritia tenei whenua i runga i nga ritenga Maori, engari kei raro i te Karauna Karaati.

Ko Te Pika.—No nga Maori te whenua, a ki toku whakaaro ehara tenei tikanga mo nga Pire noa. Kua puta i au taku whakatau mo tenei mea.

Ko Te Arena (Mr. Allen).—E hiahia ana ahau kia tuhia ki roto ki nga korero o te Paremete te whakaaetanga a te Minita mo nga Whenua, i roto i te Komiti, kia whakamana a Mr. Northcroft, te Kai-whakawa Tuturu o Akarana, hei uiui i te nui o nga moni a Tenetahi kua pau mo nga whakawakanga o Hauturu.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—E hiahia ana ahau ki te whakahe mo te paahitanga o nga ture penei me tenei Pire te ahua. Kaore ahau e whakahe ana ki te whakatau a te Pika. Otira e mea ana au me whakatikatika nga Ture whakahaere o te Whare, kia taea ai te awhina tahi o nga Maori penei me nga Pakeha. Ko te whakatapoko mai o tenei taura hou taku e whakahe ana. Tera kua whakaturia tetahi Komiti hei kawenga atu ma nga Pakeha i nga Pire katoa e pa ana ki o ratou tinana. Kaati me tuku atu hoki tetahi ture pera te ahua ki nga Maori, kia ahei ai hoki ratou ki te kawae atu i nga Pire e pa ana ki o ratou tinana ki o ratou rawa me a ratou moni, kia mahia e taua Komiti, ki a rite tahi ai te ritenga mo ratou ki te ritenga mo nga Pakeha me era atu pononga a te Kuini.

Ko Hone Heke.—E mea ana ahau kei te tino he te paahitanga o tenei Pire. I ohore te riakanga o tenei mea ki runga ki nga tangata o te motu o Hauturu. Titiro, no muri rawa ka whakaurua mai tenei Pire ki roto ki te Whare. He nui nga moni a nga tangata o taua moutere kua pau i nga pakanga whakawa mo taua moutere. Na Tenetahi i utu nga moni; ana moni ake i pau e £700. E £3,000 te moni i whakaaria atu e te apiha a te Karauna ki a Tenetahi. He tika i whakaae a Tenetahi ki taua £3,000, a ki te haina hoki i tona ingoa. Engari koi nei te take i whakaae ai ia. Ka tonoa e Te Tooro ki a Tenetahi kia hokoa atu taua moutere ki te Kawanatanga, ka whakaae a Tenetahi mo te £7,000. Kaore a Te Tooro i whakaae, engari ka ki kia £3,000. Ka whakaae a Tenetahi i raro i tenei tikanga, ka panuitia atu nei e an tona kiriminatanga:—

"E whakaaetia ana i runga i tenei pukapuka, i te mea e hainatia ana te tiiti whakawhiti ia Hauturu ki a Te Kuini, kaore e puta te moni utu mo taua whenua kia haina katoa ra ano nga tangata." Na me ki atu ahau na enei kupu o nga tikanga o te whakaaetanga, ka whakaaro a Tenetahi ka tika katoa tera mea i te apiha a te Karauna, na koi ra ki taku mahara te take i haina ai a Tenetahi i tona ingoa ki taua pukapuka. Tenei ano etahi o nga kupu o taua pukapuka,— "A ki te whakaae te katoa o era o nga tangata o taua whenua me puta ki a Tenetahi te £3,000, e pai ana me puta ki a ia, a mana e tuha ki a ratou i runga i o ratou hea."

E mea ana ahau ki te korero atu ki te Whare, he mea tino tinihanga a Tenetahi na te apiha a te Kawanatanga kia haina i tona ingoa i te tau 1891, notemea me i kore nga kupu o te pukapuka, kua korerotia ake nei e au, kaore rawa a Tenetahi i haina i tona ingoa ki taua tiiti, a kua kore a Hauturu e hokona ki te Karauna. Me whakaatu e ahau ki te Whare, ko Te Rahui tetahi o nga tangata e taua whenua kaore i whiwhi i nga moni o te

hoko, ko te wahine tenei a Tenetahi; a ko Ngapeka, tetahi o nga tangata nona te whenua, ho tamahine tenei na Tenetahi, a kaore ano tenei i haina i te tiiti. Na te he o nga whakahaere a te apiha a te Kawanatanga i mea ai a Tenetahi ki tana whanau kia kaua e tango i te moni hoko. I rongohia ahu i mea te Kooti Whenua Maori me te Tari Rehita Tiiti, ko te tiiti i hainatia e Tenetahi me etahi atu, i te tau, 1891, kaore ona mana. Otira ko tenei Pire kaore i te rite ki nga tikanga i whakatakotoria e te Tiriti o Waitangi; na ka whakaahia e au nga, tikanga katoa o te Tiriti o Waitangi, na te mea he pai rawa kia mohiotia inaia nei mehemea i mahia tikatia taua Tiriti i waenga i nga rangatira Maori me te Kuini, a mehemea kei te mana tonu ranei inaia nei. He pai rawa mehemea ka kiia tonutia mai e te Kawanatanga o Niu Tireni, o Ingarangi ranei, kei te mana tonu taua Tiriti kaore ranei. Mehemea hoki kaore i te mana tonu, kaati he wairua noa iho taua mea, he tinihanga noa iho na te Pakeha i te Maori. I te tau 1840 ka whakatakotoria taua Tiriti ki te aroaro o nga Maori, a i tino mea nga Maori me mana taua Tiriti ia te Kuini me nga Maori, me nga tangata katoa o te Karauna e noho ana i Niu Tireni. Engari i runga i taku titiro ki nga mahi a te Kawanatanga mo tenei Pire, me era atu Pire e pa ana hi te taha Maori, kua whakamana nei e tenei Whare, mehemea nei kei te penei he pukapuka rukenga te titiro a te Kawanatanga ki taua Tiriti. Na reira ahu i ki ai i tinihangatia nga Maori e nga tangata a te Kuini i i te tau 1840. Otira kua hoatu he mana ki te Kawana i raro i etahi Kupu-tohutuhu i whakaputaina i te tau 1892, e ahei ai ia ki te pupuri i tana whakaaetanga ki tetahi Pire, ara, ina kite ia kei te ahua rereke nga tikanga o taua Pire ki nga tikanga o tetahi Tiriti. Na mo tenei Pire ki taku titiro kei te tino rereke ona tikanga i runga i te aronga o nga tikanga o te Tiriti o Waitangi. Kei te tino marama aua Kuputuhutuhu ki te Kawana, a e penei ana, i mua o te whakaaetanga o te Kawana ki tetahi Pire e rere ke ana te ahua i runga i te aronga o nga tikanga o tetahi Tiriti, me matua tuku atu e ia taua Pire ki a te Kuini kia riro ke ai ma te Kuini e whakamana. Heoi aku kupu, engari ka, whakahe tonu ahu i runga i nga huarahi kua whakaatuaturia ake nei e au.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Mo te kupu a te mema honore mo te Tai Hauraro mo runga i te Tiriti o Waitangi, kei au ano oku whakaaro mo taua Tiriti, a kei te mohio au kei etahi mema ano o ratou whakaaro hoki mo taua Tiriti. Ki toku ake whakaaro i pai rawa nga whakahaere i mahia mo nga Maori: a e mohiotia ai te tika o tenei korero, me titiro ki te Whare e ata whakarongo nei i nga korero a te mema honore mo te Tai Hauraro i korero ake nei. Mo te patai a te mema honore mo Bruce, koia tenei taku whakautu, ko taku i hamumu ai i roto i te Komiti ka hamumutia ano e ahu ki roto ki te Whare nei, ara, ka whakaturia e ahu a Mr. Northcroft te Kaiwhakawa Tuturu o Akarana hei patai mo nga moni a Tenetahi i pau i te whakawakanga mo Hauturu. Ka tae mai taua ripoata hei reira ka kitea nga moni e tika ana kia tuhaina ki runga ki nga hea o ia tangata i uru ki te whenua, hei utu ma ratou mo ta ratou nei taha o nga whakawakanga, engari kaore i whakaeangia e aua tangata, ara e nga tangata kua tango nei i te moni a te Karauna; kaati ma te Kawanatanga e utu nga moni pera.

Ka mutu i konei nga korero, a panuitia tuatorutia ana te Pire.

Pire Kooti Whenua Maori Whakapumau Take Tika.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —E rua nga tikanga o tenei Pire. Tuatahi he whakatu i te Tiati Kooti Whenua Maori hei Tiati mo te Kooti Whakapumau Take Tika. He nui nga kiteatanga me mahi tenei tikanga; he maha hoki nga Tiati o te Kooti Whenua Maori e tika ana mo tenei mahi. Te take i whakaurua ai a Tekiona 5 na te mea e rangirua ana te ahua o te tu o Tiati Patene i raro i te ture i tu ai ia hei Tiati mo taua Kooti Whakapumau Take Tika, i te mea e tu ana hoki ia hei Tiati mo te Kooti Whenua Maori i taua wa. Ka motini ahu kia panuitia tuaruatia tenei Pire.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Kaua te Whare e whakaae ki tenei Pire. I oti i tera tau me whakatu he Kooti Whakapumau Take Tika, a me whiriwhiri i nga tangata tino mohio, i tino akona ki nga ritenga o nga ture katoa, hei Tiati. E mahara ana pea te Pirimia he pera tenei Kooti me te Kooti Whenua Maori; otira kaore raua e riterite ana. E mahi ana te Kooti Whakapumau Take Tika i nga tiiti Pakeha, e whai ana i runga tonu i te ture. He maha nga Tiati o te Kooti Whenua Maori e kore rawa e ahei hei Tiati mo tenei Kooti. I te ture o tera tau kaore e taea te whakamutu noa ake o te Tiati. Na i tenei tikanga a te Kawanatanga, e taea noa ake ana te whakamutu o te mahi a te Tiati e te Kawana. Tena pea he mano he mano nga moni e karangatia ai ia ki te whakawa; a he aha te take i meatia ai me whakatu ko nga Tiati o te Kooti Whenua Maori hei Tiati mo taua Kooti, i te me a hoki kei raro nga Tiati o te Kooti Whenua Maori i te mana o nga Minita. Ki taku mahara kaore e tika kia pera te ahua o nga Tiati mo taua Kooti me te ahua o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori. Ki taku me kaua tenei Pire e whakahaerea.

Ko Te Tiwini (Mr. Stevens).—He pai kia mahia tenei Pire. I te timatanga o te Paremete nei i patairia e au ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ka whakaturia e ia he Kooti Whakapumau Take Tika mo te taha ki te Tai Hauauru, me era atu wahi, kia pera te ahua me to Turanganui. E tika ana kia whakaturia he kooti mo enei takiwa kia taea ai hoki te mahi o nga raruraru o reira; na wai i ki me tawhara noa mo nga tau maha noa atu. Tera etahi Tiati o te Kooti Whenua Maori e marama noa atu ana hei Tiati mo aua Kooti Whakapumau Take Tika. E mea ana ahu me whakahaere tenei Pire.

Ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson).—Ki au me kua te Whare e whakaae kia paahitia tenei Pire. Kaore e marama ana nga Tiati o te Kooti Whenua Maori hei Tiati mo te Kooti Whakapumau Take Tika. He pono pea he maha nga keehi kei te Tai Hauauru hei whakawa ma te Kooti penei. Engari mehemea he pera me hanga ano e te Kawanatanga he ture hei whakatu hoki i tetahi atu Kooti Whakapumau Take Tika mo tera takiwa. Ki au me whakakore atu a Tekiona nama 3 me nama 4, notemea ki te paahitia aua Tekiona he nui te mate e pa ki te koroni.

Ko Te Patene (Mr. Button).—Me paahi tenei Pire hei ture. He maha nga Kai-whakawa Tuturu kei nga takiwa o te koroni nei, ehara nei i te roia, otira kei te tino marama ratou ki ta ratou mahi whakawa. E tika ana kia tu he Kooti Whakapumau Take Tika mo te takiwa ki te Hauraro; he nui hoki nga mahi ma taua tu Kooti ki reira. E mea ana ahau he tika kia tautokona tenei Pire e te Whare.

Ko Hori Hatihana (Mr. G. Hutchison).—I te mahinga o tu ture o tera tau i kiia i reira hei te tangata tino matau ki nga ture hei Tiati mo taua Kooti. Na inaianei e meatia ana hei nga Tiati noa iho o te Kooti Whenua Maori he Tiati mo taua Kooti. E whakahe ana ahau ki tenei tikanga.

Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell).—He tino whanui rawa te mana o te Ture i mahia i tera tau, na reira ki au hei te tangata tino marama hei Tiati mo te Kooti Whakapumau Take Tika. Kaore rawa e marama ana nga Tiati o te Kooti Whenua Maori hei Tiati mo tenei Kooti. Mehemea he nui rawa nga mahi, kaati me whakatu e te Kawanatanga tetahi Tiati hou hei hoa mo Tiati Patene.

Ko Tamihana (Mr. Thompson).— He tika kia mahia he Pire penei kia tere ai te oti o nga raruraru o nga hoko whenua Maori e takoto kino ana. Otira e kore e paingia e te katoa ki te riro ko nga Tiati o te Kooti Whenua Maori hei Tiati mo tenei Kooti. Ko nga putake taumaha ano e tika ana me tuku ano ma te Tiati tino mohio e whakatau. Ko te mea tika me rite te mohio o nga Tiati o tenei Kooti kia te mohio o nga Tiati o te Hupirimi Kooti. Ko te take i mahia ai te ture o tera tau hei whakatikatika i nga pohehe o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori; a ki te whakaturia ko aua Tiati ano hei Tiati hoki mo te Kooti Whakapumau Take Tika, kaore rawa e tika.

Ko Te Kere (Mr. W. Kelly).—Ka tautoko ahau i te Pire. Kua tae te pitihana a nga tangata o te takiwa o Pei o Pereti ki te Kawanatanga kia whakaturia he Kooti Whakapumau Take Tika mo to ratou nei takiwa. Ehara i te mea e pera ana me ta Tamihana i korero ako nei, ara, no nga Tiati o te Kooti Whenua Maori te he i raruraru ai nga hoko whenua Maori, engari na te taupatupatu me te raruraru o nga ture Kawanatanga. Na reira ki toku whae paahitia ana a tenei Whare i tupu ake ai nga raruraru mo nga hoko whenua a te Kawanatanga raua ko nga Pakeha. Ki au me paahi tenei Pire kia oti ai he huarahi e puta ai he ora mo nga tangata e pehia ana e nga ture o era atu tau.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—I runga i tenei mahi a te Pirimia e tarihahohahoa ana e ia te Ture pai o tera tau. I meatia i reira me kua e eke te ringa o te Kawanatanga ki te tohutohu haere i te Tiati o te Kooti. I meatia i reira kia toru nga tau o te Tiati e tu ana, a kua ia e taea te turaki i roto i aua tau e toru. Kua te Pirimia e tohe kia paahitia tenei Pire.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —He tino take i tonoa ai he mana hei whakatu i enei Kooti Whakapumau Take Tika ki nga takiwa katoa o te koroni. Na te kore o enei tu kooti i era tau kua pahemo ake nei i tau ai te kino me te raruraru ki runga ki etahi hoko whenua. Mo runga i te kupu e mea nei me whakatu nga Tiati mo nga tau e toru, me ki atu ahau kaore tera i roto i te ture o te tau 1893. Kaore kau he tikanga o tera mea; na ko te Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare kaore e mea ana me whakatuturu te turanga o nga Tiati. Ko etahi o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori he roia.

Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell).—Ae, engari kei te kapi katoa to ratou taima i te nui o a ratou mahi inaianei.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore, mehemea kua paahitia tenei Pire ka watea noa atu etahi o ratou inaianei mo tenei mahi. Na wai te ki ma te whakatu marire i te Tiati mo nga tau e toru katahi ka pono ka tika te mahi a taua Tiati. He maha nga Kaiwhakawa Tuturu e whakahaere nei i nga ture, e rite ana to ratou mohio ki nga ture ki te matauranga o nga Tiati o te Hupirimi Kooti. He nui rawa nga moni a te koroni e pau ki te whakaturia he Kooti motuhake mo tenei mahi. Kei te pai te mahi a Tiati Patene. Ehara ta tenei Pire i te whakaiti i a ia. He aha koia te take e kore ai e tika kia whakaturia ko etahi o nga Tiati o te Kooti Whenua Maori hei Tiati mo tenei Kooti. Otira tera etahi Tiati o te Kooti Whenua Maori e kore rawa e whakaturia e ahau mo tenei Kooti. Tera etahi e tika ana kia whakaturia. Heoi me tautoko mai te Whare i te Kawanatanga, kia hohoro ai te oti o nga raruraru o nga hoko whenua Maori. Te tikanga o tenei Pire he whakawatea i nga raruraru, kia tere ai te nohonohohia o nga whenua.

Ka mutu nga korero i konei, a pooti ana te Whare, e 46 i te Kawanatanga, a 13 i pooti kia hinga te Pire. Heoi paahi ana te Pire.

Hatarei, te 20 o Oketopa, 1894.

No te haawhe-paahi i te rua karaka ko noho te Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te Karakia.

Ka panuitia tuaruatia etahi Pire, a ka mutu era ka panuitia tuatorutia etahi atu Pire.

Pire Kooti Whenua Maori.

No tenei ra ka tae mai te ripoata a te Komiti Whiriwhiri o nga Whare e rua mo te Pire Kooti Whenua Maori.

No runga i te kupu, mehemea ranei me whakaae taua ripoata kua tu,

Ko Hone Heke.—Ka motini ahau kia kua te Whare e whakaae ki te whakatau a te Komiti Whiriwhiri o nga Whare e rua, ara, mo te wahi o taua whakatau e mea nei me patu a Tekiona 115 o te Pire, kia kore ai te Maori e whai mana ki te hoko ki te reti ki te tuku ranei i te whenua kua motuhake ki te tangata Maori kotahi; e mea ana ahau me penei ano te ritenga mo te tangata Maori me te ritenga mo te tangata Pakeha e whai mana noatu nei te Pakeha ki te reti ki te hoko ki te tuku ranei i ona whenua motuhake. He maha nga Ture kua paahitia e te Whare e pa ai he mate ki nga Maori, ara, nga Ture penei me te Ture Reiti me era atu Ture whakahaere taake. Na ki te penei te tikanga mo nga whenua Maori me ta te Pire e mea nei, me pehea e ea ai i te Maori nga rarururu e eke mai ana ki runga ki a ia me ona whenua, i te mea kotahi tonu te huarahi e tuwhera ana ki a ia ara, ko te hoko anake ki te kaaro kotahi tonu te huarahi tika, koia tenei, me pera ano te ture mo nga Maori me te ture mo nga Pakeha, e whai mana nei te Pakeha ki te hokohoko noa atu i ona whenua.

Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell).—Ka tautoko ahau i te motini a te mema honore mo te Tai Hauraro. Ko te mahi tika ma te Whare ko te hanga i nga ture mo te Maori me te Pakeha kia rite rite tonu te ahua. kua e rereke mo tetahi mo tetahi.

Ko Hori Hatihana (Mr. G. Hutchison).—Ki toku whakaaro kaore pea to Whare nei i te tino mohio ki te aronga o tenei mahi e mahia nei e ia ki nga whenua Maori. Kua rereke rawa atu inaianei te ahua o te Pire i tona ahua i oti ai i te Komiti mo nga Mea Maori. Ko te Wahanga II. o te Pire he muru tonu te ahua i nga whenua Maori. Ko tetahi ahua o tenei Pire, mehemea nei e mea ana he tamariki noa iho, he rorirori noa iho, te iwi Maori, a mehemea nei he iwi kua pana atu ki waho o te ture haere ai, ara, kua kore he ritenga mona. Ehara i te mea he mahara noku ka whakaaetia taku korero, kao, he hamumu kau ake naku i enei kupu torutoru, notemea kaore e kore te tae mai o te ra e tahuri ai ano te Whare nei ki te whakatikatika i tenei mahi pohehe.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —He tautoko tana i te whakatau a te Komiti Whiriwhiri, ara, he whakahe i te motini a Hone Heke.

Ko Tamihana (Mr. R. Thompson). —He tautoko taku ia Hone Heke. Ki taku kaore e waiho tenei putake; a tera Paremete ka ngana ano nga Maori. Tetahi me titiro ano te Whare ki nga mema Maori, kei te whakahe katoa ratou ki tenei Pire.

Ko Pukanana (Mr. Buchanan).— He tautoko tana i te motini a Hone Heke.

Ko Timi Kara (Hon. Mr Carroll). —Ki taku mahara ehara tenei i te taima tika hei tuunga atu mo nga mema ki te whakatete i nga menemana kua whakaurua nei e nga Whare e rua. Ki taku mahara te mea pai me hiki tenei putake mo tetahi atu takiwa, notemea kaore e kore te korerotia ano o tenei putake. Ki te whakaaetia me hiki tenei putake, he pai rawa tera, kia ai ai he taima hei hurihuringa ma toku hoa Minita i tenei putake, kia whai taima ai hoki taua tangata ki te ata tiroiro ano i nga ahua katoa o tenei mea. Me whakaatu ahau, kei te whakatika ano ahau ki te hunga e tohe nei me whai mana ano te tangata Maori kua whiwhi i te whenua motuhake ki a ia, ki te hoko atu ki te tuku ranei i taua whenua ki tana tangata i pai ai.

Ko Te Ranga (Mr. Lang).—Ka tu ake ahau ki te tautoko i te motini a te mema honore mo te Tai Hauraro. Ki taku titiro kei te mohio noa atu nga Maori ki te whakahaere i a ratou. He mahi he rawa tenei mahi e mahia nei ki nga Maori. Ka pehea ra nga Pakeha mehemea ka mahia he ture penei te ahua mo ratou. He tino whakahe taku i tenei mahi a te Kawanatanga.

Ka mutu nga korero, katahi te Whare ka pooti. Na ka kitea e 39 i te taha Kawanatanga, a e 25 i te taha ki a Hone Heke.

Turei, te 23 o Oketopa, 1894.

Pire Mo Horowhenua Poraka.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —I te mea kua tu atu ahau ki te motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire, me whakamahara ake ano e ahau taku kupu i whakaputa ai ki te Komiti mo nga Mea Maori, i mea nei ahau ka paahitia e au tenei Pire. Tera etahi menemana ka mahia i runga i te aronga kua korerotia e te mema honore mo Poneke, ara, e Te Pere. E mea ana ahau me whakamutu nga whakahaere hoko, reti, aha ranei, mo tenei Poraka mo Horowhenua, a me whakaoti nga mahi i waenga ia Meiha Keepa me Warena Te Hakeke. Ka whakamutua hoki e tenei Pire nga mahi katoa ki runga ki taua Poraka kia oti ra ano nga rarururu mo taua whenua.

Ko Te Wirihana (Mr. Wilson).— He nui aku korero mo tenei Pire, notemea kaore i mene ki roto ki tenei Pire nga tikanga katoa e mutu ai nga raruraru o taua whenua. Mehemea ka whakaae te Minita kia patua a Tekiona nama 2 a ka whakaae hoki kia whakatikatikaina ake etahi atu o nga rarangi o te Pire nei, heoi kua kore aku whakahe; engari mehemea ka tohe tonu te Minita kia mau tonu a Tekiona nama 2, kaati, ka korero ahau i aku korero.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Me ata tatari pea te mema honore kia kite ia i nga menemana e mahia i roto i te Komiti. Mehemea tera he whakahe mo te Pire e puta mai, ana uru ki te Komiti, e kore ahau e tohe kia whakahaerea te Pire i te mea kua tata tonu te mutu o tenei huihuinga o te Paremete. Heoi ano te take i whakahaerea ai e ahau tenei Pire, he whakarite i taku kupu kua puta.

Ko Te Wirihana (Mr. Wilson). —Kaore e marama ana nga kupu a te Pirimia. Katahi ka korero roa a Te Wirihana mo Horowhenua Poraka me nga tikanga o roto i te Pire. Ko tana i mea, ka pa he mate ki te nuinga o nga Maori o taua Poraka i nga tikanga o taua Pire, ina paahitia e te Whare.

Ko Te Tiwini (Mr. Stevens).—I penei te ahua o tana korero. I te tau 1872 ka paahitia tetahi whenua e te Kooti Whenua Maori e 52,000 eka te nui, ko Horowhenua te ingoa. Na te matua o Warena Hunia anake i utu nga moni i whakawakia ai taua whenua. No muri iho ka wawahia te whenua ki nga hapu o Muaupoko iwi; ka toe 14,000 eka ka whakataua tenei ki a Meiha Keepa me Warena Hunia; a puritia ana e raua taua whenua i raro i tetahi Tiwhikete i whakaputaina i raro i te Ture Whakawhiti Whenua. Ka whakahe etahi Maori kaore nei i tino whaipaanga ki taua whenua. Katahi ka tonoa he whakawa tuarua, a whakaaetia ana. Heoi ka whakawhaka ano taua whenua a ka whakataua ano ki te whakatau tuatahi a te Kooti. No muri ka wahia taua whenua, ki a Meiha Keepa tetahi wahanga ki a Warena Hunia tetahi wahanga; katahi ka whakaaria atu e Warena Hunia kia 1,500 eka hei hoko atu mana ki te Kawanatanga; ka puritia e ia kia 2,000 eka mona me tana whanau; a ka hoatu e ia mo te iwi kia 2,500 eka. He mauahara no te taha ki a Meiha Keepa ki a Warena Hunia i puta ai tenei raruraru. He Pakeha kei tua i a Meiha Keepa e aki mai ana i a ia, no reira tenei raruraru. Me paahi tenei Pire. Otira ki tana titiro kaore i kapi katoa i te Pire nga raruraru e pa ana ki te Poraka o Horowhenua, engari me hoatu ano he rarangi ki roto kia taea ai te tono o Meiha Keepa, kia whakaatu mai i peheatia e ia nga moni o taua poraka, mai ano o te paahitanga e te Kooti tae noa mai ki tenei ra.

Ko Te Pere (Mr. Bell).—He kaitiaki te aronga o Meiha Keepa raua ko Warena Hunia, i whakaurua ai ko raua anake ki roto ki te tiwhikete o te Poraka. I tino rongorongo ahau i roto i te Kooti Whenua Maori, i Whanganui, i te Tumuaki o te Kooti Whenua Maori e ki ana he kai-tiaki a Meiha Keepa me Warena Hunia. I whakaae a Meiha Keepa e tika ana tera, engari ko Warena Hunia kaore i whakaae. I kiia e te Minita mo nga Whenua e kore e hoatu he moni mo te hoko, kia watea ra ano nga raruraru o taua poraka; na e whakaae ana a Tekiona nama 2 o te Pire, kia hoatu he mana ki te Kawanatanga, e ahei ai ratou ki te utu atu ki a Warena Hunia i te £6,000. Na e £2,000 kua utua ki a Warena Hunia o taua moni, e £500 kua riro i a Tanara Pereiha. Kei te aroaro o te Hupirimi Kooti tenei raruraru e takoto ana inaianei, na e meatia ana e tenei Pire kia hoatu te £6,000 ki a Warena Hunia hei ruke mana, ehara nei i a ia anake taua moni. Ko ahau a whakahaere ana i mua mo Warena Hunia, no taku kitenga e tango he ana ia i te whenua o Muaupoko, katahi au ka mea e kore au e mahi i nga mahi a te tangata e hao ana i nga whenua o nga tangata nona te whenua.

Ko Takuta Numana (Dr. Newman). —I whakahe ki te Pire. I mea me ata pupuri nga moni, kia kitea ra ano ko wai nga tangata tika nona te whenua.

Ko Wi Pere.—E tino hiahia ana ahau kia paahitia tenei Pire. A ki taku kaua e herehere e tenei Pire ko nga ringaringa anake o nga Pakeha noa iho, engari me herehere hoki nga ringaringa o nga apihi Hoko Whenua Maori a te Kawanatanga, kia kaua ai ratou e hoko i Horowhenua Poraka. He maha nga pitihana kua tae mai ki te Whare nei mo tenei Poraka, engari ahakoa aua pitihana maha, kua hoko te Kawanatanga inaianei i tetahi wahi o taua whenua. Na reira ahau ka tohe, ehara i te mea ko nga tangata noa iho anake e mutu te hoko i taua whenua, engari me mutu hoki te hoko a te Karauna, kia kitea ra ano e te Kooti Whenua Maori, e tetahi atu Kooti whai-mana ranei, ko wai nga tangata tika nona taua whenua. Kaore aku whakahoa ki tetahi taha ki tetahi taha. E mohio ana nga mema honore e toru nga taha kei tenei korero, ara, ko Te Keepa Te Rangihwinui, ko Warena Hunia, ko Muaupoko iwi. Te mea pai e tau ai tenei raruraru me tuku atu ki te aroaro o te Kooti Whenua Maori, kia kitea ai ko wai nga tangata o Muaupoko iwi e tika ana kia whakaurua ki te tiwhikete mo te whenua; ka mutu tera me kimi nga paanga me nga hea o ia tangata i roto i te Poraka, hei reira ka tino kitea te ahua o Te Keepa Te Rangihwinui me Warena Hunia. Ki te whakaroaina ano tenei mea pera me ia tau kua pahure ake nei, ko te mutunga iho he mate nui e pa ki a Muaupoko iwi, a kore rawa he painga o te poraka e puta ki a ratou. Ko toku hiahia me panui tuarua tenei Pire, na, ana uru te Pire ki te Komiti o te Whare, hei reira ka motinitia e ahau tetahi menemana, a e hiahia ana ahau me paahi taua mea, kia whaimana ai te Kooti Whenua Maori ki te whakapuare ano i te karaati o taua whenua, a kia ahei ai taua Kooti ki te whakawa tuarua i te whenua; a ana kitea e ia ko wai nga tangata tika, me whaimana ia ki te whakauru atu i aua ingoa ki roto ki te karaati mo te whenua; a kia puta atu ai he ora mo nga tangata o Muaupoko iwi, kua maha nei a ratou pitihana ki te Whare mo Horowhenua Poraka.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Kaore he take o tenei Pire e paahitia ai, notemea kua mana tetahi Ture hou hei arai i te hoko a te tangata Maori i tona whenua ki te Pakeha noa iho, engari ki te Kawanatanga anake.

Ko Hone Heke.—Kaore e painga e puta mo Muaupoko iwi i te Tekiona nama 2 o tenei Pire. Kei te tino mohiotia inaianei. i te whakataunga o Horowhenua ki enei rangatira e rua, kia Warena Hunia me Meiha Keepa, i maharatia hei kai-tiaki raua mo te iwi nona te whenua. I korerotia tenei e te Tiati nana i whakawa tuarua tenei whenua, ara, i whakaturia a Meiha Keepa hei kaitiaki mo te taha ki nga tangata o Muaupoko iwi. Kua takoto ki te aroaro o tetahi o nga Komiti o te Whare te korero a Meiha Keepa mo tetahi wahi o Horowhenua Poraka, he whakaatu mai, ae, he kai-tiaki raua ko Warena Hunia mo te iwi. Engari i mate ai nga tangata o Muaupoko i tukua atu te whenua ki a raua i raro i Ture Whakawhiti Whenua, na reira kaore e taea te whakawa tuarua. E ki ana te mema honore mo Rangitikei, ko te ritenga Maori, koia tenei. no te rangatira te whenua me te iwi hoki. E whakatika ana ano ahau koi ra te ahua o mua, engari he tangata tino mahi tika te rangatira o mua, no naianei no nga mahi a te Pakeha kua rereke, no reira enei raruraru. Mehemea ka uru i te Pirimia he rarangi ki roto ki te Pire hei pupuri i nga toenga o nga moni, kia kitea ra ano te peheatanga mo Muaupoko iwi, ko te tikanga marama tera, e hoki mai ai he waiora ki a ratou i o ratou mate o era tau maha. Tena tetahi wahi o te Pire e kino ana ki au, ko te whakamana i te Kawanatanga ki te hoko i etahi wahi o te Poraka. E tino he ana tenei mo te taha ki te iwi, ara, ki te whakaetia te hoko ki te Karauna ki te tangata noa iho ranei. Me mutu enei mea kia tau ra ano nga tangata tika mo te whenua. Ana tu ake ahau ki te whai-korero ki tenei Whare he whakatumatuma tonu te ahua o te mahi a te Pirimia ki au. Engari kaore e mutu i tera aku korero. Ka tino puta i au aku korero mo tenei Pire, a ki te moutou te taima o te Whare, ehara i au tera he, engari no te Kawanatanga, he hari mai hoki no ratou i nga Pire rereke ki roto ki te Whare hei taunu ma nga mema, a i nga Pire kaore nei e puta i aua mea he ora mo te iwi Maori. Kaore e mutu taku whakatete i nga Pire e mohiotia ana e ahau he mate kei roto mo te iwi Maori. Me korero atu ano hoki ahau ki te Whare, kaore ahau e matakau ki nga whakawehiwehi a te Minita a te Karauna, e mea nei me whakakore atu te Ture e ahei ai te tuku mai o nga mema Maori ki te Whare. He tino pohehe te mahara a te tangata ka matakau ahau i enei tu whakawehiwehi.

Ko Te Pika (Mr. Speaker).—E hara i te mea ko te Ture Pooti Mema Maori te mea kei te korerotia e te Whare.

Ko Hone Heke.—E tika ana. Engari i korero ai ahau i tera he whakaohoho tonu no te Pirimia i au, i te mea e whai-korero ana ahau ki te Whare. He tino tika, he nui nga mate kua pa ki a Muaupoko i era atu tau. E kitea ana tenei i roto i nga ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori. He tino tika i te hoatutanga o te whenua kia Meiha Keepa me Warena Hunia i hoatu ki a raua i runga i te ritenga tiaki. Ko toku hiahia me rite nga menemana a te Pirimia ki ta nga mema i whakaaro ai, i whakapuaki ai ki tenei Whare, a te mutunga iho kia ata tatu marire a Muaupoko iwi ki runga ki te poraka o Horowhenua.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —E hara i te mea naku ake te hiahia kia rneatia tenei Pire, engari na runga i te whakahau a te Komiti mo nga mea Maori. Ki te titiro nga mema ki te Ota Pepa Apiti Nama 93 ka kite koutou e penei ana:—

"Ko tetahi wahi o nga moni kei te ringa o te Kawanatanga, ara, nga moni hoko o etahi atu wahi o Horowhenua Poraka, me ahei te pupuri e te Kawanatanga kia taea ra ano te mutunga o te huihuinga e haere ake nei o te Paremete; engari kua rawa tetahi wahi e utua, kia kitea ra ano mehemea e nui ana te whenua kei a Warena Hunia e taea te tango te hoko ranei, hei whakaea i nga mate o te iwi, ana tau te he ki a ia. Na, me whakatu he Roiera Komihana a te mutunga o tenei Paremete hei kimi ko wai nga tangata i tika ki Horowhenua Poraka e tautohetia nei."

E whakahe aua ahau ki te ahua o nga mema o te Komiti, e tahuri mai nei ki te whakahe i te Pire inaianei, i te mea na ratou ano te motini kia mahia tenei Pire, a ka tahuri mai nei ano ratou ki te patu i taua mea, penei me te mema Maori mo te Tai Hauraro me era atu mema hoki. Notemea pea kua kite ratou ka tau tahi ki runga ki a Meiha Keepa nga whakahaere o tenei Pire, kaore ki runga anake i a Warena Hunia, na reira pea ratou ka whakahe. Mehemea pea ko Warena Hunia anake e taea e taua Pire kaore rawa a ratou whakahe mo te Pire. Kua nui atu i te rua tekau mano pauna moni kua riro atu i a Meiha Keepa mo nga wahi i hokona i retia ranei e Meiha Keepa. (Katahi ka panuitia e te Pirimia i konei te ripoata a Kanara Timipara mo Horowhenua Poraka Nama 11. He roa taua ripoata, ka mutu, ka haere ano nga korero a te Pirimia.) E mea ana ahau me pa tenei Pire ki runga tahi ia Meiha Keepa raua ko Warena Hunia, me tau hoki te mana ki runga ki era atu o raua whenua, mo te kore rawa ake e rite nga moni a te iwi kua pau i a raua, kia taea ai o raua whenua ke atu te tango hei whakaea i te mate o te iwi. E penei ana te Pire nei. Na ki te whakahe nga mema, te Whare ranei, i tenei Pire, heoi no ratou te he mehemea ka whakakorea tenei Pire. Ko tenei Pire e tiaki ana i te iwi o Muaupoko.

Ka mutu nga korero ka pooti te Whare, e 35 i te Kawanatanga, a 14 i te hunga turaki i te Pire, heoi panuitia tuaruatia ana te Pire.

Ka mutu tetahi Pire mo nga Kaipuke me nga Heeramana, ka hokia ano e te Whare ko te.

Pire Mo Horowhenua Poraka.

Ka komitia ka repoatia te Pire. Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ka mea heoi te he o te Pire, kaore he rarangi i roto hei whakahaere i nga moni kei te Kawanatanga e pupuri ana. Ki a ia me pupuri aua moni kia whakawakia tuaruatia ra ano taua whenua. Otira kaore he take mo tenei Pire i paahitia ai.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —I mea mehemea ka paahitia tenei Pire kia mana rawa hei ture, ka meinga e ia kia rapua nga tikanga katoa o tenei whenua. He pai te ahua o tenei Pire inaianei, a tera e puta mai he ora mo nga tangata nona te whenua ana paahitia tenei Pire.

Ka mutu nga korero ka panuitia tuatorutia te Pire.

Moni E Whakapau Ana Mo Te Taha Maori.

No tenei ra ka patai a Hone Heke ki te Minita mo te Taha Maori mo nga moni e whakapau ana mo te taha Maori i runga i te Civil List. Koia tenei taua patai.

Ko Hone Heke.—He patai naku ki te Minita Maori, mehemea ka whakahaua e te Kawanatanga, i te wa i waenganui o tenei Paremete me tera Paremete, kia mahia tetahi pukapuka whakaatu mai i peheatia te whakapau haere o nga moni e ata wehea nei i ia tau i runga i te Civil List (ara te £7,000) i roto i nga tau e wha kua pahure ake nei, a me te whakaatu mai hoki te tangata nana i whakahau aua moni kia whakapau?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —He ahua he to te mema honore, dua waiho rawa e ia mo te ra whakamutunga o te Paremete nei ka patai mai i tenei patai. Kua mahue noatu te taima tika hei tononga mo tenei pukapuka kia mahia.

Ko Hone Heke—Ehara i te mea e tonoa ana taua pukapuka mo tenei huinga o te Paremete.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kaore e taea e te Kawanatanga te whakaputa o tetahi kupu mo tenei mea inaianei, i te mea kei ao ake apopo e mutu ai te Paremete.

Hemi Paeara.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Minita mo te Taha Maori, mehemea ranei i te wa i uiuia ai e te Kawanatanga te pitihana a Hemi Paeara, (1) i tonoa ranei te kai-pitihana kia haere atu ki te whakaputa i ana korero; (2) no runga ranei i te ripoata a te Komiti mo nga mea Maori o tera tau taua uiuinga i whakahau ai; a (3) i tu ki whea te uiuinga? I patai ai ahau mo tenei mea, notemea i runga i taku i mohio atu ai ki te Minita mo te iwi Maori, kua uiuia taua mea e te Kawanatanga, a ko ta ratou kupu whakatau e penei ana na, kaore rawa atu he take tika o taua Maori, notemea ko te whenua e whakahuatia ana i roto i te pitihana, i tukuna atu nei ki te Whare, he whenua tera i riro i te Karauna i runga i tetahi Ture motuhake. He hamumu atu taku mo te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori i whai kupu atu nei ki te Kawanatanga kia tukuna atu ma te Kai-whakawa Tuturu o Pei Whairangi e uiui taua mea; a, ki taku titiro, ko te mea tika ano tera ko te whakaae atu kia uiuia taua mea, kia ahei ai taua tangata ki te whakatakoto i nga mea e korerotia ana i roto i te pitihana ki te aroaro o te Kooti.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Kua ata whiriwhiria e ahau tenei mea, a ki taku mahara kaore kau he tikanga e whakatuwheratia ai ano taua mea inaianei.

Pire Mo Horowhenua Poraka.

No tenei po, ka tata te Whare te ara, ka tae mai te karere i te Whare o Runga, he hari mai i tenei Pire, me nga menemana i whakaurua ki roto e te Kaunihera, a me te mea mai kia whakaae atu te Whare o Raro ki aua menemana.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Ka mea, ahakoa te whakaaetanga i oti i waenganui i te Kaunihera me te Whare, kia kua etahi rarangi hou e whakaurua ki roto ki te Pire, kua whakaurua ano e te Kaunihera tetahi rarangi hou ki roto ki te Pire, a kaore te Kawanatanga e kaha ki te whakaae atu ki tana menemana, na reira ka motini ia me hiki atu tenei Pire mo nga marama e toru.

Heoi whakaaetia ana te motini, a hiki ana te whare.

Wenerei, te 24 o Oketopa, 1894.

Nga Mahi A Te Paremete O Te Tau 1894.

No tenei ra ka whakatakotia e TE PIKA ki runga ki te teepu o te Whare te Rarangiapiti e mau ake nei, he whakaatu i nga mahi i mahia e te Paremete i tenei tuunga:—

Hikitanga O Te Whare Ki Tera Tau.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Ka puta ana kupu whakapai ki te Pika, ara, ki te Tumuaki o te Whare,

mo te marama me te pai o tana whakahaere i te Whare, me te tika me te marama o ana wkaatau, i te wa e tu ana tenei Paremete. Ka puta hoki ana kupu poroporoaki ki nga mema katoa o te Whare, i te mea ka hiki nei te Whare ka takiwehewehe nei ratou.

Ko Te Pika.—Ka whakautu i nga korero a te Pirimia mona. Engari na te pai ano o nga mema i pai ai, i kore ai e riro mana e whakahaere nga tikanga taumaha. Heoi kia pera tonu te ahua o nga taha e rua o te Whare ana huihui mai ano ratou a muri ake nei, ara, a tera Paremete.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon). —Ka motini ia me hiki te Whare.

Ka pooti te Whare. A whakaaetia ana.

No te whitu meneti ki te tahi karaka i hiki ai te Whare.

Niu Tireni. Nga Korero Paremete. NGA WHAI KORERO A NGA MEMA MAORI. Tau1895. Poneke: Taia i Runga i Te Mana O Te Kawanatanga O Niu Tireni E Hamuera Kohitare, Kai-Ta O Te Kawanatanga. 1895.

Niu Tireni.Nga Korero Paremete.Whare O Runga, 1895.Nga Whai Korero a nga Mema Maori.

Taite, te 21 o Hune, 1895.

Ko te Huinga Tuarua o te Tekau ma rua o nga Paremete o Niu Tireni, i whakatuwheratia i tenei ra e te Kawana, a i pai ia ki te whakapuaki i tenei

Whai-Korero.

E nga Rangatira Honore o te Kaunihera, me nga Rangatira o te Rununga Nui,—

Kanui toku koa mo tatou kua huihui nei ano ki roto ki te Paremete.

I taea e ahau i muri iho o te Paremete o tera tau te haere ki nga moutere o Snares, Auckland, Campbell, Antipodes, Bounty, me Wharekauri. I runga i toku haerenga ki enei moutere rereke, pai hoki, nui atu toku pouri i toku kitenga kua ahua tino kore nga kekeno o reira, he tino nui rawa nei aua mea ki reira i mua. E mea atu ana ahau ki a koutou kia ata tirohia e koutou te ngaronga o enei rawa nui mo te iwi.

E koa ana ahau moku e ahei nei ki te whakamoemiti atu ki a koutou mo te ahua o te koroni inaianei, e puta ai pea he ora i nga wa e haere ake nei. Ko te mate kore moni i pa nei ki nga takiwa katoa o te koroni i te wha me te raumati kua taha ake nei no te ngahuru nei i timata ai te pahemo haere, a inaianei kua ahua ora ake te ngakau o te iwi. Kua nuku ake te utu mo te witi, me te utu hoki o etahi atu o nga tino taonga e puta ana i te koroni. Ka puta he oranga ngakau mo tatou, otira mo nga tangata o te Porowini o Akarana i runga i te nekenga ake o te utu mo te kapia, a kua tae hoki he ora ki etahi atu takiwa i te mea kua nui haere te hiahia o te tangata ki te hoko rakau. No naia tata nei i timata ai te piki haere o te utu mo te hipi kua whakahukapapatia, a me apiti atu ki tenei te taetanga o etahi whakahaere hou e whiti ai te kau ora me te hipi ora ki Ranana i runga i nga kaipuke. I roto i nga marama kua taha ake nei kua nui haere te mahi kari koura ki nga takiwa o Akarana, a tera pea e pera hoki te tupu haere o taua mahi ki te tai Hauauru o te Waipounamu. No reira e tika ana te whakaaro, i runga i te mahi kari koura tera e nui ake nga tangata e whiwhi i te mahi ma ratou, a tera hoki e nui ake nga koura e taea i tenei wa i nga koura i taea i nga tau kua pahemo ake nei. Ahakoa te pai o te mahi a te mihini cyanide i te koura, kaore e taea te huna kei te peehi kino nga moni e tangohia ana mo taua mihini e te Kamupene o Kahera i te mahi kari koura. Otira, i te mea kua hinga te mana o taua Kamupane i nga Kooti o Ingarani, kua whakapuaretia taua tu mahi koura ki te katoa, a kua whakahaere hoki aku Minita i etahi tikanga e kore atu ai te mana o taua Kamupane ki tenei koroni.

I te mea kei te takoto pai nga moni a te iwi o Niu Tireni, e tika ana tenei hei oranga ngakau mo te iwi. Ka ahei ano ahau i tenei tau ki te ki atu ki a koutou ko nga moni i whakaritea i tera tuunga o te Paremete hei whakahaere i nga mahi a te iwi kaore i pau, a kei te toe ano etahi. Ma nga kaute e wkaaatu nga moni i kohikohia me nga moni i whakapaua, a me nga moni toenga—ko enei toenga he tino pouo, kaore e taea te whakahe e te tangata ata whakaaro.

I muri iho i te Paremete o tera tau he nui rawa nga tikanga i whakahaerea hei whakakotahi i nga iwi Maori, kia tahuri ai ratou ki te puru i nga hoko whenua, kei te koa aku Minita i te mea e taea ana te whakaatu kua kore e kaha taua tikanga. Otira, he nui rawa nga ingoa e hainatia ana ki nga tiiti hoko whenua, a kaore kau he wehi tera e katia te mahi whakawhiwhi i te Karauna ki nga whenua Maori. I runga i etahi take tera e whakaaturia ki a

koutou, no nga marama kua taha ake nei ka katia ohoreretia te ruri o te takiwa ki te iwi o Tuhoe. Otira no te taenga atu ki reira o nga hoia, no te whakahaerenga koki o etahi tikanga e te Minita mo te taha Maori, tere toni te mutu o taua raruraru. Engari i runga i te whakaaro o aku Minita he mea tika me arai nga raruraru me nga tikanga puru, era e tupu ake ano i taua takiwa o te koroni, tau ana te whakaaro i a ratou me mahi he rori puta noa i nga wahi katoa o te whenua o te Urewera, kia takoto pai ai taua whenua i runga i te rongomau me te tuwhera ki te katoa.

Kua roa e mohiotia ana kaore e taea e te Kamupene Reriwe o te Waipounamu te whakaoti o ta ratou konotaraka. Ka toru nga tau o te whakaaturanga mai o tenei ahua e te kaiwhakahaere o te Kamupene i Niu Tireni nei. Na, he ahakoa he maha nga hoatutanga ki a ratou i etahi tikanga nunui hei whakangawari i te mahi, ka rua rawa taenga mai i muri nei o te Kamupene ki te Paremete tonono ai kia whakangawaritia ano nga tikanga o te konotaraka kei pakaru ta ratou mahi. Ko ta ratou tonono tuarua kaore rawa i whakaaetia. A he ahakoa no Hanuere o tenei tau i mutu ai te taima i whakaritea hei otinga mo taua konotaraka, he iti rawa nga moni, kaore i tae ki te tua-rima, kua whakapaua ki runga ki taua raina reriwe, a i roto i enei marama kua taha ake nei he kore noaia nga mahi kua whakahaerea hei hanga i taua reriwe. Ko te whakawa i tonono nei e te Kamupene kua nukuhia ki tera tau e nga kai whakawa. I runga i te he rawa o tenei mahi whakaroa haere a te Kamupene, i aukatitia ai te rima miriona eka o nga whenua o te Karauna murua ana e aku Minita nga wahi o te raina kua oti me nga wahi kaore ano i oti. Ko tenei tikanga i whakahaerea i runga i te ture a i runga hoki i te tohutohu a nga tino matauranga. Ko te wahi o te raina o taua Reriwe o te Waipounamu i oti te hanga kei te whakamahia e te Kawanatanga, a tera e tonono he mana hei mahi tonu i te raina kia roa. Ko te utu o taua mahinga i te raina kia roa ka tonono ma te Kamupene e utu.

He nui te painga kua tau ki te koroni i runga i te haerenga o te Minita mo nga Moni ki Ranana. I te tuunga o te Huihuinga mo nga Poutapeta ki Hobart, i whakahaerea etahi utu hou mo nga waea haere i raro i te moananui, a i runga i aua ritenga e £3,000 te moni a te koroni e kore e pau. I a ia i Ranana taea ana e te Minita mo nga Moni te whakaritea etahi tikanga ki te Peeke o Ingarangi e puta ai he ora ki te koroni e rite ana ki te £3,000 i te tau. Otira te mea nui rawa, kua riro ma Niu Tereni e whakaatu te huarahi i taea ai te nama roni ki te makete moni o Ingarangi i runga i te inihareti e toru pauna mo te rau, ma tenei e whakakaha tenei koroni, e mau tonu ai te mana o tona ingoa i nga whare whakahaere moni o te ao, e mohiotia ai hoki te putanga o te tikanga nama moni i runga i te mana o te Ture Tuku Moni ki nga Tangata Noho Whenua. He maha nga tangata noho whenua kua whakapae ko a ratou tonono nama moni kihai i ata whiriwhiria i runga i te aronga o aua tonono. Otira ko te tikanga whakahaere mo taua ture kei te Poari, a ko nga mea e whakapaea nei kaore i aku Minita te tikanga. Otira e mea ana ahau, tera ano e whiriwhiria e koutou tenei mea.

Kua whakaritea e aku Minita he tikanga kia taea ai te tukutuku atu a tatou nei taonga ki Canada me South Australia kia puare ai aua whenua hei whenua hokonga mo a tatou taonga. Ka whakaaturia atu ki a koutou aua tikanga kua whakaritea nei, a ka tonono atu kia whakamana kia whakatuturutia e koutou. Ka tukuna atu hoki ki a koutou te ripoata a nga tangata i haere ra i tera tau hei mangai mo tenei koroni ki te hui i Ottawa— i tukuna e te Kawanatanga o Ingarani a Earl of Jersey hei mangai mo Ingarani i taua hui. I roto i taua ripoata e korerotia ana nga tikanga mo te meera e hiahiatia nei kia tika mai ma Vancouver, me te raina patu waea mai i raro i te moana mai i British North America ki Niu Tireni nei.

Kua tupu ake ano te raruraru mo te hunga kore whai mahi, e pa nei taua mate ki nga takiwa katoa o te ao. I muri mai o te mutunga o tera huihuinga o te Paremete, i tae tetahi o aku Minita ki New South Wales ki Victoria me South Australia kia kite i nga kainga me nga wahi e nohoia ana e nga hunga kaimahi o era koroni. No runga i ana tikanga i kite ai ia i reira kua timataria etahi kainga mo nga hunga kaimahi me te whakarite mahi ano hoki ma ratou. Kua tukuna hoki tetahi apiha tawhito ki Atereia kia ata whiriwhiria e ia nga tikanga o nga kainga whakanohonoho tangata o era koroni. Kia hoki mai ia tukuna atu tana ripoata ki a koutou.

I te pai haere te mahi whakanohonoho tangata ki nga whenua takoto kau a te Karauna i tenei tau kua pahure ake nei.

Kei te tupu haere tonu te mahi hanga pata a nga tangata mahi paamu, a na reira i mohiotio ai kei te pai kei te whaitikanga te mahi a te Tari mo nga Paamu i a ratou e whiriwhiri nei i nga ahua o tenei mea o te pata, me nga whare matao kua hanga hei takotoranga mo te pata.

E mohio ana aku Minita he mea tika kia tautoko atu ratou i te mahi tuku rakau me te mahi tuku hipi ki Ingarani, kua whakaae hoki te Kawanatanga ma ratou e utu tetahi taha o te utu mo te utanga atu o nga rakau ma runga kaipuke, a e meinga ana hoki kia karangatia he hui ki Poneke kia ata whiriwhiria ai he huarahi pai hei hokonga mo nga hipi e tukuna matao atu nei ki Ingarani.

Kei te whakahaerea tonutia nga mahi i whakaritea ra e te hui mo nga pa me nga huarahi arai atu i te taua o te hoariri ina tupono. Ko nga mahi i tohutohua mai ra i tera tau i roto i te ripoata o taua hui kei te mahia haeretia, a i tenei tau ka whiwhi katoa nga hoia ki nga raiwhara Martini-Henry. Ko nga kariri mo aua pu kei te hanga katoatia i Niu Tireni nei.

Ki taku mahara kua tae inaianei ki tona wa e tika ai kia whakatokomahatia aku Minita. I runga i te nui haere

me te tupu haere o te iwi, me te tupu haere o nga hunga e whakanohonoho nei i te whenua, me te nui haere o nga mahi ma te Kawanatanga kua pakeke rawa nga mahi a aku Minita, no reira kua whaitikanga inaianei kia pera, ma tera hoki e puta ai he painga ki te koroni.

E NGA RANGATIRA O TE WHARE RUNANGA,—

Ka tukuna atu ki a koutou nga rarang moni o nga moni i putamai me nga monii i pau i roto i tenei tau.

I ata whiriwhiria nga moni e whakapaua ana i runga i te tikanga ata tupato kia kua ai e nui haere te pau o nga moni.

E NGA RANGATIRA HONORE O TE KAUNIHERA, ME NGA RANGITIRA O TE RUNANGA NUI,—

Ko te toru enei o nga tau e tonoa ai kia mahia e koutou he Pire hei whakamana i nga hunga whakahaere o nga kawanatanga tikiwa, kia ahei ai ratou ki te kohi i nga utu reiti i runga i te utu tika o te whenua (haunga ia nga whakapainga o runga o te whenua). Ma tera e ahei ai aua hunga whakahaere kawanatanga takiwa ki te kohi reiti i runga ano i te huarahi i kohia ai nga takoha e te tino Kawanatanga i roto i enei tau kua pahure ake nei.

Ka tukuna ki te Paramete he Pire whakarite i te utu tika mo nga whenua e retia ana, me tetahi Pire hei whakatikatika i te Ture Whakanohonoho Whenua. Ka tonoa atu hoki kia mahi e koutou etahi tikanga kia kore haere ai te whakarereketanga tonutanga o nga rohe o nga takiwa pooti mo ia mema mo ia mema.

I runga ano i te tono a te iwi e whaitikanga ana kia whiriwhiria nga raruraru e puta ake ana mo nga kawanatanga takiwa, me nga mahi awhina i te hunga rawa kore, kia horohoro ai te whakatau ina taea te pera. Ka tukuna atu ki a koutou he Pire hei whakaiti iho i te tokomaha o nga Kaunihera Takiwa, me te whakatopu i a ratou mahi me te whakanui ake i a ratou moni.

E hiahia ana au kia tahuri hoki koutou i tenei huihuinga o te Paramete ki te whakatikatika i nga utu o te Katimauta. I whakaturia e au he Komihana hei whiriwhiri i aua take hei kohi putake mai ma te Paramete kia ahei ai te whiri-whiri he tikanga mo aua putake, ko nga tangata o taua Komihana he Rangatira katoa kua roa e mahi ana kua pukengatia ki aua mahi. Ka tukuna ki a koutou te ripoata a taua Komihana, kei roto i tera nga korero katoa mo aua putake i whiri-whiria ra e ratou.

Ka ata whakawatearia atu ki a koutou he wa hei whiriwhiringa i nga putake pakeke e meimgatia nei kia mahia, hei whakapai hei whakatikatika hoki i nga ture e pa nei ki nga tikanga whakahaere i te hokohoko waipiro.

Kua inahia hoki etahi Pire hei whakarite tikanga e kore ai e taea te tono kia nui rawa te hua itareti mo nga, moni e nama ana ki te tangata, hei tiaki hoki i nga kainga o nga hunga kaimahi e noho whenua, ana kia, tuturu ai ki a ratou tamariki nga kainga kua hanga nei e ratou.

Kua mahia hoki etahi Pire whakarite tikanga mo nga rangatira whakahaere mahi ine a ratou kaimahi e ako ana ki te mahi, me nga tikanga whakahere konotaraka, me etahi tikanga whakatupato kei nui rawa te haere mai o nga iwi ke me etahi atu tu tangata. Ka tonoa atu hoki kia whakamana e koutou etahi Pire whakarite tikanga mo nga kaiwhakaako o nga kura Kawanatanga, me etahi tikanga mo nga tino kura matauranga nui, me etahi Pire whakatikatika i te ture mo nga huri.

E tukuna atu ana e au enei putake kia whiriwhiria e koutou. E tino pumau ana taku hiahia ki te tautoko atu i a koutou mahi e whakahaerea ana hei painga mo te koroni. E inoi ana au kia tau te atawhai o te Atua ki a koutou, kia puta ai te ora me te pai ki nga iwi o Niu Tireni i runga i a koutou mahi.

Turei, te 9 o Hurae, 1895.

Kooti Whenua Maori.

H. K. Taiaboa.—E patai atu ana. au ki a Te Pakere, Mehemea e whakaaro ana te Kawanatanga ki te tuku Pire mai i tenei huihuinga o te Paramete hei whakatikatika i "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894"? Ko te take i patai atu ai au i tenei patai, i tae atu au ki Rotorua me etahi atu kainga Maori o tenei motu i mini mai o te mutuuga o tera huihuinga o te Paramete. Ki mai ana nga Maori o nga takiwa katoa e pa atu anate mate ki a ratou i runga i nga tikanga o te Ture Kooti Whenua Maori, e araia ana hoki e taua Ture ta ratou hoko me ta ratou whakahaere i a ratou whenua. He tokomaha o ratou i ki mai ko etahi o a ratou whenua e tika ana kia hokona mo te £2 (rua pauna) mo te eka e hokona ana e te Kawanatanga mo te kotahi hereni mo te eka. I patai mai hoki ki au mehemea ko au ano tetahi o nga Mema o te Paramete nana i whakamana atu taua ture. I ki atu au ko au ano tetahi o nga Mema engari kahore au nei i whakaae ki nga tikanga o taua ture.

Te Pakere.—Ko taku utu atu tenei, ae, e whakaaro ana te Kawanatanga kia whakatikaia taua Ture.

Te Rori I Portobello.

H. K. Taiaroa. — He patai atu tenei naku ki a te Pakere. Mehemea e whakaaro ana te Kawanatanga kia whakaotia te rori atu i te "Kaika Maori" ki Portobello? I mahia ano tetahi taha o taua rori e nga hereherei mua, engari kua kore ratou e mahi i tenei wa. He rahui Maori ano kei taua wahi, kua rua tekau ma rima nga tau

inaiatiei e nohoia ana e te Pakeha. E wha tekau ma rima nga riihi kei taua rahui, a ko nga tangata e noho ana i runga hui atu ki a ratou tamariki e tae ana ki te toru rau tangata, haunga utu nga Maori o taua takiwa. E rua rawa. a ratou haeretanga ma taua rori i te wiki ki Dunedin ki te hokohoko i a ratou taonga, a e haere ana ratou ma taua rori. Ki taku mahara i pootitia te £1,000 mo taua mahia e £700 o taua moni i whakapauaketia mo te rori ki nga pa hoia i Otago Heads, a kaore i puta atu he painga ki taua takiwa. Ko taua moni pootitia mo te rori atu i te Maori Kaika ki Portobello. Koia nei te take i patai atu ai au i taku patai.

Te Pakere.—Ko taua rori kei raro i te maha o to hunga whakahaere o taua takiwa. E tika ana i maahi ano nga herehere i taua rori, a i te mea kua korerotia taua mea tera pea ka ata whakaarohia e te hunga kei a ratou nei te tikanga mo te whakahaere mahi i taua takiwa.

Wenerei, te 24 Hurae, 1895. Pire Mo Nga Taone Maori.

Meiha Ropata Wahawaha.—E hiahia ana au ki te whaikupu atu mo te Pire e korerotia nei i te aroaro o te Kaunihera. Mehemea i atu whakahuatia mai e te Pakere te wahi e hiahiatia ana hei paanga mo nga tikanga o tenei Pire, katahi au ka marama. Otira ka tukuna te Pire nei ki te Komiti mo nga mea Maori, no reira e kore au e korero roa atu inaianei.

H. K. Taiaroa.—E hiahia ana hoki au ki te whaikupu atu mo runga mo tenei Pire. Kaore ano au kia, watea noa ki te whiriwhiri i nga tikanga o tenei Pire, no reira ka kore au e kaha ki te korero roa atu mo runga mo aua tikanga. Kahore i te hangai kino te ingoa o te Pire nei, e mea ana hoki kia whakat uria he taone ki nga takiwa Maori, engari e kore au e kaha ki te whakaae atu ki nga tikanga katoa o te Pire; engari e whakahe atu ana au ki etahi o nga tikanga o roto. Ki taku titiro iho e meatia ana kia tangohia atu te whenua i te tuatahi, a ka kiiia he whenua na te Karauna. Kahore i te marama ki an te huarahi e taea tikatia ai te whakahaere taua tu tikanga. E whakatika atu ana hoki au i te kupu a Te Tiwiui mo runga, mo te rarangi 18, me te mana e waiho ana ki nga Maori kia ahei ano ratou ki te hoko atu aho i o ratou tekiona ki te Kawanatanga Mehemea ka tangohia atu te whenua e te Kawanatanga i te tuatahi ka hoatu ai ki nga Maori kare hoki he tikanga kia hokona atu ano hoki ki te Karauna, kia hokona atu ano hoki ki tetahi atu tangata mo te utu nui atu. Mehemea ka whakamana tenei Pire, me ata whakaaro marire, a ko nga tekiona e whakataua ana ki nga Maori me ata here kia kaua ai e taea te hoko. Ahakoa kaore ano au kia watea noa ki te ata whiriwhiri i nga tikanga o te Pire nei, kua kite iho au i wahanga 2 o te tekiona 15 e mea ana kia hoatu he mana hei whakahou atu ano i nga tau o nga riihi, mo nga tau rua tekau ma tahi, a ma te tangata hou e tango ana i te riihi e utu nga whakapainga ina whakawhitia te riihi. Tera ano pea e ahua tika taua tu tikanga mehemea kua whakaturia he whare ki runga ki te whenua, engari kaore ano au nei kai marama mehemea e tika ana kia pa atu aua tu tikanga ki nga tekiona a nga Maori, a ki taku mahara ko te mea tika e ka mutu nga tau o nga riihi me hoki atu ano te whenua ki te Karauna ki nga Maori ranei, ara ki te hunga nona, te whenua i taua wa. Mehemea na nga Maori te whenua ma ratou ano e whakaae kia utua nga whakapainga, kia ratou te whakaaro mo tena, engari ko taku e whakahe atu nei ko te whakaurunga atu o aua tikanga me te kore mohio mai o nga hunga no ratou te whenua, me ta ratou kore whakaae mai. Kua rongo ano au i te mamae mo runga mo etahi atu rahui Maori mo runga mo nga tikanga penei i whakamana atu e te Paremete, a he nui te mate i pa ki nga Maori, a e mate mai nei ratou. E hiahia ana au kia ata whakaaro mai te Kaunihera ki a maua ki nga Mema Maori e noho atu nei, kia aroha hoki ki te iwi Maori katoa, i a koutou e mahi ana i tenei Pire, me ata whiriwhiri marire kia kaua ai e puta mai he mate a muri ake nei. I rongo au ma tenei Kawanatanga e whakaoti enei tu raruraru katoa, e puta nui mai nei ko aua tu raruraru ano. I whakahua mai a Te Pakere i Tokaano ki ana ia koia tera tetahi o nga wahi e hiahiatia ana kia pangia e tenei Pire, a mehemea i whakahuatia mai nga wahi katoa e meatia ana kia pangia e te Pire nei, katahi ka ahua marama te titiro iho. Ki taku titiro e pa ana nga tikanga o tenei Pire ki nga wahi katoa o te koroni, engari he tikanga marama ke ia mehemea i ata whakahuatia i roto nga wahi e hiahiatia ana kia pangia e nga tikanga o tenei Pire, kia kore ai e awangawanga te ngakau o te iwi Maori.

Paraire, te 26 o Hurae, 1895.

Rahui O Hokitika.

H. K. Taiaroa. —He motini atu tenei naku, "Kia whakatakotoria ki te teepu o tenei Whare he pukapuka whakaatu i nga mgoa o nga tangata e riihi ana i nga rahui Maori i Hokitika, i Arahura, me Kereimauta, me te nui o te moni utu ma ia tangata; me te whakaatu mai i nga tekiona i aua rahui kaore nei i te retia inaianei." Ko te take i patai atu ai au he kore no nga Maori whaitake ki aua rahui e mohio kei te pewhea ranei nga riihi. E mahara ana hoki ratou ko etahi o nga wahi o aua rahui kaore i te riihitia, a kaore i te puta mai he orange.

Te Pakere. —Kia puta mai nga pukapuka i te Whare perehi a te Kawanatanga ka taea ai te whakaatu nga take e tonoa mai e te Mema honore na. Kei te mahia mai te ripoata inaianei. Heoi ano te mea pakeke ko nga

tekiana kaore i te retia. E kore pea e taea tera te mahi.

Whakaaetia ana te motini.

Pire Taone Maori.

Ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori o te Kaunihera, mo runga mo te Pire Taone Maori:—

"Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga tikanga o te Pire Taone Maori, kua rongo hoki i nga korero i whakina atu mo runga mo aua tikanga. E mahara ana te Komiti me whakamana te Pire i runga i tona ahua kua whakatikaia nei e te Komiti, e tukuna tahitia atu nei te kape o te Pire."

"H. Wiremu, Tiamana.

"1 Akuhata, 1895."

Whangara.

Ripoata a te Komiti ino nga mea Maori o te Kaunihera, mo Whangara:— "Kua ata whiriwhiria e te Komiti nga putake o te Pitihana a etahi o nga Maori whaitake ki Whangara Poraka, me te pukapuka a Tiati Patene te Kaiwhakawa o te Kooti Whakamana, kua rongo hoki te Komiti ki nga whaikorero a etahi o nga Kaipitihana, a kua penei te whakatau: Kaore i whakaaturia mai he take e tika ai kia tahuri te Paremete ki te whakararuraru i te whakataunga a te Kooti Whakamana mo runga mo Whangara Poraka."

"H. Wiremu, Tiamana.

"29 Akuhata, 1895."

Paraire, te 30 o Akuhata, 1895. Pire Whakawhanui I Nga Tikanga O Te Ture Whakawa Mo Te Karauna.

H. K. Taiaroa.—E te Tumuaki e mahara ana ano au he take nui tenei e whakahaerea atu nei e au. He raruraru nui i puta mai ki a matou i runga i enei take i roto i nga tau maha kua huri ake nei ko nga take o te raruraru e whakahuatia ana i roto i te Pire nei kua roa ke e haere ana, kua tae pea inaianei ki te rinia tekau ma tahi tau e haere ana. E mahara ana ano au kaore e whaitikanga ana ki roa aku korero whakamarama atu i nga tikanga o te Pire, notemea kua mohio te nuinga o nga Mema ki nga take e pangia ana e te Pire. E marama ana i te ingoa o te Pire ona tikanga, ara kia whakawhanuitia atu nga tikanga o te Ture whakawa mo te Karauna. I kaha ai au ki te mahi mai i tenei Pire he roa o nga Maori e tatari ana kia whakaotia aua raruraru. E mea ana te Pire kia tukuna he mana ki te Hupirinui Kooti ki te whakawa i aua take. A e mea ana te rarangi 3 kia mana te Hupirinui Kooti me te Kooti Piira ki te whakawa i aua mea. E mea ana te rarangi 4 kia mana te Kooti ki te whakahaere tikanga me te whakatau i nga mea e tika ana. Ko te rarangi 5 e mea ana mo rite tonu te mana whakahaere o te Kooti ki ana mana e whakahaere mai nei i ana mahi. E pera. haere ana ona tikanga o te Pire. Me korero atu ano au i etahi take ki te Kaunihera notemea e mahara ana au tera etahi mema e tahuri ki te whakahe i taku Pire i runga i to ratou mahara kua whakaputaina he oranga ki nga Maori mo aua take. E kore au e whakaae atu kua whakaritea nga kupu i whakaaetia mo te Otakou Poraka. Ki taku mahara e tika ana kia whakaaetia ma te Hupirinui Kooti e rapu he tikanga i te mea hoki kua maha nga tau e tatari atu ana nga Maori, a e tika ana kia whakataua inaianei. Kia marama ai enei take me panui atu e au ki te Kaunihera enei pukapuka poto nei. Ko tenei i tuhia mai i Kaiapoi, i te 13 Hanuere, 1893:—

"Wi Naihira te Ihoka me etahi atu ki a Te Karimana.

"Kaiapoi, 13 Hanuere, 1893.

"E hoa,—Tena koe. E tuhituhi atu ana matou e patai atu ana ki a koe me te Kawanatanga mo nga whenua i Wairau, Tautuku, Wanaka, me Stewart Island, e mau na i nga mapi i tukuna mai na e te Kawanatanga, mo nga Maori aua whenua, hei whakaea ranei mo nga kereme o Ngaitahu me Ngatimamoe, mo etahi atu tikanga ranei. Ka tatari atu matou kia whakamaramatia mai ki a matou. Kati.—Na o hoa,

"WI NAIHIRA TE IHOKA, "PARATENE TE

TIKI, "Me etahi atu."

Koia nei te utu mai i tuhia i Poneke i te 16 Pepuere, 1893:—

"Tari whakahaere i nga Ture, Poneke, 16 Pepuere, 1893.

"E hoa ma,—Tena koutou. Kua tae mai ta koutou pukapuka o te 13 Hanuere kua pahure ake nei. Ko nga whenua e mau i nga mapi na ko nga whenua ena mo nga Maori kore whenua, me nga Maori kaore nei he whenua hei oranga mo ratou me o ratou tamariki.

Mehemea e mahara ana koutou e whai kereme ana koutou, ma te Paremete ena e whiriwhiri.—Na to koutou hoa aroha,

*"Na C. J. A. Haselden,
"Hekeretari.*

*"Kia Wi Naihira te Ihoka me etahi atu,
Kaiapoi."*

I hoatu aua whenua mo nga Moari kore whenua, me nga hawhe kaihe me nga koata kaihe, me nga Pakeha, a ko nga Maori whaitake i runga i nga tikanga kua whakahuatia ake nei e au kaore i whakawhiwhia ki te whenua. I te tau 1893 i tuku pitihana mai matou ko Topi ma ki te Paremete. I tukuna mai taua pitihana nama 339 ki tera Whare, a e penei ana ta ratou ripoata:—

No. 339.—Pitihana a H. K. Tairaroa me tetahi atu.

"E inoi ana nga kai-pitihana kia ata whiriwhiria o ratou mate mo runga i nga rahui whakatekau o nga eke i Otakou, Ngaitahu, me Murihiku Poraka i te Waipounamu.

"Kua whakahaua ahau kia ki penei: E whakaaro aua tenei Komiti me tuku tenei Pitihana ki te Kawanatanga kia ata whiriwhiria nga tikanga.

"18 Akuhata, 1893."

Tera pea nga Mema e mahara kaore nga tikanga o tenei Pire e pa ki te Otakou Poraka anake, a tera e pa atu ki etahi atu o nga hoko. Me ki atu au inainei e pa ana anake ki te Otakou Poraka. Kaua nga mema e whakaaro kei te hiahia nga Maori kia whakataua o ratou kereme ki nga wahi taone hei rahui mo ratou, ki nga wahi pai anake ranei, tera ratou e pai kia whakataua ki etahi atu wahi ahua pai ano. Me whakaatu hoki au ki to Kaunihera i te tau 1876 i mania te Pire e huaina ana ko te Pire tonu oranga i te Karauna. Me panui atu e au te whakataua a te Komiti mo runga mo taua Pire:—

"I tukuna mai e te Matara te ripoata a te Komiti mo runga mo te Pire tonu oranga i te Karauna, panuitia ana te ripoata, penei ana, ara: E ripoata ana te Komiti nana nei i whiriwhiri te Pire tonu oranga i te Karauna. Ki te mahara o te Koniti e kore e taea e te Pire nga take e hiahiatia ana e nga kai-kokiri i taua Pire, a i te mea kua tata te mutu o te Paremete e kore e taea te whakatikatika kia taea ai nga tikanga e hiahiatia ana kia mahia. Ko nga kereme a nga Maori o te Waipounamu, e kore e tika kia waiho tonu me te kore whakarite i nga whakaaetanga i whakaaetia mo te taha ki te Kawanatanga, a kaore i te tika kia waiho e te Paremete kia tarewa tonu. A ki te kore e taea te whakarite he tikanga i mua mai o tera huinga o te Paremete, me hohoro te tuku mai i tera huinga o te Paremete i tetahi ture e taea ai te whiriwhiri me te whakataua i ana kereme."

No muri mai o tena i tukuna mai ano e au tetahi Pire pera ki tera Whare a paahitia mai ana i reira, no te taenga mai ki konei turakina atu ana e te Kaunihera. Ki taku mohio ko te take i turakina atu ai e te Kaunihera he mea kua whakaae te Kawanatanga kia whakaturia he Komihana hei whiriwhiri i aua take. I whakaturia ano he Komihana, a ko te Mete raua ko Neana nga Komihana, a kaore ano kia mutu noa ta raua mahi ka whakamutua raua e te Paraihe, ko te Hooro te Pirimia i taua wa. No muri mai nei ka whakaturia a te Make hei whiriwhiri i aua take, a whakatika ana ai i aua kereme. I motuhake tana ripoata mo runga mo te Otakou Poraka, ki ana ia e tika ana ano kia whakataua ki nga Maori nga rahui i whakaaetia ki a ratou. No muri mai hoki i tena ka tu te Komiti huihui o nga whare e rua ki te whiriwhiri i aua take, a ki ana ratou e kore e taea e ratou te whakataua mo tera notemea e ngaro ana etahi o nga pukapuka. He nui ke aku korero mo aua putake, he maha ke nga pukapuka e taea e au te panui atu, me nga ripoata hoki mo runga mo aua take, hei tautoko atu mo taku Pire, engari kaore au i te hiahia kia whakarua au i te Kaunihera. Ka tonu atu an ki te Kaunihera kia paahitia te korero tuaruatanga o te Pire ka tuku atu ai ki te Komiti mo nga mea Moari, kei reira au te kaha ai ki te whakapono i nga take e korerotia atu nei e au, kei reira te kitea ai te tika. E tonu atu ana au ki te Kaunihera kia whakaaetia te korerotanga tuarua o te Pire.

Nukuhia ana te korero mo te Pire.

Wenerei, te 11 o Hepetema, 1895

Pire Whakawa Mo Te Karauna.

Te Pakere.—Naku te motini i tera rangi kia nekehia te korero mo tenei Pire. No muri mai nei ka tirohia e au nga tini pukei pukakuka e pa ana ki aua take, a e mahara ana au e kore rawa e taea te whakarite he tikanga mo aua raruraru i tenei huinga o te Paremete. E pa ana hoki nga tikanga o te Pire ki nga hoko o te Waipounamu, a he maha uga ripoata tino whaitikanga mo runga mo aua take. Kaore au i te hiahia kia whakahengia e au nga take o Taiaroa mo aua putake. I kite au i a Taiaroa i te ata nei, ki atu ana au kaore ano au kia kite i a Tiati Make, kia rongoi ai au i ana kupu mo aua mea, nana hoki i whiriwhiri aua take. Noreira au ka tonono atu ki a Taiaroa kia unuhia e ia tana Pire i te mea hoki e kore e taea e te Kaunihera te mahi i tenei Paremete, engari e hara i te mea he whakararuraru naku i te mahi a Taiaroa. Ka haere hoki te Pire ki te Komiti Maori, a ka rapua e ratou ko aua mea ano kua mahia ra i mua e era atu Komiti maha noatu. I whakaae mai a Taiaroa ki taku tonono atu ki a ia kia unuhia tana Pire, no reira ka kore au motini kia, turakina te Pire, me mana ano a Taiaroa ki te tuku mai ano i tana Pire i te timatanga o tera huihuinga o te Paremete, mehernea ra ka hiahia ia ki te mahi pera. Ki taku mahara ina tirohia e nga Mema nga pukei pukapuka e pa ana ki aua take, ka kite ratou e kore e taea i tenei huihuinga o te Paremete.

H. K. Taiaroa.—Kei te tika nga korero a te Pakere. Ko te take i whakaae atu ai au ki te tonono mai a taku hoa, he mahara noku kua tata te mutu o te Paremete, e kore e taea e te Kaunihera te whakaoti he tikanga i tenei huihuinga o te Paremete. E whakaae ana au ki te unu i taku Pire mo tenei huinga o te Paremete, kia whai takiwa ai nga Mema me te Kawanatanga ki te whiriwhiri i aua take, ki te titiro hoki i nga pukapuka e pa ana ki aua mea. Engari e hiahia ana au kia ata rapua aua take e te Kawanatanga i mua mai o tera Paremete, me taku tonono atu ki nga Mema kia ata tirohia hoki e ratou nga kupu whakaae a nga Kawanatanga me nga Apiha o mua tae mai ki nga Komihana na ratou i whiriwhiri aua take. Ki te kore e mahia he tikanga i mua mai o tera huinga o te Paremete, ka tukua mai e au e tetahi atu tangata ranei he Pire i te timatanga o tera Paremete. Na i runga i tenei whakaritenga ka whakaae au ki te unu i taku Pire mo tenei wa, engari me panui atu e au i te tuatahi, tetahi kupu poto o roto te ripoata a te Make, i whakaturia ra ia e te Kawanatanga hei whiriwhiri i aua take i te tau 1887. E penei ana tana ripoata, ara:—

"Heoi, he mea he rawa kia whakawhiwhia he mate ki nga Maori e whaitake ana mo to korenga e whakaritea e te Kawanatanga o te Koroni nga wahi o te Poraka o Otakou i whakaaetia nei e tika aua kia riro i a ratou: kati ka kitea inaianei ko te mea tika me tere tonu te whakahaere i tetahi tikanga hei whakaora i te mate i tau nei ki nga Maori i runga i te korenga e whakaritea he whenua ma ratou. Kore kau he porohita i whakaritea ma nga Maori i roto i te Poraka o Otakou, ko nga whenua hoki e nohoia nei e ratou i puritia era e ratou i te wa o te hoko, koia na hoki etahi wahi o o ratou whenua o mua. I whakaaetia ano hoki tenei e te Whakaminenga o Nui Tireni ara e to ratou hekeretari e te Haringitana i tana whakaaetanga e tika ana kia whakaritea e te Kawanatanga he porohita ma nga Maori i roto i te poraka i runga i te whakahaere a te Whakaminenga." Me ki atu au ki te Kaunihera kaore oku whakama mo taku mahinga i tenei Pire. E tika noatu taku tu atu penei me tetahi rakau. Ko te Kawanatanga ke te mea e tika ana kia whakama, mo a ratou kupu whakaae kaore nei e whakaritea ana e ratou. E mihi atu ana au ki te Kaunihera mo ta ratou whakarongo pai mai ki aku korero. Ka unuhia mai e au taku Pire.

Te Pakere—I runga i taku korero kia Taiaroa kaore au i mohio tera e panuitia mai e ia tetahi rarangi o roto o te ripoata, notemea he maha nga kupu o roto o te ripoata e ahu ke ana nga tikanga, a kaore e tika kia kiia heoi ano ko tera te kupu o roto. He maha ke nga kupu a mehemea i mohio au ki nga whakaaro o Taiaroa kua, rereke taku whakahaere.

Unuhia ana te motini mo te korero tuarua o te Pire.

Nga Maori O Kawatiri.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori o te Kaunihera, mo runga mo te Pitihana No. 48 a H. K. Taiaroa:—
"E inoi ana a H. K. Taiaroa kia whakaritea he oranga mo etahi Maori rawa kore i Kawatiri (Buller). E mahara ana te Komiti me tuku atu tenei Pitihana ki te Kawanatanga kia whakaarohia paitia he tikanga."

"H. Wiremu, Tiamana.

"18 Hepetema, 1895."

I runga i te motini a Te Wiremu i whakahaua kia tukuna atu te Pitihana Nama 48 a H. K. Taiaroa ki te Kawanatauga kia whakaarohia paitia he tikanga.

Taite, te 19 o Hepetema, 1895. Waapu I Otakou.

H. K. Taiaroa.—He patai atu tenei maku ki a te Pakere. Mehemea ranei tera e whakapaia e whakaotia e te Kawanatanga te waapu kaupuke i te Maori Kainga, i Otakou, i te mea hoki kei te pakaru inaiane, a tera e pa he mate ki nga tangata e haere atu ana ma reira? I tenei taenga atu oku ki taua wahi i kite au kua pakaru taua waapu i nga tima e haere atu ana ki reira. He tokomaha rawa nga tangata turoro e haere atu ana ki reira, mo a ratou mate, he wahi pai hoki mo nga turoro. Ko taua waapu ano hoki te ara atu o nga hoia ina haere atu ratou ki nga pa tuunga purepo. He maha rawa nga tangata e haere atu ana kreira i nga ra hakari, e tae ana ki te mano e tae atu ana i te ra kotahi.

Te Pakere.—Ko taua waapu kei te Hapa Paori o Tanitini te tikanga whakahaere, a ko te mea tika me tonu atu ki a ratou, kua e tonu mai ki te Kawanatanga. Kaore he mana i te Kawanatanga mo taua waapu.

Turei, te 1 o Oketopa, 1895. Pire Taiapa.

H. K. Taiaroa.—E motini ana au. Kia tukuna te Pire kia komititia ano, kia taea ai te whiriwhiri ano i nga tikanga o te tekiona 3. Kua tonoa mai ki au kia whakatikaia taua tekiona. Ko taku menemana kei te rarangi (2) o te tekiona 3, e penei ana, ara:—

"Ahakoa nga tikanga o roto o tenei tekiona, me kua tenei Ture e pa ki nga whenua a nga Maori e maharatia ana e te Minita e tika ana i runga i tana Panui kia wehea atu kia kua e pangia e nga tikanga o tenei Ture."

Te Omana.—E mea atu ana au ki te Kaunihera kia kua e komititia ano te tekiona 3, notemea e whakapuare ana te motini a Taiaroa i nga putake nunui rawa, a tera e waiho hei take whakararuraru mo te Kawanatanga, a ma te mahi nui ki te patapatai me te whiriwhiri i nga putake e taea ai te rapu he tikanga.

Wenerei te 2 o Oketopa, 1895.

Te Ture Rahui Maori O Te Tai Hauauru O Te Waipounamu Me Whakatu.

H. K. Taiaroa.—Me whaikupu atu au hei whakamarama atu i etahi take. I tonu atu nga Maori whaitake ki te Kawanatanga kia utua etahi moni ki a ratou ki nga hunga whaitake ki aua rahui. Ko te take i poharatia ai aua Maori i era atu tau i waipuketia taua rahui, a ngaro ana a ratou ngakinga kai, a whakakinoa ana o ratou whare me o ratou kainga, a hikitia ana te nuinga o nga whare ki uta atu o te awa. Ko te moni i utua ai i te tuatahi i tae ki te £1,925. Ko te moni i tangohia atu e te kaitiaki mo te katoa e £92 10s., a ko nga moni i utua atu ki te roia £165 5s. 2d. Tera atu hoki he moni e £56—i utua mai ki au me aku tamariki, mo te whakakinonga o a matou paanga, na enei moni i hoki iho ai aua moni ki te £1,593. Me whakaatu atu au ki te Kaunihera, ko te moni i tangohia e te Kaitiaki mo te Katoa e rima pauna mo ia rau pauna, tera pea e tika ana ki ta te ture, engari e mahara ana nga Maori he nui rawa tenei moni i tangohia atu nei e te Kaitiaki mo te Katoa. Na e £75 i whakataua kia utua mo taua whakawa, £165 5s. 2d., ke nga moni i utua e te Kaitiaki mo te Katoa ki te roia mo taua mahi. Huihui katoa nga moni kua utua atu e te Kaitiaki mo ne Katoa, kua tae ki te £257, mo te mahinga atu i aua moni. Me whakaatu atu e au ki te Kaunihera tera atu ano etahi moni kei te Kaitiaki mo te Katoa e pupuru ana, he moni i utua atu ki a ia mo taua rahui, a e hiahia ana nga Maori kia utua tahitia atu hoki aua moni ki a ratou. Tera ano hoki he moni £135—i utua mo te haerenga o te reriwe ma runga i taua rahui. Tera ano hoki he moni e £500—mo te whare o Tainui me nga kowhatu o taua wahi i hokona e te Hapa Poari, a ko taua moni kei te Kaitiaki mo te Katoa e pupuru ana. Ko te Pitihana a nga Maori ki tera Whare, e inoi ana kia utua atu aua moni ki a ratou, kia taea ai e ratou te utu a ratou nama. Tenei kei au te rarangi moni o nga nama a nga Maori, e tae ana ki te £3,353 12s. 1d., a ki taku mohio e penei ana hoki te nui o nga moni kei te Kaitiaki mo te Katoa e pupuru ana. E tonu ana au kia paahitia te Pire, a ki te hiahia te Komiti mo nga mea Maori ka taea e au te whakamarama i nga tikanga.

TURE RAHUI MAORI O TE TAI HAUAURU O TE WAIPOUNAMU ME WHAKATU.

Ripoata a te Komiti mo nga mea Maori o te Kaunihera, mo runga mo te Pire Whakatikatika i te Ture Rahui Maori o te Waipounamu me Whakatu:—

"Kua ata whiriwhiria e te Komiti te Ture Whakatikatika i te Ture Rahui Maori o te Tai Hauauru o te Waipounamu me Whakatu, a kua kitea ko te moni e whakahuatia ana i te Tekiona toru he moni no roto o te moni tinana, a ko nga tikanga o roto o te Pire e takahi ana i nga hiahia o te Paremete i whakamana ra i roto i te

Ture Rahui Maori o te Tai Hauauru o te Waipounamu me Whakatu. E mahara ana te Komiti me patu te Tekiona toru o te Pire, a me hoatu he tekiona hou hei whakamana i te Kaitiaki mo te Katoa kia ahei ia ki te utu i etahi moni o roto o nga moni tinana, i runga i tana whiriwiuringa e kitea ana e ia he mea tika hei whakaea mo nga moni pau i runga i te hikitanga i nga Whare a nga tangata whaitake.

"H. Wiremu, Tiamana.

"8 Oketopa, 1895."

Mane, te 28 o Oketopa, 1895. Rahui Maori O Te Tai Hauauru O Te Waipounamu Me Whakatu.

H. K. Taiaroa.—E hiahia ana au ki te whaikupu atu hei whakamarama mo te kupu a te Wiremu e mea na ia naku i tuku mai te pitihana a nga Maori mo te Rahui o Arahura. Ko te rua tenei o nga whakapuakanga i roto 1 te Kaunihera nei naku i tuku mai taua pitihana i tenei huihuinga o te Paremete. Ko te pitihana i tukuna mai e au na nga Maori kore whenua o te Buller, e hara i te mea na nga Maori o Arahura. Ko ta ratou nei pitihana he mea tuku ki tera Whare o te Paremete e tetahi o nga mema Maori.

Te Wiremu.—Ko taku pitihana e korero nei he mea tuku na Taiaroa ki te Kaunihera. A e mohio ana au i tuhia e Taiaroa tona ingoa ki runga.

H. K. Taiaroa.—Kaore au i tuku pitihana pena i tenei tau.

Te Wiremu.—Me whakamarama atu e au mo runga mo te kupu mai a Taiaroa. Kua tirohia e au taua pitihana a kua kite au e tika ana he pitihana ke na nga Maori o te Buller kia tukuna atu he whenua mo ratou e hara i te mea na nga Maori o Arahura.

H. K. Taiaroa.—Kua nui nga moni a nga Maori o Arahura kua whakapaua i runga i ta ratou mahi whakaora i to ratou whenua me o ratou taonga, e hara i te mea hei painga mo ratou anake, engari hei painga ano hoki mo a ratou uri. I utua e ratou etahi o aua moni ki a ratou moni ake ano, e hara i te mea i tonoa atu ki te Kai-tiaki mo te Katoa. Ko etahi o aua moni i puritia atu i nga moni reti e puta mai ana i te Kai-tiaki mo te Katoa, utua atu ana ki nga tangata na ratou nga kataraka mo aua mahi. He mea whakarite tera na nga Maori ake ano, na ratou i kohikohi nga moni hei utu mo aua mahi. Me whakamarama atu ano au kei pohehe nga mema ka puta mai etahi o aua moni ki au, kaore, kua utua mai ki au taku hea o te moni mo te whakakinonga o te whenua. Kua utua mai taku hea o te moni; engari ko te toenga o aua moni kaore e taea ana te utu ki nga Maori whaitake ki taua poraka, notemea kei te araia te Kai-tiaki mo te Katoa e te tekiona 22 o te Ture o te tau 1887. No reira kaore au i te kite take tika e kore ai te Kaunihera e whakaae ki te menemana a tera Whare. I tae ano te Pirimia me Timi Kara me Tame Parata ki taua wahi i Nowema o tera tau, a mahia ana he Pire i runga i nga tikanga i whakaritea ai i taua hui. I whakaaetia i taua hui kia utua taua moni hei whakaea mo nga moni a nga Maori i pau i runga i te whakaoranga i a ratou taonga. E kore e tika kia ki nga mema ka moumoua noatia aua moni e nga Maori. Tera ano etahi atu mate kua pa ki nga Maori. Me ki atu au tera atu ano etahi mate taimaha rawa kua pa atu ki nga Maori o Arahura.

Nga Korero Paremete. Whare O Raro, Tau 1895. Huihuinga Tuarua O Te Tekau Ma Rua O Nga Paremete. Nga Korero a nga Mema Maori.

Taite, te 20 o Hune, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka huihui te Whare.

Te Tumuaki

Ka tu ake te Karaka o te Whare, ka ki atu ki nga mema honore kaore e taea e te Tumuaki te whakahaere ana mahi i te mea kua pangia ia e te mate, na reira ka riro ma te Tiamana o nga Komiti e whakakapi te nohoanga o te Tumuaki.

Ka karakia te Whare.

Te Whakatuwheratanga O Te Whare.

Ka tae mai te kupu a te Kawana, he whakahau kia haere atu nga mema ki te Whare o Runga.

Haere ana te Tepute-Pika me nga mema ki te Whare o Runga, me te haere ano o te Haihana o te Whare i mua i a ratou, a, kaore i roa atu, kua hoki mai ano ki to ratou Whare.

Te Whai-Korero A Te Kawana.

Ka tu ake te Tepute-Pika ki atu ki nga mema honore, ara, i runga i te whakarongo ki te whakahau a te Kawana, haere ana tatou kia kite i te Kawana i te Whare o Runga, a pai ana te Kawana ki te whai-korero ki nga Whare e rua o te Runanga Nui, a kia tino marama ai ta tatou titiro i nga korero a te Kawana kua haria mai e au he tauira o ana kupu i whakapuaki ai.

No te koata ki te wha karaka o te ahiahi ka hiki te Whare.

Paraire, te 21 o Hune, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka huihui te Whare.

Ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Muri iho ka tahuri te Whare ki te whakatu i etahi o nga Komiti mo te Whare. Tekau ma whitu nga Komiti i whakaturia i tenei ra. Ka mutu era ka tu te korero a te Whare mo Ta Hori Kerei e ngaro atu nei i tona nohoanga i te Whare i a ia e noho mai nei i Ingarangi. Na te Pirimia te motini ki te Whare kia whakaaetia taua kaumatua kia ngaro atu i tona nohoanga i tenei huihuinga o te Paremete. Ka roa e korero ana te Whare ka whakaaetia te motini a te Pirimia. Ka mutu tera ka whakahaere te Whare i etahi atu mahi.

No te hawhe-paahi i te tekau karaka i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 25 o Hune, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka karakia te Whare.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, ka mutu era ka tahuri te Whare ki te whakatu i te Komiti mo nga Mea Maori. Koia tenei nga ingoa o nga mema, ko Patene (Mr. Button), ko Te Karimana (Mr. Cadman), ko Kanaera (Mr. Carnell), ko Timi Kara (Mr. Carroll), ko Hone Heke, ko Te Hutana (Mr. Houston), ko Te Kere (Mr. W. Kelly), ko Te Miterehana (Mr. Mitchelson), ko Tame Parata, ko Wi Pere, ko Kapene Rahera (Captain Russell), ko Tiwene (Mr. Stevens), ko Ropata Te Ao, ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), me Te Hetana (Mr. Seddon). Ka mutu tenei ka haere tonu te mahi a te Whare, a no te tekau ma rua o nga haora i te weherua ka hiki.

Taite, te 27 o Hune, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ko Te Tumuaki, ka whai korero ahau ki te Whare moku e ngaro atu nei i toku nohoanga i runga i taku paanga e te mate, me taku whakawhetai atu hoki ki te Tiamana o nga Komiti mo tana whakahaerenga i aku mahi i au e ngaro atu nei.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire a ka mahia etahi atu mea ka tae ki te—

Pire Taone Maori.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie), ko te Minita tenei mo nga Whenua, ka tu atu ia ki te motini kia panuitia tuaruatia e te Whare te Pire Taone Maori. Ka whakamarama haere ia i nga tikanga o taua Pire, ara, he tono kia hoatu he mana ki te Kawanatanga ki te rahui i etahi whenua Maori, i nga wahi o te motu nei e mohiotia ana he wahi pai hei tuunga taone, ahakoa kei hea e takoto ana; me tana whakahua haere ano i etahi o nga wahi e maharatia ana he wahi pai hei tuunga taone pera, ara, ko Pipiriki, ko Moawhango me etahi atu wahi. Me tana ki atu ano ki te Whare he tino tikanga nui kei roto i taua Pire, a tera e puta he tino painga ki nga Maori no ratou nga whenua e rahuitia ana hei taone. Ko te hiahia o te Kawanatanga, ina oti te panui tuarua o te Pire e te Whare, me tuku atu taua mea ki te Komiti mo nga Mea Maori kia ahei ai nga Maori e hiahia ana ki te korero mo taua Pire te haere atu ki reira whakapuaki ai i o ratou whakaaro mo runga i taua mea. Tenei ano te roanga ake o nga korero a taua Minita. Ka mutu ia.

Ka tu ake ko Te PERE (Mr. Bell), ko Takuta NUMANA (Dr. Newman) me etahi atu mema tokowha. Ka mutu enei, heoi paahitia ana e te Whare te panuitanga tuarua, a tukuna atu ana te Pire ki te Komiti mo nga Mea

Maori.

Turei, te 2 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, ka whakahaerea etahi atu mahi, a ka tae ki nga patai. Ka maha nga patai kua whakahaerea, ka tae ki te patai mo te—

Mana Hoko Whenua Maori.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka patai ahau ki te Minita mo te Taha Maori, mehemea ranei tera e whakatikatikaina e ia te Ture Kooti Whenua Maori i paahitia nei i tera huinga o te Paremete, ara, i tangohia nei e te Kawanatanga, i raro i taua Ture, ki a ia anake te mana o te hoko me te riihi i nga whenua o te Maori? Te take i ui ai ahau i tenei patai he whakaaro noku ki nga hiahia o nga Pakeha me nga Maori hoki o toku ake takiwa tae atu hoki ki te motu katoa o Aotearoa, ara, he nui no te mate kua pa ki nga iwi e rua i runga i tenei tikanga o taua Ture, i tangohia nei e te Kawanatanga ki a ia anake te mana mo te hoko mo te riihi ranei i nga whenua Maori. Ko toku hiahia me hurihuri e te Minita tenei putake, a tera pea e kitea e ia he huarahi e taea ai te whakatikatika taua Ture o tera huinga o te Paremete, a e mahea atu ai tenei mate kino kua pa nei ki nga iwi e rua i runga i taua Ture.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—I runga i nga tikanga e whakahaerea nei e te Kawanatanga, e puta ai he painga mo te iwi katoa o te koroni, e kore e marere i te ringa o te Kawanatanga taua mana kua tangohia nei e ia. Kaore ano i whai-taima e kitea ai nga painga mo te iwi kei roto i taua Ture, e kitea ai ranei ona kino. Ka ata kimihia ano e ta Kawanatanga nga wahi taratara o taua Ture, a, ana kitea, ka ata hurihuria e ratou he tikanga e taea ai te whakangawari o nga wahi uaua.

Nga Maori O Te Waipounamu Me Rakiura.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, ahea ranei oti ai i nga Komihana te whakatau i nga wahi mo nga Karauna karaati mo nga whenua ka hoatu nei mo nga Maori me nga hawhe-kaihe kore whenua o te Waipounamu me Rakiura?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Ko taku utu atu mo te patai e penei ana, kaore i taea e nga Komihana te whakaoti o ta ratou mahi i tenei tau, engari ko taku hiahia me tino whakaoti e aua tangata taua mahi i roto i nga marama e toe nei o tenei tau.

Nga Maori O Waitaki Me Waihao.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei kua whakaturia he takuta mo nga Maori o Waitaki me Waihao; a mehemea kaore ano, me whakaatu mai e ia te take o te roa?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Ka nui toku koa ki te whakaatu kua whakaturia ko Takuta Pakere (Dr. Barclay) he tangata hei tiaki a hei rongoa i nga Maori o Waitaki, a ko Takuta Karana (Dr. Garland) he tangata tiaki i nga Maori o Waihao.

Wenerei, te 3 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia, tuaruatia hoki etahi Pire. Ka mutu era, ka panuitia tuatorutia tetahi Pire hei whakatau i nga rohe o Hikutaia No. 1 Poraka. Ka mutu tera ka whakahaerea ko etahi atu mahi a po noa.

Paraire, te 5 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuaruatia etahi Pire. Ka whakahaerea ko nga patai.

Horowhenua Poraka.

Ko Te Ranaka (Hon. Mr. Larnach).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea ranei ka whakaturia he Komiti he Roiera Komihana ranei hei uiui i nga mea katoa e pa ana ki Horowhenua Poraka?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kua hurihuria e te Kawanatanga tenei putake, a i runga i te kupu a te Pirimia i whakaputa ai i tera tau, kua whakaae te Kawanatanga ki te whakatu i tetahi Komihana hei

uiui i taua mea; engari kotahi te mea kei te whakaroa, ara, ko te haringa a etahi o nga tangata e pa ana ki taua raruraru i a ratou keehi ki roto ki te Hupirimi Kooti. Otira, ko te hiahia o te Kawanatanga me tino whakarite taua kupu a te Pirimia i whakatakoto ai i tera tau.

Tongariro Paaka Mo Te Katoa.

Ko Takuta Numana (Dr. Newman).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei kua huihui nga Kai-tiaki mo te Paaka mo te Katoa i Tongariro? Mehemea kua huihui aua Kai-tiaki, ka whakaae ranei te Minita ki te whakatakoto ki te aroaro o te whare i tenei tau i te ripoata o nga mahi i oti i aua Kai-tiaki?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore ano i huihui taua Poari; na reira kaore kau he ripoata. Kei tenei marama e haere ake nei tera pea e huihui taua hunga. Kotahi o nga mema o te Poari kei Poneke nei e noho ana, a ma te Kawanatanga ia e whakahau kia huihuia te Poari.

Motu O Hauturu.

Ko Te Tamihana (Mr. Thompson).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei kua tae mai he kupu whakaatu ki te Kawanatanga, tera etaki tangata kua tae ki te Motu o Hauturu ki te patu a ki te tihore i nga manu Maori o reira?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Katahi tonu ka tae mai he ripoata ki te Kawanatanga mo taua mahi, a ka whakahaua e te Kawanatanga kia uiuia taua mahi inaianei. Ki te kitea he tika nga korero a te mema honore, tera e whakahaerea e te Kawanatanga etahi tikanga e tino mutu ai taua tu mahi.

Taake Whenua Maori.

Ko Te Hatihana (Mr. G. Hutchison).—Ka patai ahua ki te Minita e whakakapi ana i te turanga o te Minita mo nga Moni o te Koroni, mehemea ranei i ata tonoa te taake whenua ki nga Maori no ratou nga whenua i mua atu i te tononga o aua taake ki nga tangata kai-tango i nga rihi o aua whenua?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kei te mohio te mema honore hei mahi moutou noaiho mehemea i peratia te whakahaere. I ata perehitia ano nga panui i runga ano i nga tikanga o te ture, a i ata kahititia nga ra e tika ana hei utunga i aua moni. I tukuna he whakaatu ki etahi o nga Maori a kaore ki etahi, notemea e kore e taea e nga tari te kimi nga tangata katoa mo ratou aua tono, na reira ka perehitia i runga i nga tikanga o te ture.

Pire Taone Maori.

No tenei ra ka hoki mai te Pire mo nga Taone Maori i te Komiti mo nga Mea Maori, a tahuri ana te Whare ki te Komiti i taua Pire, a paahi ana etahi o ona tekiona i te Komiti ko etahi o nga tekiona i nukuhia mo tetahi atu ra.

No te tahi o nga haora i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 9 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, ka oti era ka mahia ko etahi motini.

Ka tu ake te Pirimia ki te whai-korero kia nukuhia te Whare, a ka tu atu hoki etahi mema ki te korero mo te motini a te Pirimia. Ka mutu era ka pootitia, a tau ana kua e nuku te Whare; katahi ka tahuri te Whare ki te whakahaere i nga patai, ka maha nga mea ka oti, ka tae ki te patai mo—

Opuatia Poraka.

Ko Meiha Harihi (Major Harris).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga,—(1.) Mehemea ranei e mohio ana te Kawanatanga kei te riihitia e nga Maori tetahi taha o Opuatia Poraka ki etahi Pakeha? Mehemea he tika taua rongo korero, he ui atu taku mehemea ranei kua whakaae te Kawanatanga ki taua mahi? (2.) Mehemea ranei kua riro mai i te Kawanatanga tetahi taha o taua poraka i runga i te hoko, a, mehemea ae kua riro mai tetahi taha, e whia ranei mano eka? Kua tae mai te rongo kei te riihitia taua poraka nui e nga Maori ki etahi Pakeha. Ko taku hiahia kia mohio ahau mehemea he tika taua korero, a mehemea e whai-mana ana taua mahi i runga i nga tikanga o te ture, a mehemea hoki kua riro mai i te Kawanatanga tetahi taha o taua poraka.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Ko taku whakahoki mo te patai koia tenei, kaore i te mana i te ture nga whakahaere rihi a nga Pakeha mo taua poraka, a e kore hoki e whakamana e te Kooti. Ko nga eka o taua poraka kua riro mai i te Kawanatanga 10,032 eka.

Nga Ruri O Te Urewera.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mahi Nunui o te Koroni, kei runga i te mana o te hea pooti a te Whare i whakaaetia ai kia whakapaua nga moni a te iwi katoa hei mahi i nga rori me nga ruri o te takiwa o te Urewera? I ui ano ahau i tenei patai i mua tata ake nei, engari kaore i marama te whakautu mai mo taku patai. Tenei kua perehitia nga rarangi o nga moni katoa i paahitia e te Whare i tera tau hei whakahaere i nga Mahi Nunui o te Koroni. Kua oti te whakanohonoho haere o nga nama o aua rarangi, me nga ingoa o ia rori o ia rori te whakahua haere, a ko te mea e hiahia ana ahau kia mohiotia, kei te hea o aua rarangi te ingoa o nga rori o te takiwa o te Urewera e mau ana. Mehemea hoki kei roto i aua rarangi i paahitia nei e te Whare, kaati e kore te Kawanatanga e pohehe ki te wahi i noho ai taua mea.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te pai noatu ahau ki te whakaatu i nga mea e tonoa nei e te mema honore. Ko Nama 69 te rarangi o nga moni i paahitia e te Whare i tera tau i whai-mana ai te mahi o aua ruri ki te takiwa o te Urewera. Ko Nama 113 te rarangi i whai-mana ai te mahi rori mo taua takiwa.

Taake Whenua Maori.

Ko Te Puto (Mr. Buddo).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, kei raro i te hea rarangi o te Ture Taake-Whenua Taake Moni Puta-a-tau i whai-mana ai nga apiha o nga tari ki te tono kia utu i te taake-whenua nga Pakeha e riihi ana i te whenua Maori he tokomaha nei nga Maori kei roto i te poraka kotahi? Mehemea hoki he maha nga Maori kei roto i te poraka kotahi, a ki te wawahia taua poraka ki ia tangata ki ia tangata o roto i te tiwhikete, ka iti rawa iho te wahi e tau ki ia tangata Maori i te wahi e tika ana kia taaketia i runga i te ture, na reira e kore e tau te taake ki runga ki aua wawahanga. E mohio ana ahau ki tetahi poraka whenua 114 nga tangata nona, a tonoa ana kia utu te kai-tango i te riihi o taua whenua i te taake; tenei ano etahi atu poraka pera te ahua. E hiahia ana ahau kia whakamaramatia mai tenei rnea e te Kawanatanga.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ko tana utu mai i te patai i penei, ae i whakahaerea i runga i te mana o taua ture nga taake-whenua e kohia ana i nga whenua pera te ahua me ta te mema honore i patai nei.

Kareti I Te Aute.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Kura, mehemea ranei kua tae ki te Kawanatanga te ripoata a Takuta MacGregor mo tana haerenga ki te tiro-tiro i te Kareti i te Aute; a mehemea kua tae mai taua ripoata, ka pai ranei te Minita ki te whakatakoto i taua mea ki te aroaro o te Whare?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Kua tae mai te ripoata a Takuta MacGregor, a tera e whakatakotia ki runga ki te teepu o te Whare i roto i enei ra tata e haere ake nei.

Nga Maori O Little River (Wairewa).

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei i muri iho i te whakamutunga o te mahi a te takuta mo nga Maori o Wairewa kua whakaturia he riiwhi mo taua tangata?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore ano he takuta i whakaturia hei riiwhi mo Takuta Piha (Dr. Fisher) i muri iho i tana whakamutunga i tana mahi i te marama o Tihema kua taha ake nei. Kua tae mai te whakaatu ki te tari kei te whakahaere nga Pakeha me nga Maori o Little River, Wairewa, i etahi tikanga e whiwhi ai ratou i tetahi takuta mo to ratou takiwa; a ki te taea tera tikanga e aua tangata ka taea hoki te hoatu e te Kawanatanga he moni hei tautoko, ara, hei whakarahi ake, i nga moni e kohikohia ana. Me ki atu ahau i konei, otira kei te mohio te mema honore, ka nui te kaha o te Kawanatanga ki te hoatu moni hei utu takuta hei utu rongoa hoki mo nga Maori o nga Motu e rua. Engari kaore he tikanga e hoatu ai he moni pera hei awhina i nga tangata Maori whai-taonga, tena ko nga Maori rawakore, ka nui te kaha o te Kawanatanga ki te hoatu moni hei utu takuta hei utu rongoa hoki mo ratou.

Paraira, te 12 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire. Ka mutu era ka whakahaerea ko nga patai.

Nancy Thomas.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei kua whiriwhiria e te Kawanatanga te pitihana a Nancy Thomas, o Aparima, Riverton, i ripoataia nei e te Komiti mo nga Mea Maori i te 21 o nga ra o Akuhata o te tau kua pahemo ake nei; a mehemea kua whiriwhiria, he aha te ora e hoatu ki te kai-pitihana? Te take i hoatu ai e ahau tenei patai ki runga ki te Ota Pepa, kua tae mai he pukapuka ma te kai-pitihana ki au, he ui mai mehemea kua whiriwhiria tana pitihana e te Kawanatanga. Ko te ripoata a te Komiti mo runga i taua pitihana e penei ana me uiui e to Kawanatanga taua mea. No Akuhata o taea tau tenei

ripouta, a no reira mai tae mai ki naiane kaore ano he kupu i tae atu ki te kai-pitihana, kua uiuia ranei tana pitihana e te Kawanatanga kaore ano ranei.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Kua tae te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori ki te Kawanatanga kia whiriwhiria. Na kua whiriwhiria taua mea, a koia tenei te otinga, e kore e taea e te Kawanatanga te whakatuwhera ano o te kereeme a te kai-pitihana i te mea kua whakaritea taua kereeme i runga i te hoatutanga o te waru tekau ma waru eka ma taua wahine.

Ko Tame Parata.—E mea ana ahau me uiui auo taua mea, i te mea he pono tonu he tika tonu te inoi a te kaipitihana. Kaore nga take o re pitihana e pa ana ki taua whenua, e takoto ke ana tera.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Kaati maku e ata uiui ano tenei mea, a mo tetahi atu rangi ka kororerero ai maua ko te mema honore.

Nga Maori O Port Levy Me Rapaki.

Ko Tama Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei ka whakaae te Kawanatanga ki te tuhituhi pukapuka atu kia Takuta Peamana (Dr. Pairman), he ui atu ki a ia mehemea ka whakaae ia ki te tiaki ki te rongoa hoki i nga Maori o Port Levy me Rapaki?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—I tera tau i whakahaere te Kawanatanga i etahi tikanga e whiwhi ai nga Maori o Port Levy me Rapaki i tetahi takuta mo ratou. Engari ko nga moni i tonoa mo taua mahi he rahi rawa ake i nga moni e tika ana kia hoatu e te Kawanatanga. I muri i tera kaore ano he tono hon i tae mai ki te Kawanatanga. Te mea pai me huihui nga Maori o taua takiwa, a ki te oti i a ratou tetahi huarahi ma ratou e whakaatu mai ki te Kawanatanga.

Turei, te 16 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko nga patai me etahi atu mahi, ka mutu era ka tae ki te—

Pire Taone Maori.

No te takotoranga o te patai, kia panuitia tuatorutia tenei Pire, ka tu ake.

Ko Hone Heke.—E te Pika, e hiahia ana ahau, mehemea ra e whakaaetia ana e nga tikanga o te Whare, ki te whakakore i aku kupu i whakaputa ai, i tahi ra ake nei, mo te Minita mo nga Whenua. Ka nui toku pouri mo aua kupu aku, a e hiahia ana ahau kia patua atu aua kupu i roto i nga pukapuka takotoranga o nga korero o te Whare nei. Kaati tena. Ka tahuri aku korero inaianei ki te Pire e takoto nei i te aroaro o te Whare, e mea ana ahau kia takoto atu taku whakahe mo tenei tikanga a te Kawanatanga e whakauru nei i enei tu ture, e pa motuhake nei ki uga Maori anake. Kaore kau he take, ki taku titiro, e whakaurua mai ai ki te Whare nei uga Pire penei te ahua. Ko nga rarangi tuatahi o te Pire nei e ki ana, i te mea kaore ano i whakatuwheratia a waenganui o Aotearoa nei, a i te mea hoki he tika kia whakatuwheratia taua wahi o te motu nei, na reira ka tono te Kawanatanga kia paahitia tenei Pire. Koia tenei te ahua o tenei putake. Kei te pai ranei nga Maori kia whakahaerea he taone me etahi atu mea ki o ratou takiwa kaore ranei? Ki taku mahara kei te hiahia nga Maori kia whakahaerea aua mea ki o ratou whenua. Kua tae ahau ki te tiroiro haere i te nuinga o nga kainga Maori o Aotearoa nei, a kua whakaaturia mai ki au nga whakaaro o nga Maori mo runga i tenei putake. Na, kotahi tonu te mea kei te whakapakeke i nga Maori i kore ai ratou e pai kia whakahaerea he taone mo etahi atu mea ki runga ki o ratou whenua, ara, ko te ture kino i paahitia nei i tera tau. Kua tangohia atu e taua mea o ratou whai-tikangatanga ki runga ki o ratou whenua; kua whakarereketia he ture mo ratou, ara, kua kore e waiho ki a ratou ano te tikanga mo o ratou whenua, penei me te Pakeha. Kua ki taua ture kua nga Maori e whiwhi i te utn tika, i runga i te aronga o te makete, mo o ratou whenua. Na ko te whakahe a uga Maori e whakahe nei mo tenei tikanga rere ke, e tino whai-take ana. Mehemea e rite tahi ana nga ture mo nga Maori me nga Pakeha mo runga i tenei mea i te whenua, katahi ka marama, katahi, ki taku mahara, ka whakaae nga Maori kia whakahaerea o ratou whenua hei taone, hei paamu, hei kainga tangata ranei, i raro i nga tikanga o te Ture Whakanohonoho Whenua. Ko tenei Pire e mea ana me tango etahi o nga whenua o nga Maori hei taone, a me rahui aua wahi hei oranga mo nga Maori; he tikanga pai ano tenei, engari e pumau ai aua taone hei rahui tuturu, hei painga tuturu mo nga Maori, me tino arai te hoko a te Karauna i aua wahi. I whakaatu ano ahau ki te Whare nei, i a tatou e Komiti ana mo te Pire nei, kua oti noatu tenei tu taone te whakamatau ki Rotorua, a te mutunga iho kaore kau he painga i puta ki nga Maori i taua taone. Na, ka pera ano me Rotorua te mutunga o nga taone ka whakaturia nei i raro i tenei Pire. Ina hoki, haunga ia nga rahui i whakatakotoria i raro i te Ture Rahui Whenua Maori o te Tai Hauauru, kei te hoko tonu te Kawanatanga i nga hea o nga Maori i roto i nga whenua rahui puta noa i te koroni. Ma tenei tu mahi e kore ai e whakaponohia te tika o nga mahi a te Kawanatanga.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a te mema honore. Ka mutu a Hone Heke ka tu ake—

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—He kupu torutoru aku hei utu atu i etahi o nga korero a te mema honore kua mutu ake nei, a me etahi kupu hoki mo te Pire e paahitia nei. Ki toku whakaaro he Pire tenei e puta ai he painga mo nga Maori. He Pine pai tenei, he pai tona aronga, a te mutunga iho tera ano nga Maori e tino whakapai. Ko te tikanga o tenei Pire, he whakamana i etahi huarahi e ahei ai te whakatu o etahi taone ki etahi wahi o nga whenua o nga Maori, ara, ki nga wahi e mohiotia ana kei te huihui ki reira te tangata i runga i te tupu haere o te motu nei, engari i te mea kei te takoto raruraru aua wahi, kaore kau he huarahi i raro i nga ture e mana nei inaianei e taea ai te whakahaere o aua tu taone ki aua tu wahi, na reira ka meatia tenei Pire kia paahitia. Na, kaore kau he mana e hoatu ana ki nga Maori e tenei Pire e ahei ai ratou ki te hoko i te whenua, na reira e kore hoki te Kawanatanga e kaha ki te hoko, heoi ano ta te Kawanatanga he whakahaere i aua whenua mo te taha ki nga Maori. Na, ko tetahi, ka whakatakotoria he rahui, hei wahi motuhake o nga Maori, ara nga wahi i tu ai nga whare o nga Maori me a ratou mahinga kai. Ko nga wahi e retia ana ka riihitia mo nga tau e rua tekau ma tahi i runga i te tikanga makete e tuwhera ana ki te katoa. Na, kei hea ra te mate e pa ki te tangata i runga i tenei huarahi? He aha te mate mo te Maori e puta ake i roto i enei tikanga whakahaere? Ehara i te mea e hiahia ana te Karauna ki te hoko i aua wahi. Heoi ta te Kawanatanga e hiahia ana ko te whakatu taone ki nga wahi e nui haere ana te tupu o te tangata. He maha nga wahi o te motu nei e tika ana hei tuunga taone Maori. Ki te paahitia tenei Pire hei ture tera e puta he painga ki nga Maori me nga iwi katoa o te koroni.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a te mema honore.

Ko Hone Heke.—He tu ake taku ki te whakamarama ki te Whare mo nga kupu a te mema honore kua noho iho nei, e ki nei ia, i ki ahau kaore he painga e puta ki nga Maori i raro i tenei Pire. Kei te mau tonu ahau ki taua whakaaro oku mehemea ka waiho penei tonu nga tikanga o te Pire me tona ahua e takoto nei. Engari ki te kore e hoatu e te Pire he mana ki te Kawanatanga e ahei ai te Karauna ki te hoko i nga hea o nga Maori nona te taone, katahi au ka marama era e puta he painga ki nga Maori i raro i tenei Pire, ina paahitia e te Whare.

Ka mutu nga whai korero i konei, a paahitia ana te panuitanga toatoru o te Pire.

Wenerei, te 17 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, ka mutu era ka whakahaerea ko nga patai. Ka maha aua mea ka oti ka tae ki te patai mo—

Nga Riihi Me Nga Mokete A Nga Maori Mo O Ratou Whenua.

Ko Wire Mu Kere (Mr. W. Kelly).—K patai ahau ki te Minita mo te Taha Maori, mehemea ranei tera e whakatikatikaina e te Kawanatanga te Ture Kooti Whenua Maori o tera tau, kia taea ai e nga Maori me nga hawhekaihe te riihi me te mokete ranei i o ratou whenua, kia ahei ai ratou ki te whakaea i o ratou nei raruraru me a ratou nama? I ui ai ahau i tenei patai, he mea noku kia mohiotia ai te whakaaro o te Minita mo te Taha Maori, ara, ka whakatikatikaina ranei e ia te Ture Kooti Whenua Maori o tera tau kaore ranei. Kua rongu hakirikiri ahau tera e whakatikatikaina e te Minita taua Ture kia taea ai e tetahi mema honore o tenei Whare te whakariterite ona raruraru. Na, mehemea he tika taua rongu, he mea tika hoki kia mahia tetahi tikanga e ahei ai nga Maori ki te riihi i o ratou whenua. He tika ano ka taea te riihi e nga Maori o ratou whenua i raro i te Ture o tera tau, engari e taea ai te pera me tuku atu e nga Maori o ratou whenua ki raro i te mana o te Poari mo nga Whenua Takotokau o te Karauna; otira e kore rawa nga Maori e hoatu i o ratou whenua ma taua Poari e riihi, a ka waiho tenei tikanga hei whakataapu haere i nga mahi e tupu tonu ai te ora o te Motu o Aotearoa nei. Ki toku whakaaro me tino whiriwhiri e te Minita tenei putake.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ki toku whakaaro kaore ano i whai taima, hei whakamatautauranga, e kitea ai nga he o etahi o nga tikanga o te Ture Kooti Whenua Maori i paahitia nei i tera tau. He tika tenei ano etahi tangata kei te whakahe mo te tangohanga a te Kawanatanga ki a ia anake te mana o te hoko me te riihi i nga whenua Maori; engari tera ano e whakatakotoria ki te aroaro o te Whare, i tenei huinga o te Paremete, tetahi Pire hei whakatikatika i etahi wahi o te Ture o tera tau, a, hei te taenga ki te ra e kororotia ai taua Pire, hei reira tirohia ai te patai a te mema honore.

Whenua I Khipane Hei Whakanohonoho Ki Te Tangata.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei tera e whakahaerea e te Kawanatanga etahi tikanga e whiwhi ai te Kawanatanga i etahi poraka papai i te takiwa o Khipane hei whakanohonoho ki te tangata, ara, me roherohe hei paamu ririki, ka mutu ka tuku ki te makete?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te whakahaere te Poari Hoko Whenua inaianei i tetahi tikanga e riro atu ai i a ratou tetahi poraka whenua i taua takiwa. Ki te kore e taea e ratou te hoko o taua poraka, kaati ka tangohia taua whenua e te Kawanatanga i raro i te mana o te Ture. Engari kua tae mai he pitihana ki te

Kawanatanga, a he maha nga tangata nana i haina taua pitihana, he tono ki te Kawanatanga kia whakatuwheratia tetahi whenua o taua takiwa hei whakanohonoho ki te tangata, a ma tera e mohiotia ai he tika tonu te take o te patai a te mema honore mo te Tai Rawhiti.

Tuku Moni Nama Ki Nga Tangata Noho Whenua.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea tera ranei e whakawhanuitia e ratou nga tikanga o te Ture Tuku Moni Nama ki nga Tangata Noho Whenua kia ahei ai nga Maori ki te nama moni i runga i o ratou whenua, penei ano me nga Pakeha e ahei nei ki te nama moni i runga i o ratou nei whenua, i raro i nga ritenga o taua Ture?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—I tino whiriwhiria tenei ahua i te huinga o te Paremete kua taha ake nei, ara, i kimihia ka taea ranei te tuku he moni nama ki runga ki nga whenua Maori kaore ranei; otira i runga i te uaua o te takoto o nga tiwhikete o te nuinga o nga whenua Maori, ara, he maha rawa no nga tangata i roto i te poraka kotahi, a, i runga hoki i etahi atu mea hei whakararuraru, kitea ana e kore e taea. Engari ana tupono he whenua i hokona e te Maori i te Pakeha, a he whenua e mahia ana i runga i nga ritenga Pakeha, katahi pea te mea e taea ai te hurihuri o tetahi huarahi hei whakatikatika i taua Ture, kia taoro atu ai ona tikanga ki runga ki nga whenua pera te ahua.

Ka mutu tenei patai a Wi Pere, ka whakahaerea ko etahi atu patai a nga mema Pakeha mo etahi mea e pa ana ki o ratou nei takiwa, ka mutu era ko te—

Te Hikinga O Te Whare.

Ko Te Mete (Mr. E. M. Smith), ka tu atu ki te motini kia nukuhia te Whare, a ka whakaatu atu haere ia i konei i ana take i mea ai ia me hiki te Whare.

Ka mutu ta tera ka tu atu ko Te Makenehi (R. McKenzie), ko Te Tuhi (Mr. Duthie), ko Te Puiki (Mr. Buick). He roa nga korero a enei.

Ko Hone Heke.—E Te Pika, ko te utu a te Pirimia i te patai a te mema honore mo te takiwa o Pei o Pereti, mo runga i nga riihi whenua a nga Maori me te Tura Koori Whenua Maori o tera tau, i penei, ara, i ki te Pirimia, ki tana whakaaro, kaore ano i whai-taima hei whakamatautauranga e mohiotia ai nga painga e puta i taua Ture. Na, ki taku mahara, kei te mohio tonu te Pirimia, me etahi atu mema honore, nui atu te mate kua pa ki nga Maori i taua Ture. E rongu atu ana ahau i te mema honore mo Nepia e karanga mai ana "Kaore"; otira mana e mohio kotahi te tangata Maori, whiwhi whenua, o Nepia, i mate i taua Ture, ara, na taua Ture a te Kawanatanga i atete atu taua tangata ki roto ki te Kooti Peekerapu. E hara i te mea no taua Maori te he i peekerapu ai ia; notemea e whakaae ana taua tangata kia utua e ia ana nama, engari na taua Ture ia i arai i kore ai e taea e ia te hoko ona whenua, a i kore ai ia e whiwhi i etahi moni hei whakaae i ona raruraru; na reira pa ana he mate ki taua tangata a peekeraputia ana ia. He tika ahau kia whakahua atu i konei, kotahi te mema honore o tenei Whare, he tangata Maori, i ateteria e taua Ture ki roto ki te Kooti Peekerapu, ara, e taua Ture e whakahihi haere nei te Pirimia nana i paahi. Kua rongu tatou katoa i nga kauhau a te Pirimia puta noa i te motu nei, nana i paahitia ai tetahi Ture e puta at he painga mo nga Maori. Me patai atu ahau koi nei ranei, ko nga mate kua whakahuatia ake nei e au, nga painga e ki nei te Pirimia kua puta i taua Ture ki uga Maori? Ki toku whakaaro me tino whakama nga mema Pakeha mo ta ratou whakamananga i taua Ture. Ko te mutunga iho o taua Ture he maha nga Maori kua uru ki roto ki te Kooti Peekerapu; a he maha nga Maori e tatari nei, i ia ra i ia ra, kia kite ratou i a tatou e mahi ana i tetahi Ture hei whakatikatika i te Ture Kooti Whenua Maori o tera tau. Otira kua puta te kupu a te Pirimia ka whakatakotoria e te Kawangatanga tetahi Pire, ki te aroaro o te Whare nei, hei whakatikatika i nga Ture e pa ana ki nga Maori, e ahei ai nga Maori e noho raruraru ana i te nama, ki te whakahaere i o ratou whenua kia whiwhi ai ratou i te moni hei whakaae i a ratou nama. Kei te hiahia tonu nga Pakeha noa iho ki te riihi i nga whenua o nga Maori, otira kaore e taea te pera notemea kei te araia tera huarahi e taua Ture. Na me titiro ano hoki te Whare ki te ahua o nga ture reiti e pa nei ki nga whenua Maori. I runga i taua Ture kua araia nga huarahi e puta ai he moni i nga whenua Maori, a, te mutunga iho, ka riro tetahi taha o te whenua hei utu i aua tu taake. Ki taku mohio kua tae tenei ki te wa e tino tahuri ai uga mema hanore ki te whakatikatika i nga Ture, ahakoa mo te Maori mo te Pakeha ranei. He kupu ake tenei naku mo nga mokete tawhito a nga Maori, ara, kei te taenga ki nga ra e pau ai nga tau i whakaritea i roto i aua mokete, me pehea ra nga Maori? Kua whakaaturia mai ki au e kore e whakaaetia e taua Ture kia whakahoutia aua mokete; heoi ko te nmtunga iho, ka riro nga whenua o nga Maori i moketeria ra, i te mea kua araia e taua Ture, e ki nei te Pirimia he Ture pai rawa atu, nga huarahi e taea ai te nuku atu nga tau o aua mokete. Koi nei ano nga tikanga a taua Ture mo nga riihi. Ki te kore e whakaponohia e koutou enei korero aku, tena, me whakaae te Whare kia whakaturia he Komiti hei kimi, hei uiui, i te tika i te he ranei o aku korero. Ki taku, me tino whiriwhiri e nga mema honore nga Pire katoa e tae atu ana ki o ratou aroaro. He tika taku kupu, he maha nga mema honore o te Whare nei kaore rawa i te mohio ki te aronga o nga ture e pa ana ki te iwi Maori; kei te mahara etahi o ratou, ki

te puta he Karauna karaati mo tetahi whenua ki tetahi tangata Maori, kaati kua whai mana i tera taua tangata ki te hoko, ki te riihi, ki te aha atu ranei, i tona whenua, otira kei te mohio nga mea mohio o tatou e noho nei e kore rawa e mana tera ahua i taua Ture i mahia nei i tera tau e te Paremete. Ma tenei e mohiotia ai kei te tino kuare etahi o nga mema honore o te Whare nei ki te tino ahua o nga ture e mahia nei e tatou mo te iwi Maori. Ki taku mahara ko te Pirimia tonu tetahi e pohehe ana ki etahi wahi o te Ture Kooti Whenua Maori o tera tau. E ki ana taua Ture e kore e araia te hoko a te Maori i tetahi whenua mehemea he mea hoko ki a ia taua whenua e tetahi atu Maori, e tetahi Pakeha ranei; otira ko te whenua tuku iho ki tetahi tangata Maori e ona matua, e one koroua, e ona tupuna ranei, i runga i nga ritenga Maori, ka araia tera e taua Ture, a e kore e taea tera ahua whenua te hoko, te riihi, te aha atu ranei, e taua tangata. Ko toku hiahia, ina takoto ki to tatou aroaro te Pire hou a te Kawanatanga, me tino tahuri tatou ki te whakauruuru i etahi menemana hei whakaora i enei mate kua korerotia ake nei e au.

Taite, te 18 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.
Ka mutu te karakia.

Motini Turaki I Te Kawana Tanga.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—E Te Pika, no nanahi ka takoto te motini a te kai-arahi o te Apitihana, a kei te mohiotia te tikanga o taua motini, ara, he whakahe na te Apitihana i te Kawanatanga, a he turaki kia hinga matou, te take mo nga korero a tetahi o nga Minita i whakapuaki ai i tona taenga ki Ingarangi i tenei tau. Na i te mea kua takoto taua motini i te kaiarahi o te Apitihana, ko tenei, me tuku taua mea kia korerotia inaianei, a ma te Whare e pooti e whakatau, kia kitea ai kei ta wai te tika.

Kotahi haora a Te Hetana, ara, te Pirimia o te Koroni e whai-korero ana e tautoko ana i te taha ki tona Kawanatanga tanga. Ka mutu ia ka tu ake te kaiarahi. o te Apitihana, ara, a Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), he tautoko took ta tenei i tana motini. Ka maha nga mema ka korero, ka tu ake.

Ko Hone Heke.—E Te Pika kaore ahau i te hiahia kia roa rawa aku korero mo tenei putake. kupu a te kai-arahi o te Apitihana, e ki nei ia, me horahora katoa ki te aroaro o tenei Whare nga mehi katoa e te Kawanatanga, ara, nga mea katoa e pa ana ki te koroni; kaore e tika kia huna tetahi mea, ahakoa mea iti mea rahi ranei, e mohiotia ai te takoto o nga moni a te koroni, me te ahua hoki o nga whakahaere a te Kawanatanga; kia noho marama ai te iwi mo a ratou moni e takoto nei i roto i te Peeke Poutapeta a te Kawanatanga, i te Tari o te Kai-tiaki mo te Katoa me te Tari Inihua a te Kawanatanga. Ko tetahi, me tino kimi e tatou he tika ranei, he tito ranei, nga korero i korerotia nei e te Minita, ara, e Te Waari, mo nga moni a te koroni, i tona taenga ki Ingarangi i tenei tau; notemea, ki te puta he raruraru i runga i aua korero, ko nga tangata ke o Niu Tireni na ratou nga moni i roto i aua tari nga mea e mate. Na, mo nga pukapuka e kiia nei i tuhituhia ki Ingarangi, e etahi tangata o te taha Apitihana, hei whakakino i te koroni me nga tikanga me nga tore katoa e paahitia ana o tenei Kawanatanga, ki taku mahara e tika ana, he pono tonu hoki ka nui te kino o nga ture me nga tikanga a tenei Kawanatanga. Ki toku whakaaro, ki te mau tonu enei tikanga me enei ture, he pai rawa kia uru nga Maori whai-taonga ki roto ki te Kooti Peekerapu.

Ko tetahi Mema Honore.—Kaore.

Ko Hone Heke.—Ka kaha noatu ahau ki te whakaatu ki te mema honore i etahi tangata kua tino mate i nga ture i paahitia nei e tenei Kawauatanga i te huinga o te Paremete kua taha ake nei; a he pai rawa me uru aua tangata ki roto ki taua Kooti kia wawe ai ratou te ora i o ratou mate, e akina nei ratou e nga tangata na ratou nga nama. He maha nga Maori kei to tatari tonu kia paahitia e tatou tetahi Ture i tenei tau hei whakatikatika i te Ture o tera tau notemea ma tenei anake ratou e kore ai e uru ki roto ki te Kooti Peekerapu.

Ko Wi Pere.—I whai-korero ano ahau i tera tau mo tenei putake; i mea ahau i reira, me whai-mana, te Kawanatanga ki te tuku moni, i runga i te nama, ki nga Maori. Heoi, i te mea he tautohetohe tonu ta koutou mahi, ta te taha Pakeha, mo enei moni, kaati, ko te mea pai me hoatu nga moni ki nga Maori. Kua rahi rawa nga moni kua tukuna atu ki te taha Pakeha i runga i te itareti e ono e rima pauna i te rau; ko tenei, me tuku mai enei moni ki a matou, ki te taha Maori, i runga i te itareti mama, i te mea hoki i riro mai enei moni i te koroni i runga i te itareti ngawari, ara, i runga i te toru pauna mo te rau. He mama rawa te itareti i nama ai e te Kawanatanga enei moni, na reira ka mea ahau me tuku enei moni hei painga mo te iwi Maori. Ki toku nei whakaaro, ko te mea tika me nama ano etahi atu moni e te Kawanatanga, i te mea kua mama rawa te itareti o te moni o Ingarangi inaianei, hei whakaea i te toenga o nga nama e utua ana e te koroni ki te ono pauna mo te rau. Kaitoa kia raruraru te Kawanatanga inaianei, i te mea hoki kihai ratou i whakarongo ki aku korero i tera tau. Mehemea ka tuhaina enei moni ki nga. Maori tera ano e hoki mai ona hua, i te mea hoki ka whakapaia te whenua, a ka puta he painga ki te koroni katoa i runga i aua tikanga. Ko te mahi tuturu a tenei Whare i ia tau, he arai, he here, i nga whenua Maori kia kaua e hokona; koia na pea te take i penei ai te nui o tenei raruraru, na reira ko te mea

pai me tuku enei moni ki nga Maori hei whakapai i o ratou whenua. Mehemea ka waiho kia takoto noaiho nga whenua Maori kaore he painga e puta ki te koroni, a tera pea ka tahuri nga Maori, penei me te Aerihī, ki te kimi tikanga e puta ai ratou, a ka puhipuhia koutou te iwi Pakeha, a hei reira ka kite koutou i te taumaha rawa o a koutou ture e mahi nei mo te iwi Maori. Ka nui nga raruraru e tupu ake aua i aua tu mahi uniana, a tera pea ka whakauru atu nga Maori i a ratou ki roto i aua tu mahi kino, a ma reira ka tupu haere te raruraru. Ko taku tino tono me hoatu tetahi taha o enei moni ki nga Maori, a ko tetahi taha me hoatu ki nga Pakeha rawakoreo Niu Tireni, hei whakapai i nga whenua. I tera po i hanga ture ano koutou i mo nga tangata rawakore, na ko taku kupu tenei ki a koutou, hoatu he whenua mo aua, tu tangata, a hoatu hoki he moni ma ratou hei mahi hei whakapai i nga whenua e hoatu ana ma ratou; engari, kaati ra te tuku mai ki tenei koroni i nga rawakore o etahi atu motu o etahi atu whenua ranei, waiho atu ratou i nga whenua o o ratou nei tupuna, i Ingarangi, i whea atu ranei. Kaati nga mea hei whakawhiwhi ma tatou ko nga rawakore kua u mai nei ki konei, ki te whenua o nga Maori, me arai atu etahi, kua e tukuna mai ki Niu Tireni. Ki te waiho tonu e koutou kia reia te koroni nei e nga rawakore o nga whenua o tera whaitua o te ao nei, kaati ka ngana tonu hoki koutou ki te tango i nga whenua o nga Maori hei nohoanga mo aua tangata, na wai a ka penei te whenua me te pine me te ngira ranei e akiritia nei e te tangata, ano e hara i te tangata te whenua. Kaore kau aku kupu ke atu mo runga i tenei putake, engari ki taku nei mahara me tuku atu he taima ki a Te Waari kia pai ai tana whakamarama mai ki te Whare, me tana whakatakoto i nga pukapuka katoa ki runga ki te teepu o te Whare, kia tatu ai nga whakaaro o te Whare; a ki te kore te Whare e marama, ana mutu tana korero, kaati, me tuku mai nga moni ma, nga Maori o Niu Tireni.

Ka mutu ta Wi Pere ka tu ake ko Te Tiwene (Mr. Stevens), mema mo Rangi-tikei, he tautoko ta tenei i te Kawanatanga, ka mutu ia nukuhia ana te Whare.

No te hawhe-paahi i te tekau ma rua o nga haora i te po i hikitia ai te Whare.

No ao ake, i te tekau ma iwa o nga ra

o Hurae, ka whakahaerea ano taua motini; a he maha nga mema i whaikorero mo taua, mea. Ka mutu ratou ka tu atu ano ko Te Hetana, ara, ko te Pirimia, he whakautu tana i nga korero a Te Apitihana. No te mutunga o tana katahi ka pootitia.

Ka oti nga pooti te tatau kitea ana, e wha tekau ma whitu nga mema i tautoko i te Kawanatanga, a e rua tekau ma wha tonu nga mema i tautoko i te Apitihana, ara, e rua tekau ma toru te hipanga ake o nga mema i tautoko i te Kawanatanga. Heoi hinga ana te motini a Kapene Rahera.

I te pootitanga, tokorua nga mema Maori i tautoko i te Kawanatanga, ara, ko Tame Parata me Wi Pere, a tokorua i te taha Apitihana, ara, ko Hone Heke me Te Ao

Heoi hiki ana te Whare i te tekau meneti te paahitanga o te tahi karaka i te po.

Turei, te 23 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko nga patai me etahi atu Pire, ka mutu era ko te—

Pire Taiapa.

Na Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie) i motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire. Ka whakamarama haere ia i nga tikanga a mutu noa. I muri i a ia ka tu ake etahi mema honore torutoru nei ka, korero mo te Pire. Ka mutu era ka tu ake—

Ko Hone Heke.—Ki tana mahara he pai rawa kia kua tenei Pire e pa ki nga Maori, engari me whakauru etahi rarangi ki roto ki te Pire Kooti Whenua Maori hei whakahaere i nga mahi taiapa mo nga whenua Maori, ara, me hoatu he mana ki nga komiti Maori, a ma aua komiti me nga Pakeha no ratou nga whenua e piri ana ki nga whenua Maori e whakahaere he tikanga mo nga taiapa

Ko Tame Parata. Ko tekiona toru o tenei Pire kei te pa ki nga Maori, a ko taku hiahia, i mua o te komititanga o tenei Pire, me whakamaori katoa nga wahi o te Pire e pa ana ki nga Maori. Tena ko nga whenua Maori o te Waipounamu, kaore kau he raruraru mo era, notemea kei te whakaae tonu nga Maori o reira ki te mahi i nga taiapa roherohe i o ratou whenua. Ka tautoko ahau i te panuitanga tuarua o tenei Pire.

He toruturu nei nga mema i korero i muri i a Tame Parata a paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

Pire Reiti Whenua Kaore Ano I Whakapaingia.

Na Te Waari (Hon. Mr. Ward), Minita mo nga Moni o te Koroni i motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire. He poto ana korero.

Ko Hone Heke.—He whakahaere tana i te Pire, notemea kei te araia, e te Ture Kooti Whenua Maori o tera tau. te riihi a te Maori i tana whenua ki te Pakeha, ki tetahi atu tangata ranei, a i te mea he iwi kuare te Maori ki te mahi paamu, me era atu tu mahi, e puta mai ai he ora i te whenua, na reira ka mahara ia kaore i te tika kia eke te

mana o te Pire ki runga ki nga whenua Maori. Tenei ano te roanga atu o ana korero.
He maha nga mema i korero mo tenei Pire, heoi paahitia ana tona panuitanga tuarua.

Paraire, te 26 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.
Ka mutu te karakia.
Ka whakahaerea etahi Pire a ka mutu era ka tae ki te—

Pire Mo Te Whenua O Te Wirihana.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Ka motini ahau kia panuitia tuaruatia tenei Pire. Ka toru nga taenga mai o tenei Pire ki te aroaro o te Whare nei, a i paahitia ano e te Whare i tera tau, engari na te Whare o Runga i whakakore, ma tenei e mohiotia ai kua waia katoa nga mema honore o tenei Whare ki te aronga o tenei Pire, a kaore he tikanga e tino roa ai taku whakamarama atu inaianei i ona ritenga. Koia tenei tona aronga: I karaatitia, e te Karauna, i mua tetahi whenua ki tetahi tangata Pakeha ko Te Wirihana tona ingoa, ka toru tekau ma rima nga tau inaianei o taua karaatitanga, akuanei i hereherea te hoko o taua, whenua e taua karaati mo nga tau e wha tekau. Na ko te ritenga o te Pire nei he wewete i taua here kia ahei ai taua tangata ki te whakahaere i ana mahi i pai ai mo te hoko, mo te tuku runei, i taua whenua ki te tangata ke. E mea ana ahau me tuku atu te Pire nei ki te Komiti mo nga Whenua Takotokau a te Karauna, a me tae ki reira nga tangata e hiahia ana ki te whakaputa korero mo tenei putake.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ka tu atu ahau ki te turaki i tenei Pire. E takahi ana tenei Pire i nga tikanga o etahi atu Pire kua homai nei e te Kawanatanga ki te aroaro o te Whare nei takoto ai, a na reira, ki taku mahara, kaore e tika kia whakaae te Whare ki tenei Pire. Ko te whenua e korerotia ake nei i hoatu hei whenua tuturu mo Te Wirihana a mate noa ia.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a Ta Ropata Taute, ka mutu ia ka tu ake ko Te Pere (Mr. Bell), ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson), ko Takuta Numana (Dr. Newman), ko Te Tuhi (Mr. Duthie), ko Te Mete (Mr. G. J. Smith), he whakahe ta etahi, he tautoko ta etahi, o enei i te Pire.

Ko Hone Heke.—Kua ai tenei putake e korerotia nei e tatou hei whakaaringa maku ki te Whare i te nui o nga mate e pa ana ki nga Maori i te Tore Kooti Whenua Maori o te tau kua taha ake nei. Ka nui toku koa i toku kitenga kua tahuri te Kawanatanga ki te whakaora i te tangata Pakeha kua huaina ake nei, a ki toku whakaaro he tika kia paahitia tenei Pire hei whakaora i nga mate o taua tangata. Engari, i runga i te ahua o tenei Pire, kua rangirua te haere a te Kawanatanga, ina hoki he aha te take i kaiponuhia ai e ratou nga huarahi penei te ahua ki nga Maori i te paahitanga, e tenei Kawanatanga, o te Ture Kooti Whenua Maori i tera tuunga o te Paremete. I runga i tenei Pire, e korerotia nei e tatou, kua kite tatou i te Kawanatanga e homai ana kia mahia e tatou tetahi mea hei whakaora i nga mate me nga raruraru o tetahi Pakeha, a he aha ra hoki ratou i kore ai e homai i tetahi Pire hei whakaora i nga mate me nga raruraru o nga Maori, e waiho nei e ratou nga Maori kia noho mate ana i raro i nga Ture kua whakahuatia ake nei e au. He tino taumaha nga mate e taami nei, i tenei wa, i nga Maori, i te mea kua araia e aua Ture nga huarahi katoa e taea ai e ratou te whakahaere etahi mokete me etahi atu ritenga e whiwhi ai ratou i nga moni a nga Pakeha noa. Kua waiho enei mate me enei kawenga taumaha e te Kawanatanga hei waha ma te iwi Maori, a, tae mai ki tenei ra, kaore ano he kupu kia puta, ara, he whakaatu mai tera e whakatakotoria e te Kawanatanga he Pire ki te aroaro o tenei Whare, i tenei huinga o te Paremete, hei whakatikatika i aua Ture a hei whakaora i aua mate o te iwi Maori.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kua whakaatu ahau i mua ake nei, ara, i mua atu o te taenga mai o te mema honore ki Poneke, tera e whakatakotoria he Pire pera e te Kawanatanga ki te aroaro o te Whare i tenei tuunga o te Paremete.

Ko Hone Heke—Ka ata patai ahau. mehemea e penei ana na ta te Minita, ae, ka homai e ia he Pire hei whakatikatika i te Ture, kia ahei ai nga Maori ki te mokete i o ratou whenua?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ae, i te Ture Kooti Whenua Maori.

Ko Hone Heke.—Kua koa ahau kua whakaae mai te Pirimia, notemea i a tatou e whakaora nei i te mate o tenei Pakeha, o Te Wirihana. tenei nga Maori e ngaua nei e te mate, a kaore he take e ora ai ko te Pakeha e waiho ai nga Maori kia mate ana.

Heoi te mutunga o nga whai-korero paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

Turei, Te 30 O Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.
Ka mutu te karakia.
Ka whakahaerea etahi patai ka tae ki te patai mo te—

Whakanohonoho Whenua Ki Te Maori.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei kei te whakaaro te Kawanatanga he mea pai kia mahia etahi ritenga e tupu haere ai te whakanohonoho i te tangata Maori ki runga ki te whenua? A, mehemea e pera ana te whakaaro o te Kawanatanga, tera ranei e wehea e ratou etahi whenua a te Karauna, i ia takiwa i ia takiwa, hei kainga motuhake mo nga Maori kore whenua, kia ahei ai aua Maori ki te whakawhiwhi i a ratou ki te whenua i raro i nga ture-whenua o te koroni i raro ranei i etahi atu ritenga ngawari e rite ana mo te iwi Maori? He maha nga Maori puta noa i nga takiwa o te Mutu nei kei to noho kore whenua noaiho. Me mohio te Kawanatanga na ratou i mate ai nga Maori i te kore whenua, notemea hoki na te Ka-wanatanga i hoko nga whenua o te Maori.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—E koa ana ahau i taku kitenga kei te ngakaunuitia tenei mea e te mema honore. Otira ki toku whakaaro ki te tino kimihia e te mema honore te putake i kore whenua ai etahi o nga Maori, tera e kitea e ia ehara i te Kawanatanga te he, engari tena ano nga tangata nona te he. Otira ki taku mahara he mea tika kia whakahaerea he tikanga e ngakauni ai nga Maori kore whenua ki te whakawhiwhi i a ratou ki te whenua i runga i nga huarahi e whakaaturia ana e te patai nei. Mehemea ki te taea te whakaatu mai ki au kei te hiahia nga Maori ki te whakawhiwhi i a ratou ki te whenua, heoi ka nui atu toku koa, a ka riro tonu maku o tautoko kia mahia etahi tikanga whakahaere e ngata ai nga hiahia o nga Maori.

KARETI WHAKAAKO MAORI KI TE MAHI PAAMU ME ERA ATU MAHI.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea, ranei tera e whakaarohia e ratou he huarahi e taea ai te whakatu o tetahi kareti hei whakaako i nga tamariki Maori ki te mahi paamu, ki te mahi kamura, ki te mahi parakimete me era atu tu mahi? Ki te taea tenei mea e te Kawanatanga, he nui atu te pai e whiwhi ai nga tai-tamariki Maori ana mutu to ratou noho i nga kura.

Ko Te Riiwhi (Hon. Mr. Reeves).—Kaore te Kawanatanga e mohio inaianei ka taea ranei te whakatu o tetahi kareti pera te ahua, kaore ranei.

Wenerei, te 31 o Hurae, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire me etahi atu mea, ka tae ki te patai mo—

Te Aute Kareti.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahua ki te Minita mo nga Kura, kua oti ranei te whakahaere me te hanga o nga mea i whakahaua nei e Takuta Makerika (Dr. McGregor) kia mahia, kia pai ai te ora o nga tamariki o te Aute Kareti Maori?

Ko Te Riiwhi (Hon. Mr. Reeves).—Kua tae mai te reta a nga kai-whakahaere o taua Kareti he whakaatu mai kua oti katoa aua mea te hanga; otira ki toku whakaaro kaore ano i ata oti te hanga o nga mea katoa e tika ana kia mahia, a na reira tera e tuhia atu ano e te tari he reta ki nga kai-whakahaere o taua Kareti, he ui atu mehemea kei te mahia kia tino tutuki nga mea katoa i whakahaua nei e Takuta Makerika kia hanga.

Paraire, Te 2 O Akuhata, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko nga patai.

Arowhenua Rahui.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, he aha te take i roa ai te whakaputa o nga Karauna karaati mo nga Rahui Maori i Arowhenua me etahi atu Rahui Maori i te Waipounamu, i whakawakia nei a i roherohea nei e Tiate Make i te tau 1887? Te take i patai ai ahau mo tenei mea, kua tae mai nga reta a nga Maori o te Waipounamu ki au, he ui mai i te take i roa ai te whakaputa o nga Karauna karaati mo nga whenua i whakataua nei i te tau 1887. Kaore ano i whakaaturia ki a ratou, tera ranei etahi moni hei utu ma ratou mo aua mea kaore ranei. Kei te noho pohehe noa iho ratou, a na reira i hoatu ai e au tenei patai ki runga ki te Ota Pepa.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Te take i roa ai te whakaputa o nga tiwhikete mo nga Rahui Maori i Arowhenua me etahi atu Rahui Maori i te Waipounamu, he kore kaore e utua ana nga moni kua whakaritea nei

e te ture kia utua mo aua tiwhikete. Ina utua aua moni ka tere tonu te tuku atu o nga ota wawahi ki te Tari Whakawhiti Whenua kia whakaputaina ai nga tiwhikete. Ko nga tangata o roto i nga Karauna karaati e hiahia ana kia mohio ratou ki nga moni hei utu ma ratou, me tonu atu e ratou ki te Kai-rehita o te Kooti Whenua Maori, i Poneke nei, me tuhi ranei ki te Minita mo nga Mea Maori.

Nga Maori O Arowhenua.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Poutapeta, mehe-mea ranei tera e tohutohungia e ia nga apiha o te poutapeta i te Muka kia whakahaua ai e ratou nga karere harihari waea o reira ki te kawae i nga waea atu mo nga Maori o Arowhenua?

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward).—Ae; ka whakahaerea e au etahi tikanga e rite ai tenei patai.

Nga Mania O Kaingaroa.

Ko Wipere.—I te mea he take tenei e pa nui ana ki te koroni, a i te mea ma tenei e tupu ake ai etahi rawa mo te koroni, a ma tenei hoki e whiwhi ai etahi o nga hunga rawakore ki tetahi mahi ma ratou, na reira ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea ranei e kore ratou e whakaae ki te whakahau kia whakatokia ki te rakau nga mania o Kaingaroa me etahi atu whenua kikino o te koroni? Engari me ata whakaatu atu ano ahau ki te Whare ko te whenua e whakahuatia nei i roto i taku patai koia tetahi o nga whenua kino rawa o te koroni, a i ui ai ahau i tenei patai he mea noku ko te mea pai tera me whakato aua mania ki te rakau, kia tupu ake ai aua mea hei rawa mo nga whakatupuranga o muri ake nei. Ko tetahi, ki te whakahaua kia whakatokia enei whenua pungapunga ki te rakau, tera e tino pai te tupu o te rakau ki reira i te mea kua mohiotia te tupu o nga rakau tauhou a te Pakeha ana whakatokia ki aua tu whenua, a tera hoki e whiwhi nga rawakore i tetahi mahi ma ratou. Na me whakaatu atu ano ahau ko nga ngaherehere o te koroni nei kei te topea kei te tahutahuna. Na reira, ko te mea tika me whakato aua whenua pungapunga ki te rakau.

Ko Te Makenehi (Hon Mr. J. McKenzie).—Kua oti tetahi tikanga te whakahaere e taea ai te whakamatau, i tenei tau, o te whakato i etahi o nga whenua kikino o te koroni ki te rakau, a ma tera e kitea ai te peheatanga o taua mahi. Kia iti noa iho nga rakau e whakahaua e te tari kia whakatokia i te tuatahi, ara, hei whakamatau, kia kitea ai te tupu te kore tupu ranei o te rakau ki aua tu whenua.

WHAKAHAERE I TE HOKO WAIPIRO.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka tu ake ia ki te whakatakoto i tenei Pire ki te aroaro o te Whare, a ki te whakamarama haere i ona ritenga me tona aronga. He roa ia e korero ana, te mutunga iho motini ana ia kia panuitia tuarua te Pire.

Ka mutu te whai-korero a te Pirimia ka tu atu ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), ko Te Rauri (Mr. Lawry), ko Te Tuhi (Mr. Duthie), ko Te Rahera (Mr. G. W. Russell), ko Takuta Numana (Dr. Newman) me Te Wirihi (Mr. Willis).

Ko Hone Heke.—Kaore e maha rawa aku kupu mo tenei Pire. Ka whakaatu ahau ki te Whare, i pau i au te haere o nga takiwa Maori katoa o Aotearoa nei i te tau kua hori ake nei, a i tino marama te whakatakoto mai a nga Maori i o ratou whakaaro mo runga i tenei mea i te waipiro. Koia tenei ta ratou kupu, ara, he kai kino tenei mea te waipiro, a he nui te mate mo te iwi Maori e puta ana i tenei mea. He maha nga rangatira Maori, tane wahine hoki, i whakaputa i o ratou whakaaro ki a au, a i mea me peehi te hokohoko i te waipiro. Ka nui toku whakapai atu ki te Pirimia mo tona kaha ki te whakahaere i tetahi ritenga e taea ai te peehi haere i te waipiro. Ki taku titiro e marama ana ana tikanga kua whakaaturia mai nei e ia ki a tatou hei peehi i tenei kai whakaritarihi, i te waipiro, a tera e puta he painga ki nga Maori, ki nga Pakeha hoki, i runga i aua tikanga ina paahitia tenei Pire e tatou. Ki taku mahara ake, katahi ano pea ahau ka whakapai atu ki te Pirimia mo ana mahi i whakahaere ai ki te aroaro o tenei Whare; engari he marama ano no ana tikanga i whakatakoto ai ki roto ki tenei Pire, na reira e tika ana ahau kia whakapai atu ki a ia mo tenei Pire. Ki te penei te ahua me te marama o tetahi atu pire era e whakatakotoria e ia, a ko ake nei, ki te aroaro o tenei Whare, tera ano ahau e kitea e koutou e tautoko ana i a ia.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—E te Pika, ka nui te pai o nga korero whakamutunga, mo tenei Pire, i hamumutia ake nei e to mema honore mo te iwi Maori, ma era tu korero e ngakaunui ai e kamakama ai te tangata ki te mahi. He tika he Pire tino uaua tenei, na reira me ata titiro te Whare ki ona taha katoa.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a te Pirimia. I pau te haora i a ia e whakautuutu haere ana i nga korero a nga mema mo tenei Pire ka mutu.

Heoi paahitia ana te panuitanga tuarua o tenei Pire.

No te rima meneti ki te tahi karaka i te po ka nuku te Whare.

Wenerei, te 21 o Akuhata, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko nga patai, ka roa e whakahoki ana nga Minita i aua mea ka tae ki te patai mo—

Nga Whenua O Kawhia.

Ko Te Ranga (Mr. Lang).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea tera ranei e tere tana whakatuwhera i nga whenua e tata ana ki Kawhia kia maketitia, a kia whakanohonohia ki te tangata? I penei ano taku patai ki te Minita i tera tuunga o te Paremete, a utua mai ana e ia i taua wa hei te raumati kua taha ake nei e whakahaua ai e ia kia whakatuwheratitia etahi o nga whenua o te taha ki Kawhia. Otira kaore i rite i te Kawanatanga taua kupu; engari kua rongorongo ahau he nui nga whenua hei te takiwa o Pirongia me Kawhia kua riro mai i te hoko a te Kawanatanga, a ko toku hiahia kia tere te whakatuwhera a te Minita i aua whenua ki te makete.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kua penei te whakaatu mai ki au a te Tari mo nga Whenua, ara, kaore kau he whenua a te Karauna i Kawhia engari tera ano etahi whenua a te Karauna, he mea hoko i nga Maori, hei te takiwa o te rori atu i Arekahanara ki Kawhia. Kua oti tana whenua te ruri, a kua oti te ata roherohe o nga tekiana. Engari, kia marama te mema honore, kaore kau a te Kawanatanga whenua, hei whakatuwhera ki te Pakeha, i te tiwai o Kawhia, a heoi me tatari marire tona iwi kia riro mai ra ano etahi whenua o reira i te Kawanatanga.

Ko Te Ranga (Mr. Lang).—Ka tere ranei te whakatuwhera o nga whenua e takoto ana i waenganui o Arekahanara me Kawhia.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. McKenzie).—Kaore ahau e kaha ki te whakaatu i te ra, engari e kore e roa rawa ka whakatuwheratitia aua whenua.

Whenua Maori I Waikopiro.

Ko Te Hooro (Mr. Hall).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei ka whakaae te Kawanatanga ki te akiaki i ana Apiha Hoko Whenua Maori, kia tere ai ta ratou hoko i nga Maori i nga toenga o Waikopiro Poraka, e tata ana ki Makotuku, Haaki Pei, i te mea he whenua pai tera hei whakanohonoho ki te tangata, a he maha nga tangata o taua takiwa hei te hiahia ki te whenua?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te whakaae ahau ki te tika o nga korero a te mema honore, e ki nei ia he maha nga tangata o taua takiwa o te koroni hei te hiahia kia whiwhi ratou i etahi whenua. E tika ana aua kupu a te mema honore. E 26,000 eka te nui o Waikopiro Poraka, a 14,000 eka o taua whenua kua oti i te Kawanatanga te hoko i nga Maori, a kua tukuna aua eka ki te makete kia whakanohonohia ai ki te tangata. Ko te toenga o taua Poraka, ara, te wahi hei nga Maori ano, hei te hokona e te Kawanatanga inaianei, engari kotahi te mea hei te whakauaua i te hoko, ara, ko te nuinga o nga hea hei te toe, he tamariki nga tangata nona, a me tupato te whakahaere a te Kawanatanga i tana hoko i aua hea hei waiho kore whenua aua tamariki. Ko etahi tangata o taua takiwa, mahara ai pea, he mohio ake ratou i te Kawanatanga mo aua tu mahi; otira no te haerenga o nga apiha a te Kawanatanga ki te uiui haere ki nga tangata nona te whenua kitea ana ko te nuinga o nga tangata i toe o taua poraka, he tamariki, kaore ano i rite nga tau, na reira me tupato te mahi, i te mea kaore e tika kia takahia te ture. Engari me ki atu ahau ki te mema honore, kaore e mangere te Kawanatanga ki te whakahaere i te hoko mo taua whenua, a hei te wa e oti ai te hoko ka tere tonu te tuku a te Kawanatanga i taua whenua ki te makete.

Iwi O Tuhourangi.

Ko Hone Heke (mo Wi Pere).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga mo tenei iwi nui i mua, mo Tahourangi, nana nei i noho a Tarawera Moana me ona tahatika, a i whakangaromia nei o ratou whare me o ratou kainga e te pakarutanga o Tarawera Maunga i te tau 1886, ara, hei te mohio ranei te Kawanatanga hei te noho manene noa iho taua iwi i nga whenua karinga kapia o te pito whaka-te-raki o te motu nei, a kaore kau o ratou kainga tuturu, a hei te noho mate noa iho? Mehemea hei te mohio te Kawanatanga ki te mate o taua iwi, tera ranei e hoatu e te Kawanatanga he whenua pai mo ratou ki te taha waitai, hei kainga mo taua iwi e tupu ai he kai ma ratou e ora ai ratou i nga ika me nga mataitai o te moana?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te hurihuria tenei patai e te Kawanatanga i runga i tetahi tono kua tuhia mai mo te taha ki aua Maori. He mea tawhito tenei, a ka maha ona tau e takoto tarewa ana. Na, kua whakahoutia ano taua mea e tenei Kawanatanga, a ki taku mohio e rua nga wahi whenua hei te whiriwhiria, a ki taku rongorongo hei te paingia ana whenua.

Te Waka Poraka.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea ranei kua whiriwhiria e ratou te ripoata a te

Komiti mo nga Mea Maori, o te huihuinga o te Paremete o te tau kua taha ake nei, mo te pitihana a Kipa Te Whatanui mo Te Waka Poraka, a ka peheatia e te Kawanatanga taua ripoata?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kua whiriwhiria tenei mea e te Kawanatanga, a kua tau ta ratou kupu me ata waiho kaore e whakahaerea inaianei.

Te Arataura Poraka.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea kua whiriwhiria e ratou te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori o tera tau mo te Arataura Poraka, a ka peheatia e te Kawanatanga taua ripoata? I rongo ahau kua tae a Timi Kara (Hon. Mr. Carroll) me tetahi apiha a te Kawanatanga ki te titiro i taua poraka, engari kaore ahau i te mohio ki te aronga o te ripoata i mahia e raua.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Me ki ahau kua ata whiriwhiria e te Kawanatanga te ripoata a te Komiti, a kua whakahaerea etahi tikanga e mohiotia ai he tika ranei, he he ranei, nga kereeme a nga Maori mo taua poraka. Kua tae mai te ripoata ki te Kawanatanga, a tera e ata whiriwhiria taua mea a tona ra.

Arowhenua Rahui Maori.

Ko Tame Parata. ?Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei ka uia e ia ki a Tiati Make mehemea tera ranei kua utua ki te Kaitiaki mo te Katoa etahi o nga moni mo nga reti o Kapuna-a-Tiki, hei whakaea i te mahinga i nga tiwhikete mo nga Rahui Maori o Arowhenua? Ko te take i ui ai ahau i tenei patai he rongo noku ki nga Maori o taua takiwa e rahi ana nga moni, kei te Kai-tiaki mo te Katoa e takoto ana, e ea ai nga. nama katoa mo te whakawakanga me te whakaputanga i nga tiwhikete mo o ratou whenua.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Ka mea kua utua e te Kaitiaki mo te Katoa etahi o aua moni reti o nga rahui i whakahuatia nei hei whakaea i nga moni ma te Kooti mo nga Rahui o Arowhenua, engari kaore nga whakahaere katoa o aua tikanga me nga kaute o nga moni i utua kei te tari o te Kai-tiaki mo te Katoa e takoto ana. Ki taku mahara, mehemea e hiahia ana te mema honore ki aua mea tera e hoatu ki a ia e te Kai-tiaki mo te Katoa ina tonoa atu e ia.

Pire Wewete Marena.

Ko Makenapa (Mr. McNab).—He motini ta tenei mema kia panuitia tuaruatia e te Whare tenei Pire. Ko tona aronga he whakatakoto i etahi tikanga e taea ai te whakangawari o etahi o nga ritenga o te ture whakahaere marena o te koroni, kia ai ai he huarahi e taea ai te wehe me te wewete o etahi tangata kua marenatia. He roa ia e korero ana e whakamarama ana i nga tekiona o tenei Pire.

Ka mutu ia, ka tu ake ko Te Riiwhi (Hon. Mr. Reeves), Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), Te Pere (Mr. Bell), Ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), Ko Te Puto (Mr. Buddo), Te Wirhi (Mr. Willis), Te Tamihana (Mr. R. Thompson) me etahi atu. Ka mutu era.

Ko Tame Parata.—He torutoru nei aku kupu mo runga i tenei Pire. Ki au he pai kia pa hoki tenei Pire ki te iwi Maori. He maha nga Maori me nga hawhe-kaihe e tika ana kia pa ki a ratou nga tikanga o tenei Pire. A i te mea e pa ana tenei Pire ki nga wahine, he mea tika me whakamaori katoa ona tekiona. Te take i tonu ai ahau kia whakamaorititia tenei Pire, kia mohio ai nga Maori ki te ture, a e kore rawa ratou e mohio ki te kore e whakamaorititia. Ka tautoko ahau i te panuitanga tuarua o tenei Pire, a ma te mema honore nana tenei Pire e whakahau kia whakamaorititia, a mana hoki e mahi kia pa ai tenei Pire ki nga iwi e rua o te koroni. Kua hoatu e tatou he mana ki nga wahine Maori e ahei ai ratou ki te pooti mo nga mema o tenei Whare, na reira me whakawhiwhi hoki ratou e tatou ki nga painga katoa e puta ana i runga i nga ture e paahitia ana e tenei Whare. Kei te nunumi haere tonu te iwi Maori ia ra ia ra, ia tau ia tau, ki raro i nga ture e pa nei ki nga Pakeha, a kei te piki haere tonu te matauranga o te iwi Maori, a taro ake nei kua rite tonu ratou ki nga iwi matau te mohio. Koia enei nga take i tautoko ai ahau i te panuitanga tuarua o tenei Pire.

Kaore etahi o nga mema Maori i whai-korero mo tenei Pire.

No te pootitanga e wha tekau nga mema i tautoko i te Pire, a toko ono tonu nga mea i turaki, heoi paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

No te rua tekau meneti ki te rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 27 o Akuhata, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea tetahi Pire, kua tae ki nga patai, ka maha nga patai kua utua ka tae ki—

Te Akau Poraka.

Ko Te Ao.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, kua peheatia te pitihana No 324, a Remana Nutana me etahi atu, mo Te Akau Poraka No. 3, Putataka, Parihi o Tainui, Whaingaroa, i ripoatatia nei e te Komiti mo nga Mea Maori i te rima o Hepetema, 1893?

Ko TIMI KARA (Hon. Mr. Carroll).—Ko tenei Poraka kei te takiwa o Whaingaroa e takoto ana, ko tona nui e 90,000 eka. Ko te patai nei e pa ana ki tetahi o nga wahanga o taua poraka, ara, ki Te Akau No. 3. No te tau 1876 ka whakaputaina e te Kooti Whenua Maori he ota riiwhi tupapaku ki a Kararaina Kahukoka mo te hea o Apihai, ko tetahi tenei o nga tangata i uru ki te Karauna karaati tuatahi o taua whenua. I ki nga kai-pitihana i puta taua tiwhikete i runga i te korero tinihanga me te mahi tinihanga ki te Kooti, a i te mea i te ngaro atu ratou i Whaingaroa i taua wa, kaore ratou i mohio ki taua mea. No te tau 1893 ka ripoatatia e te Komiti mo nga Mea Maori, a i penei te kupu a te Komiti, me tuku atu taua pitihana ki te Kawanatanga kia uiuia. I te mea kua tekau ma ono rawa nga tau e waiho ana tenei patake kia moe ana e nga kai-pitihana, a i te mea hoki ma tetahi ture rawa kia hanga a kia paahitia e te Whare nei e taea ai te whakatuwhera o taua putake, na reira kaore ano i whawhatia atu e te Kawanatanga.

Te Whakarewarewa Me Etahi Atu Poraka.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Mea Maori, mehemea ranei ka whakaae ia ki te whakahau kia nukuhia atu i Maketu ki Rotorua te keehi wawahi mo Te Whakarewarewa Poraka me Rotomahana Parekarangi Poraka, kia kore ai e mate te nuinga o nga tangata whaipaaanga ki aua poraka, e noho nei i Rotorua, i te haerenga atu i reira ki Maketu?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll). ?Kua tae mai te whakaatu a te Tumuaki Kai-whakawa no naia tata nei i nukuhia atu ai ki Rotorua te Kooti e tu nei ki Maketu; otira kua oti noatu te whakarite, ara, ko nga keehi mo nga whenua o te takiwa o Rotorua ki Rotorua ano whakawa ai, a i uru ano he kupu whakaatu mo tenei ki roto ki te kahiti nana i panui taua Kooti. Na reira ko nga keehi i whakahuatia ake nei i roto i te patai nei ka whakawakia ano ki Rotorua.

Whenua Maori I Maungakahia.

Ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea kei te mohio ia no naia tata nei ka oti te hoko o tetahi poraka nui e te Kawanatanga i nga Maori nona; ko taua poraka kei Maungakahia, Kaute o Whaugarei, Takiwa o Ngapuhi; a mehemea kei to mohio ia, ka, whakaae ranei ia ki te whakahau kia ruritia taua whenua a kia roherohea a kia whakanohonohoia ki te tangata? Ko tenei poraka kua huaina ake nei katahi tonu ka riro i te Kawanatanga. Tena pea kaore ano taua whenua i ata tau ki te Karauna, engari ki taku rongo kua tino pera. Ko nga whenua katoa o te Karauna i taua takiwa kua pau noatu te hokohoko, a kua kore he whenua watea o reira hei whakanohonoho ki te tangata, na reira ko nga whenua hou e hokona ana e te Kawanatanga i taua takiwa me tere te tuku ki te makete. He nui te hiahia o te iwi inaianei ki te whakanohonoho i a ratou ki runga ki te whenua, a i te mea kua pau katoa nga whenua o te Karauna, he mea tika kia tere te taku o tenei poraka ki te makete.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te tere te whakahaere a te Kawanatanga i te hoko o tenei poraka i nga Maori, engari kaore ano i ata oti te hoko o nga hea katoa o roto, na reira kaore e taea e ahau te tuku inaianei o tenei whenua ki te makete, hei whakanohonoho ki te Pakeha: ina riro mai te poraka katoa i te Karauna, hei reira ka tere tonu te whakatuwhera o te makete mo taua whenua.

Pire Taiapa

No tenei ra ka komititia ano te Pire Taiapa, ka mutu nga tekiona katoa o taua Pire te paahi e te Komiti, ka tu ake ko Te Hooro (Mr. Hall) ka motini me whakaae te Whare kia komititia ano a tekiona 18 o te Pire, e mea nei me tua nga rakau o nga taha e rua o te taiapa ina tupono he whenua ngaherehere.

He maha nga mema honore i korero mo tenei motini, no te mutunga o era kua tu,

Ko Wi Pere.—Ka mea, ki toku whakaaro he mea nui rawa tenei e pa ana ki te tangata Maori, na reira ko te mea tika me tuku tenei Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori, a kia tae ki reira a kia mutu te whiriwhiri e taua Komiti katahi ka tuku mai ki tenei Whare. Ko tenei Pire e pa ana ki nga whenua Maori, a ki te whakaara to tangata i te taiapa ki runga ki tana whenua paku, tera ano e tonoa tona hoa noho tata kia utu i te hawhe o taua taiapa. Mehemea he whenua pai e mahia ana ki te paamu tera ano nga tangata Maori e whakaae ki te mahi i ta ratou hawhe o te taiapa. Engari mo nga whenua kino, kapi i te ngaherehere, takoto noa iho ranei, ki taku mahara e tino kohuru ana tenei Pire i nga Maori whai whenua pera. Na reira ka tono ahau ki te Minita kia whakaarohia e ia tetahi menemana hei whakaora i nga tangata whai whenua pera te ahua me nga mea kua huaina ake nei. Kaore ahau i roto i te Whare nei i te taima i paahitia ai te toru o nga tekiona o te Pire nei e te Komiti. Ko taua tekiona e ki ana me pa te Pire ki nga whenua Maori. Ki toku nei whakaaro me ata whiriwhiri nga taha e rua, ara, te Maori me te Pakeha, ina mahia nga ture penei te ahua. E tino mohio ana ahau ki etahi tangata Maori whai

whenua, kaore rawa a ratou moni e taea ai e ratou te whakaara taiapa te tua ranei i nga ngaherehere. Mehemea ka whakaurua tetahi rarangi menemana hei whakaora i nga tangata Maori kore moni, katahi ka tika tenei Pire. Ehara taku i te whakahe ki nga rarangi katoa o tenei Pire, notemea hoki he pai etahi o ona tekiona a he kino etahi.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Ka whakaae ahau kia komititia ano a tekiona 18, engari kaore ahau e whakaae kia komititia ano te katoa o te Pire. Kaore e tika kia ki etahi o nga mema honore he Pire tenei i puta ohorere mai, notemea kua maha nga ra e noho ana te Pire i roto i te Ota Pepa. Ki te hokia ano nga mahi a te Whare, penei me tenei e toonoa nei, e kore rawa e oti nga mahi me nga ture.

Ko Wi Pere.—Ka motini ahau kia komititia ano a tekiona 3, kia taea ai te whakatikatika ona tikanga i runga i nga aronga kua korerotia ake nei e ahau.

No te pootitanga hinga ana te motini a Wi Pere.

Katahi ka motinitia kia komititia ano a tekiona 18, a whakaaetia ana. Ka mutu nga menemana mo tenei tekiona, ka takoto te motini kia paahitia nga menemana katoa o te Pire. He maha nga mema honore i tu ake ki te whai korero. He whakapai ta etahi, he whakakino ta etahi, ka mutu era kua tu ki runga:—

Ko Wi Pere.—Kaore kau aku whakahe mo te aronga o tenei Pire; heoi taku e whakahe ana ko te wahi o te Pire e pa ana ki nga whenua takoto kau a nga Maori, ara, ki a ratou whenua kaore nei ano i mahia kaore nei ano i whai hua. He tika noatu kia pa te Pire ki nga whenua o nga Maori kua paamutia kua mahia ranei ki etahi atu mahi, a kua puta mai he taonga i aua whenua. Ko taku tino whakahe ki tenei Pire ko ona tekiona e meatia nei kia eke ki runga ki nga whenua kikino, ki nga whenua e kore rawa nei e taea te whakamahi. Ki te mana tenei Pire ka tino taamia kinotia nga Maori, a kei te mohio ahau ki tona mutunga iho. Koia tenei, ka hokona e nga Maori etahi o ratou whenua notemea e kore ratou e whiwhi moni hei whakaea a i ratou nama mo nga taiapa. Kaore e kore te mahara o etahi o nga Maori, ara, ki te kore e ea i a ia tana taha o te mahinga o te taiapa, tera ia e hamenetia a e wharehereheretia. He mea tika kia mahi taiapa nga tangata i whiwhi whenua i te Kawanatanga, engari kua taua tikanga utu i te mahinga o te taiapa e pa ki nga whenua kaore ano i wawahia i whakaheheangia ranei ki ia Maori, ara, ki nga whenua kei te noho topu tonu nga tangata nona i roto i nga tiwhikete. Te take i hamumu ake ai ahau i enei kupu whakahe na nga korero i whakapuakina nei e te mema honore mo Taranaki. Kei te ahua tonu o te whenua e kitea ai te pai te kino ranei o tenei Pire, mehemea he whenua pai ka pai hoki ta Pire, a mehemea he whenua kino katahi ka tino mate rawa atu i tenei Pire. I tukua mai ahau ki konei e te iwi hei titiro i nga mea e pa ana ki te Maori, a hei tiaki i te taha ki a ratou, a na reira me tino ata hurihuri e au tenei Pire. Kei te mohio ahau ka tino aue to nuinga o nga Maori mo tenei Pire. Na nga korero a te mema honore mo Taranaki ahau i tu ake ai ki te korero inaianei.

Ko Hone Heke.—Ka mea, e hiahia ana ahau kia ata tirohia te tika me te he o tenei Pire e meatia nei kia pa ki nga whenua Maori. Ko taku e tino whakahe ana ko te hanga e auau tonu nei te homai Pire ki te Whare nei hei whakanui haere i nga moni hei utu ma nga Maori, a hei uta i aua moni ki runga ki o ratou whenua. Ki taku mahara he mahi he rawa tenei, kaore rawa i te tika. I raro i tenei Pire ka taea te whakaeke he raruraru ki runga ki te whenua o te tangata, a ka taea taua tangata te tono kia utu i tana taha o te mahinga o te taiapa. Ki te kore e utua taua moni ka taea taua tangata te hamene e te tangata nona te whenua e piri ana ki tana a nana nei i whakaara te taiapa. Na, tenei etahi ture kua paahitia e tenei Whare, e ki ana aua ture ki nga Maori kaore kau o ratou mana ki te hoko ki te riihi ranei i o ratou whenua. Na, he tika tonu kua araia te hoko noa atu me te riihi noa atu a te Maori i tona whenua ki tana i pai ai, a e mea ana ahau me tino hurihuri nga mema honore i tenei ahua o nga ture mo nga whenua Maori e mahia nei e tenei Whare. Na ki taku me rite tahi nga ture mo te Maori me te Pakeha, e tukuna nei te Pakeha kia hoko noa atu i ona whenua. Ki taku nei titiro heoi ano te taima e mohiotia ai e te Whare nei he tangata ano te Maori kei te taenga, ki te taima e akina ai tetahi mea hou hei utu atu ma te Maori ki te Kawanatanga i raro i te mana o tetahi ture. I runga i nga ritenga Maori o mua, i te Maori ake ano te tikanga mo tona whenua, tena ko tenei, i raro i nga ture Pakeha, kua kiia kaore kau o te Maori mana e ahei ai ia ki te mahi i tana i pai ai mo tona whenua. Ko nga korero a te mema honore mo Taranaki e tino he ana. Mehemea e rite tahi ana nga ture mo te Maori raua ko Pakeha kua tika, a kua kore he take e hamumu ake ai ahau mo tenei Pire. E tino whakahe ana ahau ki te aronga o tenei Pire. Mehemea ka utaina nga whenua Maori ki nga reiti, ki nga taake, me era atu moni, kaati me whakahoki atu te mana o tona whenua ki te Maori, kia taea ai e ia te whakahaere o ana ritenga i pai ai mo ona whenua. Mehemea e tuwhera ana ki te Maori te riihi atu i o ratou whenua ki te Pakeha, kua ai tera hei huarahi e ea ai nga raruraru o te whenua. Ko tetahi kupu e whakahe ana ahau ko te korero e korerotia nei, ara, ki te whakatuwheratia te hoko me te riihi ki te Maori, kaore e roa kua pau o ratou whenua. Ko taku kupu tenei, kua koutou e awangawanga mo tena. Kua mohio te Maori inaianei, kua mahue atu nga ra o te kuaretanga, he wa hou tenei. Ko aua tu korero a te Kawanatanga, i hamumutia ai, hei whakapohehe noa iho i nga mema honore, kia ngaro ai tona tino tikanga. Ko te hiahia o te Kawanatanga kia man tonu tona ringa ki runga ki nga whenua o nga Maori, kia kore rawa ai e taea te hoko atu e te Maori ki tetahi atu tangata rawaho.

No te mutunga o Hone Heke ka tu ko te Minita mo nga Whenua o te Karauna, ka mutu tana whai-korero,

paahitia ana te panuitanga tuatoru o te Pire.

Pire Petamana.

Ko Te Karimana (Hon. Mr. Cadman), te Minita tenei me nga, Reriwe.—No te mutunga o te korero mo te Pire Taiapa ka tu ake taua Minita ki te motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire, a ki te whakamarama i ona tikanga ki te Whare. Koia tenei te aronga o tenei Pire. He hoatu i tetahi mana ki te Karauna e ehei ai te Kawanatanga ki te taake i nga whenua katoa kua haerea nei a runga e nga Reriwe kua mahia nei e nga moni a te Kawanatanga, ahakoa he whenua Pakeha he whenua Maori ranei. Ko tetahi, he whakatakoto i etahi ritenga e taea ai hoki te taake o nga whenua kaore nei ano i haerea e te Reriwe, ara, kia utu ai aua whenua i te taake petamana ina hanga he raina Reriwe ma runga, ahakoa no te Pakeha no te Maori ranei te whenua. Ko taua taake petamana, ina akina ki runga ki tetahi whenua, me utu a moni, a ki te kore e taea e te tangata nona te whenua te utu i nga moni e rite ana, me hoatu he mana e te Pire ki te Kawana kia ahei ai ia ki te tango i tetahi taha o te whenua hei whakaea i taua taake. A ko taua whenua, ina riro i te Kawanatanga, me hoko atu i runga i nga tikanga kua whakaritea nei e nga ture whakahaere i nga whenua o te Karauna. Ko te take i mahara ai te Kawanatanga he mea tika kia paahitia tenei Pire e te Whare, kia ai ai nga moni e puta mai ana i aua taake petamana hei whakaea i tetahi taha o nga moni a nga iwi e rua o te koroni nei i whakapau ai hei hanga i nga Reriwe, i te mea hoki na re hanganga o nga Reriwe ma runga i aua whenua, i piki rawa ake ai te utu o aua whenua, a he tika kia whiwhi te iwi, ara, te Kawanatanga i tetahi taha o nga utu o aua whenua.

Ka mutu te korero a taua Minita nukuhia ana te Whare, a kore tonu iho e ara ake ano taua Pire i tenei tuunga o te Paremete.

No te rima meneti ki te tekau ma tahi o nga haora i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 28 o Akuhata, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire, ka mutu era.

Pike Mo Te Peeke O Niu Tireni.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward).—Te minita mo nga Moni o te Koroni, i tu atu ia ki te whakamarama ki te Whare i nga take i whakatakotoria ai taua Pire ki te aroaro o te Whare, a i nga take hoki i mea ai te Kawanatanga kia nukuhia etahi atu mahi a te Whare, a kia mahia tonutia ai ko taua Pire a oti noa.

Ka mutu a Te Waari ka tu ake ko Te Miterehana Hon. Mr. Mitchelson, ko Takuta Numana (Dr. Newman), ko te Pirimia, ko Te Makenehi (Mr. R. McKenzie), ko Tamihana (Mr. R. Thompson), ko Meiha Tuati (Hon. Major Steward), me etahi atu, ka roa enei e korero ana, kua tu atu.

Ko Wi Pere.—Ki toku nei whakaaro ko nga mema honore e tono nei ki te Whare kia hoatu ano he taima hei whakaarotanga ma ratou i tenei ripoata, ko ratou ke kei te moumou i te taima o te Whare i runga i a ratou korero rupahu. Ko te mea tika me tuku tenei ripoata kia panuitia i tenei ra; a, niehemea ki te kitea he he kei roto i tenei ripoata, hei reira ka tono ai nga mema honore ki te Whare kia nukuhia te korerotanga, kia whai taima ai ratou ki te hurihuri i nga mea he o roto i te ripoata.

Ka mutu a Wi Pere ka tu ake ko te Pirimia ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson), ko Te Pere (Mr. Bell), me etahi atu mema tokomaha.

Ko Hone Heke.—Kaore ahau i te kite i te take i homai ai tenei Pire ki te Whare. Kua korero mai te Minita mo nga Moni o te Koroni, me te Pirimia, me te mema honore mo te takiwa ki Rangiora, tenei tetahi mate nui kua pa mai ki te koroni. Kaati, mehemea e pena ana te ahua, he aha i rereke ai a ratou korero i mua ake nei. I mua tata ake nei i ki te Minita mo nga Moni o te Koroni, ka nui te u me te kaha o te Peeke o Niu Tireni; i ki hoki te Pirimia, i mua ake nei, ka nui te ora o taua Peeke. Kaati, ka ui ahau inaianei, mehemea kei te ora taua Peeke, he aha te take i kokiritia ai tenei Pire ki roto ki tenei Whare. Kaore kau he tikanga o tenei Pire, kore rawa atu. I te homaitanga a te Pirimia i tana motini kia whakaturia he Komiti e tenei Whare mo tenei mea, kaore rawa ia i whakaatu mai i te nui o te mate kua pa ki te Peeke. I te awatea nei i ki mai ia ki te Whare kei te ora te Peeke; a inaianei kua ki mai ia kei te tata tonu te pa mai o tetahi aitua nui ki te koroni i runga i tenei Peeke. Kaati, ko te hea te korero tika o enei? Ki toku nei whakaaro me nuku atu te panuitanga, tuarua o tenei Pire, kia whai-taima ai nga mema o te Whare ki te hurihuri i tenei mea. Ko te mea pai me nuku atu mo apopo. Ko au e tu atu nei kaore ano i whaitaima ki te ata hurihuri i nga tikanga katoa o tenei Pire, a he maha nga mema o te Whare nei kei te penei ano me au, ara, kaore ano i whai-taima ki te korero i nga rarangi katoa o tenei Pire. Kaore kau oku hiahia ki te moumou i te taima o te Whare, ki te puru ranei i te Whare, heoi taku he tono atu kia nukuhia tenei Pire mo apopo.

I muri i a Hone Heke ka tu ake ano etahi mema tokomaha, a ka roa ratou e korero ana, ka tu ake ano a Hone

Heke ki te whai-korero tuarua mo taua Pire. He roa ana korero, a ko te aronga tenei, kaua e paahitia te Pire.

He maha nga mema i tu ake ki te whai-korero mo tenei Pire, ara, ko nga Minita o te Karauna, ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), ko Hori Hatihana (Mr. G. Hutchison), ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell) me etahi atu.

No te tatanga ki to rua karaka i te po ka paahitia to panuitanga tuarua o te Pire, a hiki ana te Whare.

Taite, te 29 a Akuhata, 1895.

No te hawhe-paahi i ta rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea tetahi Pire me etahi atu mea. Ka mutu era ka tahuri te Whare ki te mahi ano i te—

Pire Mo Te Peeke O Niu Tireni.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward), te Minita mo nga Moni a te Koroni.—Nana i timata te korero i te hawkepaahi o te whitu karaka i te ahiahi. Kotahi haora ia e whai-korero ana. He whakamarama tana ki te Whare i nga tekiona me te aronga o te Pire. Ka mutu ka takoto tana motini kia panuitia tuarua te Pire.

I muri i tera ka tu ake ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson), ko Te Tuhi (Mr. Duthie), ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie), ko Te Pukanana (Mr. Buchanan), ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), Te Rahera (Mr. G. W. Russell), ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie), ko Te Hatihana (Mr. G. Hutchison), ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), me etahi atu mema tokomaha.

Ko Wi Pere.—Te take i tu ake ai ahau ki te korero, he kupu kotahitahi nei ino te nui o te taima o te Whare kua moumouria e nga korero rupahu noa iho a etahi o nga mema. Ki taku titiro hoki he korero noa iho ta etahi o nga mema honore o te Whare nei, kia maharatia ai pea he nui te matauranga i a ratou mo runga i nga mea e pa ana ki te peeke. Ko te tino putake o tenei Pire, me tona ritenga i whakaaetia nei e tenei Whare i mua ake nei, kua mahue noa iho i a ratou, a inaianei kua rere ke to ratou ahua; he mahi pea tenei na ratou kia kore ai tenei Pire e paahi. Kaore ano ahau i rongo i tetahi kupu tika a ratou e hangai ana ki tenei Pire. Kua whakaturia e tenei Whare tetahi Komiti mo tenei Pire, a kua tae mai te ripoata a taua Komiti ki a tatou, a e penei ana, me tautoko te peeke e te Whare nei. Mehemea he whakahe ta etahi o nga mema honore mo te peeke he aha tetahi o ratou i kore ai e whakatakoto i tetahi motini ki te aroaro o te Whare nei? He aha te take i whakaroangia ai? Na reira ahau i ki ake ai i mua ra he moumou noa iho tenei korero. Ki taku, kaua tatou e penei te ahua me etahi kuri e pahupahu noa iho ana. Tena ia na, he aha koia te mahi kino i mahia e nga wahine me nga tamariki o tenei koroni i tahuri ai tatou ki te kohuru i a ratou, ara, ki te tutaki i nga tataou o te peeke. Kaua nga raruraru o te peeke e waiho hei take tautohetohe ma te Kawanatanga raua ko te Apitihana. Me ui au, he moni ranei ta te Kawanatanga kei roto i taua peeke e takoto ana? Ko nga moni a riga Minita e takoto nei i roto taua peeke, na nga iwi o te koroni era moni. Na reira ki te tahuri tatou ki te turaki i tenei Pire, ka rite tatou ki tetahi tangata e tahuri iho ana ano ki a ai, ka nanati i tona korokoro. A i te mea kua kite nei tatou kua eke he raruraru nui ki runga ki taua peeke, he aha tatou te whakaora ai i tona mate? E rite ana tatou ki tetahi takuta e rongoa ana i tetahi turoro; a ki te tono te turoro i tetahi rongoa mona e kore e kaiponuhia. Tena pea he nama a taua peeke kei etahi o nga mema honore kua whai-korero nei mo tenei Pire, a tena pea hoki, i nga, wa o mua ake nei, i tautoko taua peeke i aua mema, a he aha ra te take i whakahe ai ratou i taua peeke inaianei. Ko nga roia e whai-korero nei i roto i tenei Whare kua whakawhiwhia e taua peeke ki te rawa, a ki te ora tonu taua peeke tera ano aua tangata e whiwhi a muri ake nei. Tena ko etahi o tatou, ara, ko nga mema noa iho, kaore kau he painga e puta ki a tatou i tenei Pire. Ki au nei he pai noa atu kia pakaru atu taua peeke, notemea kua mutu taua mea te homai nama ki au. Tena pea kua rongo ano koutou katoa whano tonu ahau ka pekeraputia i runga i nga mahi a taua peeke, otira kaore oku mauahara mo taua mahi ana, na reira, kaua hoki koutou e whakamaui ki te Kawanatanga moratou e mahi nei i tetahi ture hei tautoko i taua peeke. Ki te katia e tatou taua peeke he nui nga wahine me nga tamariki e pangia e te raruraru nui; a e kore e mutn i era anake te mate, engari ka toro haere taua mate ki etahi atu o nga peeke. Me kimi tatou katoa i tetahi huarahi e ora ai taua peeke, notemea ko ia te whakamaurutanga o te koroni katoa nei. Ki toku nei whakaaro me mahi e tatou inaianei he ture kia ahei ai taua peeke ki te whakahaere tikanga e ea ai i a ia ana nama katoa. E rite ana taua peeke ki tetahi tangata kua mokete i ona whenua me ona taonga katoa, a kua kore e kaha ki te utu haere i nga itareti mo aua nama; kaati, me mahi e tatou he ture kia ahei ai te peeke ki te nama i etahi mom hou hei whakaea i ana mokete tawhito. Na reira i mea ai ahau me mutu nga korero hanga noa iho a etahi o nga mema honore mo runga i tenei Pire. He mea nui rawa tenei mo te koroni, heoi me tautoko e tatou tenei Pire. Ki au, ina tupono te whakatakoto a te Kawanatanga i tetahi Pire e puta ai he painga ki nga takiwa katoa puta noa i te koroni nei, me kore atu i roto i nga whakaaro o ia tangata o tatou nga mauahara, a me tahuri tatou katoa ki te tautoko i taua Pire a ratou; a ki te kore hoki tenei Kawanatanga e awhina i au, e tautoko i au, kia mama ake ai nga taumahatanga o te iwi Maori, e kore hoki ahau e tautoko i a ratou, engari ka rukea, a ka kanga ratou e au. Na reira, ka mea ano ahau, kaati ra ta tatou moumou i

te taima o te Whare nei. Tukuna atu te Pire nei ki te Komiti, kia uru ki reira, hei rtira whakatikatika ai tatou i tona ahua. Kei te marama o Noema e haere ake nei ka riro katoa nga mema o te Whare nei ki te katikati i a rotou hipi, a he tika ratou kia haere ki taua mahi. Ko toku hiahia kia tere te mutu nga mahi o konei i a tatou, kia we ai tatou te tae ki era mahi a tatou i mua mai o te marama o Noema. Kaore e pai kia waiho kore oti tenei Pire e tatou, ko wai ka hua, ko wai ka tohu, ki nga raruraru tera e puta a muri ake nei. Ki toku nei whakaaro ko etahi o nga mema e whakatete nei i tenei Pire e tinihanga noa iho ana, ko to ratou tino hiahia me paahi te Pire, kia kore ai taua peeke e pakaru. Ko taku, kei te tino tautoko au i tenei Pire kia ora ai taua peeke.

Ka mutu ta te mema Maori mo te Tai Rawhiti, ka tu ake ko tetahi mema Pakeha, no Te Waipounama, ka mutu ta tera,

Ko Hone Heke.—E te Pika, i au ka tu atu nei ki te korero mo tenei mea, ki toku whakaaro me tino whanui te titiro a te tangata ki runga ki nga mea katoa kua homai nei kia hurihuria e tatou. Ko tetahi o nga mea hei whiriwhiri ma tatou, he pehea te aronga o a tatou ture i mahi ai i roto i nga tau e rua e toru kua hori ake nei. Me titiro ano ratou ki te ahua o etahi o nga ture kua mahia i mua ake nei, a katahi ka tahuri ki te kimi tikanga hei whakaora i te peeke nei. Ko te ripoata a te Komiti mo te Peeke e penei ana, he mea pai kia tautokona e te koroni te Peeke o Niu Tireni. Ki taku mahara ko te mea hei hurihuri ma tatou, ara, i runga i te aronga o te ture ka mahia nei e tatou, koia tenei, tera ranei e hoki mai i tenei ture te ora ki taua peeke, tera ranei e hoatu e te iwi a ratou moni ki taua peeke takoto ai. Ki taku ki te kore tatou e whakarereke, ara, e whakatikatika i te ahua me te aronga o nga ture kua mania nei, a tera ranei e mahia a ko ake nei, e kore ano hoki e hoki mai te ora ki nga iwi o nga motu nei. Ma taku e tohutohu atu nei e hoki mai ai te ora ki te koroni, e nui ake ai nga moni e whakahaerea ki runga ki nga mahi, a e whiwhi ai nga tangata rawakore i te mahi ma ratou. E tino ki ana ahau, kaore i te pai te aronga o nga ture e mahia nei; kei te whakararuraru aua ture i nga iwi o te koroni nei, a he mea kino rawa tenei. Kua korero etahi mema honore, i mua atu i au, mo nga ture whakahaere whenua kua paahitia nei e tenei Kawanatanga. Na, i raro i te mana o te Ture Whakanohonoho tangata ki runga ki te Whenua, ka whai-mana te Kawanatanga ki te hoko whenua, engari me matua kimi te utu tika, me ata whakatu e tetahi taha e tetahi taha nga tangata totika kia tokorua, a me whakatu hoki tetahi tangata ke atu hei takawaenga mo raua; kia oti marire enei tangata te whakariterite, katahi ka whakahaerea te mahi i runga i nga ritenga marama e oti pai ai nga hoko o nga whenua e hiahiatia ana. Tena ko nga ritenga e meatia nei e tenei Pire hei whakahaere i nga. whenua a te peeke, e rere ke rawa atu ana. E mea ana tenei Pire me hoko aua whenua i runga i nga utu e whakaaturia ana e nga pukapuka a te peeke. He tikanga he rawa tenei ki taku titoro. Me ata hurihuri tenei ahua e tatou, notemea he tikanga hou tenei, na reira me tino tupato nga mema katoa o tenei whare. E te Pika, ki toku whakaaro na nga ture a tenei Kawanatanga tetahi take i pakaru ai tenei peeke me etahi atu kamupane whakahaere moni. Na te whakaitinga i te itareti tetahi take. Na nga ture i mahia nei mo nga powhara me nga rawakore tetahi take. Ko te nui o nga whenua o te Karauna e tukuna ana e te Kawanatanga ki te makete tetahi take. Na nga whakahaere a tenei Kawanatanga i penei ai te ahua o te peeke, a inaianei kua haere mai ratou ki te Whare nei tono ai kia hanga e tatou he ture hei whakaora i te Peeke o Niu Tireni. Ki taku titiro kaore kau he take e tika ai kia paahitia e tatou he ture hei tautoko i tenei peeke. Me waiho atu ki nga tangata kei a ratou nga hea o te peeke, ma ratou e kimi he oranga mo ratou. Kaore e tika kia utaina tenei mea taumaha ki runga ki nga pakihwi o te koroni waha haere ai. Ki taku me hokohoko atu nga whenua a te peeke hei whakaea i etahi o ona raruraru. Kei te he te aronga o tenei Pire, kaore tatou i te mohio pehea te mutunga iho o tenei mahi, ina paahitia tenei Pire e tatou, i roto i nga ra e takoto ake nei. Kua ki te Minita mo nga Moni a te Koroni, i roto i ana whaikorero ki tenei Whare, kaore kau he wehi mo tatou, notemea kei te pai noa iho, a tera ano e taea e te peeke te whakaora i a ia, a e kore e riro ma te koroni e utu haere nga raruraru o taua peeke. Otira, ka ui atu ahau, ko te hea te korero hei whakapono ma tatou? Ki taku mahara he pai rawa mehemea ka rukea atu e te koroni tenei peeke, kei waiho tonu hei raruraru mo te iwi i ia tau i ia tau. Ka tae aku korero inaianei ki nga ture mo nga Maori i hanga nei e te Parnete o tera tau. I tera tau i paahitia e tenei Whare to Ture Kooti Whenua Maori, ko taua ture kei te herehere inaianei i te hoko me te rihi a te Maori i tona whenua ki tana i pai ai. A he aha te mutuuga iho? Ko te mutunga iho tenei, kua rite tonu ki ta te mema honore mo te Tai Rawhiti i korero ai ki te Whare nei i tera tau, ara, kua akina ia e taua Ture ki roto ki te Kooti Peekerapu. Tena, i tahuri ranei tenei Whare ki te awhina i taua mema, i etahi atu Maori ranei, kua atetitia nei ki roto ki te Kooti Peekerapu e nga ture kua mahia nei e tenei Kawanatanga? Kaore. A kaore ahau i te mohio tena ranei ka whakaorangia nga mate o aua tangata e tenei Whare, kaore ranei. E karanga ana mai te Minita mo nga Moni a te Koroni, "Kaore." He ahakoa, he pera tonu te ahua o tera tangata: he rangirua tonu te ahua o a raua mahi ko tona Kawanatanga.

Ka mutu a Hone Heke, tokowha nga mema i tu ake ki te korero, ka mutu era ka tu ko Te Waari, te Minita mo nga Moni a te Koroni, ki te whakautu i nga whai-korero a nga mema i korero ai mo tenei Pire, Kotahi haora ia e korero ana ka mutu.

Katahi ka tukuna te Pire ki te pooti. Haere ake e wha tekau ma toru nga mema i tautoko i te Kawanatanga, a e rua tekau ma waru i te taha Apitihana. Heoi paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

Ko Wi Pere, ko Tame Parata, nga mema Maori i pooti ki te taha Kawanatanga; ko Hone Heke me Te Ao

nga mema Maori i piri ki te taha Apitihana.

No te tekau meneti te paahitanga o te ono karaka i te ata o te paraire katahi ano ka hiki te Whare.

Paraire, te 30 o Akuhata, 1896.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka karangatia e te Karaka o te Whare ko—

Te Pire Mo Te Peeke O Niu Tireni.

Ka tahuri te Whare ki te Komiti i te Pire. Mahi tonu te Komiti a no te hawhe-paahi i te waru karaka i te po ka oti te Pire a tukuna ata ana ki te Whare o Runga.

Turei, te 3 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Pire Mo Te Peeke O Niu Tireni.

No tenei ra ka tae mai ki te Whare nga menemana a te Whare o Runga mo tenei Pire.

Ka tahuri te Whare ki te hurihuri i nga menemana a te Kaunihera. He maha nga mema i whai-korero mo tenei putake. Ka mutu era ka tu ake.

Ko Hone Heke.—Ki taku mahara kua hoki nga whakaaro e etahi o nga mema honore, a kua mea ratou, he pai rawa mehemea kaore i whakaturia te Komiti hei uiui i te ahua o te takoto o nga niahi me nga toenga o nga rawa o te peeke nei. No te tuatahi mai ano toku mohio kaore kau he ritenga e whakaturia ai taua Komiti. Inaianei kua penei hoki me toku te whakaaro o etahi o nga mema honore, a kua kite ratou i te he o te whakaaetanga a te Whare nei i tera tau o te rua miriona pauna moni ma te peeke; mehemea i tera tau, i penei me to naianei to ratou mohio kihai i utaina e ratou taua kawenga taumaha ki runga ki nga pakihwi o nga tangata e utu nei i nga taake o te koroni. Ki taku kaore auo i tureiti, ka taea noatu e tatou inaianei te whakamutu o tenei korero, a te ruke atu i tenei Pire; a he pai rawa kia peneitia e tatou, kei waiho tenei mea hei mate mo ta koroni i roto i nga tau e takoto ake nei. No te timatanga mai ano o nga mahi a te Whare nei mo tenei peeke ka ara taku pakanga mo tenei Pire, a e kore e mutu taku whakatete. Ki te paahi tenei Pire tera e eke ki te rima miriona me te rima rau mano pauna nga moni e utaina e tatou ki runga ki nga iwi o te koroni nei. Ki taku he pai rawa kia rukea atu tenei Pire ki waho o te Whare nei a me mutu ta tatou tautoko i tenei peeke, engari me waiho atu kia pakaru.

Tenei ano te roanga atu o tenei whaikorero a Hone Heke kei nga pukapaka reo Pakeha o te Paremete.

Heoi no etahi ra i muri iho tau ana nga tautohetohe a te Whare raua ko te Kaunihera mo tenei Pire. a paahitia ana taua mea hei ture.

Kaitangiwhenua Poraka.

Ko Te Makuaea (Mr. McGuire).—Ka patai ahau ki te Pirimia, mehemea ranei ka whakaae ia ki te whakahau kia perehitia, a kia whakatakotoria ki runga ki te teepu o te Whare, te kupu whakahoki a Wiremu Wiremu mo te ripoata a Tiati Katera mo Kaitangiwhenua Poraka, kia mohio ai nga mema honore ki te ahua o taua mea? Kua rongo ahau kua tae atu ki te Pirimia te kupu whakahoki mo te ripoata a Tiati Katera, a, e hiahia ana ahau kia whakatakotoria taua mea ki runga ki te teepu o te Whare.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kua whakatakotoria ki runga ki te teepu o te Whare te tauira o taua kupu whakahoki—no te huihuinga o te Paremete o tera tau i whakatakotoria ai.

Ko Te Makuaea (Mr. McGuire).—I perehitia ranei?

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore; i whakatakotoria noatanga iho ki runga ki te teepu.

Nga Maori O Buller.

Ko Tame Parata.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ka whakaae ia ki te tuhituhi atu ki a Takuta Maketanara (Dr. McDonnell), he ui atu mehemea ranei ka pai ia kia whakaturia ko ia hei takuta tiaki i nga Maori o te takiwa o Buller, kei Te Waipounamu?

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Kaore ano he pukapuka i tae mai ki te Tari mo runga i taua putake. Ko te mea pai ma etahi o nga Maori o taua takiwa e tuku mai he kupu ki te Kawanatanga, me te ata whakaatu mai i nga mea katoa e pa ana ki taua mea, a me te whakaatu mai hoki i te nui o ta ratou nei moni e kaha ai ki te

kohikohi hei tautoko i te utu mo taua takuta.

Paraire, te 6 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu to karakia.

Ka panuitia tuatahitia nga Pire e rua a Hone Heke, ara, te Pire Mana Maori, me te Pire arai i te Hoko o Kohoao.

Ka mutu era ka whakahaerea ko te Pire mo te Peeke o Niu Tireni me etahi atu mea, ka tae ki nga patai, ka maha noatu o aua mea ka oti, ka tae ki te patai mo—

Waikopiro Poraka.

Ko Te Hooro (Mr. Hall).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mo a hea ka oti nga mapi whakaatu i nga roherobenga o te Poraka o Waikopiro, a mo a hea tukuna ai nga tekihana kia maketitia e te iwi katoa?

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kei te wiki e haere ake nei e oti ai aua mapi, a hei reira ka tuhaina ki te iwi; a ko te ra e tu ai te makete ko te 16 o nga ra o Oketopa e haere ake nei.

Nga Manu Maori O Te Motu O Hauturu.

Ko Te Maahe (Mr. Massey).—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea kua uiuia e ratou he pono ranei te rongo kei te patupatua nga manu Maori o te Motu o Hauturu, a mehemea kua uiuia e ratou, he pewhea taua rongo korero, he pono he tito ranei?

Ho Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kua utua ano e ahau he patai penei te ahua i era atu rangi o tenei tuunga o te Paremete. Kua uiuia e ahau taua rongo korero, a kua kitea he tito taua rongo korero.

Wenerei, te 11 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka puniutia tuatahia tetahi Pire. Ka mutu tera ka panuitia tuaruatia tetahi atu Pire. Kua tae ki nga patai.

Manawakaitoi Poraka.

Ko Te Hooro (Mr. Hall).—Ka patai ahau ki te Minita ino nga Whenua, mehemea ka whakahaua e ia kia hokona e te Kawanatanga a Manawakaitoi Poraka, e tata ana ki Matamau, Haaki Pei? Te take i ui ai ahau i tenei patai he akiaki tonu no nga Pakeha o toku takiwa kia tere te whakatuwhera o etahi whenua hei whakanohonoho ki te tangata.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie), te Minita mo nga Whenua.—Ka mea ko te take i roa ai te whakahaere o tenei mea ko te utu mo taua whenua kaore ano i rite. Kei te mohio nga mema honore, riro ai ma te Tumuaki Kai-ruri e whakariterite nga utu mo nga Poraka e hokona ana e te Kawanatanga i nga Maori, na, ina tau taua utu, kaore nga apiha e kaha ki te whakarahi ake i te utu. Na, mo tenei Poraka e patairia nei, kaore nga Maori i pai ki te utu i whakataua e te Tumuaki Kai-ruri. Koia tenei te take i roa ai te hoko o taua poraka. Otira ka tere tonu te tuku atu a te Kawanatanga i tetahi apiha ki taua takiwa ki te whakamatau ano i te hoko o taua Poraka.

Wi Kauika Me Etahi Atu.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea kua peheatia e ia te whakahau a te Komiti mo nga Mea Maori, o tera huinga o te Paremete, mo te pitihana a Kauika me etahi atu? Ko taua pitihana i tae ki te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori o tera tau, a whakahau ana e taua Komiti me utu he moni ki aua Maori. I whakaae a Timi Kara (Hon. Mr. Carroll) ki taua ripoata. Na, no tenei tau ka tae mai ano he pitihana ma aua Maori, he pera ano te ahua me to tera tau, a pera ano hoki te whakahau a te Komiti, ara, me whai-whakaaro te Kawanatanga ki nga kai-pitihana. He patai atu tenei naku mehemea ranei kua whakaritea e te Kawanatanga uga whakahau a nga Komiti e rua? Mehemea kaore ano, ina whai ano nga Maori i pouri ai, ina hoki ka tae mai a ratou pitihana ki te aroaro o te Whare, a ahakoa pai rawa te ripoata mo aua pitihana, ko te mutunga iho kore noa iho e tirohia aua ripoata e te Kawanatanga.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kua ata whiriwhiria e te Kawanatanga te ripoata, a ko ta ratou i kite ai kaore kau he take e hoatu ai he moni ma nga kai-pitihana. He tika kua pitihana ano a Kauika i tenei tau, a pera ano te ahua o to ripoata a te Kormti o tenei tau me te ripoata o tera tau. Koia tenei te ripoata o tera huinga o te Paremete,—

He nui te mate kei runga i nga kaipitihana, a e tono ana te Komiti kia whiriwhiria paitia e te Kawanatanga tenei pitihana, a me pooti he moni, kaua e tino nui, hei whakaputanga atu ki a ratou. He kupu ano hoki tenei na te Komiti, kahore he whakahe pehea ranei e ahei te wbakaeke atu ki runga ki a Te Kira, i tika tonu nei hoki tana whakahaerenga i tana mahi."

Koia tenei e whai ake nei te putake o taua mea: I hoko aua Maori i tetahi whenua ki te Kawanatanga—ka maha nga tau inaianei o taua hoko. I tukuna atu e te Kawanatanga he apiha hei utu atu i nga moni mo taua hoko ki nga Maori. Hoatu ana e te apiha he tiaki ki aua Maori—e rima mano pauna pea ia nei nga moni o roto i taua tiaki—a riro mai ana taua apiha he riheti tika mo aua moni. Muri iho i tenei ka hoatu e aua Maori aua moni ki tetahi tangata ko Wiremu te ingoa, a haria ana e Wiremu taua moni, hoatu ana e ia ki tana kaute i te peeke. E hara a Wiremu i taua wa i te apiha a te Kawanatanga. Na nga Maori ano i hoatu a ratou moni ki taua tangata.

Ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout).—Ki taku mahara kei te whakataratara haere te mema honore i tenei korero.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—I ki te mema honore ka nui te pouri o te iwi Maori mo ratou e pitihana nei i ia wa i ia wa, a kaore e tahuritia atu ana nga ripoata mo a ratou pitihana e te Kawanatanga. Ko taku i korero ake nei. he whakaatu naku ki te Whare i nga take i kore ai e tika kia whakaritea te tono, e mea nei, kia hoatu he ora mo nga kai-pitihana mo Kaitangiwhenua. Kaore rawa he take e tono ai enei Maori ki te Kawanatanga kia whakaorangia to ratou mate. Kaore rawa i te tika kia rukea noatanga e te Kawanatanga nga moni taake a te iwi katoa i kohi ai, i runga i te take kore, ma enei Maori.

Ture Kooti Whenua Maori.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka patai ahua ki te Pirimia, mo ahea whakahaua ai e ia kia perehitia te Pire Whakatikatika i te Ture Kooti Whenua Maori a ka tuha ai ki nga mema? Ki toku whakaaro, tera e mama te whakahaere mo taua Pire, mehemea, ina oti te perehi, ka tukuna atu taua Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kua whakahaua e ahau taua Pire kia perehitia i tenei ra, a hei apopo tae atu ai uga kape o taua Pire ki nga mema honore.

Taite, te 12 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire me etahi atu mahi; ka oti era ka tae ki—

Te Pire Taake Whenua Taake Moni Puta-A Tau.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward), te Minita mo nga moni o te Koroni.—Na taua Minita i whakatakoto te Pire, e mau iho nei te ingoa, ki te aroaro o te Whare. Ko tona ritenga he hoatu i etahi mana ki te Kawanatanga kia taea ai te whakaeke o etahi taake ki runga ki nga whenua o nga Pakeha me nga Maori, a kia taea ai hoki te kohikohi o etahi taake i runga i nga moni e puta-a-tau ana ki nga tangata o te koroni nei.

Ka mutu ta te Minita, ka tu atu ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), ko Te Pere (Mr. Bell), ko Takuta Numana (Dr. Newman), me etahi atu. He tautoko ta etahi o enei i te Pire, a he turaki ta etahi.

Ko Hone Heke.—E Te Pika, ahakoa nga korero a te Minita mo nga Moni a te Koroni, e ki nei ia kaore nga whenua Maori e tonoa ana kia utu reiti ki nga Rori Poari me nga Kaute Kaunihera, me ki tonu atu ahau e he ana taua korero, kaore e kore ana te utua o aua reiti e nga whenua Maori, notemea kei te riihitanga kei te hokonga ranei o etahi whenua Maori, hei reira ka tikina atu ka kohia, e te Kawanatanga me nga mana whakahaere takiwa, nga reiti kua whakaekengia i mua atu ki ruuga ki aua whenua. He nui nga moni reiti me nga taake e akina ana ki runga ki nga whenua Maori, haunga ia nga taake e kohia nei e nga Katimautu; kei te utu ano hoki nga Maori i era. Na reira ka mea ahau e he ana kia akina atu ano hoki enei taake hou ki runga ki nga whenua me nga rawa o nga Maori, i te mea kua hereherea e tenei Kawanatanga me ana ture nga whenua katoa o te Maori, kua tangohia atu e te Kawanatanga ki a ratou anake te mana o te hoko me te riihi i nga whenua Maori. Na, tenei ano etahi ata Pire, kei te hanga e tenei Kawanatanga inaianei, hei apiti atu ano i etahi atu taake ki runga ki nga whenua o te Maori, ara, ko te Pire Taiapa me te Pire Petamana. Na reira kaore rawa i te tika nga korero e whakapuakina nei e te Kawanatanga me etahi atu mema o te Whare nei, e ki nei ratou, kaore nga whenua Maori i te hoatu moni hei utu i te mahinga o nga rori, me nga piriti, me era atu mahi, o nga takiwa i takoto ai aua whenua. Peheatia ai koia te whakapau a te Kawanatanga i nga moni e utua nei e nga Maori, ara, nga moni tiute me nga moni taake kua whakahuatia ake nei e au? Ko enei moni kua whakapaua ki runga ki nga mahi a te koroni, a ki te ata huihuia aua moni tera e kitea he nui rawa atu, a e rite ana ano ki nga moni e utua ano e nga Pakeha i raro i nga ture taake o te koroni. Mehemea ka whakahokia atu e te Paremete ki nga Maori ano te mana whakahaere i o ratou whenua, i tangohia nei e te Kawanatanga i tera tau, kia ahei ai nga Maori ki te reti me te

hoko i o ratou whenua i runga i nga huarahi e paingia ana e ratou, kia puta ai he rawa i aua whenua hei utu haere i nga taake me nga reiti e akina ana ki runga i a ratou, mehemea i penei te takoto o te ture, kua kore aku whakahe inaianei ki nga Pire taake i whakahuatia ake nei e au. He mea tika rawa tenei e toonoa nei e nga Maori, a me titiro te Whare ki te nui o tenei mate kua pa nei ki a ratou, a e meatia nei kia tapiritia atu ano taua mate e tenei Pire. Kei te mohiotia te aronga o nga korero a nga Minita, e ki nei ratou kaore ratou i te pai kia tukuna atu ki nga Maori te mana mo te hoko me te rihi i o ratou whenua, notemea ki te whakaaetia taua tikanga, kaore e roa kua pau katoa nga wheuua o nga Maori te tahae me te hoko e nga Pakeha. Kaore rawa he totikatikatanga o era tu korero, notemea kua mohio te iwi Maori inaianei he hanga noa iho aua tu korero. Ko te take i hiahia ai te Kawanatanga ki te paahi i enei tu ahua Pire kia watea ai ma ratou anake e hoko nga whenua Maori. Ma tenei e mohiotia ai e te Whare te horihori noa iho o nga korero a te Kawantanga e korero nei ki a tatou mo te nui o to ratou manawapa kei tahaetia nga whenua o nga Maori e nga Pakeha noa iho. Hei tautoko i enei whakaaro oku, ka panuitia atu e au i konei ki te Whare etahi o nga kupu o roto o te whai-korero i hoatu nei e nga Minita kia whakapuakina e te Kawaua i tana whakatuwheratanga i tenei huinga o te Parememe. ara:—

"I muri iho i te Parememe o tera tau he nui rawa nga tikanga i whakahaerea hei whakakotahi i nga iwi Maori, kia tahuri ai ratou ki te puru i nga hoko whenua, kei te koa aku Minita i te mea e taea ana te whakaatu kua kore e kaha taua tikanga. Otira he nui rawa nga ingoa e hainatia ana ki nga tiiti hoko whenua, a kaore kau he wehi tera e katia te mahi whakawhiwhi i te Karauna ki nga whenua Maori."

E te Pika, he aha ra te tikanga o enei kupu kua panuitia ake nei e au? Koia tenei, ka mau tonu te mahi hoko a te Kawanatanga i nga whenua o nga Maori mo te moni iti noa iho, e kore rawa te Kawanatanga e whakama ki te iti o tana utu, a e kore rawa e makere i tona ringa nga whenua Maori; heoi tana he apo i aua whenua mana anake e hoko. Hei aha ma te Kawanatanga te kore whiwhi o nga Maori i te utu tika mo a ratou whenua i runga i te makete e tuwhera ana ki te katoa. Kei te tononga o nga Maori kia whakatuwheratia ki a ratou nga huarahi e taea ai e ratou te tuku i o ratou whenua ki te makete e whiwhi ai ratou i te utu tika, ka pa te karanga a te taha Kawanatanga "Kaore e pai, notemea, ki te peratia, ka tahaetia nga whenua o nga Maori e nga Pakeha noa iho." He hanga noa iho, he tinihanga noa iho, enei tu korero, ma tenei e mohiotia ai te kore whakaaro o te Kawanatanga me etahi o nga mema honore o tenei Whare ki nga Maori. E ki ana te Pirimia, timata mai i te tau 1891 tae noa ki te tau 1895, kaore e utua ana e nga, Maori nga reiti i runga i o ratou whenua, otira tenei nga pukapuka maha noa atu a nga Maori, puta noa i te motu o Aotearoa nei, kua tae mai ki au, he whakaatu mai kua puritia atu aua reiti i roto i nga moni o nga reti o aua whenua. Mehemea e tino hiakia ana nga mema honore ki te mahi i te mahi tika ki nga Maori, me ruke atu tenei Pire. Kaore rawa ahau i te marama ki te take i kore ai e tahuri tatou ki te hanga kia rite tonu nga ture mo nga whenua Maori ki nga ture mo nga whenua Pakeha.

Tenei ano te roanga atu o nga korero mo tenei Pire a te mema honore mo te pito ki Ngapuhi, engari kaore i whakamaorititia katoatia ki konei, otira kei nga pukapuka reo Pakeha o nga korero o te Parememe e mau katoa ana aua korero.

Ka mutu a Hone Heke he maha nga mema Pakeha i korero mo tenei Pire, engari kaore etahi o ana hoa mema Maori i korero.

No te pootitanga riro ana i ta te Kawanatanga, heoi paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

I te tatautanga o te pooti kitea ana e rima tekau ma rua nga mema i te Kawanatanga, a tekau ma whitu tonu i te taha ki a Hone Heke. Tokorua nga mema Maori i pooti ki te taha kia Hone Heke, ara ko Tame Parata me Ropata Te Ao, a kotahi to mema Maori i tautoko i te taha Kawanatanga, ara, ko Wi Pere.

Paraire, te 13 Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko nga patai me etahi atu putake.

Whangara Poraka.

I runga i te motini a Te Hutana (Mr. Houston) ka meinga, me tuku atu he kupu ki te Kaunihera o te Runanga, he tono atu kia tukuna mai ki te Whare Parememe te ripoata a Tiati Patene mo te keehi o Whangara Poraka, kia ahei ai te tuku atu o taua mea ki te Komiti mo nga Mea Maori o tenei Whare.

Turei, te 17 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire.

Motu O Hauturu.

Ko Te Hutana (Mr. Houston).—Ka whakatakotoria e ahau te ripoata a te Komiti mo nga Mea Maori mo runga i te pitihana a Tenetahi. Ko tenei kaipitihana e inoi ana kia hoatu he utu ki a ia mo te tangohanga hetanga o tona hea i te Motu o Hauturu. Ko te ripoata a te Komiti e mea ana kaore kau a ratou kupu mo tenei pitihana. Ka motini ahau kia whakatakotoria tenei ripoata ki runga ki te teepu o te Whare.

Ko Hone Heke, ka motini ahau kia whakahokia tenei ripoata ki te Komiti mo nga Mea Maori. Kei te mohio nga mema honore no tera huinga o te Paremete ka paahitia tetahi Ture hei muru i nga hea o nga Maori nona a Hauturu. Kia tata tonu te mutu o te Paremete ka homai taua Pire ki te Whare, na reira kaore i whai taima te kai-pitihana me tana whanau te haere mai ki te aroaro o te Komiti o tenei Whare whakaatu atu mai ai i o ratou whakaaro mo taua Pire. Na, i ata paahitia taua Pire hei ture; engari ki toku nei whakaaro kaore rawa i tika te mahi a nga Whare e rua o te Paremete i ta raua paahitanga i taua Pire. Ko taua Pire e pa ana ki nga whai-taketanga o nga Maori ki Hauturu. Tenei ano te roanga atu o nga korero a Hone Heke, ara, he whakahe nana i te mahi a te Whare, a he tono kia whakahokia te pitihana ki te Komiti mo nga Mea Maori.

Ko Patene (Mr. Button).—He whakahe tana i nga korero a Hone Heke, a he whakamarama haere ki te Whare i te tika o te mahi a te Paremete me te Kawanatanga i tera tau mo Tenetahi tae atu ki nga tangata Maori katoa o Hauturu. Me tana whakaatu atu haere na Tenetahi ano i ata hoko tona hea i Hauturu, a i tu ake ai ia kei haere te rongu o nga korero a Hone Heke mo taua putake, a kei pohehetia he tika; na reira ia i whakahe ai i aua korero.

Ko Wi Pere.—E tautoko ana ahau i nga kupu kua korerotia ake nei e te mema honore mo te Takiwa Maori Whaka-te-hauraro. Na e hiahia ana ahau ki te whakamarama atu ki te Whare, na te roia ke i haere ki a Tene-tahi tonu ai kia haina ia i te pukapuka o te hoko mo Hauturu. I whakaae te roia kia £2,000 e hoatu ki a Tenetahi. Kia kotahi rawa tau i muri iho ka mohio te roia ra e kore era atu o nga tangata nona te whenua e haina i te pukapuka o te hoko. Na kua tae a Tenetahi i mua atu ki taua roia ki te mea atu kia mukua atu tona ingoa i runga i te pukapuka o te hoko, i te mea kaore ona hoa i te pai ki te hoko i o ratou hea. No muri i tenei katahi ka mahia tetahi tikanga, i penei te ahua, me haina katoa nga tangata i o ratou ingoa ki te pukapuka o te hoko, a hei muri ka utua ai nga moni ki te aroaro o Tenetahi; a no te kitenga o Tenetahi kua tuhaina nga moni ki ia tangata ki ia tangata Maori i uru ki taua motu, ara, kua takahia e nga Pakeha te whakariteritenga i oti nei ki a ia, no reira kaore rawa ia i pai ki te tango i tana taha o te moni mo te hoko, a kaore hoki ia i pai kia tango tana wahine i tetahi taha o taua moni. I te wa i haina ai a Tenetahi i te pukapuka o te hoko, kaore ia i mohio he aha te mahi e mahia ra e ia. I te mea kua kitea inaianei kua tupu ake he raruraru mo taua mea, ko te mea tika me tuku tenei putake e nga Minita ki te Komiti. Kei Poneke nei a Tenetahi inaianei e tatari ana, a tera pea e taea te whakaoti pai tenei raruraru ki te karangatia taua tangata ki te aroaro o te Komiti. Kaore e tika kia riro ma te Kai-whakawa e uiui a Tenetahi mo runga i tenei mea. Na nga Minita, ara, na nga ringa nunui, i hanga tenei Pire, na reira ki toku nei whakaaro ma ratou ano e ata uiui e ata whakaoti tenei raruraru. Me whakahoki atu tenei mea ki te Komiti mo nga Mea Maori, a me huihui katoa atu nga Minita me Tenetahi ki reira, a ki reira whakariterite ai ratou i tenei raruraru. Kaore e tika kia murua noatanga ake te hea o tana wahine. Kaore kau aku korero mo to Tenetahi ake hea, notemea kua haina ia i te pukapuka o te hoko; a nona tena kuaretanga. Ka nui toku hiahia kia whakahokia tenei mea ki te Komiti mo nga Mea Maori, kia tino whiriwhiria ai tenei putake, a kia ata mahia paitia ai te hea o te wahine a Tenetahi. Mehemea ka whakataua e tenei Whare me haere a Tenetahi ki te aroaro o te Kai-whakawa, tera e toonoa kia utu ia i te moni ma tetahi roia hei mangai mona ki reira, a ka apitiria mai tera hei mate ano mona. Kaati, ko te mea pai me whakaoti tenei raruraru e nga Minita i te mea kei Poneke nei a Tenetahi inaianei.

Ko Te Hutana (Mr. Houston), Tiamana mo te Komiti mo nga Mea Maori.—Ki toku nei whakaaro kaore kau he mea e pahure ahakoa whakahokia tenei ripoata ki te Komiti. No te huinga o te Paremete i tera tau ka paahitia he ture mo tenei putake, na reira kaore kau he huanga o te whakahoki i tenei mea ki te Komiti. Kua tae te kupu, i muri iho i te paahitanga o te ture i tera tau, kia Tenetahi kia haere ia ki te aroaro o te Kai-whakawa Tuturu i Akarana, ki reira whakaatu atu ai i nga mate kua pa ki a ia. Na kaore a Tenetahi i rongu, a ahakoa te maha o nga tono i tae ki taua tangata kaore rawa i rongu, whakakeke tonu, a kaore i tae ki te aroaro o te Kai-whakawa. Na reira kaore kau a Tenetahi kereeme ki te koroni mo taua mea. Ki taku, kaati ra te moumou i te taima o te Whare mo tenei mea, notemea kaore kau he painga e puta ina whakahokia tenei putake kia whiriwhiria ano e te Komiti.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), te Minita mo te taha Maori.—Ka motini ahau kia nukuhia tenei korero mo tetahi atu ra. I mea ai ahau me nuku tenei korero kia whai-taima ai nga mema honore ki te hurihuri i tenei putake.

Ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie).—Ki taku mahara kaore e tika kia nukuhia tenei korero. He penei tonu te mahi a te Pirimia ki te mema honore mo te Takiwa-whaka-te-Hauraro; ahakoa he aha te mea e motinitia e taua mema honore kei runga te Pirimia ki te taami, a ki te whakakore. Ki toku whakaaro me tino

whakamoemiti tatou ki te mema honore mo te Takiwa-whaka-te-Hauraro mona e ngana nei ki te whakahaere i nga mea katoa e pa ana ki tona iwi Maori, a kaore he take e kua ai tenei putake e whakahokia ki te Komiti mo nga Mea Maori. Me whakaae kia pooti tatou inaianei mo tenei mea. Mehemea kaore te Pirimia i motini kia nukuhia tenei korero, kua oti noa atu i a tatou te pooti, a tera pea kua tau kua te ripoata e whakahokia ki te Komiti, kua pehea ranei. Otira ki taku titiro kei te tino marama kua pa he mate nui ki a Tenetahi me tana whanau, a mehemea e pera ana—

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka tu ake ahau ki te patai, kei te he pea ta te mema honore, notemea kei te kotiti ke ana korero i nga take i tonoa ai kia nukuhia tenei korero.

Ko Te Tepute-Pika.—Kaore te mema honore, a Te Makenehi, i te takahi i nga ritenga whakahaere korero o te Whare.

Ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie).—Kaati me whakamutu ake aku korero; kua tino marama, i te mema honore nana nei i motini kia whakahokia te ripoata, kua pa he mate ahua kohuru ki nga Maori nona a Hauturu, a mehemea he tika kua pa he mate ki enei tangata, he aha te he o te whakahoki i te ripoata ki te Komiti, kia taea ai te tino whiriwhiri o nga taha katoa o tenei putake? Kei te whakahe ahau ki te Pirimia e ngana nei ki te puru i o tatou waha. Ko te take i takoto ai i te Pirimia tana motini he mea nana kia kore ai e korerotia nga taha katoa o tenei mea, he mohio nona ki te tino uiuia taua keehi tera e kitea kua tahaetia nga tika o nga Maori ki to ratou whenua, a te mutunga iho kei whakaae te Whare katoa nei kia whakahokia te ripoata ki te Komiti.

Ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson).—He whakamahara kau taku ki te mema honore kua noho iho nei, no tera tau ke tenei putake i whakataua ai. I tino whiriwhiria i tino korerotia i taua wa ona taha katoa, a homai ana he Pire ki tenei Whare hei whakaoti i te kereeme a aua Maori. Kaore to ratou whenua i whanakotia, he tino he rawa atu tera korero.

Ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie).—Ki taku he tika tonu, kua whanakotia te whenua o ana Maori.

Ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson).—Kaore rawa i pera te mahi a te Kawanatanga. No tera huinga o te Paremete i mahia ai he ture mo taua mea, a, ki taku titiro, i tino marama te whakaotiotinga o nga taha katoa o taua mea.

Ko Te Tepute-Pika.—He whakamahara atu taku ki nga mema honore tokorua e tautohetohe nei, ko te motini ke kia nukuhia te korero mo Hauturu te mea e takoto nei i to tatou araaro.

Ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson).—Ki taku kua te ripoata e whakahokia ki te Komiti mo nga Mea Maori. Kaore te Komiti e kaha ki te whakahaere i taua putake, a, ki te whakahokia atu te ripoata ki taua Komiti, he moumou taima noa iho—he whai-korero noa iho—kaore kau he mea e pahure. Ki taku kua te ripoata e whakahokia ki te Komiti.

Ko Hone Heke.—Ki taku kua tenei korero e nukuhia, koia tenei te take: i tera tau kaore te Whare nei i ahei ki te tino whiriwhiri i tenei putake. I taua wa i tonoa e te taha ki au kia whakaturia he Komiti hei uiui i nga mea katoa e pa ana ki tenei putake, kia tae ai te kai-pitihana me nga tangata katoa e whai-take ana ki taua mea ki te aroaro o taua Komiti, kia ahei ai ratou ki te whakatakoto i ta ratou keehi ki te aroaro o taua Komiti. Kaore taua tono i whakaaetia; a he aha te mea i mahia i te wa i korerotia ai taua Pire? He kore noa iho. Kaore i ata korerotia taua mea i taua wa, i tino ohorere i tino kaika te mahinga o taua Pire kia we ai te puta, a ma nga pukapuka o te Whare nei e whakaatu te tika o enei korero aku. He tito te korero e korerotia nei i ata mahia mariretia e te Whare taua Pire i tera tau. Kaore rawa atu i peratia.

Te Tepute-Pika.—Ki taku mahara, kaore te mema honore i te whakaatu take e hangai ana ki te motini e mea nei kia nukuhia te korerotanga o tenei putake ki tetahi atu ra.

Ko Hone Heke.—Ko taku nei take, i mea ai kua tenei korero e nukuhia, ko te korenga kaore i ata whiriwhiria tenei putake e te Whare nei i tera tau.

Ko Te Tepute-Pika.—He take tika tena e tonoa ai kia whakahokia te ripoata ki te Komiti, engari ehara tena i te take tika e whakahengia ai te motini e tono nei kia nukuhia tenei korero.

Ko Hone Heke.—Kei te whakaatu ahau i nga take katoa, kia mohio ai nga mema ki te whiriwhiri i te ahua o nga mate kua pa nei ki a Tenetahi, me tana wahine, me ta raua whanau hoki. Na mo te kupu a Te Patene (Mr. Button) e ki nei kua haina a Tenetahi i te pukapuka o te hoko o Hauturu—

Ko Te Tepute-Pika.—Kua puta ke nga korero a te mema honore, a kaore tena korero e taea e au te whakaae. I tu ake te mema honore ki te whakahoki i nga kupu a tetahi mema i korero ai mo te motini.

Ko Hone Heke.—Kaore ranei e tika kia whakamarama ahau kei te he te korero a te mema honore mo te taone o Akarana?

Ko Te Tepute-Pika.—Kaore e tika; me piri tonu koe ki nga korero e hangai ana mo te motini e mea nei kia nukuhia tenei korero ki tetahi atu ra.

Ko Hone Heke.—Ki taku mahara he tika ano ahau kia penei na, kaore te wahine a Tenetahi i haina i te pukapuka o te hoko o Hauturu.

Ko Te Tepute-Pika.—Me whai tonu nga kupu a te mema honore i nga korero e hangai ana ki nga take i kore ai e tika kia nukuhia tenei korerotanga.

Ko Hone Heke.—Kaati, kaore e taea e au te whakatakoto ki te aroaro o te Whare nei oku whakaaro katoa mo runga i tenei putake, heoi me penei noa iho e au: i te mea kua araia ahau e te Pirimia, kaati, kaore e taea e nga mema o tenei Whare te whakaputa i o ratou whakaaro mo runga i tenei mea. Ko taku kupu whakamutunga tenei, ara, koi nei ano te ahua o nga whakahaere mo tenei mea i tera tau. Kaore rawa i ata whiriwhiria te Pire i paahitia nei i tera tau hei muru i nga whai-paanga o nga Maori ki te Motu o Hauturu.

Ko Te Mete (Mr. G. J. Smith).—Ki taku kua e nukuhia tenei korero. Kaore ahau i te tino mohio ki nga tikanga Maori, engari, ki taku titiro, mehemea ka nukuhia tenei korero inaranei, heoi ko te ngaronga atu tena o tenei putake i to tatou aroaro i tenei huinga o te Paremete. He mea tika mo te taha Maori—

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—E hara i te mea he hiahia noku kia ngaro atu tenei putake i motini ai ahau i tenei ra me nuku te korerotanga o tenei mea.

Ko tetahi Mema Honore.—Koi na ra te mutunga mehemea ha nukuhia inaianei tenei korero.

Ko Te Mete (Mr. G. J. Smith).—Kaore ahau i te ki he mea ata mahi e te Pirimia tana motini kia kore ai tenei putake e ara ake ano i tenei huinga o te Paremete, engari e mea ana ahau koi ra toha mutunga, ara, ki te whakaaetia taua motini.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore.

Ko Te Mete (Mr. G. J. Smith).—Ka whakaae ranei te Pirimia kia korerotia ano tenei putake i enei ra e takoto ake nei o tenei huinga o te Paremete.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ae.

Ko Te Mete (Mr. G. J. Smith).—Kei Poneke nei etahi o nga Maori o Hauturu inaianei, a ki te kore e whakahaerea ano ta ratou tono i tenei huinga o te Paremete, he nui a ratou moni e pau i te hokinga mai ano ki Poneke a te tau e takoto ake nei, a he pai kia kua nga moni a aua Maori e moumouria.

Ko Te Miterehana (Hon. Mr. Mitchelson).—I tera tau, i te wa e whakahaerea ana tenei putake, i patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, ka whakaae ranei ia kia uiuia mehemea kei te toe ano he whenua ki aua Maori, i waho atu o te Motu o Hauturu, hei orange mo ratou. I whakaae taua mema honore, i taua wa, mana e whakahau kia uiuia taua ahua. He patai atu tenei naku mehemea ranei i peratia e taua Minita, kaore ranei?

Ko Te Kere (Mr. W. Kelly).—I uiuia tena e te Komiti mo nga Mea Maori i te wa i takoto ai te pitihana ki to matou aroaro, a i whakahokia mai e nga Maori, ae, he whenua ano o ratou kei te toe hei orange mo ratou. Ki taku titiro he maha nga mema honore, kua whai-korero mo tenei mea, kei te korero noa iho, kaore i te matau ki te ahua o tenei putake e whiriwhiria nei e tatou.

Ko Te Tepute-Pika.—Ki taku mahara kei te kotiti ke nga korero a te mema honore.

Ko Te Kere (Mr. W. Kelly).—Kaati, mehemea kei te penei me taku i ki ake nei, ki taku mahara kaore i te tika te tono a te Pirimia kia nukuhia tenei korero.

Ko Timi Kara (Hon. Mr. Carroll).—Ki taku mahara kaore kau he take e haere tonu ai tenei korero inaianei. Me ngata nga hiahia o nga mema i te kupu a te Pirimia i whakaae nei ka whakaritea tetahi atu ra hei tino korerotanga i tenei mea.

Ko Te Wirihana (Mr. Wilson).—E mea ana ahau tino whakaae te Pirimia, a me whakahua e ia tetahi ra tutata hei korerotanga i tenei mea.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka whakaae ahau me whakarite ko te turei o te wiki e haere ake nei. Kei te mohio ahau kaore ano etahi o nga mema honore i ata marama ki te aronga o tenei putake, notemea katahi tonu ka tae mai te ripoata a te Komiti ki tenei Whare, na reira kaore ano nga mema i whai-taima ki te titiro i nga korero i korerotia ki te aroaro o te Komiti, a koi nei au i mea ai he pai kia nukuhia tenei korero.

Ko Hone Heke.—I te mea kua takoto te kupu whakaae a te Pirimia, kaati e kore ahau e tono kia pootitia e te Whare.

Heoi whakaaetia ana te motini kia nukuhia te korerotanga o tenei putake ki etahi atu ra.

Ka mutu tahuri ana te Whare ki te whakahaere i etahi atu mahi.

Wenerei, te 18 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki rongu ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi mea poto, torutoru nei, ka mutu era ka timataria ko te panuitanga tuarua o—

Te Pire Mo Nga Katimauta Me Nga Tiute Waipiro.

Na Te Pirimia, ara, na Te Hetana (Hon. Mr. Seddon) i whakatakoto te motini ki te Whare hei timatanga mo te korero, katahi ka tu ake ko Te Waari (Hon. Mr. Ward), ko te Minita tenei mo nga Moni a te Koroni, a ka whakamarama ia i nga tikanga katoa o te Pire. Ka mutu ia ka korero ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie), Te Pere (Mr. Bell), Te Mira (Mr. Millar), Te Wirihana (Mr. Wilson), Te Hoka (Mr. Hogg), Te Tuhi (Mr. Duthie), Meiha Tuari (Hon. Major Steward), Te

Morihana (Mr. Morrison), me etahi atu mema Pakeha tokomaha, na wai a, ka tae ki a—

Hone Heke.—Ki taku mahara kaore i te pai nga ritenga kua whakaaria nei e te Kawanatanga i roto i tenei Pire. Ki taku mohio tenei etahi mea i tino tika kia uru ki roto ki tenei Pire kua ata whakarerea e te Kawanatanga, ara etahi mea e tika ana kia taaketia, a kia homai kia whiriwhiria e te Whare nei. E rite ana taku ki ta etahi o nga mema kua korero ake nei mo tenei Pire, e mea nei me whakaneke ake te tiute mo nga pia me nga poata e haria mai ana i tawahi ki tenei koroni, ara, ki runga ki nga mea katoa pera te ahua, ehara nei i te tino kai e ora ai te tangata; me rite hoki enei ki nga tikarete, ki nga tupeka me era atu mea, a me whakaneke ake te tiute. Tena ko nga puutu me nga kakahu o rawahi me whakamama te tiute hei utu ma ena, kia ngawari ai te utu, a kia taea ai aua tu mea e nga kai-mahi me nga rawakore te whakawhiwhi kia ratou ko a ratou tamariki me a ratou wahine. E whakatika ana ahau ki nga korero a te mema honore mo te Waitemata, e mea nei ia me whakamama rawa te tiute mo te waea taiapa, kia kaha ai nga tangata ki te whakanohonoho a ki te whakapai i nga whenua mohoa o nga motu nei. Te mea pai me tuku noa mai nga waea taiapa ki tenei koroni, kua rawa e tonoa kia utu tiute. Tena mo nga hua rakau, ara, mo nga arani, panana, me era tu ahua mea, e tukuna mai nei e nga motu ki tenei koroni, kei te whakapai atu ahau ki to Kawanatanga mo ratou i whakaae nei, ki te hiahia o te nuinga o nga mema o tenei Whare, kia kua e hoatu he tiute ki runga ki aua hua rakau. Ki taku he pai rawa mehemea kaore i whakarahia ake te tiute hei utu ma te tii. Kei te whakahe ahau mo te taaketanga o etahi o nga mea e whakahuatia ana i roto i te rarangi apiti ki te Pire. Kei te whakahe hoki ahau mo te korenga kaore i taaketia nga pia e mahia ana i roto i te koroni, a mo te korenga kaore i whakaurua taua mea ki roto ki tenei Pire.

Ko te whakapotonga kautanga tenei o nga korero a Hone Heke mo runga i tenei Pire. Tenei ano te roanga atu.

Ka mutu ia he maha nga mema Pakeha i tu ake ki te korero.

No te mutunga o era katahi ka pootitia te Pire. No te tatautanga i nga pooti ka kitea e wha tekau ma toru nga mema i tautoko i te Pire a te Kawanatanga, a e rua tekau ma toru nga mea i turaki.

Ko Tame Parata me Wi Pere i te taha Kawanatanga, a ko Hone Heke me Te Ao i te taha Apitihana.

Heoi paahi ana te panuitanga tuarua o te Pire.

No te tekau meneti ki te rua karaka i te po i hiki ai te Whare.

Taite, te 19 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ko mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko te panuitanga tuatahi o etahi Pire e rua. Ka mutu era ko te.

Pire Mo Nga Whenua Maori.

No tenei ra ka tu atu te Pirimia ka motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire, a whakaaetia ana e te Whare. No muri iho i tera ka tu atu ano taua Minita ka motini kia tukuna atu te Pire ki te Komiti mo nga Mea Maori, kia whiriwhiria ai e taua Komiti nga tekiona katoa o te Pire; kia ahei ai etahi tangata, o waho atu i te Whare, te tae atu ki te aroaro o taua Komiti ki te whakaatu i o ratou nei whakaaro mo te Pire; kia whakatikatikaina ai nga mea he, a kia whakaurua atu ai etahi rarangi hou, ina kitea e te Komiti he mea tika kia peratia. Heoi, whakaaetia ana e te Whare, a tukuna atu ana te Pire ki taua Komiti.

Taite, te 26 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire. Ka mutu era ka tahuri te Whare ki te komiti i te—

Pire Mo Nga Katimauta Me Nga Tiute Waipiro.

Ko te aronga o tenei Pire he tuku atu i te mana ki nga Katimauta, kia ahei ai nga apiha o aua tu whare ki te kohikohi i nga moni tiute e whakaekea nei ki runga ki nga waipiro me etahi atu o nga taonga e u mai nei ki tenei koroni.

No te taenga ki te rarangi o te Pire e mea ana kia kua nga huahua titi, e patua ana e mahia ana ki nga motu o waho atu o te koroni o Niu Tireni, e utu i nga moni tiute, kua tu atu ko—

Tame Parata.—Ka motini ahau kia patua atu taua rarangi a kia riiwhitia atu ki tenei rarangi, ara, me utu nga huahua titi katoa e tukuna mai ana e nga whenua ke ki tenei koroni i te moni tiute kia rua tekau pauna i roto i ia rau pauna moni utu mo aua huahua titi.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward).—Ko te Minita tenei mo nga moni a te Koroni. Ka whakaae ahau ki tenei menemana.

Heoi paahitia ana te motini a te mema honore mo Te Waipounamu.

Paraire, Te 27 O Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko te ripoata a te Komiti mo nga Moni a te Iwi katoa. Ka mutu tera ka tahuri te Whare ki te Komite i te—

Pire Whakahaere I Te Hoko Waipiro.

He whakauru tekiona hou ki roto ki te Pire te mahi a te Komiti i tenei ra. Ka maha nga tekiona hou ka uru i te Pirimia, i e etahi atu mema hoki, ka tu atu—

Ko Hone Heke.—E te Tiamana, he motini taku kia whakaurua ki roto ki te Pire nei te tekiona hou e whai ake nei, ara:—

"Ina tonoa ki tetahi apiha pirihimana o te takiwa e tetahi whanaunga e tetahi hoa ranei o tetahi tane Maori o Nui Tireni i kitea e taua whanaunga hoa ranei e kai kino ana i te waipiro i roto i tetahi whare whai-raihana, me tonu, i taua wa tonu, e nga pirihimana ki te Kai-whakawa Tuturu mo taua takiwa kia whakaputaina he ota i raro i tekiona kotahi rau e ono tekau ma whitu o 'Te Ture Raihana, 1881,' hei arai i te kai waipiro a taua tane Maori; a me mau tonu te mana o taua ota kia whakaputaina ra ano he ota whakakore i taua mea e taua Kai-whakawa Tuturu:—

"Engari, i muri iho i te whakaputanga o tetahi ota pera, ki te hoko ki te hoatu ranei tetahi tangata i te waipiro ki te tangata i arai ra i roto i taua ota ka tika taua tangata nana nei i hoko i hoatu ranei te waipiro kia whiua ki te whaina kua e nuku atu i te tekau pauna."

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka motini ahau kia patua atu nga kupu i runga ake nei, ara, "me tonu," a me whawhao atu ko enei kupu e whai ake nei hei riiwhi, ara, "me tautoko taua kai-tono i a ia e whakahaere ana i tana tonu."

Heoi whakaaetia ana kia patua atu aua kupu e rua a kia whaona atu a te Pirimia hei riiwhi. Ka mutu tera ka tukuna te tekiona hou a Hone Heke ki te Komiti, a paahitia ana e te Whare; heoi uru ana taua tekiona hou a te mema honore mo te Takiwa-whaka-te-Hauraro ki roto ki te Pire.

Muri iho i ta Hone Heke ka haere tonu te mahi a te Komiti a oti noa te mahi o nga tekiona hou a etahi atu mema, ara, te whakaae o etahi, te ruke atu o etahi, me te whakatikatika o etahi.

Katahi ka ripoatatia te Pire, ka mutu tera ka takoto te motini kia panuitia tuatorutia te Pire. Ka tu ake etahi mema Pakeha tokomaha ki te whaikorero mo te motini. No te mutunga o a ratou korero ka tu ake—

Ko Hone Heke.—E hiahia ana ahau ki te whakamoemiti atu, a ki te whakapai atu hoki, ki te Pirimia mo tenei Pire. Ma enei kupu aku e mohio ai ia e hara taku i te whakahe noa iho i nga Pire e homai ana e te Kawanatanga ki o tatou aroaro, notemea, ina tupono, penei me tenei Pire, ka kite ahau he pai ona tikanga, a tera e tupu haere i taua mea te ora mo nga tangata o tenei koroni, ka tautokona e ahau ena tu Pire. Na i tenei tuunga atu oku ki te korero, ki taku mahara, he tika ahau kia whakapai atu ki te Pirimia raua ko tana Kawanatanga mo ratou i whai-whakaaro nei i roto i tenei Pire, a i whakarite nei, i nga hiahia o nga Maori e tonu nei kia whakamutua te hoko waipiro i roto i o ratou nei takiwa a kia whakatikatikaina nga ture whakahaere i taua kai.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—He tu atu tana ki te whakaatu ki te Whare i te nui o to ratou koa ko ona hoa Minita mo te otinga i te Whare o te korerotanga tuatoru o tenei Pire uaua, i te mea ka maha rawa nga ra me nga po e mahi ana te Whare i tenei Pire. I whakapai atu ano hoki te Pirimia mo nga kupu i hamumutia ake nei e Hone Heke, ki nga korero hoki a etahi o nga mema Pakeha, i whakapuaki ai mo runga i te Pire.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a Hone Heke raua ko te Pirimia kaore i whakamaoritia, engari me titiro i nga pukapuka reo Pakeha o te Paremete mo tenei tau.

No te pootitanga o te panuitanga tuatoru kitea ana e wha tekau ma ono nga mema i tautoko i te Pire, a tokotoru tonu nga mema i pooti kia turakina te Pire.

Heoi paahitia ana te panuitanga tuatoru o te Pire.

No te rua tekau meneti ki te tahi o nga haora i te po ka hiki te Whare.

Mane, te 30 o Hepetema, 1895.

No te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire me etahi patai, ka tae ki te patai mo tetahi—

Rahui Mo Nga Maori Ki Onehunga.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei ka whakahaerea e ia tetahi tikanga e hanga ai he Whare ki runga ki te Rahui Maori kei Onehunga, hei kainga mo nga tangata Maori e ahau ana whaka-raro e ahau mai ana whakarunga nei? I etahi wa o ia tau he maha nga tira Maori, haere ai whaka-raro etahi, whaka-runga nei etahi, na nui atu te mate o nga tangata Maori o Onehunga i te whangainga i nga tira Maori e ahau ana ma reira. Na reira ka mahara ahau he mea tika kia tonoa te Kawanatanga kia mahia he Whare manuhiri ki runga ki taua rahui.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Maku e uiui, a ki te kitea e ahau he mea tika kia mahia he Whare pera ki taua wahi, maku e whakahau kia mahia.

Kainga Mo Te Iwi O Te Kooti Ki Ohiwa.

Ko Wi Pere.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, mehemea ka whakaae ratou ki te hoko i tetahi tekiana whenua, kei tetahi Pakeha inaianei e pupuri ana, e piri ana ki te tekiana i whakaritea mo te Kooti ratou ko tona iwi ki Ohiwa, Pei o Pereti; he mea noku kia rahi ake ai a kia pai ake ai te kainga mo taua iwi? Ko te whenua e nohoia mai nei e taua iwi inaianei he pakupaku rawa. He maunga taua wahi, a kei runga noaiho i nga tahuna taua iwi e noho ana. Kotahi rau pea taua iwi.

Ko Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie).—Kaore te Kawanatanga e ahei te whakahaere i tetahi ritenga inaianei hei whakarahi ake i te whenua mo taua iwi. Kua kiia mai ki au e ono rau nga eka i hoatu mo taua iwi. Otira maku e uiui tenei mea ina mutu te Paremete i te mea tera pea ahau e tae ki taua takiwa o te koroni haereere ai i roto i nga marama e takoto ake nei.

Pire Mo Nga Ture Whenua Maori.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea ranei ka whakaae ia kia whakaurua he rarangi ki roto ki te Pire Whakatikatika i nga Ture mo nga Whenua Maori, ara—(1) hei hoatu ora ki nga Maori mahamaha noa iho i eke nei he nama ki runga ki a ratou i mua atu i te paahitanga o te Ture o tera tau, a hei tautoko i nga Maori e whakahaere nei i nga mahi paamu ki runga ki o ratou whenua, e ahei ai ratou ki te hoatu i etahi o o ratou whenua hei puna mo nga moni e homai ana ki a ratou hei hoko kau, hipi, hoiho, a hei whakapai hoki i o ratou whenua; (2) hei hoatu ki nga Maori o Aotearoa nei i tetahi mana e ahei ai ratou ki te rihi i o ratou whenua ki nga tangata noa iho, penei me te mana i hoatu nei e "Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894," ki nga Maori o te "Waipounamu?"

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Tenei tetahi Pire Whakatikatika i nga Ture Whenua Maori kei te aroaro o te Komiti mo nga Mea Maori e takoto ana inaianei, a tena ano te mema honore e kite e pera ana me te aronga o tana patai te takoto o etahi o nga rarangi whakatikatika kua hoatu ki roto ki taua Pire. Ko te mema honore nana tenei patai, he mema ia no taua Komiti, a mana e ngana ki te aroaro o taua Komiti nga mea e hiahia nei ia kia whakaurua ki roto ki taua Pire.

Ka mutu te patai a Hone Heke ka whakahaere tonu te Whare i etahi atu patai maha a nga mema Pakeha. No te weherua i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 2 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka tu ake a Te Hetana (Hon. Mr. Seddon), te Pirimia o te Koroni, ka motini kia whakakorea atu i runga i te Ota Pepa o tenei huinga o te Paremete etahi Pire. Ka panui haere i konei taua tangata i aua Pire; a haere ake aua Pire e toru tekau ma wha, maha atu ranei. I uru ki roto ki te rarangi o aua Pire nga Pire a Hone Heke e rua, ara, te Pire Mana Maori me te Pire Here mo Kohoao, a i uru hoki ki taua rarangi te Pire Petamana, a te Minita mo nga Reriwe.

Heoi kore atu ana aua Pire, a haere tonu te mahi a te Whare i etahi atu mea.

Taite, te 3 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea te panuitanga tuatahi o te Pire kia tatautia te maha o nga tangata e noho nei i roto i te Koroni o Niu Tirenī. Ka mutu tera ka karangatia ko te—

Pire Reiti I Nga Whenua Takoto Koraha.

Na Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—I whakatakoto te motini kia panuitia tuatorutia tenei Pire. Ka mutu tana ka tu ake ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson), to Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), ko Te Hooro (Mr.

Hall), Te Pirani (Mr. Pirani), ko Te Puto (Mr. Buddo), ko Te Ropata Taute (Hon. Sir Robert Stout) me etahi atu mema Pakeha, no te mutunga o era ka tu atu

Ko Hone Heke.—E Te Pika, e hiahia ana ahau mo te taha Maori ki te whakapuaki i taku whakahe mo tenei Pire a kia tuhituhia aku korero ki roto ki nga pukapuka o te Whare nei. Ko nga Pire katoa e mea ana kia utaina he taake ki runga ki nga whenua Maori ka nui te he, koia tenei te take: Ko to ahua o nga Maori i tenei wa e penei ana: Kei te araia ratou inaianei e nga ture i hanga e te Paremete, a kaore ratou e ahei ana ki te rihi ki te hoko ranei i o ratou whenua. I whakaatu ai ahau i tenei ahua kia mohio ai nga mema honore i te nui o te mate e pa nei ki te iwi Maori, a kia mohio ai koutou ki te rereke me te kino o te aronga o te huarahi e whaia nei e te Paremete o Niu Tireni, e patu nei i nga whenua o nga Maori ki te taake. Ko tekiona 117 o te Ture Kooti Whenua Maori o te tau kua taha ake nei e penei ana:—

"Haunga ano nga tikanga ka whakaritea i raro ake nei, e kore te tangata, ehara nei ia i te tangata e mahi ana mo te Karauna, i runga i tetahi pukapuka whakamana i a ia a tetahi Minita o te Karauna, e tika kia whakawhiwhi i a ia ki tetahi paanga hea ranei i roto i tetahi whenua e puritia ana e tetahi Maori e etahi Maori ranei, haunga te whenuna kei te Maori kei nga Maori ranei e pupuri ana, a i riro atu i a ia i a ratou ranei i runga i te hoko, tuku noa, i runga ranei i te tuku a wira a tetahi tangata e hara i te Karauna, i runga ranei i te hoko mai i te Karauna:

"Engari kahore he tikanga i roto i tenei Ture e arai ana i te rihi o nga whenua i Te Waipounamu, engari me whakamana ano i raro i nga tikanga o te tekiona rima tekau ma toru o tenei Ture."

Na i raro i te Ture kua huaina ake nei, i raro hoki i etahi atu Ture, ka ahei te Karauna ki te whakaputa Panuitanga hei arai i te hoko i te rihi ranei a nga Maori i to ratou whenua ki ta ratou tangata i pai ai i waho atu o te Karauna. Kei te tonoa tonutanga, i ia tau i ia tau, kia utu nga whenua Maori i te taake raua ko te reiti; na, i runga i tenei ahua e araia nei te hoko me te rihi o nga whenua Maori, ka nui rawa te he me te kohuru o tenei mahi. He tikanga kohuru taua tikanga, a e haere huna ana tona ahua, na reira ka ki te Kawanatanga ko te tikanga o taua Ture "he tiaki i nga Maori kei tahaetia o ratou whenua" e nga Pakeha noa iho. Ki taku mahara he tino maminga taua tikanga. I te po i mahue ake nei i motini ahau kia whakaurua he tekiona penei te ahua: "Kaua he mea i roto i tenei Ture e pa ki tetahi whenua Maori mehemea he whenua tera e araia ana nga tangata Maori nona e te ture kia kaua ai e rihi e hoko ranei i to ratou whenua ki tetahi tangata i waho atu o te Karauna." Ki taku titiro he tekiona marama noa iho tenei, a e tika ana kia whakaurua ki roto ki te Pire. Otira kaore i whakaaetia e te Whare net kia uru, i kore ai pea e uru kei te noho kore mohio noa iho te nuinga o nga mema honore ki te tino ahua o nga tura e mana nei ki runga ki nga Maori o Niu Tireni. I whakahua ai ahau i te Ture i paahitia nei i tera tau, kia marama ai taku whakaatu kua tino tangohia atu e taua Ture i te Maori nga tika katoa kua whakawhiwhia nei ki o ratou hoa Pakeha. Kaore aku whakahe mo nga Pire penei te ahua, ina homai kia paahitia e te Paremete, mehemea e rite tahi ana te pa ki nga iwi e rua. Koi nei anake taku e tohe nei, i taku urunga tuatahi mai ano ki tenei Whare tae mai ki tenei ra. E te Pika, kaore rawa ahau i te mohio ki te take i kore ai e tahuri mai nga mema honore o te Whare nei ki te hurihuri i te tika o taka i whakaatu ake nei ki a ratou. Kua rongorongo tatou e korerotia ana i roto i te Whare nei, me tika tonu te mahi i nga ture; na e ki ana ahau me tika hoki te paahi a tenei Whare i nga ture kia riterite ai te tau ki runga ki nga iwi e rua e noho nei i roto i te koroni nei. Ki taku titiro kua takahia e etahi o nga mema honore a ratou kupu i whakapuaki ai. Akuanei pea he korero whakapaipai noa iho na ratou, ehara i te korero pono. Kua rongorongo tatou i roto i tenei Whare, a i waho hoki, e korerotia ana he tika rawa te mahi a tenei iwi a te Pakeha.

He Mema Honore.—Kei te hangai ranei tena korero ki te Pire?

Ko Hone Heke. E te Pika, ko te korero tonu tenei ki a tatou, ara, he iwi te Pakeha e hiahia ana kia mahia ko nga ture tika, kia puta ai he painga ki nga hunga katoa, ahakoa no te hea iwi, e noho nei i raro i te mana o Ingarangi. Kaati, heoi taku kupu mo tenei ture e mahia nei, kaore kau i te kitea, i roto i tenei aronga Pire e mahia nei, te whakaaro tika o Ingarangi, te whakapono Karaitiana ranei o Ingarangi. Tena pea kua mahea atu ki te wahi ngaro aua whakaaro tika me taua whakapono. Heoi ano te mahi tika ma te Paremete, he titiro ki nga taha katoa, a kia tino kitea te ahua o nga taha katoa, hei reira whakamana ai i taua mea tika kia tau ai te pai ki runga ki nga hunga katoa; a he kore no te peneitia, i ki ai ahau kei te he te mahi a te Whare nei, e uta nei i enei taake ki runga ki nga whenua Maori, i te mea hoki kua tangohia atu e nga ture i mahia e tenei Paremete to ratou mana ki o ratou whenua. Mehemea e whakaaetia ana ratou kia rihi i o ratou whenua, katahi ka tika, i te mea ka ai nga moni reti hei whakaea haere i nga taake e utaina ana nei ki runga ki o ratou whenua e nga ture e mahia ana e te Paremete. E ki ana etahi mema honore, he aha koia i kore ai nga Maori e tahuri ki te whakapai i o ratou whenua? Kaati, ki te penatia te korero, ka tuwhera i tena tetahi putake nui rawa hei korero ma tatou. Tena, he aha koia te take i kore ai te iwi Maori e whakaaetia kia rihi i o ratou whenua? He aha te take i waiho mangere ai o ratou whenua nunui? Ka patai atu ahau no wai koia tena he? Ehara i te mea no nga Maori te he; engari no nga ture e mahia ana e tatou te he. A kua puta ano hoki te patai, me pehea ra aua whenua? Ko etahi e ki ana me tuku ma te Kawanatanga e hoko aua whenua; a kei te hokona aua wahi e te Kawanatanga inaianei, engari ko te he ko ta ratou ture e herehere nei i nga Maori kia kore ai ratou e kaha ki te hoko i o ratou whenua ki nga tangata

noa iho; a waiho ana tenei hei mate mo nga Maori, riro ana o ratou whenua i te utu iti a te Karauna, a waiho ana te Maori kia kohurutia e nga ture i mahia e te iwi e tito nei he iwi whakapono Karaitiana ratou. Ka mau tonu taku ki tenei, e ki ake nei, he tikanga kino tenei, kei te tino he tona aronga; a ka ki atu ano ahau inaianei, ki te mau tonu tenei mahi a te Paremete e uta nei i nga taake ki runga ki nga whenua o te Maori, kaati, me whakaaro hoki te Paremete ki tenei na, ara, me mahi kia rite tonu te ture mo te Maori ki to te Pakeha. Ko au, e tu nei hei mema mo te iwi Maori, kaore aku whakahe mehemea e whakahokia mai ana e te Paremete ki te tangata Maori ona tika me ona mana kua tangohia atu nei. Ki taku titiro kei te taenga anake ki nga Pire whakaeke taake ki runga ki nga whenua, hei reira anake ka mohio te Whare nei ki te iwi Maori; a ki taku he tino he rawa atu tenei tu mahi. Ki taku whakaaro kua pa he mate ki te iwi Maori i te Whare nei, i tana rukenga i taku menemana ki te Pire nei i te po kua mahue ake nei, notemea, me mahara te Whare nei, ko te Maori ano tetahi o nga iwi e noho ana i roto i te koroni nei.

Ka mutu a Hone Heke ka tu ake ko etahi mema Pakeha torutoru nei. Katahi ka pootitia, a haere ake e wha tekau ma waru i tautoko i te Pire a te Kawanatanga, a tekau ma wha i pooti ki te taha turaki i te Pire. Ko Te Ao anake te mema Maori i rokohanga e te pooti, a i te taha turaki ia. I te ngaro etahi o nga mema Maori i te pootitanga.

Heoi ano paahitia ana te panuitanga tuatoru o te Pire.

Pire Whakanohonoho Whenua Ki Te Tangata.

No te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi ka timataria te korero mo te panuitanga tuarua o tenei Pire.

Ko Te Makenehi (Hon. J. McKzie), te Minita mo nga Whenua, te mema nana i timata tenei korero, muri iho i a ia, ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), ko Te Rahera (Mr. G. W. Russell), ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), ko Te Wirihi (Mr. Willis), me etahi atu mema Pakeha. Ka mutu era ka tu ake ko—

Ko Hone Heke.—E te Pika, e whakaae ana ahau ki te tika o nga korero a te mema honore kua mutu ake nei. Hei Pire pai tenei ina oti te whakatikatika etahi o ona rarangi e tatou. Te take i tu ake ai ahau, he hiahia noku ki te whakaatu atu ki te Whare ko te Pire e mahia nei e tatou, he mea tenei e pa ana ki nga taonga me nga whenua a te taha Pakeha anake, na ka titiro ahau, he rereke te ahua o nga whakahaere a te Whare nei mo nga hoko whenua Pakeha he rereke mo nga whenua Maori. Na, kaore ahau i te marama ki te take i penei ai te ahua. He aha ra i kore ai hoki e hoatu he tikanga penei te ahua mo nga whenua o te Maori e hokona nei e te Kawanatanga? Mehemea e hiahia ana te Kawanatanga ki nga whenua o nga Maori, ko te mea tika me tuku atu ma tetahi Kooti e kimi nga moni tika hei utu mo te whenua, a kia tau nga moni i taua Kooti, hei reira riro atu ai te whenua. Kaore rawa i te marama ki au nga tikanga e mahi nei ta Kawanatanga i etahi ture motuhake hei muru i nga whenua o nga Maori i runga i ta te Karauna utu i kite ai. Ki toku whakaaro he mahi he rawa tenei; a ka ngana tonu ahau i nga taima katoa ki te whakaari ki nga mema honore i enei mate o te iwi Maori, e mahia nei he ture ke mo te Pakeha he ture ke mo te Maori. Tenei ano tetahi Pire hou kua kokiritia e te Kawanatanga ki te aroaro o te Whare nei, ara, he Pire hei hoatu i tetahi mana ki te Minita mo nga Whenua e ahei ai taua tangata ki te hoko i nga hea o nga Maori i roto i tetahi whenua e takoto reti ana ki tetahi Pakeha; a engari ki te kore e tau te utu mo te whenua, me ahei te Minita ki te tango i taua whenua, hei whenua ma te Karauna, i raro i nga tikanga o te Ture mo nga Mahi Nunui o te Koroni, a hei reira ka whakamutua te rihi a te Pakeha i a ia taua whenua. Ki toku whakaaro, ki te tautohetohe te Kawangatanga me nga Maori nona te whenua mo te utu o taua whenua, ko te mea tika me tuku atu ma tetahi Kooti e whakatau te utu. Me rite tonu nga ture mo nga Maori ki nga ture mo nga Pakeha.

He torutoru nei nga mema i korero mo tenei Pire i muri i a Hone Heke. No te mutunga o te whai-korero a te Minita mo nga Whenua paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

No te tahi o uga haora i te po ka hiki te Whare

Paraire, te 4 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te tekau ma rua o nga haora i te awatea ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga. Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire. Ka mutu era ka komititia e te Whare ko te—

Pire Taake Whenua Taake Moni Puta-A-Tau.

No te tatanga te mutu o te komititanga o te Pire ka tu atu.

Ko Hone Heke.—E te Pika, e tika ana ranei ahau ki te motini inaianei kia komititia ano a tekiona iwa o tenei Pire, he mea noku, ma tera pea e rite ai te hiahia o te nuinga o nga mema honore e mea nei kia kaua te mana o taua tekiona e hoki whakamuri ki nga tau kua pahemo ake nei.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward)—Kua paahitia te menemana i motinitia nei e te mema honore.

Ko Hone Heke.—Ko taku i mea ai ko te wahi o te tekiona e hoki whakamuri ana me whakakore atu.

Ko Te Tumuaki.—Me mutu tenei korero inaianei. Ko te taima tika hei motinitanga ma te mema honore i tenei mea kei te panuitanga tuatoru o te Pire.

Mane, te 7 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona uohoanga. Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia etahi Pire, katahi ka komititia ko te Pire Whakanohonoho Whenua ki te tangata. No te mutunga o tera ka whakaurua ano ki te Komiti o te Whare katoa te—

Pire Taake When Ua Taake Mont Puta-A-Tau.

Tekiona 9.—Te wa e timata ai te eke, a e utu ai, nga whenua Maori i te taake.

Ko Hone Heke.—Ka inotini ahau kia patua enei kupu. ara, "timata mai i te torn tekau ma tahi o Maebe, te tau kotahi mano e waru rau e iwa tekau ma wha."

Katahi ka pootitia e te Komiti te motini a Hone Heke, a puta ana taua mea, ara, e rua tekau ma rima nga mema i pooti kia tu tonu aua kupu, a e rua tekau ma toru i pooti kia patua. Heoi riro ana i ta Hone Heke ratou ko ana hoa mema Maori.

Wenerei, te 9 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko etahi Pire me etahi atu mea ka tae ki nga patai. Ka maha nga patai a nga mema Pakeha ka oti, ka tae ki ta Hone Heke mo—

Maraekowhai Poraka.

Ko Hone Heke.—Ka patai ahau ki te Kawanatanga, he aha te take i whakahaua ai te Kooti Whenua Maori kia whakamutu i tana mahi roherohe i taua poraka, i te mea he mea tera e mahia ana e taua Kooti i runga i tetahi tonu a nga Maori nona te poraka? Kua tae mai ki au nga pukapuka a etahi o nga tangata nona taua whenua a Maraekowhai. E penei ana, i tonu etahi o nga tangata nona te whenua ki te Kooti Whenua Maori kia wawahia taua poraka. I tahuri te Kooti ki te whakahaere i taua tonu; a kua tata tonu te whakatau a te Kooti i taua keehi, ka tae atu te waea te pukapuka ranei a te Kawanatanga, he mea tuku atu i Poneke nei—na te Tamuaki Kai-whakawa pea na wai ranei—he ki atu ki te Tiati e whakawa ra i Maraekowhai, me mutu tana whakahaere i taua keehi. I tuhituhi nga kai-whakahaere o nga Maori nona te poraka ki a Timi Kara (Hon. Mr. Carroll) i te 11 o nga ra o Hurae kua tana ake nei, he whakaatu atu ki a ia i taua mahi, a kihai i whakahokia atu ta ratou pukapuka. I muri iho i tera ka tuhituhia he pukapuka e aua Maori ki te Tumuaki Kai-whakawa, a whakatakotoria ana e ratou taua putake ki tona aroaro, a kaore hoki tenei pukapuka a aua Maori i utua atu; na reira i tuhituhi mai ai aua Maori ki au, a i whakaatu atu mai ai ki au i tenei mahi kino kua meatia nei ki a ratou. He patai atu tenei naku ki te Minita, mehemea ranei na te Karauna i whakahau taua Tiati kia kua ia e whakahaere i taua tonu i raro i te mana o tekiona 76 o te Ture Kooti Whenua Maori i paahitia nei i tera tau; a mehemea ehara i te mea pera, tera ano pea nga take, me whakaatu mai, i whakahaua ai e te Kawanatanga kia mutu te mahi a taua Tiati i taua keehi wawahi.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kei te he te whakatakoto mai a te mema honore i tana patai, kua e kiia e ia he mea whakahau te Tiati e te Kawanatanga i whakamutua ai taua keehi. Kaore e tika kia kiia na te Kawantanga i whakahau te Tiati. Ko te tikanga o taua mea, i runga ano i nga huarahi o te Kooti, he mea ata tonu taua keehi kia nukuhia; te take he whenua tera e hokona aua e te Karauna, a he maha nga Maori i uru ki roto ki taua whenua kaore i te pai kia whakahaerea taua keehi wawahi. I maharatia e te taha mo te Karauna, e te taha hoki ki nga Maori kaore ano i hoko i o ratou hea, he mea pai kia whakamutua taua keehi. Taro ake nei ka whakahaerea ano he keehi wawahi mo taua poraka, engari ka riro ma te Karauna e tonu.

Pire Taake Whenua Taake Moni Puta-A-Tau.

No tenei ra ka tu ake a Te Waari (Hon. Mr. Ward), te Minita mo nga Moni a te Koroni ki te motini kia panuitia tuatorutia tenei Pire

Ko Hone Heke.—Ka motini ahau kia whakahokia ano tenei Pire ki te Komiti kia whiriwhiria ai ano a tekiona nama iwa. E hoki ana te mana o taua tekiona whaka-muri ki nga tau kua pahemo atu nei, na reira ahau i mea ai kia komititia ano taua tekiona.

He maha nga mema Pakeha i tu ake ki te korero mo te motini a Hone Heke, he tautoko ta etahi, he whakahe ta etahi. Na Te Hetana (Hon. Mr. Seddon) te whai-korero whakamutunga, ka noho iho ia ka tu atu ano—

Ko Hone Heke.—He whakamarama taku i tetahi kupu i whakaputaina e te Minita mo nga Moni. E ki ana ia i tau ta maua korero mo te tekiona taua whakaaetanga a maua. He ki atu taku ki te Whare nei, ko te whakaaetanga i tau i a maua ko te Minita, ehara i te mea mo te tekiona nama iwa nei engari mo etahi atu tekiona ke ta maua whakariteritenga, ara, mo nga rarangi whakatuturu kia kotahi kapa ranei, kia hawhe_kapa noa iho ranei i roto i te pauna, te reiti hei utu ma nga Whenua Maori.

Ko Te Waari (Hon. Mr. Ward).—Kei te wareware mema honore. I penei ke, ara, ki te whakaae ahau kia whakaitia iho ki te hawhe-kapa i roto i te pauna te reiti hei utu ma nga Maori, heoi ka mutu hoki tana whakatete i taku Pire. A i te mea i mea i mahara ahau he mea tika kia whakaitia iho te moni hei utu ma nga Maori i te moni hei utu ma nga Pakeha, whakaaetia ana e ahau taua tono, engari i tino marama ano hoki te takoto o ta maua whakariteitenga ko te metma honore, ara, ina whakaaetia e au taua tono ana, ka tautoko ia i te Pire nei.

Ka mutu nga whai-korero ka pootitia te Pire. Haere ake e toru tekau ma waru nga mema i tautoko i te Pire, a tekau ma iwa tonu i pooti mo te motini a Hone Heke.

Heoi hinga ana te motini a Hone Heke, a paahitia ana te panuitanga tuatoru o te Pire.

Ka mutu tenei Pire, karangatia ana e te Karaka o te Whare ko te—

Pire Whakanohonoho Whenua Ki Te Tangata

Na Te Makenehi (Hon. Mr. J. McKenzie), te Minita mo nga Whenua, i timata te korero mo te panuitanga tuatoru o tenei pire. Ka mutu ia ka tu ake ko Kapene Rahera (Hon. Captain Russell), ko Te Hatihana (G. Hutchison Mr), Te Tuhi (Mr. Duthie), me etahi atu mema Pakeha kia noho iho era ka tu atu—

Ko Hone Heke—E hiahia ana ahau ki te utu atu i etahi o nga korero a nga mema honore, i whakaputa ai i tenei korerotanga, mo te peeke o Niu Tireni, a mo te aronga hoki i nga tikanga e whakahaerea nei i te kawanatanga mo runga i nga whenua a taua kamupane. I mua ake nei, i au e korero ana mo tenei mea, i ahua penei aku korero, ara, mehemea pea na te Apitihana i homai ki te Whare nei tetahi tikanga e taea ai te tautoko o taua peeke, tena pea kua whakapaea te Apitihana e te Kawanatanga me nga mema e tautoko nei i te Kawanatanga, a kua ki ratou i mahia taua tikanga hei whakaora i nga mate o nga tangata tautoko i te taha Apitihana. Otira, ki taku mahara, i pera tonu te ritenga o nga koreto a te Minita mo nga Whenua. E kiia ana ko te take i tata ai te palaru ai i runga i te nama ki nga tangata tautoko i te Apitihana. He tika ranei taua korero he tito ranei. Heoi te mea e mohiotia ana e tatou, kua whakaaetia e tenei Whare etahi moni nui atu ma taua peeke, a kaore tatou i te mohio mo ahea ra e ea ai i taua peeke aua moni a te koroni. A ko tenei mahi i taea ai na tenei Kawanatanga, ara, na te Kawanatanga e ki nei ko ratou nga hunga hapai i nga mea e hiahiatia ana e nga kai-mahi me nga rawakore o te koroni nei. E rima miriona te moni a te koroni kua whakaaetia e ratou ma taua peeke, a kaore rawa te Whare nei i te mohio ka ora ranei taua peeke i aua rima miriona pauna moni, kaore ranei.

Ko Te Tepute-Pika.—Ki taku mahara kei te marara ke noa atu nga korero a te mema honore, kaore i te hangai ki te putake kua whakatakotoria nei hei korero ma te Whare, ara, me panui tuatoru ranei te Pire Whakanohonoho Tangata ki ruuga ki te Whenua kauaka ranei.

Heoi noho ana a Hone Heke ki raro.

He maha nga mema Pakeha i korero i muri i a Hone Heke. Na te Minita mo nga Whenua te whai-korero whakamutunga.

Katahi ka tukuna te motini kia panuitia tuatorutia te Pire, a paahitia ana.

No te tekau ma rima meneti te paahitanga i te tahi karaka i te po ka hiki te Whare.

Taite, te 10 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka panuitia tuatahitia nga Pire e rua, ara, te Pire mo Horowhenua Poraka, me te Pire mo nga Rahui Maori o te Tai Hauauru o Te Waipounamu me Whakatu.

Ka mutu enei ka haere tonu te mahi a te Whare i etahi atu mea a hiki noa.

Paraire, te 11 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea etahi Pire me etahi atu mea, me nga patai, ka tae ki te—

Pire Reiti.

Na Te Waari (Hon. Mr. Ward), te Minita mo nga Moni o te Koroni, i motini kia panuitia tuaruatia tenei Pire. Ka mutu tana whakamarama haere i te Pire, ka tu ake ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout) ko Te Kere

(J. W. Kelly), me Takuta Numana (Dr. Newman), ka mutu enei—

Ko Hone Heke.—E hiahia ana ahau ki te whakamarama i oku whakaaro mo nga pire taake me nga pire reiti e whakatakatoria nei e te Kawanatanga ki te aroaro o tenei Whare. E tino whakaae ana ahau kia reititia nga whenua e whakahaerea ana e te Kai-tiaki mo te Katoa, notemea ko aua tu whenua e retia ana e hokona ana i runga i te moni nui rawa e kitea ana e te makete tuwhera ki te katoa. Na reira ka whakaaro ahau e tika ana aua tu whenua kia utu i nga reiti e whakataua ana ki runga ki a ratou. Kei te whakaae ahau ki te wahanga (1), o tekiona nama 4, e pa nei ki nga whenua e riihitia ana e nga Pakeha hei whenua mahinga rakau ma ratou: e tika ana enei kia utu taake. Kei te whakatika hoki ahau ki ta te mema honore mo te Taone o Poneke (Ta Ropata Taute) e mea nei mo tekiona nama 8. Ina uru te Pire nei ki te Komiti tera pea te Minita mo uga Moni e whakaae kia patua. atu tetahi wahi o taua tekiona, ara, te wahi e mea nei me hoki ki nga tau kua pahure ake nei timata mai ai te mana o taua tekiona. Ki taku mahara kaati i tenei te homai Pire penei me tenei te ahua ki te Whare nei. He pai rawa ki au, ina uru te Pire nei ki te Komiti, kia whakaurua ki roto he tikanga e kore ai e eke te taake ki runga ki nga whenua takoto noa iho o te Maori, ara, nga whenua kaore nei e puta mai ana ia ratou he hua ki nga Maori. He pai rawa mehemea ka whakaae te Pirimia raua ko te Minita mo nga Moni ki tenei.

I muri i te whai-korero a Hone Heke, toko whitu nga mema i korero mo tenei Pire, a no te mutunga o ta Te Waari korero paahitia ana te panuitanga tuarua o te Pire.

No te ahiahi, kia mutu etahi atu mahi a te Whare, ka karangatia kia komititia te Pire.

Ka taka ki waenganui te mahi a te Komiti, ka tu ake—

Ko Wi Pere ka motini kia whakaurua tenei tekiona hou e whai ake nei:—

"Kaua 'Te Ture Keiti, 1894,' me ona whakatikatikauga e pa e eke ranei ki runga ki uga kainga tuturu o nga Maori, ki a ratou mahinga kai me o ratou whare ranei, haunga ia nga mahinga kai me nga whare kua retia e ratou ki nga Pakeha"

Katahi ka pootitia e te Komiti, a haere ake tekau ma rima nga mema i tautoko i te motini, a e rua tekau ma wha i turaki, heoi hinga ana te motini a Wi Pere.

Ko Hone Heke ka motini kia whakaurua tenei tekiona hou e whai ake nei:—

"Kaua he mea i roto i tenei Ture i roto ranei i te tino Ture e pa ki tetahi whenua mehemea he whenua tera e araia ana nga tangata Maori nona e te ture kia kaua e riihi e reti ranei i tona i to ratou whenua ranei ki tetahi tangata i waho atu o te Karauna. Engari kaua he mea i roto i tenei tekiona e pa ki nga whenua e nohoia ana e nga tangata nona aua whenua, a e puta ake ana he painga ki a ratou i aua whenua."

No te pootitanga hinga ana te motini a Hone Heke, heoi kaore i whakaurua ki te Pire.

No te tekau meneti te paahitanga o te tahi karaka i te po ka mutu te Pire, a hiki ana te Whare.

Wenerei, te 16 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko te Pire Maina me te Pire mo nga Mahi Nunui me nga Reriwe, ka mutu enei ka komititia ko—

Te Pire Whakatikatika I Nga Ture Mo Nga Whenua Maori.

Ka tahuri te Whare ki te Komiti i te Pire, mahi tonu a oti noa, katahi ka ripoatatia.

Kua tu atu te Tumuaki ki te motini kia panuitia tuatorutia te Pire.

Ko Hone Heke.—E te Pika, e kore e roa rawa aku korero. E hiahia ana ahau ki te whakaputa i oku whakaaro mo runga i tenei Pire kua paahitia nei e tatou. Ahakoa a maua nei tautohetohe ko te Pirimia mo nga ture e pa nei ki te motu nei, he mea tika kia whakamoemiti atu ahau ki a ia mo nga mea kua homai e ia ki nga Maori i roto i tenei Pire, ahakoa kaore i tino tutuki ki ta toku ngakau i whakaaro ai, kaati tonu, he nanakia te rahi o nga whakangawaritanga kua kinitia mai e ia hei ora mo te taha Maori. Ahakoa he taha ke toku he taha ke to te Pirimia i roto i tenei Whare, kaore e waiho e au tera hei take e kore ai au e whakamoemiti atu kia a ia. Tera ano te Pirimia, a ko ake nei, e mohio ehara taku e whakatete nei i a ia i te mea he ngakaukino noku ki a ia. Kaore e kore te puta ake o tenei mea o te ngangare i roto i nga mahi o te Paremete, na reira ahau e tu atu nei ki te whakamarama i toku ahua mo nga ture e mahia nei mo te taha Maori. Ko tekiona 4 o te Pire, he tekiona pai tena, heoi tona wahi i kino ko te waihotanga o te mana i roto i te ringaringa o te Kawana me tana Kaunihera. Ki toku nei whakaaro ehara a tekiona 5 i te tekiona marama, tera e purua e taua tekiona te whakanohonoho o nga whenua o Aotearoa, ara o te pito ki Akarana.

Tenei ano te roanga atu o nga korero a Hone Heke, ara, he tohutohu haere nana i nga wahi he me nga wahi uaua o te Pire.

Ka mutu a Hone Heke ka tu ake ko Te Pukanana (Mr. Buchanan), ko Te Kere (Mr. W. Kelly) a ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon) te Minita mo te taha Maori.

No te mutunga o ta enei ka panuitia tuatorutia te Pire.
No te tekau meneti ki te rua karaka i te po ka hiki te Whare.

Mane, te 21 a Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te whitu karaka i te ahiahi ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.
Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea e te Whare tetahi Pire me tetahi patai, ka mutu era, ka tu ake a Te Hetana, te Minita mo nga Mahi Nunui o te Koroni, ka panuitia e ia ki te Whare nga moni e meatia ana kia whakapaua ki runga ki aua mahi a to Koroni i roto i te tau e haere ake nei. Ka roa ia e korero ana ka tae tana panui haere ki—

Nga Hoko Whenua Maori.

Ko enei e whai ake nei nga mahi i pahure i te Tari Hoko Whenua Maori, i te tau i mutu nei i te toru tekau ma tahi o nga ra o Maehe kua taha ake nei, ara:—

Nga eka whenua i tino oti te hoko i taua tau, a kua huia atu ki nga whenua o te iwi katoa, koia tenei, 124,751 eka; nga eka kua oti te hoko o roto i nga poraka e hokona ana, koia tenei, e 307,031 eka. Hui katoa nga eka i hokona i roto i taua tau kotahi, koia tenei, e 385,671 eka, a ko nga eka i hokona i te tau o mua atu, koia tenei, e 352,581 eka.

Ko te nuinga me te roanga atu o nga korero mo nga whakahaerenga o nga hoko whenua Maori me titiro i roto i nga pukapuka o te Paramete G.-2, i whakatakotoria nei ki te aroaro o nga Whare e rua i te 25 o nga ra o Hurae kua taha ake nei, a ko aua pukapuka kua ata whakatakotoria ki o tatou aroaro i runga i te mana o "Te Ture Hoko Whenua Maori, 1892."

Koia tenei etahi o nga poraka kaore ano i ata oti te hoko, ara, ko Opuatia Poraka, kei te takiwa o Waikato tenei; e ono tekau nga poraka kei roto i te Rohe-potae a Ngatimaniapoto, e tata ana enei poraka ki te raina o te Reriwe; ko Rangiwaewa me Tauakira Poraka, kei te takiwa o Whanganui enei; ko Mangapapa Poraka, kei Waitotara tenei; ko nga toenga o te Awarua Poraka, kei te takiwa o Rangitikei tenei. Na, ka tere tonu te whakaotioti haere a te Kawanatanga i enei hoko a me te tuku atu hoki i aua whenua ki te Kooti Whenua Maori kia tapatapahia atu nga hea o nga tangata kaore e hiahia ana ki te hoko i o ratou nei paanga. E mea ana te Kawanatanga kia tere tonu te oti o te nuinga o enei hoko i roto i nga marama e toru e haere ake nei, kia tuwhera ai aua whenua hei whakanohonoho ki te Pakeha.

Ka oti te korero a te Minita ka tahuri te Whare ki te mahi i te—

Pire Whakahaere I Te Hoko Waipiro.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka mea, he whakatakoto tana ki runga ki te teepu o te Whare i te ripoata a nga Kai-whakahaere mo te Whare i tae nei kia kite i nga Kai-whakahaere mo te Kaunihera, a he whakaatu tana ki te Whare kaore i tau i aua tangata nga wahi o te Pire e tautohetohetia nei e te Whare raua ko te Kaunihera. Ka whai-korero i konei taua tangata, me tana whakamarama haere i nga take i kore ai e tika kia whakaaetia ta te Kaunihera. He roa ana korero.

Ka mutu ia ka tu ake ko Ta Ropata Taute (Sir Robert Stout), ko Te Rahera (Mr. G. W. Russell), ko Te Hatihana (Mr. G. Hutchison), ko Takuta Numana (Dr. Newman) me etahi atu.

Ko Hone Heke.—Ki taku mahara kua rawa e whakaae te Kawanatanga kia mate tenei Pire, me tohe tonu te Whare kia paahitia tenei Pire hei ture. Tenei etahi rarangi tino whai-tikanga e pa ana ki nga Maori kei roto i tenei Pire, a ki te paahitia te Pire tera e puta he painga nui ki nga iwi e rua. Ahakoa nga menemana a te Kaunihera me paahi te Pire.

Ka mutu te mema Maori mo Ngapuhi, ka tu ake ko Te Mete (Mr. G. T. Smith), ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie), ko Karauta (Mr. Crowther), ko Meiha Tuati (Hon. Major Steward), ko Te Pere (Mr. Bell), me etahi atu. Te mutunga iho whakaturia ana etahi kaiwhakahaere hou mo te Whare, a whakahaua ana aua tangata kia haere kia kite i nga Kai-whakahaere mo te Kaunihera, a kia whiriwhiri ano ratou mo te Pire.

Wenerei, te 23 o Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.
Ka mutu te karakia.
Ka karangatia e te Karaka o te Whare ko te—

Pire Rahui Maori, Me Te Pire Mo Horowhenua Poraka.

Ka mutu te panui tuarua i enei Pire e rua ka haere tonu te mahi a te Whare i etahi atu mea, ara, ka waiho te Komititanga me te panuitanga tuatoru o enei Pire mo tetahi atu ra.

Paraire, te 25 a Oketopa, 1895.

No te hawhe-paahi i te rua karaka ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea te Pire mo te Reriwe o Kaihu me te Pire mo te Reriwe o Fernhill. Ka mutu era ka mahia e te Whare etahi atu mea a ka tae ki te—

Pire Mo Horowhenua Poraka.

Ka tahuri te Whare ki te Komiti i tenei Pire a mutu noa.

Katahi ka ripoatatia.

No te motinitanga kia panuitia tuatorutia te Pire, kua tu ake—

Ko Te Pere (Mr. Bell).—E to Pika, e kore e maha rawa aku korero, heoi te take i tu ake ai ahau he whakahe naku i teuei Pire. Kua motini ahau i roto i te Komiti kia kua a Wahanga nama tekau ma tahi o te Poraka o Horowhenua e whakaurua ki roto ki tenei Pire, notemea kua uru taua wahanga whenua ki roto ki te Hupirimi Kooti, a kua whakataua e taua Kooti taua wahanga. He tino wakahe taku mo teuei Pire, a e mea aua ahau kua e paahitia tenei Pire e te Whare. Tenei ano te roanga atu o nga korero a Te Pere. Ka mutu ia ka tu ake.

Ko Hone Heke.—E te Pika, mai auo i te timataranga o te korero mo tenei Pire, i era atu rauhi, tae noa mai ki teuei ra, ka nui toku kaha ki te pupuri i oku whakaaro mo tenei putake, a inaianei ka whakapuakina e ahau oku whakaaro mo tenei Pire, a ka whakaatu ahau i taku huarahi i mahara ai he tika kia whaia e tenei Whare, kia taea ai te whakaora o uga mate o te Poraka o Horowhenua. Ki toku nei whakaaro ki te whakaturia he Kooti hei uiui mo tenei whenua, me whaimana taua Kooti ki te uiui i nga take katoa e pa ana ki te 52.000 eka kaore e tika kia uiuia ko nga raruraru anake e pa ana ki etahi o nga wawahanga o taua poraka, eugari me uiui ko katoa te poraka. E korero atu nei ahau e korero ana mo nga tangata e whai take paauga ana ki taua poraka. Me whakatuwhera te huarahi ki nga tangata katoa e whai take ana ki taua poraka. Ka korero ake ahau inaianei mo te iwi o Ngatiraukawa. Ko Te Whatanui te rangatira nui o tana iwi, a nana i awhina te iwi o Muaupoko i kore ai a Muaupoko e ngaro i te patu a ona hoariri. Na, ki taku titiro e tino whai take ana a Ngatiraukawa ki tenei whenua, ki Horowhenua, a me Rangitane hoki e tika ana ki taua whenua, a he wahanga a Muaupoko no Rangitane. Ko toku hiahia, ina whakahaua kia tu he whakawa mo teaei whenua, me tuwhera tana whakawa ki katoa, kua e tuwhera ki a Muaupoko anake. Me kimi e taua whakawa nga take paanga ki katoa te poraka o Horowhenua i runga i nga ritenga Maori, heoi nga wahi e kape ki waho ko nga wahi kua hokona kua riihitia rauei ki nga Pakeha. Otira me whakawa ano aua wahi o te poraka kua hokona kua riihitia ranei ki nga Pakeha, kia kitea ai ko wai nga Maori i tika ki aua wahi a ki etahi atu wahi hoki o te poraka. Ma tenei e mohiotia ai nga moni hei utu ma Meiha Keepa raua ko Warena Hunia ki uga tangata Maori era e kitea no ratou te whenua. Ka taea noatu te whakahaere tetahi whakawa whai-mana mo aua wahi i runga i tetahi huarahi e kore ai e pa he mate lie raruraru ranei ki nga Pakeha kei a ratou aua wahi. E tino hiahia ana ahan kia mana i tenei Whare tetahi tikanga e taea ai te whakahaere o tetahi whakawa penei te ahua me taku kua tohutohu ake nei, notemea ki taku titiro kua pa he mate, i runga i nga whakataunga o mua, ki te iwi o Ngatiraukawa. Ki toku whakaaro, ki te kitea e taua whakawa hei kai-tiaki mo te iwi te tikanga i whakaurua ai e te Kooti Whenua Maori ko Meiha Keepa anake raua ko Warena Hunia he tangata mo roto i te tiwhiketo mo Horowhenua, kaati, he mea tika kia murua etahi o o raua whenua, i etahi atu wahi o te motu nei, hei whakaea i nga mate kua pa i a raua ki nga Maori nona a Horowhenua. E tino hiahia ana uga mema honore katoa o tenei Whare kia kitea, a kia tau i a tatou, ko te mea tika, a ki taku ko te mea tika me tuwhera te whakawa mo Horowhenua ki katoa nga iwi, kua ki a Muaupoko anake.

Ka mutu a Hone Heke ka tu ake ko te Minita mo nga Whenua o te Karauna, ka mutu ta tenei.

Panuitia tuatorutia ana te Pire. No te tekau meueti te paahitanga o te run karaka i te po ka hiki te Whare.

Turei, te 29 o Oketopa, 1895.

No te tekau ma tahi o nga haora i te awatea ka noho te Tumuaki ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka tahuri te Whare ki te whakahaere i tetahi patai mo runga i tetahi tautohetohe i puta i mua atu i waenga nui i te Minita mo nga Whenua me Takuta Pura. Ka mutu tera ka karangatia e te Karaka o te Whare ko te—

Pire Mo Nga Pane Kuini.

Ko Te Riiwhi (Hon. Mr. Reeves), i tu ake tenei Minita ki te motini, a ki te whai-korero, kia panuitia tuarua teuei Pire. Kaore ia i tino roa e whakamarama ana i nga tikanga o te Pire, ka noho ki raro.

Ka tu ake ko Takuta Numana (Dr. Newman) me Kapene Rahera (Hon. Captain Russell) he poto nei raua e

korero ana kua tu ake.

Ko Hone Heke.—Ka nui toku pouri mo te korenga kaore i whakaurua he menemana ki roto ki tenei Pire hei whakamama ake i nga pane-kuini e utua nei e nga Maori. He mea tino nui tenei, i te mea kua puta te whakaaro o te Paremete me whakaeke he taake ki runga ki nga whenua Maori, na reira ka tika kia whakaitia te moni e ntua. ana e nga Maori mo nga panekuini e whakamaui nei ki runga ki nga pukapuka tuku, hoko, riihi ranei i o ratou whenua. Kei te mohio nga mema honore kua paahitia e tenei Whare etahi Pire e taumaha rawa ai nga taake me nga reiti hei utu ma nga whenua Maori, a koia tera te take i kaha ai ahau ki te tono kia whakaitia te moni o nga panekuini e utua nei e nga Maori i mua o te rehitatanga o nga tiiti e pa ana ki o ratou whenua. Ko taku hiahia kia whakaae te Minita kia whakaurua he menemana pera ki roto ki te Pire. Taihoa ake nei maku e motini taua menemana.

Ka mutu a Hone Heke ka tu ake ko Te Tamihana (Mr. R. Thompson), ko Te Makenehi (Mr. T. Mackenzie), ko Te Makenapa (Mr. McNab). Ka noho enei ki raro ka tu atu a Te Riiwhi, te Minita mo nga Pane-Kuini, ki te whakahoki i nga korero a nga mema.

No te pootitanga e toru tekau ma whitu nga mema i tautoko i tenei Pire a te Kawanatanga, a e rua tekau ma iwa nga mema i huri ki te taha turaki i te Pire.

I te taha Kawanatanga a Wi Pere me Tame Parata, a i te hunga turaki a Hone Heke raua ko Te Ao.

Heoi paahi ana te panuitanga tuarua o te Pire.

Katahi ka tukuna te Pire kia komititia e te Whare katoa.

No te paunga o nga tekiona te mahi e te Komiti, ka tu atu—

Ko Hone Heke.—Ka motini kia whakaurua tenei tekiona hou e whai ake nei, ara:—

"Kua whakatikatikaina e tenei Ture a tekiona nama wha o 'Te Ture Whakatikatika i Te Ture Pane-Kuini, 1894,' ara, kia uru atu ai ki roto ki taua tekiona ko enei kupu 'e rua patina tekau hereni' hei riiwhi mo nga knpu 'e whitu pauna tekau hereni' o taua tekiona."

Katahi ka pootitia e te Komiti te tekiona hou a Hone Heke. Haere ake e rua tekau ma tahi nga mema i tautoko i te menemana a Hone Heke, a e wha tekan ma toru nga mema i turaki i taua mea.

Heoi hinga ana te menemana a Hone Heke, a kore ana e uru taua tekiona hou ana ki roto ki te Pire.

Ka mutu tetahi atu menemana, a tetahi atu mema Pakeha, te ruke atu e te Komiti.

Ka ripoatatia te Pire, a paahitia ana tona panuitanga tuatoru.

Nga Whenua Maori O Te Takiwa Porowini O Poneke.

Ko Takuta Numana (Dr. Newman).—Ka patai ahau ki te Minita mo te taha Maori, mehemea tera ranei ia e whakahau, a e akiaki hoki, i nga Apiha Hoko Whenua Maori a te Kawanatanga, kia kaha ratou, i roto i nga marama e takoto ake nei, ki te whakahaere i nga hoko mo nga whenua Maori kei te pito whakararo o te Takiwa Porowini o Poneke? Te take i ui ai ahau i tenei patai, he maha nga whenua nunui kei nga Maori o te pito whakararo o te Takiwa Porowini o Poneke, a e hialii ana ahau kia rongo atu i te kupu whakaae a te Minita, ara, ka hokona e te Kawanatanga etahi o aua whenua hei whakanohonoho ki te Pakeha.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Kaore te Kawanatanga i te mangere ki te boko i nga whenua Maori, a ki taku inahara he nui rawa ake nga eka whenua Maori kua hokona e matou i nga eka whenua Maori i hokona e te Kawanatanga o muaatu i to matou etu nei, a he nui nga painga kua puta ki te Koroni i runga i aua whenua kua hokona nei e matou, a kei te tika hoki ta matou whakahaere ki nga Maori nona aua whenua. Ko te mahia o te Kawanatanga, i roto i nga marama e takoto ake nei, he hoko i nga whenua e kitea ana he whenua pai hei whakanohonoho ki te tangata.

Ka mutu te patai i runga ake nei ka whakahaerea ko etahi atu patai me etahi atu mea.

No te rima meneti te paahitanga o te toru karaka i te po ka hiki te Whare.

Wenerei, te 30 o Oketopa, 1895.

No te tekau ma tahi o nga haora i te awatca ka noho te Tumuaki ki runga ki tona noholianga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea ko etahi mahi a te Whare a ka tae ki te patai mo—

Waikopiro Me Etahi Atu Whenua.

Ko Te Hooro (Mr. Hall).—Ka patai ahau ki te Minita mo nga Whenua, mehemea ranei kei te mohio ia kotahi mano e rua tekau ma wha rawa nga tangata Pakeha na ratou nga tono i tae ki te Tari o nga Komihana mo nga Whenua o te Karauna, i te whakatuwheratanga o te makete mo nga tekihana e wha tekau ma iwa o te tekau mano eka o Waikopiro. Takiwa o Haaki Pei. i roherohea nei taua whenua a i whakatuwheratia nei hei whakanohonoho ki te tangata? Mehemea kei te mohio te Minita ki te maha o aua tono, kaati kei te mohio hoki ia kaore ta nuinga o aua tangata nana aua tono i whiwhi whenua ma ratou, na reira ka mahara ahau he mea tika

kia hamumu atu ahau inaianei kia whakahaua ai e te Minita ana Apiha Hoko Whenua Maori kia tahuri ki te hoko i Mangatoro Poraka me etahi atu whenua kei taua takiwa, kia ai ai aua whenua hei whakanohonoho ki te tangata.

Ko Te Makenehi (Mr. J. McKenzie).—Kei te mohio te Kawanatanga ki te kore whenua a te Karauna, i taua takiwa o te Koroni, hei whakanohonoho ki te tangata, a kei te kaha tonu te Kawanatanga ki te akiaki i nga apiha whakahaere i nga hoko mo nga whenua Maori o taua takiwa.

Pire Rahui Maori Mo Te Takiwa O Te Urewera.

Ko T E H E T A N A (Hon. Mr. Seddon).—Ka tu atu ahau ki te tono kia whakaaetia e te Whare katoa nei te panuitanga tuatahi o te Pire whakatuturn i te rahuitanga o te Takiwa o te Urewera. E hara i te mea e tono ana ahau kia paabitia tenei Pire i tenei huihuinga o te Parcmete; engari e hiahia ana ahau kia whakatakotoria tenei Pire ki to koutou aroaro kia rite ai taku kupu i ki atu ai ki nga rangatira o Tuhoe me te Urewera i to ratou taenga mai ki Poneke i te marama kua taha ake nei.

A heoi whakaaetia ana te motini a te Pirimia e te Whare, a panuitia tuatahitia ana te Pire.

Paraire, te 1 o Noema, 1895.

No te tekau ma rua o nga haora i te awatea ka noho te Tepute-Pika ki runga ki tona nohoanga.

Ka mutu te karakia.

Ka whakahaerea e te Whare etahi mahi torutora nei. a ka oti, ka tu atu te Pirimia, o te Koroni o Niu Tireni, ara, a Te Hetana, ka panui ki te Whare i te pukapuka rarangi o nga mahi katoa i whakahaerea e te Whare i tenei huinga o te Paramete. me te ata whakaatu atu ano i nga ture i oti, ara, i paahi, a i nga mea hoki kihai i tau i te Whare—koia tenei e whai ake nei.

Nga Mahi A Te Paremete O Te Tau 1895.

No tenei ra ka whakatakotoria ki runga ki te teepu o te Whare te Rarangi apiti e mau ake nei, he whakaatu i nga mahi i mania e te Paremete i tenei tuunga:—

Hikitanga O Te Whare Ki Tee A Tau.

Ko Te Hetana (Hon. Mr. Seddon).—Ka tu ake ia ki te whakaputa i ana kupa whakapai mo te Tumuaki me nga mema honore o te Whare, mo te marama me te pai o ta ratou whakahaere i nga mahi a te iwi i te wa e tu nei te Paremete i tenei tan. Ka roa ia e whai-korero ana ka puta ana kupu poroporoaki ki nga mema katoa o te Whare, ki te Karaka hoki me nga Apiha katoa o te Whare, i te mea ka taki wehewehe nei ratou. Ka mutu, ka motini ia kia hiki te Whare ki tera tau.

Ka pooti te Whare. A whakaaetia ana me hiki te Paremete ki tera tau.

Ko Te Tepute-Pika.—I mua o to tatou wehewehenga e tika ana kia whai-kupu ahau mo te Pirimia me nga mema honore katoa o te Whare nei; he whakamoemiti naku ki te Pirimia mo ana kupu pai moku a he whakapai naku ki nga mema honore mo ratou i kaha nei ki te tautoko i au i roto i nga mahi taumaha o tenei huiuga o te Paremete kua mutu ake nei, i au e tu nei hei Tupute-Pika, a hei Tiamana mo nga Komiti. Ko toku hiahia kia hoki ora mai tatou katoa a tera tau ki konei ki te whakahaere i nga mahi a te iwi.

No te tekau meneti te paahitanga o te tahi karaka i hiki ai te Whare.

He mea ta e Hamuera Kohitare i raco i ts mana o te Koroni o Niu Tireni, Poneke.—1895.